921

فہرست مخطوطات فارسیہ شفیع

اعنی

فہرست مخطوطات ڈاکٹر مولوی محمد شفیع

مرتبہ

ڈاکٹر محمد بشیر حسین

مطبوعہ پنجاب یونیورسٹی لاہور

۱۹۷۲ء

Marfat.com

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ

پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

Marfat.com

Marfat.com

تفاسیر و علوم قرآن

۱

تفسیر زاهدی

۳۷۲

137519

بخط بهار قرن نهم هجری (بنظر پرفسور دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم) ۳۴ ورق، ۱۰"×۷"، ۱۹ سطر- ناقص الاول والاخر .

مؤلف این تفسیر **سیف‌الدین** ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد السلیمانی معروف به زاهدی متوفی ۵۴۹ھ (۱۱۵۴ء) میباشد - بعضی‌ها اسم او را 'زاهد' نیز نوشته اند - او این تفسیر قرآن کریم را در سال ۵۱۹ھ (۱۱۲۵ء) در شهر بخارا بپایان رسانیده - در بعضی از فهارس این تفسیر بنام ''لطائف التفسیر'' و ''تفسیر سیف الدین'' نیز یاد شده -

نسخهٔ حاضر فقط تفسیر قسمتی از سورهٔ بقره (از آیه ۶۱ -- ۲۵۸) میباشد -

رش : ایوانو (کرزن) ۳۳۲ ؛ آصفیه ۱ : ۵۶۴ ؛ بانکی پور ۱۴ : ۲ ؛ مشهد جلد ۱ فصل ۳ شماره ۲۶ ؛ نشریه ۱ : ۶۷ ؛ شیرانی ۱ : ۱ ؛ استوری ۴ -

آغاز: . . . من بقلمها و قثائمها و فومها . . . یاد کنید که گفتید هرگز صبر نتوانیم کردن ما بر یک طعام، بخوان باز بهر ما خداوند خود را تا بیرون آرد از بهر ما . . .

انجام : وی خود عالم بود - معنی آنست که بدین علم باش که هستی و روا بود که گوئی بدان دلنشینی . . .

Marfat.com

۲
۲۶

مصباح العاشقین*

بخط نستعلیق شکسته آمیزِ محمد امین، بتاریخ ۲۷ رجب . . . . . ؟
۵ ورق، ۹ × ۴ انچ، ۱۶ سطر.

مصنف این کتاب **بهاءالدین محمود** ابن ابراهیم (ص ۱ س ۶) نبیرهٔ بندگی مخدوم قاضی **حمیدالدین** ناگوری (متوفی طبق اغلب فهرست‌نگاران ۶۷۳ھ / ۱۲۷۴ء ولی طبق آقای استوری ص ۱۱۹۲ بسال ۶۹۵ء / ۱۲۹۶ء) میباشد ـ کتاب حاضر مجموعهٔ ملفوظات قاضی موصوف است که بهاء الدین آنرا جمع آوری نموده و به حیطهٔ تحریر آورده ـ اصلاً این کتاب تفسیرِ سورهٔ والضحی است که قاضی نامبرده از تفاسیر معتبر و احادیث صحیح و از تصانیف دیگر خود مطالعه نموده برای مصنف بیان مینمود ـ تاریخ تولد و وفات بهاء الدین از هیچ کتابی بدست نیامد البته معلوم است که او این کتاب را در اوائل قرن هشتم هجری تصنیف کرده و یکی از دانشمندان نیمهٔ اول قرن هشتم هجری بوده است ـ او نام این رساله را در آغاز کتاب (ص ۱ س ۷) درج نموده ـ اثر دیگر او 'اسرار المشائخ' است که نسخه‌ای ازان در کتابخانهٔ آصفیه (۳ : ۳۶۲) موجود است ولی فهرست نگار مخطوطات این کتابخانهٔ، اطلاعاتی دربارهٔ زندگی او را نداده ـ

رش : باڈلین ۱۸۱۱ ؛ ایوانو ۱۲۹۸ ؛ آصفیه ۱ : ۴۷۸ ؛ ایوانو (کرزن) ۴۳۵ ؛ استوری ۳۰، ۱۰۵۴ ـ

آغاز: الحمدلله خالق السموات والطین مالک السموات والارضین ، رازق الابرار و الفاجرین . . . . سیگوید بهاء الدین محمود ابن ابراهیم . . .

انجام : وجه پنجم نعمت ظاهر گویائی است و نعمت باطن خاموشی است ـ تمت بعون الله الملک الوهاب نسخهٔ 'مصباح العاشقین' بدست محمد امین ـ

---

* ص ۱، س ۷ ـ

Marfat.com

۳
۳۷۵

جواهر التفسیر*

بخط نسخ ریز که بتاریخ ۲۷ رجب ۹۹۸ھ (۱۵۹۰ء) کتابت شده۔
۳۰۷ ورق، ۱۰ × ۶"، ۲۹ سطر.

مؤلف این تألیف که تفسیر مفصل چهار سورهٔ اول قرآن مجید (از آغاز تا نساء) است ملا **حسین واعظ کاشفی** متوفی ۹۱۰ھ (۱۵۰۴ء) است۔ او برادرزنِ ملا جامی و مؤلف آثار معروف مثل 'انوارسهیلی' و، روضة الشهداء، میباشد ۔ کاشفی این تفسیر مفصل قرآن را بفرمائش امیر **علیشیر نوائی** شروع نمود ولی بعدها بعللی نیمه تمام گذاشته ازین کار دست کشیده و تفسیر مؤجز دیگر بنام ''مواهب علیه'' را برای آن وزیر نوشت۔ او فقط جلد اول آنرا که مشتملبر چهار جزو بقرار زیر است ، توانسته بنویسد :

۱ - در جزو اول بحث مفصل دربارهٔ علم تفسیر در چهار اصل نموده و بعد بسم الله و سورهٔ فاتحه را تفسیر کرده۔
۲ - جزو دوم تفسیر سورهٔ بقره است۔
۳ - جزو سوم تفسیر سورهٔ آل عمران است۔
۴ - جزو چهارم تفسیر سورهٔ نساء تا آیه ۸۴ ۔

نسخهٔ حاضر فقط سه جزو اول را دارد یعنی تفسیر قرآن تا آخر سورهٔ آل عمران است و طبق یادداشتی درآخر نسخه، تألیفش بتاریخ غرهٔ محرم ۸۹۷ھ (۱۴۹۱ء) باتمام رسیده۔ در شهرهای مختلف هند مثل کلکته ، بمبئی ، لکهنؤ و دهلی بچاپ رسیده۔

رش : ریو ۱۱۱؛ ایتهے ۲۶۸۰ ؛ نشریه ۱ : ۹۰ ؛ مشهد ۱ : ۲۴ ؛ استوری ۱۲ ؛ بانکی پور ۱۴ : ۹—۱۱ ؛ آصفیه ۱ : ۵۶۴ -

آغاز: زینت فاتحهٔ هر کتاب و زیور خاتمهٔ هر خطاب جز به آیهٔ ثنای رب الارباب جلت کلمته که تفسیر انوار کلام جامعش کشاف حقائق تأویل و تقریر ، اسرار مصحف مجیدش ، مفتاح ابواب معالم تنزیلست ، صورت نه بندد۔

---

* ص ۶ ، س ۴ -

Marfat.com

انجام : یارب از لطف بی نهایت خویش نامش از عدل و شرع و نیاز بلند . . . و تا بحشر نامی دار ـ

۴ نسخهٔ دیگر (جزو دوم)

۳۷۶

بخط نستعلیق بهزاد، بتاریخ ۱۲ جمادی الاول ۱۰۵۵ھ (۱۶۴۵ع)، ۳۷۱ ورق، ۱۲" × ۷"، ۱۹ سطر .

درین نسخه که فقط جزو دوم کتاب است ، تفسیرِ سورهٔ بقره از اول تا آخر کرده شده ـ

آغاز: این سوره را در قرآن بکثرت عدد آیات نظیر نیست و دروست آیت مداینه که اطول آیات بحروف و کلمات . . .

انجام : قوت حافظه زیاده گردد و دل را بهجت و مسرت بیفزاید ـ جعلنا الله من المبتهجین بعطایه والمسرورین بشرف لقایه ـ

۵ مواهب علیه یا تفسیر حسینی (جلد دوم)

۳۷۳

بخط بهار ریز در قرن دهم هجری (بنظر پرفسور دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم)
۳۶۶ ورق (از ۳۵۶ تا ۷۲۱)، ۱۲" × $7\frac{1}{2}$"، ۲۸ سطر ـ

مؤلف این تألیف که تفسیر مؤجز قرآن پاک است **ملا حسین** بن علی الواعظ کاشفی متوفی ۹۱۰ھ (۱۵۰۴ع) است ـ کتب معروف مثل روضة الشهداء و انوارسهیلی نیز ازوست ـ کاشفی بفرمائش میر **علی شیرنوائی** یک تفسیر مفصل قرآن بنام "جواهر التفسیر" شروع نموده بود ولی چون نتوانست بیشتر از یک جلد آنرا بنویسد از تصمیم خود منصرف شده و تفسیر حاضر را بنام آن وزیر تألیف نمود ـ او این تفسیر را بتاریخ ۲ شوال سنه ۸۹۹ھ /

Marfat.com

۱۴۹۳ء بپایان برد چنانکه از قطعهٔ تاریخ زیر که گفتهٔ فرزند ارجمندش (۱۷۲۱) میباشد، برمیآید ـ :

با خامه که این نامهٔ اقبال نوشت　　وانجام سخن بیمن انفال نوشت
گفتم سه و روز و سال و تاریخ نویس　　فی الحال ''دوم[1] ز شهر شوال''[2] نوشت

نسخهٔ حاضر تقریباً تفسیرِ نصف قرآن مجید یعنی از سورهٔ مریم تا آخر قرآن است ـ و ازینکه بطور قطعی تاریخ اتمام را میرساند اهمیت زیادی دارد ـ در شهرهای مختلف هند چندین بار بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ۹۰ب ؛ ایتھے ۲۶۸۱ ؛ باڈلین ۱۸۰۵ ؛ نشریه ۱ : ۹۱ ؛ عباسی ۵۴ ؛ مشهد ۱ : ۵۸ ؛ بانکی پور ۱۴ : ۱۲--۱۸ ؛ استوری ۱۲ ؛ پشاور ۴۴ ـ

آغاز: . . . . نشود ''ولو جئنا بمثله'' و اگر نیز بیاریم مثل دریا محیط ''مددا'' مدد آن و بران فزائیم گویند این آیه آن وقت نازل شد که یهود مر مسلمانانرا گفتند که در کلام خود میخوانید ـ

انجام : مکتوبه باتمام رسید و فرزند ارجمند لازال قدره علیا و قلیب صفیا در تاریخ اتمام آن رباعی انشاء فرمود و ایراد آن آخر این اوراق مناسب نمود و هوهی . . .

---

۱ ـ در اصل : بیست دوم　　۲ ـ در اصل : ذالقعد

Marfat.com

٦ قواعدالقرآن*

بخط نسخ قرن یازدهم هجری - ۹۷ ورق، $6\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$ انچ، ۹ سطر .

مؤلف این کتاب که در باب علم تجوید و قرآت است، **یار محمد** بن خداداد سمرقندی (ص ۲، س ۷، ۸) است بنا به گفتهٔ خود، او این اثر را بنام **سلطان المستنصر** من النصیر المستعان **عبیدالله** بهادر خان (۹۳۹ ه تا ۹۴۶ ه/۱۵۳۲-۱۵۳۹ ع) تحفه گردانید (ص ۵) - این کتاب مشتمل بر دوازده باب است بقرار زیر :

۱ - در بیان استعاذه و بسمله ۲ - مخارج حروف ۳ - رعایت کردن مخارج حروف - ۴ - صفات حروف ۵ - احکام نون ساکن و تنوین ۶ - متفقات ادغام ۷ - مد و قصر ۸ - هاء کنایه ۹ - تفخیم و ترقیق ۱۰ - وقف بر آخر کلمه ۱۱ - رسم الخط و کیفیت وقف ۱۲ - اختلافات راویان امام عاصم -

رش : استوری ۳۱، ۱۲۱۹ ؛ ریو ۸۰۳ ؛ ایتھے ۲۷۰۳ ؛ ایوانو ۹۷۳ ؛ ڈھاکا ۲۳۶ -

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد حضرت قادری را که قرآن مجید و فرقان حمید برما فرو فرستاده و شکر آن منعمی را که نعمت ایمان و عرفان بما داد . . .

انجام : در سورهٔ نون زعیم شرکاء و در سورهٔ مدثر اصحاب الیمین فی جنات ، و بدانکه اکثر اینها موافق تفسیر نیست بخلاف اولها که آنها موافق تفسیر است والله اعلم -

در آخر این نسخه ۱۰ ورق محتوی اوراد عربی و ۵ ورق دارای منظومات و مناجات فارسی از شاعری متخلص به **کامران** نیز درج است -

---

* ص ۵، س ۵ -

Marfat.com

کتب حدیث

شرح مشکات انوار (ج اول)

یا

[اشعة اللمعات فی شرح المشکاة]

بخط نستعلیق ۲۲ شهر شعبان . . . . ؟ [قرن یازدهم هجری] - ۶۶۰ ورق،
$12\frac{3}{4} \times 7$ انچ، ۲۹ سطر، ناقص الاول .

مترجم این کتاب شیخ **عبدالحق** محدث دهلوی متولد ۹۵۸ ه (۱۵۵۱ع) و متوفی ۱۰۵۲ ه (۱۶۴۲ع) است که کتاب حدیث (مشکوة شریف) را از عربی بفارسی ترجمه نموده . جناب محدث این کار را در ۱۰۱۹ ه (۱۶۱۰ع) شروع و در ۱۰۲۵ ه (۱۶۱۶ع) در دهلی بپایان رسانیده - این اطلاع از تحریر خود مصنف مؤرخ ۱۰۴۵ ه در آخر نسخه ایکه در ۱۰۴۴ ه (۱۶۳۳ع) کتابت شده ، بدست آمده - این ترجمه در مطبع نولکشور بچاپ رسیده -

رش : ریو: ص ۱۴ الف ؛ ایتهے ، ۲۶۵۴ ، ۲۶۵۵؛ عباسی ۵۹: پشاور ۲۱۵-۲۱۸ ، ۳۴۳ ، ۳۴۶ -

آغاز: . . . سند رجال حدیث را گویند که روایت کرده اند و اسناد نیز بمعنی سند آید و گاهی بمعنی ذکر سند و اظهار آن . . .

انجام : یعنی حساب کن این نماز را و برابر کن با عمره که در حج و قول استعمال کرده میشود و در جمیع افعال و فی روایة . . . عمره و حجه مقصود بیان فضیلت نماز است درین بقعه شریفه که حکم عمره و حج دارد - رواة البخاری -

تمت جلد اول من ترجمة المشکات الانوار فی علم الاحادیث النبی . . . من تصنیف **عبدالحق** والدین دهلوی -

Marfat.com

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۶۷ ورق، ۱۳ × ۸$\frac{۱}{۲}$ انچ، ۲۳ سطر - ناقص الاول - کرمخورده .

مترجمه شیخ **عبدالحق** محدث دهلوی (۹۵۸ھ - ۱۰۵۲ھ / ۱۵۵۱-۱۶۴۲ع) است -

ترجمهٔ قسمتی از مشکوة است که از کتاب البیوع شروع شده و بکتاب الرؤیا تمام میشود - از مطبع نولکشور بطبع رسیده -

رش : ریو ص ۱۴ الف ؛ ایتھے ۲۶۵۴؛ پشاور ۲۱۶، ۲۱۷ -

آغاز: کتاب البیوع - بیع گاهی بمعنی عقد آید که اثر آن بر آمدن مال است -

انجام : قال اصدق الرؤیا بالاسحار - راست ترین خوابها خوابی است که در سحر . . .

به بیند که وقت سعادت و اجابت است - رواة الترمذی والداری - تمام شد کتاب البیوع . . .

Marfat.com

کتب انشاء و مکاتیب

مکاتبات رشیدی

۹
۲۹۶

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۹۹ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۱۷ سطر .

نگارندهٔ این مکاتیب، مؤرخ معروف قرن هفتم، **رشیدالدین فضل‌الله** (۱۱۵، ۱۲۱، ۲۳ب ، ۱۸۱) متولد ۶۴۵ھ (۱۲۴۷ع) و متوفی ۷۱۸ هجری (۱۳۱۸ع) است - او مکتوبات را بنام فرزندان که نام شان علی، عبداللطیف، جلال الدین (حاکم کرمان)، سعد الدین (حاکم انطاکیه)، علاء الدین (حاکم روم) است و بکسانی و حاکمان دیگر در عراق و فارس نگاشت . موضوع این مکاتیب ، فلسفه و پند و موعظت ، بعضی برات‌ها و شقه‌ها و بعضی در تعزیت و تهنیت است - در وسط این مکتوبات، مکتوبی است بنام فرزندی که شش فصل دارد - اول در مصایب و تعازی، دوم در صبر و شکیبائی، سوم سلوک و معاشرت، چهارم شدت فراق و حدت اشتیاق، پنجم در تنگدستی و بدحالی ، ششم تفویض حکومت ایالت قونیا که وطن مالوف آباء و اجداد نویسنده است -

بعد ازان مکتوبی است که آنرا رساله خوانده و آن در نصائح و مواعظ و مسایل علمی و تصوف و نیز از خصایل چهارگانهٔ آدمی (عقل، علم، حلم، سخا) بحث کرده -

مرتب و جمع کنندهٔ این مکاتیب محمد ابر قوهی است -

تحریری بسال ۱۲۴۲ھ (۱۸۲۶ع) در آخر کتاب نیز موجوده است و نیز امضای **مهدی بیانی** بر سر ورق ثبت است - این مکاتیب را، دکتر مولوی **محمد شفیع** بسال ۱۹۴۷ع بعد از تصحیح و حواشی از لاهور بچاپ رسانیده - نسخهٔ خطی ازین مکاتیب در کتابخانهٔ ملک، تهران نیز موجود است -

چون نسخ خطی این مکاتیب در فهارس مطبوعهٔ کتابخانه‌های دنیا خیلی کم است لذا یکی از نوادر است -

Marfat.com

آغاز: حمدی که بیان خوانندگان کون و مکان 'و ان من شئی الا . . . . . در تقریر شطری ازان قاصر آید و ثنائی که بنان . . . در تحریر سطری ازان عاجز شود آن حضرت خدائی را سزد . . .

انجام : چو جهان زو دریغ داشت وفا تو ازو مغفرت دریغ مدار

و ذات مبارک آنجناب را بعد ازین از تجرع اقداح مصایب و کاسات نوایب مصون و مأمون دارد :

برصاحب این کتاب یارب در های بهشت جمله بگشای
برکاتب و هر که خواند این را رحمت کن و راه راست بنمای

آمین یا رب العالمین .

۱۰ مناظر الانشاء*

۲۵۰

بخط نستعلیق شکسته آمیز ، ذی‌حجه ۱۱۰۶ هجری (۱۶۹۵ء) ، ۱۰۴ ورق $9\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۸ سطر .

مؤلف این کتاب انشاء عمادالدین محمود بن شیخ **محمد گیلانی** (ص ۲، س ۳) المعروف به **محمود گاوان** مقتول ۸۸۶ هجری (۱۴۸۱ء) است . این کتاب مشتمل بر مقدمه و دو مقاله و خاتمه است بشرح زیر :

مقدمه : بحث در بارهٔ ماهیت علم انشاء، موضوع علم انشاء، غایت علم انشاء، مفهوم کلام، بیان بلاغه، فصاحت، تشبیه، استعاره و کنایه ـ

مقالهٔ اول : چهار منظر دارد ـ ۱ ـ شرایط قصیده و مثنوی و مسمط و قطعه ۲ ـ شرایط کلمه، ۳ ـ شرایط الکلام مستحسن ـ سجع و قافیه وغیره ۴ ـ شرایط منشی ـ

مقالهٔ دوم : دربارهٔ قواعد انشاء، فتح نامه، عهد نامه، تهنیت نامه، تعزیت نامه، رقعه، خط وغیره بانمونهٔ آنها ـ

---

* ورق ۶ ب، س ۱۷ ـ

Marfat.com

خاتمه : ماهیت خط و ضوابط آن بچهار قسم - در اسلامبول (ترکیه) بدون تاریخ بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۲۸ ؛ ایتهے ۲۰۴۲ ؛ باڈلین ۱۳۳۸ ؛ سپه سالار ۲ : ۹۹ -

آغاز: یا مبدی‌الانشاء ببسط نور الوجود و یا مجری الکلم والقلم علی الوجود والعدم مقتضی الجود - یا مظهر ثمر نور الاعلام . . . . اما بعد چنین گوید فقیر جانی محمود بن شیخ **محمد گیلانی** که بر خاطر پاک و ضمیر دراک صدر نشینان محافل ادراک ظاهر و هویداست -

انجام : و مثل لفظ **ایاز** که در عربی بسین مینویسند و در فارسی بسین و زاء مینویسند و زاء اشهر است - و لفظ **قفص** که در پارسی بسین مینویسند و بصاد نیز جایز است و در عربی صاد نویسند و بس، والله اعلم بالصواب -

۱۱

ریاض‌الانشاء*

۳۵۶

بخط نستعلیق مرزا امام بخش بتاریخ ۱۱۲۹ھ (۱۸۰۴ء) در لکهنؤ -
۲۱۰ ورق ۹ × ۶ انچ، ۱۹ سطر .

نگارندهٔ این کتاب انشاء نیز که مشتمل بر ۱۴۸ مکتوب است، محمود بن شیخ محمد گیلانی معروف به **محمود گاوان** مقتول ۸۸۶ هجری (۱۴۸۱ء) است - او این مکاتیب را طرف از خود و سلاطین و راجه‌های هند به سلاطین و امراء و وزراء و خوانین و شعراء و ادبای کشور و خارج مینوشته - "مناظر الانشاء" (رش شماره ۱۰) نیز ازوست

رش : ربو ص ۹۸۳ ؛ ایتهے ۲۰۴۴ ؛ باڈلین ۱۳۴۹ وغیره

آغاز: یا من توحد ببدایع‌الابداع والانشاء و تفرد باجراء قلم الاختراع علی وفق علمه . . .

انجام : علت غائی زهندم نیست الا خاک پات ورنه بی آب بقا در ظلمت آبادم چکار
شدبجای‌خودمرا ساکن‌شدن‌درهندازانک مردم دیده نباشد ساکن الا جای تار

* ب ۶، س ۳ -

Marfat.com

۱۲ / ۲۷۶ دستور مسعودی*

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۲۵ ورق $\frac{1}{4}$۷ × ۵ انچ، ۱۵ سطر - ناقص‌الاخر .

مؤلف این کتاب انشاء **مسعود بن عبدالله** الحسینی (ص ۱، س ۵) است که برای که تعلیم پسرش **سیف‌الدین محمد** تألیف نموده (ص ۱، س ۳، ۴) - او تألیف این کتاب را مشتمل بر مقدمه و سه باب و خاتمه است بشرح زیر ، بسن چهل سالگی در ۹۳۸ھ(۱۵۳۱ع) بپایان رسانیده (ص ۱ ، س ۶) :

باب اول در مکاتیب خطابی (جزو اول در مراسلات سلاطین ، در ۲۸ رساله - جزو دوم در طریق نوشتن اجوبه طبقات . . . . که از جانب سلاطین . . . وارد میشود) -

باب دوم در ترقیم صکوک و قبالات مبنی بر سه قاعده -

باب سوم در اساسی صنایع و طریق کنایت . . در چهار فصل -

ذکر کتابی بعنوان ''دستور قاضی'' از قاضی مسعود بن قاضی عبدالله که معاصر شاه طهماسپ صفوی (۹۳۰-۹۸۴ھ / ۱۵۲۴-۱۵۷۶ع) بوده ۴ در فهرست ایتهے (۷۲۴/۱۱۰۲) و فهرست دانشگاه بمبئی ص ۵۷ نیز آمده که ظاهراً همین دانشمند باشد -

نسخه‌ای ازین کتاب در فهارس مطبوعه بچشم نخورد، بنا بر این یکی از نوادر است -

آغاز: الحمدلله المنشی السعید[1] الفعال لمایرید والصلوة علی سید البلغا و آله . . . و بعد بدان ای فرزند ارجمند **سیف‌الدین محمد** 'بلغک الله تعالی الی نعم السرمد، که این دستوریست در فن انشاء و مراسلات و طریق ترقیم صکوک و قبالات که بطریق ایجاز . . . .

انجام : بجود جوانمردی و مردمی ز مامی نزاده چو او آدمی
زهی ذرهٔ فیض تو آفتاب ز بحر عطایت فلک چون سراب

---

*ص ۲، س ۳ -
۱- در اصل : المنتی البعید -

Marfat.com

۱۳
۲۷۵

رساله ناز و نیاز*

بخط نستعلیق ۱۶ شوال سنه ۳۰ جلوس [شاهجهان] مطابق ۱۰۶۸ هجری (۱۶۵۶ء)
۱۵ ورق، $\frac{1}{4}$۷ × ۵ انچ، ۱۵ سطر.

مؤلف این ساله که در فن انشاء نویسی است و دران سخن از نیاز عاشق و ناز معشوق رفته، مولانا میر علی الکاتب **مجنون رفیقی** (ص ۱، س آخر) متوفی ۹۵۹ هجری (۱۵۵۲ء) است - آقای ریو (ص ۳۱۵ب) وفات او را در سال ۹۵۷ھ (۱۵۵۰ء) نوشته که شاید صحیح نباشد - این رساله که مشتملبر مقدمه و ۱۶ باب است، دارای نامه هاست از طرف عاشق و جواب آن از طرف معشوق - اغلب این رساله منظوم است و نثر هم که دارد شاعرانه و مقفی است - نسخه های این رساله در فهارس مطبوعه کمتر دیده میشود - نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانهٔ مجلس سنا (تهران) نیز موجود است -

رش: ایتھے ۲۱۱۸ / ۷؛ نشریه ۲ : ۲۴۹؛ شیرانی ۲ : ۳۷۸ -

آغاز: ای عاشق ناز ارجمندان — معشوق نیاز مستمندان
نسیم کرم تو عین ناز است — با آنکه درو دوصد نیاز است
لیلی ز تو حسن ناز دارد — مجنون بتو این نیاز آرد[1]

انجام: زد شعله بدل آتش پنهانی من — زاندازه گذشت محبت جانی من
معذورم که سخن پریشان افتاد — معلوم شود مگر پریشانی من

*ص ۲، س ۱۲ -
۱ - در اصل: آورد

Marfat.com

۱۴
۲۵۸

مکاتبات علامی*

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۳۰۴ ورق، ۹ × ۵ انچ، ۱۷ سطر - ناقص الاخر .

نگارندهٔ این کتاب انشاء که مجموعهٔ نگارشات است و بنام ''انشای ابوالفضل'' و رقعات ابوالفضل'' نیز معروف است ، علامه **ابوالفضل** علامی متولد ۹۵۸ھ (۱۵۵۱ء) و مقتول ۱۰۱۱ هجری (۱۶۰۲ء) است - این کتاب مشتمل بر مقدمه و سه قسم یا دفتر است، بشرح زیر .

دفتر اول : مکتوبات که از طرف حضرت شاهنشاهی (اکبر اعظم) بملوک ایران و توران و امرای عالیشان نگاشت -

دوم : عرایض و خطوط که ابوالفضل به شاه نوشت -

سوم : خطب و اختتام انتخاب کتب و بیاضها و نثرهای دیگر -

این مکاتیب را بعد از سرگش همشیرزادهٔ او **عبدالصمد** بن افضل محمد (ص ۳ ، س ۱۴) در سال ۱۰۱۵ هجری (۱۶۰۶ء) جمع آورده و بصورت کتاب ترتیب داد (ورق ۳ ا س ۶ تا ۸) چنانکه گفته :

این نسخه کزو علم و ادب نامی شد　　یک موج ز بحر طبع فمامی شد
در ساعت نیک چو سرانجام گرفت　　تاریخ 'مکاتبات علامی' شد

این مکاتبات از کلکته و لکهنؤ و لاهور و شهرهای دیگر پاکستان و هند چندین مرتبه بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۳۹۶ ؛ باڈلین ۱۳۷۸-۱۳۸۱ ؛ عباسی ۴۴۳-۴۴۶ ؛ ایتھے ۲۷۱-۲۸۷ ؛ ڈھاکا ۱۵۲ -

---

* ورق ۳ا، س ۶-۸ -

Marfat.com

آغاز: گوناگون نیایش مر داوری را که وجود بشر را از کارخانهٔ عنایت کسوت حیات پوشانید و تیره درونان کوی ضلالت را چراغ هدایت براه افروخت ـ

انجام: . . . که از روباه بازی در دانشگاه پدر بزرگوار به . . . خریده بودند و بآن گروه ناراست یکروئی و یکتائی . . . کردند و افسون خدا از آری و افسانهٔ بیهوشی . . .

۱۵ رقعات امان الله حسینی
۲۷۱

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری ـ ۲۹ ورق $8\frac{1}{2} \times 3\frac{3}{4}$ انچ، ۱۵ سطر .

مؤلف این کتاب انشاء که بنام ''رقعات حسین'' و ''رقعات خانه‌زادخان'' نیز یاد شده ، امان الله حسینی (ص ۱ ، س ۵) خانزاد خان فیروز جنگ (یکی از امرای دربار جهانگیر و شاهجهان) بن مهابت خان متخلص به امانی متوفی ۱۰۴۴ هجری (۱۶۳۴ع) یا ۱۰۴۶ھ (۱۶۳۶ع) هجری است ـ امان‌الله دستگاه فوق‌العاده‌ای در علم طب نیز داشت و چندین اثر مهم مثلاً ''ام العلاج'' و ''دستور الهنود'' وغیره ازو باقی مانده است ـ فرهنگی از عربی بفارسی بنام ''چهار عنصر دانش'' نیز ازوست ـ نسخهٔ حاضر مشتمل بر مکاتیب است که به احباب و دوستان و عزیزان نوشته ـ این مکاتیب که محتوی مطالب صوفیانه است، از کلکته و لکهنؤ بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۸۷۷ ؛ ریتهے ۱۷۶۳ / ۷ و ۲۰۷۷ ؛ باڈلین ۱۰۹۵ ؛ ڈھاکہ ۱۵۷ ـ

آغاز: حمد وافر خدائی را که یاقوت قوت ناطقه . . . . . در عقد انشاء دریای او بی بهاست و آفتاب طبیعت در آسمان بیان ثنای او لا غیر چون سهاست ـ

انجام : باید که آن آمدنی است نه آوردنی ـ الم نشرح لک صدرک ، حرفی از کتاب مراد دانند بمزید نامراد قلم دلیر بود اما از جرأت مانع آمده والسلام . . .

Marfat.com

۱۶ / ۱۳۱ - گلشن عنایت*

بخط شکستهٔ رام چند بتاریخ ۱۱۱۲ هجری (۱۷۰۰ء) در شاهجهان آباد
۱۲۷ ورق، ۱۰ × ۶½ انچ، ۱۵ سطر.

کتاب مزبور مجموعهٔ مکاتیب عنایت الله (ص ۳ ، س ۶) متوفی ۱۰۸۲ هجری (۱۶۷۱ء) است که صاحب ''بهار دانش'' و برادر محمد صالح کنبو است ـ این مکاتیب را که عنایت بنام دوستان و عزیزان و بزرگان روزگار خود نوشته ، محمد صالح در سال ۱۰۷۲ هجری (۱۶۶۱ء) (ص ۶ ، س ۱۲) جمع آوری نموده و دیباچه در اول آن نگاشته است ـ نسخهٔ حاضر از نسخهٔ رادها کشن که منقول از نسخهٔ عنایت خان داماد عنایت الله بود ، نقل شده ـ در آخر نسخه خاتمه‌ای نیز از قلم محمد صالح نگاشته شده که دران بر فوت برادر خود تأسف‌ها خورده است ، بنا برین معلوم است که خاتمه بعد از ۱۰۸۲ھ (۱۶۷۱ء) افزوده شده ـ این مکاتیب نمونهٔ خوب انشای فارسی است ـ

نسخه ای ازین کتاب در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب (ذخیره شیرانی شماره ۵۴۰ / ۳۵۶۹) نیز موجود است ـ

چون در فهارس مطبوعه نسخ خطی این کتاب کمتر دیده میشود ، بنابراین یکی از نوادر است ـ

رک : شیرانی ۲ : ۳۶۹ -

آغاز: بتوفیقی سخن کردم چو آغاز زبانم شد بحمدش نکته پرداز
جز او نبود سزاوار ستایش هم او دارد بدین معنی سزایش

حمدی که میزان ذهن محققان دقایق نطق از سنجیدن آن بعجز و قصور معترف و سپاسی که فکرت مدققان حقایق معنی از احاطهٔ آن باضطرار اقرار نماید مر خداوندی‌را سزاست ـ

---

* ص ۵، س ۲ -

Marfat.com

انجام : لازم آنکه به صبر پردازم و به خیرات و مبرات دست آویز استوفا وسیلهٔ خوشنودی آن مغفور بدست آورم ـ قطعه :

تربتش زانوار رحمت تا بحشر همچو چشم مهر و مه پر نور باد
پیشتر از خود فرستاد آنچه داشت خانهٔ عقباش ازبن[1] معمور باد

۱۷
۲۴۸

بهار سخن

بخط نستعلیق ۱۹ ربیع الثانی ۱۱۵۰ هجری (۱۷۳۷ء)، ۲۱۰ ورق، ۱۱ ½ × ۷ ¼ انچ، ۱۸ سطر .

نگارندهٔ این مجموعهٔ نگارشات ادبی محمد صالح کنبو ملتانی (ا۲ ، ۱۸۸ا ، ۲۰۹ب ، ۲۱۰ا) متوفی ۱۰۸۵ هجری (۱۶۷۴ء) است ـ این کتاب که محتوی رقعات و مکاتیب و دیباچه‌ها و نگارشات دیگر اوست مشتمل است بر مقدمه ، چهار چمن و خاتمه بشرح زیر :

چمن اول : رقعات حمد و نعت و منقبت و مراسلات از طرف **شاهجهان** و **اورنگ زیب** بشاهان ایران و توران و نامه‌ها بشاهزادگان وغیره ـ

چمن دوم : رقعات و مکاتیب که مصنف بعزیزان خود و بزرگان وقت بطرز بدیع و روش غریب حضرت **امیر خسرو** رقم گردانیده ـ

چمن سوم : توصیف شاهجهان آباد ، نهر کوثر و حوضهای دیگر ، احوال جلوس عالمگیر ، ستایش لاهور ، اکبر آباد ، کشمیر وغیره ـ

چمن چهارم : دیباچهٔ دیوان ابوالفیض فیضی، دیباچهٔ تذکرهٔ منیر ، دیباچهٔ دیوان سعید خان قریشی ملتانی ، رقعات عنایت و دیباچهٔ بادشاه نامه وغیره ـ

تاریخ تصنیف این تألیف ۱۰۶۵ هجری (۱۶۵۵ء) است چنانکه گفته :

"بسعی قلم شکسته رقم . . . محمد صالح . . . بتاریخ ۱۶ شوال ۲۶سنه

۱- در اصل : این -

Marfat.com

جلوس مبارک شاهجهانی موافق سال هزار و شصت و پنج هجری در خطهٔ شاهجهان آباد حسن تمامیت یافت و صورت اتمام پذیرفت''

ولی او تا ۱۰۷۴ھ (۱۶۶۳ء) اضافه‌ها مینمود و در بعضی نسخه‌ها سال ۱۰۸۴ھ را تاریخ اتمام نوشته اند ـ این نسخه نقلِ نسخهٔ اول است ـ

رش : ریو ص ۳۹۸ ؛ ایتھے ۲۰۹۰ ؛ عباسی ۴۶۳ ؛ شیرانی ۲ : ۳۵۰ ـ

آغاز: ایزد سخن‌آفرین را سپاس که چراغ گفتار را از تاب خرد روشن گردانیده ـ نی نی غلط گفتم سخن لمعه‌ایست از انوار تجلیات او چه بر پرتو اندوزان نور معرفت روشن است . . . .

انجام : این روضهٔ فردوس‌نشان سر از حبیب حجاب بر نمی تواند آورد و فکر ناقصش مانند غنچه از دریافت . . . مراتب نزاکت این سفینه که از غایت لطافت چون اوراق گل بر روی هم پیچیده ، در لجهٔ حیرت فرو میرود ـ

۱۸
۲۷۰

جامع القوانین*

بخط نستعلیق ساده ۱۳ ذی‌الحجه ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۶ء) - ۶۴ ورق، ۸ × ۵ انچ ۱۳ سطر .

مؤلف این کتاب انشاء که بنام ''انشای خلیفه'' نیز یاد شده ، خلیفه **شاه محمد** قنوجی معاصر **اورنگ زیب عالمگیر** (۱۰۶۷-۱۱۱۸ھ) است ـ مدتی پیش سید **خیر الله** متوفی ۱۱۱۴ھ/۱۷۰۲ء دربلگرام درس میخواند ـ او درین کتاب مکاتیب و رقعات خویش را که بعزیزان و بزرگان مینوشت جمع نموده کتابی ترتیب داد مشتمل بر مقدمه و چهار فصل و خاتمه ، بشرح زیر :

فصل اول محتوی مکتوبات ـ دوم دارای رقعات است ـ سوم در دو قسم است، اول مراسلات تهنیت‌انگیز و دوم مکاتبات تعزیت‌آمیز ـ چهارم در آداب و القاب ـ

* ص ۶، س ۹ ـ

Marfat.com

تاریخ تصنیف این مجموعه ۱۰۸۵ هجری (۱۶۷۴ء) است ، چنانکه گفته :

در سلک نثر چون در ناسفته سفته شد
مجموعهٔ فضائل تاریخ گفته شد (ص ۵ ، س ۱۰)
۱۰۸۵

این مجموعهٔ مکاتیب چندین بار از کلکته و لکهنؤ بنام ''انشای خلیفه'' بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۴۱۴ ؛ ایتھے ۲۰۹۷--۲۱۰۵ ؛ باڈلین ۱۳۹۱--۱۳۹۴ ؛ عباسی ۴۵۵، ۴۵۷--۴۶۰ ؛ ڈھاکا ۱۶۱ ایوانو ۳۷۵ ؛ وغیره

آغاز: ستایش و نیایش مر خدائی را که کاتب فصاحت بیان خرد دانشوران از تحریر انشای ثنای بیکرانش چون قلم سرگردان است و منشی بلاغت نشان دانش خرد پروران از تقریر املای وصف بی‌پایانش خامه وار بریده زبان . . .

انجام : از حرمت آنکه ایزد پاک کرده است مخاطبش بلو لاک

بیاض القاب

بخط نستعلیق اواسط قرن دوازدهم هجری - ۶۱ ورق، $7\frac{1}{4} \times 5$ انچ، ۱۵ سطر .

اسم مؤلف این کتاب انشاء بر ما معلوم نیست ـ کتاب مجموعهٔ مکاتیب است از طرف شاه **طهماسپ** صفوی بشاهان و شاهزادگان هند و روم و عراق و نامه های دیکر اعیان و امرا بنام او ـ درین مجموعه مکاتیب بطور نمونه نیز نگاشته شده که چطور باید آداب و القاب شاهان و شاهزادگان و امراء را انشاء نمود ـ از لحاظ اطلاعات تاریخی و ادبی این کتاب حایز اهمیت زیاد ، است ـ

این کتاب در زمان **سلیمان شاه** (ص ۲ ، س ۱۲) تألیف شد که از ۱۰۷۷ھ ۱۱۰۵ھ (۱۶۶۶ - ۱۶۹۳ء) در روم حکومت داشته و بنظر ما ، بین سالهای

Marfat.com

۱۰۷۷-۱۰۸۹ هجری (۱۶۶۶-۱۶۷۸ع) بپایان رسید ، چون سهری بتاریخ ۱۰۸۹ھ (۱۶۷۸ع) در آخر نسخهٔ ایتهے ثبت است ـ

سهری بتاریخ ۱۱۷۳ هجری (۱۷۵۹ع) در آخر نسخهٔ حاضر نیز موجود است

رش : ریو ص ۳۹۰ ؛ ایتهے ۲۰۶۷ ـ

آغاز: نامه ای [که] نواب غفران پناه جنت[1] بارگاه شاه **طهماسپ** الموسوی الصفوی در مبارکباد جلوس بسلطان سلیمان خواندگار[2] روم نوشته ـ

انجام : تائیدات الهی و عنایات پادشاهی شامل حال خجسته مآل امارت و ایالت پناه حشمت و شوکت دستگاه خان والا شان . . . . المکان بخشی الملکی باد ـ بعد از اظهار اشتیاق ملاقات مکشوف میگرداند ـ

۲۰ نگارنامهٔ منشی*

۲۰
۲۵۹

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز اواخر قرن دوازدهم هجری ـ ۹۷ ورق،
$10\frac{1}{4} \times 6$ انچ، ۱۹ سطر ـ ناقص الاخر .

نگارندهٔ این مجموعهٔ نگارشات ملک لعل چند منشی معروف به ملک زاده (ص ۱، س ۱۲، ۱۳) است که بملازمت معظم شاه، پسر عالمگیر بوده ـ او این کتاب انشاء را که مشتمل بر مقدمه و دو دفتر و خاتمهٔ بشرح زیر است، بتاریخ ۲۷ شعبان ۱۰۹۵ هجری (۱۶۸۴ع) در دیار دکن تدوین نموده (ص ۹، س ۱۶) ـ

در مقدمه از دبیران و منشیان پیشین نام برده و سطری چند دربارهٔ فن انشاء نگاشته ـ دفتر اول محتوی مکتوبات خویش که در ایام ملازمت از طرف سلاطین و خوانین نگاشته ـ در دفتر دوم مکتوبات منشیان دیگر را نقل کرده ـ

---

* ص ۵، س آخر ـ

۱ ـ در اصل: خطیب ـ ۲ ـ در اصل : خونکار ـ

Marfat.com

نسخهٔ خوبی ازین کتاب درکتابخانهٔ پرفسور سید **وزیرالحسن** عابدی، استاد فارسی در دانشگاه پنجاب و دوسی در ذخیره ''فقیر خانه'' (لاهور) نیز محفوظ است ـ

رش : ریو ص ۹۸۰؛ باڈلین ۱۳۹۵؛ بانکی پور ۹ : ۱۰۶ کیمرج ص ۲۱۹؛ عباسی ۴۷۷، ۴۷۸ ـ

آغاز: منشی حکمت کامله ایزدی چون بارادت ازلی به نشاء صحیفهٔ شریفهٔ کاینات پرداخت دیباچهٔ این نو آئین‌نامهٔ بدیع‌رقم، بنام نامی و اسم گرامی مجموعهٔ شاملهٔ حدوث و قدم حضرت آدم . . .

انجام : چون حسب الحکم الاقدس الاعلی خدمت داروغگی سلطان کنج وغیره متعلقهٔ بلدهٔ تته تابع صوبهٔ بهار از تغیر فلان بفلان مطابق تفصیل مسطوره فی‌الضمن مقرر و مفوض گردیده که بلوازم و مراسم آن از راه دیانت و راستی قیام و اقدام نموده عمله و فعله آن محال . . .

۲۱ مطلع السعدین*

۱۵۱

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۴۳ ورق ۸ × ۸ انچ ۱۳ سطر .

مؤلف این تألیف که در علم انشاء است ، سیالکوٹی مل **وارسته** لاهوری (ص ۱، س آخر) متوفی ۱۱۸۰ هجریست (۱۷۶۶ء) او شاگرد میر محمد علی **رائج** سیالکوٹی متوفی ۱۱۵۰ هجری (۱۷۳۷ء) بوده ـ او در سال ۱۱۶۸ هجری (۱۷۵۴ء) شروع بابن تألیف نموده ، چنانکه گفته : ''لهذا در سر آغاز سنه هزار و صد و شصت و هشت هجری شروع در تألیف نمودم'' (ص ۲، س ۵) ـ این کتاب مشتمل بر مقدمه، ۲ باب و خاتمه است و مؤلف در ترتیب و تحریر مطالب از ''مناظرالانشای'' عمادالدین معروف به **محمود گاوان** (رش شماره ۱۰) تقلید کرده و ازان اثر بحد اکثر استفاده نموده است ـ

* ص ۲، س ۸ -

Marfat.com

این کتاب در سال ۱۲۹۷ هجری (۱۸۷۹ء) از مطبع نولکشور بطبع رسید ولی نسخهٔ مطبوعه نسبت به این نسخهٔ خطی خیلی ناقص است ـ وارسته مؤلف آثار دیگر مثل ''مصطلحات الشعراء'' و ''صفات الکائنات'' نیز هست ـ

آغاز: سجدهٔ نیاز خدائی را سزاوار است که کاخ سر بفلک کشیدهٔ سخن را بنقش و نگار استعارات و تشبیهات پرداخته ، خلوتخانهٔ پری‌زادان معنی ساخته ـ نام خدا سخن جان جهان است بل جهان جان ـ

انجام: و لفظ ایاز در عربی بسین مینویسند و در پارسی بجای سین زاء را مینویسند و زاء اشهر است و لفظ قفص را که در پارسی بسین مینویسند و بصاد نیز جایز است و در عربی بحرف صاد مینویسند و پس در پارسی بسین نوشتن درست است ـ

۲۲ رقعات معانی نگار*

۲۶۹

بخط نستعلیق غلام محمد خان ولد حسین خان اکاریٔ ساکن قصور، بتاریخ ۴ ربیع‌الثانی ۱۲۶۲ هجری (۱۸۴۶ء) - ۲۸ ورق، ۸ × ۶ ۱/۴ انچ، ۱۱ سطر .

مؤلف این کتاب انشاء که ''رقعات معانی نگار'' اسم تاریخی آنست (ص ۲ ، ۱۲۱۳
س ۳) سلطانی مل[1] حیرت (ص ۱ ، س آخر) است ـ چنانکه از اسم برمیآید تاریخ تألیف این کتاب ۱۲۱۳ هجری (۱۷۹۸ء) و مؤلف در آنزمان ساکن ملتان بود (ص ۲، س ۲)

این کتاب مجموعهٔ رقعات و مکتوبات حیرت است که بعزیزان و احباب نگاشته ـ او گاهی غزلیات خود را نیز در نسخه نقل نموده ـ

نسخه ای ازین کتاب در فهارس مطبوعه بچشم نخورد لذا یکی از نوادر است ـ

---

* ص ۲، س ۳ -

۱- در اصل : سلطانی بل ـ

137519

Marfat.com

آغاز: حمد و ثنای بی ریا ، انشا[1] پرداز کاینات را سزد که عبارت رنگین و صور عجیب رقم پذیر کلک صنعت اوست و مضامین نزاکت آگین ارواحِ لطیف، نگارشات قلم قدرت او

انجام: برنگی از صفای جلوه اش گردید نورانی
که افتد سایهٔ از رفتن دلها براه او
برون می آید از لب های زخمم بوی[2] می حیرت
ز موج باده باشد آب شمشیر نگاه او

۲۳ / ۲۶۸
مرصع کار*

بخط نستعلیق شکسته مانندِ اواخر قرن سیزدهم هجری - ۴۶ صفحه ۸ × ۶¼ انچ، ۱۳ سطر- ناقص الاخر .

مؤلف این کتاب انشاء مولوی **قاسم علی** ابن قاضی **عبدالرسول** کلانوری (ص ۸، س ۷) است - او این کتاب را در سال ۱۲۳۴ هجری (۱۸۱۸ع) بپایان رسانید - "گل گلزار سخنوری" اسم تاریخی آن است (ص ۹، س ۲) - پدرش عبدالرسول نیز کتابی در انشاء بیادگار گذاشته که ذکرش در فهارس هست (رش : باذلین ۱۳۹۶ وغیره) ولی زمانش معین و معلوم نبوده - ازین نسخه میتوان استنباط نمود که عبدالرسول در اوائل نیمهٔ اول قرن سیزدهم هجری میزیسته است -

این کتاب که در بنگاله نوشته شد (ص ۸، س ۸) مشتمل بر دو باب است - در باب اول مکاتیب تجارتی و خطوط و رقعات منشیان دیگر نقل شده و در باب دوم دو سفر نامه از خود ، که درین نسخه فقط یکی از آنهاست و آنهم ناقص مانده -

---

*ص ۸، س ۵ -
۱- در اصل : بعد حمد ثنای بے ریای انشای -
۲- در اصل : ز چشم بوی -

Marfat.com

نسخه‌ای ازین کتاب بنام ''انشای رنگا رنگ'' در ذخیرهٔ ''فقیر خانه'' لاهور نیز محفوظ است ـ

رش : ایوانو (کرزن) ۷۲۰ ، ۷۲۱ ؛ شیرانی ۲ : ۳۷۱ -

آغاز: انشای رنگا رنگ و املای هوش و فرهنگ ، نثار توحید ذات خالق الارض والسموات که دو جهان [را] به دو حرف ایجاد ساخته و مابین دو حروف یک نقطهٔ شنگرف انداخته ـ

انجام : قضا را درانجا چند سرهنگ ناخوش آهنگ ، فی‌الحال [و] بیدرنگ، [آتش] جنگ بدامان‌زده مانع عبور ما[1] شدند، چه دران مکان مقرر بود که مردم این ملک. . . .

۱- در اصل: پای -

Marfat.com

تاریخ عالم

نظام‌التواریخ*

۲۴

۶۷

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۱۴ھ (۱۶۰۵ء)، ۱۲ ۳/۴ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر.

این کتاب تاریخ اثر مولانا **ابوالقاسم عمر** البیضاوی، معروف به 'قاضی بیضاوی' (ص ۱، س ۶) است که بنا به شواهد و اطلاعات این نسخه تا ماه ذیقعد ۷۱۹ھ (۱۳۲۰ء) بقید حیات بوده ـ در تاریخ وفات مصنف، بین دانشمندان اختلاف نظر وجود دارد ـ بعضی‌ها مرگ او را در ۶۷۳ھ (۱۲۷۴ء) یا ۶۸۵ھ (۱۲۸۶ء) یا ۶۹۲ھ (۱۲۹۲ء) و بعضی‌ها بعد از ۷۱۰ھ (۱۳۱۰ء) یا در ۷۱۶ھ (۱۳۱۶ء) دانسته اند ـ

مطابق استوری (ص ۷۰) اصلاً قاضی این تاریخ را در سال ۶۸۴ھ (۱۲۸۵ء) باتمام رسانید ولی بعد ازان تا آخر عمر مطالب را برآن می افزود ـ دربن نسخه که از آدم گرفته تا زمان سلطان **ابو سعید** (۷۱۶–۷۳۶ھ / ۱۳۱۶–۱۳۳۵ء) احوال دران مندرج است، تاریخ تألیف را چنین ذکر نموده:

''الی یومنا هذا و هو حادی العشرین ذی‌القعد سنه تسع عشر و سبعمایه هجریه'' (ص ۱، س ۱۱) ـ

کتاب در چهار قسم است ـ قسم اول از آدم تا نوح، احوال ۱۰ نبی ـ قسم دوم محتوی احوال شاهان قدیم ایران (قبل و بعد از اسلام) که تعداد آنها ۷۳ است ـ در قسم سوم احوال پیغمبر اسلام صلعم و خلفاء و ائمه که عدهٔ آنها به ۵۵ میرسد ـ در قسم چهارم احوال ملوک و سلاطین ایران که از دورهٔ عباسی گرفته تا زمان مؤلف بسلطنت رسیدند و تعداد آنها ۸۶ بیان نموده ـ از لحاظ تاریخ وفات قاضی این نسخه اهمیت زیادی دارد ـ در سال ۱۹۳۰ء از حیدرآباد دکن بچاپ رسیده ـ

رش: استوری ص ۷۰، ۱۲۳۰؛ ریو ۸۲۳ ب؛ باڈلین ۱۸-۲۲؛ ایتھے ۱۶ ـ

*ص ۱، س ۹ ـ

Marfat.com

آغاز: حمد بی غایت و شکر بی نهایت مبدعی را که بیک امر کن عالم ارواح و اشباح را پیدا کرد و اجرام فلکی و اجسام عنصری را از کتم عدم بفضای[1] وجود آورد ـ

انجام . . . در سنه تسع و عشر و سبعمایه امراء معول بهم بر آمدند و قصد **امیر چوپان** که امیر الامراء بود کردند و امیر چوپان آگاه گشت ـ بگریخت و بخدمت سلطان ابو سعید آمد ـ سلطان بالشکر تمام آهنگ آن لشکر کرد و . . . . . باز شد و ازان امراء بیشتر تقبل آورد ـ و بسی خاندان بر افتاد ـ ایزد سبحانه و تعالی این پادشاه و پادشاهزادگان اسلام [را] سالها بر کافهٔ خلایق مخلد و مؤید داراد ـ بحق النبی و آله و اصحابه اجمعین ـ

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری، ۳۱۴ ورق $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۲۵ سطر ـ ناقص الاول و الاوسط والاخر .

مؤرخ این تاریخ رشیدالدین فضل الله مقتول ۷۱۸ هجری (۱۳۱۸ع) است ـ این جلد مشتمل بر دو قسم است، در قسم اول تاریخ سلاطین قبل از اسلام یعنی از آدم گرفته تا حضور صلعم و در قسم دوم از حضرت رسالت مآب صلعم تا زمان مصنف ـ جلد اول این تاریخ محتوی احوال سلاطین منگول تا غازان است که در ۷۰۰ه (۱۳۰۰ع) شروع و در حدود ۷۰۵ه (۱۳۰۵ع) بپایان رسیده ـ جلد دوم در سال ۷۰۵ه (الی یومنا هذا که شهور سنه خمس و سبعمایه هجری است ورق ۱۳۶۲، ۳۸۱ ب، س ۲۰) شروع و قبل از ۷۱۰ه (۱۳۱۰ع) بپایان رسیده ـ ممکن است تاریخ اتمام این جلد ۷۰۸ هجری (۱۳۰۸ع) باشد چون در مقدمهٔ این نسخهٔ آمده "و بعنایت الله تعالی و بیمن هدایت و فرمان که تاریخ هجری به هشت صد بیست و هشت رسید" (۱۳، س ۱۶) ـ چون این عبارت در مقدمهٔ نسخه است محال است که تاریخ کتابت باشد و ظاهراً سهو کاتب است که "هفت صد و هشت" را به "هشت

---

۱ در اصل: بقضاء ـ

Marfat.com

صد و بیست و هشت'' تحریف نموده ـ در آخر این نسخه تاریخ فرقهٔ اسماعیلیه نیز در دو قسم نوشته شده ـ اقتباسات و تراجم آن در کشورهای مختلف دنیا بچاپ رسیده ـ

رش : استوری ص ۲۷ ؛ ریو ص ۴۷ الف ؛ ایوانو ۴ ؛ ایتھے ۲۸۲۸ ؛ مشہد ۳ : ۸۲

آغاز: حمد و ثنا و آفرین مالک المنکی [را] تواند بود که انشاء موجودات از لمعه [و] اشعهٔ انوار قدرت اوست و ابداع مکنونات ـ

انجام : . . . دران خود را طوی نمود و قومی را که بر سبیل مدد و نصرت بدو پیوسته بودند اویغور نام نهاد یعنی بی‌رو و متابعان بزبان ترکان، و قومی دگر را که به هنگام غارت کردن. . .

حبیب‌السیر*

(جلد اول)

بخط نستعلیق شکر الله ولد ملاعیسی ابن ملا سائیدنه عرف سه ساکن بهکر، بتاریخ ۱۷ ربیع الاول ۱۱۰۶ھ (۱۶۹۴ع) - ۴۳۱ ورق، $11\frac{1}{4} \times 7$ انچ، ۲۱ سطر.

مؤلف این کتاب که تاریخ عمومی است از بدو آفرینش تا زمان مصنف، غیاث الدین ابن همام الدین المدعو به **خواندمیر** هروی (۳ب، س ۶، ۷) است که طبق آقای استوری (۱ : ۱۰۴) شاید در ۹۴۲ھ (۱۵۳۵ع) فوت کرده و طبق آقای دانش پژوه (ادبیات ص ۲۰۲) تا ۹۴۷ھ (۱۵۴۰ع) بقید حیات بوده ـ کتاب مشتمل بر افتتاح و ۳ جلد و خاتمه است و نسخهٔ حاضر فقط افتتاح و جلد اول را دارد ـ او تألیف این تاریخ را بفرمایش غیاث الدین امیر محمد الحسینی (ورق ۴ا) در سال ۹۲۷ھ (۱۵۲۰ع) در قندهار شروع (۴۲۹ ب ، س ۱۷) و در سال ۹۳۵ھ (۱۵۲۸ع) در آگره (هند) بپایان رسانیده (ورق ۴۳۰ا، س ۴، ۵) ـ تاریخ اتمام را در مصراع ''شد سال اختتام خبر از جهانیان'' بیان نموده و نوشته که ''لفظ

* ۶ پ، س ۱۷ و ۴۲۹ ب، س ۴ -

Marfat.com

خبر از جهانیان ازین سال مخبر است" (ورق آخر ج ۳) - درین جلد اول احوال انبیای بزرگ از آدم علیه السلام تا حضور سرور کاینات صلعم بیان نموده و نیز ذکر سلاطین و امراء و حکمای ایران و یونان و توران وغیره بمیان آورده و بعد احوال زمان خلفای راشدین را بضبط تحریر آورده -

او کتاب را بنام سلطان کریم‌الدین حبیب الله ساوجی، حاکم هرات معنون ساخته و نوشته :

ع کریم دولت و دین آصف سلیمان جاه.... فرد :

حبیب الله آن عالی مقامی

که عدلش داد عالم را نظامی....

مجلدات ثلثه حبیب السیر بذکر حمیده [و] اطوار پسندیدهٔ این صاحب حشمت مزین و محلی است (ج ۳، ص ۱۲، س ۳۴، ۳۵) - در تهران و بمبئی بچاپ رسیده -

او مؤلف چندین اثر مهم مانند دستور الوزراء، خلاصة الاخبار، مآثر الملوک و مکارم الاخلاق وغیره نیز میباشد -

رش : استوری ۱ : ۱۰۴؛ ادبیات ۲۰۲؛ ریو ۹۶ب؛ عباسی ۴۸۹، پشاور ۱ : ۱۴۰۱ -

آغاز: ربنا آتنا من الدنک.... لطایف اخبار لآلی، نثار انبیای عالیمقدار و شرایف آثار سلاطین ذوالاقتدار...

انجام : مزین مسند صدارت و برتری، مرتب اسباب امارت و سروری، مقوی ارکان ملت غرا، مربی سالکان شریعت بیضا، ملاذ فضلای سخنور و پناه سخنوران فضل پرور آنکه ع

کند در علم طبعش موشگافی

شیخ زین‌الدین‌الدوله والدین الخوافی ادام‌الله علو مناصبه و سمو مناقبه مثنوی :

الهی تا بود خورشید تابان ز مشرق جانب مغرب شتابان

دلش روشن ز انوار یقین باد دعا گویش همه روی زمین باد

و تمت بعون الملک الوهاب و الیه المرجع و المآب -

Marfat.com

۲۷ / ۱۲۰ حبیب السیر*
(جلد سوم)

بخط نسخ ریز کم نظیر که متعلق به عهد جهانگیر بنظر میرسد - ۴۷۲ ورق، $10\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۲۳ سطر -

اثر **خواند میر** است که ذکرش گذشت - نسخهٔ حاضر فقط جلد سوم و خاتمهٔ کتاب است و درین جلد از احوال سلاطین ترکستان گرفته تا **شاه اسمعیل** صفوی بیان شده - درخاتمه اطلاعات مختلفه دربارهٔ بلاد ایران و عراق و اقالیم دیگر را داده و یادداشتها در باب هفت اقلیم ، هفت بحر ، جزائر، وحوش ، و طیورِ غریب وغیره نگاشته -

آغاز: یارب به ثنای خود سخن سازم کن در گلشن حمد نغمه پردازم کن.....
بر ضمیر خورشید ... هوشمندان... مخفی نخواهد بود که این صحایف.....
مجلد سیم است که از کتاب حبیب السیر مشتمل بر وقایع ایام سلطنت خانان ترکستان و پادشاهانی که لوای سلطنت بر افراشته از انقضای زمان عباسیان....

انجام: ز نام تو این نامه شد نامور ازان گشت نامش حبیب السیر...
بارقام اسلام ده اختتام کتاب بقای ترا والسلام

۲۸ / ۶۸ نسخهٔ دیگر*
(ج ۳)

بخط نستعلیق بتاریخ بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۴ھ (۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ع) در لاهور - ۱۳ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر - ناقص الاخر .

درین قسمت که موسوم به خاتمهٔ کتاب است مؤلف ذکر هفت اقلیم نموده که ازانجمله ذکر فقط پنج اقلیم درین نسخه هست -

*ص ۱، س ۳ -
*ص ۱۲، س ۳۵ -

Marfat.com

آغاز: اختتام در ذکر بدایع غرائب ربع مسکون و عجائب وقائع جهان بوقلمون . . . بعد از حمد و ثنای صانع جهان غرابت آئین . . . نموده میشود که حکمای دقیقه شناس برین معنی اتفاق دارند که نصفی از کرهٔ زمین . . .

انجام: در اوقات سابقه دران بلده کتیبه‌ای بود که عمود عالی در سیصد گز طول و ده گز عرض بران نصب کرده بودند و بر سر عمود . . . . . .

۲۹ / ۱۰۱ لب التواریخ*

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۱۷ هجری (۱۶۰۸ع) - ۱۳۴ ورق، ۸ × ۶ انچ - ۱۷ سطر.

مؤرخ این تاریخ که بفرمایش سلطان **ابوالفتح** بهرام میرزا الحسینی صفوی (ص ۲، س ۱۴) چهارمین پسر شاه‌اسمعیل‌صفوی، نوشته شد، **میر یحیی** بن عبداللطیف قزوینی متولد ۸۸۵ه (۱۴۸۰ع) و متوفی ۹۶۲ هجری (۱۵۵۵ع) است - در فهرست ادبیات تاریخ وفات او را ۹۷۲ه نوشته اند - او این تاریخ را در سال ۹۴۸ هجری (۱۵۴۱ع) (ورق ۱۰۳ الف، س ۱) تألیف نموده - این تاریخ مشتمل بر چهار قسم است بقرار زیر:

۱ - احوال حضرت رسالت پناه صلعم و ائمهٔ هدی ۲ - ذکر پادشاهان ایران قبل از اسلام ۳ - ذکر قبائل و سلاطین بعد از اسلام تا صفویه ۴ - ذکر شاهان صفویه تا شاه طهماسپ - اقتباسات آن در آلمان و فرانسه بچاپ رسیده - خود کتاب نیز بسال ۱۳۱۵ه ش در تهران بچاپ رسیده -

رش: استوری ۱۱۱، ریو ص ۱۰۴ الف، بلوشه ۱: ۳۲۷؛ ایتهے ۱۰۱؛ باڈلین ۸۸؛ عباسی ۴۹۰؛ بانکی پور ۶: ۳۷؛ ادبیات ۴۰۳ -

آغاز: حمد و سپاس خدایراست که سلاطین جهان بر آستانهٔ عظمتش کمینه بندگانند و خواقین زمان بر درگاه جلالش مأمور و امر و فرمان مملکتش از سمت انتقال مصون است . . . اما بعد این مختصریست . . . .

*ص ۳، س ۱ -

Marfat.com

انجام: . . . این بندهٔ جانی نیز به بیان شمه‌ای از حالات نواب کامیاب اشرف اعلی و دوام دولت روز افزون مسکیة الختام گردانید ـ نظم:

الا تا توانی ز فیاض جود پذیرند همواره فیض وجود . . .
سپهرش بفرمان جهانش بکام دعا گوی او انس و جان والسلام

۳۰ / ۲۷۲ نگارستان غفاری

بخط نستعلیق اوایل قرن یازدهم هجری ـ ۲۶۱ ورق، ۸ × ۳/۴ م، ۱۷ سطر ـ ناقص الاول والاخر .

نگارندهٔ این تاریخ که مجموعهٔ ۳۳۰ داستان تاریخی است، **قاضی احمد** بن غفاری قزوینی متوفی ۹۷۵ هجری (۱۵۶۷ء) است ـ در مقدمه گفته که او این داستانها را از کتب معتبر تاریخ مثل تاریخ فتوح، مروج‌الذهب، تاریخ آل عباس، جامع الحکایات، جامع التواریخ، تاریخ گزیده، وصایای نظام‌الملک، طبقات ناصری، تاریخ وصاف تاریخ بناکتی، ظفرنامه تیموری، تاریخ جهانگشای جوینی، مطلع السعدین، روضة الصفا، حبیب السیر، تذکره دولت شاه، مجالس النفایس و بسیاری از کتب دیگر استخراج و استنباط نموده و نیز اینکه اگر در نقل سهوی رفته باشد معذور دارند (ص ۲، س آخر)

تاریخ تصنیف این تألیف که بنام شاه **طهماسپ** صفوی (۹۳۰-۹۸۴ھ / ۱۵۲۴-۱۵۷۶ء) نوشته شده است، ۹۵۹ هجری (۱۵۵۲ء) است و ''نگارستان واقع'' اسم تاریخی این کتاب است ـ در ۱۸۲۹ و ۱۸۵۹ میلادی از بمبئی منتشر شده ـ

رش: استوری ۱۱۴؛ ریو ۱۰۶ الف؛ باڈلین ۳۳۷، ۳۳۹: بانکی پور ۶: ۴۴، ص ۱: ۲؛ حقوق ۲۲۱؛ ادبیات ۵۱۳ ـ

آغاز: ای طرازندهٔ بهارستان وی نگارندهٔ نگارستان . . . .

آغاز این نسخه: تمام در انتظام کلام و توضیح مقام داشت لیکن سر رشتهٔ مقصود را از دست می برد ـ

Marfat.com

انجام این نسخه : تمام شهزادگان و خوانین و نوبینان از شرق و غرب از منازل خود در حرکت آمده متوجه اردوی بزرگ شدند ـ

انجام اصل : پی تاریخ و نامش فکر کردم خرد گفتا که هست این نکته جامع
چو در واقع نگارستان حسن است ازان آمد ''نگارستان واقع''
۹۵۹

۳۱ نسخهٔ دیگر
۲۸۰

بخط نستعلیق استادانهٔ اوایل قرن یازدهم هجری ۳۹۷ ورق، $8\frac{1}{4} \times 6$ انچ، ۱۵ سطر ـ ناقص الاخر.

این نسخه قدری مفصل تر از نسخهٔ قبلی است ـ بر سر ورق این نسخه مهری بتاریخ ۱۲۵۲ هجری (۱۸۳۶ع) ثبت است ـ

آغاز: ای طرازندهٔ بهارستان وی نگارندهٔ نگارستان
از کرم تازه کن بهارم را رقم صدق ده نگارم را

انجام . . . و در بعضی تواریخ مسطور است که نزار بن . . . . عدنان که در سلک اجداد پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم، منسلک است، سه پسر والا گهر بل سه اختر خورشید اثر . . . . . داشت و آن یک را ایاد نام بود . . . . . .

۳۲ منتخب التواریخ*
۱۲۲

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری ـ ۳۶۵ ورق، $10 \times 6\frac{1}{2}$ انچ ۱۷ سطر ـ ناقص الاخر .

مؤلف این تاریخ عمومی که باسم 'احسن التواریخ' نیز یاد شده، **حسن بیگ** بن محمد بن الخاکی شیرازی (ص ۱، س ۷) متوفی ۱۰۲۲ هجری (۱۶۱۳ع) است ـ او این

*ص ۲، س ۱۴ ـ

Marfat.com

تاریخ را که محتوی واقعات عمومی انبیاء ، اولیاء ، سلاطین و مشایخ و علماست و تلخیص و انتخاب کتب مانند روضة الصفا ، حبیب السیر ، مجمل التواریخ ، جهانگشای جوینی، تاریخ رشیدی و اکبر نامه وغیره است (ص ۲، س ۸-۱۲) در سال ۱۰۱۹ھ (۱۶۱۰ع) بپایان رسانیده (ص ۲، س ۱-۷) نسخهٔ حاضر فقط تا حالات ۹۹۸ هجری (۱۵۹۰ع) نقل شده ـ

رش : استوری ص ۱۲۳ ؛ ریو ص ۸۸۶ الف ؛ عباسی ۱۵۹ ـ

آغاز: زبان قلم و قلم زبان را قدرت و قوت آن کجاست که وصف بیچونی ذات بی همتا و قادر توانا که عقل کل از کمال حیرت در بحر تفکر غوطه خورده، تواند کرد ـ

انجام : شاه عباس بنیاد خان ذوالقدر را حاکم شیراز کرده بقزوین معاودت نمود . . . قزوین چشم ابو طالب میرزا برادران خود و اسمعیل میرزا . . . . را که . . . . در قلعه محبوس ساخت ـ

۳۳ تذکره تحفة‌الکرام*

۳۶۶

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز خود مؤلف بتاریخ ۴ جمادی الاول ۱۱۸۲ هجری (۱۷۶۸ع) ـ ۳۴۰ورق، $11\frac{1}{2} \times 8$ انچ، ۲۶ سطر ـ بعلاوه ۳۶ پاره کاغذ که بین بعضی اوراق چسپانیده شده.

مؤرخ این تاریخ که اسمش تذکره گذاشته شده ، **علی شیر** قانع تتوی (ص ۱، س ۲) متولد ۱۱۴۰ھ (۱۷۲۷ع) و متوفی ۱۲۰۳ هجری (۱۷۸۸ع) است ـ ابن نسخهٔ مصنف است که بعضی یادداشتها را در اول نسخهٔ نگاشته ـ بعضی ازین یادداشتها تواریخ ۱۲۰۱ھ (۱۷۸۶ع) و ۱۲۰۳ھ (۱۷۸۸ع) دارد و نیز بعضی مطالب را بر پاره های کاغذ نوشته بنسخه افزوده است ـ بعضی مطالب را بر حواشی بعضی صفحات اضافه نموده ـ در اول نسخه بعضی یادداشتهائی از پسر مصنف بنام **غلام علی** نیز دیده میشود که بعضی از آنها تواریخ ۱۲۰۵ھ (۱۷۹۰ع) ، ۱۲۰۶ھ (۱۷۹۱ع) و ۱۲۰۷ھ (۱۷۹۲ع) هم دارد ـ

* ص ۱، س ۸ ـ

Marfat.com

این تذکره در اصل یک کتاب تاریخ عمومی است در سه مجلد بشرح ذیل :

مجلد اول : حاوی مقدمه و سه دفتر است ـ مقدمه مشتملبر ۲ ذکر : ۱ـ بلاد آفرینش ۲ ـ خلقت چند ـ دفتر اول ذکر سائر انبیاء دوم ذکر ملوک ، سوم ذکر حکماء ـ دفتر دوم دارای ۵ مجلس : ۱ـ اجداد آنحضرت صلعم ، ۲ ـ از ولادت تا رحلت آنحضرتؐ، ۳ ـ ذکر خلفای اربعه ـ ۴ ـ ذکر ائمهٔ اطهار ـ ۵ ـ ذکر مشاهیر اولاد ائمه ـ دفتر سوم در ۳ طبقه : اول ذکر خلفای بنو امیه ۲ ـ ذکر خلفای بنو عباس ۳ ـ ذکر سلاطین جهان که معاصر بنو عباس بودند ـ

مجلد دوم : متضمن احوال و تاریخ مختصر بلاد و قرای جهان (مثل هفت اقلیم یا آثار البلاد وغیره)

مجلد سوم : حالات ولایت سند ـ

تاریخ تصنیف این تألیف ۱۱۸۱ هجری (۱۷۶۷ء) است ، چنانکه از قطعهٔ زیر بر میآید :

شکر خدا که تذکرهٔ تحفة الکرام — اندر سه جلد یافته تزئین اختتام
سال تمامیت چو نمودم ز دل سؤال — اینک چه منتخب ز دل آمد مرا پیام
۱۱۸۱
سال تمامیت بنمودم ز دل سؤال — هاتف زده ندا که نو آئین انتخاب
۱۱۸۱

(۳۴۰ ب، س ۲۰ تا ۲۳) .

این تاریخ بسال ۱۳۰۶ هجری (۱۸۸۶ء) از لکهنؤ و جلد سوم آن اخیراً از طرف ''سندهی ادبی اکیڈمی'' کراچی بچاپ رسیده

بنا بر اطلاعات فوق نسخهٔ زیر بحث ، قدیمترین و کامل ترین و معتبر ترین و مهم‌ترین از تمام نسخ جهان است ـ

Marfat.com

رش : استوری ص ٦٥٦ ؛ ریو ص ٨٤٦ ، ٩٥٠ب ؛ بانکی پور ٦ : ٦٤ ؛ تذکره نویسی ص ۴۰۳ ؛ اوریئنٹل کالج میگزین فروری ۱۹۳۸ء-

آغاز: بعد حمد خالقی که آثارات کون و مکان رشحه‌ای از عمان قدرت بیکران اوست و نعمت مجزی که اخبارات انس و جان شمه‌ای از والا شأنی آن والا شأنست. . . .

انجام : شکر خدا که یافته تزئین انتخاب این تحفة الکرام بائین انتخاب
سال تمامیت بنمودم ز دل سؤال هاتف زده ندا که نو آئین انتخاب

۱۱۸۱

کاتبه جامعه ۴ جمادی الاول هزار و صد و هشتاد و دو هجری-

Marfat.com

۳۴ / ۱۵۶ مثنوی قران‌السعدین*

بخط نستعلیق محمد قایم بن جعفر بتاریخ ۲۹ محرم ۱۱۵۶ هجری (۱۷۴۳ء)
۱۳۳ ورق، ۹ × ۷ ½ انچ، ۱۵ بیت .

این مثنوی تاریخی از شاعر شهیر شبه قاره پاکستان و هند حضرت **امیر خسرو** دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری (۱۳۲۵ء) است ـ او این مثنوی را بمناسبت ملاقات سلطان معزالدین **کیقباد** (سلطان دهلی ۶۸۶-۶۸۹ھ / ۱۲۸۷-۱۲۹۰ء) با پدرش سلطان ناصرالدین **بغرا خان** (سلطان بنگاله ۶۸۱-۶۹۱ھ / ۱۲۸۲-۱۲۹۲ء) که در ۶۸۸ھ (۱۲۸۹ء) اتفاق افتاد در همان سال فقط در عرض سه ماه سروده ـ در حواشی و بین السطور این نسخه شرح کلمات مشکله را نیز داده اند ـ در لکهنؤ، علیگڑھ و تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۶۱۱ ؛ ایتھے ۱۱۸۶/۵ ؛ باڈلین ۷۷۳ ؛ سپرنگر ص ۴۷۰ ؛ ایوانو ۵۶۳ ؛ بانکی پور ۱ : ۱۹۲ ؛ ڈھاکا ۷۶ -

آغاز: شکر گویم که بتوفیق خداوند جهان — بر سر نامه ز توحید نوشتم عنوان
نام این نامهٔ والاست 'قران السعدین' — کز بلندیش بسعدین سپهراست قران

انجام: دردا که دل ز خسرو بیچاره میرود — و آگه[1] نئی که این دل حیران که میبرد
(بیت غزل که مشمول این مثنوی است)

---

* ص ۱، س ۲ -
۱- در اصل : وآگاه -

Marfat.com

۳۵ / ۱۶۴ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن دوازهم هجری - ۱۳۳ ورق، ۸ × ۶ ۱/۴ انچ، ۱۵ بیت - ناقص الاوسط .

آغاز: شکر گویم که بتوفیق خداوند جهان بر سر نامه ز توحید نوشتم عنوان

انجام: بو که بر آرد به چنین نامه نام بر در شه خدمتی شد والسلام
در نظر شاه مبادا کهن این غزلم ختم برین شد سخن

۳۶ / ۱۲۴ منتخب التواریخ

بخط نستعلیق محمدبخش بتاریخ ۱۲۶۰ هجری (۱۸۴۴ء) - ۳۸۶ ورق، ۱۰ ۱/۲ × ۶ ۱/۲ انچ، ۲۱ سطر

مؤلف این تاریخ معروف که از سلطان سبکتگین تا اکبر است مؤرخ شهیر مولانا **عبدالقادر** بدایونی (ص ۳، س ۱۵) متولد ۹۴۷ھ (۱۵۴۰ء) و متوفی ۱۰۲۴ هجری (۱۶۱۵ء) است - او تألیف این تاریخ را بعد از اتمام 'انتخاب تاریخ کشمیر' در سال ۹۹۹ هجری شروع و طبق قطعهٔ تاریخ در آخر نسخه، درسال ۱۰۰۴ هجری (۱۵۹۵ء) بپایان برده (ورق ۳۸۵ ب) - او تاریخ خود را در طبقات زیر تقسیم نموده :

۱ - از سلطان ناصر الدین سبکتگین تا خسرو ملک
۲ - از شهاب الدین غوری تا ابراهیم لودهی
۳ - از بابر تا همایون ۴ - از جلوس اکبر تا ۱۰۰۴ هجری / ۱۵۹۵ء

در آخر این تاریخ مؤلف احوال مختصر علماء و فضلاء و شعراء و امرای معاصر خود را نیز بیان نموده (ورق ۳۸۲ب ، س ۸) - در ۱۸۶۵ میلادی از کلکته بچاپ رسیده -

رش : استوری ۴۳۹ ؛ ریو ۲۲۲ب ؛ ایتھے ۲۳۴ ؛ باڈلین ۱۹۲ ؛ ایوانو ۱۱۹ ؛ بلوشه ۵۳۴ -

Marfat.com

آغاز: ای یافته نامها زنام تو رواج　　شاهان بدرت چو ما بدیشان محتاج

جهان پادشاها با این دل بیحاصل که منزل دیو و دد شده سپاس تو چسان اندیشم و با این زبان فرسوده و بیهوده گو که طعمهٔ گربه و سگ گشته ستایش تو چگونه سرایم....

انجام: بنا بران بتاریخ روز جمعه بیست و سوم از شهر جمید الثانی سنه اربع و الف طناب اطناب را کوتاه ساخته برین قدر اکتفا نمود و ازین قطعه بعمل تعمیهٔ تاریخ یافت که:

شکر لله که باتمام رسید　　منتخب از کرم ربانی
سال تاریخ زدل جستم گفت　　انتخابی که ندارد ثانی

۱۰۰۴

۳۷ آئین اکبری

۹۳

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز احمد علی شاه بتاریخ ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء
۳۰۹ ورق، ۱۵ × ۸½ انچ، ۲۳ سطر.

مؤلف این اثر معروف فاضل و علامهٔ شهیر عهد اکبری **ابوالفضل** علامی بن مبارک (ص ۱، س ٦) متولد ۹۵۸ھ (۱۵۵۱ء) و مقتول ۱۰۱۱ هجری (۱٦۰۲ء) است که تفاصیل نظم و نسق و قواعد و قوانین اداره کردن کشور با آمار و اعداد مختلف را درین تألیف درج نموده - این کتاب در اصل دفتر سوم 'اکبر نامه' است که باین نام خوانده میشود - آئین اکبری در سال ۱۰۰۵ یا ۱۰۰٦ھ/۱۵۹٦ یا ۱۵۹۴ء تألیف شده چون دفتر اول اکبر نامه در سال ۱۰۰۴ هجری ۱۵۹۵ء بپایان رسیده و نیز نسخه‌ای از آئین مکتوبه ۱۰۰۷ھ/۱۵۹۸ء در کتاب استوری (ص ۵۴۹) یاد شده - در سال ۱۲۷۴ھ از دهلی و بسال ۱۸۷۳ء از کلکته چاپ و منتشر شد -

رش: ریو ص ۲۴۸؛ ایتھے ۲٦۴؛ ایوانو ۱۲۷؛ عباسی ۵۱۱؛ استوری ۵۴۹،
بانکی پور ۷: ۵۱ -

Marfat.com

آغاز: ای همه در پرده نهان راز تو　　بیخبر انجام ز آغاز تو
در تو هم آغاز و هم انجام گم　　هر دو به شهر قدمت نام گم

انجام: و ازین نعمتهای گوناگون مژده آن میرسد و دل سامعه افروز می شنود که خاتمهٔ کار بر نیکوئی شود و ابدی سعادت یاوری نماید اگرچه پور مبارک امروز مورد اضداد و عبرت نامهٔ جهانیان است و هنگامهٔ مهر وکین ازو در شورش و شر - باتمام رسید کتاب آئین اکبری....

۳۸ / ۱۰۰ توزک جهانگیری

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۶۸ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ سطر.

تألیف نورالدین جهانگیر پادشاه دهلی (۱۰۱۴ تا ۱۰۳۷ھ / ۱۶۰۵ - ۱۶۲۷ء که بسال ۱۰۳۷ھ وفات یافت - از ولادت خود تا سال ۱۰۲۷ھ / ۱۶۱۷ء واقعات اهم را درین کتاب درج نموده - در اول و آخر نسخه مهر سید واجد علی شاه والی لکهنؤ (حکومت نومبر ۱۸۴۷ -- سپتامبر ۱۸۵۷ء) نیز ثبت است -

متن و ترجمهٔ این کتاب چندین بار در پاکستان و هند بچاپ رسیده -

رش: استوری ص ۵۰۶؛ ریوص ۲۰۳ب؛ بانکی‌پور ۷ : ۵۴؛ ایته ۳۰۹؛ باڈلین ۲۲۲ وغیره -

آغاز: از عنایات بیغایات الهی یکساعت نجومی از روز پنجشنبه هشتم جمادی الثانی سنه هزار و چهارده هجری گذشته در دارالخلافهٔ آگره در سن سی و هشت سالگی بر تخت سلطنت جلوس نمودم -

انجام: شب... شنبه ۲۳ ربیع الاول ۱۰۲۷ هجری (۱۶۱۷ء) بعد از گذشتن چهارده و نیم گهڑی، تحویل حضرت نیر اعظم و عطیه بخش عالم به برج حمل اتفاق افتاد تا این نو روز جهان افروز دوازده سال از جلوس این نیاز مند درگاه الهی بخیر و خوبی گذشته سال نو بمبارکی و فرخی آغاز شد -

Marfat.com

۴۰

۳۹ اقبال نامهٔ جهانگیری ۱۱۷

بخط نستعلیق ۲۰ جیٹھ ۱۸۹۶ بکرمی (مطابق ۱۸۳۹ء)
۱۲۸ ورق، ۱۱ $\frac{۳}{۴}$ × ۶ $\frac{۳}{۴}$ انچ، ۲۲ سطر .

مؤلف این تاریخ **محمد شریف** معتمدخان بن دوست محمد متوفی ۱۰۴۹ هجری/ ۱۶۳۹ء میباشد که وقایع سلطنت **جهانگیر** را از سال جلوس وی (۱۰۱۴ھ/ ۱۶۰۵ء) تا سال وفات وی (۱۰۳۷ھ/۱۶۲۷ء) بلکه تا جلوس **شاهجهان** درین تاریخ ضبط و ثبت نموده - در کلکته ، لکهنئو و الهآباد بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۵۶۱ ؛ ریو ص ۲۵۵الف ؛ ایتهے ۳۱۲ ؛ شیرانی ۱ : ۲۹ ؛ عباسی ۵۰۷، ۵۰۸ ؛ بانکی پور ۷ : ۶۰ ؛ باڈلین ۲۴۴ -

آغاز: شایستهٔ سریر سلطنت و فرمانروائی ، زیبندهٔ افسر خلافت و کشور کشائی ، بلند اقبالی تواند بود که نهال مرادش از جویبار عنایت ایزدی سر سبز و شاداب باشد.....

انجام خرمن خرمن زر مسکوک بر یمین و یسار نثار ریخته دامن اهل حاجت را مالا مال مراد ساختند و از مردم شهر و ده که به هوای نظاره آمده بودند از زمین کوچه تا پشت بام خانه‌های خلق ، انبوه بیرون از شمار و خارج از حساب تماشائی بودند -

۴۰ نسخهٔ دیگر ۱۲۷

بخط شکستهٔ استادانه و کم‌نظیر مولوی حیات علی که در قرن سیزدهم هجری میزیسته -
۱۵۶ ورق، ۸ $\frac{۱}{۴}$ × ۵ $\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵ سطر .

در آخر این نسخه ذکر حکماء و فضلاء و گوینده ها و سازنده‌های معاصر نیز رفته

آغاز: شایسته سریر سلطنت و فرمانروائی و زیبندهٔ افسر خلافت و کشور کشائی بلند اقبالی تواند بود که نهال مرادش از جویبار رحمت ایزدی سر سبز و شاداب باشد -

Marfat.com

انجام : ذکر گوینده‌ها و سازنده‌ها که در زمان آنحضرت بودند ـ حافظ ناد علی . . . . حافظ عبدالله استاد محمد نائی . . . نغمه سرایان . . . جهانگیر دار ، چتر خان، پرویز داد ، خرم داد، ماکهو ، خمره ـ

۴۱ / ۱۰۵ مآثر جهانگیری

بخط شکستهٔ محمد بخش متخلص به آشوب بتاریخ ۱۱۹۳ هجری (۱۷۷۹ء)
۱۸۶ ورق، ۸ ½ × ۵ انچ، ۱۹ سطر ـ ناقص الاول ـ

مؤرخ این تاریخ خواجه **کامگار** مخاطب به غیرت خان متوفی ۱۰۵۰ هجری / ۱۶۴۰ء است که واقعات اعظم از ولادت **جهانگیر** تا جلوس **شاهجهان** را دربن تاریخ گنجانیده است ـ تاریخ تصنیف این کتاب ۱۰۴۰ هجری / ۱۶۳۰ء است ـ در آخر این کتاب چند مکتوب که جهانگیر و **شاه عباس** صفوی بیکدیگر فرستادند، نیز نقل شده و بعد ازان ۲۶ صفحه از 'اقبالنامهٔ جهانگیری' از **محمد شریف** معتمد خان و ۳۷ صفحه از 'شاهجهان نامهٔ' **محمد صالح** کنبو نیز منقول است ـ

رش : استوری ص ۵۶۳ ؛ ریو ۲۵۷ الف ؛ ایتھے ۳۲۴ ؛ بانکی پور ۷ : ۶۳

آغاز: . . . روانهٔ ملازمت شوند لیکن بنا بر بعضی ملاحظه‌های دور از کار این معنی را در توقف انداختند ـ

انجام : الحمد لله والمنة که این دستور العمل شاهنشاهی و منشور الآداب کارآدهی ، گنجنامهٔ ارکان سلطنت و خلافت ، کارنامهٔ دیوان عدل و رأفت باتمام رسید و باختتام انجامید و خلاصهٔ وقایع و سوانح مرقوم قلم مشکین رقم گردید ـ ایزد جل و علاء جمیع اهل اسلام را حسن عاقبت و نیکی خاتمت نصیب گرداناد ـ

Marfat.com

۴۲ شاهجهان نامه

۱۲۳

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۹۵ ورق، ۱۱ × ۶$\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۹ - ۲۱ سطر - ناقص الاول.

مؤرخ این تاریخ که بنام 'پادشاه نامه' نیز یاد شده و محتوی واقعات عهد شاهجهانی از ۲۸ شعبان ۱۰۴۱ھ (۱۶۳۲ع) گرفته تا ۱۱ شوال ۱۰۴۵ هجری (۱۶۳۶ع) است، مرزا **جلال الدین** عرف جلالا، طباطبائی زواری اصفهانی متوفی چندی قبل از ۱۰۸۳ هجری/۱۶۷۲ع میباشد - او در سال ۱۰۴۴ھ (۱۶۳۴ع) بعهد **شاهجهان** به هند آمد و بعنوان وقائع نویس یک چندی بدربار او خدمت کرد و نتوانست تا دیر این کار را ادامه دهد و از دست حاسدین بتنگ آمده بکشور خویش برگشت -

رش : استوری ص ۵۶۵ ؛ ریو ص ۹۳۳ الف ؛ آصفیه ۱ : ۲۴۴ .

آغاز: . . . پذیرای سعادت دو جهانی شد و از سجدهٔ خاک آستانهٔ سپهر نشانه‌اش رأس المال سر افرازی جاودانه بدست آورد و سر اسپ صر صر نسب عراقی. . . .

انجام : ابواب و ضبط مداخل و مخارج حصار بند بدل کلی داشتند همگی را بدست. . . . . محبوس ساخت و قلعه را با جمیع اسباب به تسلیم نموده. . . مضافات و محال متعلقه قلعه را بتصرف اولیای دولت روز افزون داد -

۴۳ ظفرنامه عالمگیری

۱۲۶

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۲۰۶ھ (۱۷۹۱ع) - ۱۰۰ ورق، ۹ × ۵$\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۱ سطر - کمی ناقص الاول .

مؤلف این تاریخ که باسم ''واقعات عالمگیری'' یا ''تواریخ عالمگیری'' یا ''تاریخ اورنگ زیب'' یا ''عالمگیرنامه'' نیز یاد شده، **عاقل خان** رازی متوفی ۱۱۰۸ هجری

Marfat.com

/۱۶۹۶ء است ـ او درین کتاب احوال و واقعات اورنگ زیب را از ولادت گرفته تا سال ۱۰۷۳ھ / ۱۶۶۲ء بیان نموده ـ احوال جنگهائی را که با شاهزادگان دیگر نموده نیز داده ـ در آخر ذکر علالت و وفات شاهجهان بتاریخ ۱۰۷۶ھ/۱۶۶۵ء نموده ـ ذکر تعمیر تاج محل نیز درین تاریخ موجود است ـ در ۱۹۳۶ء بکوشش دکتر **عبدالله** چغتائی از لاهور بچاپ رسیده ـ

رش : استوری ص ۵۸۴ ؛ ایتھے ۱۱۲۴ ؛ ریو ص ۲۶۵ ؛ ڈھاکا ۹، شیرانی ۱ : ۳۰ ؛ بانکی‌پور ض ۲ : ۱۶۹ ؛ ایوانو ۱۵۹ ـ

آغاز: . . . آن قطب فلک سلطنت و جهانداری ، مرکز دایرهٔ عظمت و بختیاری، مقتدای خوانین جم شکوه . . .

انجام : . . . بران حضرت نماز خواندند و مطابق سنن سید المرسلین صلوات علیه وسلم والسلام جسد لطیف و جثهٔ[1] شریف دران مرقد منور و مضجع مطهر نهاده بمغفرت سبحانی و رحمت رحمانی سپردند ـ

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق شکسته آمیز بتاریخ ۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء ـ ۹۰ ورق، $9\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۴ سطر ـ

در آخر این نسخه که نامش ''ظفر نامهٔ عالمگیری'' (۸۴ب ، س ۸) آمده مکتوب شاه ایران بنام محمد شاه (در ده صفحه) نیز درج است ـ

آغاز: ابوالمظفر محی‌الدین محمد **اورنگ زیب** بهادر پادشاه غازی ابدالله ملکه و سلطانه آن قطب فلک سلطنت و جهانداری ، مرکز دایرهٔ عظمت و بختیاری . . . .

انجام : و مطابق سنن سنیهٔ حضرت سید المرسلین صلواة الله و سلامه ، جثهٔ لطیف و جسد شریفش در مرقد منور و مضجع مطهر نهاده بمغفرت سبحانی و رحمت رحمانی سپردند ـ

۱- در اصل : جسه ـ

Marfat.com

۴۴

نسخهٔ دیگر

بنام

(واقعات عالمگیری)

۴۵
۱۰۸

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکستهٔ غلام مرتضی عرف خوجم
بتاریخ ۱۷ جمادی الاول ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء در لکهنئو.

نام این نسخه ''تاریخ اورنگ زیب'' (۴۲ الف، س ۱) نوشته شده.

آغاز: ابوالمظفر محی‌الدین محمد **اورنگ زیب** بهادر شاه پادشاه غازی. آن قطب فلک سلطنت و جهانداری، مرکز دایرهٔ عظمت و بختیاری...

انجام: بران حضرت نماز خواندند و مطابق سنن سید المرسلین خاتم النبین احمد مصطفی محمد مجتبی صلواة الله والسلام علیه، جثهٔ لطیف و جسد شریفش دران مرقد منوره و روضهٔ مطهره نهاده بمغفرت سبحانی و رحمت یزدانی سپردند.

۴۶
۱۱۸

مرآة العالم*

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۸۵ ورق، ۹ × ۵ ۱/۴ انچ، ۱۹ سطر - ناقص‌الاخر.

مؤلف این تاریخ که احوال انبیای کرام و وقایع تاریخی تا زمان عالمگیر دران درج است، شیخ **محمد بقاء** سهارنپوری متولد ۱۰۳۷ھ (۱۶۲۷ء) و متوفی ۱۰۹۴ھ (۱۶۸۳ء) است که برای **بختاور خان** (ص ۴، س ۸) متوفی ۱۰۹۶ هجری/۱۶۸۵ء نوشته - او این تاریخ را بسال ۱۰۷۸ هجری / ۱۶۶۷ء بپایان برده، چنانکه از قطعهٔ زیر روشن است:

شد دفتر[1] دلپذیر مرقوم — در عهد شهنشه زمانه
تاریخش گفت هاتف غیب — مرآت سکندر زمانه

۱۰۷۸

*ص ۱، س ۲، ۵ نیز ص ۴، س ۸ -
۱- در اصل: دار -

Marfat.com

نسخهٔ حاضرفقط تا احوال اولاد **شاهجهان** است و قسمتی که دران وقایع **اورنگ زیب** درج است درین نسخه نیست ـ علاوه بر مقدمه و خاتمه، این کتاب دارای هفت آرایش است بقرار زیر :

۱ ـ انبیاء و حکماء، ملوک عجم قدیم و ساسانیان ـ ۲ ـ حالات سید کائنات صلعم، خلفای راشدین، ائمه، محدثین و مشائخ ـ ۳ ـ ملوک بنی امیه، خلفای عباسیه و سلاطین روم و ترک ـ ۴ ـ ذکر صاحبقران امیر تیمور و فرزندانش که بر ایران و توران حکومت کردند ـ ۵ ـ سلاطین دهلی از شهاب الدین غوری تا استیلای بابر ـ ۶ ـ سلاطین گورگانیه از بابر تا شاهجهان ـ ۷ ـ احوال عالمگیر ـ

رش : استوری ص ۱۳۲ ؛ ریو ص ۱۲۵ب ؛ باڈلین ۱۱۴ ؛ ایتھے ۱۲۴ ؛ ایوانو (کرزن) ۶؛ بانکی پور ۶ : ۵۵ ـ

آغاز: برترین گوهری که تاجداران کشور فصاحت و تخت نشینان خطهٔ بلاغت را پیرایهٔ افتخار باشد حمد و ثنای یگانه ایست که 'مرآت عالم' جلوه‌گه بدایع قدرت اوست ـ

انجام : انزوا و عزلت حضرت فردوس آشیانی در ضمن گرامی احوال نعمت اشمال پادشاه دین پناه مرقوم کلک سوانح نگار خواهد گردید ـ این نمایش بذکر اسامی اولاد والا نژاد آن پادشاه با عدل و داد زینت اتمام و پیرایهٔ اختتام یافت ـ

۴۷ جنگنامهٔ اعظم شاه و بهادر شاه*

۱۰۹ پسران اورنگ زیب

بخط شکستهٔ غلام مرتضی خان عرف خوجم، بتاریخ ۲ جمادی الثانی ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء در لکهنئو ـ ۱۳ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر ـ

این جنگنامه که دران ذکر جنگ و نزاع های پسران اورنگ زیب یعنی **اعظم شاه و بهادر شاه** رفته، تألیف مرزا محمد نورالدین متخلص به **نعمت خان عالی** شیرازی متوفی

* ورق ۱۳ الف، س ۴ ـ

Marfat.com

۱۱۲۲ھ/۱۷۱۰ء میباشد ـ او این جنگنامه را از وقائع جنگ **اورنگ زیب** با راجه اودے پور شروع نموده ولی در نسخهٔ حاضر فقط احوال جنگهای پسران عالمگیر نقل شده ـ

در سال ۱۲۵۹ھ / ۱۸۴۳ء از لکهنؤ و در سال ۱۲۷۹ھ/۱۸۶۲ء از کانپور منشتر شد و بعد ازان نیز چندین بار درین دو شهر بچاپ رسید ـ

رش : استوری ص ۵۹۲ ؛ ریو ۳۹ . ۱ب ؛ ایوانو (کرزن) ۱۶۲، ض ۱ : ۷۶۱ ؛ بانکی پور ۱۷ : ۱۶۲ ؛ شیرانی ۱ : ۳۶ -

آغاز: زیب دیباچهٔ سخن ، نیایش بی نیازیست که در بارگاه کبریایش ، زبان چون و چرا لال است و در جناب عظمت والایش مقولهٔ کم و کیف از امر محال . . .

انجام : **منعم خان** را که از ابتدای متوجه شدن الویهٔ عالیه به هندوستان تا الان بفراوان تردد و حسن تدبیر جانفشانی بکار برده بخطاب خانخانان بهادر مظفر جنگ شرف اختصاص بخشیده[1] . . . و بخطاب و القاب و ترقیات منصب، فرق عزت بر افراختند ـ

۴۸ / ۱۰۷ رقایم کرایم*

بخط شکستهٔ قرن دوازدهم هجری ـ ۵۱ ورق، ۷ × ۴½ انچ، ۱۶ سطر ـ

نسخهٔ حاضر را که که مشتمل بر رقعات و شقه جات عالمگیر است، سید **اشرف خان** میر محمد حسینی (ص ۱، س ۷) ولد میر **عبدالکریم** ملقب به امیر خان ترتیب داده ـ میر عبدالکریم در سال ۱۱۳۱ھ / ۱۷۱۹ء فوت کرده و مرتب این رقعات را کمی بعد از فوت او جمع کرده و بنام او کرده ـ اغلب این رقعات بنام میر عبدالکریم است ـ بر سر ورق مهر 'ماه یار علی خان' نیز ثبت است که تاریخش ۱۱۴۹ھ / ۱۷۳۶ء خوانده میشود ـ بنا برین این نسخه پیش ازین تاریخ کتابت شده ـ در آخر این نسخه سالهای تولد و جلوس و وفات شاهان مغلیه از امیر **تیمور** گرفته تا شاه عالم متوفی ۱۲۲۲ھ/۱۸۰۷ء نیز بخط دیگری درج است ـ شاید این اطلاعات را چودهری **سیڈھے مل** نوشته که مهر او نیز بتاریخ ۱۲۳۱ھ / ۱۸۱۵ء در آخر نسخه ثبت است ـ

---

* ص ۱، س ۱۰ -

۱- در اصل : حاصل نموده -

Marfat.com

رش : ریو ص ۴۰۰ ؛ ایتھے ۳۷۵ ؛ باڈلین ۲۵۳ ؛ عباسی ۴۶۴ ؛ شیرانی ۱ : ۴۰ -

آغاز: سخن جانست و دیگر گفتگو جانا[1] زمن بشنو اگر هر لحظه جان تازه ای خواهی سخن بشنو

خاصه سخن سلاطین خرد پژوه و خسروان بیدار مغز. . . . کلمات سعادت تأثیر پادشاه پادشاهان. . . . فرمانروای کشور دلنوازی ابو المظفر محی‌الدین محمد اورنگ زیب پادشاه غازی. . .

انجام : شقه : درین مقدمه به از خیر اندیش خان کسی نیست اما میگویند که چشم‌ها از کار رفته - باری او یا دیگری [را] مقرر کنند - عتیق الله خان هم خود راه باین کو دارد -

۴۹
۱۱۲

نسخهٔ دیگر

بخط شکستهٔ منگل سین قوم کائهیه ساکن مراد آباد، بتاریخ ۱۵ جمادی الاول ۱۲۲۷ هجری/۱۸۱۲ء، ۵ ورق، ۱۰ × ۶½ انچ، ۱۶ سطر .

درین نسخه فقط نه شقه یا رقعه از ''رقائم کرائم'' درج است - صفحهٔ اول از جهانگیرنامه است و بعد عبارت رقعات شروع میشود - در آخر این نسخه ۱۸ مسوده و نمونه از عرایض و تهنیت نامه‌ها و تعزیت نامه‌ها وغیره نقل شده -

آغاز: بظهور آمد و جمع کردن کسان قزلباش و افغانان که هریک دیو صورت و شیر پیکر بودند. . . . . سخن جانست و دیگر گفتگو جانا زمن بشنو

اگر هر لحظه جان تازه خواهی این سخن بشنو

خاصه سخن سلاطین خرد پژوه و خسروان بیدار مغز. . . .

انجام : هر که آمد بران مزید کرد - ابراهیم خان را تا انفصال مقدمهٔ قاضی و دیگر مردم کشمیر کار نمیشود و. . . . . هم معلوم -

---

۱- در اصل : جانان -

Marfat.com

۵۰
۱۰۴

فتوحات نامه صمدی*

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۷۲ ورق ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر-

مؤلف این تاریخ که مشتمل بر احوال و جنگها و فتوحاتِ **عبدالصمد** خان دلیر جنگ حاکمِ لاهور متوفی ۱۱۵۰ هجری / ۱۷۳۷ء است ، **غلام محی الدین** است - او این کتاب را بعهد محمد شاه بعد از ۱۱۳۵ هجری / ۱۷۲۲ء تألیف نموده - بعد از هر واقعه یک مثنوی نیز گفته که در نسخه موجود است - در آخر این نسخه چند صفحه محتوی مکاتیب است که یکی از آنها بتاریخ ۱۱۵۶ هجری/۱۷۴۳ء نگاشته شد - ازاینکه تا کنون فقط یک نسخهٔ دیگر ازین تاریخ در فهرستهای مطبوعهٔ دنیا آمده است ، یکی از نوادر است -

در حاشیهٔ این نسخه اشعار شعرا مثل فطرت، شوکت، سید، آصفی، بیخود، ناصر علی ، صائب ، و غنی وغیره ، نیز منقول است -

رش : ریو ص ۹۷۰ب -

آغاز: بنام جهانسداور بی نشان — که میدان کنهش بود لا مکان...
محمد شهنشاه ملک و ملک — بگرد سرش دورهٔ نه فلک

انجام: مکافات اعمال بیکار نیست — خنک آنکه مغرور پندار نیست
شد افغان مغرور آفت شکار — ظفرها بنواب ما مزدِ کار

* ۵۸ ا، س ۱۱ -

Marfat.com

۵۱
۱۱۱

رمز و اشاره‌های عالمگیری*

بخط شکستهٔ کرم علی بتاریخ ۲۸ صفر ۱۲۲۰ هجری/۱۸۰۵ء -
۵۰ ورق، ۱۰ × ۶½ انچ، ۲۰ تا ۲۸ سطر-

کتاب مزبور مشتمل بر 'رقعات خاص' **عالمگیر** پادشاه است که سید **همال** متخلص به رام (ورق ۶ الف ، س ۱۱) آنها را بفرمایش راجه آیامل (ورق ۶ الف ، س ۱) در سال ۱۱۵۷ھ/ ۱۷۴۴ء (ورق ۶ الف، س ۲، ۳) جمع آوری نموده و بصورت کتابی در آورده است - از اسم این کتاب تاریخ تصنیف برمیآید چنانکه خود گفته :

نام 'رقعات خاص' و هم تاریخش
شد 'رمز و اشاره های عالمگیری' (ورق ۶ الف، س ۲)

بطوریکه در بیت فوق دیده شد ''رقعات خاص'' نیز اسم این رقعات است - دربن رقعات رمز و اشاره‌های خاصی بکار رفته و مدون در دیباچه آنها را شرح داده - دربن مجموعه رقعه‌ای از **داراشکوه** نیز هست که پیش از قتلِ خود برای جان‌بخشی **باورنگ زیب** نوشته بود - ازاینکه نسخه‌های زیادی ازین مجموعهٔ رقعات در فهارس مطبوعه نیامده، یکی از نوادرست -

رش : ریو ص ۴۰۱ -

آغاز: تمهید نگارش کلام و تسوید گزارش مرام تحمید واحد بر حق و توحید محیط مطلق
است که صورت مثال موصوف بصفاتش معنی بی نظر و برتو ذات تقدس آیاتش
عالمگیر . . . اورنگ نشین ملک وحدت زیبنده بفرق جمع کثرت -

انجام : جواب حضرت عالمگیر برخاسته ، رقعه - الان و قد غضبت قیل و لنت من المفسدین -

* ۶ الف، س ۲، ۳ -

Marfat.com

۵۰

۵۲ مثنوی تیمور شاه

۱۰۲

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن سیزدهم هجری - ۹۴ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۱ بیت - ناقص الاخر -

گویندهٔ این مثنوی تاریخی که بنام **تیمور شاه** ابدالی گفته شد شاعری است متخلص به **فیضی** - تیمور شاه ازطرف احمد شاه ابدالی در سال ۱۱۷۰-۱۱۷۱ ه / مه ۱۷۵۷ - آوریل ۱۷۵۸ میلادی حاکم لاهور معین شده بود - دربارهٔ تیمور شاه چنین گفته :

به پیوندم این قصهٔ دلگشاه　　بنام شه تیمور دین پناه

مدح احمد شاه ابدالی و تاریخ وفاتش و مرثیه‌اش (ورق ۷ الف) نیز درین مثنوی موجود است - واقعات تخت نشینی شاهزاده سلیمان را نیز نظم کرده -

تخلص شاعر در بیت زیر آمده :

چو فیضی گر اهل دلی جان بباز
که مردن بر دوستان زندگیست

اطلاعات مفیدی دربارهٔ اواخر عهد مغول درین مثنوی دیده میشود و نسخهٔ دیگری ازان در فهارس مطبوعه بچشم نخورد -

آغاز: بنام خداوند لیل و نهار　　که از خاک خار آرد و گل زخار
کریم خطا بخش روزی رسان　　پناه کسان و کس بیکسان

انجام هیونان زرین جلاجل چو کوه　　به پی کرده کوه و بیابان ستوه
تگاور نویدان چون پیل مست　　بپویه ز باد صبا برده دست

Marfat.com

۵۳/۱۶۰

ملاحت مقال*

بخط نستعلیق منشی غفرالله عرف خیرات الله بتاریخ ۱۸ جمادی الثانی ۱۲۴۷ هجری مطابق ۱۸۳۱ میلادی - ۸۷ ورق، $۱۰\frac{۳}{۴} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این تألیف که مجموعهٔ داستانهای تاریخی دربارهٔ شاهان تیموری هند است **دلپت رائے** مخاطب به دلپت سنگھ احمدآبادی پسر گلاب رائے (۸۶ب، س ۴، ۵) میباشد - او این کتاب را که محتوی واقعات زمان امیر تیمور تا راجه راجیندر **مادھو سنگھ** والی ریاست انبیر است بسن ۵۷ سالگی (۸۶ب، س ۱۰) بفرمایش راجه مادھو سنگھ متوفی ۱۱۸۱ھ (۱۷۶۷ع) تألیف نموده - دلپت رائے این اثر خود را کمی بعد از مرگ راجه بپایان برده - در آخر این تألیف سخنان دانش‌آموز و دلپذیر از دانشمندان و بزرگان دین و **مادھو سنگھ** را نیز درج نموده که یک ثلث کتاب را فراگرفته است - نسخه ای ازین کتاب در دانشگاه پنجاب (ذخیرهٔ شیرانی) نیز موجود است -

رش : استوری ص ۵۱۹؛ ریو ۱۰۰۵ب؛ ایوانو (کرزن) ۱۱۹ -

آغاز: ملاحت مقال از مدح ممدوحیست که جلوه اش مستغنی است از خط و خال کم و کیف و قدرتش مبراست از شائبهٔ میل و حیف.....

انجام : زانکه هشیاری و فراموشی هست اندر بشر بهمدوشی -

* ص ۲، س ۲ و ۸۷ا، س ۲ -

Marfat.com

٥٤
١٠٦

بیان واقع*

بخط شکسته بتاریخ ۱۴ رمضان ۱۲۱۴ھ (۱۸۰۰ء) - ۱۹۷ صفحه، ۷ × ۴ انچ، ۱۵ سطر -

مؤرخ این تاریخ که باسم ''نادر نامه'' یا ''تاریخ نادری'' نیز یاد شده ، خواجه عبدالکریم ولد خواجه عاقبت محمود بن خواجه محمد بلاقی است (ص ۱، س ۷) - مؤلف در یورش نادر شاه بدهلی بدست سپاهیان وی دستگیر شده بود و لشکریان نادر شاه او را به افغانستان بردند - مدتی بعد از آنجا رهائی یافته رهسپار مکه شده و فریضهٔ حج ادا کرده در سال ۱۱۵۶ھ (۱۷۴۳ء) بدهلی باز گشت - دوران این یورش او هر چه در دهلی و افغانستان و بلاد ایران بچشم خویش دیده بود دربن تاریخ ضبط نمود و احوال زمان خود را تا سال ۱۱۹۸ھ (۱۷۸۴ء) بیان نموده - تمام نسخ که در کتاب استوری یاد شده از لحاظ تاریخ کتابت مؤخر تر ازین نسخه میباشند - این کتاب مشتمل بر پنج باب و خاتمه است بقرار زیر -

۱ - در ذکر عروج و خروج نادر و آمدن او به هندوستان ۲ - در بیان معاودت نادر بتوران ، خراسان و مازندران تا دارالسلطنت قزوین که بندهٔ عاصی درانجا برای طواف و حج بیت الله رخصت گرفته ۳ - در ذکر وقایع در اطراف عراق ۴ - از ابتدای ورود به بندر هوگلی تا انتقال نادر شاه ۵ - در ذکر وقایع احمد شاه ۶ - خاتمه .

کتاب حاضر از طرف ادارهٔ تحقیقات پاکستان، دانشگاه پنجاب، لاهور زیر چاپ است -

رش : استوری ص ۳۲۶؛ ریو ص ۱۰۰۸ب، ۳۸۱ب، ۳۸۲ب؛ باڈلین ۳۸۲؛ عباسی ۵۳۳؛ ایتھے ۵۶۶؛ ڈھاکا ص ۳۳۵ ؛ شیرانی ۱ : ۵۶ -

آغاز: الهی بمحفل آرا کن بذکر خود زبانم را تجلی شعله گردان در سخن شمع بیانم را

الحمدلله الذی علم الانسان. . . . حقیر سراپا تقصیر بواسطهٔ . . . خطهٔ کشمیر جنت نظیر. . . .

انجام : نواب معین الملک صوبه دار پنجاب که خالوی حقیقی و خسرو عمادالملک بود برای کمک رسیده باعث مزید . . . گردید - میخواستند که بدستور حریف در جنگ سد نشینی نمایند که بجهت خان بهادر اظهار . . . سی کرده [باشند]

---

* ص ۳، س ۷ -

Marfat.com

۵۵/۹۷

تاریخ عالم آشوب*

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن نوزدهم میلادی - ۱۹۱ ورق، ۹ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۷ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب تاریخ که باسم 'عبرت نامه' هم موسوم است ، مولوی **خیر الدین** محمد الهآبادی (ص ۲، س ۷) متولد ۱۱۶۵ھ (۱۷۵۲ع) و متوفی ۱۲۴۳ هجری (۱۸۲۷ع) است - او این تاریخ را که بفرمایش گورنر جنرل مسٹر هیستین بهادر (Lord Hasting) جلادت جنگ ، نگاشته شد ، در سال ۱۲۳۵ھ (۱۸۱۹ع) بپایان رسانیده (ص ۵، س ۱۰) و دران واقعات این مملکت را از وفات **عالمگیر** (۱۱۱۸ھ / ۱۷۱۶ع) گرفته تا سال ۱۲۰۵ھ (۱۷۹۰ع) که زمان شاه عالم ثانی بود بیان نموده و نیز افزوده که : ''وقایع هر سالهٔ هر ملک را که موجب عبرت دیده وران بود . . . آراستم و باسم 'عالم آشوب' موسومش ساختم (ص ۵، س ۶) نسخهٔ حاضر تا وقایع **بهادر شاه** (۱۱۷۳ھ /۱۷۵۹ع) میرسد -

رش : استوری ص ۶۴۱ ؛ ریو ۹۴۶ ؛ ایوانو ۱۷۷ ؛ بانکی پور ۴ : ۹۶ -

آغاز: سپاس و ثناء صانع سوانح مصنوعات را سزاست که از گردش روزدر و تبدیل آثار و لیل و نهار چهها حوادث تازه و کوایف بی اندازه از مکمن بطون ، بر منصهٔ شهود آشکار ساخته -

انجام : **شجاع الدوله** بملک و صوبهٔ خود برگشته هفتم جمادی الاول سنه ثمث و سبعین و مایه و الف وارد بلگرام و نهم منه داخل لکهنؤ گردید -

* ص ۵، س ۶ -

Marfat.com

۵۶ خلاصة الاذکار*

۱۳۰

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۹ شعبان ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۵ع) که دران دست برده شد- شاید ۱۲۵۵ه (۱۸۳۹ع) یا ۱۲۵۸ هجری (۱۸۴۲ع) بوده-

۹۶ ورق، $10\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ، ۱۹ سطر-

مؤرخ این تاریخ که بنام رابرٹ **کٹکاف** صاحب بهادر سشن جج (داد گستر) نوشته شد، **اکبر علی** سهارنپوری است (ص ۲، س ۴) - او این تاریخ را که مشتمل بر دو مقاله است، در سال ۱۲۴۹ه (۱۸۳۳ع) بپایان رسانیده (ص ۲، س ۱۸) - مقالهٔ اول محتوی حالات مختصر از امیر تیمور گورگانی تا ۱۱۴۰ هجری (۱۷۲۷ع) است که زمان نجیب الدوله بوده و مقالهٔ دوم محتوی احوال بنگاله، عظیم آباد، اوڑیسه و صوبه‌های دیگر تا زمان محمد اکبر شاه (۱۲۲۱-۱۲۵۳ه / ۱۸۰۶-۱۸۳۷ع) است - در اصل این تاریخ خلاصه ایست از زبدة‌التواریخ **عبدالکریم** و سیرالمتاخرین سید **غلام حسین** طباطبائی-

ذکر این تاریخ در کتاب استوری نیامده نسخه‌ای ازین تاریخ در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب (ذخیرهٔ شیرانی) و فقط ۴ صفحه در کتابخانهٔ مهزهٔ بریتانیه نیز محفوظ است (ریو ص ۷۰ ب) و ازینجهت یکی از نوادراست-

رش : شیرانی ۱ : ۳۸

آغاز: جواهر زواهر حمد و ثناء نثار بارگاه عالیجاه مالک‌الملکی است که در طرفة العین یکی را خلعت عزت در بر و دیگری را خاک ذلت بر سر میگرداند-

انجام : شاه عالم [۱۱۷۳--۱۲۰۲ه] ازین جهان فانی بعارضه جسمانی رحلت نمود و بدرگاه شاه **قطب‌الدین** مدفون گردید - بعده ناظم‌الدوله سیٹن صاحب باتفاق **شاه نواز خان** [و] امرای عالم شاهی، محمد اکبر شاهزادهٔ ولی عهد را بر تخت خلافت نشاند و تا حال که سنه یکهزار و دو صد و چهل و نه هجری است بادشاه ظل الله محمد اکبر شاه در قلعه مبارک شاهجهان آباد بکمال شوکت و جاه، بحمایت صاحبان عالیشان انگریز بهادر مصروف برفاه خلق و رعایاست-

---

* ص ۲، س ۱۵، ۱۶ -

Marfat.com

۵۷
۱۲۵

جام جم

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱ شوال ۱۲۶۱ هجری (۱۸۴۵ء) -
۲۷ ورق، ۱۲ × ۷ انچ، بصورت جدول -

مؤلف این رساله راهنمای شهیر مسلمانان هند سر **سید احمد خان** (ص ۱، س ۸) بن سید متقی خان، متولد ۱۸۱۷ میلادی و متوفی ۱۸۹۸ میلادی است - او این رساله را در سال ۱۲۵۵ھ برابر با ۱۸۳۹ میلادی تألیف نموده (ص آخر، س ۸) - درین رساله اطلاعات مفید و مختصری از قبیل تاریخ تولد، تاریخ جلوس، تاریخ وفات، لقب در حیات و لقب بعد از ممات، نام پدر وغیره دربارهٔ ۴۳ پادشاه سلطنت دهلی از امیر **تیمور** گرفته تا **بهادر شاه** که درسال ۱۲۵۳ هجری (۱۸۳۷ء) جلوس کرده، داده شد - در اول رساله مقدمه‌ای نگشته که دران احوال خود و مختصری دربارهٔ آباء و اجداد خود درج نموده - این رساله بسال ۱۸۴۰ء در اکبر آباد (آگره) و بسال ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء در دهلی بچاپ رسیده -

رش: استوری ص ۴۸۷؛ ریو ص ۲۸۴ب؛ بانکی پور ۷: ۱۱۴ -

آغاز: ازانجا که گل زمین خیر البقاع دهلی که پاره‌ای ازان از وقت گل کردن نهال دولت شاهجهان پادشاه صاحبقران ثانی . . . به شاهجهان‌آباد موسوم است، همیشه دارالایات را جهانی والا شأن و دارالخلافت پادشاهان عالی دودمان. . . . . .

انجام: ترتیب یافت هرگه این نسخه جام جم نام — خامه بعزم سائلش بگرفت مهر و مسطرا[1]
هم مهر و هم قلم را تاریخ دلکش آمد — آئینهٔ سکندر جام جم است بنگر
[غالب][2]

۱- در اصل: مضطر -
۲- این قطعهٔ تاریخ از غالب دهلوی است - (افادات استاد محترم جناب آقای پرفسور سید وزیرالحسن عابدی) -

Marfat.com

٥٨ رقعات عالمگیری

١١٣

بخط شکستهٔ منشی پرشاد پنڈت بتاریخ ٢٢ صفر ١٢٣١ هجری/ ١٨١٦ء - ٣٨ ورق، ٨ × ٦ انچ، ١٥ - ١٧ سطر-

نام مدون این رقعات مجهول است و معلوم نیست که تدوین این‌ها بچه زمانی بعمل آمده است - دو رقعهٔ اول بنام شاهجهان است و رقعه‌های بعد بنام فرزندان و امرای دولت است- در آخر چهار وصیت نامه نیز منقول است- چندین مجموعه از رقعات عالمگیر در دنیا موجود است و بعضی از آنها بچاپ نیز رسیده -

رش : ریو ص ٨٠١ ؛ باڈلین ٢٥٢ ، ٢٥٣ ؛ ایوانو (کرزن) ١٣٨ ؛ ڈھاکا ص ٣٦٦ -

آغاز: و منه المدد بالمعاد - بجناب اعلیحضرت در جواب خطیکه مشتملبر طلب خواجه سرای . . . رسیده بود ، تحریر یافت - بعد از ادای مراسم عقیدت بعرض اقدس میرساند که فرمان والا شأن سراسر نگاشتهٔ قلم مبارک . . . عز وصول بخشیده -

انجام : هر که بدارالخلافت راضی باشد ده صوبه ملک قدیم شاهجهان آباد و پنجاب و کابل و ملتان و تهته و بنگاله و بهار و اله آباد و اوده و اوریسه - والسلام والاکرام -

٥٩ وقایع سکهان

٩٢

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکستهٔ قرن نوزدهم میلادی ١٥٩ ورق، ١٢ × ١٠ انچ، ١٩ سطر-

مؤرخ این تاریخ که محتوی واقعات حکومت سیکها، از مهاراجه **رنجیت سنگھ** (حکومت ١٧٩٩ تا ١٨٣٩ء) تا **سکهان رام** کهریه میباشد سردار **لعل سنگھ** ولد سردار گنڈا سنگھ (ص ١ ، س ٩) است - مؤلف واقعات تسخیر کشمیر و لاهور و ملتان، بدست سیکها، را

Marfat.com

نیز درج نموده ـ نسخهٔ دیگری ازین تاریخ در فهارس مطبوعه بچشم نخورد و ازینجهت یکی از نوادر است ـ

آغاز: بعد نیایش و ستایش ایزد مطلق که هر رهنورد بادیهٔ ایجاد و تکوین را جیقهٔ فرق عقیدت است و طبقات بشر را کـه بـر همه مخلـوقـات و جمیع کاینات در شرف ایجـاد بوجوهات تفوق دارند.....

انجام: و مدت حیات معهود خود در آنجا بر آورده ـ درمیان قلعه انتقال کرد و اولاد آن در کیور چهره های (؟) سرکار شرف ملازمت دارند و تفصیل پرگنات مقبوضهٔ سرداران مذکور اینست.....

٦٠ گلدستهٔ همیشه بهار
١١٩(٢) (تاریخ آگره)

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری ـ ٥ ورق، ٩ × ٤½ انچ، ١٥ سطر ـ

اسم مؤلف این رساله که در اصل تاریخ مختصر آگره، از قدیم الایام تا روزگاران جهانگیر (١٠١٤ھ - ١٠٣٧ھ) است، معلوم نشد ـ او خود را یکی از اهالی آگره معرفی کرده بدین کلمات:

''دارالخلافه کـه وطن مؤلف این گلدستهٔ همیشه بهار، است'' (ص ١) ـ دربارهٔ رجال و حکام و عمارات و مزاراتِ آگره اطلاعاتی از نگارشات جهانگیر اخذ کرده و برای ما بیان نموده ـ دربارهٔ تاج محل نیز اطلاعات مفیدی درج نموده است ـ سال ١٠٤٥ھ (١٦٣٥ع) نیز در رساله دیده میشود ـ

نسخهٔ دیگری ازین تاریخ در فهارس مطبوعه دیده نشد و ازینجهت یکی از نوادر است ـ

Marfat.com

آغاز: دراصل آگره دیهی بود از توابع بیانه و قلعهٔ خشین (خشتی) از قدیم داشت.....

انجام: درون و برون آن بقعهٔ منیعه تخته‌های سنگ مرمر بصفائی تمام وصل یافته گویا موج نور است که از ته و بالای آنمکان جوش میزند۔

۶۱ / ۱۱۶ تاریخ کشمیر

بخط شکسته بتاریخ ۹ شوال ۱۲۱۴ هجری (۱۸۰۰ء)-۷۹ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر۔

مؤرخ این تاریخ که دران احوال کشمیر از قدیم الایام تا سال ۱۱۲۲ هجری (۱۷۱۰ء) باختصار بیان نموده شد، **نرائن کول** عاجز است (ص ۳، س ۱۰) ۔ تاریخ تصنیف این کتاب نیز ۱۱۲۲ هجری (۱۷۱۰ء) است (ص ۴، س ۵، ۶) ۔ گرچه از مصراع تاریخ (احوال بایجاز تمام کشمیر) ۱۱۲۱ھ (۱۷۰۹ء) بر میآید۔ مؤلف بیان نموده که در قرون اولی نام این خطه چه بوده و بعد بچه نامها نامیده میشد تا آنکه اسمش 'کشمیر' نهاده شد۔ پادشاهان و حاکمان کشمیر را نام برده و نیز اینکه شاهان مغول هند هر کدام بچند مرتبه برای گردش و تفریح به کشمیر رفته ۔ درآخر حدود اربعهٔ کشمیر را معین نموده۔

رش: استوری ص ۶۸۲؛ ریو ص ۲۹۸ب؛ ایتھے ۵۱۱؛ بلوشه ۶۲۷؛ باڈلین ۳۱۸؛ مرکزی ۱۵: ۵۳۲۷ -

آغاز: سپاس بیرون از مقیاس قیاس سزاوار جناب پادشاهی که پادشاهی بخش پادشاهان فلک‌رخش است که بحکم 'توتی الملک'... مملکت گردون رفعت کشمیر را باوجود اقلاع -

انجام: چون یافته این صحیفه نقش تسطیر — احوال ملوک آمده در تحریر
نام تألیف و سال تحریرش — 'احوال بایجاز تمام کشمیر'
۱۱۲۱

Marfat.com

٦٢ / ١٢٨

واقعات کشمیر*

بخط نستعلیق نورالدین عرف کول بتاریخ ۱۳ جمادی الثانی ۱۲٦۴ھ (۱۸۴۸ء) - ۱۹۲ ورق، $10\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۷ سطر-

مؤرخ این تاریخ **محمد اعظم** ولد خیرالزمان خان دیده‌مری (ص ۴ سطر ۱۰) متوفی ۱۱۸۵ هجری (۱۷۷۱ء) است- او تألیف این تاریخ را در سال ۱۱۴۸ھ (۱۷۳۵ء) شروع نموده (ص ۴، س ۱۴) که زمان **محمد شاه** (۱۱۳۱-۱۱٦۱ھ) بوده (ص ٥، س ۳) ولی طبق قطعهٔ تاریخ زیر در سال ۱۱۵۹ھ (۱۷۴۴ء) شروع کرده و در سال ۱۱٦۰ھ (۱۷۴۷ء) باتمام رسانیده:

اگر پرسند تاریخش چسان یافت — بگو ترتیب ابواب الجنان یافت

۱۱۵۹ھ

بسال اختتامش باز فرمود — که زیب و زینت کشمیر این بود

۱۱۴۰

مؤلف این تاریخ عمومی را که از قدیم الایام تا سال اتمام واقعات دران درج است در مقدمه و سه قسم و خاتمه نوشته بقرار زیر:

قسم اول در حالات ارباب حکومت که پیش از ظهور اسلام درین ملک حکمرانی کردند-
دوم در حالات سلاطین که بعد از فروغ اسلام بسلطنت رسیدند و از کشمیر برخاستند-
سوم در ذکر سلاطین دودمان چغتائیه که متصرف این شهر شدند- در آخر ذکر مشائخ و بزرگان و شعراء و ادبای کشمیر نیز رفته-

و بنابه گفتهٔ مؤلف مفصل‌ترین و کامل‌ترین تواریخ کشمیر است که تا زمان او نوشته شد (ص ۴، س ۲-۴)- این تاریخ در سال ۱۳۰۲ هجری (۱۸۸۵ء) در لاهور بچاپ رسیده-

* ص ۴، س ۱۴-

Marfat.com

رش : استوری ص ٦٨٣ ؛ ریو ص ٣٠٠ ؛ ایتھے ٥١٣ ؛ بلوشه ٦٢٩ ؛ بانکی پور ۷ : ١٢٦ ؛ باڈلین ٣١٩ -

آغاز: زینت صفحات دفتر ابداع و ایجاد و نزهت طبقات منظر عالم کون و فساد ، بستان ثنای مالک الملکی و . . . بقا ، لازمهٔ ذات اوست -

انجام : اگر پرسند تاریخش چسان یافت بگو ترتیب ابواب الجنان یافت

٥١١٥٩

بسال اختتامش باز فرمود که زیب و زینت کشمیر این بود

٥١١٦٠

———— : O : ————

Marfat.com

کتاب فتوح

بخط نسخ قدیم - ۴۳۰ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۲۳ سطر - ناقص الاول والاخر -

مترجم این تاریخ اسلام که بنام 'فتوح ابن اعثم' یا 'تاریخ اعثم کوفی' یا 'تاریخ فتوحی' نیز یاد شده **محمد** ابن احمد المستوفی الهروی مابیژن آبادی است که کتاب 'فتوح ابن اعثم' از **ابو محمد احمد** بن اعثم کوفی متوفی ۳۱۴ھ (۹۲۶ء) را بعد از سال ۵۹۶ ہجری (۱۱۳۲ء) از عربی بفارسی ترجمه نموده - درین تاریخ ، مؤلف احوال و واقعات را از زمان حضور سرور کاینات صلعم گرفته تا سانحهٔ کربلا بیان نموده - در سال ۱۳۰۰ھ / ۱۸۸۳ء و ۱۳۰۵ھ / ۱۸۸۷ء از بمبئی منتشر شده -

رش : استوری ص ۲۰۸ ؛ ریو ص ۱۵۱ ؛ ایتھے ۱۳۱ ؛ باذلین ۱۲۴ : مشهد ۳ : ۷۶ : بانکی پور ۶ : ۴۹۳ ، پشاور ۱ : ۲۸۳ -

آغاز: ....خدایتعالی نویسنده را و خواننده را از آنچ خلاف رضای اوست نگهدارد -

انجام : ترا حد آن باشد که با برادران من این سخن گوئی که گفته ای - **مروان** خاموش ایستاد و هیچ جواب نداد - **عایشه** باز گشت - مروان نوشت بمعاویه و آنچ رفته بود باز نمود - چون نامهٔ مروان.....

Marfat.com

٦٤/٢٥ مطالع الانوار فی ترجمة الآثار

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی - ۱۵۹ ورق، $10\frac{1}{2} \times 7$ انچ، ۱۴ سطر -

مؤلف این اثر عفیف الدین ابن نورالدین کاشانی معروف به **عفیف نور** کاشانی است (ص ۱، ۲) که بگفتهٔ خود ضحوهٔ یوم الخمیس من شعبان سنه تسعین و سبعمائه یعنی بتاریخ ۵ شعبان ۷۹۰ھ (۱۳۸۸ع) تألیف آنرا بپایان رسانیده (ورق ۱۵۸ الف س ۱) - طبق فهرست نگاران مثل ایتھے، ایوانو وغیره این کتاب در قرن دهم هجری تألیف شده که شاید صحیح نباشد نسخهٔ حاضر چون تاریخ تألیف و زمان مؤلف را بطور قطعی میرساند بنا برین اهمیت بسزا دارد -

درین کتاب مؤلف اول احوال پیغمبر صلعم را در ۱۷ فصل شرح داده و بعد احوال خلفاء تا معاویه را بیان نموده - در فصل آخر درباب عمارت خانه کعبه و احوال آخرت (فرمودهٔ پیغمبر صلعم) سخن رانده است - این کتاب جمعاً مشتمل بر ۲۱ فصل است -

رش : ریو ص ۱۰۳۷ ؛ ایتھے ۱۶۳۰ ؛ باڈلین ۱۴۱ ، ۱۴۲ ؛ ایوانو ۶۲ ؛ استوری ۱۹۴ ، عباسی ۱۶۳ ، ۱۸۲ -

آغاز : الحمدلله رب العالمین والعاقبت للمتقین والصلوة علی رسوله سید المرسلین و خاتم النبیین محمد و آله اجمعین - بندهٔ ضعیف ترین از بندگان حضرت ربانی **عفیف نور** کاشانی.

انجام : موجب دریافت مرادت دوجهانی نیل سعادت کامرانی و احراز دولت شادمانی او گردد انشاالله تعالی بحمده و نصلی تمت الکتاب یوم الثانی -

من نوشتم صرف کردم روزگار　　من نمانم این بماند یادگار
هر که خواند دعاء طمع دارم　　زانکه من بندهٔ گنه گارم

Marfat.com

٦٥/٨٠ براهین قاطع در ترجمهٔ صواعق محرقه[1]*

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ (۱۶۰۵ء)، در لاهور.
۱۵ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر. ناقص الاخر.

مترجم این کتاب **کمال‌الدین** بن فخر الدین جهرمی (ص ۱، س ۲۸) است که بفرمایش سلطان خلیل‌الله ابوالمظفر ابراهیم **عادل شاه** (۹۸۷-۱۰۳۵ھ / ۱۵۸۹-۱۶۲۵ء) کتاب شیخ **شهاب‌الدین احمد** ابن حجر الهیثمی الملکی متوفی ۹۷۳ھ/۱۵۶۵ء را در سال ۹۹۴ھ/۱۵۸۶ء از عربی بفارسی ترجمه نموده (ص ۱، س ۲۸، ۲۹) - این کتاب که محتوی فضائل و شان صحابهٔ کبار و در بیان اعتقادات اهل سنت والجماعت میباشد، مشتمل است بر دو مقدمه و ده باب و خاتمه، بقرار زیر:

۱- در بیان امیرالمؤمنین **ابوبکر** صدیق ۲- در آنچه از اکابر بیت وارد شده از مزید ثنا بر شیخین ۳- در فضیلت امیرالمؤمنین ابوبکر بر تمام خلفاء ۴- در خلافت حضرت **عمر** - ۵- در فضایل حضرت عمر ۶- در فضایل حضرت **عثمان** ۷- در فضایل خلافت امیرالمؤمنین حضرت **علی** کرم‌الله وجهه ۸- در فضایل بعضی حالات خلافت حضرت علی ۹- در خلافت امام **حسن** و بعضی فضایل ۱۰- در فضایل اهل بیت و ذکر ائمهٔ اهل‌بیت خاتمه - در بیان اعتقادات اهل سنت و شان صحابهٔ کبار.

این کتاب در سال ۱۸۹۵ء در لاهور بطبع رسید و نسخ مطبوعهٔ آن در کتابخانهٔ دانشکدهٔ اسلامیه پشاور (۲ : ث ۳۴) و کتابخانهٔ موزهٔ بریتانیه موجود است.

رش: ایتھے ۲۵۷۱؛ پشاور ۱ : ۸۳۶، ۲ : ث ۳۴ -

آغاز: الحمدلله الذی فضل علی نبینا محمد صلعم ..... از سپاس و ستایش ملک ودود نا معدود بر سید انام ....

انجام: و این عساکر از عایشهٔ صدیقه رضی الله عنها که لغت چون رسول الله صلعم وفات کرد درمیان مردم نفاق برخاست و عرب مرتد شدند و انصار رضی الله عنهم در یکجا جمع نشدند و دران وقت -

---

* ص ۱، س ۳۴ -
۱- در اصل: محروقه -

Marfat.com

٦٦
٣٥٠

ترجمهٔ اسرار شهادت یا سرّالشهادتین

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۲۲ ورق، ۹ ۳/۴ × ٦ انچ، ١٦ سطر - ناقص الاخر -

مترجم این کتاب که یکی از آثار شاه **عبدالعزیز** (متولد ١١٥٩ھ/١٧٤٦ء و متوفی ١٢٣٩ھ/١٨٢٣ء) بن **شاه ولی‌الله** دهلوی متوفی ١١٧٦ھ است، سید ابوالقاسم عرف میر **قدرت‌الله** قادری (ص ١، س ٥، ٦) است - مترجم در مقدمهٔ خود، برای مولانا عبدالعزیز کلمات ''دام ظله'' را بکار برده (ص ١، س ٩) بنا برین معلوم است که در حیات ایشان و قبل از ١٢٣٩ھ/١٨٢٣ء این کتاب را ترجمه نموده - او مؤلف تذکرهٔ شعرای اردو بنام ''مجموعهٔ نغز'' (ایتھے ٢٨٤٩، سپرنگر ١٨٦، برلن ٦٧٤) نیز میباشد که در سال ١٢٢١ھ/١٨٠٦ء نوشته شده - سرّ الشهادتین بعربی است و مشتمل است بر ذکر اجمالی شهادت سبطین جناب رسالت پناه صلعم، در میدان کربلا و نسخهٔ حاضر ترجمهٔ فارسی آنست -

اصل عربی در سال ١٢٥٧ھ/١٨٤١ء، ١٢٨٥ھ/١٨٦٨ء و ١٢٩٦ھ/١٨٧٨ء در لکهنؤ، دهلی و سهارن‌پور بطبع رسیده است -

نسخهٔ دیگری ازین ترجمه در فهارس مطبوعه بچشم نخورد و ازینجهت یکی از نوادر است -

آغاز: لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا.... اما بعد بندهٔ عاصی... سید ابوالقاسم عرف میر **قدرت‌الله** قادری.... هرگاه رسالهٔ موسومه به اسرار الشهادت مشتمل بر ذکر اجمالی شهادت سبطین جناب رسالت.....

انجام: فرمود که بیدار سازید اینها را - چون بیدار ساختند، بیدار شده گریه و زاری آغاز کردند - و گفتند که گرسنه هستیم -

Marfat.com

٦٧
٣٥

معارج النبوه*

بخط نستعلیق استادانه که از روی خط و کاغذ وغیره تحریر اواخر قرن دهم هجری بنظر میرسد ـ ۱۵۳ ورق، ۱۵ × ۱۰ انچ، ۲۵ سطر ـ

مؤلف کتاب حاضر که سیرت پیغمبر صلعم میباشد ، **معین** بن الحاج محمد الفراهی (ورق ۱۵۳الف، س ۲ ـ نیز ورق ۳ب، س آخر وغیره) است که در سال ۹۰۷ هجری/۱۵۰۱ء فوت کرده ـ بنا بنوشتهٔ خود، برای مدت ''سی و اند سال بمطالعهٔ کتب احادیث و سیر و تتبع روایات پرداخته'' (ورق ۳ب، سطر آخر) و ''قریب مدت سی و پنج سال لطایف و نکات و احادیث و رواة و حکایات تعاقب و اشارات سراة از نتائج افکار کبار که بنظر این فقیر بیمقدار رسیده بر آن می افزود'' (ص آخر) تا آنکه در سال ۸۹۱ھ/۱۴۸۶ء شروع بتالیف نمود ، چنانکه گفته : ''بنا بر اشارات شریفه فقیر حقیر بران امر خطیر اقدام نموده و غرهٔ شهر ربیع الاول سنه احدی و تسعین و ثمانمایه بنیاد این عالی ارکان بر اساس تقدیر و بیان مبتنی گردانید'' (ص ٦ سطر ۱۵-۱۷) و بعد از پنج شش سال این کار را باتمام رسانید، چنانکه نسخه‌ای مکتوبه ۸۹۶ھ/۱۴۹۰ء را آقای استوری ذکر نموده ـ آثار دیگر که ازو باقی مانده خلاصهٔ بحرالدرر تفسیر سورهٔ فاتحه و یوسف و تاریخ موسوی وغیره میباشد ـ

این کتاب مشتمل است بر مقدمه و چهار رکن و خاتمه باین شرح :

مقدمه : داری پنج فصل
رکن اول : از ایجاد خلقت نور حضور صلعم تا ولادت مبارک، در سه باب
رکن دوم : از ولادت با سعادت آنحضرت تا نزول وحی، در پنج باب
رکن سوم : از وقایع بعثت تا هجرت ، در پنج باب
رکن چهارم : او وقایع هجرت تا وفات ، در چهارده باب
خاتمه : معجزات آنحضرت و کرامات خلفای راشدین ، در دو باب

---

*ورق ۵ ا، س ۵ -

Marfat.com

کتاب حاضر در سال ۱۸۷۵ میلادی از لکهنئو و لاهور و در سال ۱۸۸۲ء و ۱۸۸۳ء از کانپور و بمبئی بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۱۵۰ب؛ ایتهے ۱۳۸ ؛ باڈلین ۱۲۸ ؛ ایوانو ۵۰ ؛ استوری ۱۸۷ ؛ ڈهاکا ۲۲، عباسی ۱۷۱-۱۷۳ ـ

آغاز: ربنا آتنا من الدنک رحمة. . . صحایف لطایف اطباق فلکی بنقوش تقریر آن موشح بود و ثنائی که صفائح مدائح اوراق ملکی مرقوم تحریر آن مرشح باشد ـ

انجام : هذا الکتاب و اختتامه و آلان. . . من تسوید هذه‌الاوراق. . . فی یوم‌الاحد. . . . . من شهر شعبان المعظم. . . . . " النبویه[1] ـ

٦٨
نسخهٔ دیگر

٣٦

بخط نستعلیق استادانهٔ میر ماه بن میر عرب برادر زادهٔ میر کلنکی کاتب بخاری بتاریخ جمادی‌الاخر ۱۰۲۲ھ/۱۶۱۳ء-۲۰۵ ورق، ۱۵ × ۱۰ انچ، ۲۷ سطر ـ

درین نسخه فقط مقدمه و رکن اول و دوم است ـ اسم مؤلف (معین) در ورق ۴ب، س ۱۵ و ورق ۵ ب، س ۳، آمده ـ

آغاز: حمدی که صحایف لطایف اطباق فلکی بنقوش تقریر آن موشح بود ـ

انجام : تمت رکن الثانی من ارکان الاربعه من کتاب معارج النبوه فی سیر حضرت. . . بر دست بندهٔ محقر میرماه. . . .

۱- سال کتابت از مرور ایام بطوری محو شده که حالا دیگر اصلاً خوانا نیست ـ

Marfat.com

٦٩/١٦

شجرة الانساب

بخط نستعلیق، بتاریخ ۳ ماه ربیع الاول ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء -
ورق ۵۳، ۹ × ۶ ۱/۴ انچ، ۱۵ سطر - غیر مجلد

اثر مولوی **غلام رسول** قصوری است (ص ۱، س ۵) که بسال ۱۱۹۰ھ/۱۷۷۶ء (ص ۱، س ۶) - تألیف نموده - شجرهٔ مبارک حضرت پیغمبر صلعم است که از اجداد آنحضرت شروع نموده و تا صحابهٔ کرام بیان نموده است و احوال بعضی از ازواج مطهرات آنحضرت را نیز نقل نموده - خدمات اغلب مدعیان اسلام را تا حضرت طلحه ذکر نموده - علاوه برین تذکار حضرت آدم و نوح و ابراهیم و داؤد و موسی و عیسی علیهم السلام هم درین کتاب هست -

نسخهٔ دیگری ازین شجره در فهارس مطبوعه پیدا نشد بنا بر این یکی از نوادر است -

آغاز: حمد و تحیات و ثناء و سپاس بیقیاس مر آن ذات مصدر صفات را که عالم علم اولین و آخرین و قاصص رسل متقدمین اوست -

انجام: بعد ازان طلحه نیز آمد و مسلمان شد و در حرب نهاوند بدرجهٔ شهادت رسید والله اعلم بالصواب - نسخهٔ شجرة الانساب بتاریخ . . . . سیوم ماه ربیع الاول ۱۲۳۳ھ -

٧٠/١٧

شجرة الانساب

بخط نستعلیق، بتاریخ ۱۶ ماه صفر ۱۲۶۲ھ/۱۸۴۶ء مصادف با ۱۹۰۲ سمت -
ورق ۶۰، ۸ ۳/۴ × ۵ ۳/۴ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این شجره مولوی **غلام حسین** قصوری (ص ۱، س آخر) برادر کهین مولوی **غلام رسول** قصوری است که از ''شجرة الانساب'' او زیر شمارهٔ فوق ذکر رفته - در مقدمه گفته است که چون برادرم در تألیف خود نتوانسته بود بعضی از مطالب ضروری را درج نماید

Marfat.com

من از نظر تکمیل این شجره را ترتیب داده ام ـ سال تألیف این شجره ۱۱۹۲ھ (۱۷۷۸ء) (ص ۲ س ۷) است ـ مؤلف از کتابهائی مثل معارج النبوه ، روضة الاحباب و جذب القلوب وغیره استفاده کرده ـ

نسخهٔ دیگری ازین کتاب در فهرست‌های مطبوعه بچشم نخورد بنا بر این یکی از نوادر است ـ

آغاز: الحمدلله الذی خلقنا من نفس واحدة.....اما بعد میگوید تراب الاقدام خدام ذوالاحترام.....فقیر حقیر غلام حسین ـ

انجام: تمت تمام شد هذالرساله المسمی به شجرة الانساب ـ تحریر فی التاریخ شانزدهم ماه صفر ۱۲۶۲ / ۱۸۴۶ء مطابق چهارم ماه پهاگن ۱۹۰۲ والله ولی التوفیق ـ

——:o:——

Marfat.com

تاریخ مظفری

بخط شکستهٔ کم نظیرِ کفایت خان بتاریخ دو شنبه ۲ فروردین ماه الهی ۱۰۹۴ ه/ ۱۶۸۳ء - ۲۱۹ ورق، $11\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{2}$ انچ، ۱۸-۱۹ سطر -

مؤرخ این تاریخ که باسم 'تاریخ آل مظفر' یا 'تاریخ معینی مظفری' یا 'مواهب الهی' نیز یاد شده، **معین الدین** یزدی (ص ۵، س ۸) متوفی ۷۸۹ ه (۱۳۸۷ء) میباشد که واقعات و احوال شاهان آل مظفر را از ۷۰۵ ه / ۱۳۰۴ء (۶ ب، س ۱۵)، تا ۷۶۷ هجری / ۱۳۶۵ء بحیطهٔ تحریر آورده - جلد اول این تاریخ در تهران بچاپ رسیده است -

رش: استوری ص ۲۷۷؛ ریو ص ۱۶۸ الف؛ باڈلین ۲۸۴؛ بلوشه ۳۰۵؛ آستان قدس ۷ (۱) ۱۷۵؛ ادبیات ۳۰۵؛ مرکزی ۴۳۰۱ -

آغاز: حمد و ثنائی که اشعهٔ لمعانش چون بارقهٔ نور از چهرهٔ حور تابان باشد و قطرات زلالش چون رشحات سلسبیل روحیات ریاحین خلد، روان گردد -

انجام: الهی پادشاه جهانی و بندهٔ امیدوارِ شاه شجاع را هر زمان بلطیفه‌ای از لطایف مرحمت و سطری از سطرهای عنایت مخصوص فرموده توفیق اعمال خیر و تسهیل موجبات سعادت کرامت فرمای..... کلما ذکره الذاکرون و کلما غفل عنه الغافلون -

Marfat.com

۷۲ ظفر نامهٔ تیموری ۹۹

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۸۲ هجری (۱۴۷۷ء)- ۳۸۱ ورق، ۹ × ۶ $\frac{1}{2}$ انخ، ۲۳ سطر-

مؤرخ این تاریخ که بنام 'تاریخ یزدی' و 'تاریخ تیمور یزدی' و 'ظفر نامهٔ یزدی' نیز یاد شده ، شرف الدین علی **یزدی** متوفی ۸۵۸ه (۱۴۵۴ء) است - او درین تاریخ واقعات تاریخی **امیر تیمور** متوفی ۸۰۷ه (۱۴۰۴ء) و **خلیل سلطان** متوفی ۸۱۴ هجری (۱۴۱۱ء) را گنجانیده است- تألیف این کتاب بسال ۸۲۸ه (۱۴۲۵ء) بپایان رسیده- این تاریخ اخیراً از تهران چاپ و منتشر شد-

رش : استوری ص ۲۸۴ ؛ باڈلین ۱۵۳ تا ۱۵۸ ؛ ریو ص ۱۷۳ الف ؛ ایتھے ۱۷۳-۱۸۹

آغاز: حمداً کثیراً طیباً مبارکًا لمن یوتی الملک من یشاء. . . . مقالهٔ اول در ذکر صادرات افعال و واردات احوال حضرت صاحبقرانی. . . . .

انجام : که جاوید این شاه پاک اعتقاد — بماناد و اقبال بر ازدیاد. . . . .
خلایق مرفه ز احسان او — زمین و زمان تحت فرمان او
بران در زکمتر غلامان **شرف** — دعا تیرش و استجابت هدف

۷۳ هشت بهشت* ۹۸

بخط نستعلیق ریز قرن دوازدهم هجری - ۱۸۵ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۲۰ سطر-

مؤرخ این تاریخ حکیم الدین ادریس بن حسام الدین **البدلیسی** (۱۰ ب، س۶) متوفی ۹۲۶ه (۱۵۲۰ء) است- اسم دیگر این تألیف "کتاب الصفات الثمانیه فی اخبار قیاصرة العثمانیه" (۱۳ ب، س ۱۵، ۱۶) نیز هست- درین تاریخ مؤلف احوال زندگانی و وقائع تاریخی

* ورق ۱۲ الف، س آخر ؛ ۱۳ ب، س ۸، ۱۴، ۱۵ -

Marfat.com

در زمان نخستین هشت تن از سلاطین آل عثمان (از عثمان بیگ تا وفات با یزید ثانی) را. گنجانیده که از ۶۹۹-۹۱۸ھ / ۱۲۹۹-۱۵۱۲ء حکومت داشتند و بهمین جهت بنام ''هشت بهشت'' موسوم ساخته است ـ در نسخهٔ حاضر (۱۲ب، س ۵، ۴) گفته که او تبیین واقعات سلاطین مزبور را از سال ۷۱۰ھ / ۱۳۱۰ء شروع نموده است ـ

این کتاب مشتمل است بر مقدمهٔ مبسوطی که دران بحث مفصل و سودمندی درباب علم تاریخ شده است و هشت کتیبه بقرار زیر :

کتیبهٔ اول در ذکر عثمان اول (جلوس ۶۹۹ / ۱۲۹۹ء)، سلطان محمد خدا بنده ، سلطان غازان و چنگیز خان وغیره ـ
کتیبهٔ دوم در ذکر سلطان اورخان (جلوس ۷۲۶ھ / ۱۳۲۶ء) و سلاطین معاصر تورانی و ایرانی وی ـ
کتیبهٔ سوم در ذکر سلطان مراد اول (جلوس ۷۶۱ھ / ۱۳۶۰ء)
کتیبهٔ چهارم در ذکر سلطان بایزید یلدرم (جلوس ۷۹۲ھ / ۱۳۸۹ء)
کتیبهٔ پنجم در ذکر سلطان محمد اول (جلوس ۸۰۵ھ / ۱۴۰۲ء)
کتیبهٔ ششم در ذکر سلطان مراد ثانی (جلوس ۸۲۴ھ / ۱۴۲۱ء)
کتیبهٔ هفتم در ذکر سلطان محمد ثانی (جلوس ۸۵۵ھ / ۱۴۵۱ء)
کتیبهٔ هشتم در ذکر سلطان بایزید ثانی (جلوس ۸۸۶ھ / ۱۴۸۱ء و وفات ۹۱۸ھ / ۱۵۱۲ء) که معاصر و ممدوح ملّا نور الدین **جامی** بوده ـ

بدلیسی تألیف این تاریخ را بفرمائش سلطان ابوالنصر **بایزید ثانی** (ورق ۱۰ب) درسال ۹۰۸ء / ۱۵۰۲ء شروع نموده بود ـ

نسخهٔ حاضر فقط دو کتیبهٔ اول را دارد یعنی محتوی واقعات زمان عثمان اول و سلطان اورخان میباشد ـ

رک : استوری ۳۱۳ ؛ ریو ۲۱۶ ؛ ایتھے ۵۷۱ ؛ باڈلین ۳۱۱ ؛ ایوانو ۲۱۱ ؛ بلوشه ۵۲۳ : بانکی پور ۶ : ۲۰۳ ؛ مجلس ۲ : ۲۷۶؛ مرکزی ۵۳۰۹ ـ

Marfat.com

آغاز: تبارک‌الذی بیده الملک و هو علی کل شیٔ قدیر. . . . ای سلطان ملک لم یزل و مالک ملک لایزال ، وی پادشاه عالم پناه. . . . . .

انجام: از ملک جهان چو رحلت ماست ضرور وان دار سرور به که این دام غرور
چون قبلهٔ جان بخاک کوی تو بود احرام درت بسته بیایم بحضور
کل نفس ذائقة الموت والینا ترجعون. . . . .

۷۴
۲۸۴

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق ۱۶ شعبان ۱۲۵۷ هجری (۱۸۴۱ء) مطابق ۱۸۹۸ بکرمی - ۲۱۶ ورق، ۹½ × ۶ انچ، ۲۰ سطر-

ابن نسخه نیز دارای دو کتیبه یعنی پنجم و ششم است که در احوال **سلطان محمد** اول (جلوس ۸۰۵ھ / ۱۴۰۲ء) و **سلطان مراد** ثانی (جلوس ۸۲۴ھ / ۱۴۲۱ء) نگاشته شده ،

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم[1] مخزن اسرار قرآن حکیم
کرد[2] نقطه سر وحدت را عیان قطره آن گوهر درو دریا نهان

انجام: و بعد از انقیاد حکم مضمون حقایق شیون کل شیٔ هالک الاوجه الحکم والیه یرجعون، در اندیشهٔ ضبط ملک و دین ، بجلوس همایونِ سلطانی، انجمنِ جمعیت و اتفاق، ملتئم گردانیدند - الحمدالله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله و اصحابه اجمعین -

۱- در اصل : هست بسم الله الرحمن الرحیم - ۲- در اصل : کرده -

Marfat.com

۷۵ / ۱۳۲ مثنوی تمر نامه

بخط نستعلیق خواجه ضیاءالدین - ۱۴۳ ورق، ۱۱ × ۶½ انچ، ۱۵ سطر -

گویندهٔ این مثنوی که بنام 'ظفر نامهٔ تیموری' یا 'ظفر نامهٔ هاتفی' نیز معروفست، مولانا عبدالله **هاتفی** اصفهانی متوفی ۹۲۷ هجری (۱۵۲۱ع) است - هاتفی همشیرزادهٔ ملا نور الدین **جامی** است - او این مثنوی را بتقلید سکندر نامهٔ **نظامی** سروده و بعد از حمد و نعت احوال و فتوحات **امیر تیمور** را بسلک نظم کشیده است - این نسخه برای یکی از کتابخانه های شاهی نگاشته شده بنظر میرسد - در سال ۱۸۶۹ میلادی بنام 'ظفر نامهٔ تیموری'، از لکهنئو و بعدها از مدراس نیز بچاپ رسیده -

رش: ایتھے ۱۳۱۰؛ باڈلین ۱۰۰۶؛ ریو ص ۶۵۳، سپه سالار ۲: ۵۴۲؛ استوری ۲۸۹؛ ایوانو ۶۴۹؛ بانکی پور ۲: ۱۱۶؛ آستان قدس ۷ (۱): ۲۵۱؛ مرکزی ۱۳۶۰ -

آغاز: بنام خدائی که فکر و خرد — نیارد که تا کنه او پی برد
همین دید ازو عقل چون بنگریست — که هست او ولیکن ندانست چیست

انجام: جگر کرد خون خانهٔ نقشبند — بنقاشیِ این همایون پرند
الهی چو این نقش فرخ نهاد — بآخر رسید آخرش خیر باد

۷۶ / ۲۶۴ خلاصهٔ شاهنامه

بخط نستعلیق گجا دهر لعل بتاریخ ۱۱۳۱ هجری (۱۷۱۹ع) در شاهجهان آباد -
۲۶۹ ورق، ۸½ × ۵½ انچ، ۱۵ سطر -

مصنف این تلخیصِ منثورِ شاهنامهٔ فردوسی، **توکل بیگ** ولد تولک بیگ (ص ۱، س ۹) است که بعهد **شاهجهان**، واقع نویس و امین **شمشیر خان** حاکم غزنین و کابل، بود -

Marfat.com

(ص۱، س ۱۰-۱۲)- **شمشیر خان** از طرف **دارا شکوه** حاکم آنجا بوده و بواقع‌نویس خود (توکل بیگ) فرمایش این کار را کرده بود - بمناسبت اسم اوست که این کتاب بنام ''شمشیر خانی'' نیز معروف است - مراد از ''شاهنامهٔ توکل بیگ' منتخب شاهنامه، تاریخ دلگشای شمشیر خانی'' نیز همین تلخیص است-

تاریخ تصنیف این تلخیص ۱۰۶۳ هجری (۱۶۸۲ع) است (ص ۱، س ۶، ۷)- توکل بیگ درین تلخیص جاهائیکه مناسب دید ابیات شاهنامه را نیز نقل کرده-

رش: ریو ص ۵۳۹؛ ایتھے ۸۸۳-۸۹۰؛ باڈلین ۵۰۴؛ عباسی ۲۹۱-۲۹۳؛ مرکزی ۵۲۹۷-

آغاز: حمد بیغایت و ثنای بینهایت حضرت کبریا واجب‌الوجودی را که جنابِ قدسی هویتِ جلالش از ادراک و افهام مقدس و کنه صمدیت ذاتش از احاطهٔ اوهام منزه است-

انجام: سر انجام گوهر بکار آورد — همان میوهٔ تلخ بار آورد
زبد اصل چشم نکو[1] داشتن — بود خاک در دیده انباشتن

—:o:—

۱- در اصل: تهی-

Marfat.com

فرهنگ ها

۷۷ — شرح نصاب صبیان

۳۴۷

بخط نستعلیق قرن دهم هجری - ۸۱ ورق، ۷ × ۶ انچ ، ۱۹ سطر - ناقص الاول والآخر -

اسم شارح این رسالهٔ **ابو نصر فراهی** (دانشمند اواسط قرن هفتم هجری) بر ما مجهول ماند - بگمان غالب او در قرن هشتم هجری میزیسته - پدر و استادش بعضی ابیات را بر نصاب ابونصر الحاق نموده بود و شارح آنها را نیز شرح داده -

آغاز: . . . نصاب صبیان که مشتمل است بر انواع فواید و اصناف . . . نسخه خوبتر و مرغوبتر نبود و جناب مخدومی و استاذی و والدی . . . بیتی چند مشتمل بر لغات که درین کتاب نبود . . . . الحاق کرده و بنده ازین الحاق ، این کتابرا شروح نوشته بود . . . .

انجام : و نام منزلیست از منازل ماه و آن چهار ستاره است و آنرا منطقة الاسد گویند و مصدر . .

۷۸ — شرفنامهٔ منیری

۳۰۷

بخط نسخ اواخر قرن نهم هجری - ۲۹۶ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ ، ۱۷ سطر - ناقص الاول والاوسط والاخر -

مؤلف این فرهنگ که بنام 'شرفنامهٔ ابراهیمی' و 'فرهنگ ابراهیمی' نیز معروفست و دران کلمات و اصطلاحات فارسی با شواهد از کلام اساتذه، معنی شده، **ابراهیم قوام فاروقی**، مرید **شرف الدین** احمد یحیی منیری (متوفی ۷۸۲ هجری/ ۱۳۸۰ء) است - او این فرهنگ را بعهد سلطان ابوالمظفر رکن الدین **باربک شاه** حاکم بنگاله (حکومت ۸۶۲ - ۸۷۹ھ

Marfat.com

/ ۱۴۵۸ - ۱۴۷۴ء) در حدود سال ۸۷۷ هجری / ۱۴۷۲ء تألیف نموده ـ بنا بخط و کاغذ و قراین دیگر دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم احتمال داده که شاید این نسخهٔ معاصر باشد ـ

رش : ریو ص ۴۹۲ ؛ ایتھے ۲۴۵۷ ؛ باڈلین ۱۷۱۸ ، ۱۷۱۹ ؛ بانکی پور ۹ : ۱۷ : شیرانی ۲ : ۳۱۵ ؛ سپہ سالار ۲ : ۱۸۹-۱۹۲ ؛ مرکزی ۲۹۰۶ ـ

آغاز: این جهان آفتاب زده. . . . زعفرانی این مهد ، این فلک و هوای زمین ادب آوازه کرد. . . . .

انجام : کجا روم چکنم هیچ ره نمیدانم — مرا که نیست بهجر تو چاره و یارا
چرا کباب نسازی ز بهر نقل دلم — چو با شراب ترا هست رغبتی یارا

۷۹ / ۳۰۲ نسخهٔ دیگر

ع

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری ـ ۳۲۴ ورق، $10\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ ، ۱۸ یا ۱۹ سطر ـ کرمخورده و پوسیده ـ

بر سر ورق این نسخه کسی اسم این کتابِ لغت را ''فرهنگ ابراهیم شاهی'' نوشته است که خطاست ـ نسخه بقدری کرمخورده است که تقریباً ناقص الآخر شده ـ

آغاز: بنام خداوند هستی به است — سر آغاز هر نامه ای را که هست
خداوند انس و خداوند جان — خداوند جسم و خداوند جان

انجام : نسخه خیلی کرمخورده است و از آخر اصلاً خوانا نیست ـ

Marfat.com

۸۰ / ۲۹۹

کنز اللغات*

بخط نستعلیق ۱۰۸۸ هجری (۱۶۷۷ء) - ۱۱۴ ورق، ۸ × ۴ ۳/۴ انچ، ۲۲ سطر -

مؤلف این کتاب لغت **محمد بن عبدالخالق** بن معروف (ص ۱، س ۷) است که بنام کارکیا **سلطان محمد** گیلانی (حکومت ۸۵۱ھ - ۸۸۳ھ / ۱۴۴۷-۱۴۷۸ء) تألیف نموده - درین فرهنگ لغات قرآن شریف و احادیث نبوی و کلمات دیگر عربی را که در زبان فارسی مستعمل است بفارسی معنی کرده شده - در آخر مقدمهٔ نسخهٔ بانکی‌پور مؤلف حادثهٔ قتل پسر سلطان محمد بنام **مرزا علی** را که در سال ۹۱۱ھ (۱۵۰۵ء) بدست برادر خود کشته شد نیز نقل نموده - این مطلب میرساند که مؤلف تا سال ۹۱۱ھ بقید حیات بوده - این فرهنگ در تهران و تبریز بچاپ رسیده است -

رش: ریو ص ۵۰۷، ۵۰۸؛ ایتھے ۲۳۹۲-۲۳۹۶؛ باڈلین ۱۶۷۰؛ بانکی پور ۹: ۴۷؛ سپه سالار ۲: ۲۵۱؛ ڈھاکا ۲۰۱؛ مرکزی ۱۴۳۰، ۲۶۷۱ -

آغاز: ابتدای هر سخن آن خوبتر در هر مقام کو بود باحمد[1] معبود خدای پاک نام

انجام: یلمعی، مرد زیرک که بچیزی چنان گمان برد که گوئی دیده است یا شنیده، یزنی، نیزه منسوب به ذوالیزن که پادشاه حمیر بوده است -

---

* ص ۳، س ۱۷ -

۱- دراصل: گر بود تحمید -

Marfat.com

۸۱ تحفة السعادة

۷۷

بخط نستعلیق سعد الله بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۴ھ / ۱۶۰۳ — ۱۶۰۵ء ، در لاهور- ۱۵ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر- ناقص الاول والاخر-

مؤلف این فرهنگ لغات فارسی که بنام سلطان **سکندر لودهی** (ص۱، س ۴، ۵) (۸۹۴ - ۹۲۳ھ / ۱۴۸۹ - ۱۵۱۷ء) تألیف شده ، **محمود** بن شیخ ضیاء است ، چنانچه خود گفته :

بنده محمود ابن شیخ ضیاء خواهد از حق همی جلا و ملاء

(ص ۲، س ۱۱) -

تأریخ تألیف این فرهنگ دهم صفر ۹۱۶ هجری (۱۵۱۰ء) است ، چنانکه از بیت زیر مؤلف بر میآید :

که شد از فضل ذوالجلال تمام داشته 'تحفة السعادة' نام

بُد گذشته دهم ز ماه صفر سنه تسع مأة و ست عشر (ص ۲، س ۵)

رش : ایته ۹۱۶؛ باڈلین ۱۷۲۰؛ شیرانی ۲ : ۳۱۳ ؛ ریو ص ۴۹۳ ؛ بانکی‌پور ۹ : ۲۱ ؛ باڈلین ۱۶۷۱ ، ۱۷۳۲ ؛ بلوشه ۹۷۹ ؛ مرکزی ۲/۵۳۵۲ -

آغاز: گر نه در بدو فطرتش بودی از دو عالم وجود پیمودی

هرچه بودست و هست و خواهد بود همه عالم طفیل آن مقصود

انجام : بودال[1] ،بوزن فرجال یعنی پرکار- باقل : قاف[2] مکسور نام مردی احمق که روزی . .

۱- در اصل : بودل - ۲- در اصل : کاف -

Marfat.com

۸۲/۷۵ مؤید الفضلاء*

بخط نستعلیق سعدالله ولد عبدالعزیز بین سالهای ۱۰۱۲ھ — ۱۰۱۴ھ/ ۱۶۰۳ — ۱۶۰۵ء، در لاهور - ۱۰۹ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاول -

مؤلف این فرهنگ فارسی، **محمد بن لاد** دهلوی (ص ۱، س ۸) است، که لغات مشکله از شاهنامه، خمسهٔ نظامی، ستهٔ سنائی، قصائد انواری و خاقانی، دیوان سلمان و سعدی و حافظ را که در فرهنگهای دیگر مثل لسان الشعراء، ادات الفضلاء، دستورالافاضل، مؤید الفواید و شرح مخزن وغیره نیامده بود، معنی کرده - کلمات عربی و فارسی و ترکی را سوا سوا درج نموده - طبق **بلاخمن** او این فرهنگ را در سال ۹۲۵ھ (۱۵۱۹ء) تألیف نموده - ترتیب کلمات از لحاظ حرف آخر کلمه است - قسمت آخر فرهنگ مشتمل است بر اصطلاحات فارسی که درین نسخه فقط تا حرف 'خ' موجود است و بقیه‌اش مفقود شده - این فرهنگ در سال ۱۳۰۲ھ / ۱۸۸۴ء از مطبع نولکشور بچاپ رسیده -

رش: باڈلین ۱۷۲۰ : ریو ص ۴۹۴ ؛ ایتھے ۲۴۵۹ : بانکی پور ۹ : ۱۸ : فرهنگ نویسی ۶۶ ؛ ڈھاکا ۱۹۳ -

آغاز: محامد متوافره و مدایح متکاثره مر دادار دانا و تنگری توانا را که بتألیف چندین حروف معدوده، چندین لغات نا محصوره و کلمات غیر محدوده پرداخت...

انجام: کلوخ انداز: یعنی آب شراب که پیوسته و بی ناغه خورند و نیز شرابی که در آخر ماه شعبان خورند - کذا فی الاصطلاح - کنذر: نام شهری آبادان کردهٔ فریدون -

در آخر این فرهنگ ورقی از "منشآت لطیفه" مؤلفه ۹۲۵ھ، (ایتھے ۲۰۰۵) تألیف غیاث الدین **خواند میر** نیز منسلک است که بتاریخ ۱۰۱۲ھ بدست سعد الله ولد عبدالعزیز، در لاهور کتابت شده - این ورق قطعات تواریخ وفات امیر خسرو، مولانا نظام الدین قاضی، امیر حسین معمائی، تاریخ تألیف نسب نامه، و خاور نامه و تاریخ جلوس **سلطان محمد مرزا** را دارد -

* ص ۱، س ۱۴ -

Marfat.com

۸۳ / ۳۰۰ تحفة الاحباب

بخط نستعلق حبیب برس پوری بتاریخ ۴ رجب ۱۰۸۸ هجری/۱۶۷۷ء - ۵۰ ورق، ۸ × ۳/۴ انچ ، ۲۲ سطر -

مؤلف این کتاب لغت، **حافظ اوبهی** خراسانی است که کلمات مشکل فارسی را بفارسی معنی کرده - او این فرهنگ را بنام **مرزا سعد الدین** وزیر مشهدی تألیف نمود - تاریخ تصنیف این لغت ۹۳۶ هجری (۱۵۲۹ء) است و ''اتمام الکتاب'' کلمات تاریخی آنست - مؤلف این فرهنگ قبل از ۹۷۴ھ (۱۵۶۶ء) در بخارا وفات یافت -

رشن : ریو ص ۴۹۴ : ادبیات ۸۲ ؛ نشریه ۳ : ۷ ؛ آریانا سال ۷ شماره ۹ : ۳۹ -

آغاز: فضلای فصیح زبان و فصحای بلیغ بیان افصح کلمات و افضل لغات حمد و ثنای متکلمی را دانند که رتبهٔ فصاحت و درجهٔ بلاغت را بمرتبهٔ اعلی علیین رسانید -

انجام : آن فلک رأئی که جانی از تصانیف سلیم — بهر خدام جنابش نسخه‌ای کرد انتخاب
تحفةالاحباب نامش کرد چون طغرانوشت — منشی طبعم باسم آصف عالی جناب
چون بنای این کتاب انتخاب اتمام یافت — شد رقم تاریخ اتمامش به ''اتمام الکتاب''
۹۳۶

۸۴ / ۳۰۹ فرهنگ جهانگیری*

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۳۱۵ ورق ، ۱۰ ۱/۳ × ۶ ۱/۳ انچ ، ۲۱ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این فرهنگ کلمات فارسی **جمال الدین حسین** انجو ابن فخر الدین حسن انجو [شیرازی] (ص ۱، س ۱۰) متوفی بعد از ۱۰۳۰ هجری / ۱۶۲۱ء است - او این فرهنگ را

* ص ۴ ، س ۶ -

Marfat.com

بفرمایش **اکبر اعظم** شروع نموده بود ولی چون در زندگیش نتوانست باتمام برساند، بنام شاه وقت (جهانگیر) (۱۰۱۴-۱۰۳۷ھ / ۱۶۰۵-۱۶۲۸ء) موسوم ساخت ـ تاریخ اتمام این فرهنگ ۱۰۱۷ هجری (۱۶۰۸ء) است، چنانکه گفته :

مرتب گشت این فرهنگ نامی　　باسم شاه جم جاه جهانگیر
چو جستم سال تاریخش خرد گفت　　زهی فرهنگ نورالدین جهانگیر

۱۰۱۷ھ

این فرهنگ در لکهنؤ بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۴۹۶-۴۹۸ ؛ ایتھے ۲۴۸۱-۲۴۹۳ ؛ باڈلین ۱۷۳۴-۱۷۴۶ ؛ بانکی پور ۹ : ۲۳ ، فرهنگ نویسی ص ۸۱ ؛ ڈھاکا ۱۹۵ ؛ سپه سالار ۲ : ۲۱۲-۲۱۷ -

آغاز : آنکه بر لوح زبانها حرف اول نام اوست　　آن همی گوید اله این ایزد و آن تنگری[1]

حمد بیحد و سپاس بیقیاس مر صانعی را سزاوار است که کاخ دماغ صدر نشینان محفل سخندانی....

انجام : شیشه‌باز کنایه از دو چیز است، اول کنایه از دغاباز و محیل بود ـ دوم کنایه از آفتاب باشد ـ شیشه خوناب ـ

۸۵ / ۲۹۷ غرایب اللغات

بخط نستعلیق ۱۱ صفر ۱۲۶۰ هجری مطابق ماه مارس ۱۸۴۴ میلادی ـ
۵۲ ورق ، $9\frac{1}{2} \times 6$ انچ ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این فرهنگ که دران لغات و کلمات نادر و غریب اردو و هندی بزبان فارسی معنی شده ، **عبدالواسع** هانسوی (ص ۱۰ س ۴) است که معاصر **اورنگ زیب عالمگیر** (حکومت ۱۰۶۸ھ تا ۱۱۱۸ھ) / ۱۶۵۸-۱۷۰۷ء) بوده ـ در برابر کلمات هندی ،

۱- در اصل : تنگری (تنگری، در زبان ترکی بمعنی خداست) ـ

Marfat.com

معادلات عربی آنها را نیز نقل کرده ـ

رش : ریو ۹۹۸الف، ۳۰.۱الف، ۹۶.۱ب ؛ بانکی پور ۹ : ۵۱ ؛ ایوانو (کرزن) ۵۴۷-۵۴۸ ؛ شیرانی ۲ : ۳۱۵ ؛ ایتھے ۱۱۵۰ -

آغاز: سبحان ربک رب العزة عما یصفون. . . . میگوید گرفتار بی معنی و کردار لایعنی عبدالواسع هانسوی که هر چند این هیچمدان را لیاقت ترتیب و قابلیت تألیف نبود ـ

انجام: ملیله، بمیم ولام و یاء مثنا و هاء تحتانیه بروزن قلیله ـ یقال به ملیله‌ای حراره نی عظامه ـ

۸۶ / ۳۰۳ چراغ هدایت*

بخط نستعلیق ۲۷ رجب ۱۱۶۰ هجری (۱۷۴۷ء) ـ ۱۴۵ ورق، $9\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۹ سطر ـ (نسخهٔ معاصر) ـ

مؤلف این فرهنگ لغات فارسی بفارسی، که درحقیقت دفتر دوم از ''سراج‌اللغت'' اوست، دانشمند شهیر سراج‌الدین علی خان آرزو متولد ۱۱۰۱ھ / ۱۶۸۹ء و متوفی ۱۱۶۹ھ / ۱۷۵۵ء است ـ تاریخ تألیف این فرهنگ ۱۱۶۷ هجری / ۱۷۳۴ء است ـ این دفتر مشتمل بر دو قسم است :

اول، لغات مشکل که اهل هند معانی آنرا نمی دانند

دوم، لغات معروف ولی از صورت صحیح آن عموم مردم اطلاع ندارند ـ

در آخر نسخه مهری از ابوالفخر محمد معین‌الدین فرزند علی. . . حنفی اشعری صدیقی، بسال ۱۲۳۳ هجری / ۱۸۱۸ء ثبت است ـ در لکهنؤ و کانپور و تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۵۰۱؛ ایتھے ۲۵۱۴ ؛ فرهنگ نویسی ص ۱۱۴؛ ڈھاکا ۱۹۹؛ پشاور ۱ : ۲۵۱

* ص ۱، س ۲ -

Marfat.com

آغاز: خداوندا چون از اشعار شیخ گرامی و خواجهٔ نامی ، **نظامی** گنجوی. . . .

خرد را تو روشن بصر کرده ای　　چراغ هدایت تو بر کرده ای

مرجو از جناب. . . . که این چراغ تا صبح قیامت روشن باشد. . . . اما بعد حمد واضع جمیع لغات و صلوة بر افصح و افضل موجودات. . . .

انجام : یونقار: بضم اول و واو غیر ملفوظ و سکون نون و قاف بالف کشیده و رای مهمله ـ تاری که از روده سازند و بمعنی مطلق ریسمان و تار نیز آمده چنانچه وقت و ساعت و اغلب که این لفظ ترکی است یا فرنگی ، شفائی گوید :

ریزد از تار تیز بی آهنگ　　از برونش اگر کنی یونقار

و میتواند که بمعنی سازی باشد ـ

۸۷
۳۰۶

نسخهٔ دیگر

بخط شکستهٔ ۱۲۲۳ هجری / ۱۸۰۸ء - ۱۱۱ ورق ، ۹ × ۶ ½ انچ ، ۱۹ سطر ـ

این نسخه گر چه کتابتِ بعدی است ولی کامل تر و محفوظ تر از نسخهٔ قبل است و نیز از نسخه‌ای نقل شده که مؤلف مقابله نموده و امضای خود برآن ثبت کرده بود ـ

آغاز: خداوندا چون از اشعار شیخ گرامی و خواجهٔ نامی **نظامی** گنجوی رحمت الله علیه

این بیت بطریقِ فال درحق این نسخه برآمده : خرد را تو روشن بصر کرده ای. . .

انجام: یونقار، . . . . تاری که از روده سازند و بمعنی مطلق ریسمان و تار نیز آمده ، چنانچه. . . . که این لفظ ترکی است یا فرنگی ـ شفائی گوید :

ریزد از تار تیز بی آهنگ　　از برونش اگر کنی یونقار

و میتواند که بمعنی سازی باشد ـ

Marfat.com

۸۸
۳۰۵

مرآت الاصطلاح*

بخط نستعلیق پرست رام در قرن سیزدهم هجری - ۱۸۴ ورق، ۱۲ × ۷ ۳/۴ انچ ، ۱۹ سطر -

مؤلف این فرهنگ که دران اصطلاحات و تراکیب فارسی با شواهد از کلام شعرا، شرح داده شد ، **انند رام مخلص** (ص ۱ ، س ٦) متوفی ۱۱٦۴ هجری (۱۷۵۱ء) است که شاگرد مرزا بیدل بوده - بیشتر اصطلاحاتی را گرفته که در اشعار شعرای متأخر آمده -

او این فرهنگ را در سال ۱۱۵٦ هجری / ۱۷۴۳ء شروع (۴ب، س ۱۰) و در سال ۱۱۵۸ هجری (۱۷۴۵ء) بپایان رسانیده (ص ۲، س ۱۷، ۱۸) - ''تحقیق اصطلاحات'' اسم تاریخی آنست چنانکه گفته :

این نسخه را که نامش مرآت اصطلاح است — تألیف چون نمودم در بهترین ساعات
کلک سخن طرازم تحریر کرد مخلص — تاریخ اختتامش ''تحقیق اصطلاحات''

۱۱۵۸

ولی در آخر نسخه گفته که او این فرهنگ را بتاریخ ۹ ربیع الاول ۱۱۵۷ھ / مطابق ۲٦ جلوس محمد شاه باتمام رسانیده -

رش : استوری ص ٦۱۲ ؛ فرهنگ‌نویسی ص ۱۴۹ ؛ بانکی پور ۹ : ۳۱ ؛ ریو ص ۹۹۷

آغاز: ربنا در مقامیکه کروبیان ملاء اعلٰی باوجود سرودن زمزمهٔ حمد بگوناگون نعت اعتراف بقصور نمایند، مخلص بی زبان را چه قدرت که لب به سخن گشاید....

انجام : یکی از مردم شهر باو رسیده گفت الحال ترا خواجهٔ قند و نبات باید گفت - لُر گفت فهمیدم چه میگوئی یعنی کشک - مثل : یار باقی و صحبتش باقی -

* ص ۲، س ۱٦ -

Marfat.com

۸۹
۳۰۸

غرایب اللغات*

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۳۱ ورق، ۱۲ × ۶ ۱/۲ انچ ، ۲۳ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این فرهنگ که دران کلماتِ نادر و غریب هندی و اردو بفارسی معنی شده ، **سراج‌الدین علی خان آرزو** (ص ۱، س ۲) متوفی ۱۱۶۹ھ/۱۷۵۵ء است - درین فرهنگ که بنام 'نوادراللغات' یا 'نوادر الالفاظ' نیز یاد شده ، مؤلف معادلات ترکی و تازی را نیز داده - بنا بگفتهٔ خود ، او فرهنگ **عبدالواسع** هانسوی را که بهمین نام است (رش شماره ۸۵) اصلاح کرده -

رش : استوری ص ۸۳۷ ؛ ریو ص ۱۰۳۰ ؛ بانکی پور ۹ : ۵۲ ، سپرنگر ص ۱۳۵ : شیرانی ۲ : ۳۱۶ -

آغاز: سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم - بعد حمد و سپاس معلم الاسماء و صلوة و سلام (بر) افصح الفصحاء، می گوید! قاصر سراج الدین علی آرزو تخلص که یکی از فضلای هندوستان -

انجام: هوتهشل : در رساله آدم بزرگ لب - برطام بباء موحده مکسور و سکون رای مهمله و طای مهمله . . . . و لب گنده هر دو آورده . . . .

* ص ۱، س ۳ -

Marfat.com

۹۰ نور الابصار*

۳۷۱

بخط نستعلیق ۲ شعبان [اوائل قرن سیزدهم هجری] - ۲۷۲ ورق، ۱۰″ × ۷″، ۱۶ سطر-

مؤلف این تألیف که در علم صرف و نحو زبان ترکی و فرهنگ کلمات ترکی بفارسی است، رائے **دهن سنگه** متخلص به کاشی ولد رائے **بیربل** کایستهٔ متوطن لکهنؤ میباشد - او این فرهنگ را بعهد **شاه عالم ثانی** (ص ۲، س ۵) بنام راجه اجیت سنگه متوفی ۱۲۰۸ھ (۱۷۹۳ع) که در ۱۱۹۲ھ (۱۷۷۸ع) قلعدار و ناظم دهلی بوده، تألیف نمود - کاشی این اثر را به همکاری شیخ **حیات علی** (ص ۳، س ۱۲) بتاریخ ۶ جمادی‌الثانی ۱۱۹۵ھ (۱۷۸۱ع) بپایان رسانید - این کتاب دارای چهار اشعه است بقرار زیر:

اشعهٔ اول : در بیان علم صرف و نحو

اشعهٔ دوم : در بیان اوامر (افعال امر مصادر زبان ترکی را بفارسی معنی کرده و بصورت فرهنگ در آورده است)

اشعهٔ سوم : در بیان اسماء جامد (اسمای زبان ترکی را بفارسی شرح داده است)

اشعهٔ چهارم : در بیان کارخانجات و مسائل دیگر (این اشعه بدو بارقه منقسم است - اول دربارهٔ کارخانجات و دوم درباب مسائل دیگر)

نسخهٔ دیگری ازین اثر در فهارس مطبوعه بچشم نخورد و لذا یکی از نوادر است -

آغاز: برگزید از جنس حیوان نوع انسانرا به‌نطق — بست نقش انتظام و نسق امکان را به‌نطق
از سخن رنگ بلاغت ریخت تحسین کلام — داده پرداز تجلی جوهر جان را به نطق

انجام: قاری و سامع ز فیض این کلام — جاودان بادا مظفر بر مرام
از حوادث جاودان محفوظ باد — روح معنی و بیان محظوظ باد

* ص ۳، س ۹ -

Marfat.com

طب

۹۱ ذخیرهٔ خوارزمشاهی*

۲۸۷

بخط نسخ کم نظیرِ محمد بن احمد سمنانی بتاریخ ۱۴ جمادی‌الاخر ۶۷۱ هجری ۱۲۸۲ء - ۲۸۷ ورق، ۱۲ × ۸ انچ، ۳۶ تا ۳۹ سطر -

مؤلف این کتاب ضخیم سید **زین الدین** ابو ابراهیم اسماعیل قریش بن محمد بن احمد الحسینی الجرجانی (ص ۱، س ۱۶) متوفی ۵۳۱ هجری/ ۱۱۳۶ء است - او تألیف این کتاب را بسال ۵۰۴ هجری/ ۱۱۱۰ء بپایان رسانید (ص ۱، س ۴) - کتاب را که مشتمل بر مقدمه و ۹ کتاب و تتمه بنام قرافادین بشرح زیر است، بنام ابوالفتح قطب الدین [محمد] عماد الدوله **امیر ارسلان** خوارزمشاهی (ص ۱، س ۱۰) که حکومت وی از ۴۹۰ھ - ۵۲۱ھ/ ۱۰۹۷ - ۱۱۲۷ء بوده معنون ساخته :

کتاب اول : در حد طب یعنی جزو علمی و عملی از علم طب - دوم : در یاد کردن انواع خلطهای تن مردم - سوم : اندر نگاهداشتن تندرستی ، تدبیر طعام و هوا و شراب و خواب وغیره - چهارم : اندر شناختن هر بیماری - پنجم : احوال تب و علاج آن - ششم : علاج بیماری‌ها از سر تا پا - هفتم : علاج آماسها و ریشها و تدبیر شکافتن آن - هشتم : پاکیزگی و آراستگی - علاج اندامی که تباه شود (کتاب آزرد نی و زخم وغیره) - نهم : اندر احوال چیزهای زیان‌کار و زهرها و دفع مضرت آن (کتاب السموم) -

رش : ریو ص ۴۶۶، ۴۶۷ : ایتھے ۲۲۸۰-۸۳ : باذلین ۱۵۷۶ تا ۱۵۷۸ : عباسی ۲۴۵ : پشاور ۱۵۸۸، ۱۶۵۰ -

* ص ۱، س ۷ -

Marfat.com

آغاز: الحمدلله حمد الشاکرین . . . . چون تقدیر ایزد تعالی چنان بود که جمع کنندهٔ این کتاب بندهٔ دعاگوی خداوند **خوارزمشاه** . . . . اندر سال پانصد و چهار از هجرت و خوشی هوا و آب . . . . این کتاب بنام این خداوند کرد و کتاب را ''ذخیرهٔ خوارزمشاهی'' نام کرد ـ

انجام: و گفته اند تخم شلغم دشتی بدل آنست ـ غار بدل آن برگ تمام است ـ غاف بدل آن مثل آن سارون است و نیمهٔ وزن آن افسنتین ـ غاریقون بدل آن نداشت و مثل آن خیر والله اعلم بالصواب ـ

۹۲ نسخهٔ دیگر

۲۸۶

بخط نسخ و نستعلیق ۱۲ شوال ۸۸۷ هجری (۱۴۸۲ع) ـ ۵۰۶ ورق ،
(۱—۲۶ نسخ ، ۲۷—۲۴۹ نستعلیق ، ۲۵۰—۳۵۴ نسخ ، ۳۵۵ تا آخر نستعلیق) ـ
۱۲ × ۸ انچ ، ۲۳ سطر ـ

درین نسخهٔ کتاب ۶ ، ۷ ، ۸ را ندارد و بر سر ورق و صفحهٔ آخر آن مهری بتاریخ ۱۲۷۸ھ / ۱۸۶۱ع نیز ثبت است ـ

آغاز: اما بعد چون تقدیر ایزد تبارک و تعالیٰ چنان بود که جمع کنندهٔ این کتاب بندهٔ دعاگوی خداوند **خوارزمشاه** و بخدمت این خداوند نیک بخت شدم اندر سال پانصد و چهار از هجرت و خوشی هوا و آب این ولایت بدیدم . . .

انجام: و گفته اند نیم وزن قرنفل و نیم جزو قرفه خردل بدل آن و تخم سپندان سرخ است ـ دو وزن آن گفته اند شلغم بدل آنست ـ غاریقون اندک تمام است ـ غافت بدل آن مثل اسارون است ـ ختین غاریقون بدل آن ـ تمت ـ

Marfat.com

۹۳
۳۱۱

کتاب الصیدنه

(تلخیص رساله صیدله بفارسی)

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۲۰۱ ورق ، ۹ × ۷ انچ ، ۱۷ سطر -

مؤلف این کتاب طب که تلخیص آزاد رساله صیدنهٔ ابوریحان **بیرونی** از عربی بفارسی است ، **ابوبکر** بن علی بن عثمان اسفر الکاشانی است - او این کتاب را بین سالهای ۶۰۷ - ۶۲۶ هجری (۱۲۱۰ - ۱۲۲۹ع) برای **ایلتتمش** ترجمه کرده - درین کتاب اول کلمهٔ عربی که اسمای دواها و نبات و اشیای دیگر طب است نوشته و بعد مترادفات فارسی ، سریانی ، سندی ، و هندی وغیره با خاصیت آنها درج میکند و میشود این را یک لغت و فرهنگ طب محسوب داشت - اگرچه نسخه های این اثر در کتابخانهٔ موزهٔ بریتانیه زیر شماره ۵۸۴۹ و دیگری در کتاب خانهٔ علیگڑه (هند) نیز موجود است ولی بازهم یکی از نوادر است -

آغاز: حرف الاف - اباعیس ، نباتیست که مألوف شتر مرغ است - آبدار . . . . . سنبل مانند و اندک طعم باشد - اباعلس بعضی ابوعلس گویند ، فارسی گل خیری گویند ، خاصیت گرم و خشک و در درجهٔ اول قابض است -

انجام: یبنوت - لیث گوید یبنوت ، درخت خشخاش را گویند . . . . و اگر با شراب پخته شود قوت او زیادت باشد و اگر شکوفه و برگ او را بروغن بپزند و اندام ها را بدان روغن بمالند سرما خورده را که در تب های کهنه بود ، منفعت کند والله اعلم -

Marfat.com

۹۴ / ۲۸۱ مقدمهٔ دستور العلاج*

بخط نستعلیق اواخر قرن سیزدهم هجری - ۸۰ ورق، ۹ × ۶ انچ ۱۷ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این اثر که مقدمه ایست بر کتاب خودِ او بنام ''دستور العلاج'' **سلطان علی طبیب** خراسانی (ص ۲، س ۴) است که حکیم باشی **کوچم خان** (حکومت ۹۱۶-۹۳۶ھ/ ۱۵۱۰-۱۵۲۹ء) بوده - او این مقدمه را بعهد **سلطان ابو سعید** بهادر خان (حکومت ۹۳۶ - ۹۳۹ھ / ۱۵۲۹ - ۱۵۳۲ء) بر کتاب خود نگاشت که محتوی ۱۶ باب است - بر سر ورق این نسخه مهری بتاریخ ۱۷ ربیع‌الثانی ۱۳۱۰ھ / ۱۸۹۲ء نیز ثبت است -

رش : ریو ص ۴۷۳ ؛ ایتھے ۲۳۰۷ ؛ باڈلین ۱۵۹۳ ؛ عباسی ۲۴۹ -

آغاز: حمد و سپاس کریمی را که . . . و ستایش بیقیاس رحیمی را که شفا بخش خلایق است و . . . . . که در جیب آن نوش داروی دلهای رنجور است ، تحفهٔ بارگاهی که مسجود هر عزیز و ذلیل و معبود هر صحیح و علیل است -

انجام : و آمدن بحران در روز نیک از روزهای بحرانیٔ و اندازه کردن روزی مناسب آن روز و استفراغ از مادهٔ مرض باندازهٔ بی تقصیری و افراط و بدان طریق . . . .

۹۵ / ۲۸۳ شافی الاوجاع*

بخط نستعلیق امام الدین در قرن دوازدهم هجری - ۱۶۴ ورق ،
۹ ۳/۴ × ۷ انچ ، ۲۰ تا ۲۴ سطر -

مؤلف این کتاب طب **حبیب الله** بن نور الدین محمد بن حبیب الله الطبیب (۲ب، س ۱) است که در سال ۹۴۹ هجری/ ۱۵۴۲ء بنام خان **محمد کریم خان** تألیف نموده (۳ب،

---

* ص ۴، س ۲ -
* ص ۴ ب، س ۲ -

Marfat.com

س ٥) ـ سال تألیف این کتاب از قطعهٔ زیر بر میآید :

چو اتمام این نامهٔ دلپذیر — بامداد توفیق حق شد نصیب
رقم کردم از بهر تاریخ آن — تمام کتاب حبیب طبیب

۹۳۹

کتاب مورد بحث در مقدمه و دو مقاله است بشرح ذیل :

۱ـ در بیان امراضی که مخصوص به اعضای بدن است از سر تا قدم و دران ۳۳٦ مرض مذکور است ـ

۲ـ در بیان امراضی که از خوردن سموم و گزیدن حیوانات لاحق شود و دران ۱۲۰ عارضه بیان شده ـ

رش : مرکزی ج ۳، بخش ٥ ، مجلد ۷ ، ص ۲۷۳۱ ؛ ذریعه ۴ : ۳۹٥ ـ

آغاز: مراسم حمد صحیح و لوازم شکر صریح حکیمی را شاید که بمحض حکمت کامله و کمال قدرت شامله مزاج جمیع انام را از امتزاج عناصر مختلفة المآثر التیام و انتظام داده. . . .

انجام : مناسب آن است که پاک کنند معده را [از ما] بقی و بعد ازان عسل و فلفل میل نمایند که آن حل میکند و لطیف میسازد شیر بسته را ـ

الحمد لمن لـه دواء الاسقام
والشکر لمن لـه شفا الآلام. . . .

Marfat.com

تحفة المؤمنين

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۷۶ ورق ، ۱۲ × ۶ انچ ، ۲۵ سطر - ناقص الاول والآخر -

مؤلف این تألیف که بمناسبت اسم شاه **سلیمان صفوی** (حکومت ۱۰۷۷-۱۱۰۵ھ/ ۱۶۶۶ - ۱۶۹۳ء) بنام ''تحفه سلیمانی، نیز یاد شده، **محمد مؤمن** بن میر محمد زمان حسینی طبیب تنکابنی دیلمی است که بملازمت شاه مذکور بسر میبرده - پدرش نیز در ملازمت دودمان صفویه بوده (ص ۱، س ۲۲) و در تألیف این کتاب با پسر تشریک مساعی داشت - او تألیف این کتاب را که مشتملبر پنج تشخیص و سه دستور بقرار زیر است، در سال ۱۰۸۰ هجری/ ۱۶۶۹ء بپایان برده :

تشخیص اول : در بیان سبب اختلاف اقوال اطباء - ۲- ذکر صفات افعال ادویه - ۳- ماهیت و خواص ادویه - ۴ - مداوی سموم - ۵- در بیان اوزان -

دستور اول : در بیان اعمال متعلق به ادویهٔ مفرده مثل شستن و سوختن و امثال آن -

دوم : در اعمال متعلق به ادویهٔ مرکبه و ذکر معاجین و حبوب وغیره -

سوم : در معالجات

قسمت دوم (دستورات) این اثر در دهلی و اصفهان و تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۴۷۷ ؛ ایتھے ۲۳۲۸ ؛ باڈلین ۱۶۰۵-۱۶۰۸ ؛ ادبیات ۸۹ ، نشریه ۳ : ۳۰۶ ؛ عباسی ۲۶۲ ، ڈھاکا ۳۱۹ -

آغاز: ...خادم مخادیم نجیب مومن حسینی طبیب مجرب یافته و از صاحبان تجربه اقتباس نموده مجموعه سازد ، بنا برین لازم دانسته است که بقدر امکان در تشخیص ادویه بارعایت اختصار پردازد -

Marfat.com

انجام : . . . . نزد جمعی مومیِ کم عسل است که در آشیانهٔ زنبورِ عسل یافت میشود و نزد بعضی وسخ الکوایر است که بفارسی برمو گویند و آن موم سیاهیست که رخنه های آشیانه را بآن مسدود میکنند ـ ـ ـ ـ دوم گرم و خشک و لطیف . . . .

۹۷
۲۸۲

قرابادین قادری*

بخط نستعلیق غلام محی الدین بتاریخ ۱۰ جمادی الثانی ۱۲۵۱ هجری (۱۸۳۵ء)
۵۲۱ ورق ، ۱۰ × ۷ انچ ، ۱۹ سطر ـ

مؤلف این کتاب طب، امیر **محمد اکبر** عرف محمد ارزانی (ص ۱، س ۹) است که در سال ۱۱۲۶ھ / ۱۷۱۴ء شروع و در سال ۱۱۳۰ھ (۱۷۱۸ء) بپایان برده (ص ۲ ، س ۳) ـ مؤلف چون ارادتمند سید **عبدالقادر جیلانی** است اسم کتاب را بنام او نهاده (ص ۲، س ۹، ۱۰) و آنرا به ۲۲ و در بعضی نسخ به ۲۳ باب تقسیم نموده (ص ۲، س ۱۱) ـ

او مؤلف چندین اثر مهم در طب است که درین کتاب نیز از آنها اسم برده مانند ، تلخیص طب النبی از شیخ **جلال الدین** سیوطی ، طب الاکبر ، مفرح القلوب ، میزان الطب ، تعاریف الامراض و مجربات اکبری (ص ۲، س ۱-۳) ـ

اصل و ترجمه های اردوی این کتاب چندین بار از بمبئی ، دهلی و شهرهای دیگر هند و پاک بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۴۸۰ ؛ ایتھے ۲۳۴۴ ؛ عباسی ۲۳۲ ؛ ڈھاکا ۳۱۷ ؛ پشاور ۱ : ۳۰۱ ـ

آغاز: ثنائی که شایان جناب مستطاب حضرت الهی تعالیٰ است بجز وی سبحانه نیاید پس السنهٔ بندگان چنین ذاتی را بغیر . . . .

انجام : و این درویش نیز در اکثر علل به تشرب وی امر کرده و نافع یافته و در علل مزمنه بعد تنقیهٔ کامل اثر کلی دارد ـ

* ص ۲، س ۱۰ ـ

Marfat.com

تذکره ها

۹۸ سیر الاولیاء*

۶۵

بخط نستعلیق عنایت ولد سید فضیل بتاریخ شوال ۱۰۷۷ھ/۱۶۶۷ء در اجمیر شریف - ۲۵۷ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۲۱ سطر -

مؤلف این کتاب **محمد بن مبارک** معروف به میر خورد متوفی ۷۷۰ھ / ۱۳۶۸ء است که در زمان **فیروز شاه** تغلق (۷۵۲-۷۹۰ھ / ۱۳۵۱ء - ۱۳۸۸ء) میزیسته - بنا بر این زمان تألیف این اثر بین سالهای ۷۵۲-۷۷۰ هجری (۱۳۵۱-۱۳۶۸ء) میباشد - این کتاب مشتمل بر ده باب است بقرار زیر :

۱- مناقب و کرامات حضرت نظام الدین اولیاءؒ و شجرهٔ خواجگان چشت ۲- مناقب و فضایل خواجه معین الدین چشتیؒ ۳- مناقب و کرامات اولاد شیخ فرید الدینؒ ۴- کرامات خلفای حضرت نظام الدینؒ اولیاء ۵- مناقب و فضایل یاران حضرت نظام الدین اولیاءؒ ۶- ارادت و خلافت مشائخ قدس ۷- ادعیهٔ ماثوره و اوراد مقبولهٔ حضرت نظام الدینؒ و شیخ فرید الدینؒ ۸- محبت و شوق و عشق باریتعالٰی ۹- سماع ۱۰- ملفوظات و مکتوبات حضرت نظام الدین اولیاءؒ -

درین کتاب ذکر و تبصره بر آثار و کلام حضرت امام غزالی ، حکیم سنائی ، حضرت امیر خسرو و حسن سجزی نیز هست - گرچه نسخهٔ ایوانو (مکتوبه ۱۰۴۰ھ / ۱۶۳۰ء) قدیمترین نسخ معلوم است ولی ناقص است - تمام نسخه هائیکه در کتاب استوری ذکر شده از جهتی من الجهات ناقص است بنا بر این نسخهٔ حاضر یکی از نسخ کاملترین دنیاست -

* ۱۰ الف، س ۱۸ -

Marfat.com

بسال ۱۳۰۲ھ/ ۱۸۸۴ء در دهلی بطبع رسیده ـ ترجمهٔ اردوی آن نیز بچاپ رسیده است ـ

رش : استوری ص ۹۴۳ ؛ ایوانو ۲۴۳ ، ریو ص ۹۷۶ ؛ آصفیه ۱ : ۴۴۴ ـ

آغاز: حمد وافر و شکر متکاثر مر خدائی را که مکرم گردانیده اولیای خود را بزهد در دنیا تا بآرایش آن التفات ننمایند و مصفی گردانید ازانکه غیر حضرت او را ملاحظه ننمایند ، این ضعیف گوید. . . .

انجام : . . . . و حرم محرمه او را نیز بر حکم شرع در حبالهٔ خود آورد ـ نفس آن پادشاه زاده درکار شد ـ بمنه و کمال کرمه ، این کتاب سیر الاولیاء باتمام رسید. . . .

۹۹ آثار الوزراء*

۲۴۰

بخط نستعلیق و شکسته بتاریخ ۱۰۶۷ هجری (۱۶۵۶ء) ۱۲۳ ورق ، ۱۰ $\frac{1}{2}$ × ۶ $\frac{1}{2}$ انچ ، ۱۹ سطر ـ

مؤلف این تذکره که دران ذکر وزرای سلاطین قدیم تا خواجه قوام الدین **نظام الملک** خوافی رفته ، **سیف الدین** حاجی بن نظام الدین (ص ۴، س ۹، ۱۰) است ـ این تذکره بنام نظام الملک در سال ۸۸۳ھ (۱۴۷۸ء) تألیف شده (ورق ۱۲۱، س ۲) ـ

تذکره مشتمل بر دو مقاله است ـ در مقالهٔ اول که ۱۲ باب دارد ، ذکر وزرای سلاطین قدیم ، خلفای راشدین ، وزرای بنی امیه ، وزرای بنی عباس ، وزرای آل سامان ، وزرای غزنویان ، وزرای دیلمیان ، آل سلجوق ، خوارزمشاهیان، چنگیز خانیان، آل مظفر و ملوک غور و وزرای حضرت صاحبقران و اولاد بزرگ او ، رفته ـ در مقالهٔ دوم که چهار

* ص ۷، س آخر ـ

Marfat.com

باب دارد احوال خواجه قوام الدین نظام الملک بیان شده ـ از لحاظ تاریخ کتابت نسخهٔ ذیقیمتی است ـ .در ایران بطبع رسیده است ـ

رش : استوری : ص ۱۰۹۰ ؛ بانکی پور ۸ : ۸ ؛ ریو ضمیمه ۱۰۱ ؛ ایتھے ۶۲۱ ؛ باڈلین ۳۴۷ ؛ مجلس ۶۱۹ -

آغاز: شرایف تحمیدات حضرت پادشاهی را که در ایجاد کائنات بشریک و وزیر محتاج نیست و در بدو فطرت موجودات بعدیل و مشیر مشاورت نکرد ـ

انجام : حکام و دیوانیان دارالسلطنت هرات و ناظمان مناظم انوال و مباشران امور و اشغال و محاسبان دفتر خانهٔ همایون در استقرار و استمرار فرمان واجب الاذعان طریقهٔ اجتهاد مرعی و مبذول داشته ازان احکام خیر انجام عدول و انحراف نورزند و در عهدهٔ ما دانند ـ

تذکرة الشعراء

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ (۱۶۰۵ء)، در لاهور- ۶۰ صفحه ، ۱۸ × ۱۱ انچ ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این تذکره ، دانشمند بعروف **دولت شاه** بن علاء الدولت بختیشاه سمرقندی متوفی است ۹۰۰ھ / ۱۴۹۴ء که کتاب را بفرمایش امیر **علی شیر** نوائی متوفی ۹۰۶ھ/ (۱۵۰۰ء) ، وزیر **سلطان حسین بایقرا** (حکومت ۸۷۳-۹۱۱ھ / ۱۴۶۸-۱۵۰۵ء) در سال ۸۹۲ھ (۱۴۸۷ء) تألیف نموده ـ کتاب مشتمل بر مقدمه و هفت طبقه و خاتمه است که دران شرح حال و نمونهٔ کلام ۱۰۵ تن شاعر داده شده ـ در خاتمه وقایع تاریخی سلاطین و امرای اعظم را از عهد اسلام تا زمان سلطان حسین بایقرا درج نموده ـ

این تذکره در لکهنئو ، کلکته (هند) و تهران (پایتخت ایران) بچاپ رسیده ـ

Marfat.com

رش : استوری ۷۸۵ ؛ ریو ص ۳۶۴ ؛ باڈلین ۳۴۸ ، سپرنگر ص ۷، ۸؛ بانکی‌پور ۸ : ۷۰ -

آغاز: تحمیدی که شاهباز بلند پرواز اندیشه بساحت و فضای کبریای آن ، طیران نتواند نمود و تمجیدی[1] که سیمرغ قله قاف عقول انسانی بذروهٔ عزت و عظمت آن بال نتواند گشود ، حضرت با رفعت واجب الوجود را سزاوارست -

انجام : . . . و قنوات که از عهد[2] چنگیز خان خشک و بی آب بود [ممد] سیراب و دهقنت و زراعت است -

ازان بیشتر کاوری در ضمیر
ولایت ستان باش و آفاق گیر

۱۰۱ مجالس النفائس

۲۴۲

بخط نستعلیق محمد فاضل بتاریخ ۲۵ صفر ۱۱۴۱ هجری/۱۷۲۸ء - ۹۵ ورق ،
۸ × ۴ ½ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تذکره که بزبان ترکی است و مشتمل بر ذکر شعرای فارسی و ترکی زبانِ معاصر است ، میر **علی شیر** نوائی متوفی ۹۰۶ھ / ۱۵۰۰ء است - بعضی ازین شعرا بعد از وفات مؤلف فوت کردند - زبان این تذکره ترکی است - دربن تذکره ذکر احوال و نمونهٔ کلام شعراء خیلی مختصر است - نوائی در سال ۸۹۶ھ / ۱۴۹۱ء شروع بتألیف این تذکره که در هشت مجلس است ، نموده - در آخر ذکر **سلطان حسین بایقرا** (۸۴۳-۹۱۱ھ/ ۱۴۶۸ - ۱۵۰۵ء) است و قریب ده ورق از کلام ترکی او را درج نموده - این تذکره در تاشکند بطبع رسیده -

فخری بن امیری این تذکره را بنام 'لطائف نامه' بفارسی ترجمه نموده است که در تهران و لاهور بچاپ رسیده -

۱ - در اصل : تحمیدی -
۲ - در اصل : عهده -

Marfat.com

رش : ریو ۳۶۶ الف، ۱۰۸۶ الف؛ ضمیمه شماره ۱۰۴ : ایتھے ۶۶۴؛ باڈلین ۳۹۵ ؛ استوری ۷۹۱ ؛ مرکزی ۳۰۲۹ -

آغاز: نور حمد انکا کیم باسباب جہان لسانی -

انجام : اولسون یارب کوکب عدی سپاهی او لسون یارب -

۱۰۲ / ۲۴۴ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۲۳ ورق ، ۸ ۱/۲ × ۴ ۳/۴ انچ ، ۱۳ سطر - ناقص الاول و الاوسط و الاخر -

آغاز: نظم رعنا لاریغه جلوه برور لار ایردی

انجام : اولقو باش کم آی یوزی ننیک دوریدا -

۱۰۳ / ۲۴۷ لطایف نامهٔ فخری*

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۱۱۲ ورق ، ۹ × ۵ ۱/۴ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر -

مترجم این تذکرهٔ شعرا که اصلاً در ترکی تألیف شده بود، **سلطان محمد** بن امیری **فخری** است که در اواخر قرن دهم هجری درگذشته - مصنف اصلی تذکرهٔ ترکی میر **علی شیر** نوائی بوده که فخری درباره اش میگوید - ''و حضرت امیر علی شیر که مصنف ترکی این مختصر است بنام پادشاه مرحوم **سلطان حسین** میرزا بایقرا (۸۷۳-۹۱۱ھ/۱۴۶۸-۱۵۰۵ء) کرده'' (۱۱۲ الف، س ۱۲، ۱۳)- اصل تذکره که 'مجالس النفائس' نام دارد در حدود ۸۹۶ھ/

---

* ۱۳ ا، س ۴ -

Marfat.com

۱۴۹۱ء تألیف شده بود و ۸ مجلس داشت ـ فخری مجلس نهم را که مشتمل بر احوال شعرای معاصر اوست بران افزوده و در سال ۹۲۷ھ (۱۵۲۱ء) بنام وزیر 'حبیب الله ساوجی' معنون ساخته ـ

مهری بتاریخ ۱۱۲۱ھ (۱۷۰۹ء) بر ورق ۶۸ ب این تذکره ثبت است ـ دو مهر دیگر از محمد جعفر بتاریخ ۱۲۰۵ھ / ۱۷۹۰ء (۶۷ب) و از محمد فاضل بتاریخ ۱۲۰۶ھ / ۱۷۹۱ء (۲الف) نیز بر این نسخه ثبت است ـ

این تذکره در تهران بتصحیح آقای علی اصغر **حکمت** و در لاهور بتصحیح دکتر سید **محمد عبدالله** بچاپ رسیده ـ

رش : استوری ص ۷۹۲ ؛ ریو ص ۳۶۵ب ـ

آغاز: بر خاک اگر نسیم ملک تو وزد خیزد ز بی سلطنت روی زمین

و قادری که بمصداق ''و تزع الملک ممن تشاء'' خلعت خلافت را از دوش پادشاهان بی داد و هوش به اثر سوز سینه . . .

انجام : چنان باز کردم سر درج باز که گردد جهانی ازین چشم باز
نکردم تماشش بنام کسی که باشد پشیمانیم زو بسی

۱۰۴/۵۱ سیرالعارفین یا تذکرهٔ هندی*

بخط نستعلیق محمد علی بتاریخ ۲۷ جمادی الثانی سنه (؟) جلوس محمد شاه [۱۱۳۱ھ—۱۱۶۱ھ] / ۱۷۱۹—۱۷۴۸ء ـ ۲۲۵ ورق ، ۸½ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این کتاب شیخ حامد بن ملا فضل الله دهلوی معروف به **درویش جمالی کنبو** (ص ۱، س ۱۱) متوفی ۹۴۲ھ/۱۵۳۵ء است ـ او این اثر را در زمان حکومت همایون پادشاه

* ۴ و، س ۱۲ ـ

Marfat.com

(۴ب، س ۶) که در سال ۹۳۷ھ / ۱۵۳۰ء جلوس کرده تألیف نمود - بنا بر این تألیف این کتاب بین سالهای ۹۳۷ھ / ۱۵۳۰ء و ۹۴۲ھ / ۱۵۳۵ء بعمل آمد - درین کتاب شیخ **جمالی** احوال و کرامات مشائخ چشتیهٔ هند (از خواجه **معین‌الدین** چشتی گرفته تا شیخ **سماءالدین** که مرشد جمالی است) بیان نموده - بعضی ازین مشائخ را جمالی دیده و از محضر ایشان کسب فیض هم نموده بود - کتاب در بیست بخش تألیف شده و در سال ۱۳۱۱ھ /۱۸۹۳ء در دهلی بچاپ رسیده - مؤلف این کتاب شاعر صاحب‌دیوان است و مثنویات 'مرآة المعانی' و 'مهر و ماه' نیز ازوست -

رش : ریو ص ۳۵۴ ؛ ایتهے ۶۳۷ ؛ ایوانو (کرزن) ۱۷ ؛ استوری ص ۹۷۰ -

آغاز : حمدی که ابواب سعادت بر ارباب ارادت و عبادت مفتوح گرداند و سپاسی که سرگشتگان بادیهٔ طلب را بمنزل مراد رساند -

انجام : جمیع افعال و اقوال و اسماء آن درویشانی که درین تذکره مرقوم اند به بخشی

گر نیک آیم مرا از ایشان گیری
ور بد باشم مرا به ایشان بخشی

۱۰۵ / ۶۰ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق فیض‌الله که در قرن دوازدهم هجری میزیسته - ۱۴۸ ورق ،
۹ × ۵ ½ انچ ، ۱۷ سطر -

درین نسخه اسم مصنف در ص ۲، س ۹ و زمان تألیف در ص ۵، س ۱۲، آمده - در حاشیهٔ این نسخه کسی مطالب سودمندی را نیز اضافه نموده -

آغاز: حمدی که ابواب سعادت بر ارباب عبادت مفتوح گرداند و سپاسی که سرگشتگان بادیهٔ طلب را بمنزل مقصود رساند ، مر حضرت واجب الوجود را که از زلال حیاض عنایت ریاض ارواح و اشباح اصحاب نبوت و ولایت را مخضر ساخت. . .

Marfat.com

انجام : الٰهی ! عالم پناها ! پروردگارا ! آمرزگارا ! این عاصی بدکردار سیه روزگار را بخدست درویشان که درین تذکره مرقوم اند به بخشی

گر نیکم مرا از ایشان گیر
و گر بدم مرا بدیشان بخش

۱۰۶ / ۲۴۱ تحفهٔ سامی

بخط نستعلیق نظام الدین احمد بتاریخ ۱۲ ربیع الاول ۱۱۹۷ھ / ۱۷۸۳ء در بندر کلکته - ۱۱۸ ورق ، ۸ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تذکرهٔ شعراء و ادبای اواخر قرن نهم تا اواسط قرن دهم هجری ، شاهزاده ابوالنصر **سام میرزا** (ص ۲، س ۴) متوفی ۹۷۴ھ / ۱۵۶۶ء، پسر شاه اسماعیل اول صفوی متوفی ۹۸۳ هجری (۱۵۷۵ء) و برادر کوچکِ شاه طهماسپ اول (۹۳۰ -- ۹۸۴ھ) میباشد - تاریخ تألیف این تذکره ۹۵۷ھ / ۱۵۵۰ء (ص ۱۲، س ۱۳) است و مشتمل است بر ۷ صحیفه بدین قرار :

۱- در ذکر احوال صاحبقران و اولاد ایشان ۲ - در ذکر سادات عظام و علمای کرام ۳ - در ذکر شاه اسمٰعیل که اگرچه شاعر نبوده ولی دهی شعر میگفته ۴ - در ذکر وزراء و سایر ارباب قلم ۵ - در ذکر شعراء و فصحای کشمیر ۶ - در ذکر طبقهٔ ترکان و شعرای نامور ایشان ۷ - در ذکر سایر عوام و اختتام کلام -

این تذکره در الٰه آباد (هند) و تهران بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۷۹۸ ؛ ریو ص ۳۶۸؛ ایتھے ۶۶۵؛ بانکی پور ۲ : ۸۷؛ ادبیات ص ۸۵ ؛ مرکزی ۲۵۹۱/۱۰۷ ، ۳۰۰۷ ؛ سپرنگر ص ۱۲ -

Marfat.com

آغاز: لله الحمد قبل کل کلام　　بصفات الجلال و الاکرام
حمد او تاج تارک سخن است　　صدر هر نامهٔ نو وکهن است

اختتام: همیشه تا بچمن گل زند سرا پرده　　مدام تا که شکوفه کند گهر ایثار
محب آل علی باد سرفراز جهان　　عدوی آل علی باد پست و زار و نزار

۱۰۷ / ۵۲ اخبارالاخیار فی اسرارالابرار*

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز سیف الله ابن شیخ نورالله بن شیخ نورالحق بتاریخ چهارشنبه [۰۰۰] شعبان المعظم ۱۰۶۷ھ / ۱۶۵۷ء - ۴۵۷ ورق، ۷ × ۶ انچ، ۱۲—۱۷ سطر - ناقص الاوسط یعنی از ورق ۶۵۰ تا ۶۵۵ افتاده -

این تذکرهٔ صوفیاء که مشتمل بر احوال و کرامات ۲۳۸ تن از مشائخ و مجاذیب و نساء صالحات است، یکی از آثار شیخ **عبدالحق** محدث دهلوی (۹۵۹ - ۱۰۵۲ھ / ۱۵۵۲-۱۶۴۲ء است که در سال ۹۹۶ھ / ۱۵۸۸ء (۴۵۶ الف، س ۱۰، ۱۱) تألیف نموده - بنا بنوشتهٔ مؤلف (ورق ۱۱ الف، س ۷-۱۰) او درین کتاب احوال بزرگانی که از "ابتدای زمان خواجهٔ بزرگ حضرت **معین‌الدین** ... تا منتهای مأه عاشره" (قرن دهم هجری) بوده اند، ذکر نموده - کاتب نسخهٔ مصنف، عصمت الله بوده (ورق ۱۲ب، س ۱) - نسخهٔ حاضر از لحاظ تاریخ کتابت مقدم‌تر از تمام نسخه‌هائی است که در کتاب استوری یاد شده لذا نسخهٔ ذیقیمتی است -

در اول نسخهٔ فهرست مشائخ در هفت صفحه و مقدمه را در پانزده صفحه تحریر نموده است و قبل ازان ثنای الله تعالٰی با مطلع و مقطع زیر نیز گفته شده است - مطلع:

فهرست جمال شاهد غیب　　فهرست تجلیات لا ریب

مقطع: بر صفحه رقم کنیم و انشا　　این است خیال ما و سودا

* ۱۱ ب، س ۱۰، ۱۱ -

Marfat.com

این تذکره و ترجمهٔ آن بزبان اردو در پاکستان و هند چندین مرتبه بچاپ رسیده ـ

رش : استوری : ص ۹۷۹ ؛ میگزین : نوامبر ۱۹۲۶ء ؛ باڈلین ۳۶۳؛ ایتھے ۶۴۰ ؛ ریو ص ۳۵۵ ؛ بانکی پور ۸ : ۲۷ ؛ بلوشه ۴۳۱؛ آصفیه ۱ : ۳۴۶ ؛ مرکزی ۲۴۰۳ ـ

آغاز: الحمد لله الذی جعل الذوات استار الذاته لیکون منها اظهر و اخفی . . . . . الحمد لله الجواد بافضل انواع النعماء المنان . . . . . .

انجام : اینقدر کرده شد ، زیاده برین مقدور نبود، معذور دارند ، بی عیب خداست و عیب پوشِ بندگان اوست ـ و صلی‌الله علی محمد و آله وسلم و تمت به کلمهٔ ربک صدقاً و عدلاً لا مبدل لکلماته و هو السمیع العلیم ـ

۱۰۸ / ۴۷ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق محمد علی بتاریخ ۱۱۶۱ھ / ۱۷۴۸ء - ۲۷۶ ورق ، ۱۲ × ۷ انچ ، ۱۷ سطر ـ

در اول این نسخه احوال حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی و در آخر احوال زندگانی خود را نیز درج نموده ـ

کاتب اصل نسخه عصمت الله (ورق ۱۲ الف ، س ۱۵) بوده و بنا به یادداشتی بر سر ورق، این نسخه ''منقول از نسخهٔ مصنف'' است ـ دربن نسخه نام کتاب را بر ورق ۱۲ الف ، س ۲ و تاریخ تصنیف این تذکره را که ۹۹۶ هجری (۱۵۸۸ء) است، بر ورق ۲۷۵ب، س ۷ ، نشانداده اند ـ

آغاز: شکر مر حضرت واهب العطیات را تعالٰی و تقدس که عطای او را پایان نیست و شکر آلای او در حیز امکان نه ـ

Marfat.com

انجام : اینقدر کرده شد و زیاده برین مقدور نبود ، معذور دارند ـ بی عیب خداست و عیب پوش اوست ـ و صلی الله علی محمد و آله وسلم و تمت کلمة ربک صدقاً و عدلاً لامبدل لکلماته و هو السمیع العلیم قد تمت الکتاب المسمی به اخبار الاخیار بعون الملک الوهاب ـ

۱۰۹ / ۲۳۵ هفت اقلیم *

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری ـ ۶۸۸ ورق ، $10\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{4}$ انچ ، ۲۳ سطر ـ

مؤلف این تذکره امین ابن احمد رازی (ص ۱، س ۹، و ص ۳، س ۵) است که کتاب را بر هفت اقلیم منقسم ساخته ، بقرار زیر :

۱ ـ یمن ، ۲ ـ مکهٔ معظمه و مدینهٔ منوره و دکن ، ۳ ـ ایران و عراق و هند شمالی، ۴ ـ سرخس روشجان ، شمال ایران و کشمیر ـ ۵ ـ شروان، باکو، ارس، شماخ، بخارا، فرغانه، ۶ ـ ترکستان، فاراب، ختن ، روس، قسطنطنیه ، ۷ ـ بلغار، صقلاب، روم وغیره ـ

اول بلاد هر اقلیم را شرح داده و بعد شعراء و ادبائی را که ازان بلاد برخاسته اند ذکر نموده ـ تاریخ تألیف این تذکره ۱۰۰۲ هجری (۱۵۹۳ع) است چنانکه از قطعهٔ زیر بر میاید :

این نسخه کتابیست همچو فردوس نکو تا سونشوی ، درو نه بشکافی مو
گر از تو کسی سؤال تاریخ کند تصنیف امین احمد رازی گو

۱۰۰۲

پیش دانشمندان معلوم نیست که او بعد از تألیف این تذکره کی بدرود زندگانی گفت ـ این تذکره سابقاً در کلکته و اخیراً در تهران بچاپ رسیده ـ

---

*ص ۳، س ۳ ـ

Marfat.com

رش : استوری ص ۱۱۶۹ ؛ تذکره نویسی ص ۱۱۶ - ۱۲۳ ؛ باڈلین ۴۱۶ ؛ ریو ۳۳۵ب
مرکزی ۱۹۱۷، ۲۷۲۶ -

آغاز: خرد هر کجا گنجی آرد پدید — بنام خدا سازد آنرا کلید
خدای خرد بخش بخرد نواز — همان ناخردمند را چاره ساز

انجام : که تا مطلوب حاتم حاصل آید — مگر قولم قبول یک دل آید
بود کز ملک معنی آشنائی — کند یادم باخلاص دعائی

۱۱۰ / ۱۹۰ تذکره میخانهٔ عبدالنبی

بخط نستعلیق بی تاریخ - ۳۰۸ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 5$ انچ ، ۱۵ بیت در صفحه -

مؤلف این تذکره که بنام 'ساقی نامه' یا 'تذکرهٔ ساقی نامه گویان' نیز یاد شده **عبدالنبی** فخرالزمانی متولد ۹۹۸ھ / ۱۵۹۰ء و متوفی بعد از ۱۰۴۱ هجری (۱۶۳۱ء) است که ساقی نامه های شعراء با احوال آنها را دران درج نموده - او تألیف این تذکره را در سال ۱۰۲۲ هجری (۱۶۱۳ء) در اجمیر شروع و در سال ۱۰۲۸ هجری / ۱۶۱۹ء در پٹنه باتمام رسانیده و گفته : ''الحال که هزار و بیست و هشت از سال هجرت حضرت رسالت صلعم گذشته'' (ورق ۳۴۲الف، س ۱۰، ۱۱) - تاریخ اتمام را در ابیات انجام کتاب نیز بسلک نظم کشیده-

در لاهور بتصحیح پرفسور دکتر مولوی **محمد شفیع** مرحوم و در تهران بکوشش دانشمند معاصر آقای **احمد گلچین معانی** بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۸۱۳: تذکره نویسی ص ۱۸۳، ۱۸۴ -

آغاز: مقدمه : .... و گویند پیشتر از روزگار اسلام علماء و حکماء شعر گفته اند آنچه حالا مشهور است سخن های اسلام است فی الجمله.....

کسی کو شود مست از جام دوست — تراود ز هر موی او نام دوست

Marfat.com

۱۰۶

انجام: شیر گیری گر ازو آید برون بشکند بتهای هر بتخانهٔ
عقل آورد از پی تاریخ آن باده در میخانهٔ رندانهٔ

۱۲ ۱۰۱۶

۱۱۱ مرآة الخیال ۲۴۶

بخط شکستهٔ استادانه، بتاریخ ۲۳ ذی‌الحجه ۱۱۱۱ھ (۱۷۰۰ء) -
۴۳۳ ورق، ۱۰ × ۶ ½ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این تذکرهٔ شعراء **شیر خان** بن علی امجد خان لودهی است که مقدمهٔ مبسوطی در اول این تذکره نگاشته - از تاریخ وفات وی اطلاعاتی در دست نیست جز اینکه او منشی **نواب شکرالله** خان (در بنگال) بود - در مقدمه دربارهٔ خط و خطاطین و فن شعر بحث مفیدی نموده و احوال و آثار شعراء و شاعرات فارسی گو را از آغاز تا زمان خود ذکر نموده - او این تذکره را در سال ۱۱۰۲ هجری (۱۶۹۰ء) تألیف نموده چنانکه از قطعهٔ زیر برمیآید:

این چمن زاری که مرآت الخیالش خوانده ام
دارد از حسن معانی یکجهان رنگ کمال
صورت تاریخ انجامش توان بی پرده دید
گر تأمل پرده بردارد ز مرآت الخیال

۲۱۱ ۱۳۱۳

اگر از عدد "مرآت الخیال" (۱۳۱۳) عدد "پرده" (۲۱۱) کم کنیم ۱۱۰۲ برمیآید - این تذکره در شهرهای مختلف هند از قبیل کلکته و بمبئی و بریلی بچاپ رسیده است -

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه نسبت به تمام آن نسخی که در کتاب استوری ذکر شده قدیم‌تر است و لذا نسخهٔ ذیقیمتی است -

Marfat.com

رش : استوری ص ۸۲۴ ؛ تذکره نویسی ص ۲۲۰-۲۲۹ ؛ باڈلین ۳۷۴؛ ریو ۳۶۹ ؛ بانکی پور ض ۱ : ۱۶۲؛ ایتھے ۶۷۳ ، سپرنگر ۱۱۵ -

آغاز: ای زتو بند بر زبان نطق سخن سرای را فکر تو باعث جنون عقل گره گشای را
گلدستهٔ محمدت ایزدی بر طاق ایوان رفیع البنیانی اتفاق نیفتاده که اگر منشیان روزگار.....

انجام : بجانت که یک لحظه جوشم ببر بته جرعهٔ جام هوشم ببر
که گردد فراموش هر مطلبم زسستی نیاید سحر بر لبم

۱۱۲ / ۲۹۱ نام خوشنویسان

بخط نستعلیق اواخر قرن سیزدهم هجری - ۶ ورق، ۹ × ۵ ۱/۴ انچ، ۱۲ سطر -

این اوراق تتمه یا ضمیمهٔ ایست که از انند رام مخلص متوفی ۱۱۶۴ هجری (۱۷۵۱ء) بر ''تذکرهٔ خوشنویسان'' خود که آن نیز بخشی از کتاب ''مرآة الاصلاح'' اوست، نگاشته - درین اوراق بعد از یک مقدمهٔ مختصری در سه صفحه، ذکر کاتبین ذیل را نموده :

محمد عارف، عصمت الله، محمد افضل، کلو خان، قاضی عصمت الله، قاضی فیض الله، عباد الله، میر گدائی، ابوالحسن، میر کرم علی، حافظ مسعود، عنایت الله بروص، میر امام علی، میر جلال الدین، حکیم محمد حسین ، زین العابدین، میر مندهی، ، شاه وارث علی، میان محمدی و محمد تقی الحسینی خطیب - در اول و آخر نسخه نمونهٔ خوشنویسی بعضی از خوشنویسان بدون ذکر اسمای آنها هم دیده میشود -

در فهارس ایوانو (کرزن) ص ۱۰۶ و بانکی پور ۹ : ۱۱۰، نسخ مقدمه‌ای که مخلص بر مرقع خطاطی و تصویرها بنام پریخانه نگاشته، معرفی شده است که غیر ازین بنظر میرسد - چون نسخه‌ای از اوراق حاضر در فهارس مطبوعه بچشم نخورد، یکی از نوادر است -

Marfat.com

آغاز: زهی خوشنویس قضا و قدر که سر نوشت خطوط باشکال ابجد بر لوح خاطر جهان و جهانیان عیان کرده - من هیچمدان را چه یارا که اسم نامی خوش‌قلمان که علم اوستادی در میدان قواعد افراشته ، بیان سازم -

انجام : باوجود علم و همه‌دانی خلیق و متقی ، با حلم اوقات حیات بسر میبرد - علم دوست بود ، پای بند نماز و روزه بود ، یکتای عصر ، خوشرو [و] خجسته خوی گذشت -

۱۱۳ / ۱۱۴ ذکر میر*

بخط شکستهٔ منشی پرشاد پنڈت بتاریخ ۲۶ ربیع الاول ۱۲۳۱ هجری (۱۸۱۶ء)-
۴۸ ورق ، ۸ × ۵ ۳/۴ انچ ، ۲۰ سطر-

مؤلف این کتاب که باسم ''ذکر لطایف میر'' نیز معروف است شاعر شهیر اردو **میر** محمد تقی میر متولد ۱۱۳۷ھ/۱۷۲۴ء و متوفی ۱۲۲۵ هجری (۱۸۱۰ء) میباشد- او درین کتاب احوال زندگانی خویش را بیان نموده و در آخر چند لطیفهٔ انبساط بخش را نقل کرده - بنا به قطعهٔ تاریخ زیر این تذکره در سال ۱۱۸۶ھ / ۱۷۷۲ء بپایان رسیده :

مسمی باسمی شد ای باهنر که این نسخه گردد بعالم ثمر
ز تاریخ آ گه شوی بیگمان فزائی ده و شش عدد گر بران

بر اعداد 'ذکر میر' (۱۱۷۰) اگر ۱۶ اضافه کنیم ۱۱۸۶ بر میآید - در کتاب (ورق ۴۱ الف) گفته که عمر من اکنون به پنجاه سال میرسد - نسخهٔ دیگری ازین تذکره در کتابخانهٔ شخصی خان بهادر مولوی **بشیرالدین احمد** در اٹاوه نیز موجود است که در ۱۲۲۲ھ/ ۱۸۰۷ء استنساخ شده - کتاب حاضر در اورنگ آباد و لاهور بچاپ رسیده است -

رش : استوری ص ۸۵۱ ؛ سپرنگر ص ۶۲۷ -

* ورق ۴۷ ب س ۲ -

Marfat.com

آغاز: حمد بیحد مر سخنوریرا که سکهٔ بیت یکتای او بعَالم دوید و ثنای لاتعد صنعتگری را که گوهر معنی در سلک نظم و نثر کشید ـ

انجام: من هیچمدان این چند فقره از زور طبیعت نگاشتم و بر جریدهٔ عالم یادبودی گذاشتم ـ عرضکه نام این نسخه 'ذکر میر' کرده‌ام و در تألیف این رنج بی‌پایان برده‌ام برین امید که شاید بدست صاحبدلی در آید و در حق من دعای خیری نماید....
(بعد ازین قطعهٔ تاریخ است که در فوق نقل کردیم) ـ

———:O:———

Marfat.com

بخط نسخ مانند قدیم (شاید قرن هفتم هجری) - ۱۱ ورق، $\frac{1}{2}$ ۸ × $\frac{1}{2}$ ٦ انچ ،
۱۸ یا ۱۹ بیت - ناقص الاول و الاخر -

گویندهٔ این مثنوی شاعر شهیر دورهٔ غزنوی ابوالقاسم حسن **عنصری** متوفی ۴۳۱ھ (۱۰۳۹ء) است - درین مثنوی داستان عشقِ وامق و عذرا بسلک نظم کشیده شده - نسخهٔ دیگری ازین مثنوی را تاکنون در هیچ جای دنیا سراغ نداریم و گویا منحصر بفرد دکتر مولوی **محمد شفیع** مرحوم است - استاد مزبور این مثنوی را ترتیب و تصحیح نموده که بعد از رحلت او (بتاریخ ۱۴ مارس، ۱۹٦۳ میلادی)، بسال ۱۹٦٦ء از طرف دانشگاه پنجاب، لاهور چاپ و منتشر شده است -

این همان نسخه‌ایست که اوراق پراکندهٔ آنرا مولانای مرحوم از حسن تصادف سالها پیش در زیر جلد چرمی کتابی پیدا کرده بودند و ازان ببعد تقریباً تمام عمر در پیرامون آن تتبعات می نموده‌اند -

آغاز : بیک هفته از بانگ و چنگ و رباب — کسی را نبد یاد آرام و [خواب]
بهر جای شد کشتی آراسته — پراز مردم [و] جامه وزخواسته

انجام : چو من گیرم اندر دل خاک جای — روان بگذرانم بدیگر سرای
دلش باد خرم بجای دیگر[1] — به از من بروی و به موی و هنر

---

۱ - یعنی 'دگر' -

Marfat.com

۱۱۵
۸۳

دیوان حجت

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ (۱۶۰۵ء)، در لاهور - ۹ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۴۰ بیت در صفحه - ناقص الاول و الاوسط و الاخر -

دیوان مزبور که مشتملبر ۳۵ قصیده و ۲۱ قطعه است، اثر طبع حکیم ابومعین حمیدالدین **ناصر بن خسرو** قبادیانی متخلص به **حجت**، متولد ۳۹۴ھ / ۱۰۰۴ء و متوفی ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء میباشد - ترتیب قصاید درین نسخه از لحاظ حروف تهجی نیست بلکه قصاید هر ردیف پس و پیش مندرج است - دیوان و سفر نامهٔ او را از تهران منتشر ساخته اند -

رش : ریو ص ۳۷۹ و شماره or ۲۸۴۵؛ ایتھے ۹۰۳؛ سپه سالار ۲ : ۶۸۶؛ مرکزی ۳۲۰۱ -

آغاز: شناسی تو خانهٔ کهین و مهین را بجان تو هست این سه تن نیک بنگر

انجام : مگر بخود چه پسندی جز آن بخلق مکن که ندروی بجز از کشت هر چه خواهی کر

۱۱۶
۱۶۳

دیوان ابوالفرج رونی

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۶۵ ورق، ۸ × ۴ ۳/۴ انچ، ۱۷ بیت -

اثر طبع **ابوالفرج** بن مسعود رونی معاصر **سلطان ابراهیم** غزنوی (۴۵۱-۴۹۲ھ/۱۰۵۹-۱۰۹۹ء) است که مشتمل است بر ۷۰ قصیده و ۸ قطعه و ۱۱ هجو و ۷ غزل و ۷۸ رباعی -

این دیوان در هند و ایران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۴۷ ؛ سپرنگر ص ۳۰۸ : ایتھے ۹۰۵ : باذلین ۳۶۶ : ذهاله ص ۵۷ ؛ حقوق ص ۱۰۹ ؛ مرکزی ۱۴۵۷، ۳۷۲۷ -

Marfat.com

آغاز: امروز نشاطیست فره فضل و کرم را
و امروز وفاقیست عجب تیغ و قلم را

انجام: چون دیدهٔ من بسوی جانان نگرد ترسان نگرد ز خاق و پنهان نگرد
چشم سر من در تو بدانسان نگرد چون دیدهٔ مرده کز پس جانان نگرد

۱۱۷
۱۹۸

قصاید سنائی

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۸۷ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۴ بیت -

اثر طبع ابوالمجد حکیم سنائی غزنوی متوفی ۵۴۵ هجری / ۱۱۵۰ء است - اثر معروف دیگر او مثنوی 'حدیقة الحقیقه' است که سابقاً در هند و اخیراً در تهران چاپ و منتشر شده -

رش: اینتھے ۹۲۸؛ باڈلین ۵۳۷؛ ریو ص ۵۵۱ الف -

آغاز: در روشِ حسن و ناز هست بسی خوشنما
غمزه بطرز ستم عشوه برنگ جفا

انجام: الا تا ابر باشد در گدائی ترا پاینده باد این پادشائی

در آخر این نسخه غزلی از شاعری درج است که مقطعش اینست:
بخاک پای نظامی بگوش جان شنوم
که با کلام سنائی چراغ من غلط است

Marfat.com

۱۱۸ / ۱۷۲ دیوان انوری

بخط نستعلیق ریز استادانهٔ قرن دهم هجری - ۳۷۱ ورق، ۹ × ۵ ½ انچ، ۱۶-۱۸ بیت -

اثر طبع اوحد الدین **انوری** ابیوردی متوفی ۵۸۵ یا ۵۸۷ھ / ۱۱۹۱ء است - این دیوان مشتمل است بر قصاید و غزلیات و هجویات و رباعیات و قطعات وغیره - چاپ اول این دیوان بتصیح استاد **سعید نفیسی** و چاپ دوم آن بتصحیح آقای **مدرس رضوی** در تهران چاپ و منتشر شده -

رش: ریو ص ۵۰۷: ایتهے ۹۳۵-۹۴۳؛ باڈلین ۵۴۳-۵۰۸؛ سپرنگر ص ۳۳۱؛ سپه‌سالار ۲: ۵۶۴؛ مرکزی ۱۳۹۳، ۱۴۳۳ -

آغاز: مقدری نه بآلت بقدرت مطلق — کند بشکل بخاری چو گنبد ازرق
نه خشت و رشتهٔ معمار را درو بازار — نه چوب و تیشهٔ نجار را درو رونق

انجام: زان همی ترسم ای برادر من — که چو خر بر نهند ما پالان
خر ز روباه باز نشناسند — اینت کون خران بی خبران

۱۱۹ / ۱۷۱ مثنوی خسرو و شیرین

بخط نستعلیق برج لعل بتاریخ ۱۸۶۴ میلادی - ۲۷۵ صفحه، ۸ ¼ × ۵ ½ انچ، ۱۳ بیت در متن و ۱۴ در حاشیه -

گویندهٔ این مثنوی عاشقانه مولانا **نظامی** گنجوی متوفی ۵۹۸ھ / ۱۲۰۱ء یا ۵۹۹ھ / ۱۲۰۲ء است - او این مثنوی را بسال ۵۷۶ هجری / ۱۱۸۰ء سروده، چنانکه گفته:

گذشته پانصد و هفتاد و شش سال
نزد بر خط خوبان کس چنین خال

Marfat.com

این مثنوی چند مرتبه در هند و ایران بچاپ رسیده است ـ

رش : ریو ص ۵۶۴، ایتھے ۹۷۲؛ باڈلین ۵۸۵-۶۱۹، سپہسالار ۲ : ۵۲۸؛ مرکزی ۳۲۳۹ ـ

آغاز: خداوندا در توفیق بگشای نظامی را ره تحقیق بنمای
دلی ده کو یقینت را بشاید زبانی کافرینت را سراید

انجام : سخن را بر سعادت ختم کردم ورق کاینجا رساندم در نوردم
روانش باد جفت شادکامی که گوید باد رحمت بر نظامی

۱۲۰ / ۱۴۷ مثنوی تحفة العراقین

بخط نستعلیق سید محمود بن حافظ طاهر بن ابو اسحاق سیالکوٹی ، بتاریخ ۱۱۰۳ھ/۱۶۹۲ء - ۹۸ ورق ، ۱۰ × ۸ انچ ، ۱۶ یا ۱۷ سطر ـ

یکی از آثار منظوم افضل‌الدین بدیل ابراهیم **خاقانی** شروانی متوفی ۵۹۰ هجری/ ۱۱۹۹ء است که دران بعد از حمد و نعت و منقبت و مدح احوال سفر حج خویش از شروان بمکهٔ معظمه و مدینهٔ منوره (باذکر خاص از حالات عراق عرب و عراق عجم) بیان نموده ـ گویا ره آوردی بود که از سفر حج بمردم وطن ارمغان آورده ـ

این مثنوی در آگره، لکهنؤ و تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۵۵۸؛ ایتھے ۹۵۰/۱؛ باڈلین ۵۶۰، سپه سالار ۲ : ۳۶۳ ؛ عباسی ص ۳۱۰ - ۳۱۲؛ مرکزی ۲۰۰۰، ۳۶۹۰ -

آغاز مقدمه : خیر ما اعتصم المرأ بحباله کلمة العجز لقصور باله . . . اما بعد این تحفه تذکره ایست بلک تبصرهٔ عقلای وقت را ازین مجنون الهی که . . . . . .

آغاز مثنوی :

مائیم نظارگان غمناک زین حقهٔ سبز و مهرهٔ خاک
کین حقه و مهره تا بجایند سرکیسهٔ عمر میگشایند

Marfat.com

انجام : نورالانوار بر سرش باد رب الارباب یاورش باد
این دعوت را بگاه تهلیل آمین آمین کناد جبریل

۱۲۱
۱۴۳

مثنوی لیلیٰ مجنون *

بخط نستعلیق استادانهٔ قرن یازدهم هجری - ۴۸ ورق، -۱۱ × ۷ انچ ، ۴۰ بیت - ناقص الاخر -

گویندهٔ این مثنوی عشقیه که دران داستان عشق لیلی و مجنون نظم شده مولانا جمال الدین ابو محمد الیاس نظامی گنجوی متولد ۵۳۵ھ / ۱۱۴۰ء و متوفی ۵۹۸ھ / ۱۲۰۱ء یا ۵۹۹ هجری/ ۱۲۰۲ء است - (۵ب، س ۹) - او این مثنوی را بسال ۵۸۴ھ / ۱۱۸۸ء سروده چنانکه گفته :

تاریخ عیان که داشت باخود
هشتاد و چهار بعد پانصد

این مثنوی سابقاً در هند و اخیراً در ایران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۶۶ ؛ ایتھے ۹۲۷ و ۱۰۰۰ ؛ باڈلین ۵۸۵ ؛ سپہسالار ۲ : ۵۲۸ ؛ عباسی ۳ ۳۰۵؛ مرکزی ۵۰۳۳، ۵۱۴۳ -

آغاز: ای[1] نام تو بهترین سر آغاز بی نام تو نامه کی کنم باز
ای کارگشای هرچه هستند نام تو کلید هرچه بستند
انجام : من خود که ام و مرا که خوانند جز سایهٔ تو مرا چه دانند
خود را بشمار هیچ دانم کز هیچ کسی بهیچ مانم

* ورق ۵ ب، س ۲۰ -
۱- در اصل : الهی -

Marfat.com

۱۲۲ مثنوی سکندر نامهٔ برّی*

۱۳۵

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۲ رجب ۱۰۹۱ ه (۱۶۸۰ء) در قصبهٔ حاجی پور- ۲۰۷ ورق ،
۹ × ۵ $\frac{۱}{۴}$ انچ ، ۱۷ بیت - ناقص الاول

اثر طبع مولانا جمال‌الدین الیاس **نظامی** گنجوی (۲۰۶ب، س آخر و ۲۰۷الف، س اول) متوفی ۵۹۸ه / ۱۲۰۱ء یا ۵۹۹ه / ۱۲۰۲ء است که دران داستان اسکندر یونانی و رفتن او در جستجوی چشمهٔ آبحیات نظم شده - او این مثنوی را در سال ۵۹۷ه / ۱۲۰۰ء بپایان رسانید، چنانکه گفته :

بتاریخ پانصد نود هفت سال — که خواننده را زو نگیرد ملال
بگفتم من این نامه را در جهان — که تا روز آخر بود جاودان
(۲۰۶ب، س ۹، ۱۰)

این مثنوی در هند و ایران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۶۸ ؛ ایتھے ۹۷۲/۵ و ۱۰۰۸ ؛ باڈلین ۴۸۹ ؛ عباسی ص ۲۹۸ - ۳۰۳ ؛ پشاور ۱۸۳۶، ۱۸۴۵ -

آغاز: دو هندوی بر آیند ز هندوستان — یکی دزد باشد دگر پاسبان

انجام : بیا ساقی آن جام رخشنده می — بمن ده که افسرده گشتم ز خوی
که تا از می خوشگوار افگنم — غمی کان گرفتست جان و تنم

* ۲۰۶ ب، س آخر -

Marfat.com

۱۲۳
۱۶۵

مثنوی مخزن اسرار

بخط نستعلیق سعد الدین نبیرهٔ ملا دو پیازه - ۱۱۰ ورق ، ۸ ۱/۲ × ۵ ۱/۲ انچ ، ۱۰ بیت -

گویندهٔ این مثنوی مولانا جمال الدین ابو محمد الیاس **نظامی** گنجوی متوفی ۵۹۸ھ/ ۱۲۰۱ء یا ۵۹۹/۱۲۰۲ء است - طبق ایتھے شماره ۱/۹۷۲ این مثنوی در سال ۵۷۲ هجری/ ۱۱۷۶ء سروده شد و بنام سلطان **بهرام شاه** (۵۶۳ - ۵۸۳ھ / ۱۱۶۷ء - ۱۱۸۷ء) معنون شده ولی در نسخهٔ حاضر تاریخ اتمام این ۵۸۲ هجری / ۱۱۸۶ء بیان شده که ایتھے آن را بدلایلی که نگفته صحیح نمیداند - ابیات تاریخ درین نسخه چنین است -

پای ز سر کرد و زلب دُر فشاند — مخزن اسرار بپایان رساند
از گه هجرت شده تا این زمان — پانصد و هشتاد و دو افزون بران

بنظرم مثنوی در سال ۵۷۲ ھ گفته شده بود و مردم نسخه‌ها برداشتند ولی شاعر در سال ۵۸۲ھ لفظ 'هفتاد' را با کلمهٔ ''هشتاد'' بدل ساخت و نسخه هائی که بعد ازین سال برداشته شد در آنها تاریخ تألیف ۵۸۲ هجری ثبت شد - متن و ترجمه و شروحِ این مثنوی چندین بار در هند و ایران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۵۶۵ب ، ۵۷۳ب؛ ایتھے ۹۷۲ / ۱ ، ۹۸۹-۹۷؛ باذلین ۵۸۵: سپه سالار ۲: ۵۲۷؛ عباسی ص ۳۰۶؛ مرکزی ۲۲۱۱ ، ۴۸۰۵ -

۲

آغاز: هست کلید در گنج حکیم — بسم الله الرحمن الرحیم
فاتحهٔ فکرت و ختم سخن — نام خدایست برو ختم کن

انجام: حمد خدا را که بخط کبیر — گشت تمام این درر بی نظیر
خامه درین بحر که سرعت نمود — مختم تشریف و شه دور بود

Marfat.com

۱۲۴ نسخهٔ دیگر

۲۱۹

بخط نستعلیق استادانهٔ محمد حسین بن سلطان حسین، بتاریخ ۹۸۱ هجری (۱۵۷۳ء) - ۱۰۴ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۱۱ بیت -

دو صفحهٔ اول این نسخه مذهب و منقش و از هر حیث نسخهٔ کم نظیر است - درین نسخه نیز سال تألیف ۵۸۲ه نشانداده شده -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم — هست کلید در گنج حکیم
فاتحه فکرت و ختم سخن — نام خدایست برو ختم کن

انجام: باد مبارک گهر افشان او — بر ملکی کین گهر است آن او
شکر که این نامه بعنوان رسید — پیشتر از عمر بپایان رسید

۱۲۵ دیوان عطار

۲۱۱

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۹۰ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{3}{4}$ انچ، ۱۳ — ۱۴ بیت -

اثر طبع خواجه فرید الدین **عطار** متولد ۵۱۳ه / ۱۱۱۹ء و متوفی ۶۲۷ هجری (۱۲۲۹ء) است و مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و مفردات وغیره - بر سر ورق این نسخه مهر محمد حسین القریشی المهمی بتاریخ اپریل ۱۹۱۴ میلادی نیز ثبت است - اثر معروف او مثنوی ''منطق الطیر'' است که سابقاً از هند و اخیراً از تهران منتشر شده - این دیوان نیز در هند و ایران بچاپ رسیده است -

رش: ریو ص ۵۷۶ - ۵۸۰؛ ایتھے ۱۰۳۱-۱۰۳۳؛ باڈلین ۶۲۲؛ سپرنگر ص ۳۴۶؛ مرکزی ۲۲۳۸ بانکی‌پور ۱ : ۷۰، ۷۶؛ شیرانی ۱ : ۱۲۲ -

Marfat.com

آغاز: خدایا رحم بخش آن یار مارا — نگار دلبر عیّار ما را

انجام: ما را باشی به که هوا را باشی — وین عشق ضعیف مبتلا را باشی

۱۲۶ / ۲۳۲ مثنوی منطق الطیر

بخط نستعلیق استادانهٔ حسن بن محمد شیخ رند، بتاریخ ۸۸۷ هجری/۱۴۸۲ء - ۱۱۸ ورق، ۷ ۱/۴ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۱ یا ۱۲ بیت، در متن و ۶ یا ۷ در حاشیه -

گویندهٔ این مثنوی عارفانهٔ معروف، عارف و صوفی شهیر خواجه فرید الدین عطار مقتول ۶۲۷ھ (۱۲۲۹ء) است که در سال ۵۸۳ هجری / ۱۱۸۷ء این مثنوی را سروده - اسم مثنوی که اسم دیگر آن شاید، مقامات طیور، نیز باشد در ابیات زیر ملاحظه شود:

ختم شد بر تو چو بر خورشید نُور — منطق الطیر و مقامات طیورَ

این مقامات ره حیرانی است — یا مگر دیوان سر گردانی است

(ورق ۱۱۴ الف، س ۱۲)

بر سر ورق علاوه بر تحریر ۱۰۵۰ھ / ۱۶۴۰ء از کسی، و مهر ۱۳۲۴ھ / ۱۹۰۶ء از حسین بن سیف الرحمٰن صدیقی المهمی نیز ثبت است - این مثنوی سابقاً در لکهنؤ و بمبئی (هند) و اخیراً در تهران بچاپ رسیده -

رش: ریو ص ۵۷۶؛ ایتھے ۱۰۳۱/۵؛ باڈلین ۶۲۲؛ سپرنگر ص ۳۵۴؛ ڈھاکا ص ۶۵؛ مرکزی ۲۴۹۶/۲، ۲۶۸۶؛ شیرانی ۱: ۱۸۶ -

آغاز: آفرین جان آفرین پاک را — آنکه جان بخشید و ایمان خاک را

عرش را بر آب بنیاد او نهاد — خاکیان را عمر بر باد او نهاد

انجام: شیخ را گفته بگو ای پاک جان — تا جوانمردی چه باشد در جهان

شوخی و بی شرمی ما در گذار — شوخی ما پیش چشم ما میار

Marfat.com

۱۲۷ / ۱۵۲ دیوان کمال الدین اسمعیل اصفهانی

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۹۰ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۴ بیت -

اثر طبع **کمال الدین** اسمعیل اصفهانی معروف خلاق المعانی (پسر **جمال‌الدین** عبدالرزاق متوفی ۵۸۸ھ / ۱۱۹۲ء است) که در سال ۶۳۵ هجری / ۱۲۳۶ء بقتل رسیده - دیوان بیشتر مشتمل بر قصاید است - در آخر غزلیات و مثنویات و قطعات و رباعیات نیز دارد - این دیوان اخیراً در ایران چاپ و منتشر شده -

رش : ریو ص ۵۸۱؛ باڈلین ۶۳۸؛ سپر نگر ص ۴۵۴؛ سپه سالار ۲ : ۶۶۱؛ مرکزی ۲۸۵۰ -

آغاز:
ای جلال تو بیانها را زبان انداخته
عزت ذاتت یقین را در گمان انداخته

انجام : دل خوش شد و شرط جانگدازی نیست / در مذهب او کمینه بازی نیست
با اینهمه هم هیچ نمی‌یارم گفت / شاید که مرا بنده و نوازی نیست

۱۲۸ / ۲۷۹ مثنوی گلشن راز

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری- ۲۱ ورق، $10\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۲۴ بیت -

گویندهٔ این مثنوی معروف عرفانی و فلسفیانه عارف شهیر **محمود شبستری** متوفی ۷۲۰ هجری / ۱۳۲۰ء است - او این مثنوی را در جواب سؤال نامهٔ یکی از اهل باطن خراسان گفته - دربارهٔ نام مثنوی میگوید :

ازان گلشن گرفتم شمه ای باز
نهادم نام او را گلشن راز (ورق ۲۰ ب)

Marfat.com

او این مثنوی را در ماه شوال ۷۱۷ هجری (۱۳۱۷ء) تألیف نموده چنانکه گفته :

گذشته هفت و ده از هفتصد سال
ز هجرت ناگهان در ماه شوال (ص۲، س ۱۰)

متن و شروح این مثنوی در هند و ایران چندین بار بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۶۰۸؛ ایتھے : ۱۷۶۱، ۱۷۶۵، ۱۸۱۴، ۱۸۱۵؛ باڈلین : ۱۲۴۱، ۱۲۶۰؛ سپرنگر ص ۴۷۷؛ عباسی ۳۳۰؛ پشاور ۱ : ۱۰۱۶؛ مرکزی $\frac{۱۹۳۰}{۳}$ ، ۲۲۳۷ ـ

آغاز: بنام آنکه جانرا فکرت آموخت چراغ دل به نور جان بر افروخت
ز فضلش هر دو عالم گشت روشن ز فیضش خاک آدم گشت گلشن

انجام : غرض زین جمله آنم تا کند یاد عزیز گویم [و] رحمت برو باد
بنام خویش کردم ختم پایان الٰہی عاقبت محمود گردان

۱۲۹ / ۱۷۵ انتخاب غزلیات خسرو

بخط نستعلیق قرن نہم ہجری ـ ۳۲۵ ورق، $۹\frac{۱}{۴} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ، ۱۵-۱۶ بیت ـ ناقص الاول و الاخر ـ

انتخاب غزلیات از هر چهار دیوان حضرت امیر خسرو دهلوی متوفی ۷۲۵ھ / ۱۳۲۵ء است ـ این نسخه مسلماً در ایران زمین کتابت شده است ـ نسخه ای ازین انتخاب در فهارس مطبوعه پیدا نشد و از انتخاب غزلیات وی که بنام "دواوین امیر خسرو" توسط نولکشور بچاپ رسیده، فرق دارد دیوان کامل غزلیات او را (بانضمام قصاید و قطعات و رباعیات) بجز غزلهای 'نہایت الکمال' در سال ۱۳۴۳ ہ ش از تہران منتشر ساخته اند ـ

Marfat.com

آغاز: آنانکه گفته اند طلاق عروس دهر — کاوین این عروس دهند آن سرای را
ای یوسفی که همت عالی خطاب تست — بشکن بیک لکد فلکِ دیر پای را

انجام: این درد که در مغاک میباید ریخت — خون از مژهٔ درد ناک میباید ریخت
امروز مگو که آب روئی دارم — فردا چو میان خاک میباید ریخت

۱۳۰ / ۱۳۷ مثنوی دولرانی خضرخان*

بخط نستعلیق انوری بن بیانی بتاریخ رجب‌المرجب ۸۸۵ هجری (۱۴۸۰ء)-
۹۱ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۷ بیت-

گویندهٔ این مثنوی که دران داستان عشق شاهزاده خضر خان و دولرانی بسلک نظم کشیده شده است و بنام 'خضر خان دولرانی' یا 'عشقیه' نیز یاد شده حضرت **امیر خسرو** دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری / ۱۳۲۵ء است- او این مثنوی را که درحاشیهٔ نسخه منقول است، درسال ۷۱۵ هجری / ۱۳۱۵ء بپایان رسانیده است - کتابت این نسخه از تمام نسخه‌هائی که در فهارس مطبوعه ذکر شده قدیم‌تر است- بنا بر این نسخهٔ قابل توجهی است- این مثنوی درحدود سال ۱۳۳۲ھ در مطبع قیصریه دهلی بچاپ رسیده-

رش: ریوص ۶۱۲ب؛ ایتھے $\frac{1187}{11}$؛ باڈلین ۷۷۷؛ بانکی پور ۱ : ۱۹۴، ۱۹۵؛ مجلس ۲۶۸؛ بلوشه ۱۵۳۰-۱۵۳۳-

آغاز: سر نامه بنام آن خداوند — که دلها را بخوبان داد پیوند
ز عشق آراست لوح آب و گل را — بدان جان زندگی بخشید دل را

انجام: همه کس حاجتی دارند در پیش — چه حاجت من که گویم حاجت خویش
نمیخواهم ز تو بخشش چو هرکس — تو خسرو را چه می بخشی همان بس

* ۸۷ الف، س ۱۴، ۱۵-

Marfat.com

۱۳۱ / ۱۳۶ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق - ۲۵ ورق ، در حاشیه ، $\frac{۱}{۲}$۸ × $\frac{۱}{۲}$۵ انچ ، ۱۶ یا ۱۷ بیت - ناقص الاول والاخر -

این نسخه از کاتب دیگر نقل شده و از روی خط وغیره کتابت قرن یازدهم هجری بنظر میرسد -

آغاز: کرم شرطست بر اجرت ستانی — که جانی میفروشد بهر نانی
ملک باید که گیرد پایهٔ داد — چه غم گر باد گیرد آسیا باد

انجام: نگشت آن رأی زیرک گرد جنگی — برون آمد ز قلعه بی درنگی
چو هم در ره دویدن فتح فرخ — سپه را هم بکار اصل شد رخ

۱۳۲ / ۱۳۸ مثنوی نه سپهر*

بخط نستعلیق انوری بن بیانی بتاریخ ۸۸۵ هجری (۱۴۸۰ء) - ۱۰۲ ورق ، $\frac{۱}{۲}$۸ × $\frac{۱}{۲}$۵ انچ ، ۱۵ بیت - ناقص الاخر -

گویندهٔ این مثنوی تاریخی که محتوی واقعات عهد قطب الدین مبارکشاه خلجی (۷۱۶-۷۲۰ھ / ۱۳۱۶ء - ۱۳۲۰ء) است، حضرت امیر خسرو دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری / ۱۳۲۵ء است - او این مثنوی را در سال ۷۱۸ھ / ۱۳۱۷ء سروده - این مثنوی نه سپهر دارد و هر سپهر ببحر مختلف سروده شده -

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه مقدم تر از تمام آن نسخه‌هائی است که در فهارس مطبوعه ذکر شده و بنا بر این نسخهٔ مهمی است - این مثنوی در حدود سال ۱۳۳۲ھ در مطبع قیصریه دهلی بچاپ رسیده -

* ۱۰۲ ا، س ۸ -

Marfat.com

رباعیات و فردات است ـ در آخر این دیوان 'قصهٔ نجیب' معروف به 'گلشن عصمت' مطبوعه ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء نیز مجلد است ـ این دیوان درسال ۱۳۳۶ خورشیدی از تهران منتشر شده ـ

رش : سپرنگر ص ۵۲۷ بلوشه ۱۳۶۳، ۱۹۷۵ -

آغاز : ای خط و خالِ خوشت مایهٔ سودای ما
ای نفسی وصل تو اصل تمنای ما

انجام : دریچهٔ نظر [و] رهگذار خاطر من بجز خیال تو بر هر[1] چه هست مسدود است ـ

۱۳۶--۱۴۱ کلیات عماد فقیه

بخط نسخِ شکسته‌مانندِ قرن نهم هجری ـ ۱۱۷ ورق ، (از ۷۰ تا ۱۸۷) ۹ × ۶ انچ ، ۲۲ یا ۲۳ بیت ـ ناقص الاول و الاخر ـ

اثر طبع مولانا **عماد الدین فقیه** کرمانی متوفی ۷۷۳ هجری/۱۳۷۱ء است ـ این نسخه شامل ۵ مثنوی و قصاید و قطعات اوست بقرار زیر و فقط مثنوی 'طریقت نامه' و غزلیات و رباعیات درین نسخه نیست ـ دو نسخه از کلیات عماد در دانشگاه پنجاب ، لاهور زیر شماره Pi vi ۳۰۱ نیز محفوظ است ـ

۱۳۶ / (۱)۱۵۸ مثنوی صفا نامه

از ورق ۶۹ب تا ۱۰۰ب منقول است و مجموعاً ۳۲ ورق دارد ـ این مثنوی در سال ۷۰۶ھ / ۱۳۰۵ء گفته شد ـ مثنوی عرفانی است و بنام "مونس الابرار" نیز یاد میشود ـ

---

۱ - در اصل : 'دیگر' بجای 'بر هر' -

Marfat.com

رش : باڈلین شماره ۸۰۳ ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۴۳۶-۴۳۸؛ ایوانو ۵۸۳ -

آغاز: حمد الهی به‌نگار ای دبیر — چون رقم از مشک زنی بر حریر

انجام : شکر خداوند جهان گو بگوی — جز بره حمد و ثنایش مپوی
هفتصد و پنجاه و ششم سال بود — کاخر این نظم نکو فال بود

۱۳۷ / ۱۵۸(۲) مثنوی فاتحة‌الاخلاص

دراین مثنوی نیز مطالبِ عرفانی بیان شده است و از ورق ۱۰۱ب تا ۱۰۶ب منقول است و جمعاً $\frac{1}{2}$۱۰ صفحه است ـ

رش : باڈلین ۸۰۳/۲، ۸۰۴/۵؛ سپرنگر ص ۴۳۶-۴۳۸ ـ

آغاز: بنام آنکه ذکرش ورد جانست — مبارکنامه‌اش معجز نشانست

انجام : فلک را سیر بر وفق مرادش — ملک داعی دولت چون عمادش

۱۳۸ / ۱۵۸(۳) مثنوی صحبت نامه

این مثنوی عرفانی از ورق ۱۰۷ ب تا ۱۳۱الف منقول است و جمعاً ۲۲ ورق است ـ تاریخ تصنیف این مثنوی چنانکه از اختتام پیداست ۷۳۱ هجری / ۱۳۳۱ء است ـ

رش : باڈلین ۸۰۳/۲، ۸۰۴/۴؛ سپرنگر ص ۴۳۶ - ۴۳۸؛ ایوانو ۵۸۳/۵ ـ

Marfat.com

آغاز: بنام خدائی که توفیق ازوست — دل زنده را نور تحقیق ازوست

اختتام: زهجرت شده هفتصد و سی و یک — شد این مثنوی حرز ورد ملک
بآخر رسید این همایون مثال — بتوفیق باری بتاریخ ذال

۱۳۹ مثنوی محبت نامهٔ صاحبدلان
۱۵۸(۴)

این مثنوی فلسفی از ورق ۱۳۱ب تا ۱۵۳ب منقول است و بفرمایش عزیزی در هشت باب و مقدمه، بطریق مناظره تألیف شده، بقرار زیر:

۱- تعلق جوهر علوی با جسم سفلی؛ ۲- تعلق جسم سفلی با جوهر علوی؛ ۳- تعلق جمادی با جمادی- ۴- تعلق جمادی با نباتی؛ ۵- تعلق نباتی با نباتی- ۶- تعلق حیوانی با جمادی؛ ۷- تعلق حیوانی با نباتی- ۸- تعلق حیوانی با حیوانی-

چنانکه از قطعهٔ تاریخ برمیآید این مثنوی در سال ۷۳۲ هجری/۱۳۳۲ء سروده شد-

رش: باذلین ۸۰۳، ۸۰۴؛ سپرنگر ص ۴۳۶-۴۳۸؛ ایوانو ۵۸۳/۶-

آغاز مقدمه: الحمد لله الذی ابدع الخلق محبة لعرفانه و اودع فی.... عوارف احسانه-

آغاز مثنوی:

بنام آنکه در کاشانهٔ دل — محبت را معین کرد منزل

اختتام: بپایان آمد این منشور میمون — که بادا برهمه عالم همایون
بود این مثنوی تاریخ ایام — که تاریخش موافق گشت با نام
'محبت نامهٔ صاحبدلان' است — که تاریخ کتاب مقبلان است

۷۳۲

Marfat.com

۱۴۰
(ه)۱۵۸

مثنوی ده نامه

این مثنوی که مشتمل بر ده نامهٔ منظومِ او بنام **شاه شجاع** (حکومت ۷۵۹ - ۷۸۶ھ/ ۱۳۵۸ - ۱۳۸۴ء) و وزیر خواجه **قوام الملک** و احباب دیگر است از ورق ۱۵۴ ب تا ۱۷۰ ب منقول است۔

رش : باڈلین $\frac{۸۰۳}{۴}$ ؛ سپرنگر ص ۴۳۶-۴۳۸؛ ایوانو $\frac{۵۸۳}{۷}$ -

آغاز: بنام آنکه معجز نامهٔ اوست حروف کاینات از خامهٔ اوست

انجام : روز هجران **عماد** معذورست سر برون گر نمی کند ز وثاق

۱۴۱
(۶)۱۵۸

قصاید و قطعات

از ورق ۱۷۱ ب تا ۱۸۷ ب منقول است البته دو ورق (۱۷۹ ، ۱۸۰) افتاده است و ورق ۱۸۴ و ۱۸۵ با اوراق مثنوی ده نامه منسلک است۔ جمعاً ۱۵ ورق موجود است۔

رش : باڈلین $\frac{۸۰۳}{۷}$؛ ایوانو $\frac{۵۸۳}{۴}$؛ سپه سالار ۶۴۳ -

آغاز: ای حکمتت[1] زبان را فصل‌الخطاب داده کشت امید جانرا از دیده آب داده

انجام : فکنده در بر خورشید جامهٔ[2] زربفت کشیده بر سر ناهید معجر[3] اخضر

۱- در اصل : حکمت
۲- در اصل : نامه -
۳- در اصل : ناه ..... معجر -

Marfat.com

۱۳۰

۱۴۲ دیوان سلمان ساوجی

۲۲۰

بخط نستعلیق ۹۹۵ه / ۱۵۸۷ء - ۲۳۳ ورق، $9\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۲۰ یا ۲۱ بیت -

اثر طبع خواجه جمال‌الدین **سلمان ساوجی** متولد ۶۹۰ه/۱۲۹۱ء و متوفی ۷۷۹ هجری/ ۱۳۷۷ء است و مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و مثنویات وغیره - در اول و آخر این نسخه مهرهای **محمد حسین** بن مولوی **سیف الرحمن** صدیقی المهمی ثبت است -

رش : ریو ص ۶۲۴؛ باڈلین ۸۰۷؛ ایتھے ۱۲۳۷؛ سپرنگر ص ۵۵۵؛ مرکزی ۳۸۷۶ -

آغاز: هر دل که در هوای دو رویت[1] مجال یافت عنقای همتش دو جهان زیر بال یافت

انجام : چون تو مسعودی و ثابت قدم و دولت یار همت آنست که محمود بود آخر کار

۱۴۳ مثنوی مهر و مشتری

۱۶۱

بخط نستعلیق استادانهٔ نظام کاتب بتاریخ ربیع‌الاول ۸۸۰ه / ۱۴۷۵ء -
۱۸۰ ورق، $7\frac{3}{4} \times 4\frac{1}{2}$ انچ، ۱۴-۱۵ سطر -

این مثنوی عشقیه نتیجهٔ طبع مولانا شمس الدین محمد **عصار** تبریزی (۸ب، س ۳ و ۱۰ ب، س ۲) متوفی ۷۸۴ هجری / ۱۳۸۲ء است - تاریخ تصنیف این مثنوی دهم شوال ۷۷۸ هجری / ۱۳۷۷ء است چنانکه خود گفته :

بروز واو دال از ماه شوال ز هجرت رفته حاء و عین با ذال

۸ ۷۰ ۷۰۰

(۱۷۸ب، س ۷، ۸)

۱- در اصل : ببویت -

Marfat.com

مصنف تعداد ابیات مثنوی را نیز که ۵۱۲۰ میباشد، نظم کرده، بقرار زیر :

که ابیات بدیعش را عدد چیست
بگویش پنج الف است و صد و بیست (۹۷، الف، س ۲)

رش : ریو ص ۶۲۶؛ ایتھے ۱۲۴۴؛ باڈلین ۸۱۱ - ۸۱۴ ؛ سپرنگر ص ۳۱۱ -

آغاز: بنام پادشاه عالم عشق که نامش هست نقش خاتم عشق
..... بجان جنس غمش را مشتری مهر

انجام : چو دادی زاولم ز ایمان سعادت در آخر بر زبانم ران شهادت
بختم انبیاء و ختم قرآن که ختم کار ما بر خیر گردان

۱۴۴
۱۸۹

دیوان حافظ

بخط نستعلیق استادانهٔ عبدالرحمان الخوارزمی بتاریخ ۱۹ شعبان ۸۵۹ هجری/۱۴۵۵ء -
۱۸۶ ورق ، $۷\frac{۱}{۲} \times ۴\frac{۱}{۲}$ انچ - ۱۳ بیت -

اثر طبع رسای خواجه شمس الدین محمد **حافظ** شیرازی متوفی ۷۹۱ هجری/۱۳۸۹ء است و مشتمل است بر غزلیات و قطعات و رباعیات و ساقی‌نامه و مثنویات دیگر -

بر ورق ۳۵، ۷۳، ۹۲ و ۱۵۱ مهرِ **جمال‌الدین حسین** بتاریخ ۱۲۲۸ هجری / ۱۸۱۳ء ثبت است و بر سر ورق نسخه مهرِ پنڈت **وزیر چند** دیده میشود -

رش : ریو ص ۶۲۷؛ ایتھے ۱۲۴۶-۱۲۷۴ ؛ باڈلین ۸۱۵-۸۵۳ ؛ سپرنگر ص ۳۱۵ وغیره -

آغاز: الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

انجام : ای که برما بگذری دامن کشان حافظ الحمدی همیخواهد بخوان

مصرعِ دوم این بیت بدینطور بین مردم معمول و معروف است : از روی اخلاص الحمدی بخوان

Marfat.com

۱۴۵ / ۱۹۷ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۸۴ ورق ، ۷ ۱/۴ × ۴ ۱/۴ انچ ، ۱۴ - ۱۵ بیت - ناقص الاول والآخر -

این نسخه از غزلیات ردیف دال شروع میشود و در آخر مخمس و مثنوی و ساقی نامه دارد که آن هم ناقص‌الاخر مانده -

آغاز: دلم که لاف تجرد زدی کنون صد شغل ببوی زلف تو با باد صبحدم دارد

انجام: بیا ساقی ایمن چه باشی که دهر بر آنست کت خون بریزد بقهر

۱۴۶ / ۲۳۶ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری- ۲۸۰ ورق ۷ × ۴ ۱/۴ انچ ، ۱۲ بیت -

مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و مثنویات وغیره است - در آخر این نسخه یک مثنوی اوست که خواننده را به بی ثباتی دنیا متوجه میسازد -

آغاز: الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

انجام: هیچ کس را نیست زین منزل گزیر از گدا و شاه و از برنا و پیر
ای که برما بگذری دامن کشان از سر اخلاص الحمدی بخوان

Marfat.com

۱۴۷/۱۹۹

دیوان قاسم انوار

بخط نستعلیق استادانهٔ قبل از ۸۹۷ ه / ۱۴۹۲ء - ۲۹۰ ورق، ۵ × ۳ ۱/۲ انچ ، ۸ یا ۹ بیت -

اثر طبع سید معین الدین علی **قاسم انوار** متولد ۷۵۷ه/۱۳۵۶ء و متوفی ۸۳۷ هجری/ ۱۴۳۴ء است که مشتمل است بر غزلیات و قطعات و ترجیع بند وغیره - او گاهی ' قاسمی' نیز تخلص میکرد - بر سر ورق این نسخه مهر سکهٔ **قاسم برید** بزرگ متوفی ۹۱۰ هجری/۱۵۰۴ء ثبت است که تاریخش ۸۹۷ه / (۱۴۹۲ء) خوانده میشود - بنا برین معلوم است که این نسخه قبل از ۸۹۷ هجری / ۱۴۹۲ء کتابت شده - بتاریخ ۱۲ شعبان ۱۰۲۷ه (۱۶۱۸ء) داخل کتابخانهٔ **ابراهیم عادلشاه** ثانی (۹۸۷-۱۰۳۵ه / ۱۵۷۹ - ۱۶۲۵ء) شد که بر آخرین شاه برید تاخته سلسله آن خاندان را منقرض ساخته بود -

رش : ریو ص ۶۳۵ ؛ ضمیمه ۲۸۱ ، ایتھے ۱۲۸۵ ؛ باڈلین ۸۶۲-۶۶ ؛ سپرنگر ص ۵۳۲ : بانکی پور ۲ : ۱۴، ضمیمه ۱ : ۱۰۹ ؛ سپه سالار ۶۵۵ ؛ ادبیات ۲۶۸ -

آغاز: من بیچارهٔ[1] سودا زده سرگردانم — که باوصاف خداوند سخن چون رانم
من و توحید تو هیهات دلم میلرزد — اینقدر بس که حدیثت بزبان میرانم

انجام : تو واقف نه بر این حکایت مگوی — بچوّدن عرفان توان برد گوی
عزیزان که راهی بحق برده اند — بعجز و بانصاف دل زنده ا...

۱- در اصل : بیجان -

Marfat.com

۱۴۸ / ۲۰۰ مثنوی انیس العارفین

بخط نستعلیق ریز استادانهٔ قبل از ۸۹۷ھ / ۱۴۹۲ء - ۱۳ ورق، ۵ × ۳ $\frac{1}{2}$ انچ، ۱۰ - ۱۱ بیت ناقص الاخر -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه سید [معین الدین] علی بن نصیر بن هارون بن ابی القاسم الحسینی التبریزی المشهور بالقاسمی (ص ۵، س ۳) و نیز معروف به شاه **قاسم انوار** متولد ۷۰۷ھ / ۱۳۰۶ء و متوفی ۸۳۷ هجری / ۱۴۳۳ء است - در ابیات مثنوی (ص ۱۳، س ۴) میخوانیم که او این منظومه را بسن بیست سالگی سروده بود - بنا برین این مثنوی در حدود سال ۷۷۷ھ / ۱۳۷۵ء تألیف شد - دربارهٔ نام مثنوی چنین گفته است :

خوش نمایم کرده‌ام[1] ترتیب ازین
نسخهٔ ای نامش 'انیس العارفین' (ص ۱۳، س ۸)

در اول مثنوی مقدمه‌ای نیز نگاشته شده که چنین شروع میشود -

بسم الله الرحمٰن الرحیم - منت خدایرا جلت عظمته و علت کلمته که بشعشهٔ انوار اسرار شموس ارواح اقمار قلوب انسانرا .....

این مثنوی با دیوان شاعر (شماره ۱۴۷) مجلد و خط و کاغذ و مرکب هر دو یکی است -

رش : ریو ص ۶۳۶ ؛ باذلین ۸۶۲؛ ایتھے ۲۸۸۸ ؛ ریو ضمیمه ۲۸۱ ؛ بانکی پور ۲ : ۱۵، ۹ : ۱۹۶ -

آغاز : یا مغیث المذنبین معطی السوال یا انیس‌العارفین یا ذوالجلال

انجام : ای ولایتِ خاتم جانرا نگین نور یزدان رحمت للعالمین
لاف فرزندی ندارم یا رسول در رهت خاکم قبولم کن قبول

۱- در اصل : کردیم -

Marfat.com

۱۴۹ / ۱۷۰ دیوان کاتبی

بخط نستعلیق عوض علی بن جلال الدین کرخی بتاریخ ۹۸۱ھ/۱۵۷۳ء - ۱۴۷ ورق، $۸\frac{۳}{۴} \times ۵\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۲ - ۱۴ بیت -

اثر طبع شمس‌الدین محمد بن عبدالله المعروف به **کاتبی** نیشاپوری متوفی ۸۳۸ھ/ ۱۴۳۴ء یا ۸۳۹ هجری/۱۴۳۵ء است که مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است -

رش : ریو ص ۶۳۷؛ ایتھے ۱۲۹۰؛ باڈلین ۸۶۷-۸۷۰؛ سپرنگر ص ۴۵۷؛ سپہ سالار ۶۵۹ -

آغاز: ای گل آدم بخمر جان مخمر ساخته خاک ره را کیمیای سهر تو زر ساخته
حکمتت از بهر قتل ماهی عقل و حواس آب را در چشمهٔ خورشید خنجر ساخته

انجام : زاتشِ قهر وبا چون گشت ناگاهان خراب
استر آبادی که خاکش بود نیکو تر زمشک
از جوانان تا به پیران کس ز بدنامی نماند
آتش اندر بیشه چون افتد نه تر ماند نه خشک

۱۵۰ / ۱۶۸ مثنوی مجمع البحرین*

بخط نستعلیق عوض ابن جلال الدین کرخی بتاریخ ۴ ربیع الاول ۹۸۱ھ/۱۵۷۳ء - ۴۴ ورق، $۸\frac{۳}{۴} \times ۵\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۴ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عرفانی که بنام "ناظر و منظور" نیز یاد شده، شمس الدین محمد بن عبدالله نیشاپوری المعروف به **کاتبی** (ص ۱۰، س ۷، ۸) متوفی ۸۳۸ھ/۱۴۳۴ء یا ۸۳۹ هجری/۱۴۳۵ء است - مؤلف دیباچه‌ای نیز براین اثر نگاشته بدین آغاز:

* ص ۲، س ۱ نیز ورق ۹، س آخر -

Marfat.com

مدام از حضرت مبلغ الهام و متکلم بردوام علوّ شانه جواهر زواهر صلوات و براقیت مواقیت تحیات نثار روزگار سخن گزاری باد.....

رش : ریو ص ۶۳۷ - ۳۹ ؛ ایتھے ۱۲۹۰ ؛ باڈلین ۸۶۷ - ۷۰ ؛ سپرنگر ۳۵۷ ؛ سپه سالار ۶۵۹ (ذکرش) ؛ بانکی پور ۲ : ۱۸ -

آغاز: ای شده از قدرت تو ما و طین — لوحهٔ دیباجهٔ دنیا و دین
دیدهٔ جان روشن از انوار تست — مخزن دل گلشن از اسرار تست

انجام : در دل و جانِ همه جایش بده — بر سر نظم همه پایش بنه
بیت وی از نام تو معمور باد — نامش از انعام تو مشهور باد

۱۵۱ مثنوی ده باب*

۱۶۹

بخط نستعلیق عوض علی ابن جلال الدین کرخی ، بتاریخ ۹۸۱ھ/۱۵۸۱م ۳۵ ورق ، $8\frac{3}{4} \times 5\frac{3}{4}$ انچ ، ۱۴ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه شمس‌الدین محمد بن عبدالله نیشاپوری المعروف به کاتبی (. ۱الف، س ۲ نیز ۱ب، س ۱) متوفی ۸۳۸ھ / ۱۴۳۴ء یا ۸۳۹ھجری / ۱۴۳۵ء است - ده باب این مثنوی بدین قرار است - باب اول در طریق عاشقی، دوم در صحبت داشتن ، سوم در عجب و عجیب، چهارم در عزت، پنجم در نکوئی، ششم گذشتن از بدی، هفتم در قناعت، هشتم در ’از دل غم برداشتن ، نهم در سیر سوی حق، دهم در طریق وحدت (ورق ۸ب) ..

رش : ریو ص ۶۳۷-۶۳۹ ؛ ایتھے ۱۲۹۰ ؛ باڈلین ۸۶۷-۸۷۰؛ سپرنگر ۳۵۷ -

آغاز: ای برحمت در دو عالم کارساز — جمله عالم را برحمت کارساز
ای که هستی گمرهان را رهنمای — کرده‌ام ره گم بلطفم ره نمای

انجام : گر دهی داد سخن را چون کمال — غیر نقصانت نباشد زان کمال
ختم قرآن به ازین چون حافظت — ختم کن حق باد یار و حافظت

*(۸ ب ، س ۱)

Marfat.com

۱۵۲
۱۴۹

دیوان شاهی

بخط نستعلیق کم نظیر سلطان علی مشهدی بتاریخ ۸۸۸ هجری / ۱۴۸۳ء - ۵۰ ورق، ۹½ × ۶½ انچ ، ۱۱ بیت -

انتخاب غزلیات آقا ملک بن جمال‌الدین امیر شاهی معروف به ملا **شاهی** سبزواری متوفی ۸۵۷ هجری / ۱۴۵۳ء است که تقریباً ۱۰۰۰ بیت دارد - تمام نسخه مذهب و در حاشیهٔ نسخه نمونهٔ نقاشیِ زرّینِ بی نظیر دیده میشود - در آخر نسخه مهری از سراج الدوله افتخار الملک **محمد سر بلند خان** شیر بهادر جنگ بتاریخ ۱۲۳۹ھ / ۱۸۲۳ء نیز ثبت است - بنا به قول پیر حسام‌الدین **راشدی** نسخهٔ معاصرِ این دیوان درکتابخانهٔ ملی پاکستان، کراچی نیز موجود است -

رش : ریو ۶۴۰؛ ایتھے ۱۲۹۳؛ باڈلین ۸۷۵؛ سپرنگر ص ۵۶۳؛ بانکی‌پور ۲ : ۲۳، ۲۶-۲۸، ضمیمه ۱ : ۲۱۲ ؛ ایوانو ۶۰۳-۶۰۵ ؛ بلوشه ۱۶۶۲-۱۶۶۸؛ شیرانی ۱ : ۱۱۸ -

آغاز: بیا ای از خط سبزت هزاران داغ بر دلها مروکز اشک مشتاقان بخون آغشته منزلها

مقطع غزل آخر :

غمی مباش گر از دل قرار شد **شاهی** چو کارهای جهان نیست برقرار یکی

انجام : یار بگذشت و نبودش سرحالِ دل ما گفتم انصاف نه اینست همانده بر گشت

Marfat.com

۱۵۳
۱۶۸

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق کم نظیر سلطان علی مشهدی متوفی ۹۲۶ هجری/۱۵۲۰ء - ۱۲ ورق ، $۷\frac{۱}{۲} \times ۵\frac{۱}{۴}$ انچ ، ۶ - ۱۰ بیت -

مشتمل بر انتخاب غزلیات و رباعیات و مفردات وغیره است - تمام نسخه مذهب و مهری بتاریخ ۱۰۳۷ھ / ۱۶۳۷ء بر سر ورق ثبت است -

آغاز: ما بستهٔ بسلسلهٔ مشکبو گره — جانهای بیدلانست درین آرزو گره
عمری گذشت و آن گره زلفم آرزوست — یارب مباد در دل کس آرزو گره

انجام : آن بت چو ز دوستی کناری دارد — ما نیز ز دوستی کناری گیریم

۱۵۴
۲۳۰

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق ریز و استادانهٔ ۹۶۹ هجری/۱۵۶۱ء - ۴۳ ورق، $۷\frac{۱}{۴} \times ۴\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۱ بیت -

مشتمل بر انتخاب غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره است که جمعاً ۹۲۷ بیت میشود - این نسخه ۳ مهر **شاهجهان** بتاریخ ۱۰۶۲ هجری/۱۶۳۲ء دارد ، بنا برین نسخهٔ کتابخانهٔ شاهی است - مهرهای پنڈت **وزیرچند** نیز ثبت شده -

آغاز: ای نقش بسته نام خطت با سرشت ما
وین حرف شد ز روز ازل سرنوشت ما

انجام : نام رمضان خوشست و گلگشت هرات — با نعره و تکبیر و خروش و صلوات
خوبانش بتاریکی بازارِ ملک — چون آب خضر نهان شده در ظلمات

Marfat.com

۱۵۵
۱۷۶

دیوان جامی

بخط نستعلیق (اواخر قرن نهم هجری) و قسمتی بتاریخ ۱۲۴۴ هجری / ۱۸۲۸ء (۱۳۸ل) بخط کاتب دیگر در حاشیهٔ نسخهٔ شماره ۱۷۵، از صفحه ۵ تا ۱۳۸ که ۹ ۱/۴ × ۶ ۱/۲ انچ ، طول و عرض دارد ـ

این دیوان مشتمل بر غزلیات و قطعات و رباعیاتِ مولانا عبدالرحمن **جامی** متولد ۸۱۷ هجری / ۱۴۱۴ء و متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است ـ بر ورق ۹۸ ل مهری از آقای **بیانی** بتاریخ ۱۲۶۹ھ / ۱۸۵۲ء ثبت است ـ

آغاز: لله الحمد قبل کل کلام بصفات الجلال و الاکرام
حمد او تاج تارک سخن است صدر هر نامهٔ نو و کهن است

انجام: بر حاشیهٔ لوح جمال تو قلم حرفی دو ز مشک سوده کردست رقم
هوش من ازان دو حرف مدهوش شدست مدهوش ترا ز رفتن هوش چه غم

۱۵۶ ـ ۱۶۵ کلیات جامی

بخط نستعلیق کم‌نظیر علی ابن احمد بن نورالدین بین سالهای ۹۰۰ هجری/۱۴۹۴ء تا ۹۰۵ هجری(۱۴۹۹ء)- ۹ ۱/۲ × ۶ انچ، ۱۶ – ۱۷ بیت در متن و ۱۸ – ۱۹ بیت در حاشیه ـ

اثر طبع مولانا نور الدین عبدالرحمٰن **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است ـ
نسخهٔ حاضر مشتمل بر سه دیوان و هفت مثنوی اوست بقرار زیر :

کلیات جامی سابقاً درشهرهای مختلف هند و اخیراً در ایران چاپ و منتشر شده است ـ

Marfat.com

۱۵۶
(۱) ۲۲۳
دیوان اول

از ورق ۱ – ۲۶۲ل - مکتوبه ۹۰۱ هجری/۱۴۹۵ء - (ورق ۲۶۲ل) -

مشتمل است بر قصاید و نعت‌ها بصورت ترکیب و ترجیع بند، مثنویات کوچک کوچک، غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره و با مقدمه‌ای در اول آن - تاریخ تصنیف و تدوین این دیوان ۸۷۱ هجری/۱۴۶۶ء است -

رش : ریو ص ۶۴۳ - ۶۵۰؛ ایتھے ۱۳۰۰-۱۳۸۹ ؛ باڈلین ۸۹۴-۹۷۶؛ سپرنگر ص ۴۴۷-۴۵۱ ؛ راس براؤن ۳۳ -

آغاز مقدمه : بسم الله الرحمٰن الرحیم هست صلای سرخوان کریم

آغاز قصاید : زان پیش کز مداد دهم خامه را مدد
جویم مدد ز فضل تو ای مفضل احد

انجام : ماه و خور خالی ز میلی نیستند پیش رویت تا بخدمت ایستند
چه خوش باشد که در کاشانهٔ غم دو همدم درد دل گویند باهم

۱۵۷
(۲) ۲۲۳
دیوان الثانی

از ورق ، ۲۶۲ ب – ۳۷۵ل، مکتوبه ۹۰۱ هجری (۱۴۹۵ء) -

مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و معمیات با مقدمه‌ای مختصر در اول که در سال ۸۸۴ھ / ۱۴۷۹ء نگاشته شد و دران گفته است (ص ۲، س ۳) که عمر من از شصت گذشته بهفتاد قریب است - بنا برین سال تدوین این دیوان همان ۸۸۴ هجری/۱۴۷۹ء است -

Marfat.com

آغاز: بسم الله الرحمٰن الرحیم — املی حمد المنان الکریم
آنکه باین نکتهٔ سنجیده گشت — فاتحه آرای کلام قدیم

انجام: جامی ز پریرخان یکی روز بُرید — وز کردهٔ خویشتن بسی رنج کشید
امروز ازان روز که گفتم سیم[1] است — اندر عجبم که چون بامروز رسید

۱۵۸ / (۳) ۲۲۳ — دیوان سوم

از ورق، ۷۷۳ب – ۱۴۴۸، مکتوبه ۹۰۱ هجری/۱۴۹۵ء یا ۹۰۲ هجری/۱۴۹۶ء -

مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است و در سال ۸۹۶ھ / ۱۴۹۰ء مرتب گشت چنانکه خودش در مقدمهٔ این دیوان گفته: آغاز تسوید این بیاض و بنیاد توشیح[2] این ریاض در شهور سنه ست و تسعین و ثمانمایه اتفاق افتاد (ص ۱۰ س ۸)

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم — طرفه خطاییست ز سفر قدیم
کرده ازین حرز ستایش گران — نقش نگین خاتم پیغمران

انجام: بر حاشیهٔ جمال لوح تو قلم — حرف دو ز مشک سوده کردست رقم
هوش من[3] ازان دو حرف مدهوش شده است — مدهوش ترا ز رفتن هوش چه غم

۱۵۹ / (۴) ۲۲۳ — مثنوی تحفة الاحرار

از ورق ۱ ب تا ۱۴۸ در حاشیه، مکتوبه جمادی الاول ۹۰۰ هجری/۱۴۹۴ء -

این مثنوی عارفانه در سال ۸۸۶ هجری/۱۴۸۱ء گفته شد چنانکه کلمات زیر از قلم ملا جامی تائید این مطلب را میکند: "منتظم در سلک شهور سنه ست و ثمانین و

۱- در اصل : سیوم -
۲- در اصل : ترشح
۳- در اصل : هوش از من -

Marfat.com

ثمانمایه لازال مبارکا علی کافیه، اتفاق افتاد'' (۴۸الف) - مقدمه‌ای نیز در اول این مثنوی نگاشته شده که بدینطور شروع میشود :

قدر همتِ خدای شناس — هست بر نعمت خدای سپاس
خاصه بر نعمتی که دیر بقاست — در جهان تا جهان بجاست بجاست

دربارهٔ نام مثنوی گفته :

تحفة الاحرار لقب دادمش — تحفه باحرار فرستادش

رش : ص ریو ۶۴۵ شماره ۷ ؛ ایتھے ۱۳۰۰ / ۴ ؛ باڈلین ۸۹۴ / ۶ ؛ سپرنگر ص ۴۴۹/ ۳ ؛ ڈھاکا ۸۸؛ بانکی پور ۳ : ۱۷۹ -

آغاز : بسم الله الرحمٰن الرحیم — هست صلای سر خوان کریم
فیض کرم خوان سخن ساز کرد — در ز دبستان[1] کهن باز کرد

انجام : شکر که این رشته بپایان رسید — بخیهٔ این خرقه بدامان رسید
سهر نه خاتمهٔ این کتاب — شدْ رقم خاتم تم الکتاب

۱۶۰
۲۲۳ (ه)

مثنوی سبحة‌الابرار

در حاشیهٔ ۴۸ ب تا ۱۲۰ ب، مکتوبه رمضان‌المعظم سنه ۹۰۰ هجری/۱۴۹۵ء -

این مثنوی صوفیانه نیز شاید در حدود سال ۸۸۷ هجری/۱۴۸۲ء سروده شد و با مقدمه‌ای مختصر شروع میشود بدین ابیات، رباعی

المنة لله که بخون گر خفتم — یکچند چو غنچه عاقبت بشگفتم
از کشمکش چرخ بسی آ شفتم — کز گوهر راز سبحه واری سفتم

۱- در اصل : پرده ز دستان -

Marfat.com

رش : ریو ص ۶۴۴ شماره ۲؛ ایتھے ۱۳۰۰ / ۵؛ باڈلین ۸۹۴/۷؛ سپرنگر ص ۴۵۰/۴؛ عباسی ۳۵۰ (ب) ؛ راس براؤن ۳۹ ؛ مرکزی ۴۶۴۸—۴۹۵۲ -

آغاز: ابتدای بسم اللہ الرحمٰن الرحیم المتوالی الاحسان
میکنم از نمِ این آبِ حیات زندگی بخش دل اهل نجات

انجام : حسن مقطع چو بود رسم کہن قطع کردیم برین نکته سخن
ختم اللہ لنا بالحسنی و هو المولانا نعم المولی

۱۶۱
۲۲۳ (۶)

مثنوی یوسف و زلیخا

ورق ۱۲۱ ا تا ۲۱۷ الف ، مکتوبه ۱۱ ربیع الاول ۹۰۱ هجری / ۱۴۹۵ء در حاشیهٔ

در این مثنوی قصهٔ حضرت **یوسف** علیه السلام و **زلیخا** نظم کرده چنانکه گفته :

کتابی بین بکلک صدق مرقوم بنام عاشق و معشوق موسوم
ز نامش طوطی آسایم شکر خا چو بردم نام یوسف با زلیخا
(۲۱۶ب، س۷ تا ۱۰)

این مثنوی در سال ۸۸۸ هجری/۱۴۸۳ء سروده شد - تاریخ تألیف را در ابیات زیر چنین بیان نموده است -

قلم نساجی این جنس فاخر رسانید آخر سال بآخر
که باشد بعد ازان سالی مجدد نهم سال از نهم عشر از نهم صد
(۲۱۶ب، س ۳۵ تا ۳۸)

تعداد ابیات این مثنوی را که چهار هزار است نیز بیان کرده :

گرفتم بیت بیتش را شماره هزار آمد و لیکن چار باره (۲۱۶ب)

Marfat.com

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است و در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۶۴۵ شماره ۳ ؛ ایتھے ۶/۱۳۰۰ ؛ باڈلین ۸۹۴ / ۸ ؛ سپرنگر ص ۴۵۰ / ۵ ؛ عباسی ۳۴۲ ؛ شیرانی ۱ : ۱۹۶ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۷ ـ

آغاز: الٰهی غنچهٔ امید بگشای
گلی از روضهٔ جاوید بنمای
بخندان از لب آن غنچه باغم
وزین گل عطر پرور کن دماغم

انجام : ازین صحرا جواد خامه پی کن
وزین سودا سواد نامه[1] طی کن
زبان را گوشمال خامشی ده
که هست از هرچه گوئی خامشی به

۱۶۲ مثنوی لیلی و مجنون

۲۲۳ (ے)

ورق ۲۱۷ب تا ۳۰۰ب، مکتوبه ۱۴ ذیقعد سنه ۹۰۱ هجری/۱۴۹۵ء (ورق ۳۰۰ب در حاشیه)

درین مثنوی داستان عشق لیلی و مجنون نظم شده ـ تاریخ تألیف این مثنوی ۸۸۹ھ/ ۱۴۸۴ء است چنانکه خود گفته :

کوتاهی این بلند بنیاد
در هشتصد و نه فتاد و هشتاد (۳۰۰ ب)

تعداد ابیات این مثنوی چنانکه از بیت زیر بر میآید ۳۸۶۰ است :

ور تو بشمارِ آن بری دست
باشد سه هزار و هشتصد و شصت[1] (ورق ۳۰۰ب، س ۱۵، ۱۶)

۱- در اصل : خامه ـ
۱- در اصل : شست ـ

Marfat.com

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است ـ این مثنوی در شهرهای مختلف پاکستان و هند چاپ و منتشر شده ـ

رش : ریو ص ۶۴۵ شماره ۴ ؛ ایتھے ۱۳۰۰/۷ ؛ باڈلین ۸۹۴/۱۰ ؛ سپرنگر ص ۴۵۰ / ۶ ؛ عباسی ۳۴۱؛ پیشاور ۱ : ۱۸۰۹ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۸ -

آغاز: ای خاک تو تاج سر بلندان — مجنون تو عقل هوشمندان
محجوب ترانه های لیلی — مکشوف ترانه‌ها سهیلی

انجام : هر چند که قدر این تهی دست — زین نظم شکسته بسته بشکست
زو حقهٔ چرخ درج دُر باد — ز آوازهٔ او زمانه پُر باد
پاکان به نیاز صبحگاهان — آمرزشم از خدای خواهان

۱۶۳
(۸) ۲۲۳

مثنوی خرد نامهٔ اسکندری

مکتوبه اول رجب المرجب ۹۰۲ هجری/۱۴۹۶م - در حاشیهٔ ورق ۳۰۱ ا تا ۳۷۲ ب -

در این مثنوی که در جواب سکندر نامهٔ **نظامی** گفته شد ، نکات خرد که آموختن آن برای پادشاهان لازم است بیان شده ـ نام مثنوی را در ابیات زیر معین نموده :

خرد هست ازان نامه حرف نخست — که دیباچهٔ نامه زان شد درست
بود آخرین حرف ازان آدمی — برو ختم شد منصب خاتمی

تاریخ تألیف این مثنوی چنانکه از بیت زیر بر میاید ۸۹۰ هجری/۱۴۸۵ء است :

چو فیض قدسی آمد، جای توبیخ
نباشد گر کنندش فیض تاریخ

از لحاظ تاریخ کتابت یکی از نوادر است ـ

Marfat.com

رش : ریو ص ۶۴۵/۵ ؛ ایتھے ۱۳۰۰/۸؛ باڈلین ۸۹۴/۱۳؛ سپرنگر ص ۴۵۱ -

آغاز: الهی کمال الهی تراست — جمال جهان پادشاهی تراست
جمال تو از وسع بینش برون — کمال از حد آفرینش فزون

انجام : که تا پنبه از گوش دل بر کشیم — همه گوش کردیم و دم در کشیم

در آخر این نسخه رباعی زیر نیز منقول است :

با اینهمه بی حاصلی هیچکسی — درمانده به پارسائی و بوالهوسی
دادیم نشان ز گنج مقصود ترا — گر ما نرسیدیم تو شاید برسی

۱۶۴ / (۹) ۲۲۳ مثنوی سلامان و ابسال*

مکتوبه ۲۲ ذی‌حجه ۹۰۵ هجری/۱۵۰۰ء (ص۴آخر) - در حاشیهٔ ورق ۳۷۳ا تا ۶۰۵ ب -

درین مثنوی بوسیلهٔ دو مظهر نیکی و بدی حقایق عرفانی بیان شده - چنانکه در ابیات زیر تصریح نموده 'سلامان' نمایندهٔ روح و نیکی و 'ابسال' نقش جسم و بدی را ایفا میکند :

زادهٔ بس پاک دامان آمد ست — نام این زاده 'سلامان' آمد ست
کیست 'ابسال' این تن شهوت پرست — زیر احکام طبیعت گشته پست
(ورق ۴۰۵ا، س ۶ تا ۹)

جامی این مثنوی را بنام سلطان یعقوب بیگ بن حسن بیگ (۸۸۳ھ تا ۸۹۶ھ/۱۴۷۸—۱۴۹۰ء) سروده است - بگمان غالب این مثنوی قبل از ۸۹۰ھجری/۱۴۸۵ء سروده شد -

* ۴۰۵ ب، س ۳۲ -

Marfat.com

رش : ریو ص ۶۴۵ شماره ۶ ؛ ایتھے ۱۳۰۰/۱۰؛ باڈلین ۸۹۴/۵ ؛ سپرنگر ص ۴۴۹ / ۲ ؛
راس براؤن ۳۸ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۵ -

آغاز: ای بیادت تازه جان عاشقان — زاب لطفت تر زبان عاشقان
از تو بر عالم فتاده سایه‌ای — خوبرویان را شده سرمایه‌ای

انجام : عالم از فیض نوایش تازه شد — نوبت عدلش بلند آوازه شد
هردمش جاه و جمالی تازه باد — مدت ملکش برون زاندازه باد

۱۶۵
۲۲۳ (۱۰)

مثنوی سلسلة‌الذهب (دفتر ثانی)

مکتوبه در حدود ۹۰۰ هجری/۱۴۹۹ء در حاشیهٔ ورق ۴۰۶ ا تا ۴۴۳ ا -

این مثنوی صوفیانه در سه دفتر سروده شد - تاریخ کتابت این مثنوی درج نیست - شاید زندگی کاتب وفا نکرده و الّا او شاید میخواست دفتر بعدی را هم بنویسد و در آخر آن تاریخ بگذارد - چون خط و مرکب این نسخه با خط و مرکب نسخهٔ قبل یکی است لذا باحتمال قوی در سال ۹۰۰ هجری / ۱۴۹۹ء نوشته شد - تاریخ تألیف این مثنوی حقیقةً ۸۸۹ هجری / ۱۴۸۴ء است چنانکه مولانا **جامی** در آخر نسخهٔ خود که بخط خویش نوشته بود مینویسد :

راقم الکتاب ناظمه و هوالفقیر عبدالرحمٰن **جامی** عفی عنه فی الحادی عشر من ذی‌الحجه سنه تسع و ثمانین و ثمانمایه - تمام شد دفتر ثانی سلسلة الذهب من غیر ملال و تعب - همین تاریخ را او بسلک نظم کشیده و گفته :

چون رقومش بصاد و ضاد رسید — خامه را حکم ایستاد رسید -

یعنی تا اینکه رقومش به ۸۹۰ برسد خامه ایستاد و داخل سال ۸۹۰ هجری نشد و هنوز اواخر ۸۸۹/۱۴۸۴ء (ذی الحجه) بوده که قلم از نوشتن باز ماند چنانکه در نثر فوق بتصریح نوشته-

Marfat.com

اینکه ایتهے و ریو و دیگران سال تألیف این مثنوی را ۸۹۰ھ (۱۴۸۵ء) دانسته اند اشتباه است۔

از کلمات منثور فوق باین نتیجه میرسیم که این نسخه منقول از نسخهٔ مصنف است که خود کتابت نموده بود و بنا برین یکی از نوادر است۔

رش : ریو ص ۶۴۴ شماره ۱ ؛ ایتهے ۹/۱۳۰۰ ؛ باڈلین ۱/۸۹۴ ؛ سپرنگر ص ۴۴۹ / ۱ ؛ راس براؤن ۳۸؛ پیشاور ۱ : ۱۹۵ ؛ بانکی پور ۲ : ۳۴ -

آغاز: بشنو ای گوش بر فسانهٔ عشق — از صریر قلم ترانهٔ عشق
قلم اینک چو نی بلحن صریر — قصهٔ عشق میکند تقریر

انجام: لیک خامه ز جنبش پیوست — چون بدینجا رسید سر بشکست
چون رقوشِ بصاد و ضاد رسید — خامه را حکم ایستاد رسید
هم بدین حرف این خجسته کلام — ختم شد والسلام والاکرام

۱۶۶/۱۹۵

دیوان جامی (جلد اول)

بخط نستعلیق استادانهٔ فضل‌الله قادری شاید بتاریخ ۹۵۰ هجری / ۱۵۴۳ء - ۲۴۹ ورق ، $۸\frac{۳}{۴} \times ۶\frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۴ بیت - ۰

این دیوان مشتمل است بر حمد و نعت و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره - تاریخ کتابت در آخر نسخه درج بوده که کسی دست مالیده و کوشش کرده است پاکش کند ولی بازهم ۹۵۰ھ/۱۵۴۳ء خوانده میشود -

کلیات او را بطوریکه در صفحات قبل نیز گفته شد سابقاً از شهرهای مختلف پاک و هند و اخیراً از ایران بنام ''دیوان کامل جامی'' منتشر ساخته اند -

Marfat.com

آغاز: بسم الله الرحمٰن الرحیم اعظم اسمای علیم و حکیم
محترمان حرم انس را تازه حدیث است ز عهد قدیم

انجام: ماه و خور خالی ز میلی نیستند پیش رویت تا بخدمت ایستند

بعد ازان کاتب بیت زیر را نقل کرده ـ

چه خوش باشد که در کاشانهٔ غم دو همدم درد دل گویند باهم

۱۶۷/۲۰۸

دیوان جامی (جلد دوم)

بخط نستعلیق استادانهٔ فضل‌الله قادری در حدود ۹۵۰ هجری / ۱۵۴۳ء - ۶۱ ورق ، ۸ ۱/۲ × ۵ انچ ، ۱۴ یا ۱۵ بیت ـ

در اول این نسخه دیباچه‌ای که از قلم مصنف نگشته شده بود نیز منقول است ـ این نسخه مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و ترکیب‌بند و ترجیع بند وغیره ـ در ترکیب‌بندی دربارهٔ عمر خود چنین گفته :

عمر نزدیک شد از شصت بهفتاد مرا هرگز این واقعهٔ صعب نیفتاد مرا

(۵۵ ب)

آغاز: شعراء را که سیاحان بحر شعرند جمع مباحثه و کمندِ لامِ استغراق در گردن انداخته گه در غرقاب.....

انجام: جامی اگر یافت درین کشت زار فکر تو بر کار زراعت قرار
در دل خود تخم قناعت فشان بهتر ازین هیچ زراعت مدان
تخم پراکنده که در گِل بود تخم پراکندگی دل بود

Marfat.com

۱۶۸ / ۱۹۴ دیوان ثالث جامی

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۰ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۴ یا ۱۵ بیت -

این نسخه مشتمل بر ۲۰ قصیدهٔ بی‌ترتیب است - در قصیده‌ای (ورق ۳ ا) تاریخ ۸۹۳ھ / ۱۴۸۷ء نیز نظم شده -

آغاز: درین صحیفه چو آغاز کردم املٰی را — گرفتم از همه اولی ثنای مولی را
زهرچه هست طریق ثنای او اولی است — بپای صدق سپردم طریق اولی را

انجام: الا تا جهان را بقا هست بادش — پس از بودن تخت و افسر میّسر

۱۶۹ / ۱۹۲ خرد نامهٔ اسکندری

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۸۱ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۴ — ۱۵ بیت -

اثر مولانا **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری/۱۴۹۲ء است که در جواب سکندر نامهٔ **نظامی** گفته - این مثنوی پنجم اوست که گفته است (ورق ۱۴ ا) - تاریخ تألیف این مثنوی ۸۹۰ هجری/۱۴۸۵ء است -

رش: ریو ص ۶۴۵ / ۵؛ ایتھے ۸/۱۳۰۰ ؛ سپرنگر ص ۴۵۱ ؛ باڈلین ۱۳/۸۹۴ -

آغاز: الٰهی کمال الٰهی تراست — جمال جهان پادشاهی تراست

انجام: که تا پنبه از گوش دل بر کشیم — همه گوش کردیم و دم در کشیم

Marfat.com

۱۷۰/۲۱۴

مثنوی سلسلة‌الذهب (هرسه دفتر)

بخط شکستهٔ قرن یازدهم هجری - ۱۲۱ ورق ، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۳ یا ۱۴ بیت در متن و بهمین تعداد در حاشیه -

در اول این نسخه مقدمه‌ایست که دران ذکر تمام مثنویات رفته - در آخر این نسخه ورقی به مرکب دیگر و بخط دیگر نوشتهٔ **محمد مصطفی** بتاریخ ۱۲۳۱ هجری/۱۸۴۵ء نیز منسلک است -

رک: نسخه شماره ۱۶۵ -

آغاز مقدمه: حمدالرب جلیل من عبد ذلیل و سلاماً علی حبیب خالق من محب صادق و علی آله و اصحابه -

آغاز مثنوی: لله الحمد قیل و کل کلام — بصفات الجلال و الاکرام

حمد او تاج تارک سخن است — صدر هر نامهٔ نو و کهن است

انجام: هر دعا را بقای او مضمون — بسعادات سرمدی مقرون

همه مقبول و مستجاب شده — همه مقرون بفتح باب شده

برهمین نکته ختم شد مقصود — لله الحمد والعلی والجود

۱۷۱/۱۷۸

نسخهٔ دیگر (دفتر دوم)

بخط نستعلیق ریز و استادانهٔ ۹۷۹ هجری/۱۵۷۱-۷۲ء ورق ۹۰ × $6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ - ۱۶ بیت -

این مثنوی عارفانه و صوفیانه نیز از مولانا **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری/۱۴۹۲ء است که در سال ۸۹۰ھ/۱۴۸۵ء سروده شد، چنانکه گفته:

چون رقومش بصاد و ضاد رسید — خامه را حکم ایستاد رسید

(۱۵۱ ، س ۲)

Marfat.com

آغاز: بشنو ای گوش بر فسانهٔ عشق — از صریر قلم ترانهٔ عشق

انجام: داشت جهدی دبیر چرخ برین — در رقم کردن حروف سنین . . .
هم برین حرف این خجسته کلام — ختم شد والسلام والاکرام

۱۷۲ / ۲۰۹ نسخهٔ دیگر (دفتر سوم)

بخط نستعلیق محمد حسین سمرقندی بتاریخ ذی قعده ۹۷۹ هجری/۱۵۷۱ء ۳۶ ورق ، ۹ × ۵ ½ انچ ، ۱۵ — ۱۷ بیت -

این قسمت مثنوی شاید در ۸۹۰ هجری/۱۴۸۵ء سروده شد و نسخهٔ حاضر در کتابخانهٔ سلطان **محمد قطب شاه** (۱۰۲۰ — ۱۰۳۵ھ / ۱۶۱۱-۱۶۲۵ء) بوده که مهرش بر سرورق ثبت است -

آغاز: حمد ایزد نه کار تست ای دل — هرچه کار تو بار تست ای دل
پشت طاقت به عاجزی خم ده — واعترف بالقصور عن حمده

انجام: همه مقبول و مستجاب شده — همه مقرون بفتح باب شده
برهمین نکته ختم شد مقصود — لله الحمد و العلی والجود

۱۷۳ / ۲۱۵ مثنوی تحفة‌الاحرار

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۶۱ ورق، ۸ × ۶ انچ ، ۱۵ یا ۱۶ بیت -

درین نسخه بعضی ابیات و مطالب بر تراشه و پاره کاغذهای کوچک تر نگاشته شده - **جامی** مقدمه‌ای مختصر نیز در اول این مثنوی نگاشته که چنین شروع میشود :

Marfat.com

آغاز: حامد المن جعل جنانِ کل عارف مخزن اسرار کماله و لسانِ کل آصف مطلع انوار جماله

گنجینهٔ اسرار کمالش مائیم　　آئینهٔ انوار جمالش مائیم

انجام: شکر که این رشته بپایان رسید　　بخیهٔ این خرقه بدامان رسید

مهر نه خاتمهٔ این کتاب　　شد رقم خاتم تم الکتاب

۱۷۴ / ۱۹۳ مثنوی سلامان و ابسال*

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۴۱ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۴ - ۱۵ بیت -

مثنوی عارفانهٔ ملا **جامی** است و به بحر مثنوی معنوی سروده شد - ابسال نمایندهٔ تن شهوت پرست و سلامان نمایندهٔ پاکدامنی است - این مثنوی بنام سلطان **یعقوب بیگ** بن **حسن بیگ** (۸۸۳-۸۹۶ھ / ۱۴۷۸ - ۱۴۹۰ء) معنون است -

رش : نسخهٔ شماره ۱۶۴ -

آغاز: ای بیادت تازه حال عاشقان　　ز آب لطفت تر زبان عاشقان

انجام: عالم از فیض نوایش تازه شد　　نوبت عدلش بلند آوازه شد

هر دمش جاه و جمالی تازه باد　　مدت ملکش برون زاندازه باد

* ۱۳۱ -

Marfat.com

۱۷۵ یوسف و زلیخا

۱۴۶

بخط نستعلیق ملا فدا محمد بتاریخ ۱۲۵۵ هجری / ۱۸۳۹ء - ۱۵۰ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۱۴ بیت -

اثر طبع مولانا عبدالرحمٰن **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری/۱۴۹۲ء است - او این مثنوی را در سال ۸۸۸ هجری/۱۴۸۳ء سروده ، چنانکه از بیت زیر برمیآید :

که باشد بعد ازان سال مجدد نهم سال از نهم عشر از نهم صد

(۱۴۹ب، س ۴)

این مثنوی در کلکته و بمبئی و لاهور و تهران بچاپ رسیده - در حاشیهٔ این مثنوی کسی لغات و اصطلاحات مشکله را شرح داده - رجوع کنند شماره ۱۶۱ -

رش : ریو ص ۶۴۵ ؛ ایتھے ۶/۱۳۰۰ و ۱۳۱۷ ؛ باڈلین ۸/۸۹۴ ؛ عباسی ۳۴۲ -

آغاز: الٰهی غنچهٔ امید بگشای ٭ گلی از روضهٔ جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم وزین گل عطر پرور کن دماغم

انجام : ازین صحرا جواد خامه پی کن وزین سودا سواد نامه طی کن

زبان را گوش‌مال خامشی ده که هست از هرچه گوئی خامشی به

۱۷۶ سبحة الابرار

۱۴۲

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۶ ورق ، ۱۱ × ۷ انچ ، ۴۰ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه مولانا عبدالرحمن **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری/۱۴۹۲ء است - این مثنوی چندین مرتبه در هند و ایران بچاپ رسیده - برای این مثنوی **جامی** مقدمه‌ای نیز

Marfat.com

نگاشته که این نسخه فاقد آنست ـ در آخر این نسخه مهر **آصف جنگ** بتاریخ ۱۱۹۳ھ/ ۱۷۷۹ء نیز ثبت است ـ رجوع کنند شماره ۱۶۰ ـ

رش : ریو ص ۶۴۴ ؛ ایتھے ۱۳۰۰/۵ ؛ باڈلین ۸۹۴ ـ

آغاز: ابتدای بسم الله الرحمان الرحیم المتوالی الاحسان
میکنم از نمِ این آبحیات زندگی بخش دل اهل نجات

انجام : حسن مقطع چو بود رسم کهن قطع کردیم بربن نکته سخن
ختم الله لنا بالحسنیٰ و هو المولانا نعم المولیٰ

۱۷۷
۱۹۶

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق استادانهٔ سلطان محمد نور بتاریخ اواخر رجب المرجب ۹۲۹ هجری/ ۱۵۳۳ء ـ ۷۲ ورق ، $\frac{1}{2}$ ۷ × $\frac{3}{4}$ ۴ انچ ، ۱۱ بیت ـ

بر سر ورق این نسخه مهری از **محمد حسین** بن مولوی **سیف الرحمن** صدیقی مهمی، بتاریخ ۱۳۲۴ هجری/۱۹۰۶ء ثبت است ـ

آغاز مقدمه المنة لله که بخون گر خفتم یکچند چو غنچه عاقبت بشکفتم
از کشمکش چرخ بسی آشفتم کز گوهر راز سبحه واری سفتم

آغاز مثنوی : ابتدای بسم الله الرحمان الرحیم المتوالی الاحسان

انجام : حسن مقطع چو بود رسم کهن قطع کردیم بربن نکته سخن
ختم الله لنا بالحسنیٰ و هو المولانا نعم المولیٰ

Marfat.com

۱۷۸ سلسلة الذهب

۲۴۳

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۵ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ انچ ، ۱۲ - ۱۳ بیت - ناقص الاول والآخر -

اوراق نسخهٔ ناقص این مثنوی عرفانی و فلسفیانهٔ **جامی** بی‌ترتیب است و بعد از ساعتها کنجکاوی توانستم این مثنوی را بشناسم - درین مثنوی شاعر بعد از حمد و نعت و مدح **سلطان حسین بایقرا** (۹۰۸-۹۱۱ھ/۱۵۰۲-۱۵۰۵ع)، قصهٔ شفقت موسیٰ علیه‌السلام بر برّه، ذکر خفیه ، فرق میان اهل کمال و ارباب نقص ، ذکر قلبی، از خودی خود رستن ، مراقبه، بندهٔ مختار در اختیار خود مجبور وغیره را بیان نموده - از مدح سلطان **حسین بایقرا** معلوم است که جامی این مثنوی را بزمان شاهزادگی این پادشاه گفته بود -

آغاز: یا نبی الله السلام علیک — انما الفوز و الفلاح لدیک

[به] سلام آمدم جوابم ده — مرهمی بر دل خرابم نه

انجام : وحی تنزیل و رویت[1] جبریل — هست زاحکام آنجهان بی‌قیل

نطق و تسبیح کز جماد و نبات — بشنوی یا ز عجم حیوانات

۱۷۹ مثنوی بهروز و بهرام

۱۷۴

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۲۲۹ ورق ، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۶ - ۱۷ بیت - ناقص‌الاوسط و الآخر -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه و اخلاقی که باسم ، باغ ارم، نیز یاد شده مولانا کمال الدین **بنّائی** متوفی ۹۱۸ هجری/۱۵۱۲ع است - درین مثنوی 'بهروز' نماینده نیکی و 'بهرام' نمایندهٔ بدی است - نام مثنوی در بیت زیر آمده :

نام او شد نهال باغ ارم — تا که روشن کند چراغ ارم

۱- در اصل : صورت -

Marfat.com

رش: ریو ص ۳۵۱ب؛ ایتھے ۱۳۹۰، ۹۱؛ باڈلین ۹۸۷؛ ایوانو ۶۴۴، سپرنگر ص ۳۸۲، بانکی پور ۲: ۹۷-

آغاز: ای وجود تو اصل کل وجود — هستی و بودهٔ و خواهی بود
ملک الملک جلّ سلطانه — خالق الخلق عم برهانه

انجام: خط و خال سیه نگاه مکن — دل خود نقطه سان سیاه مکن
عشق خوبان و مهر مهرویان — هست زیبنده از سیه مویان

۱۸۰ / ۱۷۷ دیوان خواجه آصفی

بخط نستعلیق شوال ۱۰۱۲ هجری / ۱۶۰۴ء - ۹۴ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۱ — ۱۲ بیت-

اثر طبع خواجه کمال الدین **آصفی** (بن نعیم الدین نعمت الله کوهستانی)، متوفی ۹۲۳ هجری/ ۱۵۱۷ء است و مشتمل بر غزلیات و قطعات و رباعیات اوست- اسم کامل او معلوم نیست- او شاگرد ملا **جامی** و یکی از دوستان میر **علی شیر نوائی** بوده- پدرش وزیر دربار سلطان **ابو سعید** تیموری (۸۵۵-۸۸۳ھ)/۱۴۵۱-۱۴۶۷ء) در هرات بوده-

این دیوان سابقاً در هرات و در سال ۱۳۴۲ ھ ش در تهران بچاپ رسیده-

رش: ریو ص ۶۵۱؛ ایتھے ۱۳۹۳ - ۱۳۹۷؛ باڈلین ۹۹۰: ڈھاکا ۸۹ شیرانی ۱: ۱۰۷: بانکی پور ۲: ۱۰۵-

آغاز: ساز آباد خدایا دل ویرانی را — یا مده مهر بتان هیچ مسلمانی را
چهرهٔ لاله رخان بهر عتابم مفروز — برمن آشفته مسلمان کستانی را

انجام: حقا که اگر چو مرغ پر داشتمی — روزی بتو صد بار گذر داشتمی
گر مرا [سوی عدم] راه نبودی در پیش — کی دگر دیده زیدار تو برداشتمی[1]

۱- در نسخهٔ چاپی این رباعی نیامده-

Marfat.com

۱۸۱ / ۲۰۱ مثنوی نقش بدیع*

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۲ ورق ، $8\frac{1}{4} \times 5\frac{3}{4}$ انچ ، ۱۳ — ۱۴ بیت - ناقص الاخر -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه که بتقلید 'مخزن اسرار' **نظامی** سروده شد ، اولین ملک الشعرای اکبر پادشاه (۹۶۳ -- ۱۰۱۴ھ / ۱۵۵۶-۱۶۰۵ء) ، **غزالی** مشهدی متولد ۹۳۳ھ / ۱۵۲۶ء و متوفی ۹۸۰ھ / ۱۵۷۲ء است - اسم کامل این شاعر معلوم نیست - غزالی دیباچهٔ مختصری نیز در اول این مثنوی نگاشته که چنین شروع میشود :

المنة لله که ز هستی رستم — با نقد بقاء ز تنگدستی رستم
یعنی که غنی شدم بمعشوق ازل — وز ننگ خودی و خودپرستی رستم

انسانرا در طریق بندگی و شناخت هیچ حجابی بزرگتر از هستی نیست و هیچ سدّی عظیم تر از خودی و خودپرستی نی . . .

رش : ریو ص ۶۶۲ ؛ باذلین ۲/۱۰۳۳؛ مرکزی ۳۴۷۶ (جنگ) -

آغاز: بسم الله الرحمٰن الرحیم — نقش بدیع است ز کلک قدیم
انجام : دل نه بهر چشم سیه مبتلا ست — تیر نگه کردن خوبان بلا ست

۱۸۲ / ۱۸۲ مجمود نامه

بخط نستعلیق سید محمد باقر بتاریخ ۱۱۴۴ هجری/۱۷۳۱ء در دیوانخانهٔ چودهری قادر خان ترین - ۱۰ ورق ، $6\frac{1}{2} \times 4$ انچ ، ۱۲ — ۱۳ بیت -

گویندهٔ این رسالهٔ منظوم، شاعری مسمی و متخلص به **مجمود** است که ۳۱ غزل خود را جمع آورده و رساله ترتیب داده - از الف تا یاء ، جز گاف در هر ردیف غزلی گفته و یا از دیوان خود که اکنون ناپید است، انتخاب نموده و در رساله گنجانیده است -

* ص ۲ ، س ۹

Marfat.com

تاریخ تصنیف این رساله ۹۸۲ هجری/۱۵۷۴ء است چنانکه از قطعهٔ تاریخ که آخر این رساله منقول است برمیآید ـ مهری از سید **اجمل** پسر سید **محمد باقر** (کاتب) بتاریخ ۱۱۴۵ھ نیز بر ورق ۲۷۳ ا و ۲۷۴ ا ثبت است ـ این رساله چندین بار در پاک و هند بچاپ رسیده ـ

طبق مؤلف ''هفت اقلیم'' **محمود** یکی از اهالی لاهور بود ـ تاکنون زمان این شاعر بدانشمندن درست معلوم نبوده و نسخهٔ حاضر برای تعیین زمان او خیلی مفید است ـ علاوه برین نگارنده دو مثنوی این شاعر بنام ''عاشق و معشوق'' و ''هفت کشور'' را نیز پیدا کرده ـ مثنوی اول او (عاشق و معشوق) در سال ۱۰۰۷ھ سروده شده و میرساند که او تا این سال بقید حیات بوده ـ

رش: ایتھے ۱۷۶۸-۶۹ ؛ عباسی شماره ۳۹۴ ؛ شیرانی ۱ : ۱۷۷ ؛ بانکی پور ۳ : ۲۷۲ ـ

نسخهٔ دیگر آن نیز در دانشگاه پنجاب؛ زیر شماره Pi VI-295 و Pi VI-221/1273 موجود است که فاقد قطعهٔ تاریخ[1] است البته یکی از نسخه های مجموعهٔ شیرانی شماره ۲۱۴۳ این قطعه را دارد[2] ـ

اغاز: ای داغ بر دل از غم خال تو لاله را — شرمنده ساخت آهوی چشمت غزاله را

انجام: بهر تاریخ این رسالهٔ خوار — بود از روی فکر پرده گشای

تا که از غیب در دل **محمود** — گفت هاتف که گشت بزم[1] آرای[2]

۱۸۳ / ۱۶۷ مثنوی فرهاد و شیرین

بخط نستعلیق ریز استادانه ـ ۳۹ ورق ، $6\frac{1}{4} \times 3\frac{1}{2}$ انچ ، ۱۴ بیت ـ

گویندهٔ این مثنوی عشقیه مولانا **وحشی بافقی** متوفی ۹۹۰ھ / ۱۵۸۲ء یا ۹۹۱ھ/ ۱۵۸۳ء است ـ از ایران بهند آمده و بدربار اکبر اعظم (۹۶۳-۱۰۱۴ھ/۱۵۵۶-۱۶۰۵ء) میزیسته ـ این مثنوی با کلیات او در تهران بچاپ رسیده ـ

۱- در اصل : پر ـ

۲- دکتر ظهورالدین احمد در ''پاکستان میں فارسی ادب'' ص ۱۰۴ از همین قطعه ۹۹۲ در آورده است ـ

Marfat.com

رش : ریو ۶۶۳ب؛ ایتھے ۱۴۴۴؛ سپرنگر ص ۵۸۶-۸۷؛ سپہ سالار ۶۹۷؛ مرکزی ۲۲۵۴ -

آغاز: الٰہی سینه‌ای ده آتش افروز دران سینه دلی، وان دل همه سوز
هر آن دل را که سوزی نیست دل نیست دل افسرده خود جز آب و گل نیست

انجام: نوای عشقبازان خوش نوائیست که هر آهنگ او را ره بجائیست
اگرچه صد نوا خیزد ازین چنگ چو نیکو بنگری باشد یک آهنگ

۱۸۴ کلیات محتشم کاشی

۱۴۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۲۱۱ هجری/۱۷۹۶ء در پیشاور - ۱۷۷ ورق ، ۱۰ × ۶ $\frac{۳}{۴}$ انچ ، ۲۲ بیت -

نتیجهٔ طبع شاعرانهٔ مولانا **محتشم** کاشانی است که در سال ۹۹۶ھ/۱۵۸۸ء فوت کرده - این کلیات را یکی از دوستانِ محتشم، تقی‌الدین محمد الحسینی معروف به **تقی کاشی**، بموجب وصیت محتشم در سال ۱۰۰۱ھ/۱۵۹۲ء جمع آوری نموده و بصورت کلیات ترتیب داده است - **تقی کاشی** دیباچهٔ مختصری نیز در اول کلیات نگاشته که دران احوال مولانا را بیان نموده - سال تدوین از قطعه‌ای که در آخر نسخه درج است بر میاید - کلیات مشتمل است بر هفت دیوان که هر یکی از آنها رساله، نام دارد بقرار زیر :

۱- شبیبیه ۲- شبابیه ۳- صبائیه ۴- جلالیه ۵- نُقل‌عشاق ۶- ضروریات ۷- معمیات -

دیوان اول محتوی قصاید است - دوم، سوم، چهارم و پنجم شامل غزلیات است - ششم مجموعهٔ تواریخِ و احیاء و اموات بعضی شعراء و دوستان است و هفتم دارای معمیات است -

ازین هفت رساله فقط قسمتی از رسالهٔ سوم و رسالهٔ چهارم کامل در نسخهٔ حاضر نیست - ترتیبِ دواوین نیز درین نسخه پس و پیش یعنی بدینطور است : دیباچه، رسالهٔ ششم، هفتم، اول، دوم، سوم و پنجم -

Marfat.com

رسالهٔ جلالیهٔ او در سال ۱۳۰۴ ه در بمبئی بچاپ رسیده بود و کلیات او را بعنوان ''دیوان محتشم'' در سال ۱۳۴۴ ه ش در تهران چاپ و منتشر ساخته اند۔

رش : ریو ص ۶۶۵ ؛ ایتھے ۱۴۴۷ ؛ باڈلین ۱۰۵۰ ؛ عباسی ۳۷۰ ؛ مرکزی ۲۷۶۱ ۔

آغاز: ای نام تو در هر لغتِ ذکر انام وز تذکرهٔ نام تو شیرین لب و کام
بی نام تو شغلها تباه اند تباه با نام تو کارها تمامند تمام

حمد و ثنائی که دیباچهٔ دواوین ' فصحاء را شاید خلّاقی را لایق است که نهال وجود اعیان ممکنات را.....(رساله پنجم)

انجام : در تسوید این مشوش اوراق چیزی که هیولای آن بفکر صورت یافته تاریخ انشای این محقر نسخه است که مرکب است از دو بیت که جمیع مضارعش تاریخ سال تألیف واقع شده اند.....

نقل عشاق که قنادی فهم بخشد از چاشنی وی همه جای
سال وی را بدو شکل ار طلبند دوششش آور نهی از بی همه جای

بخشد + طلبند = ۱۰۰۱ ه

۱۸۵ / ۱۸۳ مرثیهٔ محتشم کاشانی (معروف به هفت بند کاشی)

بخط شکستهٔ اواسط قرن دوازدهم هجری شاید بدست سید محمد باقر - ۶ صفحه
$\frac{1}{2}$-۶ × ۴ انچ ، ۱۰ - ۱۱ بیت -

گویندهٔ این بندها که بنام 'مرثیهٔ حسن و حسین ، نیز یاد شده مولانا محتشم کاشانی متوفی ۹۹۶ هجری/۱۵۸۸ ء است - این مراثی را جزو کلیات او در سال ۱۳۴۴ ه ش ، در تهران چاپ و منتشر ساخته اند۔

۱-

Marfat.com

رش : ایوانو ۱۷۶۱ ؛ باڈلین ۱۲۳۹/۴۵، ۴۹ - ؛ عباسی ۳۷۰ -

آغاز: باز این چه شورش است که در خلق عالم است
باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

انجام : خاموش محتشم که ز ذکر غم حسین جبریل را ز روی پیغمبر حجاب شد . . .
گلی ز باغ رسول خدا امام حسین چراغ چشم علی مرتضی امام حسین
بکربلا شده سیراب جوی تشنه لبی چشیده آب ز تیغ جفا امام حسین

در آخر این نسخه ابیات مثنوی از مقیم و چند غزل از شعرای دیگر نیز منقول است -

۱۸۶ دیوان عرفی شیرازی
۲۰۷

بخط نستعلیق بتاریخ محرم ۱۰۳۳ هجری/۱۶۲۳ء ۳۳۲ صفحه، $8\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ انچ،
۱۴--۱۵ بیت

مشتمل بر غزلیات و رباعیات جمال‌الدین عرفی شیرازی متوفی ۹۹۹ھ/۱۵۹۰ء است که بنا به شمارهٔ ۱۴۵۱ در فهرست ایتھے، در سال ۹۹۶ هجری/۱۵۸۸ء مرتب شده - ''اول دیوان عرفی شیرازی'' کلماتِ تاریخ است - او ملازم دربار حکیم ابوالفتح گیلانی بوده و تا زیست قصایدی بمدح وی میگفته - از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه اهمیت زیادی دارد - دیوان عرفی در ۱۳۰۸ھ ق در بمبئی و چند سال پیش در تهران منتشر شد -

رش : ریو ۶۶۷الف ؛ ایتھے ۱۴۵۱ ؛ باڈلین ۱۰۵۱-۵۴ ؛ بلوشه ۱۸۳۹-۱۸۴۴ ؛ ڈھاکا ۹۵ ؛ راس براؤن ۴۳ ؛ مرکزی ۳۰۳۳ -

آغاز: ای نه فلک ز خوشهٔ صنع تو دانه‌ای وز قصر کبریای تو عرش آستانه‌ای . . .
تحفهٔ مرهم نگیرد سینهٔ افگار ما سایهٔ گل بر نتابد گوشهٔ دستار ما
(غزل)

انجام : عرفی تو کجا بیش به میخانه شوی کودل که بسعی مست و دیوانه شوی
پروانه نمیشود مگس لیک بسوز تا تهمتی شیوهٔ پروانه شوی

Marfat.com

۱۸۷
۱۴۲

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۳۱ ورق ۸ × $\frac{۳}{۴}$ ۴ انچ، ۱۳ بیت -

مشتمل بر غزلیات و رباعیات است - محتویات این نسخه نسبت به نسخهٔ سابق کمتر است -

آغاز: تحفهٔ مرهم نگیرد سینهٔ افگار ما سایهٔ گل بر نتابد گوشهٔ دستار ما

انجام: یارب بر عفوت به پناه آمده ام سر تا بقدم غرق گناه آمده ام
چشمی بکرم بخش کز غایت شوق بی دیده بامید نگه آمده ام

۱۸۸ - ۱۹۱ کلیات عرفی شیرازی

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۶۹۸ صفحه، ۱۱ × $\frac{۳}{۴}$ ۶ انچ، ۱۵ بیت -

اثر طبع مولانا سید محمد بن خواجه زین الدین علی بن جمال الدین **عرفی** شیرازی متوفی ۹۹۹ هجری/۱۵۹۰ء است - این نسخه مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات، ترکیب بند و ترجیع بند و مثنویات و ساقی نامه و رساله‌ای در فلسفهٔ علم نفس - در اول این نسخه مقدمه‌ای از قلم محمد صادق **ناظم** تبریزی نگاشته شده - درین مقدمه گفته شد که این نسخه را مولانا عرفی چند روز قبل از مرگ خود خدمت **خانخانان** فرستاده بود و بعضی از قصاید و غزلیات و قطعات وغیره که درین نسخه هست در نسخه‌های دیگر نیست - **ناظم** این نسخه را در سال ۱۰۳۱ھ/۱۶۲۲ء دوباره ترتیب داده (ص ۴، س آخر) و از کلمات "طی ترتیب" تاریخ گرفته، چنانکه گفته: "چون طریق ترتیبش طی شد، تاریخش از حروف 'طی ترتیب' ظهور نمود" - ازین لحاظ اهمیتی بسزا دارد - قصاید در حواشی و غزلیات و اصناف دیگر در وسطِ کاغذ منقول است -

Marfat.com

رش : ریو ۶۶۷الف؛ ایتھے ۱۴۵۱ تا ۱۴۶۳؛ باڈلین ۱۰۵۱-۵۴ -

محتویات این نسخه بدین قرار است :

۱۸۸ قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره ـ

۲۱۲ (۱)

آغاز غزلیات :

ز خوان نطق چو دادی غذای جان مرا حلاوتی بده از حمد خود زبان مرا

آغاز قصاید :

از رغبت دنیا الم آشوب نگردم زین باد پریشان نکنم زلف علم[1] را

انجام قصاید :

رموز حکمت و اسرار قدس جلوه دهد بمدح خویش لب عقل اولین مگشای

۱۸۹ مثنوی مجمع الابکار

۲۱۲ (۲)

این مثنوی عارفانه و فلسفیانه را عرفی بتقلید 'مخزن اسرار' نظامی سروده ـ

رش : ایتھے ۱۴۵۱/۵ ؛ ریو ص ۶۶۷ب، ۸۴۵ب؛ باڈلین ۱۰۵۱؛ ایوانو ۶۸۵ -

آغاز: بسم الله الرحمٰن الرّحیم موج نخست است ز بحر قدیم

انجام : ریش فزون کن غم بیهود چند کم ز زنی خود نتوان بود چند

این مثنوی در کانپور (هند) بطبع رسیده ـ

۱- در اصل : الم -

Marfat.com

۱۹۰
۲۱۲ (۳)

مثنوی شیرین فرهاد

این مثنوی بنام 'خسرو شیرین' و 'فرهاد و شیرین'، نیز یاد شده ـ موضوع این مثنوی نیز فلسفه و عرفان است ـ

رش : ایتهے ۱۴۵۱-۶ ، ریو ص ۶۶۷ب ؛ ایوانو ۶۸۵ ؛ مرکزی ۵۰۲۹ -

۵۹

آغاز: خداوندا دلم بی نور و تنگست دل من سنگ و کوه طور سنگست
دلم را غوطه ده در چشمهٔ نور تجلی کن که موسیٰ هست در طور

انجام : کسی را کز زبان ابن هرزه خیزد اگر من خون نریزم عشق ریزد

۱۹۱
۲۱۲ (۴)

رساله در فلسفهٔ علم نفس

۱۱ صفحه - ۱۷ سطر - ناقص الاخر ـ

رسالهٔ کوچکی است در نثر فارسی که در اصل مقدمهٔ کلیات اوست و بنام 'رساله نفسیه' و 'رساله نفس نفیس' نیز یاد شده ـ

رش : ایتهے ۱۴۵۲/۱ ؛ باذلین ۱۰۵۳ -

آغاز: حمدی که از نهایت شایستگی منزه از شائبهٔ تعیین[1] و تخصص آمده ، اجمال آن . .

انجام : فریب‌زار لذات و شهوات را سوی پیشانی رفته ، از وادی آشفته‌کردیها سراسیمگیها روی . . .

۱- در اصل : تعیّن -

Marfat.com

۱۹۲ ـ ۱۹۴ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری ـ بفرمایش خواجه نورالدین کتابت شده ـ ۱۱۵ ورق، ۹ ½ × ۵ ½ انچ ، ۱۶ ـ ۱۷ بیت ـ

این نسخه مشتمل است بر غزلیات و مثنویات بقرار زیر :

۱۹۲ غزلیات

۲۱۶ (۱)

درین نسخه غزلیات تمام ردیف ها موجود نیست ـ ورق اول موجود است ولی بعد ازان چند ورق که دارای غزلیات ردیف الف تا ت بود ، از بین رفته ـ از ردیف 'ت' تا 'ی' موجود است ـ

آغاز: ای متاع درد در بازار جان انداخته — گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

انجام : مفروش ناز عصمت قدح شراب در کش — گه به هست شرم عصیان زغرور بیگناهی

۱۹۳ مثنوی مجمع الابکار

۲۱۶ (۲)

۳۷ ورق ، ۱۹ بیت ، ناقص الاول

رش : بانکی پور ۲ : ۱۹۲ ـ

آغاز: . . . انجمن آرای حریم سماع — نوحه طراز لب کرم وداع

از نفس گرم ترحم فشان — وز اثر گریه تبسم چکان

انجام : عرفی ازین می قدحی نوش کن — وز غم جز دوست فراموش کن

ریش فزون کن غم بیهود چند — کم ز زنی خود نتوان بود چند

Marfat.com

۱۹۴
۲۱۶ (۳)

مثنوی فرهاد و شیرین

۸ ورق — ۱۹ بیت ، ناقص‌الاخر ـ

آغاز: خداوندا دلم بی نور و تنگست — دل من سنگ و کوه طور سنگست
دلم را غوطه ده در چشمهٔ نور — تجلی کن که موسی دست در طور

انجام: پرستاران نشاط از سر نهادند — بروی دل در حیرت گشادند
که این اندیشه آیا از چه رو داد — چه رفت آخر که اندوه از طرب زاد

۱۹۵
۸۲

دیوان فیضی

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۳ھ/۱۶۰۴ء در لاهور ـ ۱۵ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۳۰ بیت ـ ناقص‌الاخر ـ

دیوان غزلیات ابوالفیض **فیضی** فیاضی (متولد ۹۵۴ھ/۱۵۴۷ء و متوفی ۱۰۰۴ھ/ ۱۵۹۵ء) است ـ اوراق نسخه بی ترتیب است و غزلیات را از ردیف ل که ناقص است تا ردیف نون دارد ـ در آخر نسخه چند قصیده نیز منقول است ـ

جلد اول کلیات او در سال ۱۹۶۶ میلادی از طرف ادارهٔ تحقیقات پاکستان لاهور منتشر شده ـ نظر به تاریخ کتابت دومین قدیمترین نسخهٔ دنیاست ـ

رش: ریو ص ۳۵۰؛ ایتهے ۱۳۶۴؛ باذلین ۱۰۵۷؛ سپه سالار ۶۵۲؛ مرعشی [illegible] ـ

آغاز نسخه:

مستانه سخن میرسد از دل بلب ما — عشق است که بربسته زبان ادب ما

انجام: آنی که تمنای تو در سینه نگنجد — خورشید جمال تو در آیینه نگنجد
حیران فسون سازی عشقم که جمالت[1] — از دیده درون آمد[2] و در سینه نگنجد

۱- در اصل: خیالست ـ ۲- در اصل: در آمد ـ

Marfat.com

۱۹۶ / ۲۲۹ مثنوی مرکز ادوار

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ھ / ۱۶۴۵ء در مشهد مقدس - ۱۴ ورق، $6\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ انچ، ۱۲ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه و فلسفیانه که بتقلید 'مخزن اسرار' **نظامی** سروده شد ابوالفیض **فیضی** متولد ۹۵۴ھ/۱۵۴۷ء و متوفی ۱۰۰۴ هجری / ۱۵۹۵ء است - تاریخ تألیف این مثنوی ۹۹۳ هجری / ۱۵۸۵ء است - در آخر این نسخه مهر حافظ **غلام محمد** بتاریخ ۱۱۴۹ هجری/۱۷۳۶ء ثبت است - نظر به تاریخ کتابت، یکی از نسخه های مهم دنیاست -

رش : ریو ص ۶۷۰ ؛ باذلین ۱۰۵۷ ؛ سپرنگر ص ۶۲ ، ۱۲۷ ؛ شیرانی ۱ : ۱۸۱ -

آغاز: بسم الله الرحمٰن الرحیم — گنج ازل راست طلسم قدیم
گنج ازل چیست کلام خدا — مهر ابد کرده بنام خدا

انجام : خیز که دیگر به هزاران وداع — پیشتر از خود بروم الوداع
سوختم از غصه درین نو بهار — باده بود درخم و من درخمار

۱۹۷ / ۱۶۶ مثنوی سوز و گداز*

بخط نستعلیق ریز و استادانه - ۲۱ ورق، $6\frac{1}{4} \times 3\frac{1}{2}$ انچ، ۱۴ بیت -

گویندهٔ این مثنوی **نوعی** خبوشانی متوفی ۱۰۱۹ هجری/۱۶۱۰ء است - او این مثنوی را بنام شاهزاده **دانیال** متولد ۹۷۹ھ (۱۵۷۱ء) متوفی ۱۰۱۲ھ (۱۶۰۴ء) سروده و دران داستان یک زن هندو را که بمرگ شوهرش با لاشهٔ او زنده در آتش جست، بیان نموده -

---

* ورق ۱۸، س ۲ -

Marfat.com

این مثنوی در سال ۱۲۸۴ھ/۱۸۶۷ء در لکهنئو بچاپ رسیده۔

رش: ریو ص ۶۷۴ الف؛ ایتهے ۱۴۸۵؛ باڈلین ۱۰۶۴-۶۶؛ سپرنگر ص ۱۱۴؛ عباسی ۲۷۳؛ مرکزی ۱۴۲۷/۱۸؛ بانکی پور ۱۱: ۱۳۳-

آغاز: الهی خنده ام را نالگی ده — سرشکم را جگر پرکالگی ده
نفس را جلوهٔ آه جگر بخش — نظر را سوی خود راه ظفر بخش

انجام: نهال شمع بزمش باد شاداب — چراغ مجلسش باد آسمان تاب
کند طغرای فرمانش منقش — چو باد از جلوه روی آب و آتش

۱۹۸/۲۲۲ دیوان نظیری

بخط نستعلیق استادانهٔ محمد صالح کشفی؟ بتاریخ ۱۰۳۵ هجری/۱۶۲۵ء - ۱۴۵ ورق، ۹½ × ۶ انچ، ۱۰ — ۱۱ بیت - ناقص‌الاخر۔

اثر طبع مولانا محمد حسین **نظیری** نیشاپوری متوفی ۱۰۲۳ هجری/۱۶۱۴ء است و مشتمل است بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات وغیره - بر سر ورق مهر سکهٔ **شاه قاسم** برید ثانی (۹۹۷—۱۰۰۰ھ) ثبت است و معلوم است که این مهر خیلی بعد از وفات او زده شده۔ بر اختتام قصاید تحریر جودمیا ناتهه بتاریخ ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء و در آخر نسخه بتاریخ ۱۸۵۸ میلادی است - بنظر دکتر مولوی **محمد شفیع** این نسخه بدست محمد صالح **کشفی** متوفی ۱۰۶۱ھ/۱۶۵۱ء کتابت شده است که برادر میر محمد مومن **عرشی** متوفی ۱۰۹۱ھ/۱۶۸۰ء بوده۔

طبق فهارس مطبوعه دومین قدیمترین نسخهٔ دنیاست - (قدیمترین مال سپرنگر مکتوبه ۱۰۳۲ هجریست) - این دیوان سابقاً در هند و در ۱۳۳۰ھ ش در ایران بچاپ رسیده۔

رش: ریو ص ۸۱۷ب؛ ایتهے ۱۴۸۹؛ باڈلین ۱۰۷۴؛ سپرنگر ص ۵۱۵؛ بلوشه ۱۸۶۴، ۱۹۹۷-

آغاز: [حمد خوا]نی که نه ذکر تو کند گویا نیست — ناظری را که تو منظور ندای بینانیست

انجام: ... که برای صدقه گرد سر او — گشتند چو بنده آسمان و اختر او

Marfat.com

۱۹۹ / ۱۳۴ مثنوی محمود و ایاز

بخط نستعلیق ۱۱۲۹ هجری/۱۷۱۷ء - ۲۷۸ ورق ۷ × $\frac{۳}{۴}$ ۵ انچ، ۱۲ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عشقی **زلالی** خوانساری متوفی ۱۰۲۶ هجری/۱۶۱۷ء است که بعهد شاه‌عباس صفوی (۹۹۵-۱۰۳۸ھ/۱۵۸۷-۱۶۲۹ء)، بفرمایش میر **محمد باقر داماد** (۲۰ ب، س ۷) داستان **محمود و ایاز**[1] را بسلک نظم کشیده - در تعریف خوانسار و در احوال خود نیز ابیات سروده است - زلالی این مثنوی را چنانکه از ابیات زیر برمیآید در ۱۰۰۱ھ/ ۱۵۹۲ء شروع و در ۱۰۲۴ھ/۱۶۱۵ء بپایان برده است -

در استفتاح این منشور نامی — بجو تاریخ نظمش از نظامی
که در اتمام محمود و ایازت — پی تاریخ ختم سوز و سازت
نی خامه بنغمه مژده پاشد — الٰهی عاقبت محمود باشد

۱۰۲۴

(۱۲۷۶، س ۱-۳)

در سال ۱۲۹۰ھ/۱۸۷۳ء در لکهنئو بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۶۷۷ب؛ ایتھے ۱۳۹۷ و ۱۳۹۴؛ باڈلین ۱۰۸۱ -

آغاز: بنام آنکه محمودش ایاز است — غمش بتخانهٔ ناز و نیاز است
شب و روز از پی خدمت بدرگاه — سیاهی میکنم از دور چون آه

انجام : فلک را بین که خود روی زمین چیست — که هیچ انگشتری در این نگین نیست
دل نقش نگین بر خاتم دل — شود ختم سخن بر جان بسمل

۱- قبر ایاز در محلهٔ "رنگ محل" لاهور مرجعهٔ خاص و عام است -

Marfat.com

۲۰۰ / ۲۰۲ ساقی‌نامهٔ مرشد

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۴ صفحه، ۹ × ۴ انچ ۲۰ -- ۲۱ بیت -

گویندهٔ این ساقی نامهٔ مختصر **مرشد** بروجردی متوفی ۱۰۳۰ هجری / ۱۶۲۱ء است - او چندی بملازمت مرزا **غازی بیگ ترخان** والی سند (۱۰۱۱-۱۰۲۱ھ/۱۶۰۲-۱۶۱۲ء) بوده و بعد بدربار **جهانگیر** (۱۰۱۴-۱۰۳۷ھ/۱۶۰۵-۱۶۲۸ء) نیز بسر میبرده -

رش : میخانه، چاپ تهران ص ۶۰۳ — ۶۰۷ -

آغاز: بهارست و دل مست و من درخمار — خوشا جام می خاصه فصل بهار
ازان می که گر شیشه نبود نقاب — بیالایدش پرتو آفتاب

انجام : به **مرشد** ز جامی کرم کن شراب — که دروی برقصد سرم چون حباب . . .
چنان مستم از گردش چشم یار — که اهل دل از ساغر شهریار

۲۰۱ / ۱۵۵ مثنوی نان و حلوه

بخط نستعلیق بتاریخ ۷ صفر ۱۲۹۰ هجری/۱۸۷۳ء - ۱۴ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۴ — ۱۵ سطر -

گویندهٔ این مثنوی عرفانی شیخ بهاءالدین **عاملی** متخلص به 'بهائی' (ص ۱، س ۳) متولد ۹۵۳ھ/۱۵۴۶ء و متوفی ۱۰۳۱ هجری/۱۶۲۲ء ست - عناوین مثنوی عربی است مثل 'فی ذم اهل ریا' و 'فی الفواید متفرقه' و 'فی ذم اصحاب . . . اظهار الفضل' وغیره - او مصنف 'کشکول' معروف است - یکی از چاپ‌های این مثنوی در حدود ۱۳۴۷ھ/۱۹۲۸ء در لاهور منتشر شد -

Marfat.com

رش : ریو ص ۶۷۹ ؛ ایتھے ۱۵۱۷ ؛ باڈلین ۱۰۸۵ ؛ سپرنگر ص ۳۶۸ ؛ عباسی ۵۸۴ - پیشاور ۱۰۵۶ -

آغاز: ایها اللاهی عن العهد القدیم ایها الساهی عن النهج القویم
مرحبا ای بلبل بستان حی کامدی از جانب بستان حی

انجام : یا بهائی اتخذ قلباً سواه فهو ما معبوده الا هواه
آنچه از حق باز دارد ای پسر نان و حلوا نام کردم ای پسر

۲۰۲/۲۰۳ دیوان محمد صوفی ماژندرانی

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۲۸ ورق ۹ × ۴ انچ، ۱۸ — ۱۹ بیت - ناقص الاول والآخر -

اثر طبع محمد **صوفی** متخلص به محمد متوفی بعد از ۱۰۳۵ هجری/۱۶۲۵ء است و مشتمل است بر قصاید و غزلیات و ترکیب بند و رباعیات و ساقی نامه وغیره - او ساقی نامهٔ خود را در سال ۱۰۳۰ هجری/۱۶۲۱ء باتمام رسانیده و گفته :

گه نظم این گوهر آبدار ز تاریخ هجرت شده سی هزار
۱۰۳۰

طبق فهرست نگارکتابخانهٔ بانکی‌پور، **صوفی** تا ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء خوش میزیسته -

رش : بانکی پور ۳ : ۶۰ ؛ میخانه، تهران ۱۳۴۰ هش، ص ۴۸۰ -

آغاز: آسمانا بدار ازین حرکت روزگارا برای زین هنجار . . .
به‌محمد ز خلق میرسد آن که ز کافر به **احمد** مختار

انجام : روشن بتی بخوبی همچون لطیف جانی یاران چو زاد سروی خرم چو بوستانی

Marfat.com

۲۰۳ / ۱۷۹ دیوان مطائبات حکیم شفائی

بخط نستعلیق ٥ شوال ۱۰۳۱ هجری/۱۶۳۲ع - ۲۳٥ ورق ، ۹ × ٥ انچ ، ۱٥ بیت - ناقص الاول - کرمخورده -

اثر طبع شرف الدین حسن معروف به حکیم **شفائی** متوفی ٥ رمضان ۱۰۳۷ هجری (۱۶۲۸ع) است و مشتمل بر قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات است - او بملازمت دربار شاه عباس اول صفوی (۹۹٥-۱۰۳۸ھ / ۱۵۸۷-۱۶۲۹ع) بسر میبرده -

تاریخ کتابت این نسخه مقدم تر از تمام نسخه‌هائی است که در فهارس معروف ذکر شده و ازین لحاظ یکی از نوادر است -

رش : ریو ص ۸۲۲ ؛ ایتھے ۱۵۳۱؛ باڈلین ۱۰۹۳ ؛ سپرنگر ۱٥۰، ٥۷۰ ؛ بلوشه ۱۸۸٥؛ ایوانو ۷۲۹؛ بانکی پور ۳ : ٥۸ -

آغاز: ...**شفائی**[1] از در بقراط همت — اگر درد دلی داری جگر خا

که گرد آسیای این کهن دیر — رعافی را نشد هرگز مداوا

انجام : عکس رخت آئینه را ساخته کنگیر — صرفی که ترا گفت که آئینه بکف گیر؟

۲۰۴ / ۲۲۴ دیوان حسن بیگ شاملو

بخط شکستهٔ نستعلیق آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰٥٥ هجری/۱۶۴٥ع - در مشهد مقدس - ۱۳ ورق ، ۶ ½ × ۳ ½ انچ ، ۱۲ بیت - ناقص الاول -

اثر طبع **حسن بیگ شاملو** متوفی ۱۰٥۰ هجری/۱۶۴۰ع است - او حاکم خراسان بوده و در شعر "حسن" تخلص میکرد - دیوان او مشتمل است بر غزلیات و رباعیات وغیره -

۱- در اصل : شفاء -

Marfat.com

او پس از وفات پدرش **حسن خان** در ۱۰۲۷ هجری / ۱۶۱۸ء حاکم خراسان شده بود - **قدسی** مشهدی نیز قصیده‌ای بمدح وی گفته -

از لحاظ تاریخ کتابت قدیمتر از تمام نسخه‌هائی است که در فهارس معروف ذکر شده و ازین لحاظ یکی از نوادر است -

رش : ریو ص ۶۸۲الف و ۱۰۹۱الف (ذکرش) ؛ سپرنگر ۴۱۹ ؛ ایوانو ۸۰۰ -

آغاز: شال پوشی را که حسرت بر قماش دولت است
در لباس عافیت یک پیرهن آزار ده

انجام : تاکی ز غمت ناله به‌آهنگ کنم — تاکی مژه را بخونِ دل رنگ کنم
در بندِ رضایِ دوست بودن هنر است — **نمرود** نیم که باخدا جنگ کنم

۲۰۵ اشعار مولانا نادم گیلانی

۲۲۵

بخط نستعلیق شکسته آمیزِ عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۰ هجری/۱۶۴۰ء - در مشهد مقدس -
۱۶ ورق، $\frac{1}{2}$ ۶ × $\frac{1}{2}$ ۳ انچ ، ۱۲ بیت -

نتیجهٔ طبع مولانا **نادم** گیلانی متوفی در حدود ۱۰۵۰ هجری/۱۶۴۰ء است - در تذکرهٔ **نصرآبادی** (چاپ تهران ص ۲۰۴) مذکور است که او شاگرد مولانا **نظیری** نیشاپوری بوده و بعد از وفات او که در ۱۰۲۳ هجری/۱۶۱۴ء اتفاق افتاد ، باصفهان رفت و در آنجا بسن بالا تر از هفتاد سالگی در گذشت - اگر عمر او را در ۱۰۲۳ھ/۱۶۱۴ء بین سی و چهل فرض کنیم وفات او باید بین ۱۰۵۰-۱۰۶۰ھ / ۱۶۴۰-۱۶۵۰ء اتفاق افتاده باشد - بنا برین ممکن است این نسخهٔ نادر را درحین حیات او و یا مثل دیوان **حسن خان شاملو** کمی بعد از وفاتش کتابت نموده باشند - بهر حال یکی از نسخ قدیم و ذیقیمتی است چون نسخه ای ازین دیوان جز در فهرست بانکی‌پور که آنهم بدون تاریخِ کتابت است دیده نشد -

Marfat.com

رش : بانکی پور ض ۱ : ۱۵۵ ، ۲۰۹ -

آغاز: تا باغ از گل تو شناسد شمیم را پیوند کرده است بزلفت نسیم را
از بیکسی به هیچ غمی می طپد دلم اندک ملال سخت نماید یتیم را

انجام : گر بشنوی که از سخنم شکوه تا کجاست کاری که با قلم نکنی با زبان کنی

۲۰۶ / ۱۵۳ دیوان کلیم

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۴۵ ورق، $6\frac{3}{4} \times 4\frac{1}{4}$ انچ، ۱۳ -- ۱۴ بیت -

نتیجهٔ طبع مرزا ابو طالب **کلیم** همدانی متوفی ۱۰۶۱ هجری/۱۶۵۱ء است که مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و سه مثنوی - او ملک‌الشعرای دربار **شاهجهان** (۱۰۳۷-۱۰۶۸ھ/ ۱۶۲۷ - ۱۶۵۷ء) بوده - قبل ازان چندی بدربار **ابراهیم عادلشاه** ثانی والی بیجاپور (۹۸۷ - ۱۰۳۵ھ/۱۵۷۹ - ۱۶۲۶ء) نیز بسر برده بود - دیوان او سابقاً در هند و اخیراً در ایران بچاپ رسیده -

وفات او در کشمیر اتفاق افتاد و ملا **طاهر غنی** از مصراع "طور معنی بود روشن از کلیم" تاریخ او را یافته بود - بعضی از فهرست نگاران وفات او را در ۱۰۶۲ھ نیز نوشته اند که شاید صحیح نباشد - اصلاً از همدان بود ولی چون در کاشان تربیت یافت کاشانی معروف گشت - با **صائب** تبریزی و **میر معصوم** کمالِ الفت و دوستی را داشت -

رش : ریو ص ۶۸۶ ؛ ایتھے ۱۵۶۳ ؛ بانکی‌پور ۱۱۱۶ ؛ سپرنگر ص ۳۰۴ ؛ عباسی ۳۹۱ - سپه سالار ۶۵۹ -

آغاز: بدل کردم بمستی عاقبت زهد ریائی را رسانیدم به آب از یمن بی بنیاد تقوی را
زسینه این دل بیمعرفت را میکنم بیرون چرا بیهوده گیرم در بغل مینای خالی را

Marfat.com

انجام : به گُل تشبیه گلگونی تمام است — که ضعف و قوتش هر صبح و شام است
سبک چون رنگ جستی ... از جا — کنون رنگ .....[1]

۲۰۷/۱۸۷ انتخاب مثنویات کلیم

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵۴ ورق ۹ × ۵ ½ انچ، ۱۴ بیت -

گویندهٔ این مثنویات ابو طالب **کلیم** همدانی متوفی ۱۰۶۱ھ/۱۶۵۱ء است - او در تمام زندگی خویش در مواقع مختلف مثنویات میگفت و دران تاریخ آن را نظم میکرد - کسی از ارادتمندانش این نوع مثنویاتش را جمع و تدوین نموده بصورت کتابی درآورده - شاید جمع آورندهٔ این مجموعه شخصی بنام ''گل محمد'' باشد که مهرش بتاریخ ۱۲۱۰ هجری ۱۷۹۵ء در کتاب (ورق ۵۲الف) ثبت است - در '' خلاصة الکلام '' فهرست مثنویاتش داده شده -

رش : ریو ص ۶۸۶؛ ایتھے ۱۵۶۳-۷۰؛ باڈلین ۱۶ا ۱۱-۲۱؛ سپرنگر ص ۳۵۳؛ عباسی ۳۹۱؛ سپه سالار ۶۵۹ -

آغاز: زهی دلنشین قصر آراسته — بباغ جهان سرو نو خاسته

انجام : وزد باد قهرش چو بر روزگار — ز حمام بر رو نشیند غبار
بود آتش و آب را تا فروغ — ز رویش بود مهر و مه با فروغ

۱- این کلمات را موریانه بکلّی از بین برده و نسخهٔ مطبوعه این قطعه را ندارد -

Marfat.com

۲۰۸/۱۵۰ کلیات سعید خان قریشی ملتانی

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱۲۸ هجری/۱۷۱۶ء - ۲۴۶ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ بیت -

مجموعهٔ قصاید و غزلیات، قطعات و ترکیب بند و ترجیع بند و رباعیات و ساقی نامه و مکاتیب و قطعاتِ تاریخ ازسعید خان ملتانی متولد ۱۰۲۲ هجری/۱۶۱۳ء (۱۸۴ الف) است - طبق شیر خان لودی او در اواخر رمضان ۱۰۸۷ھ/۱۶۷۶ء در ملتان رحلت نمود (تذکره مرآة الخیال شماره ۱۱۱ ورق ۱۱۸ب) - او کلیات خود را اولین بار در سال ۱۰۶۳ هجری/ ۱۶۵۳ء در احمد آباد گجرات جمع آوری نموده (ورق ۲۰، س ۹) و در سال ۱۰۷۱ هجری/۱۶۶۰ء بدست کاتبی کتابت شد چنانکه دوستانش تواریخ گفتند که یکی ازانها اینست - :

سال تاریخ این چه گویم گفت ’گو نشانهای کلک شکر الله‘

۱۰۷۱

بعد ازان تا آخر عمر مطالبی را بر آن می افزود که اغلب در نسخهٔ حاضر موجود است - شاهجهان او را برای راهنمائی شاهزاده مراد بگجرات فرستاده بود - او چندی آنجا بماند ولی بنابه اوضاع نامساعدِ آنجا به پایتخت باز گشت - عالمگیر بعد از جلوس خود او را حاکم ملتان معین نموده بود - بعلت کم بود نسخه ها یکی از نوادر است -

رش : سپرنگر ص ۵۶۰ ؛ ایوانو ۷۷۱ -

آغاز: ای باهمه صفات برون از حسابها ذاتت منزه از اثر انقلابها

جز وحدت وجود تو حرفی نیافتیم خواندیم از جمیع مذاهب کتابها

انجام: شکر صد شکر سعیدا که بنعت یافتی مرتبهٔ حسانی .....

پیرو شیخ عراقی شده‌ای زان باقلیم سخن خاقانی

Marfat.com

۲۰۹ / ۱۷۳ دیوان صایب

بخط نستعلیق ریز محمد رضا بتاریخ ۱۰۷۳ هجری / ۱۶۶۲ء - ۴۰۱ ورق ، ۱۰ × ۶ ۱/۴ انچ ، ۱۶ - ۱۷ بیت -

این نسخهٔ معاصر نتیجهٔ طبع مرزا محمد علی **صایب** تبریزی متولد ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء و متوفی ۱۰۸۸ هجری/۱۶۷۷ء است و مشتمل است بر غزلیات و مقطعات و رباعیات و متفرقات وغیره - این دیوان سابقاً در مطبع نولکشور، کانپور (هند) و اخیراً در تهران بچاپ رسیده است -

رش : ریو ص ۶۹۳ ؛ ایتھے ۱۶۰۶-۲۳ ؛ باڈلین ۱۱۳۱-۳۷؛ سپرنگر ص ۳۸۴ ؛ عباسی ۳۵۱ ؛ سپه سالار ۶۲۲-۶۲۴ ؛ شیرانی ۱ : ۱۱۸ -

آغاز: اگر نه مدّ بسم الله بودی تاج عنوانها — نگشتی تا قیامت نوخط شیرازه دیوانها
نه تنها کعبه صحرائیست، دارد کعبهٔ دل هم — بگرد خویشتن از وسعت مشرب بیابانها

انجام : دلفروزست جام خاموشی — ما و عیش مدام خاموشی
ندرد پردهٔ کسی هرگز — در مجالس مقام خاموشی
پستی نطق میشود معلوم — چون بر آئی ببام خاموشی

۲۱۰ / ۱۰۳ مثنوی رانی کیتکی و سندر

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۵۳ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۱۵ بیت در صفحه -

گویندهٔ این مثنوی **محمد مراد** متخلص به‌لایق است که داستان عشق **رانی کیتکی و راجه سندر** را در سال ۱۱۰۰ هجری (۱۶۸۸ء) بپایان رسانیده - چنانچه خود گفته :

در سال هزار و یکصد افزون
این قصهٔ عشق گشت موزون (ورق ۵۲ ا ، س ۶)

Marfat.com

نسخهٔ دیگری ازین مثنوی در فهارس معروف بچشم نخورد و لذا یکی از نوادر است ـ

آغاز: پیشانی سجده سنج دارد — از نقد قبول گنج دارد
روز و شب اوست وقف طاعت — بی طاعت نیست هیچ ساعت

انجام: لایق خبرت ز درد سر نیست — طومار شکایت اینقدر نیست
حاصل شود ار سخن نیوشی — کام دو جهان بیک خموشی
صد شکر که از فروغ الهام — آغاز سخن گرفت انجام

۲۱۱ / ۲۳۴ دیوان شوکت بخاری

بخط نستعلیق و شکسته بتاریخ ۲۵ ذی‌حجه ۱۱۱۰ هجری/۱۶۹۹ء - ۱۰۶ ورق، ۹ × ۴ ۳/۴ انچ، ۱۰ یا ۱۱ بیت ـ

اثر طبع مولانا محمد اسحاق یا محمد ابراهیم متخلص به **شوکت بخاری** متوفی ۱۱۰۷ھ/۱۶۹۵ء است و مشتمل است بر غزلیات و قطعات و رباعیات و ترکیب بند وغیره ـ دو صفحهٔ اول مذهب و منقش است ـ تاریخ تدوین این دیوان ۱۰۹۳ هجری/۱۶۸۲ء است و خود **شوکت** آنرا جمع آوری نموده ـ نسخهٔ حاضر حسب فرمایش **عبدالجبار بیگ** نوشته شد ـ بر سر ورق مهر **محمد احتشام** بتاریخ ۱۱۴۴ هجری/۱۷۳۱ء ثبت است ـ طبق فهارس مطبوعه دومین قدیمترین نسخهٔ دنیاست (قدیمترین مال بلوشه مکتوبه ۱۱۰۸ هجریست) و بنا برین یکی از نسخ باارزش است ـ

رش: ریو ص ۶۹۸؛ ایتھے ۱۶۲۸-۳۳؛ باڈلین ۱۱۴۵، ۱۱۴۶؛ سپرنگر ص ۵۶۸؛ عباسی ۳۶۲؛ بانکی پور ۳: ۱۶۶؛ ضمیمه ۱: ۱۷۰؛ بلوشه ۱۹۱۵-۱۷؛ ایوانو ۸۰۹؛ ڈھاکا ۱۱۳؛ راس براؤن ۴۹؛ شیرانی ۱: ۱۱۸ -

Marfat.com

آغاز: زهی راه سخن پیشت زبان دردناکی را بسمعت ره صدای آبشار سینه چاکی را
بکنج معبدت جرم فلک خلوت نشین پیری که همچون سبحه گرداند بکف اجسام خاکی را

انجام: شد بسکه دل آزاری مردم دینم چون مهر بخود بخلق عالم کینم
پیری از قید خویشم آزاد نکرد عینک بنظر می نهم و خودبینم

۲۱۲ دیوان مخفی ۲۳۷

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۶۵ ورق، $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ ۱۱ بیت -

اثر طبع **مخفی** رشتی است و انتساب آن به **زیب‌النساء بیگم** (دختر اورنگ زیب عالمگیر) متخلص به مخفی متولد ۱۰۴۸ھ/۱۶۳۸ء و متوفیه ۱۱۱۴ هجری/۱۷۰۲ء، اشتباه است - مخفی رشتی نیز معاصر **عالمگیر** بوده و در عهد حکومت وی به هند نیز آمده بود - این دیوان مشتمل است بر غزلیات و قصاید و قطعات و رباعیات و مفردات وغیره - بر صفحهٔ شماره ۱ مهر میان **نبی بخش** ثبت است که تاریخش درست خوانده نمیشود، شاید ۱۲۲۶ھ / ۱۸۱۱ء باشد -

این دیوان در سال ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء در کانپور و در سال ۱۲۸۴ھ / ۱۸۶۷ء در لکهنئو بطبع رسیده -

رش: ریو: ص ۷۰۲ب؛ ایوانو ۸۲۴؛ شیرانی ۱ : ۱۲۹؛ پیشاور ۱۸۳۰ -

آغاز: ای ز ابر رحمتت خرم گل و بستان ما گفتگوی حرف عشقت مطلع دیوان ما
سوی سوی ما انا الحق گو زشوق دار عشق تشنهٔ خوان محبت ظاهر و پنهان ما

انجام: خوش آنکه **مخفی** نگار آید چو ماه تابان ز در در آید
چنانکه باید چنانکه شاید اگر نماید اجل مدارا

Marfat.com

۲۱۳
۱۸۸

کلیات جعفر زٹلی

بخط نستعلیق و شکستهٔ اواسط قرن دوازدهم هجری - ۶ ۴ ورق، ۷ ۱/۲ × ۴ ۳/۴ انچ، ۱۰ — ۱۲ سطر -

نتیجهٔ طبع میر **جعفر زٹلی** است که بحکم **فرخ سیر** در سال ۱۱۲۵ هجری/۱۷۱۳ء بقتل رسید (لغت سوانحی بیل) و مشتمل بر فالنامه، زتلینامه، منظومات و قطعات و هجویات وغیره است - در اول این نسخه اشعار فارسی، اردو و پنجابی دیگران منجمله رباعیات شاه عباس صفوی و شاهجهان نیز درج است و در آخر نسخه نیز رباعیات شیخ عطار، غزلیات قطب و صائب با اشعار اردو و پنجابی دیگران منقول است - بر ورق ۱۰۱ مهری بتاریخ ۱۱۴۶ هجری/ ۱۷۳۳ء و تحریری بتاریخ ۲۵ محرم ۱۱۴۹ هجری/۱۷۳۶ء بقلم **محمد غوث** ابن ابوالقاسم نگاشته شده .

این کلیات چندین بار در شبه قارهٔ پاک و هند بچاپ رسیده و نسخه‌ای در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور نیز موجود است -

رش : بلوم هارٹ ۱۳۳-۱۳۶ ؛ لغت سوانحی بیل -

آغاز: هر زنی را که حمل نماند باید که بر این دایره انگشت بنهد (از فالنامه)

انجام: بسیتی ندارد خبر کاند کی نه جیو بلک یه نسل ہے بھاند کی

Marfat.com

۲۱۴
۱۸۵

مثنوی محیط اعظم*

بخط نستعلیق شکسته آمیزِ علی شیر قانع شیرازی شکر اللهی حسینی بتاریخ ۱۲۰۲ھ/۱۷۸۸ء - ۷۹ ورق، ۷ × ۳ ½ انچ، ۱۶ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عارفانه که دراصل ساقی‌نامهٔ اوست میرزا عبدالقادر بیدل متوفی ۱۱۳۳ هجری/۱۷۲۵ء است - این مثنوی مشتمل بر مقدمه و هشت دور است بقرار زیر :

۱- بزم وجود ۲- گلستان شهود ۳- بحر ظهور ۴- فیض حضور ۵- گلستان کمال ۶- لوح خیال ۷- عقد بیان ۸- تگ و پوی زبان -

تاریخ تصنیف این مثنوی ۱۰۷۸ هجری/۱۶۶۷ء است (ص ۴، س آخر و ص ۵، س ۱) چنانکه خود گفته :

این نسخه که از خامهٔ الهام رقم[1] گردید مسمّی به محیط اعظم
دریافت دبیر[2] خرد از روی حساب سال اتمام را بنامش مدغم

در سال ۱۳۴۲ ه ش این مثنوی جزو مثنویات دیگر او در کابل بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۷۰۶، ۷۰۷؛ ایتھے ۱۶۸۲ و ۱۶۸۳؛ باڈلین ۱۱۶۹؛ ڈھاکا ص ۱۱۹؛ سپرنگر ص ۳۷۸؛ شیرانی ۱ : ۱۷۸؛ بانکی پور ۳ : ۱۹۵ -

آغاز مقدمه : حمد [بیحد] نشئه آفرینی که میخانهٔ حقیقت انسانی را از نشئهٔ "[و لقد] کرّمنا بنی آدم" علو[3] مفاخرت بخشید و پیمانهٔ شهود جسمانی [را] به نسیم نفخت...

آغاز مثنوی :

خوش آندم که در بزمگه قدم مئی بود بی نشئهٔ[4] کیف و کم
انجام : به بندم لب از گفتگوی دوئی برون آیم از رنگ و بوی دوئی
کنم جرعهٔ صاف وحدت بجام همه نشئهٔ می شوم[5] والسلام

---

*ص ۴، ۵ -
۱- در اصل : شیم -
۲- در اصل : رهبر -
۳- در اصل : عفو -
۴- در اصل : نشأة و -
۵- در اصل : همه نشئه‌ها چون شود -

Marfat.com

۲۱۵ دیوان مشتاق

۱۵۴

بخط شکستهٔ استادانهٔ میان غلام حیدر و محمد یوسف بتاریخ ۳ جمادی الاول ۱۲۶۰ هجری/۱۸۴۴ء - ۱۰۱ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ انچ، ۱۴ یا ۱۵ بیت - ناقص الاول -

اثر طبع میر سید علی **مشتاق** اصفهانی متوفی ۱۱۷۱ هجری/۱۷۵۷ء است - تاریخ وفات او در بیت زیر ضبط شده:

بهر تاریخ او نوشت رفیق
جای مشتاق در جنان بادا

۱۱۷۱

کتابت دیوان او را اول **غلام حیدر** شروع نموده بود - قسمت اعظم را نوشت ولی نتوانست که بپایان ببرد - بنا برین یکی از دوستانش بنام **محمد یوسف** کتابت آنرا باتمام رسانید - دیوان مشتمل است بر غزلیات و رباعیات و ترجیع بند و در آخر ۳ قصیده در نعت سرور کاینات صلعم منقول است -

رش: سپه سالار ۲: ۶۷۹؛ مجلس ۳: ۴۱۴؛ ادبیات ۲۷۲؛ مرکزی ۱: ۴۶۱۱

آغاز: مکن ای گل جفا با بلبل خود اینقدر ترسم
رود از باغ و نتوانی تهی دید آشیانش را

انجام: گردد بلند کوکب بخت موالفت تا صبح از سپهر کند سر بر آفتاب

۲۱۶ مثنوی مرزا و صاحبه

۲۳۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ سپتامبر ۱۹۲۹ میلادی - ۱۵۳ ورق، $6\frac{1}{2} \times 4$ انچ، ۱۴ بیت -

گویندهٔ این مثنوی عشقیه که دران داستان عشق میرزا و صاحبه منظوم شده، شیخ **خیرالله** متخلص به **فدا** لاهوری متوفی بین ۱۱۶۷ - ۱۱۷۵ هجری/۱۷۵۳ - ۱۷۶۱ء

Marfat.com

است ـ او پسر شیخ **عبدالله** امانت خانی بوده ـ دربارهٔ نام و تخلص خود گفته :

هست نام خدا تخلص من — آشکارا فدا تخلص من
ثبت شد در جریدهٔ افواه — نام این خاکسار **خیرالله** (ص ۱۴۶)

مرزا و صاحبه دو نفر عاشق و معشوق بوده اند در پنجاب زمین ـ مرزا 'کهرل' بوده و در دیهی بنام 'دانا آباد' مسکن داشت ـ دانا آباد تقریباً ۷ میل در جنوب تحصیل جڑانواله در ضلع لائل پور است و صاحبه 'سیال' بوده و در شهر جهنگ بسر میبرد و از قوم و خویشان یکدیگر بودند ـ

تاریخ تصنیف این مثنوی ۱۱۵۵ هجری/۱۷۴۲ء است چنانکه از ابیات زیر برمیآید :

سال تاریخ جستجو کردم — با دل خویش گفتگو کردم
وحی منزل چو باده ریخت بجام — کرد 'فاتو بسورة' الهام

۱۱۵۵

مثنوی بر تعریف شهر لاهور اختتام می پذیرد ـ

رش : 'پنجابی قصے فارسی زبان میں ، ص ۶۸ ـ

آغاز: حمد او گل بصد زبان گوید — غنچه هم بی لب و دهان گوید
دم که بی یاد اوست دم نبود — در جگر از خدنگ کم نبود

انجام : بار دیگر دعای شهر کنیم — حصن[1] روئین برای شهر کنیم
تا بود مدت سنین و شهور — باد چشم بد از سوادش دور

۱ـ در اصل : حرص ـ

Marfat.com

۲۱۷ / ۳۰۴ خریطهٔ جواهر

بخط نستعلیق در حدود ۱۱۶۰ یا ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۷ یا ۱۷۴۸ء است، ۴۶ ورق، $9\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۹ بیت -

مؤلف این کتاب که انتخاب کلام شعراست، شمس الدین حبیب الله ملقب به میرزا مظهر جانجانان مقتول ۱۱۹۵ هجری (۱۷۸۱ء) است - تقریباً کلام ۵۲ نفر شاعر است که درین مجموعه جمع آوری شده - در آخر نسخه، کاتب کلمات ذیل را نوشته :

''این چند اشعار انتخاب زدهٔ میرزا صاحب حضرت مظهر سلمه الله''

نه تنها تاریخ کتابت بلکه کلمات ''سلمه الله'' هم میرساند که نسخهٔ معاصر است - این انتخاب با دیوان مظهر بسال ۱۲۷۱ھ/۱۸۵۴ء در کانپور بچاپ رسیده -

این نسخه با نسخهٔ ''چراغ هدایت'' (رک : ص ۸۲) که مکتوبه ۲۷ رجب ۱۱۶۰ھ/۱۷۴۷ء است مجلد است و بدست همان کاتب، برهمان نوع کاغذ و در همان مرکب و خط کتابت شده -

آغاز: درین بهار نشد فرصت آنقدر ما را — که هم ترانهٔ بلبل کنیم مینا را

(میر صیدی تهرانی)

انجام: ز دست طالع ناساز خویش رسوائیم

سیاه بختی من همچو مشک بو دارد (مفید بلخی)

۲۱۸ / ۳۷۰ مثنوی وامق و عذرا

بخط نستعلیق شعبان ۱۲۶۳ هجری (۱۸۴۷ء) - ۱۱۰ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۳ بیت -

گویندهٔ این مثنوی که دران داستان عشق وامق و عذرا منظوم شده، میرزا محمد صادق نامی متوفی ۱۲۰۴ هجری/۱۷۸۹ء است - این مثنوی در لاهور بچاپ رسیده -

Marfat.com

رش : ریو ص ۱۹۶ ا، ۸۱۳ ا ؛ سپرنگر ص ۲۷؛ باڈلین ۱۱۹۲ -

آغاز: ای ز نامت نامهٔ نامی تمام — وی بنامت افتتاح هر کلام
ای ز عشقت جمله خوبان بیقرار — وامق تو همچو عذرا صد هزار

انجام : حق ز هر آفت نماید ایمنش — رفته باد از خار و خس پیرامنش
نو گل او تا قیامت تازه باد — نامش از نامی بلند آوازه باد

۲۱۹ عشرتکدهٔ آفاق* (کلیات چندو لعل شادان)
۱۳۳

بخط نستعلیق ۱۲۵۸ هجری (۱۸۴۲ء) - ۱۲۱ ورق، $\frac{۳}{۴}$ ۹ × ۷ انچ، ۱۱ سطر در قسمت نثر و ۱۰ بیت در قسمت نظم -

این کتاب که در زمان حیات مؤلف کتابت شده کلیات نظم و نثر دیوان **چندو لعل** متخلص به **شادان** (ص ۵، س ۸) متوفی ۱۸۴۵ میلادی مطابق ۱۲۶۱ هجری است - او که از ۱۲۳۳–۱۲۵۹ھ/(۱۸۱۸–۱۸۴۳ء) دیوان **نظام** حیدر آباد بوده، کلیات خود را به سه بخش قسمت کرده - در بخش اول احوال آباء و اجداد خویش و ذکر خاندان آصفیه را باختصار درج نموده - قسمت دوم که دیوان اوست محتوی ۲۴ غزل و ۱۲ فرد است و در بخش سوم ذکر حکایات عجیبه و نکات غریبه را به نثر فارسی بیان نموده - احوال مفصل او را در ''تاریخ دل افروز'' از **غلام حسین** خان میتوان دید -

رش : تذکرهٔ مخطوطات، ادارهٔ ادبیات اردو حیدر آباد دکن شماره ۴۷۳، ۴۷۴؛ سپه سالار ۶۱۴-۶۱۶ -

آغاز: حمد و ثناء او را رواست که قرص خورشید را منور گردانیده و شکر و سپاس حضرتش را سزاست که کرهٔ[1] مه را ضیاء بخشیده -

---

* ص ۷، س ۴ -
۱- در اصل : کرده -

Marfat.com

انجام : . . . همان کتکم پنج بار اگر میزنی حاضرم - بازرگان پسر که دود نخوت در سر داشت چون هوا از سر گذاشت - بمصداقه[1] :

تکبر کند هر که شد بی‌هنر　　مآلش ندامت بود سر بسر

۲۲۰ / ۱۳۹ مثنوی مهینوال و سوهنی*

بخط نستعلیق عنایت الله در اواخر قرن یازدهم هجری - ۳۰ ورق ،
۸ ۳/۴ × ۵ ۱/۲ انچ ، ۱۲ بیت ،

گویندهٔ این مثنوی عشقی که دران داستان عشق مهینوال و سوهنی بسلک نظم کشیده شده، نجم‌الدین **مسکین** سیالکوٹی ولد **محمد بخش** (ورق ۳۰ الف، س ٦) است - در توابع سیالکوٹ دهی است بنام کورووال و شاعر اهل این ده بوده و تا ۱۳۰۴ ھ خوش میزیسته - او سمت منشی نواب **علاءالدین علائی** که از ۱۸٦۹ میلادی تا مرگ خود در ۱۸۸۴ میلادی (۱۳۰۲ ھ) نواب ریاست لوهارو بوده، را داشت و با او مکاتبه داشته چنانکه پنج نامه از نواب لوهارو درین نسخه تا کنون محفوظ است - در عبارات و مصرع های نسخه تصحیحات زیادی شده بنا برین میشود احتمال داد که این نسخهٔ مصنف است -

این قصه اول بزبان پنجابی بود و **مسکین** آنرا بپارسی بر گردانید چنانکه گفته :

ز پنجابی زبان در پارسی گو
ز مهینوال و سوهنی دخت گلگو　　(ص ۲، س ۹)

او این مثنوی را بسال ۱۲۸۴ هجری/۱۸٦۷ء باتمام رسانیده و گفته :

ز تحریرش چو شد حاصل فراغت
بگوشم گفت هاتف 'قند لذت' (ص آخر)

۱۲۸۴

۱- در اصل : بمصنفه -
* ص ۲ ، س ۹ -

Marfat.com

۱۶- انگشتان ۱۷- قد ۱۸- میان ۱۹- ساق-

رامی اول هر عضو را در نثر شرح میدهد و بعد ابیات استادان نقل میکند-
اخیراً این رساله در تهران بچاپ رسیده-

رش: ریو ص ۸۱۴؛ ایتهے ۲۰۳۵؛ ادبیات ص ۳۵؛ باڈلین ۱۳۳۹ -

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد سر آفریدگار را که بصنع قدیم و حکمت مستقیم خویش سقف[1] آسمان را بیستون بر سر جهانیان معلق داشت و او را از شعاع طلعت خسرو سیارگانِ منور شب، [و] بنور ماه که خاتون شب است، روشن گردانید...

انجام: ... کلام در آخر منقول عنه بود- این منقول عنه در اصل نا درست بوده است اگر از جا بهم رسد توان درست نمود-

۲۲۳ مجموعة العجائب ۲۳۲

بخط نستعلیق ریز استادانهٔ منعم الدین الاوحدی الشیرازی - ۸۹ ورق،
$6\frac{1}{4} \times 3\frac{1}{4}$، ۳۰ بیت - ناقص الاول والاوسط -

اسم مؤلف این تألیف که دران غزلیات و قطعات و رباعیات منتخب ۲۶ تن از شاعران فارسی، بدون احوال ایشان نقل شده، بمعلوم نشده ولی از کلام شعراء میتوان پی برد که او در اواخر قرن نهم ویا در اوایل قرن دهم هجری میزیسته- بعلاوه اگر بکاتب نسخه نگاه کنیم میدانم که او نسختی از دیوان خاقانی را در سال ۸۹۸ھ (رك فهرست آستان قدس، مشهد ج ۷ (۱) : ۴۰۴) استنساخ نموده- نسخهٔ دیگری که ازین کاتب اطلاع داریم کتاب ''عجائب المخلوقات'' است که در ۹۲۴ھ کتابت شده (رک احوال و آثار خوشنویسان از آقای مهدی بیانی ج ۳ ص ۹۲۲) - ازین هم معلوم است که گرد آورندهٔ این مجموعه در اواخر قرن نهم یا در اوایل دهم هجری میزیسته است-

---

۱- در اصل : شفق -

Marfat.com

در اول نسخه مقدمه‌ای نیز نگاشته شده ـ درین مجموعه کلام شعرای زیر منقول است :

کاتبی، شاهی، بساطی، حسن، ناصر بخاری، شرف الدین یزدی ، رکن صاین، بیاضی، غیبی، مقصود، غلامی، حبسی، علاء ' جامی، آذری، صاعدی، مسعود بک، خیالی، اشرف، سلامی، عارفی، طالعی، طوسی، ملیحی، سعد، عصمت، و ریاضی ـ

بر ورق ۲۷ب و ۲۸ا دو نمونه از نقاشی زرّین دیده میشود که یکی نقل دیگری است ـ نظر به ذکر و کلام بعضی از شعرای غیر معروف قدیم که درین مجموعه حفظ شده خیلی مهم است ـ نسخه‌ای ازین مجموعه در فهارس معروف دیده نشد بنا برین یکی از نوادر است ـ

آغاز: ... کرام و مخادیم عظام رسانیده میشود که نوح علیه السلام را در همه عمر یک نوبت حادثه افتاد بجهت طوفان بسفینه پناه جست ـ عاشقان مسکین که همه عمر کار ایشان با بحر محبت و در هر نفسی.... اما 'عجائب' که سفینه در بحر میباشد و این سفینه ایست که دران ابحار قلزم عشق موّاج و متلاطم است...

انجام : آن ره که من آمدم کدامست ای دل تا باز روم که کار خامست ای دل
در هر قدمی هزار دام است ای دل نامردان را ز عشق حرامست ای دل

ازین ببعد کاتبِ دیگر غزلی بخط شکسته نقل کرده که مطلع و مقطعش اینست :

درین بیاض نگه کن بچشم عبرت بین که رشک لعبت مانی و صورت چین است
عروسهای[1] معانیش در لباس حروف ندیم خلوت و نزهت که ملاطین است

۱- در اصل : وقیقهای ـ

Marfat.com

مجمع اللطایف

۲۲۴
۲۲۱

بخط نستعلیق مصنف بتاریخ ۹۵۲ھ / ۱۵۴۵ء - ۱۰۸ ورق ، $9\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{4}$ انچ ، ۳۰ بیت -

مؤلف این تألیف که دران انتخاب کلام شعرای فارسی گو، بدون احوال ایشان نقل شده، **مظفرحسین** ابن **درویش محمد** قصه خوان سمرقندی (۱۰۷ب، س آخر) است - نام کتاب در بیت زیر آمده :

خرد از لطف او چو واقف شد
نام او ''مجمع اللطایف،، شد (۱۰۸ ا ، س ۳)

در اول کتاب مقدمهٔ مفصل است که دران نصائح سودمندی برای شاهان و امراء و علماء و شعراء درج نموده و بعد کلام شعرای زیر را انتخاب نموده : انوری، سعدی، خاقانی، خسرو، شهیدی قمی، عبدالواسع، قاسم انوار، جامی، سلمان ساوجی، خواجه حسن، ابن یمین، معزی، حسین واعظ، کمال خجندی، خواجو، همام تبریزی، ناصر بخاری، مولانا خیالی، مولانا بساطی، کاتبی، شاهی، آصفی، حافظ، اسمعیل، قطعات از رشید وطواط، ابن سینا، شرف الدین علی یزدی، عبدالله انصاری، نجم الدین کبری، ابن یمین، عماد الدین، خیام، طوسی، عطار و حیرتی، و در آخر کلام خود درج نموده -

در آخر ابیات شعراء را بموضوعات مختلف مثلاً وصال، مفارقت، خط، صفت محبوب وغیره نیز جمع آورده - از لحاظ قدمت تألیف و تکتیب یکی از نوادر است و نسخهٔ این کتاب در فهارس معروف دیده نشد -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم - محمود ترین اسلوبی که در مطلع مقال و عنوان احوال عادت نقشبندان خامهٔ تحریر و آیین مرصعان بیرایهٔ تقریر نیست ، سپاس و ستایش ذاتی است که ....

Marfat.com

انجام : هر که بیند درین لطیف کتاب دارم از وی برای اجر و ثواب
گر جوان باشد و اگر پیری التماس دعا و تکبیری

۲۲۵ / ۲۱۰ تحفة الحبیب فخری

بخط نستعلیق اواخر قرن دهم هجری ، بگمان غالب بخط مصنف - ۲۲۱ ورق ،
$\frac{۳}{۴}$ ۸ × $\frac{۱}{۲}$ ۵ انچ ، ۱۶ یا ۱۵ بیت -

مؤلف این کتاب که دران غزلهای هم ردیف شعراء از سعدی تا زمان مؤلف ، جمع شده، **فخری** سلطان محمد بن امیری (ص ۱) است که در اواخر قرن دهم فوت کرده - او این کتاب را بنام وزیر **حبیب‌الله** ساوجی معنون ساخته و گفته :

"چون ترتیب این جواهر معانی جهت مجلس آنحضرت اتفاق افتاد ابتدا از شیخ سعدی کرده، تحفة الحبیب نام نهاد" (ص ۳)

بعضی از غزلها ناتمام گذاشته شده و بعضی جاها اضافات بچشم میخورد - بنظر پرفسور مولوی **محمد شفیع** مرحوم کتابت این نسخه شاید بدست خود مصنف باشد - صاحب مآثر رحیمی نوشته که او خوشنویسی هم میدانست -

رش : ریو : ص ۳۶۶ (ذکرش)، ضمیمه ۳۷۵؛ برلن ۶۴۴؛ سپرنگر ص ۱۲؛ ستوری ص ۶۹۷؛ بانکی پور ۱۱ : ۱۴۰؛ آصفیه ۱ : ۶۱۷؛ میگزین اگست ۱۹۲۷ء؛ بلوشه ۱۹۰۱ - لطایف نامهٔ این مصنف در لاهور و تهران بچاپ رسیده -

آغاز: هر جا که سخن ز دلربایان گذرد زانجمله حدیث جانفزای تو خوش است

اما بعد بر صحایف ضمیر مهر تنویر ارباب ذکاء و اصحاب شعر و انشاء پوشیده نماند که این فقیر حقیر .....

Marfat.com

انجام : گله ز تفرقهٔ دوستان مکن **فخری**
که این غم است بجان تو از هزار یکی (مقطع غزل خود)

۲۲۶ نسخهٔ دیگر

۲۰۶

بخط نستعلیق اواسط قرن چهاردهم هجری - شاید کسی از ارادتمندان اخیراً برای پرفسور دکتر مولوی **محمد شفیع** نقل کرده - ۳۸ ورق، $8\frac{1}{2} \times 7$ انچ ، ۱۶ — ۱۷ بیت -

در این نسخه از غزل شماره ۵۷۹ تا ۷۲۱ درج است -

آغاز: امیر **علی شیر** فرماید : بملک عشق کشم خیل غم بشعلهٔ آه
شهی که انس سپه باشد این بود عَلمش

انجام : مولانا **هلالی** گوید :

عاشق و مستم هلالی مجلس رندان کجاست
تا دل و جان را فدای ساقی زیبا کنم

۲۲۷ بیاض اشعار

۲۰۵

بخط نستعلیق استادانهٔ قرن یازدهم هجری - ۱۹۷ ورق ، $7 \times 4\frac{1}{4}$ انچ، ۱۳ — ۱۴ بیت- ناقص‌الاخر -

مشتمل بر غزلیات خاقانی، امیر خسرو، حسن دهلوی، حافظ، هلالی، سلمان، خواجه آصفی و عرفی وغیره است - بیشتر غزلیات امیر خسرو دهلوی است -

آغاز: باده میریزند صافی دمبدم در جام ما تاچه خواهد شد زجام یار ما انجام ما

انجام : شبها خیال غمزهٔ[1] او غرق خونِ ناب این ماجرا به نرگس خوناب او بگوی

۱- در اصل : خیال منم ز غمزهٔ او -

Marfat.com

۲۲۸
۱۴۴

بیاض اشعار

بخط شکستهٔ اواخر قرن دوازدهم هجری - ۳۹ ورق ، ۱۱ $\frac{۱}{۲}$ × $\frac{۳}{۴}$ ۷ انچ ، ۱۵ – ۱۷ بیت -

مرتب این بیاض لاله **سُکھ جیون** است ـ او اول غزلیات همردیف اساتذهٔ متقدم و متأخرین را نقل کرده و بعد قطعات و رباعیات و مخمس‌ها را انتخاب نموده ـ در آخر رباعیات و فردات ملکه **نورجهان، شاهجهان، زیب‌النساء بیگم** و کلام افراد دیگر خانوادهٔ شاهی را نقل نموده ـ

تاریخ تکمیل این بیاض ۱۱۸۵ هجری (۱۷۶۱ء) است چنانکه گفته :

یکهزار و یکصد و هفتاد و پنج سوکھ جیون آواره شد از مال و کنج

(۳۷ الف)

آغاز: الهی بخت تو بیدار بادا ترا دولت همیشه یار بادا

گل اقبال تو دایم شگفته بچشم دشمنانت خار بادا (ثنائی)

انجام: بیچاره ام و چاره چه[1] جویم تو بگو که بر آورده [است] آرزویم تو بکو

در سینه بسی راز نهانی دارد ور با تو نگویم بکه گویم تو بکو

۲۲۹
۲۳۹

بوستان خیال

بخط نستعلیق شیخ عبدالغفور بتاریخ ۱۴ ربیع‌الاول ۱۲۷۳ھ / ۱۸۵۶ء - ۵۳۹ صفحه، ۸ × ۶ $\frac{۱}{۲}$ انچ ، ۱۶ یا ۱۷ سطر - صفحات بی ترتیب و کرمخورده -

اسم مؤلف این تألیف که دارای قصاید و غزلیات و رباعیات هم ردیف و هم قافیه و هم‌وزن ۱۳۱ تن شاعر بدون احوال آنهاست، معلوم نشد ـ قصیده یا غزلی را که از

۱- در اصل : بیچاره ام و چه چاره جویم تو بگو -

Marfat.com

لحاظ زمانی مقدم تر است آن را سوال و قصاید و غزلیاتی را که در جواب یا استقبال آن سروده شد، جواب نامیده و بعد ازان اسم گویندهٔ آن را نقل نموده ـ از قرائن گمانِ غالب آنست که مؤلف در قرن دوازدهم هجری میزیسته و این کار را شاید در اواسط این قرن انجام داده باشد ـ نسخه ای ازین کتاب در فهارس معروف دیده نشد ـ

آغاز: سپاس و حمد بی پایان خدا را — که صنعتش در وجود آورد ما را
الٰهی ! قادرا ! پروردگارا ! — کریما ! منعما ! آمرزگارا ! (سعدی)

انجام: بی قبول نسیم[1] عاطفتت — طاعت ماه و سالِ ما همه هیچ
هست با های و هوی مستانت — وجد جامی و حالِ ما همه هیچ (جامی)

۲۳۰ گلدستهٔ صاحب سخنان

۲۳۸

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۲۸ ورق ، $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۱ بیت -

مشتمل بر انتخاب کلام شعراء مانند منیر لاهوری، شوکت بخاری، تسلّی، رائج سیالکوٹی، وحشی، محمد شاه، عرفی، قاسم انوار، صائب تبریزی، آفرین لاهوری، نظام، فتوت، ناصر علی، فطرت، واصل، غنی وغیره است ـ بگمان غالب در اواخر قرن دوازدهم هجری مرتب گشته ـ نسخه‌ای ازین گلدسته در فهارس معروف بچشم نخورد ـ

آغاز: ای جلوهٔ جمال تو حیرت فزای ما — حیران نشست جوهر اول زجای ما (منیر)

انجام: طبع خاموشان مکدر میشود از گفتگو
میشود باد نفس بر دل غبار آئینه را (ناصر علی)

۱- در اصل : بی نسیم قبول -

Marfat.com

۲۳۱/۱۴۱

بیاض نظم و نثر*

بخط شکسته و نستعلیق بتاریخ های مختلف از ۱۲۳۲ھ تا ۱۲۶۹ھ / ۱۸۱۷ - ۱۸۵۲ء - ۹۷ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ -

مؤلف این بیاض سید **غلام محی‌الدین** قصوری متوفی ۱۲ ماه صفر ۱۲۷۰ هجری/ ۱۸۵۳ء است - در آخر این بیاض غزلیات و قطعات تاریخ دیگر نیز درج است که ایشان برای بزرگان و دوستان و احباب خود گفتند - چند بیت اردو از ایشان نیز منقول است - قطعهٔ تاریخ حضرت **گاما شاه** متوفی ۱۲۶۹ھ / ۱۸۵۲ء هم درج است که آخرین قطعه از ایشان باشد - بیت آخرش اینست :

یکدم از یاد حق نبد غافل　　دائم اندر حضور گاما شاه

۱۲۶۹

بعضی از خطوط نیز درج است که ایشان باحباب نوشتند - علاوه بر این اشعار ابوالفضل، بابر و غزلیات غلام فرید خان، نواب غیاث الدین، واقف و بعضی بزرگان دیگر نیز درین بیاض محفوظ است - از نظر تواریخ وفات چندین بزرگانِ قصور و کلامِ چند تن از شعرای غیر معروف اهمیت بسزا دارد -

رساله نظامیه (رش شماره ۱۵۱ الف) نیز مشمول همین بیاض است نیز رجوع شود به مکاتیب طیبه شماره ۵۰ -

آغاز: نگارا مثل تو هرگز ندیدم هیچ به به

ز هجرت مرده‌ام جانا[1] ز وصلت بهره ده ده ده

کمان از ابروان کرده ز مژگان تیر (و) ناوکها

برای قتل مشتاقان[2] بگوش آورده زه زه زه

(از کاتب نسخه)

---

* ورق ۱۴ ب -

۱- در اصل : جانان -　　۲- در اصل : عشاقان -

Marfat.com

انجام : ما اگر مکتوب ننوشتیم عیب ما مکن
درمیان راز مشتاقان قلم نا محرم است. . . .

فیضی از بزم نشاط ما حریفان غافل اند
هر کجا ما جام می نوشیم خم نا محرم است

(از فیضی فیاضی)

۲۳۲ / ۱۸۴ بیاض نظم و نثر

بخط شکسته و نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری - ۱۲ ورق ، $\frac{۱}{۲}$۶ × ۴ انچ -

این بیاض مشتمل بر غزلیات و رباعیات و اشعار شعرای مختلف است ـ علاوه بر این مسایل فقهی دران درج است ـ اوراق رسالهٔ رمل و نجوم بنام 'غالب و مغلوب، نیز دارد ـ چند بیت از غزل **احمد جام** که در ردیف و قافیهٔ 'کمر نه بندد، سحر نه بندد، ثمر نه بندد وغیره گفته شده منقول است ـ بعضی از ابیات و عبارات اردو نیز درین نسخه مندرج است ـ

چند رسالهٔ کوچک تصوف و رمل مثل ''محبت نامه؟'' و غالب و مغلوب و منصور نامه وغیره نیز دارد ـ

آغاز: بگویم ستایش خداوند اکبر که پاکست از ضد و از جسم و جوهر

(از محی الدین)

انجام : شیخ گفت‌ای مردمان منصور گفت قتل برمن گشت این ساعت درست

این بیت آخرِ 'منصور نامه، است که بیت اولش اینست :

بود منصور ای عجب شوریده حال
در ره حق بود او را صد کمال

Marfat.com

۲۳۳
۲۰۴

بیاض اشعار

بخطِ شکسته و نستعلیق - ۴۹ ورق ، ۸ × ۵ ½ انچ ، ۵ — ۱۰ بیت -

مرتب و مالک این بیاض که دران کلام شعرای اردو و فارسی جمع شده ، **کانشی رام** است - در آخرِ نسخه تاریخ بدینطور نوشته شده : ۳۰ مئی ۷۲ء ، که مسلماً ۱۸۷۲ میلادی است .

آغاز: جلایا آپ هم نے ضبط کر کر آه سوزاں کو
جگر کو سینه کو پهلو کو دلکو جسم اور جاں کو (از ظفر بهادر شاه)

انجام : خوشدل شدم که میگفت آن **نور دین** احمد
کشتی بکف بدریا درویش و پادشاهیم (ماسٹر [نور دین] صاحب)

Marfat.com

۲۳۴ / ۳۲۲ شرح صد کلمهٔ بطلیموس

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۹۳ھ/ ۱۴۸۸ء - ۴۷ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این رساله خواجه **نصیر الدین طوسی** (ص ۱، س ۱-۲) متولد ۵۹۷ھ/ ۱۲۰۰ء و متوفی ۶۷۲ هجری/ ۱۲۷۳ء است - کتاب معروف بنام ''اخلاق ناصری'' ازوست - او این رساله را که ترجمه و شرح ''کتاب الثمرة'' **بطلیموس** است و بهمین جهت بنام ''شرح کتاب الثمرة'' نیز یاد شده، بتاریخ ۲۰ رجب ۶۶۳ھ / ۸ مه ۱۲۶۵ء و بعقیدهٔ بعضی‌ها بتاریخ ۹ جمادی الاول ۶۷۰ھ/ ۱۳ دسامبر ۱۲۷۱ء بفرمایش **بهاءالدین** متوفی ۶۷۸ھ/ ۱۲۷۹ء تألیف نموده - **بطلیموس** برای شاگردش **'سورس'**، بنام این کتاب را که در تأثیر کواکب و منفعت آن و در شناختن حوادث پیش از وقوع آنهاست، در صد کلمه ساخته بود ولی این ترجمه که از عربی بفارسی است ۱۰۱ کلمه را دارد - احوال و آثار خواجه را از کتاب استاد **مدرس رضوی** که در تهران بچاپ رسیده میشود نگاه کرد -

رش : ایته ۲۲۳۱؛ ریو ص ۱۰۸۸b؛ نشریه ۲ : ۱۰۵، ۱۰۶؛ سٹوری ۲ (۱) : ۳۶ - بلوشه ۴۷۳۱؛ باڈلین ۱۵۱۰؛ مجلس ۶ : ۱۱۵؛ مشهد ج ۳، ف ۱۷، شماره ۲۷ -

آغاز : بسم الله الرحمٰن الرحیم و به نستعین الحمد لله الشاکرین والصلوٰة علی محمد و آله الطاهرین - چنین فرماید مولانا المعظم علامة العالم سلطان الحکماء....

انجام : و ما دیدیم که در مغرب پدید آمد و سیر کرد، در طول بجانب مشرق و در عرض از جنوب بشمال تا آنگاه که ابدی الظهور شد - پس گفته است اگر سیر کند خارجی که قصد اقلیم کند از موضعی دور آید و اگر سیر نکند هم ازان اقلیم برخیزد - تمامی کتاب ثمره و تفسیر آن، در آخر کتاب، باین عبارت آورده اند ''تم کتاب الثمره المسمی بالرومیه انظروا ... معناه المایة الکلمه والله اعلم بالصواب'' -

Marfat.com

۲۳۵ / ۳۱۷ بیست باب در معرفت اسطرلاب

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۷ ورق، ۶ × ۳$\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این رساله که باسم ''بیست باب'' یا ''صد باب اسطرلاب'' وغیره نیز یاد شده، خواجه **نصیرالدین طوسی** (ص ۱، س ۳) متولد ۵۹۷ھ / ۱۲۰۰ھ متوفی ۶۷۲ هجری / ۱۲۷۳ء است - رسالهٔ حاضر بیست باب دارد دربارهٔ القاب و آلات و خطوط و دوایر اصطرلاب، ارتفاع گرفتن از آفتاب، طالع وقت وغیره و در ایران بامقدمهٔ **ملا مظفر** بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۸۵۳ ب، ۸۵۳ ۱؛ ضمیمه ص ۱۱۱؛ ایتھے ۲۲۵۴؛ باڈلین ۱۰۵۳-۵؛ حقوق ص ۱۵۷ ؛ ادبیات ص ۵۰؛ سٹوری ۲ (۱) : ۵۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین حمد الشاکرین - اما بعد این مختصریست در معرفت اصطرلاب ....مشتمل است بر بیست باب - اول در معرفت القاب و آلات و خطوط و دوایر اصطرلاب - آنچه علاقه در وی است حلقه بود و آنچه حلقه در وی است آنرا عروه گویند...

انجام : بر بیشتر اسطرلاب‌ها این کواکب را نقش کنند - هر که اینها را بشناسد چنانکه درآن اشتباه نیفتد، او را درین باب کفایت باشد - اینست معرفت اسطرلاب والله اعلم -

۲۳۶ / ۳۱۶ رساله اشجار و اثمار*

بخط نسخ ۱۸ محرم ۱۰۸۷ هجری/۱۶۷۶ء - ۳۱۷ ورق، ۷$\frac{۱}{۴}$ × ۴$\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۸ سطر -

مؤلف این تألیف درعلم نجوم و حساب و هندسه که از ''حساب هندسی و زیج جدید ایلخانی و زیج عمده'' منتخب است (ص ۱، س ۱۳) **علاءالدین علی شاه** ابن محمد بن قاسم

* ص ۵، س ۶، ۷ -

Marfat.com

خوارزمی معروف به **علاءالبخاری** (ص ۱، س ٦) متولد ٦۲۳ هجری / ۱۲۲٦ء (ص ۲۸۰، س ۱۰) و متوفی در حدود ٦۹۵ هجری / ۱۲۹٦ء است ـ او در ایام پیری خود که ''ملال خاطر بغایت رسیده بود و نازکی مزاج بنهایت پیوست و ضعف پیری قوی گشته'' (ص ۲، س ۲) در حدود سال ٦۸٦ هجری / ۱۲۸۷ء بفرمایش وزیر شمس الدین **التتمش** (سٹوری، ۲ (۱) : ٦۲) این کتاب را تألیف نمود ـ کتاب را در پنج شجره که هریک منقسم به چند ثمره است، مرتب ساخته، چنانکه گفته :

شجرهٔ اول در صفات و منسوبات بروج و کواکب ـ دوم در احکام قرانات و اتصالات دیگر ـ سوم در احکام طالع تحویل سال عالم ـ چهارم در احکام طالع موالید ـ پنجم در اعمال تسیرات ـ (ص ۵، س ۳-۷) ـ این کتاب در سال ۱۹۰۳ میلادی در لکهنئو بطبع رسید و ذکر آن در فهرست کتب ایلیس (Ellis) هست ـ

رش : مجلس ۱ : ۴؛ نشریه ۱ : ۵۱؛ نشریه ۲ : ٦۲: نشریه ۳ : ۱۴۹؛ مشهد ج ۳ فصل ۱، شماره ۳ ـ پیشاور ۱۹۵۸ ـ

آغاز : حمد و ثنا آفریدگاری را که افلاک و دوائر و نجوم و سوایر بیافرید ـ شکر و سپاس واجب الوجودی را که عناصر ارکان در وجود آورد . . .

انجام : در شرح تطویل کرد و آنچه دور تر بود ترک آن[1] واجب دید و اگرچه خود را در صدد مصنفان نداشت، ولی[2] نشان ساخت و از حق تعالی توفیق خواست باتمام او ـ والله ولی التوفیق ـ

۱- در اصل : اون ـ ۲- در اصل : و ـ

Marfat.com

۲۳۷/۳۲۴

کتاب رمل (منظوم)

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۷۹ هجری/۱۴۷۴ء - ۱۸ ورق، $6\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۳ بیت - ناقص الاول -

مؤلف این رسالهٔ منظوم 'در علم رمل' **معین** [الدین] است که اسم او سه جا در رساله آمده، بیت

زبان **معین** ثنا خوان کن مرغ جان ورا سخن دان کن (ص ۱۰ س ۴)

مصراع : گفت باتو چنانک دید **معین** (ورق ۱۶، س ۱۲)

مصراع : با توگوید **معین** چنانک شنید (۱۱۲، س ۷)

او این رساله را بسال ۷۰۶ هجری / ۱۳۰۶ء تألیف نموده چنانکه گفته :

بود از هجرت رسول امین
هفتصد و شش نه کم نه بیش ازین (ص ۲۰ س ۶)

مشخصات مؤلف درست معلوم نشد - شاید **معین الدین** شیرازی متوفی ۷۸۹ هجری/ ۱۳۸۷ء و یا **معین الدین** یزدی که اوهم در سال ۷۸۹ هجری / ۱۳۸۷ء فوت کرده، مؤلف این رساله باشد -

معین الدین این رساله را در ۱۶ باب تقسیم نموده بشرح زیر :

باب اول	در صورت لحیان	و منسوبات او	دوم	در صورت	قبض الداخل و منسوبات او
سوم	" "	قبض الخارج	" "	چهارم	" " جماعت " "
پنجم	" "	کوسح	" "	ششم	" " عقله " "
هفتم	" "	انکیس	" "	هشتم	" " حمره " "
نهم	" "	بیاض	" "	دهم	" " نصرة الخارج " "

۱- دراصل : و

Marfat.com

یازدهم ,, ,, نصرة الداخل ,, ,, دوازدهم ,, ,, عتبه خارج ,, ,,
سیزدهم ,, ,, نقی الخدو ,, ,, چهاردهم ,, ,, عتبهٔ داخل ,, ,,
پانزدهم ,, ,, اجتماع ,, ,, شانزدهم ,, ,, طریق ,, ,,

بعد ازان عنوانات 'فی طریق الضمایر' دارد - نسخه‌ای ازین رساله در فهارس معروف دیده نشد -

آغاز : . . .(به) کس [نه] ماند او[1] نه با او کس هرچه هست اوست در دو عالم و بس
. . . ثانیش را نهایت نیست عقل را بیش ازین بدایت نیست
رهبر و دین پناه ما او باد عذر خواه گناه ما او باد

انجام : هر کرا عقل بانظام بود این قدر مرد را تمام بود
دارم از دوستان کنون امید که بماناد نامشان جاوید
که روانم بخیر یاد کنند بدعائی مرا چو یاد کنند

بعد ازین پنج بیت بران افزوده شد که اول و آخر آن درج ذیل است:

نوشتم این کتاب پر معانی کنون باید که آنرا نیک خوانی
بشادی بگذرانی عمر خود را نمایی سالها تو کامرانی[2]

۲۳۸ رساله در علم فراست*

۳۲۸

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۶ ورق، ۸½ × ۶½ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این رساله که در فن شناختن کسان از روی ملاحظهٔ سر و سوی و رنگ و چهره وغیره است، امیر **سید علی همدانی** (ص ۱، س ۵) متولد ۷۱۳ھ/۱۳۱۳ء یا ۷۱۴ھ/ ۱۳۱۴ء و متوفی ۷۸۶ هجری / ۱۳۸۳ء است - ایتهے در فهرست کتابخانهٔ باڈنین این رساله را از مصنف گمنام نوشته -

---

۱- در اصل : و -
۲- این مصراع شاید اینطور باشد : بمانی سالها باکامرانی -
* ص ۱، س ۲ -

Marfat.com

رش : باڈلین ۱۸۸۱، ۱۲۴۱ (۲۸)؛ مجلس ۱۳ : ۱۵۹؛

آغاز : الحمد لله رب العالمین والصلوة علی . . . محمد و آله اجمعین اما بعد بدان . . . که این رساله ایست . . . در بیان علم فراست از مشاهدهٔ هیئت جمال ظاهری انسان که دلالت کند بر افعال حمیده و بخصال ذمیمه . . .

انجام : . . . باید که حمل بر اخلاق حمیده نماید که یک حمیده دفع چندین بدی نماید کما قال الله تعالی . . . . والله قادر علی . . . . من اتبع الهدیٰ ـ

۲۳۹ خلاصة البحرین ۳۲۵

بخط نستعلیق در حدود ۸۷۹ هجری/۱۴۷۴ء ـ ۲۳ ورق، $6\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۸ سطر ـ ناقص الاول والاوسط والاخر ـ

اسم مؤلف این رساله که در علم رمل و نجوم است، معلوم نشد ـ رساله مشتمل بر مقدمه و دو باب است بشرح زیر :

باب اول در بیان علم رمل در ۱۶ فصل و دوم در بیان علم اعدادِ وفق ـ درین نسخه دو فصلِ آخرِ باب اول و باب دوم تمام ندارد ـ

تاریخ تصنیف این رساله ۸۱۲ ه / ۱۴۰۹ء است چنانکه گفته :

''الّفهٗ بتاریخ سنه اثنی عشر و ثمانمایه فی هجرة النبویه '' (ص ۱۰، س ۱۵) ـ

کاغذ و خط و مرکب این نسخه با نسخهٔ شماره ۲۳۷ که مکتوبهٔ ۸۷۹ هجریست یکی است ـ

آغاز : . . . و خواص اشیاء واقف شده اند و بمرتبت‌ها و منزلت‌های قوی رسیده اند و اگر پرسند که رمل و اعداد وفق با همدیگر در یک نسخه نوشتن چه مناسبت دارد ـ چون هر یک را علی حدّه گفته اند و دُرهای نفیس سفته، جواب آنست که . . . .

انجام : ۹ بر فعل، ۱۰ بر طعم، ۱۱ بر تمام شدن برو، ۱۲ بر مکان که آنجا ساکن شده[1] . . .

۱ـ بعد ازین ۶ صفحه جدول هاست ـ

Marfat.com

۲۴۰
۳۲۳

شجره و ثمره

بخط نستعلیق در حدود ۸۷۹ هجری/۱۴۷۴ء - ۱۳۷ ورق، $\frac{1}{4}$ ۵ × $\frac{1}{2}$ ۵ انچ، ۱۴ سطر - ناقص الاول والاوسط والاخر -

در علم رمل و نجوم وغیره این کتاب شاید از [علی بن خلیل] **الطرابلسی** متوفی ۸۴۴ھ / ۱۴۴۰ء باشد - در اول این نسخه ۹ صفحه از رسالهٔ دیگر ثمره و شجره مجلد است که در همان خط و کاغذ و مرکب است و تاریخ کتابت آن نیز ۸۷۹ هجری / ۱۴۷۴ء است - مؤلف اول شجره و بعد ثمرهٔ آنرا بیان میکند - در آخر این نسخه منظومه‌ای از **کمال سیف** بعنوان ''فال تخریجات امیر المؤمنین'' نیز درج است که بیت اول و آخر آن بقرار زیر است :

فال تخریجات را خواهی که دانی نیک و بد بر زمین خطها سه صف باید کشیدن . . .
هشت آفتد بر ذنب کارت بصبر آید بکام از **کمال سیف** باد این نظم یارب والسلام

(۱۳۶ الف)

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم . . . روایت کنند از حکمای اوایل که این علم نقطهٔ آن علم است که به **دانیال** پیغمبر علیه‌السلام رسیده است و ایشان این علم بر مردم پوشیده اند تا بدست هر جاهل نیفتد که این اسرار حق است -

انجام : اگر نیت از خبایا بود دلیل. کند که خبی معدنی بود و در عمل آورده باشند و آتش دیده . . . اگر دو چیز باشد، یکی در دیگر حیوانی باشد . . . . و اگر سه چیز باشد یک دیگر از جنس زمین باشد آتش دیده که سیاهی در وی غالب باشد -

Marfat.com

۲۴۱/۳۳۷

رساله جفر رومی

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۱ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۷ سطر -

مؤلف این رساله که در علم جفر و خواص و تأثیر اسماء و حروفست، **علی جفری رومی** (ص ۲، س ۱۰) است که اسم کامل او سید علی حکیم رومی جفری صوفی است - او این رساله را بفرمایش سلطان **مؤید دین** بن حجازی سلطان الغ (؟) بیگ (ص ۲، س ۹) تألیف نموده - ازین بیان درست معلوم نمیشود که آیا مؤلف بفرمایش **مؤید دین** برجی (حکومت ۸۶۵-۸۶۵ھ / ۱۴۶۰-۱۴۶۰ء) این رساله را تألیف کرد و یا اینکه بخواهش **الغ بیگ** تیموری (حکومت ۸۵۰-۸۵۳ھ / ۱۴۴۶-۱۴۴۹ء) بتألیف آن پرداخته - بگمان غالب در زمان **مؤید دین** تیموری میزیسته ..

در آخر این رساله ۱½ صفحه از نقوش و اعمال و اوراد مختلف نیز درج است .

نسخه‌ای از این رساله در نشریهٔ[۲] کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ذکر شده و دومی در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیره شیرانی شماره ۴۲۷) نیز موجود است -

رش : نشریه ۲ :۸، ۱۰۰

آغاز : الحمدلله رب العالمین والعاقبة للمتقین . . . . بدانکه اسعدک الله تعالیٰ فی الدارین که پیشوایان شفیق و مقتدیان طریق چنین گفته اند که حق سبحانه و تعالی طینت آدم علیه السلام به تخمیر حکمت اربعین . . .

انجام : و عزیمت بیست و هشت حروف اینست (اللهم انی اسالک بحق اسمائک . . . . و الحمد لله رب العالمین -

Marfat.com

۲۴۲ خلاصة التنجیم و برهان التقویم

۳۲۱

بخط نستعلیق بتاریخ ۸۹۷ھ/۱۴۹۲ء - ۳۶ ورق، ۵ ½ × ۴ انچ، ۹ سطر -

مؤلف این رساله **غیاث‌الدین علی** بن کمال الدین حسین بن علی امیران الحسینی الاصفهانی (ص ۲، س ۶) است - تاریخ تألیف این رساله که در ۲۲ باب است و در شهر بدخشان باتمام رسید، ۸۶۹ھ / ۱۴۶۴ء (ص ۲، س ۳) است - او درین رساله اول بروج وغیره را بیان نموده و بعد اطلاعات خود را دربارهٔ بعضی از کارهای زندگانی که کدام کار باید در کدام ساعت انجام داد و نیز اینکه اگر کاری در وقتی انجام پذیرد، خیر است یا نه ، ضبط کرده - او مصنف ''دانشنامهٔ جهان'' نیز هست (رش : ریو ص ۴۳۹، باڈلین ۱۴۵۶) که در ۸۷۱ھ/۱۴۶۶ء در همان شهر تألیف یافت -

تا کنون زمان مؤلف درست معلوم نبود ولی ازین نسخه که یکی از نوادر است زمان او معین میشود و ازین لحاظ بسیار مهم است -

رش : سٹوری ۲ : ۵۷؛ مرکزی ۱۴۰۲/۳، ۱۹۹۷ء/۴۶

آغاز : مقدس ذاتی که حرکات سماوات و سیارات روشن تر دلیلی بر قدیمیت افعال اوست و امتزاجات کیفیات عناصر که امهات مرکبات واقعند قاطع تر برهانی بر ازلیت و ابدیت آثار اوست -

انجام : ناف سفر بود، پشت بیماری بود، ذکر زحمت بود، مِقعد حضر[1] بود، براز[2] ظفر بود، پای عزت بود، کفِ پای دلیل بود بریافتن خبر -

۱- دراصل : سفر -

۲- دراصل : راز -

Marfat.com

۲۴۳ / ۳۲۹ سعادت نامه یا رساله در علم قیافه

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۳ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۷ سطر -

بگمان غالب مؤلف این رساله که در اصل باب هفتم از ''تحفة الهند'' است، **میرزا محمد** ابن فخرالدین محمد معاصر **عالمگیر** است - او این رساله را بفرمایش **کوکلتاش خان** که در ۱۰۸۶ھ / ۱۶۷۵ء این لقب را یافت بنام محمد معزالدین **جهاندار شاه** (پسر عالمگیر) تألیف نموده -

رساله در علم نجوم و قیافه شناسی است یعنی از مشاهدهٔ قیافه طالع و احوال زندگی او را بیان کردن و مشتمل است بر دو فصل - فصل اول در باب رجال و دوم در باب نساء -

رش : ریو ص ۶۲؛ ایتھے ۲۰۱۱؛ باڈلین ۱۷۶۳ -

آغاز : بدانکه این رساله ایست در علم قیافه که بزبان هندی آن را سام الدرث گویند و نام این رساله ''سعادت نامه'' نهاده شد - مرد را دست راست و عورت را دست چپ ملاحظه باید کرد و علامات سعادت و نحوست دران معلوم باید نمود -

انجام : اگر بتارک سر یکی یکی یا دو دو دایرهٔ وی جانب راست گشته باشد آن بعد از ده روز بیوه گردد - اگر در دست... دایره... جانب راست بود سعد باشد - اگر در وقت جواب آب از دهان بیرون آید و با چشمها یار باشد آن عورت بدتره بود والله اعلم بالصواب -

Marfat.com

۲۴۴ رساله اخوان الصفا

۷۹

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور- ۱۴ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر-

رسالهٔ مزبور در علم نجوم، رمل، تهذیب نفس، علم موسیقی و حدود مفرده است که شامل مطالب اشارات **بوعلی سینا**، نکات[1] الحکمت خواجه **حسن** اصفهانی و کتاب **عبدالله** جبرئیل بن تجشوع میباشد- ذکر این رساله در فهارس کتابخانه‌های معروف پیدا نشد-

آغاز : رسالهٔ مدخلی مختصر در نجوم- چون مدخلی را اعداد و هندسه باز نمودیم و گفتیم مشترک اند میان معقولات و محسوسات- همچنین مانند مدخلی در علم نجوم باز نمودیم، بدانکه علم نجوم سه نوع است- یکی را علم کلی خوانند... دوم حل زیجهاست... سوم علم احکام است و ما درین رساله ازین هرسه نوع مانند مدخلی باز گوئیم...

انجام : تمیز، جدا کردن باشد میان چیزهائی در یک یعنی مشترک- حرام، احتراز بود برچیزی ....حقد، خشمی بود که زایل نشود، چون حقد سگ و گربه و مار و کژدم ....سعادت، یافتن مراد نفس باشد از آنچه طلب او میکند، والسلام-

۲۴۵ رساله توکل نامهٔ [هفته]

۱۳

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری- دو صفحه، ۷ × ۴¼ انچ، ۱۵ سطر- ناقص الاخر-

از مصنف گمنام این رساله در آخر محبت نامه (شماره ۱۲) مجلد است- درین رساله که در علم رمل و نجوم است بیان شده که چه روزی برای چه نوع کسانی سعد و نحس است-

---

۱- دراصل : نکاة

Marfat.com

نسخه‌ای ازین قبیل رساله در فهرست کتابخانهٔ دانشگاه مدراس نیز مذکور است که شاید همین باشد ـ

رش : مدارس ۱ : ۲۵۵

آغاز : در بیان فواید توکل نامه ـ روزی مهتر جبرئیل علیه‌السلام از حضرت رب العالمین بنزدیک سید المرسلین بیامد و گفت یا رسول الله خدا بتو سلام میگوید و بعد از سلام تحفهٔ درود میفرستد و میگوید بر محمد بگو که این توکل نامه برای تو و امتیان تو فرستاده ام ـ

انجام : اگر دعا کند مستجاب نشود والله اعلم ـ روز جمعه بین نیم پاس احراق. . . .

۲۴۶/۱۰ رساله حدیث روز

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری ـ ۴ ورق، ۷ × ۴/۱ انچ، ۱۲ سطر ـ ناقص الاخر ـ

اسم مؤلف این رساله که در علم رمل و نجوم است معلوم نشد ـ مؤلف رساله برای تمام روزهای ماه احادیث نبوی را بزبان فارسی بیان نموده که کدام روز سعد است و کدام نحس ـ درین نسخه تا روز بیست و چهارم ماه فال‌های روز درج است و بقیه ناقص است ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم : از اخبار محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم و علی آله و اصحابه اجمعین، اول روز از ماه نیک است و. . . . خدایتعالی مر آدم پیامبر علیه السلام را بیافرید. . . .

انجام : اگر فرزند زاده شود. . . . و الاّ نه، زندگانی نخست دشوار بود و اگر بیمار شود به. . .

Marfat.com

۲۴۷
۳۱۰

رساله در عمل ربع مجیب آفاقی*

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز قرن دوازدهم هجری - ۸۶ ورق، ۷ ½ × ۴ ½ انچ، ۱۴ سطر - ناقص الاخر -

در علم تنجیم و هیئت این نسخه از مؤلفی است که اسمش معلوم نیست - در باب فضا و فلکیات این رساله مشتمل بر ۷۰ فصل است -

در اول این نسخه ''رساله ربع مقنطر'' بزبان عربی نیز مجلد است -

در فهرست مشهد (ج ۳، فصل ۱۷، شماره ۱۰۰،۱۰۱) نسخه‌ای ازین قبیل به **قاضی زاده** رومی متوفی ۹۳۱ھ/۱۵۲۵ء منسوب است - نیز رجوع شود فهرست ریو ص ۸۲۷ب و فهرست کتابخانهٔ دانشگاه کیمبرج ص ۱۰۸ که ازین قبیل نسخه‌ها را درانجا درج نموده اند -

رش : سٹوری ۲ : ۱۱۰۰۸۰ ؛ پیشاور ۱۷۲۴ ؛ مرکزی ۳۳۷۱ ؛ ایوانو (کرزن) ۵۷۸ - ۱۰ ۴

آغاز : در معرفت عمل ربع مجیب آفاقی که آنرا دستور خوانند و این آلتی است از آلت‌های رصدیه خفیف الحجم کثیر الفواید که اکثر اعمال نجومی و امور حسابی بطریق تناسب ازین آلت روشن و مبرهن میگردد -

انجام : اگر سیاهی بلند دلیل کند در گریختن اسپ از لشکر یا باد و رمه از دزدان، اگر سیاه فامی صورت شانه . . . .

* ص ۱، س ۱ -

Marfat.com

۲۴۸
۳۱۵

رساله رمل و نجوم

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۹۳ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۷ سطر - ناقص الاول و الاخر -

از مصنف گمنام این رساله بصورت سؤال و جواب تألیف شده. بعضی سؤالات متوقع را نیز با اشکال رملی آنها جواب داده شده. اغلب خواهشات انسانی را بیان نموده و جواب آنها را گفته -

آغاز : ... رمال کند که در دستش بماند یا نه و غایب بیاید یا نه - در خانهٔ دوم تعلق داشته باشد و نقطهٔ مطلوب در دوم مفقود شود، آن چیز در دست او باشد ...

انجام : و نیز مطلوب خود را که خاک طریق است و خاک دشت[1] است در خانهٔ باد [باید؟] دید، گفتم باعتبار آنکه باد در خانهٔ خاک [است] سودا غالب کند -

۲۴۹
۳۴۲

رساله جفر مرتضوی*

بخط نستعلیق عزیز بخش بتاریخ ۵ ماه رمضان ۱۲۵۱ھ/۲۵ دسامبر ۱۸۳۵ء - ۱۱ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم جفر و تکسیر و خواص حروف و اسماست، معلوم نشد - رساله مشتمل بر سه مقدمه و سه باب است -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۲۰۶۶) نیز موجود است -

---

۱- دراصل : هشت -

* (ص۱ ، س۱) -

Marfat.com

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ این مقدمه ایست در بیان دانستن جفر مرتضوی . . . . و [اساس] آنرا بر سه مقدمه و سه باب و چند فصل نهاده. . . باب اول در دانستن وضع جفر ـ بدانکه جفر در لغت پوستِ بزغاله است و در اصطلاح علمای اهل جفر دانستن و استخراج امور و احوال عالم و آدم است. . .

انجام : اگر بعد از حرف اول الف باشد ثالث مکسور کنند و رابع نیز مکسور دارند با تنوین مثل ماجد'' و اگر حرف ثانی و اخریٰ باشد حرف مضموم دارند و ثالث مکسور و رابع نیز مکسور مع تنوین، والسلام ـ

۲۵۰ رساله در علم حروف

۳۴۱

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری ـ ۱۱ صفحه ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر ـ

اسم مؤلف این رساله که در علم حروف و تکسیر و مداخل است، معلوم نشد ـ

مؤلف رسالهٔ خود را به ابواب و فصول وغیره قسمت ننموده ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . . اما بعد این سفر آدم است علیه السلام و این سرّ بزرگ است و سرّ ربانی است در عالم جسمانی، اسراری که خدایتعالی بآدم آموخت ـ شریف ترین علمی علم حروف است و تحقیق کردن اسرار آن و متواصل شدن بنور اعظم که سرّ حکمت است ـ

انجام : همچنان اعوانش. . . . کنیتش ابو محرور. . . . هلمعیص. . . سماع. . . ما همه این باز نمودیم ـ تمت الرساله ـ

Marfat.com

۲۵۱ / ۳۳۸ رساله خافیه مسمی به جفر الجامع*

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۸ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

تألیف این رساله که در علم جفر و تکسیر حروف و خواص اسماء و معرفت کلام وغیره است به امام **جعفر صادق** رضی‌الله عنه (ص ۱، س ۲) منسوب است - چنانکه از عنوان بر میآید اسم دیگر این رساله 'جفر الجامع' نیز هست -

رش : ایته ۲۲۷۴؛ ادبیات ص ۲۱۵؛ سپه‌سالار ج ۱ ص ۵۷۱؛ مرکزی ۳۲۷۵ / ۶

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم - هذا الکتاب الخافیه المسمی بالجفر الجامع و این کتاب محقق و منسوب است بحضرت امام جعفر صادق ع . . . و بوی از امیرالمومنین **علی** کرم الله وجه رسید . . . و بعضی میگویند از خزانهٔ علم سلیمان پیغمبر . . . بیرون آوردند . . .

انجام : شغلی که خواهد کردن بتأهل و آهستگی و فکر در این صواب بدین نوع باشد تا آن شغل و عمل بر وفق مراد حاصل گردد - بامرالله تعالی والله اعلم -

۲۵۲ / ۳۳۹ رساله در علم حروف

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۳ صفحه ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم تکسیر حروف و اسماء و تأثیر آنست، معلوم نشد - در علم رمل و نجوم این رساله مشتملبر چهار فصل است -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم و به العون و منه الصون . . . اما بعد بدانکه این علم حروف علمیست شریف و جوهریست لطیف و یقین است که علم انبیاء و اولیاست . . . بزرگان این علم را پوشیده داشته اند . . .

* (ص ۱ ، س ۱) -

Marfat.com

انجام : و اگر اسم طالب را با رحیم تکسیر کنی چنانچه اسم رحیم درمیان هر دو اسم نهی، آنگاه عدد تمام این تکسیر را بگیری و در مربع و یا در مخمسی ثبت کنی نیکو بود تمت بالخیر

الهی عاقبت محمود[1] گردان
بلای بود را نابود گردان

۲۵۳ رساله مداخل*

۳۴۰

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۶ ۱/۲ صفحه، ۱۲ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در علم جفر و تکسیر و خواصِ حروف و علم مداخل است، معلوم نشد - این رساله که مشتمل بر چهار فصل است، در اصل صورت ترمیم شدهٔ رسالهٔ قبل (شماره ۳۳۹) است چنانکه کلمات اول هر فصل در هر دو رساله یکی است البته از لحاظ ترتیب و تشریح مطالب این رساله بهتر از آنه است -

بنا بگفتهٔ خود مؤلف او این رساله را بنام سلطان **ابو نصر** صاحبقران (ص ۱، س ۶-۱۰) تألیف نموده -

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . . اما بعد میگوید بدانکه علم حروف علمی است شریف و نفیس که اولیاء و انبیاء و بزرگان، این علم را پوشیده داشته اند و دقایق این علم بسیارست و نتائج بی شمار. . . .

انجام : و اگر اسم طالب و مطلوب را با رحیم تکسیر کنی چنانچه رحیم را درمیان هر دو اسم بنهی و ازین، اعداد تمام این تکسیر بگیری و در مربعی یا مخمسی ثبت کنی نیکو تر باشد، والله اعلم -

---

۱- در اصل : را خیر -
* (ص۲ ، س۲) -

Marfat.com

۲۵۴ / ۳۳۶ رساله در علم تکسیر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - $\frac{1}{2}$۴ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف این رساله که مشتملبر ۷ فصل در کیفیت اسمای الله تعالٰی است برما مجهول ماند - بیان شده که مثلاً اگر ' کریم' را کد اسم الله تعالٰی است 'مکری' یا 'رمیک' وغیره کنند و ورد کنند چه تأثیر خواهد داشت، و چه کارها ازان بر می آید -

آغاز : بدانکه این چند فصول است مشتمل بر کیفیت اسمای الله تعالٰی و قواعد علم تکسیر که منبی از علم جفراست و عدد و وفق آن . . . . در سرعت اجابت بدانکه از سرایر در سرعت اجابت آنست که . . .

انجام : و بتاریخ اول و بتاریخ سوم[1] همچنان تا پانزدهم روز، چون روز شانزدهم آید آن تاریخ اول گیرند و تهته (؟) را دران روز تاریخ سوم[2] نهد بحساب تاریخ اول طلوع قمر مذکور -

۲۵۵ / ۳۳۵ رساله خواص حروف

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۷ سطر -

اسم مؤلف یا مترجم این رساله که دران خواص و تأثیر همهٔ حروف تهجی از الف گرفته تا یاء بیان شده، معلوم نشد - مؤلف بیان نموده که اگر حرف خاصی را بتعداد معین ورد کنیم و بخوانیم فلان کار بر میآید -

---

۱، ۲ - در اصل : -یوم -

Marfat.com

آغاز : بدانکه این کتاب را **قالینو** دروس گوید در خواص حروف که **اسکندر** رومی از حکماء عصر طلب کرد و بجهت او انشاء کردند و حکیم **ارسطاطالیس** پسندیده است و درین خواص و معانی بسیار است. . . .

انجام : ی اگر خواهد که زبان کس بند کند شصت باربگوید زبانش بند شود. . . . . بعضی گفته که این حروف را از عرش بر گرفته اند و حکماء بر آنند که این حرفها از گردش افلاک پیدا شده اند ـ تمت

۲۵۶ / ۳۳۴ رساله انواع البسط فی علم الجفر

بخط نستعلیق عزیز بخش در اواسط قرن سیزدهم هجری - ۹ ورق ، ۱۱ × ٦ انچ ، ۲۷ سطر ـ

اسم مؤلف این رساله که مشتمل بر دو مقدمه و چهار فصل و خاتمه، بشرح زیر است، معلوم نشد ـ مقدمهٔ اول در معنی جفر و تعریف آنست و دوم در بیان اصطلاحات علم جفر است ـ فصل اول در عمل بسط غریزی دوم در عمل بسط ترفع، سوم در اعمال بسط تجمیع و تضارب و چهارم در عمل بسط تمازج است ـ خاتمه در باب استخراج احوال آینده و استکشاف امور ماضیه است ـ در اول رساله کسی مبادیات این علم را بیان نموده و در حواشی بعضی مطالب را شرح داده ـ

کاتب این نسخه رساله 'جفر مرتضوی' را نیز در ۱۲۵۱ھ / ۱۸۳۵ء کتابت نموده ـ رش : شماره ۲۳۹ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ جعلت هذالرساله مشتمله علی مقدمتین و فصول و خاتمه ـ مقدمهٔ اولی در تحقیق معنی جفر و تعریف آن ـ مقدمهٔ ثانیه در بیان اصطلاحات که دانستن آن درین رساله از جمله ضروریاتست ـ

Marfat.com

انجام : و هر کس که این انواع مذکوره را نیکو ضبط کند به تحقیق کامل شود و اطلاع یابد بر احوال جفر بهمه وجوه و انواع و الحمد لله علی ما انعم من اللطایف والعلوم و خفیات المرموزات فی فواتح سور الکلام من المتشابهات. . . . و هو الهادی و علیه الاعتمادی، تمت. . . .

۲۵۷ / ۳۱۴ رساله در معرفت سمت قبله

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۷ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4$ انچ، ۱۰ سطر -

مؤلف این رسالهٔ علم هندسه و حساب، **لطف‌الله** مهندس بن استاد **احمد** معمار لاهوری است که تا ۱۰۹۲ هجری / ۱۶۸۱ء بقید حیات بوده - تاریخ تألیف این رساله ۱۰۵۸ هجری / ۱۶۴۸ء است، چنانکه در آخر رساله گفته :

بسال یکهزار و پنجه و هشت بچل بیت این لآلی منتظم گشت

(ورق ۷ الف، س آخر)

اسم این رساله و مؤلف آن در بیت زیر آمده :

تو سمت قبله را ای صاحب هوش ز **لطف‌الله** احمد گوش کن هوش

(ورق ۵ الف، س ۷)

رساله در دو باب است و در آخر آن دو جدول هندسه است که توضیحات آنها را مؤلف بفرمایش حکیم **عبدالرحیم** بقالب شعر درآورده و این منظومه در آخر نسخه موجود است -

بنا به یادداشتی از مرحوم دکتر مولوی **محمد شفیع**، نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانهٔ پرفسور **فضل‌الدین** قریشی نیز هست که صفحهٔ اول این نسخه را مولانا ازان نسخه نقل نموده اند - دکتر مولوی **محمد شفیع** این رساله را در مجلهٔ اورینتل کالج میگزین (مئی ۱۹۵۹ء) چاپ و منتشر ساخته است -

رش : میگزین مئی ۱۹۵۹ء

Marfat.com

آغاز : الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و علی آله و اصحابه اجمعین، بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین که [این] رساله ایست مختصر در معرفت سمت قبله مشتمل بر دو باب ـ

انجام : بسال یکهزار و پنجه و هشت بچل بیت این لآلی منتظم گشت

۲۵۸ رساله لطف الله

۳۱۳

بخط نستعلیق محمد نعیم در قرن سیزدهم هجری ـ ۸ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4$ انچ ، ۱۰ سطر ـ

مؤلف این رساله که در علم هندسه و اصول نقشه کشی به‌حساب اقلیدس است، **لطف‌الله** مهندس بن استاد **احمد** معمار لاهوری[1] (ص ۱، س ۱) است که تا سال ۱۰۹۲ھ / ۱۶۸۱ء بقید حیات بوده ـ او این رساله را در جواب بعضی سؤالات برادر بزرگ خود **عطاالله**، تألیف نموده ـ او "خلاصة الحساب" از **بهاءالدین محمد عاملی** را، در سال ۱۰۹۲ھ / ۱۶۸۱ء، از عربی بفارسی ترجمه نموده (ریو ص ۴۰۱ ا) و مؤلف و مصنفِ چندین کتاب دیگر نیز هست ـ

نسخه‌ای ازین رساله که با دو مقدمه و جدول ها در دو فصل تألیف شده است، در فهارس معروف دیده نشد ـ این رساله در مجلهٔ 'اوریئنٹل کالج میگزین' شماره مئی ۱۹۵۹ء بتصحیح دکتر مولوی **محمد شفیع** چاپ و منتشر شده ـ

رش : میگزین مئی ۱۹۵۹ء ـ

آغاز : اما بعد این رساله مرقوم خامهٔ **لطف‌الله** ابن استاد **احمد** معمار لاهوری میگردد، در جواب سؤال افادت و افاضت پناه، فتوت و اخوت دستگاه، استادنا و اعتضادنا، اولینا و مولینا **عطاالله**....

انجام : پس حاشیهٔ هر چهار جانب متساوی العرض باشد و هوالمطلب....الاتمام و علی نبیه الصلوة والسلام ـ

۱ـ معمار روضهٔ تاج محل در آگره ـ

Marfat.com

۲۵۹ / ۳۲۷ رساله پیمایش (در علم مساحت)

بخط نستعلیق ببولاس رائے در حدود سال ۱۲۲۴ھ / ۱۸۰۹ء - ۲۳ ورق ،
۸ ۱/۲ × ۴ ۱/۲ انچ ، ۱۵ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در باب مواضع زراعت و پیمایش زمین ها و نمونهٔ حباله ها و اصطلاحات دیگر مربوط به املاک وغیره است، معلوم نشد - بگمان غالب این رساله در سال ۱۱۱۳ هجری / ۱۷۰۱ء تألیف شده چون عبارتی که در آخر رساله بطور نمونه نوشته است دارای این تاریخ است -

آغاز : در آئین پیمودن زراعت بدانکه هشت موی بال است - ترکی (؟) را یک جو و هشت جو را یک انگشت و چهار انگشت را یک مشت و دوازده مشت را یک ذرعه و سه ذرعه را یک عقد که بزبان عرف کنه گویند -

انجام : حدود عرض و طول صوبه - جانب مشرق ادبر آباد و جانب جنوب لاهور و جانب شمال . . . . مسافت از شاهجهان آباد -

۲۶۰ / ۳۳۲ رساله فواید الافکار فی اعمال الفرجار*

بخط شکستهٔ قرن سیزدهم هجری - ۳۴ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۱۹ سطر -

مؤلف این رساله که در علم هندسه و ریاضی است، فریدالدین احمد (ص ۱، س ۲) است - او این رساله را چندی بعد از ۱۲۱۲ هجری / ۱۷۹۷ء در کلکته تألیف نموده، چون بنا بنوشتهٔ خود درین سال در لکهنؤ بوده و کمی بعد به کلکته رفته و آنجا این رساله را ترتیب داده (ص ۳، س ۵) - رساله مشتمل بر مقدمه و هشت مقاله است بقرار زیر -

* (ص ۳ ، س ۱۱) -

Marfat.com

اول، اعمال خط اجزای متساوی ـ دوم، اعمال خط اوتار ـ سوم، اعمال خط پول ـ چهارم، اعمال خطاقطار اظلال ـ پنجم، در بیان خط اول‌سطح دوم پرکارمتناسبه ـ ششم اعمال خط اظلال ـ هفتم اعمال خط تمام ظل ـ هشتم اعمال خطوط پرکار باشتراک یکدیگر ـ مطالب را با جدول و شکلهای هندسه‌یی توضیح داده ـ

بر سر ورق نسخه امضای یکی از دانشمندان بریلی بتاریخ ۱۲۵۷ هجری/۱۸۴۱ء نیز ثبت است ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . . اما بعد چنین گوید مؤلف این رساله **فریدالدین احمد** که چون فقیر را از ایام طفولیت شوق بود بعلم ریاضی و در حال تحصیل چیزی ازین علم حاصل نموده ـ

انجام : پس هرگاه سه مثل و یک سبع نصف قطر گرفته نصف قطر را دران مجموع سطح کنند مساحت دایره تخمیناً حاصل شود که نسبت قطر با محیط تخمیناً است ـ

Marfat.com

۲۶۱ / ۳۳۳ ترجمهٔ رساله تهذیب الاخلاق*

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی - ۲۷ ورق ، ۱۱ × ۶ انچ ، ۲۴ سطر -

اسم مترجم این رساله که ترجمه‌ایست از رساله تهذیب الاخلاقِ **ابو علی مسکویه** متوفی ۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء، معلوم نشد - گرچه 'اخلاق ناصری' نیز ترجمه از همین رساله است ولی این ترجمه خیلی مختلف از آنست - رساله مشتمل بر مقدمه و سه بحث است بشرح زیر :

مقدمه : دارای سه باب - اول در بیان شرف این علم - دوم در بیان آنکه کمال انسان در چیست - سوم در بیان خیر و سعادت -

بحث اول : در تهذیب الاخلاق مشتمل بر ۷ فصل

بحث دوم : در حکمت منزل مشتمل بر ۵ فصل

بحث سوم : در معرفت مدن مشتمل بر ۴ فصل

نسخه‌ای ازین رساله که یکی از نوادر است در نشریهٔ کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران شناسنده شده -

رش : نشریه ۱ : ۲۱۶ -

آغاز : اخلاق مهذبهٔ اهل کمال که لایق اتباع و انتخاب تواند بود، حمد حضرت مبدع قدیم است جل شانه و عزّ اسمه که قوت عاقلهٔ انسانی را بمصباح هدایت وانظار صحیحه . . . . مقام داد -

* (ص۲ ، س۳) -

Marfat.com

انجام : در هر کار که خود را مغرور داری دیگران را ملامت مکن - بر بیکاری و کاهلی راضی مباش که انواع شقاوت دوجهانی ازو تولد کند - پیوسته بر ملازمت سیرتِ عدل و الزامِ طریق حق موافقت کن تا نیک بختِ دوجهان باشی والله الموفق . . . والسلام

۲۶۲ الفرج بعد الشدة*

۱۴

بخط نستعلیق عبدالرشید بتاریخ دوازدهم شهر ذی‌قعده [۱۰۷۵ه] (۱۶۶۵ء) بجهت کتابخانهٔ مرزا امینا جیو - ۳۵۴ ورق ، ۱۰ × ۶ ۱/۲ انچ ، ۱۷ سطر - در آغاز سرلوحهٔ زرّین -

مؤلف این کتاب حسین بن اسعد الحسین المؤیدی المعروف به **دهستانی** (ورق ۳ ب، س ۱۶) است که در زمان **طاهر بن زنگی** الفریومدی (ص۶، س۲-۷) میزیسته و کتاب را بین سالهای ۶۵۱ - ۶۶۳ه/۱۲۵۳ء - ۱۲۶۴ء تألیف نموده - بنا به گفتهٔ خود مؤلف (ص ۶ س ۱۳-۱۵) او اسم این کتاب را از اثر عربی **ابوالحسن علی** بن محمد المداینی (متوفی ۲۲۵ه - ۸۴۰ء) بنام "الفرج بعد الشدة والضیقه" گرفته که ترجمهٔ آن اثر در اول نسخه موجود است - قبل ازین قاضی **محسن** بن علی تنوخی (متوفی ۳۸۴ه/۹۹۴ء) نیز کتاب مداینی را بهمین نام ترجمه کرده بود -

این کتاب حقیقةً تذکره‌ایست از کسانی که در مصائب و تشنج بسر می بردند ولی آخرِ کار خوشبختی بایشان رو نمود - مطالب را با حکایات و آیات و احادیث استناد داده -

در سال ۱۲۷۶ه / ۱۸۵۹ء در بمبئی و چندین بار در شهرهای دیگر پاک و هند نیز بچاپ رسیده -

بر سر ورق سهر خان زمان **محمد امین** که برای او نسخه تهیه شده ثبت است که تاریخش ۱۰۷۵ه/۱۶۶۵ء است - بعد ازان **میمنت خان** درسال ۱۱۲۰ه/۱۷۰۸ء سهر خود بر سر ورق ثبت کرده - سهرهای ۱۱۲۱ه / ۱۷۰۹ء و ۱۱۳۰ه / ۱۷۱۸ء و ۱۲۹۶ه / ۱۸۷۹ء نیز روی نسخه هست -

---

* ۱۴، س ۱۵ و ص ۸، س ۱۵، ۱۶ -

Marfat.com

رش : ریو ص ۷۵۲؛ ادبیات ص ۳۶۵؛ ایتھے ۷۳۳ - ۷۳۸؛ بانکی پور ۷۲۶؛ مقالهٔ علامه قزوینی در مجلهٔ یغما، سهر ماه ۱۳۳۳ هش، ص ۲۹۶ -

آغاز : حمد و ثنا قیومی را که عجز عقول ذُریات آدم از ادراک کنه ذات بیچون او چون آیات صنعتش در ایجاد عالم ظاهر است و شکر و سپاس آن قدیمی را که . . . .

انجام : و آن بنده را فرمود تا قتل کردند ـ امراء القیس بعروسی و زفاف مشغول گشت ـ ابن بیره چون این حکایت بشنید گفت امشب بر حکایت ختم کنم و هیچ حکایت بعد ازین خوش نیامد و فرمود تا مرا صلهٔ گران و جایزهٔ سبز بدادند ـ تمام شد کتاب فرج بعد الشدت بقلم شکسته رقم فقیر حقیر **عبدالرشید** بتاریخ دوازدهم شهرذی قعده ختم الله بالخیر والامان ـ جهت کتابخانهٔ اقبال و اجلال پناه **مرزا امینا** جیو نوشته شد ـ

۲۶۳
نسخهٔ دیگر
۲۱

بخط نسخ ریز قرن یازدهم هجری - ۳۵۱ ورق ، $6 \times 8\frac{1}{2}$ انچ ، ۲۱ سطر ـ
ناقص الاول (ورق اول افتاده) ـ

از بعضی جهات این نسخهٔ با ارزش کامل تر از نسخهٔ اول بنظر میرسد ـ بر ورق ۳۱۵ب مهری از **محمد حسین** المهمی الصدیقی نیز ثبت است ـ

آغاز : منکر آن اصحابِ یقین بتیغ برّان حجت و برهان فرمود که . . .

انجام : بدان کریم که در خشک سال شدت قحط نشاند بر سر هر گل چه قهرمان‌فرج
که نیست در کتب منشیان علم و ادب باین شگفتی و شیرینی داستان فرج

Marfat.com

۲۶۴
۵۷

الادب الوجیز للولد الصغیر
(ترجمهٔ رساله عبدالله ابن المقنع)

بخط شکستهٔ ریز قرن یازدهم هجری - ۲۱ صفحه، ۹ × ۶ $\frac{۱}{۲}$ انچ ، ۲۸ سطر - کرمخورده -

مترجم این رساله خواجه **نصیرالدین طوسی** (ص ۱، سر صفحه) متوفی ۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء است - خواجه طوسی این رساله را بفرمایش **ناصرالدین عبدالرحیم**، محتشم قهستان ترجمه نموده (سرگذشت طوسی از **مدرس رضوی** ص ۱۹۶) و بنا به یاد داشتی از مرحوم دکتر مولوی **محمد شفیع** (در نسخه) طوسی این رساله را در سال ۶۳۳ھ / ۱۲۳۵ء ترجمه کرده - این نسخه از نسخه‌ای منقول است که در سال ۶۸۷ھ / ۱۲۸۸ء "سنه سبع و ثمانین و ستمایه" (ورق ۱۰ الف. س آخر) کتابت شده بود - این رساله در "آداب و مواعظ و اخلاق و نصائح" (ص ۱، س ۱۰) - تألیف شده و بتصحیح **عبدالرحیم** خلخانی و **محمد تقی** دانش‌پژوه در تهران بچاپ رسیده -

رش : نشریه ۱ : ۲۱۶: مرکزی $\frac{۲۴۶۴}{۳۶}$.

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم - افتتاح ایراد کلام و استجاح مراد و مرام بحمد و ذکر خداوندی سودمند آمد که ابتداء

انجام : و اگر این برادر بشرف ارتضا پیوندد و روزگار عادتِ شجاعت و سماعت ورزد[1] و از سر مضایقت و معاوقت برخیزد و توفیق رفیق باد - بعد ازین در ترجمهٔ دیگر رسایل که در صدر این ترجمه ذکر رفته است، خوض پیوسته شود انشاءالله تعالی -

---

* (ص ۱، س ۱۵) -
۱- در اصل : برزد -

Marfat.com

۲۶۵/۸۱

اخلاق ناصری

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۴ھ/ ۱۶۰۵ء در لاهور - ۱۱ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاخر -

اثر معروف فلسفیانهٔ خواجه **نصیرالدین** طوسی (متولد ۵۹۷ھ/۱۲۰۰ء و متوفی ۶۷۲ھ/ ۱۲۷۳ء) است که مشتمل است بر مقدمه و سه مقاله بعنوان‌های ذیل :

مقالهٔ اول در تهذیب اخلاق، دوم در تدبیر منزل و سوم در سیاست مدن - در مقدمه که از قلم دانشمند دیگری است و مطالب آن از نگارشات طوسی مأخوذاست، گفته شده است که طوسی در ایام جلای وطنی خود کتابی بنام ''اخلاق بزرگی'' ترتیب داده بود (ص ۱، س ۱۲) ولی چندی بعد روزی در مجلس **ناصرالدین** ابی منصور حاکم کوهستان نشسته بود که ذکر ''کتاب الطهارة'' **ابو علی مسکویه** که در تهذیب اخلاق بوده، درمیان آمد. شاه درخواستِ ترجمهٔ آن بفارسی کرد وطوسی نه فقط آن را بفارسی برگردانید، بلکه دو باب آخر (تدبیر منزل وسیاست مدن) را هم بر آن افزود - در باب 'تهذیب اخلاق' نیز هر جا مناسب دید مطالب دیگر را اضافه نمود وکتاب را بنام **ناصرالدین** کرد و بجای 'اخلاق بزرگی' اخلاق ناصری نام نهاد - تألیفِ این اثر در سال ۶۳۳ھ / ۱۲۳۵ء بپایان رسیده - نسخهٔ معاصر این اثرِ معروف (مکتوبه ۶۶۶ھ) درکتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی) نیز محفوظ است -

رش : ایتھے ۲۱۵۵؛ ریو ص ۳۴۱، ۸۵۶ب؛ باڈلین ۱۴۳۵ - ۱۴۴۲؛ شیرانی ۲ : ۳۲۶

آغاز : حمد بیحد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد که همچنانکه در بدو فطرت اولی . . . که حقایق انواع را از مطالع ابداع بر می آورد و هیولای انسان را -

انجام : . . . که بکسی رسد مستشعر بود و همت بر ازالت آن مقصور دارد و اما صلت رحم [آن] که خویشان و پیوستگان را با خود در خیرات دنیاوی شریک دهد -

* (ص ۱، س ۳۴) -

Marfat.com

۲۶۶ نسخهٔ دیگر

۲۹۲

بخط نستعلیق ریز و استادانه بتاریخ ۱۷ صفر ۱۰۲۹ هجری/ژانویه ۱۶۲۰ء - ۲۴۱ ورق، ۷ × ۴ ۱/۴ انچ، ۱۴ سطر -

این نسخه از روی نسخه‌ای نقل شده که میر **غیاث الدین منصور** شیرازی تصحیح نموده بود - در آخر این نسخه عبارتی بتاریخ ۱۱۸۰ھ / ۱۷۶۶ء نیز نوشته شده -

آغاز : حمد بی‌حد و مدح بی‌عد لایق حضرت مالک الملکی باشد...

انجام : و بعد ازین سخن قطع کنیم - خدای تعالی همگنان را توفیق اکتساب خیرات و اقتنای حسنات...و بر طلب مرضیات خود حریص گرداناد - انه لطیف مجیب و صلی الله علی محمد و آله اجمعین -

۲۶۷ نسخهٔ دیگر

۲۸۸

بخط نستعلیق عبدالرحمن ابن عبدالکریم عباسی برهانپوری، بتاریخ ۱۵ ذیقعد ۱۰۸۴ هجری/۱۶۷۳ء - ۲۶۳ ورق، ۹ ۱/۲ × ۶ ۱/۴ انچ، ۱۳ سطر -

این نسخه با تصحیح و تنقیح و حواشی و شرح لغات و پیش گفتار **عبدالرحمن** ابن عبدالکریم عباسی برهانپوری مرتب گشته - او کار تصحیح و تحشیه را بسال ۱۰۸۴ھ / ۱۶۷۳ء بپایان رسانیده و نسخهٔ تصحیح شده را بدست خود نقل نموده - درین پیش گفتار نوشته که او این نسخه را از نسخه‌ای نقل نموده که بدست خود **نصیرالدین** طوسی کتابت شده بود - بنا برین این نسخه از دو لحاظ اهمیت دارد - یکی اینکه از نسخهٔ مصنف نقل شده و دوم اینکه نسخهٔ منقح نیز بخط خود تنقیح کننده نوشته شده است -

Marfat.com

آغاز : (پیش گفتار) اخلاق محامد حکیم حقیقی ازان مغلق تراست که عقلِ همه‌دان بیاری لفظ و معنی از عهدهٔ ذکر آن بیرون تواند آمد ـ

آغاز کتاب :حمد بیحد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد . . .

انجام : خدایتعالی همگنانرا توفیق اکتساب خیرات و اقتنای حسنات کراست کناد و بر طلب مرضیات خود حریص گرداناد ـ انه اللطیف المجیب ـ

انجامِ خاتمه که مصحح نگاشته : دقیقه‌ای از دقایق صحت لفظ و معنی و لطیفه‌ای از لطایف ضبط لغات و استعاراتِ صدق‌آیات و حواشی حقیقت سمات فرو نگذاشت ـ امید که چون بنظر عزیزان بگذرد و پیرایهٔ قبول یابد این خادم راجی **عبدالرحمن** ابن عبدالکریم عباسی برهانپوری را بدعاءِ خاتمه بخیر یاد کنند والله غفور الرحیم ـ

۲۶۸ قصه چهار درویش ۲۶۵

بخط نستعلیق پیر بخش بتاریخ ۱۲۴۹ هجری/۱۸۳۳ء - ۹۴ ورق ، ۸ × ۵ ¼ انچ ، ۱۰ سطر ـ

این قصهٔ معروف و دل‌انگیز به شاعر شهیر پاکستان و هند حضرت **امیر خسرو** دهلوی متوفی ۷۲۵ هجری / ۱۳۲۵ء منسوب است ـ **میر امّن** دهلوی همین قصه را بنام "باغ و بهار" باردو ترجمه نموده و شهرت جهانی را احراز نموده است ـ

رش. : ریو ص ۷۶۲؛ ایتھے ۷۳۹-۷۴۲؛ باڈلین ۴۴۳ ـ

آغاز : راویان اخبار و ناقلان آثار [و طوطیان شیرین گفتار[1]] چنین روایت میکنند که در زمان قدیم پادشاهی بود در اقصای روم **آزاده‌بخت** نام داشت و رعیت و سپاه بیشمار

۱- از نسخهٔ ریو ـ

Marfat.com

انجام : تا آنکه هریک را اجل در رسید و دنیای بی وفا را گذاشته از آن همه ملک و مال کفنی برداشتند و بس ـه

گیرم که روزگار ترا میر ری کند　　آخر بزور نامهٔ عمر تو طی کند
گیرم که بگذری تو ز قارون بگنج و مال　　با او وفا نکرد و وفا با تو کی کند

بهارستان

بخط نستعلیق بین سالهای ۱۰۱۲ھ - ۱۰۱۴ هجری/۱۶۰۳ء - ۱۶۰۵ء ، در لاهور - ۱۹ صفحه ، ۱۸ × ۱۱ انچ ، ۱۵ سطر -

این کتاب یکی از آثار معروف عارف شهیر مولانا **عبدالرحمن جامی** (متوفی ۸۹۸ھ/ ۱۴۹۲ء) است که بتقلید گلستانِ **سعدی** در سال ۸۹۲ھ/۱۴۸۷ء تألیف نموده، چنانکه گفته :

تگ و پوی خامه درین طرفه نامه　　که جامی بدو کرد طبع آزمائی
بوقتی شد آخر که تاریخ هجرت　　شود نهصد ار هشت بر وی فزائی

کتاب را بنام **سلطان حسین** تیموری معنون ساخته چنانکه در ابیات زیر اشاره شده -

گلستان گرچه **سعدی** کرد زین پیش　　بنام **سعد** بن زنگی تمامش
بهارستان من نام از کسی یافت　　که شاید **سعد** بن زنگی غلامش
گذری کن برین بهارستان　　تا ببینی درو گلستانها

(ص ۱، س ۱۶)

کتاب را برای افادهٔ پسرش **ضیاءالدین یوسف** که او را گلستانِ **سعدی** تعلیم میکرد تألیف نموده - بهارستان مشتمل بر ۸ روضه است و در روضهٔ هفتم ذکر احوال و آثار و انتخاب کلام شعرای معروف فارسی، از رودکی گرفته تا زمان خود نیز نموده - کتابِ مزبور در هند و ایران و ترکیه بچاپ رسیده است -

Marfat.com

رش : ادبیات ۷۴؛ عباسی ۴۳۰؛ ریو ۷۵۵؛ ایتهے ۱۳۸۳؛ نشریه ۱ : ۱۶۱ -

آغاز : چو مرغ امر ذی بالی ز آغاز نه از نیروی حمد آید به پرواز

اما بعد نموده می آید که چون درین وقت فرزند دل‌بند ارجمند **ضیاءالدین یوسف**. . بآموختن کلام عرب و . . . قواعد ادب اشتغال نموده. . . برای تلطیف. . . خاطر وی. . . از کتاب گلستان. . . سعدی. . . سطری چند خوانده میشد - دران اثنا چنان در خاطر آمد که. . . ورقی چند بران اسلوب ساخته شود -

انجام : چون به بینی ز آشنا عیبی گر به بیگانگان نگوئی به
زانکه در کیش آخراندیشان عیب پوشی ز عیب جوئی به

والسلام علی محمد و آله الکرام و اصحابه العظام -

۲۷۰ انوار سهیلی*

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۲۷ ورق، $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۷ سطر - ناقص‌الاول -

مؤلف این تألیف که در حقیقت ترجمه ایست از "کلیله و دمنه" (ورق ۴ ا، س ۴) **ملا حسین واعظ کاشفی** متوفی ۹۱۰ھ/۱۵۰۴ء است - این کتاب مشتملبر مقدمه و چهارده باب است - در مقدمه بحث مختصری دربارهٔ حکمت عملی، تهذیب اخلاق و تدبیر منزل نیز نموده است - تفصیل ابواب بدینطور است :

۱ - در اجتناب نمودن از سماع ۲ - سزا یافتن بدکاران و عاقبت ایشان -
۳ - در مواقف دوستان و فواید معاضدت ایشان ۴ - ملاحظه کردن دشمنان و ایمن بودن از مکر ایشان ۵ - در مضرت غافل بودن و از دست دادن مطلوب -
۶ - آفت تعجیل و شتاب زدگی ۷ - حزم و تدبیر و بحیله خلاص یافتن از بلای

* (ورق ۵ ا، س ۱۱) -

Marfat.com

اعداء ۸ - احتراز کردن از ارباب حقد ۹ - در فضیلت عفو ۱۰ - جزای اعمال ۱۱ - مضرت افزون طلبیدن ۱۲ - فضیلت حلم ۱۳ - در اجتناب از اقوال اهل عذر و خیانت ۱۴ - عدم التفات به انقلاب زمان -

کلیله و دمنه که اساس آن بر حکمت عملی است ۱۶ باب داشت که ازانجمله ۲ باب را کاشفی درکتاب خود نیاورده و آنچه پادشاهان و اعیان را برای سیاست و حکمرانی ضروری بوده بلباس فارسی در آورده -

این کتاب در هند و ایران چندین مرتبه بچاپ رسیده است -

رش : ریو ص ۷۵۶؛ ایتھے ۷۵۷-۷۶۶؛ باڈلین ۴۳۱-۴۳۷؛ عباسی ۴۱۱؛ پیشاور ۱۸۳۲-

آغاز : تو سهیلی تا کجا تابی و کی طالع شوی نور تو بر هر که می تابد نشان دولت است

نظر بر تعمیم فواید انام و تکثیر منافع خاص و عام اشارت عالی ارزانی فرمود که این [فقیر] بی استطاعت و حقیر اندک بضاعت -

انجام : و امیدواری بمکارم اوصاف افاضل انام و محاسن اطوار امیر عالی مقام چنانست که ذیل اغماض بر کلمات نا سنجیده و عبارات ناپسندیده این کمینه [پوشند] و از روی ذّره پروری و فقیر نوازی باآنکه سراسر همه عیب افتاد است بعین الرضا ملحوظ بسازند

دُر که درین سینه نهان داشتم[1] یک بیک از دل بزبان داشتم[2]
گر بد و گر نیک فکندم به پیش پوش بدامان نکوئی خویش
چونکه بدین پایه رساندم کلام به که کنم ختم سخن والسلام

۱، ۲- در اصل : داشته ام -

Marfat.com

۲۷۱/۶۴

مجالس قصهٔ یوسف

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۰۵ هجری/۱۵۹۶ء - ۶۲۲ صفحه ۹ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص‌الاول -

اسم مؤلف این تألیف که دران قصهٔ حضرت **یوسف** علیه السلام بیان شده، بر ما مجهول ماند - بنظر مرحوم دکتر مولوی **محمد شفیع** ممکن است این کتاب ترجمهٔ ''مجالس قصهٔ یوسف'' از **عمر بن ابراهیم** انصاری اوسی (حاجی خلیفه ۲ : ۳۷۸) باشد - کتاب در شصت مجلس است و دران قصص انبیای پیش از اسلام نیز بنحو احسن بیان شده - ذکر داستانهای انبیای پیشین از زبان مبارک پیغمبر صلعم نیز آمده و مؤلف دربارهٔ افادیت داستان گوئی بحث دقیقی کرده - او بیان خود را علاوه بر آیات و احادیث با ابیات و اقوالِ مستند مؤثر و مفید ساخته است -

چون نسخه‌ای ازین کتاب در فهارس معروف مطبوعه دیده نشد، یکی از نوادر است -

آغاز : . . . . گشتی چون آلودگی عیب تو بود چه عیب دنیا - دنیا جای آلایش است چه عیب بود که آلایش آید و بیالاید - چون بدنیا آمدی عاصی گشتی - آلوده چون بگور شوی . . .

انجام : این همه رنج و محنت بیند آنکس که شبا روزی بخلاف خالق ا کبر بود - بانواع دروغ و غیبت و بهتان و ناصواب بگوید . . . . چه درو حسرت بیند واللہ اعلم -

Marfat.com

۲۷۲ دیباچهٔ گلزار ابراهیم

۲۲۶ (۱)

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ ه / ۱۶۴۵ء در مشهد مقدس - ۷ ورق، ۶ ½ × ۳ ½ انچ ، ۱۵ سطر -

نویسندهٔ این دیباچه نیز که دران صفات نُه‌گانهٔ سلطان یگانه **ابراهیم عادلشاه ثانی** (۹۸۸ - ۱۰۳۷ ه / ۱۵۸۰ء - ۱۶۲۷ء) بیان نموده شد، ملا نورالدین محمد **ظهوری** متوفی ۱۰۲۵ هجری / ۱۶۱۶ء است -

" گلزار ابراهیم "، مجموعهٔ کلام منتخب **ظهوری** و **ملک قمی** بوده که آنها به **ابراهیم عادلشاه** تقدیم نموده بودند و دیباچهٔ آنرا ملا **ظهوری** نگاشته بود - "سه نثر" ظهوری شامل این دیباچه نیز میباشد -

رش : ریو ص ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتھے ۱۵۰۰ - ۱۵۱۴؛ باذلین ۱۰۷۶-۱۰۸۰؛ سپرنگر ص ۵۸۰ -

آغاز : خرسی چمن سخن بطراوت حمد بهار پیرائیست که گلزار ابراهیم در رخسار یوسف طلعتان نمرود، نخوت رسانیده و تاجداری لفظ و معنی بحشمت ثنای تارک آرائیست که سر خلیل خود یعنی **ابراهیم عادلشاه ع** را در هفت اقلیم به نه صفت، یگانه و ممتاز گردانید -

انجام : عقل کل در مزرع استادیش — خوشه چین خرمن تعلیم باد
داستان شد ختم بستان رخش — غیرت گلزار ابراهیم باد

۲۷۳ دیباچهٔ خوان خلیل

۲۲۶ (۲)

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ هجری/۱۶۴۵ء - در مشهد مقدس - ۱۶ ورق، ۶ ½ × ۳ ½ انچ ، ۱۵ سطر -

این دیباچه نیز تألیف مولانا **ظهوری** است - درین دیباچه **ظهوری** اول کمالات و صفات سلطان **ابراهیم عادلشاه** را بیان نموده و بعد در بارهٔ عدلِ چند نفر از امرای عصر یعنی

Marfat.com

نواب شاهنواز خان، خدام ملک الکلام، حضرت شاه خلیل الله، جناب ملا فرخ حسین، خدام ملا حیدر ذهنی وغیره سخن رانده ـ ''خوان خلیل'' نیز مثل ''گلزار ابراهیم'' مجموعهٔ کلام منتخب **ظهوری** و **ملک قمی** بوده که آنها **به ابراهیم عادلشاه** تقدیم نمودند ـ این دیباچه یک ثلثِ ''سه نثر ظهوری'' را تشکیل میدهد ـ

رش : ریو ص ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتهے ۱۵۰۰ - ۱۵۱۴؛ باڈلین ۱۰۷۶-۱۰۸۰؛ سپرنگر ۵۸۰

آغاز : ای از تو بر اهل تخت و اکلیل سهیل گر ذکر جمیلست و گر قدر جلیل
نطق از تو بمهمانی ارباب خرد انداخته خوان از سخن خوان خلیل

انجام : ...اولی اختتام می نماید و بدین بیت ختم گردید، بیت:
تا درین مهمان سرا خوان خلیل آمد بیاد میزبان خلق **ابراهیم عادلشاه** باد

۲۷۴ دیباچهٔ نورس ۲۲۷

بخط نستعلیق شکسته آمیز عبدالسلام بتاریخ ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۵ء ـ در مشهد مقدس ـ
۷ ورق، $6\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر ـ

این دیباچه نیز از قلم مولانا نورالدین محمد **ظهوری** متوفی ۱۰۲۵ھ/۱۶۱۶ء است ـ که بر رسالهٔ **ابراهیم عادلشاه** ثانی (۹۸۸ - ۱۰۳۷ھ/۱۵۸۰ - ۱۶۲۷ء) بنام 'نورس' نگاشته است ـ **عادلشاه** این رساله را دربارهٔ موسیقی هند تألیف نموده است ـ نثر اول که ''سه نثر ظهوری،، شامل آنست همین دیباچه است ـ

رش : ریو ۶۷۸، ۶۷۹؛ ایتهے ۱۵۰۰-۱۵۱۴، باڈلین ۱۰۷۶-۱۰۸۰، سپرنگر ۵۸۰ وغیره

آغاز : سرود سرایان عشرت گه قال که به نورس سرابستان حال در دم و زبان ساخته اند، بشهد ثنای صانعی...

انجام : هم بر آهنگ ثنایش نغمهٔ قانون دهر
هم توفق مدعایش رسم و قانونِ زمان

Marfat.com

۲۷۵
۲۶۰

بهار دانش*

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۹ جمادی الثانی ۱۲۱۹ هجری / ۱۸۰۴ء - ۲۱۳ ورق، $11\frac{3}{4} \times 7$ انچ، ۱۹ سطر - ناقص الاول -

مؤلف این تألیف معروف دانشمند شهیر **عنایت‌الله** کنبوه لاهوری متوفی ۱۰۸۲ھ/ ۱۶۷۱ء است - او برادر بزرگِ **محمد صالح** کنبوه صاحبِ شاهجهان‌نامه است - این کتاب مشتمل بر داستانهاست که دران با حکایات و امثله نکات دقیق و پند آموز و مواعظ سودمند را بیان نموده - او این کتاب را در سال ۱۰۶۱ هجری / ۱۶۵۱ء باتمام رسانیده -

رش : ریو ص ۷۶۵؛ ایتھے ۸۰۶ تا ۸۱۶؛ باڈلین ۴۶۶-۴۷۲؛ عباسی ۳۱۳-۱۶؛ پیشاور ۱۸۰۳، ۱۸۰۴ -

آغاز : ....از خون ناپاک آنمرد که رنگین دید و تیغ آبدار برهنهٔ خون آلود بر سینه اش نهاده -

انجام : ازانجا که خاموشی مرد دانا را وسیلهٔ وقع و وقار است و نادان را وسیلهٔ عزت و اعتبار این ترانه را از دل پند آموز بسمع اجابت اصغا کرده بناء عمل بر آن نهاد،

قطعه :

سیه‌کاری مکن چون خامهٔ خویش — بشو از چشم تر چون نامهٔ خویش
زبانرا گوشمال از خامشی[1] ده — که هست از هر چه گویم خامشی[2] به

[جامی]

---

* ۲۳۲ ب و ۲۳۳ ا -
۱، ۲- دراصل : خاموشی -

Marfat.com

۲۷۶/۲۱۳

بهارستان*

بخط نستعلیق سید عنایت الله ولد حاجی سید نور محمد ساکن موضع ککرورک، بتاریخ ۲۹ رجب ۱۱۳۴ هجری/۱۷۲۲ء - ۲۳۷ ورق، $\frac{1}{2}$ × ۶ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این تألیف که شرحی است از گلستان سعدی، غلام **معین الدین** ملقب به عبید [الله] الخویشکی الچشتی ملقب به خلیفه قصوری (ص ۱، س ۵، ۶) است که تا سال ۱۱۳۳ھ/ ۱۷۲۱ء در قصبهٔ قصور خوش میزیسته، چون ''اسرار معنوی و انوار مغنوی'' او که شرح دفتر اول مثنوی معنوی است در سال ۱۱۳۳ھ/ ۱۷۲۱ء بپایان رسیده (رش فهرست راس-براؤن شماره ۵۶، و سپرنگر ص ۳۷۳) - او مؤلف چندین تألیف بوده که ذکر آنها در اخبار الاولیاء و آثار دیگر هست - نسخه ای از معارج الولایت فی مارج الهدایت'' (شیرانی ۱ : ۸۲) او را دکتر **محمد شفیع** مرحوم، پیش پسر زادهٔ مولوی **غلام رسول** در قلعهٔ میهان سنگه دیده که در سال ۱۱۱۱ھ/ ۱۶۹۹ء نقل شده بود - درین کتاب نیز ذکر تألیفات دیگر خود را نموده است - بنا بر اطلاعات فوق گمان غالب اینست که نسخهٔ حاضر معاصر و شاید منحصربفرد هم باشد -

آغاز : منت و سپاس خداوندی را که فضل او بهارستان را شرح[1] گلستان و گلستان را شرح بهارستان ساخت

ای آنکه بهار کرده شرح گلزار — وی آنکه نمود وی ز فرقت آثار
با وصل تو چون بهشت، دوزخ باشد — بی وصل تو این بهشت آید چون نار

انجام : در آخر قصیده‌ای بمدح مرشد خود گفته که مطلع و مقطعش اینست :

مطلع : درد خدنگت بدل لذت درمان شکست — کفر سر زلف تو رونق ایمان شکست

مقطع : یارب ازین قطره ای[2] کام و دلم شاد باد — تا نه زدست قضا کام دل و جان شکست

---

* ۲۳۶ ل، س ۱۲ -

۱- دراصل : خرج -

۲- دراصل : این قطرهٔ -

Marfat.com

۲۷۷
۲۶۳

داستان هیر و رانجه*

بخط نستعلیق شکسته‌مانندِ اوائل قرن سیزدهم هجری - ۹۲ ورق، ۹ ½ × ۵ ½ انچ، ۱۷ سطر -

نگارندهٔ این داستان عشق هیر و رانجا، منشی **منسا رام** خوشابی است که در سال ۱۱۵۷ یا ۱۱۵۸ھ / ۱۷۴۴ یا ۱۷۴۵ء باتمام رسانید، چنانکه خود گفته :

سال تاریخ خود گواهی داد — عشق رانجه و هیر صادق بود
۱۱۵۸

سال تاریخ او ز هاتف غیب — قصهٔ عاشقی تمام شنو
۱۱۵۷

در مقدمه گفته که او این داستان را از **راجه رام** کهتری ساکن بهیره شنیده بود - چون نمی توانست بقالب شعر در آورد، به نثر سلیس بیان نمود -

بنا به یادداشتی از دکتر **محمد شفیع** مرحوم، نسخه ای از قصهٔ هیر و رانجه مؤلفه **گورداس** عرف کهتری پیش قاضی **فضل حق** نیز هست که بسال ۱۱۲۱ هجری / ۱۷۰۹ء تألیف شده - مؤلف آن نیز در مقدمهٔ گفته که او این داستان را از **راجه رام** کهتری ساکن بهیره شنیده و چون قادر بشعر گفتن نبود به نثر بیان نمود -

نسخه‌ای ازین داستان در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۰۶۵) نیز موجود است -

رش : ریو : ص ۷۷۰ب؛ میگزین اگست ۱۹۲۷؛ ایوانو (کرزن) ۱۱۸ -

آغاز : ابواب کتاب دانش و عنوان دیوان بینش، ستایش و نیایش خداوندی را که از سه حرف عشق با دو حرف کن موجودات عالم را موجود ساخته -

---

* ۱۴، س ۱۵ و ۱۸، س ۲ -

Marfat.com

انجام : الهی همچو درد عشق انگیز به**منسارام** منشی شد سخن ریز
هیر و رانجه دو عاشق و معشوق عشق آن از قضا موافق بود
سال تاریخ خود گواهی.....

۲۷۸ / ۲۶۲ قصهٔ رانجها و هیر

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری است - ۹۴ ورق، ۱۰ × ۶ ۳/۴ انچ، ۱۳ سطر - ناقص الاول و الاوسط و الآخر -

مؤلف این داستان منثور سردار[1] **بسنت سنگه** متخلص به ''نشاط'' بن **سندر سنگه** است (ه ب، س آخر) که در زمان اکبر شاه ثانی (۱۲۲۱ - ۱۲۵۳ ه / ۱۸۰۶ - ۱۸۳۷ ع) میزیسته - رانجها و هیر دو عاشق و معشوق بوده اند در ضلع 'جهنگ' (پنجاب) که عشق شان معروف است - بعد از حمد و نعت و منقبت و مدح اکبر شاه قصه را شروع نموده - چون نسخه‌ای ازین قصه در فهارس مطبوعه دیده نشد یکی از نوادر است -

آغاز : ...مجنون که دران دشت جنون را بلا واسطهٔ غیر.... رسانید - کارسازی که زبان قدرت بیان کارسازی او محض وهم و خیال، چاره‌پردازی که شرح چاره پردازی او در اندازهٔ تقریر و تحریر بر آوردن محال...

انجام : که ایام برگشتهٔ آنها را یاور و مساعد ساخت و بکام بخشی و کامرانی آنها پرداخت - بهمین آئین مطالب ما و شما و همهٔ اهل دنیا را حاصل گرداند و هر یک را به تمنای دلخواهش برساند آمین آمین -

---

۱- کلمه ایست که سیکها برای آقا و مسٹر بکار برند -

Marfat.com

۲۷۹ شرح قصائد خاقانی

۳۴۹

بخط نسخ عبدالله ولد شیخ سعد الله صدیقی، بتاریخ ۷ رمضان ۱۰۱۴ هجری/ ژانویه ۱۶۰۶ء - ۲۱۲ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۸ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این شرح **محمد** بن داؤد بن محمد بن محمود علوی شادی آبادی (ص ۱، س ۸) است که در زمان **ناصرالدین** خلجی یکی از سلاطین مالوه، (حکومت ۹۰۶ - ۹۱۶ھ/ ۱۵۰۰ - ۱۵۱۰ء) میزیسته - او قصاید مشکلهٔ تمام ردیف‌ها را شرح داده ولی قصاید بدون ترتیب الفبائی نقل شده است -

بر سر ورق این نسخه مُهری از محمد عارف عباسی بسال ۱۱۹۳ھ / ۱۷۷۹ء ثبت است -

رش : ریو ص ۵۶۱؛ ایتھے ۹۶۸-۹۷۰؛ باڈلین ۵۷۲، ۵۷۳؛ سپرنگر ص ۳۶۲ -

آغاز : جواهر زواهر سپاس بیقیاس نثار حضرت صمدیت جل قدره سزاوارست که بکرم عمیم نعم جسیم خود لآلی نطق در اصداف افواه انسان نهاد و نوع انسان را بر سایر حیوانات تفضیل و ترجیح داد -

انجام : چون این خبر به زلیخا رسید زنان ملامت گر را در خانهٔ خود طلبید و در دست هر یکی کاردی و ترنجی داد و فرمود که ترنج بکارد باز کنند - چون ایشان [در] ترنج تراشیدن مشغول شدند فرمود تا مهتر یوسف را پیش ایشان حاضر کردند - ایشان بدیدن یوسف چنان مستغرق....

Marfat.com

۲۸۰ / ۳۵۹ نسخهٔ دیگر

قسمتی بخط نستعلیق و قسمتی بخط شکسته - ۲۹۰ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۲۱ سطر -

نام مؤلف درین نسخه بر صفحهٔ ۱ سطر ۱۱ آمده - این نسخه مفصل تر از سایر شروح این فهرست است یعنی شرح ۸۰ قصیدهٔ خاقانی درین نسخه موجود است -

بیت اول که شرح داده شده :

دل من پیر تعلیم است و من طفل زبان دانش
دم تسلیم سر عُشر و سر زانو دبستانش

آخرین بیت مشروح :

صاحب بدر و حنین از تو گشاید فقاع
کان گهر چون شد آب بر کشی از بهر کین

آغاز : جواهر زواهر سپاس بیقیاس نثار حضرت صمدیت جلت قدره سزاوار است . . .

انجام : دران وقت پیغمبر علیه السلام که صاحب بدر و حنین است از تو فقاع گشاید یعنی از تو فخر و ناز و مباهات کند و گوید در است من اینچنین مردی شجاع و مظفر و منصور است که کافران را در دوزخ میفرستد و عالم را پاک میگرداند والله اعلم -

Marfat.com

۲۸۱ نسخهٔ دیگر

۳۶۰

بخط نستعلیق چند سال پیش - ممکن است در حدود ۱۹۳۰—۱۹۴۰ میلادی نوشته شده باشد - ۳۸۹ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۷ سطر -

درین نسخه اسم مؤلف بر صفحهٔ ۲، سطر ۲ آمده و شرح ۴۶ قصیده را محتوی است.

بیت اول که شرح داده شده:

دل من پیر تعلیم است و من طفل زبان دانش...

بیت آخر که شرح داده شده:

زید چون در خدمت احمد بترک زن بگفت
نام باقی یافت اینک آیت لما قضا

آغاز : جواهر زواهر سپاس بیقیاس نثار[1] حضرت صمدیت جل قدره سزاوار است.....

انجام : در حال زینب را بخدمت پیغامبر صلی الله علیه وسلم برد و مطلقه گرداند - پیغامبر متفکر شدند که با زنِ پسرخوانده چگونه نکاحٔ روا باشد - در اثناء آن جبریل علیه السلام آیت مذکور آورد چون بر جواز نکاح...

۲۸۲ شرح قران السعدین*

۱۵۷

بخط نستعلیق در حدود سال ۱۱۵۶ هجری/۱۷۴۳ء - ۴۸ ورق، ۹ × ۷½ انچ، ۲۰ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این شرح ملا **نورالحق مشرقی** (ص ۲، س ۱۳) مصنف 'زبدة التواریخ'، متوفی ۱۰۷۳ هجری/۱۶۶۲ء است - او پسر شیخ **عبدالحق** محدث دهلوی متوفی ۱۰۵۲ھ/

۱- دراصل : ثنای -
* ص ۵، س ۷ -

Marfat.com

۱۶۴۲ء بوده ـ تاریخ تصنیف این شرح چنانکه از قطعهٔ زیر بر میآید، ۱۰۱۴ هجری/ ۱۶۰۵ء است :

شکر لله که باتمام رسید　　شرح ابیات قران السعدین
مشرقی از پی تاریخ تمام　　بره تعمیه رفتی به یقین
چشم عیب ار ز میان بردارند　　میشود 'شرح قران السعدین،

چشم 'عیب' یعنی 'ع' که اعداد آن ۷۰ است اگر از اعداد 'شرح قران السعدین' یعنی ۱۰۸۴ کم کنیم تاریخ ۱۰۱۴ بر میآید ـ آقای عباسی اسم این کتاب را ''نور العین'' نیز نوشته ـ

رش : ریو ص ۶۱۷؛ سپرنگر ص ۴۷۱؛ عباسی ۳۷۳؛ ایتهے $\frac{1185}{5}$ ـ

آغاز : (مقدمه) خطبهٔ کبریا و جلال مر پادشاهی را که پادشاهی او را آغاز و بدایت نیست و ملک او را انجام و نهایت نه ـ

انجام : او را رسّا خوانند چه رسّا در لغت بمعنی ریسمان است ـ عادت شست انداز آنست که رشته را بر دست پیچیده. . . .

۲۸۳ مرج البحرین*
۳۶۲ (شرح دیوان حافظ)

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن سیزدهم هجری ـ ۱۲۷ ورق ۱۰ × ۶ انچ، ۲۱ سطر ـ ناقص‌الاخر ـ

مؤلف این اثر که دران غزلیات حافظ، تا ردیف دال شرح داده شده، سیف‌الدین ابو الحسن عبدالرحمن بن سلیمان متخلص به ختمی لاهوری (م ۱، س ۷ و ۹ ا، س ۲ و

* ۹ ب، س ۹ ـ

Marfat.com

وب، س ۱۳) است ـ او این شرح را بسال ۱۰۳۸ هجری / ۱۶۲۸ء بپایان برده چنانکه گفته :

ختمی از شوق ضمیر و صدق دل تحفهٔ شاهِ جهانی زد رقم
گشت ازان تاریخ او بهر بیاض تحفهٔ شاهِ جهانی با قلم (۱۲ل، س ۱۴، ۱۵)

$$\frac{\text{تحفهٔ شاهِ جهانی}}{۸۶۸} + \frac{\text{قلم}}{۱۷۰} = ۱۰۳۸$$

طبق بعضی نسخه‌ها او این شرح را در سال ۱۰۲۶ھ / ۱۶۱۴ء باتمام رسانیده بود ولی بعدها نیز مطالب را بران می افزود تا اینکه در ۱۰۳۸ بنام شاهجهان کرد و تاریخ گفت ـ مناسب بنظر میرود اشاره شود که آقای سپرنگر این کتاب را در سال ۱۰۴۱ھ/۱۶۳۱ء بپایان رسیده میداند ـ معلوم است که او اعداد ''با'' را نیز جمع کرده ـ

رش : ایوانو (کرزن) ۲۳۱؛ ایتھے ۱۲۶۹؛ سپرنگر ص ۴۱۶ ـ

آغاز : ز بطن نون خرامد خامهٔ ما چو ذوالنون سجده‌ها آورد بر جا . . .
. . . . . کند بر ساحت کاغذ تماشا
پی تسخیر قوم خود شتابد بتصویر مضامین معلیٰ

انجام : چون بر حافظ جلوه کنی بنقش حضور مع اللہ از باطن خود در شان او اعانتی و دعا خواه که مرشد سالکان کامل خواهد بود و بکمال خود رسیده مقامات عشق را شامل خواهد بود ـ

۲۸۴ شرح تحفة العراقین ۳۴۸

بخط نستعلیق شکسته آمیز تاج محمود بتاریخ رجب ۱۱۲۲ هجری/۱۷۱۰ء،
در بلدهٔ ملتان ـ ۱۲۶ ورق، ۹½ × ۶ انچ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این شرح مثنویِ خاقانی، شیخ **عبدالسلام** است که پسر و شاگرد شیخ **عبدالکبیر** (ص ۶، س ۱ نیز ص ۵، س ۶) بوده ـ او این شرح را بسال ۱۰۵۷ هجری/۱۶۴۷ء، مطابق سنه ۲۰ جلوس شاهجهان (ص ۷، س ۶، ۷) تألیف نموده ـ

Marfat.com

رش : ایتھے ۹۶۰؛ باڈلین ۵۸۱؛ سپرنگر ص ۴۶۳ -

آغاز : حمدی که کتاب ستایش و شرح نیایش را عنوان زیبد و اجزای تحسین و اوراق آفرین [را] شیرازه بندد، مر متکلمی را که بکلمهٔ دو حرفی دیوان فرخی آغاز هستی و کتاب میمنت‌انجامِ وجود را بمبانی پر معافی و عبارات ثقات را صفحه طرازی و نقش پردازی ساخته

انجام : الهی بحرمت محبوب خود که این شرح را مقبول قلوب دانادلانِ سنجیده طبع و بلند سشربان سخن سنج گردانی و از دست رد نا اهلان که چشم شان به[1] دیدن امر معروض و مشاهده عیب مشغول است، نگاهداری - الحمد لله رب العالمین -

۲۸۵
۱۴۸

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق محمود منشی بتاریخ ۱۱۲۲ هجری/۱۷۱۰ء - در ملتان - در حاشیهٔ تحفه العراقین (شماره ۱۴۷) منقول است -

آغاز : حقهٔ سبز کنایت از فلک و مهرهٔ خاک اشارت بزمین - زمن بکسر . . . . آنکه از جائی جنبیدن نتواند بوالعجب شعبده باز -

انجام : ختم شد این نسخهٔ جامعه و رسالهٔ تنبیه . . . الهی بحرمت محبوب خود که این شرح مقبول قلوب دانا دلان . . . گردانی و از نا اهلان . . . نگاهداری -

---

۱- در اصل: از -

Marfat.com

شرح مخزن اسرار

۲۸۶/۳۵۱

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۱۱ ورق، $9\frac{3}{4} \times 6$ انچ، ۱۸ سطر -

مؤلف این شرح **ابراهیم** بن اسمعیل تتوی (ص ۳، س ۶) متوفی ۱۰۷۳ هجریست/ ۱۶۶۲ء که برای **یوسف محمد خان** والی سنده (حکومت ۱۰۴۱ - ۱۰۴۹ھ/ ۱۶۳۱ - ۱۶۳۹ء) مخزن اسرار **نظامی** را شرح نموده، چنانکه گفته :

''درین هنگام خجسته فرجام فرحت انجام که ولایت سند از قدوم میمنت لزوم . . . . **یوسف محمد خان** . . .'' (ص ۲، س ۱۲ تا ۱۷) - یوسف محمد خان در سال ۱۰۴۹ھ/۱۶۳۹ء والی ملتان معین شده بود و در آنجا در همان سال بدرود زندگانی گفت - نسخه های این شرح در فهارس معروف کمتر دیده میشود - نسخه‌ای ازین اثر در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۰۵۲) نیز موجود است -

رش : عباسی شماره ۳۰۷ -

آغاز : شکر بیحد و سپاس بیعد حکیمی را سزد که بمقتضای حکمت بالغه و قدرت کامله لسان انسان را کلید مخزن اسرار غیبی ساخت و ضمیر اشراق پذیر دانشوران را مطلع انوار لاریبی داشت . . .

انجام : بود حقیقت بشمار درست بست[1] و چهارم ز ربیع نخست
از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و [هفتاد و دو][2] افزون بران

سابقاً در ذیل بیت پانصد و پنجاه . . . پس ایام خواب مذکور شد که درمیان این دو تاریخ تناقض هست . . . تمام شد شرح مخزن اسرار -

---

۱- دراصل : بیست -
۲- تاریخ تالیفِ ''مخزن اسرار'' است -

Marfat.com

۲۸۷
۳۶۱

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق محمد حسین ولد سلطان پٹواری ساکن سبیه؟ علاقه لودهانه - ۱۲۶ ورق، ۱۲ × ۷ ½ انچ، ۱۶ سطر -

درین نسخه اسم مؤلف بر صفحه ۴، سطر ۱ درج است و این را کاتب برای تعلیم شاگردش **مینهان سنگه** ولد سردار **دیا سنگه** نوشته -

آغاز : شکر بیحد و سپاس بیعد حکیمی را سزد که بمقتضای حکمت بالغه و قدرت کامله -

انجام : سابقاً در ذیل بیت پانصد و پنجاه، پس ایام خواب مذکور شد که درمیان ایندو تاریخ تناقض هست...

۲۸۸
۳۵۳

کارنامهٔ فیض*[1]

(شرح قصاید عرفی)

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۰۷ ورق، ۱۲ × ۸ ½ انچ، ۱۳ - ۱۹ سطر -

مؤلف این شرح **محمد شفیع** بن شیخ **شاه محمد** بن شیخ **راج‌الدین** عرف شیخ راجو سنبهلی زبیری (ص ۱، س ۶، ۷) است - او این شرح را که دران اغلب قصاید عرفی شرح داده شده در سال ۱۱۱۱ھ / ۱۶۹۹ء آغاز و درسال ۱۱۱۲ هجری / ۱۷۰۰ء باتمام رسانید، چنانکه گفته :

''افتتاح این شرح در سال یکهزار و یکصد و یازده سنه هجریه بود و اختتامش در سال یکهزار و یکصد و دوازده بوقوع آمد'' (ورق ۱۰۶ب، س ۵) ولی از قطعهٔ تاریخ

* ص ۳، س ۱ -

۱- سپرنگر در فهرست خود نام این شرح را: ''نگار نامهٔ فیض'' نوشته که بنظرم صحیح نیست -

۲- دراصل : و -

Marfat.com

اختتام ۱۱۱۱ھ / ۱۶۹۹ء بر میاید-

سال ختم کتاب میجستم گفت هاتف ز پردهٔ تقدیر
خود تواش 'کارفیض' میگوئی صورتش خود بخود شده تصویر (ص آخر)

شاید همین مصنف در ۱۱۱۸ھ / ۱۷۰۶ء 'شهر آشوبی' بمرگ پسر ارشد **عالمگیر** که در ایران فوت کرده بود گفته (رش : ریو ص ۸۵۰ب) بنا برین تا این سال بقید حیات بوده-

نسخه‌ای ازین شرح در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی، شماره ۴۱۱) نیز موجود است-

رش : سپرنگر ص ۵۲۹؛ عباسی ۳۵۵-

آغاز : بعد از تشریح قصیدهٔ پسندیده حمد واحد مطلق که حسن مطلعش را ''لوکان فیهما..... تا ردیفی است بس موزون و پس از تنقیح غزل مشکل نعت احمد بر حق....

انجام : گل صحرا [بود][1] سرمایهٔ تاج سر فطرت ،که در نظاره اش رقصان چمن اندر چمن رفتم
همیشه زیر سرو التفاتت سایه پروردم[2] بقطع نخل عمر حاسدان سر[3] تیشه زن رفتم

۲۸۹ شرح مثنوی معنوی

۳۴۶

بخط نستعلیق محمد معظم بتاریخ شوال ۱۱۳۸/۵ ۱۷۲۶ء بعهد محمد شاه- ۱۳۲ ورق، ۹ × ۷ انچ، ۱۹ سطر- ناقص الاول - در حدود ۴۵ ورق از اول غائب است -

اسم شارح این شرح که دران معانی ابیات مثنوی را اجمالاً بیان نموده اند، درست معین نشد شاید اثر میان **عبدالله** ملتانی باشد- نسخه ای ازین شرح هم در فهارس معروف شناخته نشد-

---

۱- دراصل : و - ۲- دراصل : پرور باد - ۳- دراصل : بر -

Marfat.com

در آخر این نسخه دو صفحهٔ اول از ''راحت‌المؤمنین'' میان **عبدالله** ملتانی نیز محفوظ است ـ

آغاز : ....باد از زندان حوض باصل خود میرسد ـ همچنان جانهای‌ما بمدد آمد و رفت انفاس اندک اندک بسوی اصل خود میرسند تا بدین حد که باستعانت عمل صالح صعود میکنند ـ

انجام : بدان ای عزیز این کتاب مستطاب قریب مدت هفت ماه مرتب گشته و تا هنوز نظر ثانی نشده و در عمر باقی معلوم نیست که نظر دوم باشد یا نباشد ـ والله اعلم بالصواب ـ

۲۹۰
۳۵۶

خیابان گلستان*

(شرح گلستان سعدی)

بخط نستعلیق ٦ ذی‌الحجه ۱۲۵۵ هجری/۱۸۴۰ء، در موضع خیرالله‌پور ـ
٦۸ ورق، $10\frac{1}{2} \times 7$ انچ، ۱۸ سطر ـ

مؤلف این شرح **سراج‌الدین علی خان آرزو** (ص ۲، س ۳) متولد ۱۰۹۹ ه / ۱۶۸۸ء یا بقول بعضی ۱۱۰۱ ه / ۱۶۸۹ء و متوفی ۱۱۶۹ هجری / ۱۷۵۵ء است ـ مطابق بیت آخرِ قطعهٔ تاریخ که مشمول رساله است، تاریخ تألیف این اثر ۱۱۱۹ هجری / ۱۷۰۷ء است ـ بیت :

کز ''خیابان گلستان'' چین ''گل نو'' آرزو
از می تاریخ تا طبع تو گردد تر دماغ (ص ۲، س ۳)

اگر از اعداد ''خیابان گلستان'' (۱۲۲۵) اعداد ''گل نو'' (۱۰۶) لم ننیم، تاریخ مذکور بر میاید ـ

* ص ۰، س ٦ ـ

Marfat.com

این شرح در سال ۱۲۹۳ھ / ۱۸۷۶ء در کانپور (هند) بطبع رسیده ـ

رش : باڈلین ۲۰۷؛ سپرنگر ص ۵۵۰ ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ خیابان گلستان سخن، حمد چمن پیرائیست که اگر خار است و اگر گل [همه][1] پروردهٔ ابر رحمت اوست و اگر سرو و شمشاد نهال کردهٔ جویبار عنایت او، مصرع بر جستهٔ سرو سرانگشت شهادت است. . . .

انجام : از عالم نامراد و ناهنجار بمعنی کسی که بدعاقبت باشد یا کسی که عاقبت نداشته باشد و این کنایه است از عدم حسن عاقبت و عجب فقط ـ

۲۹۱ / ۳۵۲ شرح قصاید عرفی

بخط نستعلیق اشرف بیگ خان بتاریخ ۵ ژویه ۱۸۸۲ میلادی - ۲۹ ورق، ۱۲ × ۸½ انچ، ۱۷ سطر ـ ناقص الاوسط ـ

مؤلف این شرح **سراج‌الدین علی خان آرزو** متوفی ۱۱۶۹ هجری/۱۷۵۵ء است که ابیات مشکلهٔ قصاید **عرفی** شیرازی را شرح داده ـ او نسخه‌بدل‌های اصل متن را هم میدهد و بدانست خود اصح‌ترین متن را شرح داده ـ مطلع قصیدهٔ اول که شرح داده شد :

ای متاع درد در بازار جان انداخته
گوهر هر سود در جیب زیان انداخته

بیت آخر که شرح داده شد :

هزار مرده برو [ی] زمین بود هشدار
اگر تو مرده ندیدی دل زمین مگشای

بعضی جاها 'شرح قصاید عرفی' از **منیر** لاهوری را نیز تذکر داده ـ

---

۱ - از نسخهٔ باڈلین -

Marfat.com

آغاز : حمد حمدالک یا واهب العطیات. . . . اما بعد این نسخه ایست در بیان حل ابیات مغلقه و اشعار مشکلهٔ افضل المتأخرین جمال‌الدین سیدی محمد المتخلص به **عرفی** شیرازی که آثارش از آفتاب مشهور تر است ـ

انجام : یعنی تو که امتیاز نداری که مرده از زنده شناسی و هزار مرده بروی زمین است و هیچ یک را مرده نپنداشتی بلکه زنده دانستی ـ در ینصورت دل زمین گشادن و کاختن برای دیدن مرده بی فایده است چرا که ترا چشم تمیز نیست والله اعلم ـ

۲۹۲ / ۳۵۸ شرح قطعهٔ نعمت خان عالی

بخط استعلیق شکسته آمیز اوایل قرن بیستم میلادی ـ ۱۳ ورق، ۹ ½ × ۶ انچ، ۱۵ سطر ـ

شارح این قطعه که **نعمت خان عالی** شیرازی، بعد از فتح حیدر آباد در هزل **کامگار خان** ساخته بود (ص ۲، س ۶-۱۱ ص ۱، س ۴) میر **غلام علی خان** بلگرامی (ص ۱، س ۷) متولد ۱۱۱۶ھ / ۱۷۰۴ء و متوفی ۱۲۰۰ هجریست / ۱۷۸۶ء ـ او صاحب ''تذکرهٔ معروف بنام ''سرو آزاد'' و ''خزانهٔ عامره''. . . . نیز میباشد ـ

نسخه‌ای ازین شرح را در فهارس مطبوعه نتوانستم پیدا کنم بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم. . . . . .

یارب یارب رهین احسانم کن مشمول عنایت فراوانم کن
عمریست که طبع من ملامت زده است از جوش شکفتکی گستانم کن

انجام : معهذا میدانم که لطف عام بآمرزش خاص مرا مینوازد و زهرا[1] این جام خمار بدستی را[2] رفع میسازد ـ استغفر الله و اتوب الی التواب الرحیم و لاحول ولا قوة الّا بالله العلی العظیم ـ

۱- دراصل : زهرش ـ ۲- ـراصل ها ـ

Marfat.com

۲۹۳ بهارستان (حاشیهٔ گلستان)* ۳۵۷

بخط نستعلیق در حدود ۱۲۵۵ هجری/۱۸۳۹ء - ۳۸ ورق، $10\frac{1}{2} \times 7$ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این شرح که دران مشکلات مقدمه و هر هشت باب گلستان **سعدی** توضیح داده شده، **عبدالغنی** بن فیض الله ساکن قصبه سرای میر **نورالدین حسین** (ص ۱، س ۵،۶) است -

نسخه‌ای ازین اثر در فهارس معروف دیده نشد - بنا برین یکی از نوادر است -

در آخر این نسخه سه صفحه از وصایای **عمرو ابن‌العاص** با ترجمهٔ فارسی آن نیز درج است -

آغاز : منت خدایرا عزوجل که باغبان لطفش گلستان چرخ نیلوفری را بریاحین و ازهار [و] ثوابت و سیارات بیاراست و بوستان آمال ارباب فصاحت و بلاغت را به اثمار علم و عمل بارور ساخت. . . .

انجام : یعنی ای نظر کننده در کتاب من، سؤال کن از خدایتعالی رحمت را بر مصنف وی و آمرزش خواه از برای یار او و در خواه از برای ذات، از نکوئی که میخواهی تو آن نکوئی را، و ازین پس طلب کن آمرزش را برای کاتب این کتاب -

۲۹۴ شرح اشعار و کلمات عربی گلستان ۳۵۵

بخط نستعلیق در حدود ۱۲۵۵ هجری/۱۸۳۹ء - ۱۶ ورق، $10\frac{1}{2} \times 7$ انچ، ۲۰ سطر -

اسم مؤلف این شرح که محتوی ترجمه و توضیحات عبارات و ابیات عربی گلستان سعدی است، معلوم نیست - کتاب در سه قسم منقسم است بقرار زیر :

اول در شرح آیات الهی - دوم در توضیح احادیث نبوی و اقوال مشائخ و امثال -

* ص ۲، س ۳ -

Marfat.com

سوم اشعار و کلمات عربیه ـ شارح اول آیات و احادیث و اشعار را ترجمه میکند و بعد توضیحات بیشتری بر آن می افزاید ـ نسخه‌ای ازین قبیل شرح در فهرست ایتهی (شماره ۱۱۸۴) نیز موجود است ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ قسم اول در آیات الهی قسم دوم در احادیث نبوی و اقوال مشائخ و امثال و قسم سوم در اشعار عربیه و انه علی من یشاء قدیر بالاجابت خبیر . . .

انجام : اگر باشد بدرستی مرا روز قیامت قدر نزد خدای مهربان هر آینه گویم ای صاحب خداوند من گنه‌گار و بد کردارم و تو احسان کنندهٔ آمرزگار ـ بدانکه تحقیق بد کرده‌ام و بی طلبم احسان را ـ

۲۹۵ شرح تحفة الاحرار

۳۵۴

بخط نستعلیق شکسته آمیز اوایل قرن سیزدهم هجری ـ ۹۵ ورق، ۱۱ × ۶½ انچ، ۲۵ سطر ـ ناقص الاول و الاوسط و الآخر ـ کرمخورده ـ

اسم مؤلف یا شارح این نسخه که شرح خوبی از مثنوی تحفة الاحرار مولانا **عبدالرحمن جامی** است، معلوم نشد ـ

رش : فهرست عباسی شماره ۵۸۳ ـ

آغار : . . . بجامی است علم ثانی بقرینه علم اول بحذف مضاف‌الیه است ای علم فقیر سایه پسند، ای آرام و ثبات حاصل آنکه اگر سر جامی در علم ثانی از بخت اندوهگین و فسرده ـ

انجام : جزاء شرط که بیت سابق است ـ ام الکتاب لوح محفوظ ـ شین راجع به خامه است و مضاف الیه خطاب ـ این خطاب او حرف سقا ک الله آمد یعنی سیراب دارد ترا الله تعالیٰ ـ این همواره نویسان باشی ـ روح امین دست . . . . .

Marfat.com

تصوف

۲۹۶ رساله مناجات خواجه عبد الله انصاری

۲۹۴

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۵ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این رساله که بنام ''مناجات عبدالله انصاری'' نیز معروف است، خواجه عبدالله انصاری متولد ۳۹۶ھ / ۱۰۰۵ء و متوفی ۴۸۱ هجریست / ۱۰۸۸ء - خودش را در شعر ''پیر انصار'' و در نثر ''عبدالله'' می نوشت -

در این رساله که مشتمل بر دعاها و اقوال و کلماتِ حکیمانه در شعر و نثر است از حضرت الهی مناجاتی نموده است بعبارات مسجع و مقفع و به طرز بس دلپذیر و دل انگیز -

رش : ریو ص ۳۵الف؛ ایتھے ۱۷۷۹، ۲۹۱۰؛ ایوانو ۱۱۵۳ - ۱۱۵۷؛ پیشاور ۱۰۵۶؛ مرکزی ۲۱۹۷/۲، ۲۸۴۸/۱ -

آغاز : ای ز دردت بیدلان را بوی درمان آمده یاد تو مرعاشقان را مونس جان آمده..
.... پیر انصار از شراب عشق تو زد جرعه‌ای همچو مجنون گرد عالم مست و حیران آمده
(مقطع)

انجام : ای درویش در عبادت صبر کن که محنت بسر آید و بچشم عنایت بر آید و بختِ ازلی بدر آید و درِ سعادت بگشاید و آفتابِ جمال الهی روی نماید - آمین یا[1] رب العالمین -

---

۱- دراصل : و -

Marfat.com

۲۹۷
۱۱۵
نسخهٔ دیگر

بخط شکستهٔ قرن یازدهم هجری - ۸ صفحه، ۸ × ۵ ۳/۴ انچ، ۱۵ - ۱۶ سطر -

آغاز : ای زدردت بیدلان را بوی درمان آمده یاد تو مرعاشقان را مونس جان آمده..
پیر انصار از شراب شوق خورده جرعه‌ای همچو مجنون گرد[1] عالم مست و حیران آمده
ای کریمی که بخشندهٔ عطائی و ای حکیمی که پوشندهٔ خطائی...

انجام : ....ای درویش در عبادت صبر کنی که محنت بسر آید و تخم عنایت بر آید. وصال میسر آید و درِ سعادت بگشاید و اقبال جمال الهی روی نماید - آمین یا رب العالمین -

۲۹۸
۳۶۵
کشف المحجوب*

بخط نسخ بهاء الدین زکریا[2] بتاریخ ۶۶۴ هجری/۱۲۶۵ء - ۵۷۸ ورق،
۹ × ۶ ۱/۲ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این شاهکار معروف تصوف، دانشمند و عارف شهیر **علی** بن عثمان بن علی الجلابی غزنوی ثم الهجویری (ص ۱، س ۶) متوفی بین ۴۸۱ - ۵۰۰ھ/۱۰۸۸ - ۱۱۰۶ء در لاهور است - این کتاب مشتملست بر مقدمه (در هفت فصل) و ۳۹ باب است دربارهٔ علم و فقر و تصوف و توبه و جود و سخا و سماع و رقص وغیره -

در تاریخ کتابت این نسخه دست برده شده - بر سر ورق سه مهر جهانگیر بسال ۱۰۲۷ھ/۱۶۱۸ء ثبت است - سه مهر **شاهجهان** و تحریری بتاریخ ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء که دران سال این نسخه داخل کتابخانهٔ شاهی شده، نیز بر سرورق موجود است - بر صفحهٔ آخر نیز مهرها ثبت است که تاریخ یکی از آنها ۱۰۲۰ھ / ۱۶۱۱ء خوانده میشود - عبارتی بتاریخ

۱- در اصل : گر دو عالم -
۲- در اصل : ذ دریا -
* س ۱، س ۱۰ -

Marfat.com

۱۰۳۲ھ/۱۶۲۲ء نیز بر صفحهٔ آخر مندرج است ـ

عین متن این نسخه (بدون مقایسه تقابل با نسخ دیگر) بسعی جناب **احمد ربانی**، پسر ارشد دکتر مولوی **محمد شفیع** مرحوم، بسال ۱۹۶۸ میلادی در لاهور چاپ و منتشر شده ـ قبل ازین نیز این اثر جاویدانی در لاهور و ماسکو و تهران و سمرقند بچاپ رسیده بود ـ

رش : ریو ۳۴۳؛ ایتھے ۱۷۷۳ - ۱۷۷۷؛ باڈلین ۱۲۴۵؛ شیرانی ۲ : ۲۴۰؛ عباسی ۱۱۸؛ میگزین فوریه ۱۹۶۰ء ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ ربنا آتنا من لدنک . . . الحمد لله الذی کشف لاولیائه . . . قال **علی** بن عثمان بن . . . . که طریق استخاره سپردم و اغراضی که بنفس باز میگشت از دل ستردم . . . .

انجام : و استعانت میخواهم از خداوند تعالی تا ظاهر و باطن من از آفات نگاهدارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را . . . . حقوق این کتاب و نویسنده را بدعای حفظ ایمان یاد دارند و بالله التوفیق ـ

۲۹۹ / ۳۶۴ نسخهٔ دیگر*

بخط نسخ اعلی بتاریخ ۱۲ محرم ۱۰۱۶ھ/۱۶۰۷ء - ۲۷۸ ورق، ۷ × ۴½ انچ، ۲۱ سطر ـ

آغاز : الحمد لله الذی کشف لاولیائه بواطن ملکوته . . . . قال **علی** بن عثمان ابن علی الجلابی الغزنوی . . . . که طریق استخاره سپردم و اغراضی که . . . .

انجام : استعانت خواهم از خداوند تبارک و تعالیٰ تا ظاهر و باطن مرا از آفات نگاه دارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را تا رعایت حقوق این کتاب نگاه دارند و نویسنده را بدعای حفظ قلم و ایمان یاد دارند و بالله التوفیق ـ

* ص ۱۱، س ۹ ـ

Marfat.com

۳۰۰ / ۳۶۳ نسخهٔ دیگر*

بخط نستعلیق سید عنایت ولد سید نور محمد مکتوبه قرن دوازدهم هجری - ۱۷۳ ورق، ۱۰ ½ × ۵ ½ انچ، ۲۴ سطر -

آغاز : الحمد لله الذی کشف لاولیائه بواطن ملکوته. . . . که طریق استخاره سپردم و اغراضی که بنفس باز میگشت از دل ستردم. . .

انجام : از آنچه رفته است بر من [از] این آفت و استعانت میخواهم از خداوند تعالی تا ظاهر و باطن مرا نگاهدارد و وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را. . . بدعای این و بالله التوفیق. . .

۳۰۱ / ۵۹ کیمیای سعادت

بخط نسخ ریز قرن یازدهم هجری - ۲۰۲ ورق، ۹ ½ × ۵ ¼ انچ، ۲۵ سطر -

این اثر معروف از امام محمد بن محمد غزالیؒ متوفی ۵۰۵ه/۱۱۱۱ء است که بین سالهای ۴۹۰-۵۰۰ه / ۱۰۹۶-۱۱۰۶ء تألیف نموده - این کتاب چهار رکن دارد یعنی، عبادات، معاملات، پیدا کردن عقبات راه دین که آنرا مهلکات گویند و منجیات. نسخهٔ ما فقط رکن اول کتاب است (عبادات) که در آن ده فصل است بقرار زیر :

۱ - در اعتقاد ۲ - بطلب علم مشغول شدن ۳ - در طهارت ۴ - در نماز ۵ - در زکوٰة ۶ - در روزه ۷ - در حج ۸ - قرآن خواندن ۹ - در ذکر و تسبیح ۱۰ - در وردها و عبادات -

* ص ۱، س ۸ -

Marfat.com

رش : باڈلین ۱۴۲۹؛ برلن ۲۶۲؛ ریو ص ۳۷؛ پیشاور ۹۲۶، ۹۲۷؛ نشریه ۲ : ۹۲؛ مرکزی ۱۳۳۴ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم، و به نستعین چون از معرفت عنوان مسلمانی فارغ شدی و خود را بدانستی و حق تعالی را بشناختی و دنیا و آخرت نیز بدانستی، به ارکان معامله مشغول باید شدن . . .

انجام : تمام شد سخن اندر عنوان مسلمانی و معرفت نفس و معرفت حق سبحانه و تعالی و معرفت دنیا و معرفت آخرت ـ والله اعلم بالصواب ـ

۳۰۲/۶۹ رساله تبرالمسبوک فی نصیحة الملوک

بخط نستعلیق، بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ء در لاهور - ۲۲ ¼ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر -

این رساله نیز یکی از آثار حجة الاسلام ابو حامد محمد بن محمد معروف به امام غزالی طوسی متوفی ۵۰۵ هجریست، که برای سلطان محمد بن **ملکشاه سلجوقی** (۴۹۸ - ۵۱۱ھ/۱۰۱۴ - ۱۱۱۷ء) نوشته شده و مشتمل است بر ده اصل بقرار زیر :

۱ ـ اصول اعتقاد که پنج ایمانست ۲ ـ پاکی حق سبحانه و تعالیٰ ۳ ـ قدرت حق تعالیٰ ۴ ـ علم وی ۵ ـ خواست وی ۶ ـ بینائی و شنوائی وی ۷ ـ فرمان وی ۸ ـ افعال و کردار وی ۹ ـ آخرت ۱۰ ـ ذکر متابعت رسول مقبول صلعم ـ

بیانات فلسفیانه و بحث‌های دقیق را با آیات و احادیث، داستانهای قدیم و اقوال بزرگان و دانشمندان، استناد داده ـ

Marfat.com

این رساله بتصحیح استاد جلال الدین **همائی** در تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ایتھے ۱۷۹۲؛ کیمبرج ۲۲۰؛ ریو ص ۳۷؛ عباسی : ۷۰؛ شیرانی ۲ : ۲۶۲ ـ نشریه ۱ : ۲۲۵؛ مرکزی ۳۶۳۶ ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . بدان ای پادشاه اسلام که خداوند عزّ و جل را بر تو نعمتهای بسیار است و شکر آن بر تو واجب است ـ

انجام : هرچه بمردان رسید از محنت و بلاء زنان رسید و آخر از ایشان کم کسی بکام دل رسید، شعر :

عاصی شدن بندهٔ رحمان از زن — بر مرد نهیب و بیم سلطان از زن
دزدی که بکف نهاده است جان از زن — بر یوسف چاه و بند و زندان از زن
بر مرد رسد بلای دوران[1] از زن — آخر ناید وفای چندان[2] از زن

لمحرره :

هرچه هست اندر[3] جهان او نیست آخر پایدار
گر کسی کاری کند او هست آخر یادگار

۳۰۳ / ۲۹۳ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق محمد تقی الحسنی بتاریخ ۱۶ جمادی الاول ۱۱۰۵ھ/۱۶۹۳ء ـ ۹۲ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین . . . بدان ای پادشاه اسلام که حق عز و علا . . .

انجام : بر مرد رسد بلای جان از زن — آخر ناید وفای چنان از زن

۱ـ در اصل : دوجهانی ۲ـ در اصل : چنین ـ ۳ـ دراصل : در این ـ

Marfat.com

۳۰۴ / ۲۷ ترجمه احیاء العلوم

بخط نسخ جلی ـ از روی کاغذ و خط وغیره کتابت قرن هشتم هجری بنظر میرسد ـ ۳۲۲ ورق، ۱۲ × ۹½ انچ، ۱۹ سطر ـ ناقص الاول والآخر و خیلی کرمخورده ولی تا کنون اغلب متن محفوظ است ـ

اسم مترجم این کتاب که اثر معروف امام **غزالی** (متوفی ۵۰۵ھ/۱۱۱۱ء) را از عربی بفارسی ترجمه نموده **ابو المعالی مجدالدین** مؤید بن محمد جاجرمی (ص آخر) است که بعهد مؤید الملک، وزیرِ **ایلتتمش** (۶۰۷–۶۳۳ھ/۱۲۱۰ – ۱۲۳۵ء) در لاهور اقامت داشت ـ در سال ۶۲۰ھ / ۱۲۲۳ء بدهلی رفت و آنجا **مؤید الملک** ازو فرمایش این ترجمه را کرد ـ بنا برین کار ترجمه را در سال ۶۲۰ھ یا کمی بعد ازان شروع نموده و قبل از ۶۳۳ھ بپایان رسانید و کتاب را باسم او کرد ـ (ص آخر) ـ طبق تذکرهٔ علمای هند شخصی بنام **جاجرمی** بعهد **جلال الدین** خلجی (۶۸۹-۶۹۵ھ / ۱۲۹۰-۱۲۹۵ء) نیز بوده که مترجم احیاء نیست ـ

از چهار جزو ترجمهٔ احیاء العلوم تا کنون سه جزو کشف شده است ـ جزو اول که ترجمهٔ قسمت اعظم ربع اول احیاء (عبادات) است در کتابخانهٔ موزهٔ بریتانیه (or ۸۱۹۴) محفوظ است جزو دوم مکتوبه ۷۹۷ھ ۱۳۹۵ء / که ترجمهٔ ربع سوم احیاء (مهلکات) است در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۰۳۷ / ۴۵۸۷) محفوظ است که ترجمهٔ ص ۹ تا ۱۱۷ از نسخهٔ احیاء طبع مصراست ـ جزو سوم نسخهٔ حاضر است که ترجمهٔ ربع چهارم احیاء (منجیات) و (ترجمهٔ ج ۴، ص ۴۷۸ تا آخر کتاب، طبع مصر) است ـ

ذکر این ترجمه در اوراد شیخ **بهاءالدین زکریا** ملتانی متوفی ۶۶۶ھ/۱۲۶۷ء نیز آمده ـ

رش : اوریئنٹل کالج میگزین (ضمیمه)، فروری، مئی ۱۹۵۳ و ۱۹۵۴ء؛ نشریه ۲ : ۲۷۲؛ شیرانی ۲ : ۲۰۷ ـ

Marfat.com

آغاز : . . .جلیس آنک بامن مجالست گزیند و مونس آنکه [بدل بامن موانست] گیرد و یار آنک با من مصاحبت کند و اختیار کننده آنک مرا اختیار نماید ـ

انجام : . . .**مؤید** [بن] محمد جاجرمی که مترجم این کتابست. . . . که مواد رشد و توفیق ارزانی داشت و امداد. . . گردانید تا این ضعیف ترجمهٔ این کتاب را که حامل اسرار طریقت و انوار حقیقت است، باتمام و اکمال رسانید و این حقایق [و لطایف] از پردهٔ عربیت بیرون آورد و بر افهام خواص و عوام [رفع] اشکالات و ازالت شبهاتی کرد [و همت خود را بشرح؟] معانی و الفاظ [مغلق بقدر] وسع خود مصروف داشت و از حضرت ذوالجلال بتضرع و ابتهال می خواهد که میامن و برکات آنرا موجب ثبات سلطنت و مقتضی مزید مملکت سلطان السلاطین شمس‌الدنیا والدین[1] گرداند و مثو[بات] . . . . بایام دولت صاحبی مؤید الملکی[2] رساند و التماس از [سالکان] طریقت و طالبان حقیقت [آن] کی[3] چون [از فواید] و عواید آن نصیب گیرند از دعاءٔ دولت باو. . . خراجی دهند از باری سبحانه و تعالی ارتفاع . . .

وجودیه*

یا

رساله در بیان رگها

۳۰۵

۱۱

بخط نستعلیق ریز قرن سیزدهم هجری - ۶ ورق، ۷ × ۴¼ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این رساله در تصوف، عارف شهیر خواجه **معین‌الدین** حسن سجزی چشتی (ص ۱، س ۱) متولد ۵۳۷ھ/۱۱۴۲ء و متوفی ۶۳۳ هجری/۱۲۳۵ء است. درین رساله مسایل روحانی و منازل سلوک را توسط تامیحات رگها بیان نموده و بعد ازان خود و نه نام باریتعالی را هم اسم بُرده -

---

۱- اشاره به سلطان شمس الدین ایلتتمش است -
۲- یعنی مؤید الملک که وزیر ایلتتمش بوده - ۳- یعنی 'که' -
* ص ۱، س ۱ -

Marfat.com

دو نسخه ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی) شماره ۱۲۴۹/۵ و ۵۷۵/۸ نیز موجود است ـ

رش : ریو ص ۹۷۳ب (ذکرش)؛ ایوانو ۱۳۴۷/۴؛ ایوانو (کرزن) ۴۶۰/۵؛ شیرانی ۲ : ۲۶۴ ـ

آغاز : رسالهٔ حضرت خواجه **معین‌الدین** حسن سجزی... در بیان رگها که در وجود آدمی اند ـ اول سکهمنا بعده انکلا و نپکلا....

انجام : این نود و نه نام بیک نام[1] محو شود ـ یک نام است آن الف بود و در کشیدن هو.....و هو مقام خود میم ساخت و از میم نون شد ـ

۳۰۶/۲۷۸ مرصاد العباد الی المبدء و المعاد

بخط نسخ قدیم و کوفی مایلِ قرن یازدهم هجری ـ ۲۴۰ ورق، $10\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۱۸ ـ ۲۴ سطر ـ ورق شماره ۱ و ۲۱۱ ـ ۲۴۰ بر کاغذ جدید تری، شاید قرن یازدهم هجری ـ

مؤلف این کتاب تصوف شیخ **نجم‌الدین دایه** ابوبکر عبدالله بن محمد بن شاهاور الاسدی الرازی (۲۳۸ ب، س۲) متوفی ۶۵۴ هجری/۱۲۵۶ء است ـ اوتألیفِ این کتاب را که مشتمل بر پنج باب بشرح زیر است، در ماه رجب سنه ۶۲۰ هجری/۱۲۲۳ء در بلدهٔ سیواس باتمام رسانیده (۲۳۸ب، س ۳) ـ

باب اول دربارهٔ سبب تألیف وغیره، در ۳ فصل ـ
دوم در بیان مبدءِ موجودات، در ۵ فصل ـ
سوم در بیان معاش خلق در ۲۰ فصل ـ

۱ـ دراصل : تمام ـ

Marfat.com

چهارم در بیان معاد نفوس، در ۴ فصل - پنجم در بیان سلوک طوایف مختلف، در ۸ فصل - این رساله بسال ۱۳۰۱ ه‍ق در تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۳۸ ب؛ ایتھے ۱۸۰۴؛ باڈلین ۱۲۴۸؛ شیرانی ۲ : ۲۴۹؛ پیشاور ۹۹۶؛ ادبیات ۴۲۲؛ حقوق ۱۹۱؛ بانکی‌پور ۱۶ : ۹ ؛ مرکزی ۲۰۴۰ ، ۲۳۹۹ -

آغاز : حمد بیحد و ثنای بیعد مر پادشاهی را که وجود هر موجود نتیجهٔ جود اوست . . .

انجام : یا رب تو مر این سایهٔ یزدانی را بگذار بدین جان جهانبانی را
اندر کنف عاطفت خویش بدار این حامی بیضهٔ مسلمانی را

۳۰۷/۲۶ المعتمد فی المعتقد*

بخط نستعلیق بتاریخ چهارشنبه ۱۶ شهر ذیقعد ۱۰۷۱ ه‍/۱۶۶۱ء -
۱۹۲ ورق، ۱۰ × ۷ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این اثر ابو **عبیدالله** فضل الله ابن الامام ابوسعید الحسن بن الحسین بن یوسف توران پشتی (ص ۱، س آخر) میباشد که در زمان سلغر سلطان اتابک ابوبکر **سعد زنگی** (۶۲۳ - ۶۵۸ ه‍/ ۱۲۲۶ - ۱۲۶۰ء) میزیسته است و کتاب را بنام او معنون ساخته - (ورق ۳ب، س ۵) بنا برین معاصر **سعدی** شیرازی بوده - کتاب مذکور محتوی مطالب ایمانی و مسایل فقهی‌است و مشتمل است بر سه باب بقرار زیر -

باب اول در ایمان بخدای عز و جل، باب دوم در ایمان بفرشتگان و کتابها و پیغمبران و باب سوم در مسایل اعتقادی دیگر که طالبان حق را احتیاج بدان افتد -

نسخه‌ای ازین کتاب مکتوبه ۹۱۷ ه‍/ ۱۵۱۱ء در دانشکدهٔ پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۶۲۹ / ۴۶۷۹) نیز موجود است -

* ۹۴، س ۱۴ -

Marfat.com

رش : باڈلین ۱۷۶۵؛ شیرانی ۲ : ۲۵۲؛ عباسی ۷۲ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین قال مولانا الصدر الاعظم الامام المعظم. . . .ابو عبید الله فضل الله ابن الامام السعید المرحوم المغفور تاج الدین ابو سعید الحسن بن الحسین بن یوسف التوراپشتی. . .

انجام : و در حشر از سایهٔ لوای خواجهٔ اصطفاء سرور اصفیاء خاتم انبیاء مقدم محل کرامت و صاحب حوض و شفاعت . . . . محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم دور مگردان انک انت الرحیم المنان -

۳۰۸ / ۲۸۹ مقصد اقصیٰ*

بخط نستعلیق شکسته آمیز بتاریخ ۱۱ شعبان ۱۰۷۵ھ / ۱۶۶۵ء - ۲۵ ورق، ۷ ۳/۴ × ۴ ۳/۴ انچ، ۱۷ سطر -

مؤلف این رسالهٔ تصوف شیخ **عزیز** بن محمد النسفی (ص ۱، س ۲) متوفی ۶۶۱ھ/۱۲۶۲ء است. این رساله مشتملبر هشت فصل و هشت باب است بقرار زیر :

فصول : ۱- در بیان رونده کیست و راه چیست، منزل چند است و مقصد کدامست - ۲- شریعت و طریقت و حقیقت چیست ۳- انسان کامل ۴- در آزادی انسان کامل ۵- صحبت ۶- ترک اعتقاد اهل استدلال، استدلال اهل کشف، استدلال اهل وحدت ۷- سلوک اهل تصوف ۸- در بیان نصیحت -

ابواب : ۱- در سخن اهل تصوف، در معرفت ذات ۲- در صفت خدای ۳- در معرفت خدای ۴- در معرفت افعال اهل حکمت ۵- در معرفت ولایت و نبوت ۶- در اعتقاد اهل تقلید ۷- در معرفت انسان ظاهر و باطن ۸- در بیان چهار دریا (ذات خدا، روح اضافی و ملکوت وغیره)، مبدء و معاد انسان -

---

* ص ۱، س ۱۱ -

Marfat.com

این رساله‌اخیراً در تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ریو ص ۸۳۴؛ باڈلین ۱۲۵۰؛ حقوق ص ۲۰۴؛ ادبیات ۴۳۸؛ مجلس ۲ : ۴۰۴، مرکزی ۲۴۶۴ / ۱۲ ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین. . . . اما بعد چنین گوید اضعف الضعفاء و خادم الفقراء عزیز بن محمد النسفی .....[1] که جماعت درویشان کثّرهم الله ازین بیچاره درخواست کردند که می باید که در معرفت ذات. . . .

انجام : وگرفتاری دنیا و آخرت در لقمهٔ حرام و صحبت بدان است و امید آن باشد که آزار از وی بکسی نرسد بقدر آنکه می تواند راحت رساند ـ اینست کمال آدمی و درین است خلاصی آدمی ـ سخن کوتاه شد والله اعلم بالصواب ـ

۳۰۹/۵۸ رساله ینبوع الحیوة لهرمس الهرامسه*

بخط شکستهٔ ریزِ قرن یازدهم هجری ـ ۲۳ صفحه، ۹ × ۶ ½ انچ، ۲۸ سطر ـ ناقص‌الاخر ـ

مترجم این رساله که ترجمه‌ایست از عربی بفارسی، بابا **افضل الدین محمد** کاشانی (ص ۱، س ۱) متوفی ۷۰۷ھ / ۱۳۰۷ء است . این رساله مشتمل بر سیزده فصل در باب معاتیب و نصیحت نفس وغیره است که ازانجمله فقط ۱۱ ½ فصل درین نسخه موجود است ـ ۱ ½ فصل از آخر افتاده است ـ چون درین رساله سخنان حضرت ادریس علیه‌السلام مندرج است، این را ترجمهٔ ''سیزده فصل ادریس'' نیز می نامند ـ

این رساله اخیراً در تهران بچاپ رسیده ـ

رش : ایتھے ۱۹۲۱/۱۴؛ حقوق ۲۲۶؛ مرکزی ۲۵۶۲ ـ

---

* ص ۱، س ۱ ـ

۱ـ درینجا کاتب نسخه کلمات ''رحمت الله علیه'' را اضافه کرده که اشتباه بنظر میرسد ـ

Marfat.com

آغاز : بسم‌الله الرحمن الرحیم . . . ترجمهٔ فصل اول از جمله سیزده فصل از سخنان هرمس الهرامسه و هو ادریس النبی علیه الصلوة والسلام، بنام ینبوع الحیوة، در معاتیب و نصیحة نفس -

انجام : چون بیدار شوی از هرچه دران خواب باتو حاضر آید . . . جدا شوی جدا گشتنی کلی و باز به احوال بیداری آئی که ما آن بیداری را خواب اول خوانده ایم و آن احوال را درست تر . . . .

۳۱۰ نزهة‌الارواح

۴۰

بخط نستعلیق محمد افضل ولد میر محمد هادی بتاریخ ۲۴ رمضان [. . . . .] - کتابت قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ۱۰۱ ورق، ۱۰ × ۵ ½ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این اثر میر فخر السادات **رکن‌الدین** "حسین بن عالم ابوالحسن الحسینی"، (ورق ۹۹ب) متولد ۶۷۱ھ/۱۲۷۲ء در غزنی و متوفی ۷۲۷ هجری/۱۳۲۷ء یا کمی بعد ازان در هرات میباشد - مثنوی "زاد المسافرین" نیز ازوست - موضوع کتاب تصوف است و مؤلف آن بعد از حمد و ثناء و نعت و منقبتِ منظوم ۲۸ فصل در مبدءِ سلوک، معرفت سلوک، مقامات سلوک، تجرید سالک، طریقت و حقیقت وغیره نگاشته است -

تاریخ تصنیف این کتاب ۷۱۱ھ/۱۳۱۱ء است چنانکه نوشته "در شهور سنه احدی عشر و سبعمایه . . . موشح ساخت" (ورق ۱۰۰ الف)

این نسخه بفرمایش نواب صاحب سهربان؟ نواب **بسالت خان** جیو کتابت شده - این رساله در هند بچاپ رسیده و چندین کس بشرح آن نیز پرداخته اند - و شرحی که عبدالواحد بلگرامی در سال ۹۸۵ھ نوشته نسبت به شروح دیگر بیشتر معروف است - در حاشیهٔ چند صفحهٔ اول این نسخه، دو فصل از رسالهٔ حسنیه[1] نیز بخط شکسته نقل شده -

---

۱- رش : شماره ۳۴۴ -

Marfat.com

رش : ریو ص ۴۰، ۶۰۸؛ ایتھے ۱۸۲۱ — ۱۸۲۸؛ باڈلین ۱۲۵۵، ۱۲۵۶؛ سپرنگر ۴۳۱؛ عباسی ۱۱۰؛ شیرانی ۲ : ۲۶۰؛ ڈھاکا ۲۸۳؛ بانکی پور ۱۶ : ۱۵ - ۱۷ -

آغاز : بتوفیقش چو روشن دیدم آواز سخن را هم بنامش کردم آغاز
بگو ای مرغ زیرک حمد مولیٰ که هست او را سپاس و منت اولیٰ

انجام : از حال ایشان خبر میدهد ـ محفوظ [و] مصون[1] باشد انشا الله، تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب والسلام ـ

۳۱۱ / ۲۵۷

طوطی نامه

بخط نستعلیق قبل از ۱۰۳۴ هجری/۱۶۲۴ء - ۲۰۱ ورق ، $\frac{1}{2}$۸ × ۵ انچ، ۱۷ سطر - کمی ناقص الاخر -

مؤلف این تألیف معروف که دران مسایل عرفانی و فاسفیانه با حکایات و امثله بیان شده، دانشمند شهیر **ضیاءالدین** نخشبی متوفی ۷۵۱ھ/ ۱۳۵۰ء است . بر ورق ۵۶ و ۵۹ مهری بتاریخ ۱۰۳۴ھ/ ۱۶۲۴ء ثبت است ـ ورقه‌ای که شماره‌اش ۹۸ است، خطش از سایر اوراق مختلف و عیناً شبیه به خط قرن نهم هجری است ـ ترتیب اوراق این نسخه درست نیست و بعضی جاها پس و پیش است ـ تاریخ تصنیف این کتاب ۷۳۰ هجری / ۱۳۲۹ء است و آنرا در پاک و هند چندین بار بچاپ سنگی طبع و منتشر ساخته‌اند ـ

رش : ریو ص ۷۵۳؛ ایتھے ۷۴۳ تا ۷۵۳؛ باڈلین ۴۴۴ تا ۴۴۸؛ عباسی ۷۰۰؛ بانکی پور ۸ : ۱۷۲؛ مرکزی ۱/۲۴۴۷ -

آغاز : مناجات بحضرت رازق النعاب فی عشّه که رزاق وحوش و طیور نعم عمیم اوست و خلّاق ظلمت و نور حکم رحیم او ـ

۱- در اصل : مضمون -

Marfat.com

انجام : . . . وجامهٔ صوف بپوشید و در صومعه درون رفت و بطاعت و عبادت مشغول شد ـ بعد هیچ وقت ذکر زنی نکرد و صورتی بزبان نبرد و باقی عمر مردانه گذرانید ـ حق تعالٰی همه را توفیق آن دهد که مردانه وار. . .

۳۱۲

چهل مجلس

۲۸

بخط نستعلیق ناشیانهٔ اوایل قرن دوازدهم هجری - ۹۰ ورق، ۹ × $\frac{۱}{۲}$۶ انچ، ۲۰ – ۲۳ سطر - ناقص‌الاخر -

مرتب این رساله که مشتمل بر افادات شیخ **رکن‌الدین** علاءالدوله **سمنانی** متوفی ۷۳۶ هجری / ۱۳۳۵ء است، حضرت **جلال‌الدین** امیر اقبال بن سابق سجستانی (مخدوم جهانیان جهانگشت) متوفی ۷۸۵ هجری / ۱۳۸۳ء که مجالس مرشد خودرا بین سالهای ۷۲۴ - ۷۳۶ھ / ۱۳۲۳ - ۱۳۳۵ء تدوین نموده ـ موضوعات مجالس بقرار زیر است : المجلس اول فی فضیلة التسمیه ۲- فی‌الایمان ۳- زکوٰة ۴- قیام‌اللیل وغض‌البصر ۵- حساب یوم‌القیامت ۶- شکر و ذکر ۷- کبر و غیبت ۸- حج ۹- عدل ۱۰- عذاب‌القبر ۱۱- جمعه ۱۲- فقر و جهاد ۱۳- شهر محرم و صوم ۱۴- یوم عاشوره و ذکر شهادت حسین ۱۵- صفر ۱۶- عرس نبی ۱۷- شهر رجب ۱۸- استفتاح و قصهٔ حضرت عیسیٰ ۱۹- معراج ۲۰- شهرالنبی ۲۱- لیلةالبراة ۲۲- شهر رمضان ۲۳- لیلةالقدر ۲۴- رویت ۲۵- ذی‌الحجه ۲۶- رویت وغیره ۲۷- معرفت ۲۸- یوم‌النحر ۲۹- یوم‌الفطر ۳۰- زهاب‌الوقت ۳۱- تهلیل ۳۲- شهادت ۳۳- استغفار ۳۴- تسبیح ۳۵- صلوٰةالنبی ۳۶- دعاء عاشوره ۳۷- نکاح ۳۸- سخاوت ۳۹- ایثار ۴۰- مذمت بخل ـ

درین نسخه فقط ۳۷ مجلس محفوظ است و این رساله غیر از آنست که زیر شماره ۳۱۳ معرفی‌شده ـ

رش : باڈلین ۱۴۴۶ -

Marfat.com

آغاز : رب یسر بسم‌الله الرحمن الرحیم و تم بالخیر.. المجلس الاول فی فضیلة التسمیه ـ المجلس الثانی فی‌الایمان ـ

انجام : چون در آموختن سیاق طریق راست کردن باطل شاغل حق‌باشد آموختن بزه است و اجر آن لازم آمده ـ نیست فی جواهر الفتاوی و فی العلوم ما یو الدی الاجر ان لصاحب العلم و لغیره.....والعدوان ـ

۳۱۳/۳۰ ملفوظات حضرت رکن الدین علاء الدوله سمنانی*

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۱۳۴ ورق ، ۸ ½ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر -

مرتب و مدون این ملفوظات یکی از مریدان حضرت رکن‌الدین علاءالدوله سمنانی متوفی ۷۳۶ھ / ۱۳۳۵ء، بنام حضرت جلال‌الدین سجستانی (ص۱،س۵،۶) متوفی ۷۸۵ھ / ۱۳۸۳ء است که بعرف 'مخدوم جهانیان جهانگشت، نیز معروف است ـ تاریخ مجلس اول را ۷۲۴ھ / ۱۳۲۳ء داده (ص۲، س آخر) و در آخر نسخه نوشته که بین عیدین این ملفوظات را جمع آوری نموده ـ بنا برین تاریخ تدوین این ملفوظات بین ۷۲۴ھ - ۷۲۵ھ / ۱۳۲۳ء - ۱۳۲۴ء بنظر میرسد ـ ولی اگر هم احتیاط بورزیم بین سالهای ۷۲۴ھ - ۷۳۶ھ / ۱۳۲۳ء - ۱۳۳۵ء مرتب‌شده ـ نام رساله در صفحه ۱، س ۸ آمده

کتاب مشتمل بر چهل مجلس است و موضوع بعضی از آنها بقرار زیر است ـ

مجلس اول : تلاوت قرآن ۲ـ اقسام مردم ۳ـ در باب بیکار نبودن ۴ـ معنی کلمه لا اله الاالله ۵ـ معانی آیه ''هوالذی خلق لکم ما فی‌الارض جمیعا ۶ـ در بستن صفات حق ۷ـ معانی آیه ''هوالذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً و آیات دیگر ۸ـ معانی بیت عربی ۹ـ کشف و کتمان معانی مختلف ۱۰ـ در کشف بعضی معانی ۱۱ـ دربارهٔ دنیا ۱۲ـ دربارهٔ مخلوقات ۱۳ـ دربارهٔ مریدان وغیره ـ

* (متوفی ۷۳۶ ھ) -

Marfat.com

این عناوین مجالس را ما از مطالب رساله معین کردیم و الاّ در رساله بدون عناوین بیان شده ـ این رساله غیر ازآنست که زیر شماره ۳۱۲ شناسنده شده (رش باڈلین ۱۴۴۶) ـ

رش : پیشاور ۱۰۳۱ که درانجا اسمی از مؤلف برده نشده ـ

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین . . . اما بعد بدان ای طالب حق مبین و مسالک صراط‌المستقیم که این نسخه را تألیف کرد برادر دینی . . . **جلال** الملة والدین امیر اقبال ابن سابق سجستانی ـ

انجام : و بر رأی نور عرض داشته آید و آنچه بخط مبارک او نیز دیده شود از فواید جدید غیر از رسایل ترتیب کرده آید انشا الله تعالی . . . . . الهی گر برانی ور بخوانی تو دانی بنده بی اختیارم والسلام ـ

۳۱۴ رساله فصل الخطاب ۳۲

بخط نستعلیق بتاریخ ۹ رجب ۱۲۵۳ ه/۱۸۳۷ ء ـ ۳ صفحه، $6\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۳ سطر ـ

مؤلف این رساله خواجه **محمد پارسا** (ص ۱، س ۱) متوفی ۲۴ ذی‌الحج ۸۲۲ هجری/ ۱۴۲۰ ء است ـ ایشان خلیفهٔ خواجه **بهاؤالدین** نقشبند بودند در بخارا و وفات ایشان بعد از ادای فریضهٔ حج بیت‌الله، در مدینهٔ منوره اتفاق افتاد ـ نسخهٔ حاضر فقط یک فصلی است از رسالهٔ کامل که دران علاوه بر محبت حقیقی، احوال دوازده امامِ اسلام نیز بیان‌شده ـ در اصل این رساله مجموعهٔ اقتباسات از رسائل صوفیانهٔ مختلف است ـ

رش : ریو ص ۸۶۳ ب؛ ایتھے ۱۸۵۵؛ ایوانو ۱۲۱۸؛ مرکزی ۲۴۱۰ ـ

آغاز : از فصل‌الخطاب تألیف خواجه **محمد پارسا** علیه‌الرحمه والمآب ـ محبت ثمرهٔ معرفت است ـ

انجام : و هرکرا دوستی وی تمام بود همه در وی موجود بود ـ بعضی ازین باشد [که] دوستی آن بمقدار بود ـ

Marfat.com

۳۱۵/۴۹

کنزالعاشقین*

بخط نستعلیق بتاریخ ۹۰۵ھ/۱۵۴۸ء - ۹۴ ورق ، $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص‌الاول -

مؤلف این اثر **محی‌الدین** طوسی[1] (ص ۱، س ۹) متوفی ۸۳۰ھ/۱۴۲۷ء است - او مطالب این کتاب را از احیاءالعلوم و کیمیای سعادت که آثار معروف جدّ امجد او حجةالاسلام امام **غزالی** (متوفی ۵۰۵ھ / ۱۱۱۱ء) میباشد، اخذ نموده و در کتاب خود گنجانیده است - کتاب در ده مجلس است بقرار زیر :

مجلس اول : در عشق و محبت — دوم : در بکا و ریاضت
سوم : در رحمت حق و شفاعت — چهارم : در سکرات موت و تشدد قبر
پنجم : در حقوق مسلمانان بر مسلمانان
ششم : در حقوق همسایه و قرابت و والده و ازواج
هفتم : در فضیلت جمعه و قرأت صلوة — هشتم : در کسب حلال و فضیلت کسبان
نهم : در بیان عدل و احسان — دهم : در بیان ثواب سخاوت و صدقه -

رش : ریو ص ۱۰۷۸؛ ایتھے ۲۵۶۷؛ آصفیه ۱ : ۶۲، ۴۶۶ -

آغاز : . . . علیه وسلم که سید انبیاء و مرسلانست وسرور سرورانست و رهنمای مؤمنانست و پشت‌پناه عاصیان است خصوصاً بر صدیق که اصدق صدیقانست . . . . اما بعد چنین گوید فقیر حقیر عاصی **محی‌الدین** طوسی که از برای برادران و محبان این ده مجلس سخن نوشتم از مصنفات جدّ خود سلطان المشائخ . . . . . حجةالاسلام امام محمد ابن محمد **غزالی** الطوسی قدس الله العزیز از احیاء و کیمیاء و غیرهما تا بخوانند و درعمل آرند . . .

---

* (ص ۱ س ۱۴) -
۱- طبق آصفیه : جلوسی -

Marfat.com

چون بیشتر این کتاب ذکر عاشقان و صادقانست، بیت :

نام این کردیم کنزالعاشقین　　زانکه عاشق را بود رشدی ازین

انجام : . . . جواب آمد که ای اسمعیل و ای پسندیدهٔ جلیل و ای نور دیدهٔ خلیل مراد تو بر آوردیم و گناهگاران را در کار تو کردیم :

چون شدی از جان و دل قربان ما　　سر نه پیچیدی تو از فرمان ما

شد دعاهای تو در دم مستجاب　　عاصیان را از تو باشد فتح باب

۳۱۶ محبت نامه؟

۱۲

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۰ ورق ، ۷ × $\frac{۱}{۴}$ م انچ، ۱۲ — ۱۵ سطر -

مؤلف این رساله شاید شیخ **یارعلی** است که تا ۸۳۵ھ/۱۴۳۱ء بقید حیات بوده- شاید این 'محبت نامه' ضمیمهٔ آن شرحی باشد که او بر لمعات **عراقی** نوشته (نشریه ۲ : ۲۷۸) -

احتمال دیگر آنست که این 'محبت نامه' ملفوظات شیخ مقبول الحضرت یدالله است که شاگرد و خلیفه و پسر زادهٔ شیخ **بنده نواز** گیسو دراز متوفی ۸۲۵ھ / ۱۴۲۲ء بوده- این ملفوظات را ایشان در مجالس خود، در ماه رجب تا شوال ۸۴۳ هجری / ۱۴۳۹ء میفرمودند و شاگرد شان بنام **محمود فضل الله** حسینی بعنوان 'محبت نامه' جمع آوری نموده- **محمود** فضل الله شرح دیوان خاقانی را نیز بعنوان 'محبت نامه، تألیف نمود (ایتھے ۱۸۶۹ - ۱۱) ولی آن کتابِ دیگر است-

در آخر این رساله **عبدالله** شطاری هفت سخن تصوف را اضافه نموده و بقول خود این رساله را بتکمیل رسانیده-

رش : نشریه ۲ : ۲۷۸ -

Marfat.com

آغاز : قال النبی صلی الله علیه وسلم الشریعة اقوالی والطریقة افعالی والحقیقة احوالی ، المعرفة . . . . بدانکه محبت را چهار مقام است - . . . شریعت، طریقت، حقیقت، معرفت

انجام : آنگه بمسجد درآیم و مقام **ابراهیم** را میان دو ابرو نهم و بهشت را . . . . . این هفت سخن را فقیر الحقیر ذرهٔ بیمقدار **عبدالله** شطاری نوشته . . . . .

۳۱۷/۱۵ ملفوظات خواجه احرار

بخط نسخ که از قراین کتابت قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ورق ۲۷۷، ۷ × ۵ انچ، سطر ۱۵ -

این کتاب که بعضی‌ها این را ''مناقب خواجه احرار، نامیده اند مجموعه‌ای از ملفوظات **نصیرالدین** عبیدالله بن **محمود غجدوانی** است که در سال ۸۰۶ھ / ۱۴۰۳ء متولد شد و در سال ۸۹۵ھ / ۱۴۹۰ء وفات یافته است (ورق ۲۳۴ ب) - کسی از مریدانش ملفوظات را ضبط و تنظیم نموده بیادگار گذاشته است - موضوع ملفوظات علم و عرفان و احوال و کرامات مشائخ کرام است - اطلاعات سودمندی، درباب **سعدی** شیرازی و بزرگان دیگر درین نسخه محفوظ است - نسخه‌ای ازین کتاب بنام ''مناقب خواجهٔ احرار'' در فهرست ایوانو نیز شناسنده شده -

رش : ایوانو ۱۲۴۵ -

آغاز : الحمد لولیه والصلوة علی نبیه - حضرت ایشان قدس‌الله روح العزیز می فرمودند از احادیث نوادر . . .

انجام : خود را تمام خلاص ساختم - هر چند کردند که در من تصرف کنند، نتوانستند -

Marfat.com

۳۱۸ شبستان نکات و گلستان لغات*

۷۱

بخط نستعلیق، بین سالهای ۱۰۱۲ - ۱۰۱۴ھ/ ۱۶۰۳ - ۱۶۰۵ء در لاهور - ۱۸ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این کتاب **یحیٰی** ابن سیبک **فتاحی** نیشاپوری (ص ۱۸، س ۳۸) متوفی ۸۵۲ هجری / ۱۴۴۸ء است که قصهٔ ''حسن و دل'' نیز ازوست -

او این کتاب را که مشتملبر مقدمه و ۸ باب و خاتمه است، در سال ۸۴۳ھ/ ۱۴۳۹ء تألیف نموده و تاریخ اتمام را از کلمات ''زیباشبستانی'' جُسته - (ص ۱۸، س ۴۳) - ابواب این کتاب بدین قرار است :

۱ - اسلام و ایمان ۲ - ذکر ملوک و عدل و سیاست[1] آنها ۳ - علم، تعظیم العلوم و تفضیل الفضایل ۴ - درباب مشائخ ۵ - حواس خمسه و اخلاق ۶ - در حروف ۷ - لذاید و شهوات[2] ۸ - فواید متفرقه -

مؤلف در ابواب و فصول این کتاب، اول مطالبی دربارهٔ صوم، صلوٰة، حج، زکوٰة وغیره بیان نموده و بعد درباب مسایل دقیق تصوف و عرفان سخن رانده و اظهارِ نظر کرده - این کتاب را باسم ''شبستان خیال'' نیز یاد میکنند -

این رساله در سال ۱۲۹۳ھ در هند بچاپ رسید و شرح ابن اثر نیز که شامل متن میباشد در چاپخانهٔ نولکشور (هند) بچاپ رسیده -

رش : ریو ۳۱۷؛ ایتھے ۲۰۳۷؛ باڈلین ۱۳۴۴؛ پیشاور ۱۷۹۱، ۱۸۵۳؛ بانکی پور ۹ : ۱۲۸-

آغاز : حمد خدایرا که چشمهٔ میم حمدش دریائیست در حمد[3] کمال کرم و دایرهٔ میم نعمتش سفره‌ایست در نعت نوال قدم . . .

---

* ص ۳، س ۸ -

۱- در اصل : ریاست - ۲- در اصل : شبهات - ۳- در اصل : حد -

Marfat.com

انجام : . . . بندهٔ افتتاحی اگرچه در افتتاح این نسخه کلفت و تفرقه بسیار کشید . . .

شبستانی چنان زیباست نزد هر سخن دانی
که تاریخ تمام او بود "زیبا شبستانی" . . . .

مناجات ـ الهی دران دم که خاتمه شبستان حیات ما . . . به صبح وفات رسد و نم حسرت بدیدهٔ ما جلوه دهد، شین شربت شهادت ایمان از لب بای بیان و سین سیمای سعادت جاودان از تای تن عریان و الف الفت احسان از نون نفس بی سر و سامان ما دور باد ـ

اگرچه شبستان دیوان ما — نماید سر شین از شین شر
شب ظلمت از روی او دور ساز — ستان آنگهش از قبول نظر

۳۱۹
۲۴

انیس الطالبین و عدة السالکین

معروف به

مقامات خواجه بهاءالدین نقشبند

بخط نستعلیق امیر، محمد بن امیر محمود الکاتب سمرقندی بتاریخ جمادی‌الثانی ۹۵۶ھ / ۱۵۴۹ء - ۱۶۶ ورق ۹ × $\frac{1}{2}$ ۴ انچ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این کتاب **صلاح بن مبارک** بخاری (ورق ۳ الف س آخر) است که احوال و تعلیمات و کرامات و ملفوظات خواجه **بهاءالدین** نقشبند (۷۱۸ — ۷۹۱ھ/ ۱۳۱۸ — ۱۳۸۹ء یا بقول ایتنی ۷۱۸ — ۷۹۱ھ/ ۱۳۱۸ - ۱۳۸۹ء) را جمع آوری نموده ـ بنا به کلمات "فی التاریخ شهر شوال سنه ست و سبعین و ثمانمایه" که در آخر نسخه مندرج است ـ و تالیف این کتاب را در سال ۸۷۶ھ / ۱۴۷۱ء بپایان رسانیده ـ مصنف در سال ۷۹۰ھ با خواجه **علاءالدین عطار** (متوفی ۸۰۲ھ) ملاقات نموده و بفرمایش او این نذر را بعهده گرفته ـ بنا به کلمات "مربی الفضلاء مقبول قلوب العلماء والعرفاء المختص بمواهب الملک المستعان نظام الملک فی التاریخ . . ." (ورق آخر) کتاب را بنام امیر **قوام الدین نظام الملک** که طبق بابر نامه در ۸۷۵ھ/ ۱۴۷۰ء وزیر **سلطان میرزا** بوده معنون ساخت ـ این همان

Marfat.com

نظام الملک است که برایش ''آثار الورزاء و روضة الجنات'' نوشته شد ـ نسخهٔ بانکی پور که در سال ۸۵۶ھ / ۱۴۵۲ء کتابت شده میرساند که تألیف ابن اثر خیلی قبل از ۸۵۶ھ / ۱۴۵۲ء شروع شده بود و نیز اینکه نسخهٔ حاضر کاملتر ازانست ـ

کتاب مشتمل بر چهار قسم است بقرار زیر :

اول در تعریف ولایت و ولی ـ دوم در شرح ابتدای احوال خواجهٔ نقشبند و ذکر سلسلهٔ خواجگان ـ سوم در بیان اخلاق و بصیرت خواجه و روش و ذکر حقایق در مجلس . . . . چهارم در ذکر سایر کرامات خواجهٔ نقشبند (ورق ۵ ب) ـ نام کتاب در ورق۴ ب، س. ۱ - ۱۱ آمده ـ

رش : ریو ص ۸۶۲؛ ایتھے ۱۸۵۱؛ بانکی پور ۱۶ : ۴۵؛ ایوانو ۲۴۴؛ ایوانو (کرزن) ۶۴؛ استوری ص ۹۴۸؛ پیشاور ۱۰۴۷؛ شیرانی ۲ : ۲۰۳؛ میگزین نوامبر ۱۹۲۶ء ـ

آغاز : حمد بی منتہا حضرت حمد آیتی را جل جلاله که محامد اولین و آخرین فاتحه تحمید اوست ـ

انجام : تم الکتاب و ربنا محمود وله المکارم والعلی والجود ـ

بعد ازین کلمات انتساب بخط شکسته مرقوم است ـ

۳۲۰ / ۴۸ نفحات الانس

بخط نسخ کم نظیرِ ابراهیم بن حسن المشهدی بتاریخ ۹۰۵ھ/۱۴۹۹ء ـ

۳۱۱ ورق، ۹ × ۶½ انچ، ۲۱ سطر ـ

مؤلف این کتاب که حقیقةً تذکرهٔ ۶۱۴ تن از مشائخ و صوفیای کرام است و دران احوال و کرامات آنان بیان شده، عارف و شاعر شهیر قرن نهم مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ھ / ۱۴۹۲ء است ـ او تألیف این اثر را در سال ۸۸۱ھ / ۱۴۷۶ء شروع (ص ۲ س ۱۱) نموده و بطوریکه از قطعهٔ مندرجِ آخرِ نسخه بر میآید بسال ۸۸۳ھ / ۱۴۷۸ء بپایان رسانیده ـ

Marfat.com

بنا بنوشتهٔ جناب آقای دکتر **شفق** (تاریخ ادبیات ص ۳۲۷) و ذبیح الله **صفا**، (مختصری در تاریخ نظم و نثر پارسی ص ۹۵) این کتاب ترجمه‌ایست از 'احوال مشائخ صوفیه' تألیف خواجه **عبدالله انصاری** از هروی قدیم بفارسی که خواجه نیز این را از 'طبقات الصوفیه' تألیف **عبدالرحمن سلمی**، از عربی به هروی ترجمه نموده در مجالس وعظ خود بیان نموده بود -

در حاشیهٔ این نسخه تکملهٔ نفحات از ملا **عبدالغفور** نیز منقول است که بفرمائش **ضیاءالدین یوسف** (پسر زادهٔ **جامی**) نوشته شد - بر سرورق مهری بسال ۱۰۳۳ھ/۱۶۲۳ء ثبت است - این تذکره در تاشکند و در شهرهای مختلف پاک و هند (لاهور، کلکته، بمبئی) بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۹۵۴ ؛ ریو ۳۴۹ ب ؛ ایتھے ۱۳۵۷ ؛ باذلین ۸۹۴ : بانکی پور ۱ : ۱۷۸ و ۲ : ۱۸۱ ؛ ایوانو ۶۱۲ ؛ عباسی ۱۰۴ ؛ پیشاور ۱۱۹ -

آغاز : الحمدلله الذی خلق مراتب قلوب اولیاء . . . اما بعد میگوید پای شکستهٔ زاویهٔ خمول و گمنامی **عبدالرحمن بن احمد الجامی** . .

انجام : این نسخهٔ مقتبس ز انفاس کرام — کز وی نفحات انست آید بمشام
از هجرت خیر بشر و فخر انام — در هشتصد و هشتاد و سیم شد تمام
(ورق ۲۴۶ ب س آخر)

۳۲۱ / ۳۶ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق ریز بتاریخ اواخر محرم ۹۶۴ھ/دسامبر ۱۵۵۶ء - ۲۰۶ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۲۵ سطر -

درین نسخه سال آغاز تألیف را در صفحه ۲ سطر ۳ نشانداده اند -

آغاز : الحمدلله الذی جعل برای قلوب اولیاء . . . . اما بعد میگوید پای شکستهٔ زاویهٔ خمول و گمنامی **عبدالرحمن** بن احمد الجامی -

Marfat.com

انجام : این نسخهٔ مقتبس ز انفاس کرام کز وی نفحات انست آید بمشام
از هجرت خیر بشر و فخر انام در هشتصد و هشتاد و سیم گشت تمام

بعد ازین کلمات اتمام کتابت از طرف کاتب مرقوم است ـ

۳۲۲ حاشیهٔ نفحات الانس

۷

بخط نسخ کمال بن جمال خان لنگاه [ملتانی] در ماه ربیع الاخر ۹۶۸ھ / اواخر ۱۵۶۰ء ـ ۲۴۶ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۴ سطر ـ

نگارندهٔ این حاشیه ملا رضی‌الدین **عبدالغفور** لاری (ص ۳ س ۱) متوفی ۹۱۲ھ / ۱۵۰۶ء است که یکی از شاگردان و مریدان و مصاحبین **جامی** بوده ـ مرحوم دکتر مولوی **محمد شفیع**، از قول آقای ایوانو (که مراجعه‌اش پیدا نشد) این حاشیه را در سال ۸۹۶ھ / ۱۴۹۱ء، دو سال قبل از وفات ملا **جامی** نگارش یافته، میداند ـ ملا **لاری** این حاشیه را بفرمایش **ضیاءالدین یوسف** (پسر زادهٔ جامی) نگاشته است ـ اصل نسخه ناقص الاول بوده ولی کسی آن قسمت مفقود را از نسخهٔ دیگر نقل کرده، نسخهٔ حاضر را کامل نموده است ـ

رش : ریو ص ۳۵۰؛ سپرنگر ص ۳۹۳؛ باڈلین ۹۶۰؛ ۹۶۱ ایوانو ۲۴۹؛ استوری ۹۵۶ ـ

آغاز : ثنایش و ستایش خدائی را که آئینهٔ دل دوستانِ خود را مرآة ذات کریم خود ساخت . . .

انجام : . . . و همیشه این دو صفت جلال و جمال در کارند علماً و عیناً ـ تمت حاشیهٔ مولانا **عبدالغفور** بر نفحات الانس فی یوم‌الجمعة شهر ربیع الاخر ـ حرره العبد المذنب کمال بن جمال خان لنگاه ۹۶۸ھ ـ

Marfat.com

۳۲۳
۸۴

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء ، در لاهور- ۲۲ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ ، ۵۰ سطر-

چنانکه در اوراق قبل نیز گفته شد نگارندهٔ این حاشیه یکی از مصاحبین و مریدان **ملا جامی**، رضی الدین **عبدالغفور لاری** متوفی ۹۱۲ هجری/۱۵۰۶ء است- در آخر این نسخه تکملهٔ نفحات از لاری نیز هست که دران تذکار احوال و آثار **جامی** به تفصیل رفته- ذکر حضور **سرورکاینات** صلعم نیز دران تکمله آمده- مطابق اطلاع **ایوانو**، لاری این حاشیه را دو سال قبل از وفات **جامی** در ۸۹۶ھ / ۱۴۹۰ء نگاشته-

آغاز حاشیه : لفظ مراحمت مشعر برا آنست که فناء حقیقی با شعور جمع میشود اما با مزاحمت و ممانعت جمع نمی شود-

انجام تکمله : برهمین منوال صدای عام در دادند و خلق را به عیدگاه خواندند و کثرت ذکر تمام شد و بعد از حضرت **امیر** عمارت عالی بر قبهٔ قبر حضرت ایشان بنیاد نهادند- جمعی از حفاظ تعیین فرمودند وفقه الله المزید والاکرام-

۳۲۴
۱۰۷

تکمله نفحات الانس

بخط نسخ کمال بن جمال خان لنکه بروز پنجشنبه، ربیع الاخر ۹۶۱ھ / اواخر ... ۴۸ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۴ سطر-

این تکمله نیز از ملا رضی الدین **عبدالغفور لاری** متوفی ۹۱۲ھ ۱۵۰۶ء است- و کمی بعد از حاشیهٔ نفحات‌الانس، نگارش یافته- تکمله مشتمل بر احوال بعضی از مشایخی است که ذکر آنها در نفحات نیامده بود- نیز بعضی از اطلاعات دربارهٔ مشایخی که

۱- در اصل : به-

Marfat.com

جامی در نفحات ذکر نموده، افزوده است ـ در این تکمله ملا لاری فهرست تواليف جامی را بیان کرده و تاریخ وفات وی‌را نیز ذکر نموده ـ

رش : ایتهے ۱۳۶۲؛ ریو ص ۳۵۱؛ باذلین ۹۵۸؛ ایوانو ۶۵ (۳) ـ

آغاز : تیمناً بذکر الملک الاعلی و حمد الله تبارک و تعالی ـ

انجام : . . . و جمعی از حفاظ تعیین فرمودند وفقه الله المزید الاکرام و بدعائه تختم الکلام و صلی الله علی محمد و آله اجمعین ـ تمت الکتاب" بعنون الملک الوهاب فی یوم الخمیس شهر ربیع الاخر ۹۶۸ ه ـ حرره العبد المذنب کمال بن جمال خان لنگه ـ

۳۲۵ اعتقاد نامه (منظوم)

۶۲

بخط نستعلیق جلی محمد صالح بتاریخ سنه ۱۰۱۲ه/۱۶۰۳ء - ۳۵ ورق، ۹ ½ × ۶ انچ، اغلب هفت مصراع در صفحه - دو صفحهٔ اول و صفحهٔ آخر مذهّب و منقش ـ

این رسالهٔ منظوم شاید یکی از تألیفات ملا عبدالرحمن جامی متوفی ۸۹۸ه / ۱۴۹۲ء میباشد که بعد از حمد و نعت اشارات درباب وحدانیت، صفات حق سبحانه (از قبیل علم، ارادت، قدرت، سمع و بصر، کلام او، افعال او)، وجود ملایکه، ایمان به انبیاء، فضیلت سرور کائنات، شریعت نبوی، معراج، معجزات رسول، و بعضی مسایل اعتقادی و عرفانی دیگر، نگشته ـ بر سر ورق نام این رساله، صفات العاشقین، نوشته شده که صحیح نیست ـ در آخر رساله مهری شاید بتاریخ ۱۲۸۱ه/۱۸۶۴ء از 'اخوند امید؟ علی' ثبت است ـ

رش : ریو : ۸۲۷ ل؛ ایتهے ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۲۶۳۰؛ باذلین ۱۷۷۹؛ بلوشه ۲۱۶۶؛ ایوانو ۱۷۵۵، ۱۷۵۶ ـ

آغاز : بعد حمد خدا و نعت رسول — بشنو این نکته را بسمع قبول
که نخستین فریضه بر عاقل — عاقلی کز بلوغ شد کامل

Marfat.com

انجام : که به بیند خدایرا به بصر چون شب چارده مه انور
هست دیدار حق اجلّ نعم و به انتهی الکلام و تم

۳۲۶
۳۱۹

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۰ ورق ، ۸ × ۵ ۱/۴ انچ، ۱۲ بیت -

آغاز : بعد حمد خدا و نعت رسول بشنو این نکته را بسمع قبول

انجام : هست دیدار حق اجلّ نعم و به انتهی الکلام و تم

در آخر این رساله سه ورق از مثنوی ''مهر و ماه'' نیز هست که چنین شروع شده :

دل آن بیدل که بر مهر مهی داد اگر خورشید بیند کی شود شاد

این اوراق بر بیت زیر ختم میشود :

شده قصر وفا از دهر منکوب چه جای آنکه باشد بر رخ خوب

۳۲۷
۳۵ (۱)

کلمات خواجه عبدالله انصاری*

بخط نستعلیق بتاریخ ۹۹۵ھ/۱۵۸۷ء - ۱۴ ورق، ۱۰ × ۶ ۱/۲ انچ، ۱۵ سطر -

جمع آورندهٔ این کلماتِ خواجه **عبدالله انصاری** متوفی ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء **یوسف** بن محمد معروف به **یوسفی هروی** است که در سال ۹۴۶ھ/۱۵۳۹ء کتابی بنام ''ریاض الادبیه'' (نشریه ۳ : ۳۲۸) تألیف نموده و بنا برین تا این سال بقید حیات بوده - او مؤلف مثنوی ''فواید الاخیار'' که در سال ۹۱۳ھ / ۱۵۰۷ء سروده شد و رساله ''انوار حکمت[1]'' که در

* ص ۱، س ۴ -
۱- رش : شماره ۳۲۸ -

Marfat.com

سال ۹۱۹ه / ۱۵۱۳ء باتمام رسید، نیز میباشد ـ اینکه آقای استوری (ص ۹۵۳) **یوسفی** را یکی از دانشمندان قرن نهم هجری پنداشته، صحیح نیست ـ

یوسفی این کلمات را که در فناء و بقاء، طریقت و شریعت است به چند فصل قسمت نموده و نسخهٔ حاضر که در نصائح و مواعظ میباشد فقط فصلِ اولِ آنست ـ

رش : ادبیات ۳۷۳؛ نشریه ۳ : ۳۲۸؛ پیشاور ۱۰۷۸ ـ

آغاز : الحمدلله رب‌العالمین و العاقبة للمتقین ... این چند کلمه‌ایست از انفاس متبرکه ... ابواسمعیل خواجه **عبدالله انصاری** ـ

انجام : ... حضرت ... بنظام الملک نوشت که در رعایت دلها کوش و عذرها نیوش و دین بدنیا مفروش ـ **نظام الملک** در جواب نوشت که تا عمر [زا] نظام است این نصیحت او را تمام است ـ

ع

۳۲۸
۳۵ (۲)

رساله انوار الحکمة

بخط نستعلیق بتاریخ ۹۹۵ه/۱۵۸۷ء ـ ۱۵ ورق، ۱۰ × ۶½ انچ، ۱۵ سطر ـ

این رساله در اصل مجموعهٔ ۱۶۵ کلمه است که **یوسفی هروی** (بدون کلمات **عبدالله انصاری**) آن را جمع آوری نموده و بصورت رساله ترتیب داده است ـ درین کلمات نکات تصوف و عرفان و علم و حکمت بیان شده ـ بطوریکه **یوسفی** در آخر این رساله اشاره نموده این کلمات از فرد واحد نیست بلکه سخنان چند تن از عرفاء و حکماء است ـ اینکه آقای ریو در فهرست خود (ص ۳۷، ۸۳۰) و ایتهے در فهرست باڈلین (شماره ۱۲۴۶) این کلمات را به امام **غزالی** نسبت داده اند، شاید صحیح نباشد ـ

Marfat.com

تاریخ تدوین این رساله، چنانکه در قطعهٔ زیر از **یوسفی** نظم شده، ۹ ربیع الاول ۹۱۹ هجری/۱۵۱۳ء است -

از فضل حکیم مبدع این نقش جدید　　کامد زان سان که یوسفی می طلبید
بگذشته نه از شهر ربیع الاول　　در نهصد و نوزده باتمام رسید

(ورق ۱۳ ب، س ۹، ۱۰)

رش : نشریه ۲ : ۶۳، ۶۴؛ نشریه ۳ : ۳۲۸؛ ادبیات ۳۷۳؛ ریو ص ۸۳۰؛ باڈلین ۱۲۴۶؛ مجلس ۹ (۱) : ۲۹۵؛ مرکزی ۳۴۹۷، ۳۸۵۷ -

آغاز : الحمدلله الذی نوّر مصابیح القلوب بانوارالحکمة و زیّن بساطین الارواح بازهار نعمة . . . مناجات . . . و دیدهٔ دل مارا به آثار این کلمات که به "انوار حکمت" موسوم است، منور گردان -

انجام : تمام شد ترتیب این حروف که متضمن سخنان فقراء و حکماست و از عیب تکلف مبرا و معرا، والحمدلله اولاً و آخراً، ظاهراً و باطناً -

۳۲۹
رساله سخنان اهل الله

۸۰

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور - ۷ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر -

از مصنف گمنامی، این رساله محتوی اقوال و سخنان عارفانه و دقیق اهل الله است - مصنف که اکیداً التماس نموده (ص ۱، س ۳۲) اسم او را در رساله نجویند، از احادیث پیغمبر اسلام صلعم شروع نموده و تا اقوال شبلیؒ نقل نموده - او این کار را بفرمایش پدر و مادر خویش انجام داده - رساله مشتمل بر مقدمه و سه باب است - در باب اول سخنان پیغمبر صلعم و صحابه و مکالمات صحابه با حضور صلعم - باب دوم همه اقوال عربی صوفیاء

Marfat.com

است و باب سوم اقوال فارسی صوفیاء را در بر دارد ـ نام رساله از طرف نگارنده است چون خود مصنف هیچ نامی باین رساله نه گذاشته است ـ

نسخه ای ازین رساله که یکی از نوادر است در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۹۱۸/۲) نیز موجود است ـ

آغاز : حمد و ثناء مر خداوندی راست که دارند ۀ[1] جهانست و بنا کنندهٔ زمین و آسمانست.... اما بعد سبب تألیف این مختصر آن بود که والدین فقیر... باین فقیر امر کردند که باید که برای ما چیزی نویسی از سخنان اهل الله که عمل بآن، سبب وصول به مقامات عِلّیه و حصول علوم حقیقیه... گردد ـ

انجام : چو گورستان نخستین منزل آمد ببین تا آخرین چون[2] مشکل آمد
اگر خواهی صفای آن جهانی بگورستان نشین باقی تو دانی
که آن زنده شود از مرده دیدن بود نقدت بدان عالم رسیدن

۳۳۰ مکتوبات امام ربانی مجدّد الف ثانی

یا مکاتیب شیخ احمد فاروقی (جلد دوم)

۴۴

بخط نستعلیق قرن ۱۸ میلادی ـ ۱۰۵ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۱۵ سطر ـ ناقص الاخر ـ

مرتب و مدون این مکاتیب یکی از مریدان و ارادتمندان **شیخ احمد** سرهندی معروف به مجدد الف ثانی، متوفی ۱۰۳۴ھ / ۱۶۲۴ء، آقای **عبدالحی** بن خواجه **چاکر** حصاری (ص ۲ س ۱۱، ۱۲) ـ میباشد ـ بنا به اطلاعاتی که عبدالحی در مقدمهٔ این نسخه درج کرده است، مطالب این مکاتیب را حضرت **مجدد**، از مشکاة انوار امام **غزالی** اخذ و اقتباس نموده اند ـ نیز اینکه وقتی تعداد جلد اول مکاتیب به ۳۱۳ رسید، حضرت سلمه الله سبحانه

۱- دراصل دارند ـ
۲- دراصل: چه ـ

Marfat.com

فرمودند که باید این جلد را بهمین جا تمام کنی چون موافق تعداد بدر است ـ از کلمات، سلمه الله، معلوم است که تدوین و ترتیب این مکاتیب در زندگی حضرت **مجدد** (قبل از ۱۰۳۴ھ) صورت گرفت ـ طبق مقدمه‌نگار مکاتیب، چاپ لاهور این جلد را **عبدالحی** در ۱۰۲۸ھ / ۱۶۱۸ء جمع آوری نموده و اسم تاریخی این دفتر ''نورالخلائق'' است ـ موضوع مکاتیب عشق و عرفان و توحید است ـ

درین نسخه فقط ۹۸ مکتوب موجوداست ـ سابقاً بتصحیح و تحشیهٔ مولانا **نور محمد** در امرتسر و در سال ۱۹۶۶ء در لاهور بچاپ رسیده ـ

رش : ایتھے ۱۸۹۱؛ بانکی پور ۱۶ : ۷۰، ۷۱؛ ڈھاکہ ص ۲۹۰، ایوانو ۱۲۶۸؛ پیشاور ۹۳۸، ۹۴۰ ـ

آغاز : الحمدلله حمداً کثیرا .... اما بعد فهذا مکاتیب متضمن لعلوم غریبة و معارف عجیبة ....

انجام : برنهجی که اگر وهم و خیال باآن کلیه مرتفع گردد، ثبوت آن خلل نه پذیرد ـ

۳۳۱ / ۱۸۱ مکاتیب شیخ احمد سرهندی

بخط نستعلیق بتاریخ ۶ محرم ۱۱۴۹ھ / ۱۷۳۶ء ـ ۸۱ ورق (از ورق ۲۰۴ تا ۲۸۴)، ۶½ × ۴ انچ، ۱۳ سطر ـ

مدون این مکاتیب که قسمتی از جلد دوم مکتوبات حضرت **مجدد** است، عبدالحی بن خواجه **چاکر** حصاری است ـ در نسخهٔ حاضر فقط ۹۱ مکتوب است باین شرح :

اول در اقسام انسان، دوم در بیان موجودات، سوم در طلب علم، چهارم در بیان تجرید و تفرید، پنجم در عشق و محبت، ششم در اوصاف جان و روح، هفتم در نزول بلا، هشتم در وصول، نهم در تصفیهٔ باطن، دهم در رضا از بلا، یازدهم در شریعت و طریقت و حقیقت، دوازدهم در استقامت و مردانگی، سیزدهم در عیب های دنیا و بلاهای او، چهاردهم

Marfat.com

در اینکه عقل علت معرفت هست یا نیست ، پانزدهم در ترک دنیا، شانزدهم در توبه، هفدهم در نیت، هیجدهم در بندگی، نوزدهم در افعال و احکام خداوند ـ

در آخر نسخه شجرهٔ منظوم قادریه و قصیده‌ای برای حضرت **غوث اعظم** نقل شده است ـ هر دوی این منظومه بزبان اردوست ـ بعد ازان یک صفحه دارای توضیح اصطلاحات صوفیه مثل میخانه، بتکده، ترسا، می، کلیسا، محبوب، ساقی و مطرب وغیره است ـ بعد ازان ۲۰ صفحه دارای غزلیات از استادانِ شعر است ـ بورق ۲۷۳ و ۲۷۴ مهری از سید **اجمل** بن سید **باقر** بتاریخ ۱۱۴۹ھ / ۱۷۳۶ء نیز ثبت است ـ

آغاز : خدایا رحمتت دریای عام است — وزانجا قطره‌ای مارا تمام است
اگر آلایش خلق گنه‌گار — بدان دریا فرو شوئی بیکبار
نگردد تیره آن دریا زمانی — ولی روشن شود کار جهانی

ای برادر بر حکم حدیث، مردم همه بر سه قسم اند ـ قسمی مشابهٔ بهایم اند ـ همت ایشان بر اکل و شرب و نوم و مباشرت است چنانکه در کلام مجید میفرماید . . .

انجام : پس جواب آن باشد که اگر قدیم نباشد و اگر موجد نباشد نیز واجب نبود ـ پس هر کرا درست گردد که اسناد وجود بدوست، چاره نیست که گوید ـ ایجاد صفتی است مر او را ضرورية الوجود ـ تمام شد ـ

۳۳۲ تجلیات الجمال

۲۲

(شرح لمعات عراقی)

بخط نستعلیق، در حدود سنه ۳۰ جلوس محمد شاه (۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء)- ۱۱۵ ورق، ۸ ½ × ۵ انچ، ۱۵ سطر - نسخهٔ کرمخورده -

مؤلف این اثر حضرت شیخ **نظام‌الدین** تهانیسری بن **عبدالشکور** الفاروقی تهانیسری (ص آخر س آخر) متوفی ۱۰۳۵ھ/ ۱۶۲۵ء یا ۱۰۳۶ھ/ ۱۶۲۶ء میباشد که ۲۸ لمعهٔ

Marfat.com

عراقی متوفی ۶۸۸ھ / ۱۲۸۹ء را درین کتاب شرح داده و مقدمهٔ مفصلی نیز بران نگشته ـ او برادر زاده و داماد **جلال‌الدین** تهانیسری متوفی ۹۸۹ھ/۱۵۸۲ء بوده ـ قسمتی ازین تألیف را در مکهٔ معظمه و قسمتی را در مدینهٔ منوره ساخته است ـ مهری بر سرورق ثبت است که خیلی دست خورده است ولی باز هم کلمات ''سنه ۳۰ جلوس میمنت لزومش محمد [شاه؟]... شیخ نظام الدین'' خوانده میشود ـ بنظر بنده این تاریخ سال کتابت نسخه است ـ اسم کتاب را که درص ۱، س ۱ آمده بر سرورق نیز نگشته شده ـ او مؤلف رساله بحرالتصوف (رش ایتھے ۱۲ / ۱۹۲۳؛ عباسی ۱۶۰) نیز هست ـ

رش : باذلین ۱۲۵۳؛ عباسی ۱۶۰؛ ایتھے ۱۲ / ۱۹۲۳ و شماره ۳۲ بر صفحه ۳۳۷ ـ

آغاز : الحمد لله الذی نوّر وجه حبیبه بتجلیات الجمال ... جمیع محامد مختص است مر حضرت وجود مطلق را که ...

انجام : .... تمام شد شرح لمعات من بندگی حضرت شیخ **نظام‌الدین**.

۳۳۳

لطائف الحدائق من نفائس الدقائق*

۴۳

یا

اشارات لطیفی

بخط نسخ کم نظیر که بگمان غالب تحریر قبل از ۱۰۶۸ھ/۱۶۵۷ء (آخرین سال حکومت شاهجهان) است ـ ۱۹۰ ورق، ۸ × ۶ انچ، ۱۶ سطر ـ ناقص الاخر ـ

مؤلف این کتاب که شرح حدیقة الحقیقة **سنائی** است، **عبداللطیف** بن عبدالله العباسی المولوتنی (ص ۱ س ۶۰۵) متوفی ۱۰۳۸ھ / ۱۶۲۸ء است ـ او تألیف این کتاب را در سال ۱۰۳۰ھ / ۱۶۲۰ء شروع و در سال ۱۰۳۲ھ / ۱۶۲۲ء بپایان رسانید ـ ''اشارات لطیفی'' نام تاریخی این کتاب است ـ کتاب را بنام **شاهجهان** (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ھ)

۱۰۴۲

* ص ۱، س ۳ ـ

Marfat.com

۱۶۲۷ء - ۱۶۵۷ء) معنون ساخته - نسخهٔ حاضر بلا شک متعلق به کتابخانهٔ شاهی بوده و بنا برین قبل از ۱۰۶۸ھ / ۱۶۵۷ء تهیه شده - مؤلفِ این اثر همان دانشمندیست که ''نسخهٔ ناسخهٔ'' مثنویِ معنوی و لطائف اللغاتِ او معروف است -

مقدمه را ''راستهٔ خیابان'' ابواب را ''گل سر سبد'' و فصول را ''چهار چمن'' نامیده - ذکر تألیفات دیگر او در کتاب استوری (ص ۸۰۷، ح ۵) هست - این کتاب در ۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ء از طرف مطبع نولکشور (هند) بچاپ رسیده - آقای استیفن تسن (Stephenson) این کتاب را در سال ۱۰۳۸ھ / ۱۶۲۸ء بتکمیل رسیده دانسته است که صحیح نیست -

رش : ایتھے ۹۲۳؛ بانکی پور ۱ : ۲۵؛ علیگڑھ (سبحان) ص ۹۴؛ استوری ۸۰۷، ح ۵ -

آغاز : این گلدسته‌ایست از ریاحین . . . سخنوری . . . مجموعه‌ایست از لطائف نسخهٔ فرحت افزا -

انجام : برای ایشان عذابی خوار کننده و گفت پیغمبر علیه السلام گذاشتم من کتاب الله . . . .

۳۳۴
مجمع البحرین
(۱) ۱۸

بخط شکستهٔ فنی ریزِ لطف‌الله حسینی ترمذی بسال ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء -

۹ ورق، ۹½ × ۵½ انچ، ۱۹ تا ۲۱ سطر -

مؤلف این رساله **داراشکوه** (متولد ۱۰۲۴ھ/۱۶۱۵ء و متوفی ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء) پسر ارشد **شاهجهان** است و رساله را بسن ۴۲ سالگی در بیان رموز حقیقت تألیف نموده - چنانکه در آخر رساله مسطور است تاریخ تألیف این رساله ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء است - بنابرین یکی از نسخ معاصر و قدیمترین میباشد - نام رساله در آغاز و انجام نسخه آمده و اسم مؤلف آن در ص ۱، س ۱۰ ضبط است - این رساله بسال ۱۹۲۹ میلادی در کلکته بچاپ رسیده - در حاشیهٔ این رساله شاید قسمتی از ملفوظات **خواجهٔ احرار** (شماره ۳۳۵) نقل شده -

Marfat.com

رش : ریو ص ۸۲۸؛ باڈلین ۱۳/۱۲۴۱ ۱۸۲۰؛ ایوانو (کرزن) ۶۸۱؛ بانکی‌پور ۱۶ : ۱۳۰؛ ایتھے ۷۱۴ / ۶ وغیره۔

آغاز : بنام آنکه او نامی ندارد بهر نامی که خوانی سر برآرد

انجام : چنانچه ظاهر گردانیدیم در اول خلقت و این اشاره به بی‌نهایتی او دال است۔ الحمد لله والمنه که توفیق اتمام این رساله مجمع‌البحرین یافته شد در سال یکهزار و شصت و پنج هجری [۱۰۶۵] که چهل و دویم از سنین عمر این بی اندوه بود و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین۔

۳۳۵
۱۸ (۲)

بیان عناصر

یا

ملفوظاتِ خواجهٔ احرار

بخط شکسته، در حدود سال ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء، در حاشیهٔ نسخهٔ شماره ۳۳۴۔

اسم مؤلف این رساله که مبنی بر مطالب دینی و عرفانی است، معلوم نشد۔ چون خط و کاغذ و مرکبِ این رساله با کتاب شماره ۳۳۴ که مکتوبه ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء است یکیست، میشود با اطمینان خاطر گفت که این رساله نیز در همان سال نوشته شده۔ نسخه ای ازین رساله در فهارس معروف شناخته نشد بنابرین یکی از نوادر بنظر میرسد۔

آغاز : **خواجهٔ احرار** قدس سره میفرماید که اگر دانم کافری در خطا زمزمهٔ توحید به هنجار میسراید میروم و ازو میشنوم و می آموزم و منت میکشم ..... بیان عنصر : بدانکه عنصر پنج است و مادهٔ جمع مخلوقات۔

انجام : آنچه شمار ز بعد کهرب و دهکهرب[1] ، ای پسر مها پدم است .....

۱- دراصل : هکهرب۔

Marfat.com

۳۳۶
۳۴

رساله رموزات خفیه*

(ملفوظات شیخ شهاب‌الدین قادری هامانی)

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن ۱۸ میلادی - ۴۱ ورق، $6\frac{3}{4} \times 4$ انچ، ۱۵ سطر -

مرتب و مدون این ملفوظات یکی از مریدان شیخ شهاب الدین قادری **هامانی**، شیخ **جمال الله** است (ص ۱، س ۴) - موضوع این رساله سلوک و طریقت، مقامات مشائخ و سالکان راه حقیقت، حبس نفس، اسم ذات، اسم اعظم، مقام جبروت و لاهوت و ملکوت و ناسوت است - در آخر رساله بعضی اوراد و وظائف نیز نقل شده -

جمال الله اولین بار در غرهٔ رمضان المبارک ۱۱۱۳ھ / ۱۷۰۱ء بزیارت و بیعت شیخ **هامانی** مشرف گشته و در همان ایام مأمور شد که ملفوظات را جمع کند - بنا برین تدوین و ترتیب این رساله بسال ۱۱۱۳ھ / ۱۷۰۱ء شروع شده - دو رسالهٔ عربی نیز بااین اثر مجموع است -

ء

آغاز : الحمد لله رب العالمین مظهر کل یومٍ هو فی شأن . . اما بعد مرقوم آنکه سبب تألیف این کتاب رساله ایست . .

انجام : و روح قدیم در وجود ماند و هرگز ازو جدا نمیشود و بدانکه روح قدیم را روح انسانی نیز گویند -

* ورق ۲ ب ، س ۱ -

Marfat.com

۳۳۷/۶ رساله تصوف

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۲ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۷ — ۱۸ سطر - ناقص الاخر -

اسم مؤلف و نام این رساله که دران بوسیلهٔ مناظره و مذاکرهٔ حیوانات و پرندگان مسایل صوفیانه را بیان کرده اند، معلوم نشد - رساله مشتمل بر ۱۴ فصل بوده ولی در نسخهٔ موجود فقط ده فصل محفوظ است -

بر سر ورقِ نسخه مهر ۱۱۱۵ھ / ۱۷۰۳ء ثبت است و ورق آخر تاریخ ۱۱۲۷ھ / ۱۷۱۵ء نیز دارد -

آغاز : حمد و ثناء مر خدای را جل جلاله و عم نواله، آن صانعی که ذرهٔ خاک کثیف را از حضیض مرکز ....

انجام : ساعتی سر در گریبان کشید - پس گفت ترا حکیم عراق میگویند، بجهت آن آمدهٔ که تا تعلیم حکمت و دلایل و حجت گوئی، این سطح و طامات و لایعنی خرافات است -

۳۳۸/۱ رساله تصفیة القلب و تجلیة الروح

بخط نستعلیق شکسته آمیز هدایت‌الله ولد شیخ عمر حکیم مشهدی در حدود ۱۱۰۵ھ / ۱۷۳۲ء - ۱۲ ورق، $7 \times 4\frac{1}{2}$ انچ، ۱۱ سطر - ناقص الاول -

اسم مؤلف این رساله که در بیان تزکیهٔ نفس و تصفیة القلب و تجلیة الروح، واجب الوجود و ممکن الوجود وغیره است، معلوم نشد - بحث‌های خوبی در باب فناء و رضا و نیز دربارهٔ عقل و قلب و ایمان دارد که آن را لشکر عقل و لشکر قلب و لشکر ایمان گفته - در آخر ذکر بعضی از اعتقادات و مراقبات است و بعد ازان ۵ صفحه از اشعار صوفیانه منقول است -

Marfat.com

آغاز : . . . الوصول الی وجهک الکریم . . . . ای عزیز طالب را باید که از صفات خود فانی شود . . . .

انجام : و سرّ او با حق مستتر گردد ـ المؤمن خواص الرحمن اینست والله اعلم بالصواب ـ

۳۳۹
۳۱

رساله واردات درد

بخط نستعلیق بتاریخ ۹ رجب ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء - ۳۶ ورق، $6\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۳ سطر - ناقص‌الاخر ـ

مؤلف این رساله شاعر و عارف معروف قرن دوازدهم هجری خواجه میر محمدی المتخلص به **درد** (متولد ۱۱۳۳ھ/۱۷۲۰ء و متوفی ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء) معروف به خواجه **میر درد** است ـ (ص ۱، س ۲) ـ وفات او را بعضی ها در سال ۱۲۰۲ھ / ۱۷۸۷ء نیز گفته اند (ایوانو (کرزن) ۳۵۴) ـ اسم پدرش میر **محمد ناصر** عندلیب که دیوان فارسی‌اش بنام ''نالهٔ عندلیب'' موجود است ـ گرچه خواجه **میر درد** دیوانی بزبان فارسی نیز دارد ولی بین مردم شبه قارهٔ پاکستان و هند بیشتر از حیث شاعر اردو معروف است ـ

درین رساله، خواجه هرچه گه گاهی در باب وجود موجودات، بطلان وجود ممکنات، ترک اسباب و مراعات، غفلت و حیرت، فناء و بقاء، صبر و شکر و شکایت وغیره بقلب او وارد میشد بصورت نثر و رباعیات بیان نموده ـ خواجه این رساله را که مشتملبر مقدمه و ۶۰ وارد است و هیچ ابواب و فصولی ندارد، بفرمایش برادر خود خواجه **میر اثر** ترتیب داده (ص ۱) ـ خواجه بعد از ترتیب این رساله، رساله‌ای بنام ''نالهٔ درد'' نیز تألیف نموده که سال تألیفش ۱۱۹۰ھ / ۱۷۷۶ء است ـ خود ایشان درسال ۱۱۸۰ھ شرح این رساله[1] بنام ''علم‌الکتاب'' نوشتند که درسال ۱۳۰۸ھ/۱۸۹۰ء در مطبع انصاری (دهلی) بچاپ رسید ـ بنا برین سال تألیف این رساله قبل از ۱۱۸۰ھ/۱۷۶۶ء میباشد ـ تألیفات دیگر خواجه 'اسرار التوحید، آه سرد، شمع محفل' دواوین فارسی و اردو میباشد ـ

Marfat.com

رش : ایوانو (کرزن) ۴۵۵؛ ایتھے ۱۹۱۲؛ بانکی پور ۱۶ : ۸۵ -

آغاز : الحمد لله العلیم الملهم والصلوة والسلام .... اما بعد میگوید فقیر خواجه میر محمدی المتخلص به **درد**...

انجام : و الّا آهسته آهسته آن پراگندگی رفع میگردد و این حالت قبض و بسط [که] تا زندگی است همه را وارد میشود -

۳۴۰ / ۳۳ رساله نالهٔ درد

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ صفر ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء - ۸۷ ورق، $6\frac{3}{4} \times 5$ انچ، ۱۳ سطر -

رسالهٔ حاضر نیز یکی از آثار خواجه **میر درد** (ورق ۲ب، س ۷) متوفی ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء یا ۱۲۰۲ھ (۱۷۸۷ء) است که ذکرش زیر شماره ۳۳۹ گذشت - هرچه درباب موضوعات **عشق و عرفان** بقلب و ذهن خواجه وارد میشد، آنرا بصورت نظم و نثر برای احباب میگفت - این ملفوظات را برادر خواجه، محمد **میر اثر** جمع آوری نموده و هر یکی ازانها را "نالهٔ" نامیده و بصورت رساله ترتیب داد - رساله مشتمل بر ۳۴۱ ناله است - این رساله در ۱۱۸۴ھ/۱۷۷۰ء شروع و درسال ۱۱۹۰ھ/۱۷۷۶ء بپایان رسیده - مقدمهٔ این رساله از قلم خود مصنف است - درین رساله خواجه **میر اثر** تالیفات دیگر خواجه **میر درد** را ذکر نموده و گفته که "نالهٔ درد" آخرین تالیف اوست (ورق ۸ ا) - درین رساله اسم "نالهٔ عندلیب" (بانکی پور ۱۶ : ۱۵) که تالیف پدر ایشان **ناصر** عندلیب است، را با عقیدت و ارادت زایدالوصفی ذکر نموده - این رساله در مطبع انصاری (دهلی) بچاپ رسیده -

رش : ایوانو (کرزن) ۴۵۳؛ بانکی پور ۱۶ : ۸۷ -

آغاز : حمد الهی کجا از دست من بی دستگه کما هو حقه سر انجام[1] خواهد یافت تا زبان خامه بآن تر نمایم -

---

۱- دراصل : ایام -

Marfat.com

انجام : از بسکه ناله‌ها همه در یاد ناصر[1] است
تعداد آن موافق اعداد ناصر است

۳۴۱ مکتوبات شاه اسمعیل شهید

۱۱۰

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۲۶۳ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۵ سطر -

این مکتوبات که بین سالهای ۱۲۴۳ھ / ۱۸۲۷ء و ۱۲۴۴ھ / ۱۸۲۸ء باحباب فرستاده شد نگاشتهٔ **شاه اسمعیل** متوفی ۲۴ ذیقعد ۱۲۴۶ھ / ۱۸۳۱ء است که یکی از پیروان **سید احمد** متوفی سال ۲۴ ذیقعد ۱۲۴۶ھ / ۱۸۳۱ء بوده - هر دوی این بزرگ بتاریخ مذکور بمقام بالاکوٹ (نزد پیشاور) بدست دسته‌های جنگی سیکها جام شهادت نوشیده بودند - در اغلب این مکتوبات مسایل دقیق و عمیق عرفانی بیان شده - بنابه نظر مولانا **غلام رسول** مهر این مکاتیب را یکی از مریدانش بفرمایش نواب **وزیرالدوله** والی ٹونک متوفی ۱۸۶۴ میلادی جمع آوردی نموده است - در اول نسخه دو سه نامهٔ عربی قرار دارد و بعد مکاتیب فارسی نقل شده -

نسخه‌ای ازین مکاتیب که یکی از نوادر است، در کتابخانهٔ مولانا **غلام رسول** مهر، در لاهور، نیز محفوظ است -

آغاز : الحمد لله علی الذات عظیم الصفات سنی السمات کبیر الشان جلیل القدر .....
(از ورق ۱۰ب، س ۳ که فارسی است) سپاس بیقیاس و ستایش نیاز اساس مر حضرت خداوندیرا جلت عظمة و عمت رحمته که مؤمنان پاک و مسلمانان چست و چالاک را بفرمان واجب الاذعان ..... مخاطب فرمود -

انجام : از راه لطف و احسان نمود و در عطای مال دربارهٔ آن بی همال افزود - اگر مرا ..... خواندی ضرر تلطف قدر ... مرا بنهفتی، باقی والسلام -

---

۱- اشاره به خواجه میر محمد ناصر عندلیب، پدر میر درد است -

Marfat.com

۳۴۲
(۲) ۱۵۱

رساله نظامیه

بخط نستعلیق یازدهم محرم ۱۲۳۸ھ/۱۸۲۲ء - ۷ صفحه، ۱۱ × ۶ انچ، ۱۲ بیت -

مؤلف این رسالهٔ منظوم که در بیان موضوعات تصوف مثلِ کمالات وجود، تأکید حفظ المراتب، مراتب ذات حق وغیره است، مولانا **غلام محی‌الدین** قصوری متوفی ۱۲ صفر ۱۲۷۰ هجری/۱۸۵۳ء است - او عالم و عارف عصر خود بوده و چندین تألیف مهم مثل 'تحفهٔ رسولیه' و 'مکاتیب طیبه' (شماره ۳۴۳) وغیره ازو بیادگار مانده است - او این رساله را بنام و بفرمایش حضرت **نظام‌الدین** کهیم کرنی تألیف نموده - دربارهٔ نام رساله گفته :

چو از بهر **نظام** این در کشادم **نظامیه** ازان نامش نهادم

(۴ ب)

نسخهٔ دیگری ازین رساله در فهارس معروف دیده نشد بنابرین یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز : بنام آشکارا و نهانی بنام آن بلند از هر گمانی
بنام آنکه نامش نامها شد زبر شد زیر شد خور شد سما شد

انجام : ز توفیقت چراغی نِه براهم قریشی کن چو زنگی روسیاهم
غلام‌محی‌الدین کن در دو عالم چگویم بیش ازین والله اعلم

۳۴۳
۴۱

مکاتیب طیبه

بخط نستعلیق اوایل قرن چهاردهم هجری - ۵۳ ورق، ۷ × ۶ انچ، ۹ سطر -

مؤلف و مرتب این مکاتیب که باحباب و دوستان و مرشد خود نوشته شده، مولانا **غلام محی‌الدین** قصوری (ورق ۱ ب، س ۵ و ۲ ا، س ۶) متوفی ۱۲ ماه صفر ۱۲۷۰ هجری/

Marfat.com

۱۸۵۳ء است - درین مجموعه بعضی از مکاتیب منظوم نیز هست - نامه‌هائی که بمرشد نوشته دربارهٔ مکشفات حقیقت و مسایل دقیق عشق و عرفان است - نسخه‌ای ازین مکاتیب مکتوبه ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۷۵۱) نیز موجود است - ملفوظات مولانا **غلام محی‌الدین** را یکی از مریدانش بنام شیخ **جان محمد** بعنوان 'کلمات طیبات' ترتیب و تدوین نموده -

رش : شیرانی ۲ : ۳۷۴ -

آغاز : بعد از ابداع بدایع محامد تحیات الهی و پس از اصطناع صنایع بمقاصد صلوات حضرت رسالت پناهی .... چند مکاتیب .... صورت تبلیغ و ترسیل یافته بودند بتقاضای بعضی احباء درین دو سه اوراق[1] از سواد به بیاض آورده شد -

انجام : باشد که شافی بیمثال بتوسط آن کریم آبخصال این علیل الوجود [را] صحیح‌البنیه گرداند، انشا الله تعالیٰ اجر جزیلِ همهٔ این عمل نبیل در دو جهان مترتب خواهد شد -

۳۴۴ رساله حَسَنیّه

۵۰

بخط شکسته ، در حاشیهٔ نزهةالارواح (شماره ۳۱۰) - کتابت قرن ۱۳ هجری بنظر میرسد - ۱۰۰ ورق، در حدود ۲۰ سطر -

مؤلف این رساله که در اصلِ نسخه نامش ''حسنه'' نوشته شده (ص ۱، س ۱۵، حاشیه) شیخ **عزّالدین** آملی (ایتغی ۶۲۴/۱۱۸۹) که در زمان **حسن مت نامی**، والی مازندران میزیسته و رساله را بنام او کرده - او ''شرح نهج البلاغه'' را در سال ۵۹۴ھ / ۱۵۳۷ء بپایان برده - رسالهٔ حاضر که در بیان واجب الوجود، ممکن الوجود، و اعتقادات و عقاید اسلامی است، دارای مقدمه و دو باب است ولی درین نسخه فقط مقدمه و دو فصلِ بابِ اول نقل شده -

---

۱- فارسی دانان بعضی اوقات معدود را بصورت جمع هم میآوردند -

Marfat.com

رش : ریو ص ۳۵؛ ایتھے ص ۱۱۸۹/۴۶۸؛ برلن ص ۲۴۶؛ سپه سالار ۲ : ۵۷ - ۵۹؛ حقوق ۱۵۵ -

آغاز : حمد بیحد و ثنای بیعد مر واجب‌الوجودیرا که نظام اصول از فیض جود اوست ....اما بعد این رساله مسمی به ''رساله حسنیه'' در بیان اعتقادات و عقاید.... به اختصار نه اطناب و اکثار، مشتمل بر مقدمه و دو باب -

انجام : فصل سیوم در صفات سلیسه یعنی صفاتی که خدایتعالی منزه و مقدس است ازان، روا نباشد که ذات مقدس او را بآن نسبت کنند - مسئله، خدایتعالی واحد است یعنی یکیست و او را شریک و نظیر و مثل و مانند نیست، یکتای بی همتاست زیرا که اگر او را ....

۳۴۵/۳۷ رساله فی بیان حقیقت‌الوجود

بخط نستعلیق ناشیانه که تحریر اواخر قرن ۱۷ میلادی بنظر میرسد - ۲۵ ورق، ۹ × ۶½ انچ، ۱۹ سطر -

اسم مؤلف این رساله که در بیان مسایل عرفان از قبیل حقیقت الوجود، واجب الوجود و ممکن الوجود وغیره است، معلوم نشد - او در بیان مسایل، از آیات قرآنی و احادیث نبوی استناد جسته - ممکن است این رساله قسمتی از کتاب دیگری 'مثل چهل مجلس' و یا 'ملفوظات حضرت علاءالدوله سمنانی' وغیره باشد -

آغاز : فی بیان حقیقت الوجود قال الله فاطر السموات والارض .... واجب الوجود حق است و او را وجود مطلق، و ممکن الوجود عالم است ...

انجام : چون در آموختن سیاق طریق راست کردن باطل شاغل حق باشد، آموختن بزه است و اجر آن لازم آمده - نیست فی جواهرالفتاوی و فی العلوم ..... انّ لصاحب العلم ... والعدوان -

Marfat.com

۳۴۶/۳ راحت الروح و حکمت الفتوح*

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۱ ورق، ۷ × ۴½ انچ، ۱۱ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این رساله که در چهار علم سرّی، (سیمیا، ریمیا، کیمیا و هیمیا) است، حضرت سید **علاء الدین** شهاب الحسینی عرف کنتوری (ص ۱، س ۳ و ص ۷، س ۷ و ورق ۲۸ ب، س ۳) است - او شاگرد شیخ یحیٰی بوده (ص ۹، س ۹) که بتاریخ ۲۰ رمضان ۸۵۰ھ فوت کرده (نزهت الخواطر اردو ۳ : ۲۱۳) و این رساله را بتاریخ ۲۳ ذی‌الحجه ۹۷۰ھ (ص ۱۱، س ۶، ۷ تألیف نموده - ذکر شخصی بنام **سلطان محمد** درین رساله (ص ۱۲، س ۳، ۵) آمده که مؤلف نزهة‌الخواطر اردو ۲ : ۱۱۳، او را سلطان **محمد تغلق** (۷۲۵ - ۷۵۲ھ/۱۳۲۵ - ۱۳۵۱ع) پنداشته و بنا بران مؤلف (کنتوری) را معاصر این سلطان نوشته که صحیح نیست -

در آخر رساله ذکر اسمای باری تعالٰی است و بعد بعضی اوراد و ادعیه با فضایل و تأثیر آنها نیز بیان شده - بعضی مطالب را از ''خزانهٔ جلالی'' مؤلفه مخدوم جهانیان جهانگشت متوفی ۷۸۵ھ/۱۳۸۳ع گرفته و نوشته - چنانکه خود مؤلف نیز گفته ''این رساله کمتر در جهان است'' (ص ۳۰، س ۷) نتوانستم در فهارس معروف پیدا کنم و بنابرین یکی از نوادر است -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین ..... بدانکه این رساله حضرت سید علاء الدین شهاب الحسینی عرف کنتوری ..... چهار علم درین رساله بیان فرموده ایم، علم سرّی ...

انجام : اگر خواهد که با خضر ملاقات کند چهل روز نیم شب برخیزد - دو رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت قل هوالله احد و سلام ... [خواند] -

* ص ۱، س آخر و ص ۱۵، س ۹ -

Marfat.com

۳۴۷/۲۰

مرآت مداریه

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۸ ربیع الاول ۱۳۱۲ھ/۱۸۹۴ء - ۴۹ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۳ سطر -

مؤلف این کتاب که مشتمل بر احوال و اقوال شیخ **بدیع الدین** ملقب به ''شاه مدار'' متولد ۷۱۵ھ / ۱۳۱۵ء و متوفی ۸۴۰ھ / ۱۴۳۶ء است، **عبدالرحمن** چشتی بن **عبدالرسول** (ص ۱، س ۶) متوفی ۱۰۹۴ھ/۱۶۸۳ء میباشد - او مطالب رساله ''ایمان محمودی'' از قاضی **محمود** کنتوری و ''لطائف اشرفی'' از میر سید **اشرف** جهانگیر سمنانی را نیز به کتاب خود افزوده - اطلاعاتی دربارهٔ بعضی از سلاطین و مشایخ نیز درج نموده - تاریخ تصنیف این کتاب ۱۰۶۴ھ / ۱۶۵۴ء (ورق ۳ الف) میباشد - او مؤلف چندین اثر مهم مثل مرآة مخلوقات، مرآة الحقائق، اوراد چشتیه، مرآة الاسرار، و مرآة مسعودی وغیره نیز میباشد -

رش : ریو ص ۳۶۱ ا، ۳-۹ ا؛ ایوانو ۲۶۳؛ بانکی پور ۸ : ۶۳: استوری ۱۰۰۶: شیرانی ۱ : ۸۱ -

آغاز : الحمد لله الذی خلق الاشیاء و هو عینا یعنی شکر میگویم من آن پروردگار عالمیانرا که خلقت جمیع اشیاء عین مظهر اوست -

انجام : و بعد از چند ایام[1] عمارت روضهٔ متبرکه حسب حکم سلطان **ابراهیم شرقی** باهتمام پسر میر **صدر جهان** جونپوری باتمام رسید - پس از آنوقت قبهٔ مکنپور قبلهٔ حاجات عالم بگردید -

۱- رک به یادداشتی در حاشیهٔ ص ۲۹۶ -

Marfat.com

۳۸۴
۱۸۰

مناقب غوثیه

یا

مناقب غوث اعظم

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱۴۸ هجری/۱۷۳۵ء در خانهٔ قادر خان ترین - ۹۱ ورق، ۶ ½ × ۴ انچ، ۱۳ سطر - ناقص الاول -

مناقب شیخ **عبدالقادر** جیلانی معروف به غوث اعظم (متوفی ۵۶۱ھ/۱۱۶۶ء) است که یکی از معتقدانش بنام **محمد صادق** شهابی در اوایل قرن یازدهم هجری آنرا جمع آوری نموده - در آخر این نسخه غزلیات و ابیات شعرای مختلف و کرامات خواجه **حسن بایزید** و بزرگان دیگر نیز درج است - این رساله بسال ۱۸۸۶ میلادی در بمبئی بچاپ رسیده -

رش : استوری ص ۱۰۱۳؛ ایوانو ۲۶۸ - ۲۷۰؛ ایوانو (کرزن) ۷۶؛ ایتھے ۱۷۹۹؛ بانکی پور ۱۷ : ۱۵۸۹؛ آصفیه ۱ : ۴۹۰؛ اورینٹل کالج میگزین ۳ / ۱ / ۶۹؛ پیشاور ۱۰۱۴؛ ۱۰۹۴ -

آغاز : ... تشریف .... و شیخ اجل عارف بالله **سید قادری بنکانی** قدس سره در سفینهٔ خود باین نهج نوشته اند -

انجام : حاجت خود را عرض کند و سلایم حاجت آیتی بخواند و در هر قدمی برین نوع عمل کند و در هر قدمی سلام گوید -

۳۴۹
(۲) ۱۸۱

کرامات اولیاء

بخط شکستهٔ ریز - در حاشیهٔ مکتوبات امام ربانی (شماره ۳۳۱) از صفحه ۲۰۷ر - ۲۳۹ب ناقص الاخر - از روی خط و کاغذ و مرکب وغیره مکتوبه در حدود ۱۱۵۰ھ/۱۷۳۷ء -

از مؤلف گمنام این نسخه محتوی کرامات و فضایل اولیاء مثل حضرت **بایزید بسطامی** (متوفی ۲۶۱ یا ۲۶۴ھ / ۸۷۴ یا ۸۷۷ء)، **احمد** خضرویه، **داؤد** طائی، شیخ **حبیب** عجمی و **جنید** وغیره است -

Marfat.com

آغاز : نقلست که حجت [الاسلام] سلطان‌الدین **بایزید بسطامی** قدس الله سره، به در مسجد رسیدی ـ ساعتی باستادی و بگریستی و متحیر شدی ـ

انجام : و آن برکت خُلق نیکوی شیخ بود که در طریقت داشت ـ

افعال نکو که در ازل رهبر ماست
مقبول خدای [و] هادی محشر ماست
با خَلق جهان خُلق نکو باید داشت
چون خُلق نکو سیرت پیغمبر ماست

۳۵۰ ترجمه مقصود المؤمنین

۳۷۴

بخط نستعلیق نتها ولد اخوند شیخ نور محمد بتاریخ ۱۴ ربیع الثانی ۱۲۲۴ھ/ ۱۸۰۹ء - ۹۵ ورق، ۷ × ۵ انچ، ۱۲ سطر ـ

اسم مترجم این کتاب معلوم نشد ـ 'مقصود المومنین' اثر **بایزید** انصاری بن **عبدالله** قاضی (آصفیه ۱ : ۳۹۰) بزبان عربی است و دارای مطالب تصوف مثل معرفت توحید، علم، ایمان، خوف، رجا، معرفت نفس، قلب روح، دنیا، آخرت، توکل و قناعت، توبه، شریعت، طریقت و حقیقت وغیره در ۲۱ فصل میباشد ـ

ممکن است این ترجمهٔ فارسی که بین‌السطورِ متن عربی مسطور است بدستخط خود مترجم باشد که عبارات نسخهٔ 'مقصود المومنین' خود را بفارسی ترجمه نموده، چون خط و مرکب این ترجمه از خط کاتب اصل نسخهٔ عربی جداست ـ

آغاز : ثنای مر خدائی را آنچنانکه بشمار دانسته شدست او ـ بس آن بسیارست بل بسیار تر ـ

انجام : بهشت بهر فرمان بردارانست و اگر باشد بنده و حبشی و دوزخ مر گناهگارانراست و اگر باشد سید و قریشی ـ تمام شد این رساله ـ

Marfat.com

۳۵۱ صلوٰة مسعودی

۳۹ (جلد دوم و سوم)

بخط نستعلیق ناشیانه که تحریر قرن دوازدهم هجری بنظر میرسد - ۳۹۳ ورق،
$8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۹ - ۲۱ سطر -

مؤلف این کتاب که محتوی مسایل فقهی مثل زکوٰة و روزه و حج و نکاح و طلاق وغیره است، **مسعود** بن محمود بن **یوسف** سمرقندی است که در اواخر قرن ششم هجری میزیسته است - مؤلف اسم خود را در مقدمهٔ جلد اول کتاب که ۴۷ باب دارد داده است - جلد دوم نیز مشتمل بر ۴۷ باب است و جلد سوم ۳۲ باب و فصول متعددی دارد -

نسخه‌ای ازین اثر معروف مکتوبه ۸۶۰ھ/۱۴۵۶ء در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی) و دیگری مکتوبه ۸۹۱ھ / ۱۴۸۶ء در کتابخانه بانکی پور پتنه محفوظ است - این کتاب در سال ۱۲۷۲ھ / ۱۸۵۵ء در بمبئی چاپ و منتشر شده -

رش : بانکی پور ۱۴ : ۷۶، ۷۷؛ ایوانو ۱۰۲۳؛ عباسی ۶۳ - ۶۵؛ شیرانی ۲ : ۲۹۲؛ ریو ص ۱۴۱؛ مرکزی ۱۵۶۲ / ۳ -

آغاز : (ج ۲) رب یسر ولا تعسر بسم الله الرحمن الرحیم و تم بالخیر و به نستعین ....
فصل باب اول دربیان چیزها که بروی مسح روا بود -

انجام : (ج ۳) .. و ایشان از پیغامبر صلعم بتلقین یاد گرفته اند و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب - تمت کتاب صلوٰة مسعودی... هر که خواند بدعاء خاتمه بالخیر یاد آرد و سهو دیده بگذارد -

Marfat.com

۳۵۲
۵۵

فتاوی خسروی*

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۱۱۷ ورق، ۸ × ۶ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این نسخه **عبدالعزیز** بن مجیر بن بهاءالنسفی اللقیب به کبیر است که مرید بندگی شیخ **صدر الدین راجوحسینی** بخاری (ص ۱، س ۵ - ۷) متوفی ۸۲۷ھ/۱۴۲۴ء بوده - کتاب را بنام راے[1] **خسرو** بن راے **آدم** موشح ساخته و بهمین جهت 'فتاوی خسروی' نام نهاده - او ذکر مرشد خود را بکلماتِ ''قدس الله سره'' نموده - معلوم است که بعد از وفات ایشان این کتاب را تألیف نموده - اطلاعاتی دربارهٔ **خسرو** و **آدم** را نتوانستم از جائی بدست بیاورم - مطالب را از مآخذی مانند نوادر الفتاوی، کنزالدقائق و شرح کنز، فتاوای خانی، خزانهٔ جلالی از مخدوم جهانیان متوفی ۷۸۵ھ، محیطِ سرخسی، فتاوی غیاثی، طحاوی، فتاوی صغیر، هدایه، مجموع النوازل، ینابیع، و الوالجی، القدوری، مبسوط، بیهقی، واقعات حسامیه، واقعات ناطقی عمدة الفتوی، صلوٰة مسعودی، و فتاوی حجت، فتاوی ظهیری، فتاوی سراجیه، فتاوی **قاضی خان** و ترغیب الصلوة، تفسیر زاهدی، ترجمهٔ الاحیاء، رساله **شمس الدین یحییٰ** متوفی ۷۴۷ھ وغیره اخذ نموده ''مسایلی چند از علم فقه . . . جمع کرده'' -

نظر به اطلاعات فوق معلوم است که مؤلف **عبدالعزیز** النسفی متوفی ۶۶۱ھ/۱۲۶۳ء صاحبِ مقصدِ اقصی و کشف الحقائق نیست بلکه شخصی دیگر است که در قرن نهم هجری میزیسته و یا کاتبِ این نسخه را در نقل نام مؤلف اشتباهاتی رخ داده است -

نسخه‌ای ازین کتاب را که یکی از نوادراست، نتوانستم در فهارس معروفِ مطبوعه پیدا کنم البته کتابی بنام ''فتاوی نسفی'' در فهرست کتابخانهٔ بانکی پور (۱۴ : ۱۴) ذکر شده که شاید همین باشد -

آغاز : حمد بیحد و ثناء بیعد مر خدایرا که مستجمع صفات کمال -

انجام : خداوند تعالیٰ گوید بکن ای بندهٔ من هرچه خواهی که ترا آمرزیدم - تمت تمام هذالکتاب نسخة المیمونه فتاوی خسروی عن علم الفقه -

---

* ص ۲، س ۹ -

۱- کلمه‌ایست که بعضی از هندوها قبل از اسم مردها بکار برند -

Marfat.com

۳۵۳
۲۷۳

مفتاح الجنان*

بخط نسخ محمد شیخ بن سید حاجی التاشکندی بتاریخ صفر ۹۶۷ هجری/۱۵۵۹ء - ۳۵۷ ورق، ۹ ۳/۴ × ۷ ۱/۴ انچ - ۱۴ سطر-

مؤلف این تألیف معروف که در فقه و مسایل اسلامی است، **محمد وجیه** ادیب (ص ۲، س آخر) است که اسم کامل او **محمد مجیر** بن وجیه‌الدین (ریو ص ۴۰) میباشد - مؤلف معاصر **فریدالدین**(؟) گنج شکر متوفی ۶۶۴ھ بنظر میرسد - او مرید **نصیرالدین محمود** چراغ دهلی متوفی ۷۵۷ھ/ ۱۳۵۶ء بوده و وفات او چندی بعد از این تاریخ اتفاق افتاده - مطالب را از کتب معتبر فقه و تفسیر مثل فوائد الفواد، خیر المجالس، تفسیر مغنی، تفسیر منیر، صلوٰة مسعودی و سلک السلوک از نخشبی متوفی ۷۵۱ھ/ ۱۳۵۰ء وغیره استخراج نموده- کتاب مشتمل بر مقدمه و ۲۵ باب است بشرح زیر:

۱ - کلمه ۲ - وضو ۳ - نماز ۴ - روزه ۵ - زکوٰة ۶ - حج ۷،۸ - ادب ۹ - حیاء ۱۰ - تهمت زدن و سود خوردن ۱۱ - حسن خلق ۱۲،۱۳ - شکر ۱۴ - مناجات ۱۵ - دعاء ۱۶ - ادعیهٔ عصمت و عافیت ۱۷ - ادعیهٔ زحمت ها ۱۸،۱۹ - دعای زیادت شدن حافظه ۲۰ - عذاب قبر ۲۱ - غنا و فقر- ۲۲ - فواید بعضی اغذیه ۲۳ - حکایات عدل ملوک و خلفاء ۲۴ - علامات قیامت ۲۵ - دعاهای مواسم و شهور-

طبق اینتهے این کتاب در حدود سال ۷۷۰ هجری / ۱۳۶۸ء نوشته شده که شاید صحیح باشد - از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه یکی از نوادر است -

رش : ریو ص ۴۰، ۴۱؛ اینتهے ۲۵۶۵، ۲۵۶۶؛ ایوانو (کرزن) ۴۸۹؛ عباسی ۱۰۳، ۱۰۴؛ مرکزی ۱۶۶۱ - ۳

* ص ۴، س ۲ -

Marfat.com

آغاز : حمد بیحد و ثنای بیعد[1] مر خالق احد و رازق[2] صمد را که برگزیده بشر را برکلّ مخلوقات که ''و لقد کرّمنا بنی آدم'' و برگزید بعضی را بر بعضیکه . . .

انجام : و دیگر باید که از پشم و روغن هرچه از قربانی حاصل آید آنرا نیز صدقه دهند و دیگر قربانی را بدست خود ذبح کند [که] افضل است ـ اگر نتواند بر سر قربانی ایستد [و] کسی دیگر را فرماید ذبح کردن تا ثواب بیشمار حاصل کند والله اعلم ـ

۳۵۴/۷۲ فواید فیروز شاهی*

بخط نستعلیق ریز، بین سالهای ۱۰۱۲ھ ـ ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۳ء، در لاهور - ۱۳ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر - ناقص‌الاخر ـ

مؤلف این کتاب **شرف** بن **محمد** العطاری[3] معاصر سلطان ابوالمظفر فیروز شاه تغلق (۷۵۲ - ۷۹۰ھ / ۱۳۵۱ - ۱۳۸۸ء) است که کتاب را باسم این سلطان معنون ساخته (ص ۱، س ۶) ـ این کتاب مشتمل بر ۱۱۵ باب بوده که ازانجمله فقط ۱۵ باب درین نسخه موجود است ـ باب اول در علم و جهل و آخرین در احکام آخرت است ـ موضوع کتاب فقه و فلسفهٔ تصوف و عرفان است ـ نسخه‌ای ازین کتاب که یکی از نوادر است در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور، (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۶۹۵) نیز محفوظ است ـ

در آخر این نسخه دو صفحه از ''حبیب السیر'' خواند میر نیز منقول است ـ

رش : بانکی پور ۱۴ : ۷۷؛ ایوانو ۱۰۶۹؛ شیرانی ۲ : ۲۹۷ ـ

آغاز : الحمد لله الذی الحمید الجنّان الشان . . . اما کتب . . . ختم :

رسمی است اکابر را [به] اصلاح خطایا

اخلاق حسن [اینست] بی عیب کردن

۱- در اصل : بیعدد ـ
۲- در اصل : رزاق ـ
۳- در اصل : العظائی و در نسخهٔ شیرانی : العطائی ـ
* ص ۱، س ۳، ۴ ـ

Marfat.com

انجام : بدانکه وقت زوال همین است و این را بی زوال گویند امام **ناصح‌الدین** او را چندی در برساله . . .

۳۵۵/۲ رساله کفایت اهل‌الیقین فی طریق‌المتوکلین*

بخط نستعلیق هدایت‌الله ولد محمد حکیم مشهدی بروز دوشنبه ۲۰ رجب‌المرجب ۱۱۴۵ھ / دسامبر ۱۷۳۲ء - ۹ ورق، ۷ × ۴½ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این رساله **علی** ابن **حسام‌الدین** المشتهر بالمتقی (ص ۱ س ۲، ۳) میباشد که که در سال ۸۸۵ھ / ۱۴۸۰ء یا ۸۸۸ھ / ۱۴۸۳ء متولد شده و در سال ۹۷۵ھ / ۱۵۶۷ء در مکهٔ معظمه فوت کرده (استوری ص ۹۷۹) - این رساله که محتوی بعضی از اعتقادات اسلامی و مسائل فقهی است مشتمل بر دو فصل و خاتمه است - مؤلف بعضی از فوائد را از دو فصل آخرِ 'کتابِ تنویر، که تألیف شیخ **ابن عطاالله** اسکندری است، بفارسی برگردانیده و درین کتاب آورده است (ص ۱ س آخر، ص ۲ س ۱-۳) - در خاتمه ۶ عقیده را نیز بیان نموده است -

شیخ **عبدالحق** محدث دهلوی کتابی بنام 'زادالمتقین فی سلوک طریق‌الیقین، دارد که در آن شرح احوال **متقی** را داده است - آقای استوری بعضی از تألیفات **متقی** را دز کتاب خود ذکر نموده ولی نامی ازین رساله درمیان نیاورده، بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی رسوله محمد و آله اجمعین اما بعد میگوید احقرالعبادالله **علی** ابن حسام الدین . . .

انجام : هر که این شش اعتقاد را بخاطر چندان تکرار کند که بر دل وی مستولی شود خدایتعالٰی او را توکل روزی گرداند و چون توکل حاصل شود کار دنیا و آخرت وی تمام شود - تمت تمام شد -

---

* ص ۲، س ۴ -

Marfat.com

۳۵۶/۸۸

ترجمهٔ رساله برهانیه در اوزان

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء ، در لاهور- ۲ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۵۰ سطر-

مترجم این رساله شاید میر **محمد معین** استر آبادی است که در ۹۸۷ھ / ۱۵۷۹ء در کاشان میزیسته (رک، فهرست سپرنگر ص ۴۲ شماره ۵۸۳) - بنا بگفتهٔ مؤلف او رسالهٔ برهانیهٔ قاضی **برهان‌الدین** ساوی، جواهر هدایت و رسالهٔ مولانا **حمید الدین** را از عربی بفارسی ترجمه و تلخیص نموده (ص ۱، س۳) - علاوه برین از کتب دیگر حدیث و فقه نیز استفاده کرده - این رساله که مشتمل بر دو باب است، محتوی حسابِ اوزان مثل درم شرعی، مثقال، دینار، صاع و رطل وغیره میباشد -

رش : ایته ۲۳۱۰؛ سپرنگر ص ۴۲ شماره ۵۸۳ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین بدانکه اسعدک الله تعالی فی الدارین که این چند سخن در حسابِ درم شرعی و مثقال و دینار و رطل، از رسالهٔ قاضی امام **برهان** الملة والدین ساوی طاب ثراه و 'جواهر هدایه' و رسالهٔ مولانای **حمید** الملة والدین . . . برسبیل ایجاز و اختصار بیرون آورده شد و بعبارت فارسی ترجمه کرده شد . . .

انجام : و اگر یک صاع جو دهد از یک هزار و صد و سی و هفت و نیم درم، ربع نیم کم بدهد و این به تجربه روشن شده است که صاع جو از صاع گندم در وزن ربع کم شود - تمت تمام شد رساله برهانیه -

Marfat.com

معرفة المذاهب

۳۵۷/۸۶

بخط نستعلیق سعدالله در حدود ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور- ۲ ½ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این رساله که ترجمه و شرح رسالهٔ مواقف عربی است (ص ۱، س ۲، ۳) محمود طاهر غزالی بن نظام مدرس مدرسهٔ جلالیه است - او این رساله را بنام سلطان دوست محمد (ص ۱، س ۱۱) تألیف نموده - مراد مؤلف از این سلطان شاید شاهزاده دوست محمد بن بداق خان شیبانی متوفی ۹۶۳ھ/ ۱۵۵۵ء باشد که در تاشکند از ۹۵۹-۹۶۳ھ/۱۵۵۱-۱۵۵۵ء حکومت داشت- این شاهزاده بحکومت نرسید (روضة‌السلاطین، حیدرآباد سنده ۱۹۶۸، ص ۲۱۴) - علاوه بر مسایل فقهی، ۷۳ فرقهٔ اسلام را با ذکر عقاید آنها، شرح داده‌است - رساله مشتمل است بر مقدمه و دو باب - باب دوم هفت فصل دارد که دران از هفت موقف[1] اسلام (ص ۲، س ۶)سخن رفته، بقرار زیر :

۱ - در بیان اهل سنت و جماعت -
۲ - در بیان دوازده گروه رافضیه -
۳ - در بیان دوازده گروه خارجیه -
۴ - در بیان دوازده گروه جبریه -
۵ - در بیان دوازده گروه قدریه -
۶ - در بیان دوازده گروه جهمیه -
۷ - در بیان دوازده گروه مرجیه -

در نسخهٔ حاضر فقط باب دوم این رساله موجود است - کاملِ این اثر را در مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات تهران (سهر ماه ۱۳۳۵ھ ش / اکتوبر ۱۹۵۶ء) بچاپ رسانیده اند -

رش : ایتهے ۱۹۲۰ (۱۱)، ۲۵۴۸، ۲۵۴۹؛ ایوانو (کرزن) ۱/۳۹۹؛ شیرانی ۲: ۳۰۴؛ حقوق ۲۰۱ -

آغاز : الحمد لله الذی خلق‌الانسان اطواراً و شرف منه . . . اما بعد روزی مبحث معرفة المذاهب . . . مطالعه میکردم در شرح مواقف که بعبارة تازی و اعظم کتاب است

۱- دراصل : موافق که شاید 'مواقف' بوده -

Marfat.com

در علم کلام و از کتب مشهور در مرام و مشتمل است بر جمیع قواعد دین اسلام . . .

انجام : . . . و این ملت از فروغ آن هفتاد و دو ملت باشد که نخست بیان کردیم و هرچه مثل این فرقه‌ها که نه بر مذهب سنت و جماعت است، از ملت‌های باطله است ـ حق تعالٰی هیچکس را بران راههای[1] کج نیارد و همه را بر صراط مستقیم که شاهراه سنت و جماعت است، ثابت دارد، بحرمة النبی و آله الامجاد ـ

۳۵۸ / ۸۰ تیسیر الاحکام* (جزو اول)

بخط نستعلیق سعدالله در حدود سال ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء ، در لاهور - ۱۱ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تألیف قاضی **شهاب الدین** بن شمس ابن عمر دولت آبادی (ص ۱، س۳) است که بدربار سلطان **ابراهیم** شرقی در جونپور (۸۰۳ - ۸۴۴ھ / ۱۴۰۰ - ۱۴۴۰ء) سمت قاضی القضاة و امیرالامراء را بعهده داشت و بسال ۸۴۹ھ/۱۴۴۶ء بدرود زندگانی گفت ـ او این کتاب را در مسائل فقهی و دینی در پنج باب نگاشته که ازان چهار باب زیر در نسخهٔ حاضر موجود است ـ

۱ ـ در بیان ایمان ـ ۲ ـ در اجتناب از گناه ـ

۳ ـ در عبادت ـ ۴ ـ در مکروهات و محظورات ـ

او این کتاب را بدعوت سلطان **اشرف خان** (ص ۱، س۵) نوشت که مطابق اینهی و ریودر زمان شاهجهان بسر میبرده و در عهد **عالمگیر** از خطاب میر محمد اشرف، مشرف گشت و درسال ۱۰۹۷ھ/۱۶۸۶ء فوت کرده ولی نظر بتاریخ کتابت این نسخه معلوم است **اشرف خان** در اوایل قرن دهم هجری بدربار جونپور میزیسته و قبل از ۸۴۹ھ/۱۴۴۶ء بسن

۱- دراصل : رابیها -

* ص ۱، س ۹ -

Marfat.com

بلوغ رسیده بود تا فرمایش تألیف کتاب را کرد ـ بقید حیات بودن او تا ۱۰۹۷ھ / ۱۶۸۶ء خیلی مشکل بنظر میرسد لذا این **اشرف خان** همان کسی است که یکی از امرای دربار جونپور بوده و لقب خانانِ معظم (خانِ معظم ؟) را یافته بود ـ

رش : ریو ص ۷۷۸ الف؛ ایتھے ۲۵۹۵، ۲۶۹۶؛ ایوانو ۱۰۸۵؛ شیرانی ۲ : ۲۷۹؛ ڈھاکه ۳۷۰؛ آصفیه ۲ : ۱۱۱۴ ـ

آغاز : حمد متوافر و ثناء متکاثر مر حضرت صمدیت ذوالجلال جل جلاله و عم نواله را که اساس دین حنفی را . . . . اما بعد میگوید اضعف بندگان کردگار هادی، **شهاب** ابن شمس ابن عمر دولت آبادی . . بنا برآن چند باب از مسایل دین در قلم آمده و این مجموعه را 'تیسیرالاحکام، نام کرده شد . . .

انجام : هرچه نیک بیند بگیرد و هرچه [بد] پندارد بگذارد و خود را و فرزندان خود را و شعر خود را نستاید و چون خواهد که بر خیزد مجلس را به تسبیح و تحمید و تجلیل و استغفار ختم کند ـ

۳۵۹ / ۸۹ رساله فقه

بخط نستعلیق ریز سعد الله در حدود ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور ـ ۳۰ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر ـ ناقص الاول و الاخر ـ

اسم مؤلف این رساله که از باب هفدهم تا پنجاه و ششم محفوظ است، معلوم نشد ـ علاوه بر تمام مسایل فقهی و حقوق العباد وغیره در فصلی فواصل زمانی بین زمان پیغمبران اسلام را نیز بیان نموده ـ

گرچه تاریخ کتابت ندارد ولی چون جزو مجموعه‌ایست که بین سالهای ۱۰۱۲ ـ ۱۰۱۴ھ / ۱۶۰۳ء ـ ۱۶۰۵ء در لاهور بدست کاتب واحد، در همان قلم و مرکب و بر یکنوع کاغذ نوشته شده، میتوان با اطمینان خاطر گفت که حد اکثر در سال ۱۰۱۴ھ / ۱۶۰۵ء کتابت شده است ـ

Marfat.com

آغاز : . . . گفته است هر که در نماز تعدیل ارکان نگاهدارد از عدل پروردگار ایمنی شود ـ فی‌الکافی ـ نزدیک امام **ابو یوسف و شافعی** ـ

انجام : و بالاتر از نفقهٔ درویشان واجب آید و هر دو فقیر باشند . . . . . اگر مرد از نفقه عاجز آید و زن از قاضی تصریف طلبد . . .

۳۶۰/۶۳ اوراد چشتیه

بخط نستعلیق جعفر بتاریخ ۲۷ رجب ۱۰۸۳ هجری / ۱۶۷۲ء - ۷۳ ورق، ۹ ۳/۴ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۷ سطر ـ ناقص‌الاخر ـ

مؤلف این کتاب **عبدالرحمان** چشتی متوفی ۱۰۹۴ هجری/۱۶۸۳ء است که بین سالهای ۱۰۵۴-۱۰۵۵ھ/۱۶۴۴-۱۶۴۵ء (ورق ۱۸ب، س ۲ - ۷) تألیف نموده ـ درین اثر او دو کتاب دیگر خود یعنی 'فضل‌الکلمه' (۵۳ ب) و 'عبادات الخواص' (۲۴ب، ۴۰۹) را نیز متذکر شده ـ ذکر تألیفات دیگر او را ذیل ''مرآة مداریه'' نیز نگاه کنند ـ

رش : آصفیه ۳ : ۲۴؛ استوری ۱۰۰۵ ـ

آغاز : من نسبته الالوهیه للشمس کان کافراً فراغی الحق المعنی ـ

انجام : و ایشان پیغامبران و کبار اولیاء اند ـ اولئک علی هدی من ربهم و اولئک هم المفلحون ـ

Marfat.com

۳۶۱ رساله اوراد و وظائف

۴

بخط نستعلیق شکسته آمیز اواخر قرن یازدهم هجری - ۹۹ ورق، $\frac{۱}{۲}$۷ × ۵ انچ، ۲۳ سطر - خیلی ناقص‌الاول — ۴۱ ورق اول را ندارد -

اسم مؤلف این رساله که مشتمل است بر خواص حروف و اوراد و وظایف و مطالب صوفیانه و عارفانه، معلوم نشد - کتاب در پنج مقال است و در هر مقال در حدود ۱۲ باب است - او مطالب را از کتب عرفانی مانند دُر التنظیم، سر المطالب، سر المصون، کتاب اللمحه، کتاب حسین سکاکی، هیاکل التماثل، دُر مکنونه، وغیره اخذ نموده - سهری بتاریخ ۱۱۱۵ھ / ۱۷۰۳ء بر این نسخه ثبت است -

آغاز : (از ورق ۴۴) فصل اول در خواص حروف تهجی باعتبار طبایع ایشان - بدانکه هر حرفی از حروف تهجی بحسب مزاج خود عمل خاص دارد -

انجام : آنشب حضرت پیغمبر را صلعم در واقعه بیند و بمشاهدهٔ جمال آنحضرت صلعم مشرف [گردد] . . والسلام -

۳۶۲ سراج العاملین فی سبیل رب العالمین

۱۹

بخط نسخ و نستعلیق (فارسی نستعلیق و عربی نسخ) - ۱۵۴ ورق، $\frac{۱}{۲}$۸ × $\frac{۱}{۲}$۵ انچ، ۱۴ سطر - ناقص‌الاخر -

مؤلف این کتاب ابوالعلی ابراهیم ملقب به خجسته اختر المدعو به جهان شاه مقتول ۱۱۲۴ھ / ۱۷۱۲ء بن شاه عالم پادشاه است (ورق ۲ ب) و درین کتاب اوراد و وظایفی که از بامدادان (وقت بیداری) تا بخواب رفتن در شب، انسان را احتیاج بدان باشد بیان نموده (ورق ۳ ب) - کتاب مشتمل بر ۲۱ باب و خاتمه‌ای بوده که ازان جمله ۱۹ باب و

Marfat.com

هفت فصل از باب بیستم درین نسخه موجود است ـ آثار دیگر خود از قبیل 'فرایدالفواید' رساله مغفرت الغفور؟ یا فواید کثیره، قاطع اللذایذ، را نیز ذکر نموده (ورق ۳ ب،) ـ گرچه تاریخ کتابت را ندارد ولی از خط و کاغذ و قراین دیگر نسخهٔ معاصر بنظر میرسد ـ

نسخه‌ای ازین کتاب در فهارس مطبوعهٔ معروف پیدا نشد بنابرین یکی از نوادر است ـ

آغاز : الحمد لله منشی الموجودات و سامع الاصوات و مجیب الدعوات و کاشف الکرامات . . .
اما بعد میگوید ابوالعلی . . .

انجام : بطلبیدی او را بنزد حضرت آوردی و گفتی یا رسول الله بهای متاع ویرا بده ـ
رسول صلی الله علیه و آله وسلم . . . . .

۳۶۳ رساله غسل و جنازه

۳۱۸

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۱۴ ورق ۹ × $\frac{۳}{۴}$ ـ ۵ انچ، ۱۴ سطر - ناقص الاوسط -

مؤلف این رساله که محتوی مسایل فقهی در باب غسل میت و نماز جنازه وغیره است، **ابوبکر** الفایض بن **محمد** لاهوری (ص ۱، س ۷) است ـ چون در زمان مؤلف در لاهور وبا پیدا شده بود و مردم بمسایل غسل و جنازه و عیادت وغیره احتیاج داشتند، رسالهٔ چند از کتب معتبر فراهم آورده و رساله ترتیب داده که مشتمل بر مقدمه و سیزده فصل است ـ مؤلف در زمان **شاهجهان** یا **عالمگیر** میزیسته چون در برابر پیمانه‌های شرعی اذان و پیمانه‌های شاهجهانی را میآورد و معلوم است که مراد او اوزان و پیمانه‌های وقت است مثلاً :

"در حساب شاهجهانی . . . . طول او دو گز شرعی و یک گز پا بالای زمین شاهجهانی باشد و سینه بند ۳ گز شرعی باشد که دو گز پا و پای بالای شاهجهانی باشد"
(ورق ۱۳ ب، س۴، ۱۱ - ۱۳) - بر سرورق نسخه مهری از **ابن سلیمان** بتاریخ ۱۱۲۸ھ /

Marfat.com

۱۷۱۶ء ثبت است ـ شاید این دانشمند همان کسی باشد که مثنوی او در فهرست کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب از دکتر سید **محمد عبدالله** (۲ : ۸۰۵) شناسنده شده ـ

رش : بانکی پور ۱۷ : ۱۲۸ ـ

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم ـ سپاس بیقیاس مر رزاقی را که رحمت بی نهایتش طفل جانرا به شیر دلپذیر از پستان ام‌الکتاب پرورش داد . . .

انجام : اگر کودکی زاده باشد بعد زادن گریه کرد و وفات یافت نام نهاده شود و غسل دهند و کفن داده نماز برو گزارند و اگر نگرید میت را غسل دهند و نماز نگزارند و در خرقه در آورده دفن کنند ـ

۳۶۴ رساله صیدیه

۲۶۶

بخط نستعلیق . ۱ شوال ۱۱۸۳ هجری/فوریه ۱۷۷۰ء ـ ۵۳ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$ انچ ، ۱۱ سطر ـ

مؤلف این رساله که بنام 'احکام و خواص حیوان، (ص ۳) یا 'تذکره صیدیه، نیز یاد شده **محمد علی** ابن ابیطالب الزاهدی الجیلانی متخلص به **حزین** و معروف به 'علی حزین، متولد ۱۱۰۳ هجری/۱۶۹۱ء در اصفهان و متوفی ۱۱۸۰ هجری/۱۷۶۶ء است ـ ''رساله خواص الحیوان'' نیز اسم همین کتاب است (ریو ص ۳۸۳) ـ

درین نسخه از روی شریعت و احکام فقه بیان شده که کدام یکی از مرغان یا حیوانات را باید صید کرد و کدام را نه ـ آنها که گوشت شان بر انسان حلال است در چه زمانی و بچه نحوی باید شکار کرد ـ

طبق اطلاعاتِ بنده نسخهٔ حاضر دومین قدیمترین نقل است که برداشته شده، چون قدیمترین نسخه در فهرست ریو شناسنده شده است که مکتوبهٔ قبل از ۱۱۸۲ هجری/۱۷۶۸ء است ـ

Marfat.com

رش : ریو ص ۸۳۴ و ۸۷۳؛ ایتھے ۱۷۱۲؛ بانکی‌پور ۳ : ۲۳۲ -

آغاز : سپاس بیقیاس که مدارک اوهام از استقصای اصولش قاصر و مسالک افهام از استیعاب فروعش حایر آید . . .

انجام : و اشارت بهمین معنی است این بیت مثنوی :

جمله حیوان را پی انسان مکش
باز انسان را مکش از [بهر] هش[1]

[مثنوی، دفتر اول، بیت شماره ۳۳۰۹]

۳۶۵ لباب الاخبار ۵۶

بخط نستعلیق قرن ۱۷ میلادی - ۴۹ ورق ، ۸ × ۶ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص الاول - شاید یک ورق از اول افتاده باشد -

مترجم این کتاب که محتوی مسایل فقهی و احادیث و سنن نبوی و علم حدیث است، **محمد** بن محمود میباشد - اصل این کتاب در عربی است و مؤلف آن **احمد** ابن عبدالله بوده - او اول متن عربی را نقل میکند و بعد ترجمهٔ آنرا مینویسد - کتاب مشتمل بر چهل باب است و در هر باب دربارهٔ یکی از مسایل فقهی مانند نماز و روزه و زکوٰة و حقوق والدین و صبر و خاموشی و علم و عمل وغیره بحث شده - این ترجمه در سال ۱۲۸۰ھ / ۱۸۶۳ء در بمبئی بچاپ رسیده -

رش : ایتھے ۲۶۳۹؛ بانکی‌پور ۱۴ : ۵۹؛ مرکزی ۱ ۲۳۹ -

آغاز : . . . پیغامبر فرمود صلی الله علیه وسلم مر پسر **مسعود** را رضی الله عنه. ای پسر **مسعود** چون نشستن تو در حلقهٔ علم که قلم بر دست نگیری و هیچ حرفی ننویسی، بهتر است . . .

۱- اصلِ بیت در مثنوی چنین است :

جمله حیوان را پی انسان بکش جمله انسان را بکش از بهر هش

که حزین آنرا تصحیف نموده مؤید و مفید مطلبِ خود ساخته است -

Marfat.com

انجام : و هرگز از سیری آروغ نزدی و بطمع دست پیش کسی فراز نکردی صلی الله علیه وسلم و علی آله الاخیار والابرار وسلم تسلیماً کثیراً کثیرا ـ تمت کتاب لباب الاخبار ـ

٣٦٦
٨

عهد نامه یا شجرة الایمان*

بخط نستعلیق درشتِ فتح محمد که شاید در قرن سیزدهم هجری نوشته - ٨٥ ورق ، ٧ × ٤/١ ٤ انچ ، ١١ سطر - ناقص الاول -

این رساله شاید یکی از تألیفات ملا **قطبی** شیرازی متولد ٦٣٤ھ/١٢٣٦ء و متوفی ٧١٠ھ/١٣١٠ء (ریو ٤٣٤ ا) باشد ـ درین رساله اوراد و وظایفی را که برای مقاصد و مرادهای مختلف باید خوانده شود، آورده اند ـ علاوه برین اوراد و ادعیه که بعد از ادای فرایض شرعی از قبیل نماز و روزه و حج و زکوٰة وغیره، باید خوانده شود، نیز دربن رساله درج است ـ دربارهٔ نام کتاب گفته :

''و نام این شجره 'عهدنامه' نهاده شد''(ص ١) ولی کاتب در آخرِ نسخه چنین نوشته : ''این کتاب شجرة الایمان بروز یکشنبه .... تمام شد'' ـ

نسخه‌ای ازین رساله در فهارس معروف دیده نشد بنابرین یکی از نوادر بنظر میرسد ـ

آغاز : ....اول گشاد میکند سینهٔ او را برای قبول کردن راه اسلام ....

انجام : الهم نستعین ... علی طاعتک ـ رب زدنی علماً مع العمل والاخلاص .... [و یقیناً و الحقنی بالصالحین]

* (ورق ٤ الف ، س ٨) -

Marfat.com

۳۶۷
۴۲

رساله عقاید

بخط نستعلیق ریز که تحریر قرن ۱۷ میلادی بنظر میرسد - ۸۷ ورق، ۷ ۱/۴ × ۶ انچ ، ۲۰ سطر - ناقص الاول و الآخر -

درین رساله که اسم مؤلفش معلوم نشد، عقاید اسلامی بصورت سؤال و جواب بیان شده است - **مثلاً** : اگر گویند که مبدء ایجاد، قدرت است نه تکوین، جواب گویم . . . . اگر گویند که خدایتعالی در ازل متکلم باشد بکلام ازلی . . . . . اگر گویند نه تصدیق بوجود واجب و توحید از علوم نظریه مبرهن شده، در علم کلام چگونه از ضرورت دین باشد، گویم . . . . وغیره

ممکن است، سؤال و جواب **محمد باقر** قرشی (فهرست معقول ص ۴۲۴) با 'سؤال و جواب' میرزای **قمی** (فهرست معقول ص ۴۲۵) باشد والله اعلم -

آغاز : . . . . امن گردانید او را از کذب و مخالفت یعنی او را بکذب نسبت نکرد . . .

انجام : اصحاب رسول صلی الله علیه وسلم . . . . بران بودند و ازین جهت همه ایشان خلاصی از نار دارند و هر چند - - - -

——:o:——

Marfat.com

۳۶۸ رساله وافی بعلم قوافی*

۳۳۶

بخط نستعلیق اوایل قرن دهم هجری - ۴۸ ورق ، ۷ × ۳ $\frac{۳}{۴}$ انچ، ۱۲ سطر -

مؤلف این رساله که در فن قافیه تألیف شده است، مولانا عبدالرحمن **جامی** متوفی ۸۹۸ هجری / ۱۴۹۲ء است - او این کتاب را از عربی بفارسی ترجمه کرده و شرح داده چنانکه گفته : ''نموده میشود این شرح مختصریست [از] وافی بعلم قوافی (ص ۱، س ۶) - تاریخ کتابت را کاتب نسخه چنین نوشته است ''فی شهور سنه ۹'' و بدین ترتیب درست معلوم نیست که چه سال قرن دهم هجری است ولی چون خط و مرکب و کاغذ این نسخه با نسخهٔ صنایع بدایع (شماره ۳۷۰) از **عطاالله** متوفی ۹۲۶ھ / ۱۵۲۰ء که نسخهٔ معاصر است یکی است میشود با اطمینان خاطر گفت که این نسخه نیز در اوایل قرن دهم هجری کتابت شده است - چندین نسخه ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۸۹، ۲۰۱۹، ۲۰۳۰، ۲۰۳۲، ۲۰۳۷، ۲۰۴۲، ۲۰۴۴) نیز محفوظ است -

رش : ریو: ص ۵۲۶ ب؛ باڈلین ۳۳/۸۹۴؛ ایوانو (کرزن) ۱۷۱؛ ایوانو ۹/۶۱۲؛ نشریه ۲ : ۱۱۱ -

آغاز : بعد از تیمن بموزون ترین کلامی که قافیه سنجان انجمن[1] فصاحت بدان تکلم کنند اعنی سپاس و ستایش حضرت واهب‌العطایا جل جناب جلاله عن الاحاطة بکنه کماله . . .

انجام : بنای قافیه را یک الف زیاده کنم — بشرط آنکه نگیرند خورده اهل هنر
سؤال کردم ازان نور دیدهٔ ابرار — که بذات تو آورده کاینات قرار

* (ص ۱، س ۶) - ۱ - در اصل : چمن -

Marfat.com

۳۶۹/۷۸

رساله عروض سیفی

بخط نستعلیق سعد الله بتاریخ ۹ محرم ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء، در لاهور- ۱۲ صفحه، ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر-

مؤلف این رسالهٔ معروف که باسم 'عروض قافیه' و 'میزان الاشعار' نیز یاد شده، مولانا **سیفی** است (ص ۱، س ۵) که چندی بدربار سلطان **حسین بایقرا** دار هرات میزیسته و شاید در ۹۰۹ھ/۱۵۰۳ء وفات یافته- او این رساله را بفرمایش احباب در ۸۹۶ھ/ ۱۴۹۱ء تألیف نموده- لفظ 'فیضها' تاریخ است (ص ۱۲، س ۱۷) چنانچه گفته :

اهل دل ازو چو فیضها می یابند بنویس که هست 'فیضها' تاریخش

رساله محتوی فن عروض و قافیه و قواعد و نکت این علم است و در لاهور و کلکته و کانپور چندین مرتبه بچاپ رسیده است-

رش : ایتھے ۲۰۳۶؛ ریوص ۵۲۵ ب؛ پیشاور ۱۸۸۱؛ حقوق ۱۶۳؛ ذها له ۳۶۹-

آغاز : الحمد لله الذی جعل علم العروض میزان الاشعار والصلوة علی صاحب دیوان الرساله و اهل بیت الاطهار اما بعد بدانکه باعث این تألیف آن بود که دعی که با اصحاب از کتب عروض مباحث کرده میشد، در هر دقیقه نکته می طلبیدند و بر هر مدعی دلیل نقلی یا عقلی می پرسیدند . . .

انجام : . . . که این مصراع را چنین تقطیع میتوان کرد که العاشق مفعول فعی فعوا مفاعلن کساهنا مفاعیلن، مرفع والحمد علی الاتمام-

Marfat.com

رساله صنایع بدایع

یا

وافی در علم قوافی

بخط نستعلیق اوایل قرن دهم هجری - ۲۸ ورق ، ۷ × $\frac{۳}{۴}$ ۴ انچ، ۱۲ سطر -

مؤلف این رساله که در علم قافیه و صنایع شعری است امیر جمال الدین **عطا الله** بن محمود الحسینی (ص ۲، س ۱) متوفی ۹۲۶ھ / ۱۵۲۰ء یا ۹۲۹ هجری/۱۵۲۳ء است - این رساله در اصل انتخاب و تلخیص کتاب "تکمیل الصناعت" است که خود او در فن شعر تألیف نموده بود و بفرمایش **میر علیشیر** نوائی این رساله را ترتیب داده (ص۲) - رساله مشتمل است بر نه حرف بعدد حروف قافیه بقرار ذیل :

۱ - در تعریف قافیه ۲ - در تعداد حروف ۳ - حروفی که بعد از رویست ۴ - حرکات قافیه ۵ - انواع روی - ۶ - انواع قافیه - ۷ - عیوب ملقبهٔ قافیه ۸ - عیوب غیر ملقبهٔ قافیه ۹ - تحقیق حاجب و ردیف -

مالک اسبق این نسخه اکثر جاها در حاشیه زیر توضیحاتی که داده، مؤلف را "مد ظله عمره و عزه" نوشته بنابرین معلوم است که مصنف دران زمان بقید حیات بوده و این نسخهٔ معاصر است -

دو نسخه ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۶۹۵، ۲۰۳۳) نیز محفوظ است -

رش : ریو ص ۱۰۸۱ ب و ضمیمه ص ۱۲۵؛ ایتھے ۲۰۵۲؛ استوری ص ۱۸۹ -

آغاز : سپاس بیقیاس صانعی را که تأسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسله موجودات بی دخیلی و شریکی نمود و بنور معرفت که ردف هدایت است عارفانرا از قید هستی خلاص فرمود . . .

Marfat.com

انجام : . . . . و ردیف در لغت کسی را گویند که در عقب شخصی دیگر بر مرکب سوار باشد و چون حال ردیف نسبت بقافیه مشابه حال آنکس باشد آنرا ردیف نام کردند ـ

قد تم رسالتی بعون الوهاب امید که باشد همگی صدق و ثواب
گر سهو و خطایی شده باشد واقع رب اغفرلی انک انت التواب

۳۷۱ رساله مستشهدات*

۷۴

بخط نستعلیق ، بین سالهای ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء و ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء در لاهور ـ
۱۲ صفحه ، ۱۸ × ۱۱ انچ ، ۵۰ سطر ـ ناقص‌الاخر ـ

مؤلف این رساله که محتوی قواعد و صنایع شعری است، **نیازی** بن سید علی بن محمد الحجازی (ص ۱، س ۲) میباشد ـ او این رساله را در سال ۹۶۲ھ / ۱۵۵۵ء (ص ۱، س ۱۷) بنام سلطان امیر **فریدون محمد** تألیف نموده ـ رساله مشتمل بمقدمه و سه باب است بقرار زیر :

۱ ـ در مستشهدات غزل ۲ ـ در مستشهدات قصیده ۳ ـ در مستشهدات مثنوی و رباعی و قطعه ـ

آغاز : غزل سرایان بیت القصیدهٔ عالم مستولی، مستشهدات . . . . . بیت خداوندی، عقول عشره را میدانند و صلوات متواتر و درود مترادف به ارواح . . .

انجام : الحمد لله که قلم رطب اللسان فصیح بیان که شاهدات [illegible] بکمیل نفس قاصفهٔ وی مال و جمال و کمال مدون نمود و برهمین قیاس و اساس[1] ذهن صافی وقاد و طبع وافی نقاد باید عمل کند و بنیاد نهد و داند که . . . . . (ناقص)

* ص ۱، س ۷ ـ
۱ ـ در اصل : اسپاس ـ

Marfat.com

تحفة العجائب

۳۷۲
۲۴۹

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۳۰ ورق، ۹ ۱/۴ × ۶-۱/۴ انچ، ۱۵ سطر، ناقص الاول و الآخر -

مؤلف این تألیف **طایری** هروی متوفی ۹۲۸ هجری/۱۵۲۲ء است - این کتاب در اصل ترجمهٔ جلد دوم "آثار البلاد و اخبار العباد" از **زکریا** قزوینی متوفی ۶۸۲ هجری/ ۱۲۸۳ء است و دران دربارهٔ شهرهای قدیم ایران و کسانی که از آنجا برخاسته اند، شرح داده - درین نسخه شهرهای زیر مذکور است :

ابهر، ابیورد، اردبیل، . . الموت، ایلایستان، بابل، بدخشان، بروجرد، بسطام، بصره، بغداد، بلخ، بکور، بوشنج، باخرز، بیستون، بیهق، تبریز، جبل آنده، جبل مله بشم، جرجان، جوهسته، . . . جیره، خاوران، خراسان، هرات -

بتقلید **حافظ** شیرازی که گفته "خوشا شیراز و وضع بی مثالش" قصیده‌ای بتعریف هرات سروده :

خوشا شهر هرات و حسن و خالش — که روح روح می بخشد کمالش
چو پرد مرغ دل تا دل قرارم — پرم چون **طایری** من هم ببالش
(۱۴۵ ب، س ۱۳)

ایتهے اسم مؤلف این تألیف را 'طاهری' نوشته -

رش : ریو ص ۱۰۵۹ الف؛ ایتهے ۷۱۶ -

Marfat.com

آغاز : ... نقل کرد که مردم قالیهای خشک بکنار آن جوی می برند و ازان آب پُر میکنند و خشتهای سنگین می بندند و ازانجمله است 'ابهر، شهریست بزمین جبال ...

انجام : سفیه او اگر گوید گلافی کمینه نکته دان سحر حلالش
نظیر و مثل در عالم ندارد تعالی الله ز وضع بی مثالش

۳۷۳
۱۲۹

کشمیر*

بخط نستعلیق غلام محی‌الدین بتاریخ ۱۲ ذوالحجه ۱۳۴۹ھ/۱۹۳۱ء - ۶۰۵ ورق ،
۱۰½ × ۷ انچ، ۱۶ سطر -

اسم مؤلف این تألیف که اساساً در چهار بخش نوشته شده، شاید **حسن شاه** باشد - نسخهٔ حاضر قسمت اول آنست که در بیان جغرافیه وغیره است -

بنظر میرسد که این کتاب در اوایل قرن چهاردهم هجری تألیف شده چنانکه ذکر سال ۱۳۱۳ھ/ ۱۸۹۵ء در کتاب (ورق ۱۴۴ ب، س ۱۱) هست -

آغاز : حصهٔ اول در بیان جغرافیه، کشمیر و تسمیت و تیقیت و حالات متعلقه و متفرقهٔ آن خطهٔ دل‌پذیر - خطهٔ کشمیر ولایتی است در حصهٔ ایشیا که سمت مشرق آن ایشیای چین و جانب شمال آن وسط ایشیا و طرف غرب و جنوب آن ...

انجام : جبال این بلده خف گردید - یک قطعه زمین چهار هزار [تز] در شمال و دو هزار گز درعرض با امکنه و بساتین در یک لمحه زیر زمین فرو رفت و غائب گشت ...

* حصه اول -

Marfat.com

۳۷۴ نفائس الفنون فی عرائس العیون *

۵۴

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۰۰۶ھ/۱۵۹۷ء - ۴۷۲ ورق، $\frac{1}{2}$ ۱۰ × $\frac{1}{2}$ ۶ انچ، ۲۵ تا ۲۸ سطر -

اسم مؤلف این کتاب **شمس‌الدین محمد** بن **محمود** آملی (ص ۱، س ۲۷) است که بین سالهای ۷۳۶ - ۷۴۲ھ / ۱۳۳۵ء - ۱۳۴۱ء بنام **جمال‌الدین شاه** اینجو (۷۱۹ - ۷۵۸ھ / ۱۳۱۹ء - ۱۳۵۶ء) تألیف نموده - کتاب مشتمل بر 'پیش لفظ' (در ۲ صفحه) و مقدمه (در ۷ صفحه) و دو قسم است، در قسم اول از ۸۵ علم مانند علم تصوف، علم اسرار، علم انوار، علم تسخیر کاینات، و طریقت و حقیقت وغیره بحث نموده و در قسم دوم مقالاتی درباب ۷۵ علم مانند حکمت عملی، تهذیب‌الاخلاق، تدبیر منزل، سیاست مدن، اصول ریاضی، فروع طبیعی، علم هیئت، حساب، جبر، کواکب و رمل وغیره نگاشته - جمعاً دربارهٔ ۱۶۰ علم معقول و منقول و فروع و اصول اظهار نظر کرده - بر سرورق مهری بتاریخ ۱۰۸۱ھ / ۱۶۷۰ء ثبت است و کلمات آن ''بابراهیم آتش گشت گلزار'' خوانده میشود - در آخر نسخه مهری بتاریخ ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۶ء نیز ثبت است - این کتاب در سال ۱۳۳۸ھ ش / ۱۹۵۹ء در تهران بچاپ رسیده -

رش : ریو ص ۴۳۵؛ ایتھے ۲۲۲۱؛ مرکزی ج ۸ ص ۲۷؛ مجلس ج ۱ ص ۴۹۲؛ باڈلین ۱۴۸۳؛ بانکی پور ۹ : ۱۴۲ -

---

* ص ۳، س ۱۶ -

Marfat.com

آغاز : حمد و ثنا و شکر بی انتها حضرت پادشاهی را که افکار اذکیاء و انظار عقلاء در پیدای عظمت و معرفت کبریای او از قصور ادراک هردم ندای 'سبحانک ماعرفناک، میدهند ـ

انجام : و نیز آنکه نقش کعبتین از هیجده درنگذرد ـ همین است دقیقه که زیرکان را پوشیده نباشد ـ والله تعالی اعلم ـ

۳۷۵ / ۳۴۴ شرح رساله معمای جامی

بخط نستعلیق محمد مؤمن ابن عبدالخالق بخاری بتاریخ ۹۷۸ھ/۱۵۷۰ء - ۴۵ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ، ۲۳ × ۲۹ سطر - کرمخورده و پوسیده -

مؤلف ابن شرح، **ثانی** بن **پیر محمد** تاشکندی (ص ۱۰، س ۶) است ـ ده احوال او در مآخذی که در دست داشتم پیدا نشد ـ کتاب در فن معما گوئی است ـ

آغاز : شکر و سپاس بیقیاس خالق‌الناس را که ذات با ثباتش از امتزاج [و] تألیف و ترکیب مبراست و صفات با برکاتش از اعوجاج تشبیه و تحلیل معراست و درود نامعدود افضل الموجودات را که ....

انجام : و مولوی مذکور کثیر از قاعده و بسیار از ضابطه درین علم اختراع نموده ـ بعد ازان حقایق‌پناهی و ولایت‌دستگاهی

جامی که دلش سر ازل را جابود — وز دیدهٔ دل [illegible] بود
یکتا گهری بود ز دریای فنا — وین طرفه که هم شوهر و هم دریا بود

این علم را رواج داده اند ـ پس تحقیر این علم[1] تحقیر آن جماعت باشد و سبب ضلالت و گمراهی بود والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم ـ

۱- در اصل : تحقیر این جماعت علم ـ

Marfat.com

۳۷۶
۲۹۵

دانشنامهٔ جهان*

بخط نستعلیق ۹ جمادی الثانی ۱۱۵۰ هجری/۱۷۳۷ء - ۱۵۲ ورق، ۱۱ × ۶ ۱/۳ انچ ، ۱۷ سطر -

مؤلف این اثر که در فلسفه و تاریخ و جغرافیه و طب وغیره است **غیاث الدین** ابن علی امیران الحسینی الاصفهانی (ص ۰۲ س ۱۳ و ورق ۱۱۳ ا، س آخر) دانشمند و نویسندهٔ اواخر قرن نهم هجری است - او کتاب خود را که مشتملبر ده (۱۰) فصل، بیست اصل و چهار نتیجه و خاتمه و درسی و دو (۳۲) وصله بشرح زیر است، در سال ۸۷۹ هجری/ ۱۴۷۴ء در بدخشان بپایان رسانید، چنانکه نوشته :

"این خاتمهٔ کتاب دانشنامهٔ جهان است که کمترین خاندان علی شمران **غیاث الدین** بن علی امیران الحسینی الاصفهانی بر ترتیب آن اقدام نموده در شهور سنه تسع و سبعین و ثمانمایه" . . .(ورق ۱۱۳ ا، س آخر) -

ع

او این کتاب را بنام سلطان ابوالفتح **محمود** گرگانی که در ۸۷۹ھ / ۱۴۷۴ء حاکم تونس بوده منسوب ساخت - او مؤلف "دُر المساحت" نیز هست که در ۸۹۰ھ / ۱۴۸۵ء بپایان رسیده - رساله ای بنام "حل نامه مرموزیه" (ڈھاکه یونیورسٹی ۳۰۳) نیز ازوست که در سال ۹۰۸ھ/۱۵۰۳ء باتمام رسیده - بنابرین مؤلف تا این سال بقید حیات بوده -

فصول : ۱- پدید آمدن عقل کل و نفس کل ۲ - افلاک ۳ - گردش افلاک و مدت دور هریک ۴ - عناصر ۵ - تقسیم عناصر ۶ - کیفیات لازم عناصر ۷ - طبقات عناصر ۸ - شکل افلاک و عناصر ۹ - معنی و حقیقت جسم ۱۰ - تقسیم جسم بسیط و مرکب -

* ص ۴ ، س آخر -

Marfat.com

اصول : استحالت عناصر، سبب بخار و دخان، باد، ابر، باران، تگرگ، نشره، رعد، برق، صاعقه، کواکب منقضه وغیره، علامت حمره، شیمیات، حدوث نیازک، قوس قزح، هاله، زلزله، آواز از زمین و معادن وغیره ـ

نتائج : معادن، نبات، حیوانات، انسان ـ خاتمه : در ایراد و تشریحات اعضای انسان ـ

بعد از خاتمه مطالب دیگر نیز بعنوان، وصله ها، افزوده ـ در سال ۱۸۸۰ء در هند بچاپ رسیده (آصفیه ۳ : ۹۲ـ) ـ

چون در هیچ کدام از نسخه های دیگر تاریخ تألیف درج نیست، نسخهٔ حاضر یکی از نسخ کامل‌ترین دنیاست که ازان زمانِ مؤلف معین شده ـ

رش : ریو ص ۳۳۹، ۳۴۰؛ ایتھے ۲۱۷۳، ۲۱۷۴؛ باذلین ۱۳۵۶؛ ذھانہ ۳۰۳؛ ایوانو ۱۳۶۳ ـ

آغاز : سزاوار ستایش و سپاس مبدعی است که باقتضای ذاتی که در لسان صاحب الهی بامرکن معبر گشته جواهر بسیط شریف بدرک بائنات و منشای مکونات که ....

انجام : تمام شد تشریحات تمام اعضای ظاهری و باطنی آدمی که خلاصهٔ کتاب دانشنامهٔ جهان مشتمل بود بران ـ امید که ناظران را شمال فایده حاصل کردد ـ

۳۷۷ / ۳۳۱ جواهر نامه

بخط نستعلیق کور بخش رائے در اوایل قرن سیزدهم هجری ـ ۲۰ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۷ سطر ـ

مؤلف این رساله که دران خصایص جواهرات مانند الماس، لعل، فیروزه، عقیق، یاقوت، مرجان، لاجورد وغیره بیان نموده، **محمد** بن منصور (امیر صدرالدین محمد بن امیر غیاث‌الدین **منصور دشتکی** شیرازی) است ص ۳، س ۱۱، که در ۹۲۷ھ/۱۵۲۱ء متولد و

Marfat.com

در ۹۰۳ھ / ۱۴۹۷ء فوت کرده است - او این کتاب را بنام **ابوالنصر حسن بهادر** سر سلسلهٔ خاندانِ آق قویونلو (حکومت ۸۷۳ - ۸۸۲ھ/۱۴۶۸ء - ۱۴۷۷ء) ، (ص ۵، س ۱۶) و بفرمایش **خلیل الرحمن** ابوالفتح جلیل بهادر (حکومت ۸۸۲ - ۸۸۳ھ / ۱۴۷۷ء - ۱۴۷۸ء) ص ۷، س ۱۰ تألیف نموده - ولی در نسخهٔ کتابخانهٔ سپهسالار تهران تاریخ تألیفش ۸۸۶ھ / ۱۴۸۱ء آمده - بنابرین او این رساله را در زمان **ابونصر و خلیل** شروع نموده و در ۸۸۶ھ/ ۱۴۸۱ء بپایان رسانیده است - در خاتمه دربارهٔ فلزات بحث کرده - رساله دارای یک مقدمه و دو مقاله است - مقالهٔ اول مشتمل است بر ۲ باب و خاتمه و دوم ۷ باب و خاتمه‌ای دارد - این رساله در مجلهٔ "فرهنگ ایران زمین" درسال ۱۳۳۵ھ ش / ۱۹۵۶ء در تهران چاپ و منتشر شده -

رش : ایتھے ۲۷۷۸؛ ریو ص ۳۶۴؛ باذلین ۱۸۷۷، ۱۸۷۸؛ ادبیات ص ۱۹۳؛ بلوشه ۸۰۵، ۸۰۶؛ سپهسالار ۲۸۷۲؛ مجلس ۲ : ۳۵۱؛ حقوق ۹۲ -

آغاز : سپاس و ستایش بی اندازه و قیاس صانعی را که جوهر[1] صنعش بازار کاینات را بجواهر ثوابت و سیارات آراسته داشت و حاکمی که صیرفی حکمتش دنیا را .....

انجام : ..... و از برنج چهل و پنج مثقال و ازین چهل مثقال و نیم و سه تسو و از قلعی سی و هفت مثقال و نیم باشد والله اعلم بالصواب -

۳۷۸
۳۴۵
رساله معما

یا

رساله نادره

بخط نستعلیق ریز در اوایل قرن یازدهم هجری - ۵۴ ورق ، $7\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ، ۲۱ سطر - ناقص الاوسط و الاخر - کرمخورده -

مؤلف ین رساله که در فن معما گوئی است درست شناخته نشد - شاید از مولانا فصیح الدین کوکبی (ص ۱، س ۴) باشد که تا سال ۹۲۸ هجری / ۱۵۲۲ء بقید حیات بوده و در

۱- در اصل : جوهری -

Marfat.com

یکی از ابیاتِ مقدمه تخلص خود را نظم کرده است ـ او مقدمه‌ای در تعریف معما و این فن نگاشته و گفته :

کلامی که نامش معما بود　　بر اسمش دلالت بایما بود

درین رساله دربارهٔ اصطلاحات فن معما نیز بحث شده ـ

مولانا **عبدالمقتدر** در فهرست کتابخانهٔ بانکی پور (۱۷ : ۴۳) نام این رساله را 'نادره' بیان نموده و آنرا اثرِ یکی از مؤلفینِ گمنام که تألیفش را در سال ۱۰۰۸ھ/۱۵۹۹ء بپایان برد' گفته ـ چون نسخهٔ ما ناقص‌الاخراست نتوانستیم تصدیق یا تردید این نظر را بکنیم ـ بنابه کم بود نسخ یکی از نوادر است ـ

بر سرورق این رساله قطعهٔ تاریخ وفات میر **ابوالبقا** متوفی ۸۴۸ھ/۱۴۴۴ء مسطور است که مصراع زیر ازان حاکی از تاریخ وفات اوست :

در دهر دل چه بندی دنیا بقا ندارد

بر سرورق قطعهٔ تاریخ وفاتِ مولانا **کوکبی** نیز درج بوده که اکنون دیگر خوانا نمانده ـ

رش : بانکی پور ۱۷ : ۴۳ .

آغاز : باسم سبحانه . . .　الهی سر نامها نام تست　[نعیم][1] دو عالم ز انعام تست

همه اصل پنهان و پیدا توئی　گشایندهٔ هر معما توئی

. . . خدایا بحق ولی و نبی　ز رحمت ببخشای بر کوکبی

تعریف معما : کلامی که نامش معما بود　بر اسمش دلالت بایما بود

تقسیم اعمال : بدانکه اعمال معمائی سه قسم است ـ تحصیلی، تکمیلی، تسهیلی :

انجام : دل باد که الف است　دل پنهان را باز آر

۱ـ در اصل فقط "م" باقی مانده و بقیهٔ کلمه را کرم خورده است ـ

Marfat.com

۳۷۹
۳۴۳

شرح معمای میر حسین الحسینی

بخط نستعلیق در حدود ۹۷۸ه/۱۵۷۰ء - ۶ ورق $7\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{4}$ انچ، ۲۱ سطر - ناقص الاخر - باحتمال قوی بخط محمد مؤمن بن عبدالخالق بخاری -

شارح این رساله مولانا **نظام‌الدین** معمائی استرآبادی است که در اوایل قرن دهم هجری میزیسته - بگمان غالب او این رساله را بین سال‌های ۹۰۴ه/۱۴۹۸ء (سال وفات میر حسین الحسینی) و ۹۲۱ه / ۱۵۱۵ء که سال وفات اوست شرح کرده است - **میر حسین** در رسالهٔ خود معماها ساخته بود که ازان اسمای خداوند متعال و پیغمبران صلواة‌الله علیهم اجمعین استخراج میشد - مولانا **نظام‌الدین** این معماها را شرح و توضیح داده است - در فهرست کتابخانهٔ سپه‌سالار تهران (۲ : ۹۸۴) تاریخ وفات معمائی را ۹۲۱ه/۱۵۱۵ء نوشته اند -

این رساله با رسالهٔ شماره ۳۷۵ مجلد است که در سال ۹۷۸ه/۱۵۷۰ء کتابت شده - خط و کاغذ و مرکب هر دو نسخه یکی است -

آغاز : ص، باسمک الابتداء یا فتاح - ف - مخفی نباشد که وجه آنکه میر طاب الله سره، در ابتدای رساله این قرار داده و ترک بسم الله اختیار نموده با آنکه عمل بر خلاف دأب سلف کبار بسیار بی وجه است -

انجام : چنان کشاد زهم شانه سنبلِ مویش ' که زیر زلف تمامی نهفته شد رویش

مخفی نباشد که اشارت شد باسقاط رویش از لفظ 'شد رویش' که زیر زلف عبارت ازان است بامر او مستفاد شده و مخفی نباشد که زیر زلف روی خواستن دو وجه دارد یکی آنکه باعتبار همان لفظ 'شد رویش' باشد زیرا که زیر زلف او که دال است لفظ رویش ....

Marfat.com

۳۸۰
۶۶

رساله معما

بخط نستعلیق، در حدود سال ۱۰۱۴ هجری - ۱۶۰۵ء - ۱۱ صفحه ۱۸ × ۱۱ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این رساله که در فن معماگوئی است، میر **شهاب‌الدین** حقیری ابن **نظام المعمائی** (ص ۱، س ۳) متوفی ۹۴۲ھ/۱۵۳۵ء - او درین کتاب دوبارهٔ فنون شعری مثلاً مد و قصر، تشدید و تخفیف، تحریکه و تسکین، اظهار و اسرار، تعریب و تعجیم وغیره سخن گفته و نیز اسالیب مختلف شعر مثلاً اسمی، حرفی، انحصاری، حصالی و رقمی وغیره را تعریف نموده و در پیرامون آن -

چنانکه از قطعهٔ تاریخ معلوم است **معمائی** این رساله را در اواخر ذی حجه سال ۹۳۸ھ/ژانویه ۱۵۳۲ء تالیف نموده - او صاحب کتابی دیگر، در فن معما بنام "فواید فواید" نیز هست (ص ۱، س ۴) -

رش : فهرست کیمبرج شماره ۶۷۸ ؛

آغاز : ای وجود تو اصل ذات همه نام تو حل مشکلات همه
همه ذرّات اسم ذات تواند سر بسر مظهر صفات تواند
اما بعد بر رای..... اختفا نماند که ... **شهاب** ابن **نظام‌المعمائی**...

انجام : آنچه درخاتمه ذکر کرده اند در ذیل قواعد و اعمال سابقه مذکور شد مختصر در رساله مولانا امیر حسین - صورت اتمام یافت .... در اواخر شهر ذی حجه .....

فی التاریخ :

این نسخه بنام شه جمشید جناب اتمام پذیرفت بفرخ و بعاب
تصنیف شهابست بنزد عقلا تاریخ وی آمده است "تصنیف شهاب"
۹۳۸

Marfat.com

۳۸۱/۳۱۳ جمهرة الامانی

بخط نستعلیق شکسته آمیز - ۳۳ ورق ، ۷½ × ۵ انچ ، ۱۷ — ۱۸ سطر -

مؤلف این رساله که ترجمهٔ ''عیون الحقایق و ایضاح الطرایق'' اثرِ حکیم **ابو القاسم** احمد السماوی دانشمند قرن ششم هجری است (ص ۱، س ۲) و مشتمل بر اوراد و وظایف وغیره میباشد، مولانا **صفی الدین علی** ابن مولانا **حسین** الواعظ الکشفی (ص ۱، گوشهٔ پائین) متوفی ۹۳۹ هجری/۱۵۳۲ء است - این رساله در علم کیمیا و سیمیا و ریمیا وغیره مشتمل بر ۵ مقال و ۳۰ باب است -

پدرش **حسین** واعظ کاشفی متوفی ۹۱۰ھ / ۱۵۰۴ء نیز این کتاب (عیون الحقایق) را بنام ''اسرار قاسمی'' ترجمه نموده بود که نسخ آن در کتابخانه های دنیا موجود است و در هند و ایران چاپ نیز شده است - (رک، عباسی ۵۵۳)

در اول و آخر این نسخه مهری بتاریخ ۱۱۱۵ هجری / ۱۷۰۳ء نیز ثبت است -

رش : نشریه ۲ : ۳۷ که در آنجا کتابی بنام ''حرز الامان من فتن الزمان'' نیز شناسنده شده که شاید همین رساله باشد -

آغاز : الحمد لله رب العالمین ..... اما بعد بدانکه این کتاب ترجمه عیون الحقایق و ایضاح الطرایق است که مشتمل است بر جمیع حیل از نوامیس یعنی علم سیمیا و...

انجام : سینه چنان کند که از فریاد کردن و برداشتنِ چیزهائی که قوت آن نداشته باشد، اجتناب کند -

Marfat.com

۳۸۲/۵۳

لطایف الطوایف*

بخط شکستهٔ فیض الله انصاری بتاریخ پنجشنبه سلخ شهر رجب‌المرجب سنه ۴ جلوس فرخ سیر مطابق ۱۱۲۷ھ/۱۷۱۵ء در شاهجهان آباد (دهلی) - ۱۱۳ ورق، $9\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ ، ۹ سطر -

مؤلف این تألیف ملا فخر الدین **علی** صفی شیعی ابن ملا **حسین** واعظ کاشفی است (ص ۱، س ۲) که در سال ۹۳۹ھ / ۱۵۳۲ء فوت کرده - او این کتاب را که در ۱۴ باب است و مشتمل بر مزاح و مطائبات و خوش طبعی پیغمبر صلعم و حکایات ائمه کرام و لطایف سلاطین و امراء و علما، و ذکر مدعیان نبوت و لطایف شعراء و بدیع گفتن ایشان و لطایف زنان است، در سال ۹۳۹ھ / ۱۵۳۲ء بنام **شاه محمد** بن سلطان **محمد نصیر** پادشاه غرجستان تألیف نموده (ص ۱، س ۳) - این کتاب اول در بمبئی و اخیراً در تهران بچاپ رسیده - ایتھے در فہرست خود این کتاب را بنام 'لطائف الظرائف' درج نموده -

رش : ادبیات ۵۰۴؛ سپه تهران ۲۹۴۹؛ ریو ۷۵۸ / ۱؛ عباسی ۴۸۶؛ بانکی پور ۸ : ۱۷۵ - مشهد ۷ (۲) : ۱۱۱ -

آغاز : بعد از ادای لطایف و تحمیدات الهی و وظایف صلوات حضرت رسالت پناهی علیه و آله صلواة مصونة التناهی ، چنین گوید فقیر حقیر . . . **علی** ابن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصفی . . .

انجام : ریحانه مجنونه از مجذوبات بود همیشه در گورستان ها اقامت کردی و هرگز روی بعمارات نیاوردی - ازو سؤال کردند که همه عمر در گورستان می باشی، حکمت آن چیست - گفت بر در دروازهٔ وصال نشسته و انتظار آن میبرم که کی باشد که این باز شود، فرد :

منتظر باش و چشم بر در دار
کو نظر را در انتظار نهاد

* ص ۲، س ۱۸ -

Marfat.com

۳۸۳
۶۱

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن یازدهم هجری - ۱۸۵ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۳ سطر - ناقص‌الاول و الاخر -

گرچه تاریخ کتابت ندارد ولی از روی خط و کاغذ وغیره این نسخه قدیمتر از نسخهٔ قبل بنظر میرسد درین نسخه اسم کتاب در ورق ۱ر، س ۱۲ آمده -

آغاز : . . . عواطفه علی المفارق اهل الزمان دست داد . . . اوقات میمنت سمات که خلاصه از درکات یزدان و ترقی درجات -

انجام : بهلول گفت نصف دیگر این دعا را گذاشته است گفتند آن کدام است گفت و الظفر علی الجمل . . .

۳۸۴
۲۵۲

تألیف قلب‌الالیف

یا

رساله فهرست التوالیف شیخ عبدالحق دهلوی

بخط نستعلیق جلال‌الدین محمد بتاریخ ۱۱ ربیع‌الاول ۱۱۲۴ هجری/۱۷۱۲ء
۳۵ ورق ۸ × $4\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر -

مؤلف این تألیف که دران فهرست کتب و رسایلِ فارسی و عربی خود اوست شیخ عبدالحق محدث دهلوی متولد ۹۵۸ھ / ۱۵۵۱ء و متوفی ۱۰۵۲ هجری / ۱۶۴۲ء است - کتاب مشتمل بر مقدمه و فهرست کتابهاست که تعداد آن به ۱۳۲ میرسد - در مقدمه که ۲۱ ورق را در بر دارد احوال صوفیان و شاعران پیشین را بیان نموده و بعضی از احوال خویش را نیز در آخر این مقدمه ذکر کرده - این مقدمه مشتمل بر ۵ وصل است که هر

Marfat.com

یکی از آنها بمثابهٔ فصل است ـ درین فهرست او شرح مختصری دربارهٔ هر کتاب نگاشته و سبب تألیف و موضوع هر یک از آنها را نیز برای خواننده بیان نموده ـ جزو کتبی که درین رساله ازانها اسم برده شد ''شرح مشکوٰة'' است که در سال ۱۰۲۵ھ بپایان رسید ـ بنابرین این فهرست چندی بعد ازین تاریخ بلکه بگمان غالب در اواخر عمرش که تعداد کتب و رسائل او بالغ بر ۱۳۲ شده بود، مرتب گشت ـ این رساله بسال ۱۹۲۶ء در دهلی بطبع رسیده ـ

رش : ایوانو ۱۰۰۶؛ ریو ص ۱۰۱۱ا، ـ

آغاز : پروردگار عالم جل جلاله و عم نواله بفرستادهٔ خود و برگزیدهٔ درگه خود صلعم میفرماید '' قل لو کان البحر مداد الکلمات ربی . . .

انجام : . . . انی لا اضیع عمل عامل منکم، بشارتی می بخشد و الا الذین الخالص، کمر می شکنند والایمان بین الخوف والرجاء وما عندکم ینفذ وما عندالله باق والعاقبة بالخیر انشاالله الخلاق ـ

راگ مالا

بخط نستعلیق فیض بخش بپاسخاطر عبدالرحمن در قرن یازدهم هجری ـ ۱۰ ورق، ۱۲ × ۸ انچ، ۴ یا ۵ بیت ـ ناقص الاخر ـ

بگمان غالب مؤلف این تألیف که باسم ''هزار دهرید'' نیز یاد شده یکی از دانشمندان دربار **شاهجهان** (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ھ / ۱۶۲۷ - ۱۶۵۸ء) بوده که از مهابهارت هندی 'بکشوا' را بحکم او بفارسی برگردانده ـ این نسخه مشتمل بر ۱۰۰ تصویر نقاشی نیم نظیر نیز میباشد ـ یک طرف ورق صحنهٔ نقاشی و بر پشت آن ابیات یا ترانهٔ فارسی که شرح مختصری ازان صحنه است، مندرج است ـ عنوانات آن ابیات را با جوهر سرخ نوشته اند و دران اسم و وقت سرودن آن راگ هم بیان شده ـ در نقاشی‌ها تصاویر مساجد و معابد هر دو دیده میشود و عکسهای مردم اغلب مذاهب هندوستان یعنی مسلمان و هندو و سیکھ وغیره

Marfat.com

دران کشیده شده ـ در نقاشی آخر تصویرِ اکبر (حکومت ۹۶۳ - ۱۰۱۴ھ/۱۵۵۶ - ۱۶۰۵ء کشیده شده و در شرح آن، کلمات ''عرش آشیانی'' بکار رفته که لقب بعد از مرگ اوست ـ

رش : ایتھے ۲۰۱۵؛ باڈلین ۱۸۴۶ -

آغاز : بسم الله الرحمن الرحیم :

چون گشت سپیده دم نمایان　　شد جلوه گر آفتاب تابان
هندو پسری جوان و خوش رو[ی]　　بر بسته بفرق عقدهٔ مو[ی]

انجام : ناگه یک شیر شد نمودار　　شد صبر و قرار دل بیکبار
آن مرد کمان گرفته از بر　　از تیر بدوخت آن غضنفر

۳۸۶ تحفة الهند*

۲۹۸

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۱۲ ورق، $6\frac{1}{4} \times 4\frac{1}{2}$ انچ، ۱۳ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب موسیقی و فنون دیگر که بعهد **اورنگ زیب** عالمگیر برای شاهزاده **محمد معظم** شاه (ص ۲، ۳) ملقب به **جهاندار شاه** قبل از ۱۰۸۶ هجری/۱۶۷۵ء تألیف شده، **مرزا خان**[1] ابن **فخرالدین محمد** (ص ۱، س ۲) است ـ کتاب در علوم متداولهٔ هند مشتمل بر مقدمه و ۷ باب و خاتمه است بشرح زیر :

۱ ـ در علم پنگل یا پنگل یعنی عروض اهل هند ۲۲ ـ علم تُک یعنی قوافی اهل هند ۳ ـ علم النکار یعنی بدیع و بیان اهل هند ـ ۴ ـ علم سنگاررس یعنی عاشقی و معشوقی ۵ ـ علم سنگیت یعنی علم موسیقی ۶ ـ علم کوک یعنی علم معرفت

* ص ۳، س ۸ -
۱ - در اصل : جان -

Marfat.com

اقسام زن و مرد ۷ - علم سامدریک یعنی علم قیافه که علامات خیر و شر در انسان است - خاتمه در ذکر لغات و مصطلحات و کنایات اهل هند -

رش : ریو ص ۶۲؛ ایتھے ۲۰۱۱ -- ۲۰۱۳؛ باڈلین ۱۷۶۳؛ بانکی پور ۹ : ۱۵۰ -

آغاز : الحمد لله رب العالمین ... و اصحابه اجمعین اما بعد چنین گوید مست بادهٔ هذیان بیحد مرزا خان[1] ابن فخرالدین محمد که در عهد میمنت ...

انجام : پهنکی باول مفتوح و نون منونه و کسر کاف تازی خفیفه و یای معروف بمعنی سفوف باشد پهینی بادل مکسور و یای مجهول و نون مکسور ویای معروف قسمی است از سنبوسه -

گنجینهٔ تاریخ

بخط نستعلیق اواخر قرن سیزدهم هجری - ۹۷ ورق، $6\frac{1}{2} \times 8$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر -

اسم مؤلف این کتاب که در فن تاریخ گوئی است، معلوم نشد - بجهت ناقص الطرفین بودن عنوان کتاب نیز از نسخه پیدا نشد و عنوان مزبور از طرف ماست -

درین کتاب مؤلف کلمات و تراکیب فارسی که اعداد نشان از اول هجری تا سال ۱۱۳۳ھ / ۱۷۲۱ء میرساند درج نموده - در برابر اعداد هر سال چند کلمه و تراکیب را نیز درج کرده که میشود آنها را در شعر بکار برد تا کسی که خواسته باشد تاریخی بگوید از آنها استفاده نماید - نسخهٔ حاضر از سال ۵۳ شروع و به سال ۱۱۳۳ھ / ۱۷۲۱ء ختم میشود -

۱- در اصل : جان -

Marfat.com

مهری از سید **شمس‌الدین** بسال ۱۲۲۷ھ / ۱۸۱۲ء بر ورقی که از کتابی دیگر در اول این نسخه چسپانده شده، ثبت است ـ از مطالعه و مقایسه با کتب مختلف این فن معلوم شد که مؤلف این تألیف از ''ام التواریخ'' از **حسین علی فرحت** مؤلفه ۱۲۸۹ھ/ ۱۸۷۲ء حد اکثر استفاده را کرده است ـ بنا برین بعد از این سال تألیف شده ـ

آغاز : ۵۳ لچک، سپای، بان، موحد، پولادی، الحبیب، حلیه، ماوا، جلدوی ۵۴ جان، ند، هجوم، مواهب، محو، موجه . . .

انجام : ۱۱۳۲ خورشید بود، آفتاب فلک تحقیق، خلوتگه دیوان، ۱۱۳۳ غلام نبی ـ

۳۸۸
۲۹۰

چمنستان

بخط نستعلیق اوایل قرن سیزدهم هجری ـ ۲۶ ورق ، ۹ × ۵ ۱/۴ انچ ، ۱۵ سطر ـ ناقص الاخر

مؤلف این تألیف که مشتمل بر چهار چمن و هشت گلدسته است، **آنند رام مخلص** (ص ۱، س ۲) متوفی ۱۱۶۴ هجری/ ۱۷۵۰ء است ـ درین کتاب 'چمن، حکم باب و 'گلدسته' حکم فصل را دارد ـ شرح ابواب و فصول که مجموعهٔ داستانها، توضیح بعضی اشجار و گلها و لطایف وغیره است ، بدینقرار است :

چمن اول = گلدسته ۱ ـ نُقلهای شیرین و شورانگیز ۲ ـ نُقل هزل آمیز ـ

چمن دوم = گلدسته ۱ ـ بعضی احوال مسموعی و وقوعی ۲ .. حقیقت بعضی از درختان و نوعی از فواکه ـ

چمن سوم = گلدسته ۱ ـ فواید چند ۲ ـ نکات حکمت و پند ـ

چمن چهارم = گلدسته ۱ ـ لطایف بعضی مردم ۲ ـ لطایفی که بعضی اوقات بر زبان راقم گذشته ـ

Marfat.com

تاریخ تصنیف این کتاب چنانکه از کلمات زیر پیداست ۱۱۵۹ھ/۱۷۴۶ء است :

''این نسخه‌ایست مشتمل چهار[1] چمن و هشت گلدسته که در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و نهم هجری قلم آشفته رقم بتحریرش پرداخته'' (ص ۱، س ۳) -

او این تاریخ را بسلک شعر زیر نیز کشیده که در نسخهٔ ما بعلت ناقص‌الاخر بودن نیست :

چون بپایان رسید تاریخش
نسخهٔ دلنشین نوشت قلم
۱۱۵۹

این کتاب در ۱۸۷۷ میلادی در لکهنؤ بچاپ رسیده -

رش : بانکی پور ۹ : ۱۱۱؛ ایوانو ۱۵۶ -

آغاز : بعد رنگ رنگ آرایش چمنستان حمد و ستایش او تعالٰی شانه و عزّ برهانه ثمترین انام فقیر آنند رام مخلص بر صفحه بیان مینگارد که این نسخه ایست مشتمل چهار[1] چمن و هشت گلدسته .....

انجام : درین اثنا از اتفاقات، ایشان بریکی از خدمتگاران اعتراضی[2] شدند و از نهایت غضب یکی ازان سنگ قالیها را . . . . .

۱- در اصل : چار - ۲- در اصل : اعتراض -

Marfat.com

۳۸۹
۳۰۱

دستور العمل

بخط نستعلیق که بعد از ۷ نوسبر ۱۹۳۸ میلادی نوشته شده - ۶۹ ورق،
$8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر -

مؤلف این تألیف که دربارهٔ تاریخ و آمار مختلف هندوستان است، رائے **چترمن** سکسینه رائے زاده متوفی ۱۱۷۳ هجری / ۱۷۵۹ء است - او کتاب خود را هنوز باتمام نرسانیده بود که مرگ باو در رسید و بعد ازو **چندر بهان** منشی در سال ۱۱۷۹ھ / ۱۷۶۵ء این کتاب را بپایان رسانید -

مؤلف این کتاب را در چند قانون که هر یکی از آنها حکم باب را دارد، تألیف نموده و ازانجمله سه قانون (سوم، چهارم و پنجم) درین نسخه موجود است، بدین شرح :

قانون سوم، دارای چهار دفعه : ۱ - جواهرات ۲ - فلزات ۳ - جمادات ۴ - مستنبط از فلز و جماد -

قانون چهارم، دارای سه دفعه : ۱ - در معرفت اجناس نباتی (فواکه، سبزه، تره‌ها، ادویه و بذرها) ۲ - غلّه‌ها ۳ - اقسام پارچه، پنبه‌ئی یا نخی -

قانون پنجم، در چهارم دفعه : ۱ - در معرفت اجناس حیوانی مثل ریشم و پشم و پوست وغیره ۲ - پشمینه، مشک، عنبر، قرمزدانه، شیر، شهد، پنیر، موم، اطلس، مخمل، تافته، شب اندر روز، یکرنگه، گلبدن وغیره ۳ - مرکبات ابریشم از طلا و نقره و سوت نخ وغیره -

این تألیف اطلاعات مفیدی را دربارهٔ تجارت و صنعت و حرفت و معدنیات هند دارد -

رش : استوری ص ۴۷۲؛ برلن ۴۷۳، ۴۷۴ -

Marfat.com

آغاز : قانون سیوم، دفعه ۱ ـ در دانستن اشیاء معدنی یعنی آنچه از کان‌ها و معدنها خیزد اگرچه ضبط تمامی معدنیات درین پاره اوراق صورت گنجایش ندارد، لهذا آنچه[1] درین دیار هندوستان سمت اشتهار و سبیل رواج دارد . . . . در جدول ثبت میگردد ـ

انجام : کمبل : سفید و سیاه باشد از نوع پشمینه گنده . . . باشد ـ از پشم میش بافند ـ در همه جا بهمرسد ـ بهترین از پرگنهٔ باره . . . مضاف صوبه دهلی خیزد و این بیش قیمت باشد ـ بیشتر برای احتیاط در باران بکار آید و کمبل پاره گویند بعض مردم به پوشش و به سر نیز صرف نمایند ـ

۳۹۰ رساله مروارید

۲۶۷

بخط شکستهٔ محمد علی بن ابی طالب . . . الجیلانی حزین بتاریخ ۱۱۵۸ هجری/ ۱۷۴۵ء ، در دهلی ـ ۶ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$ انچ، ۱۲ سطر ـ کرمخورده ـ

مؤلف و کاتب این رساله که درباب معادن سنگها و جواهر قیمتی و رنگ و شکل و منافع آنهاست، شیخ **علی حزین** متوفی ۱۱۸۰ هجری / ۱۷۶۶ء است ـ در این رساله دربارهٔ خواص و اقسام مروارید مفصل بحث شده ـ

آغاز : فرايد محامد بالغه و جواهر ستايش سابغه که از اصداف قلوب سیاحان . . . جهانی خیزد و از درون (؟) افواه سیاحان بسیط اکوانی ریزد، نثار . . . . فرمی است که

انجام : در لعاب بهدانه که با گلاب گرفته باشند حب‌ها بوزن یک دانگ بسته . . . . ملفوف نمایند ـ

۱- دراصل : اینچه ـ

Marfat.com

۳۹۱
۲۶۱

جلیس انیس*

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۳۷ ورق، ۱۱ × ۷ ¼ انچ، ۲۰ - ۲۱ بیت - ناقص الاخر -

مؤلف این کتاب حسین بن محمد العلوی الجامی (ص ۱، س ۵) است که بتقلید ملا **محمود** جونپوری و سید **غلام علی** آزاد بلگرامی متوفی ۱۲۰۰ هجری/۱۷۸۶ء دست بتألیف این رساله زده - کتاب که دربارهٔ عشقبازی و سراپا نگاری معشوق است، دارای ابواب و مناظر است -

در مقدمه اقوال فلاسفه مثل افلاطون، ارسطو، امام غزالی وغیره را (درباب عشق) نقل نموده و بعد اشعار شعراء در تعریف چهره،موی، سر، جبین ، ابرو، چشم، مژگان، بینی، لب، دهن، زبان ،ذقن، گوش، گردن، قد و قامت، تن، رنگ معشوق وغیره نقل نموده -

کتابهائی که بهمین موضوعات نوشته شده مانند ''مرآت الجمال'' (ریو ص ۶۹۴ - ۶۹۵) و ''سبحة المرجان'' (ریو ص ۱۰۲۲ ب) وغیره در بعضی کتابخانه‌ها موجود است -

آغاز : محبوب ترین کلامی که بدستیاری مشاطهٔ قلم، گوش و گردن صحایف بیاراید، حمد مبدعی است که فراید معانی را بانقاب الفاظ در حجلهٔ بیان نشانید -

انجام : گه زلف برافگنم بدوشت گه حلقه برون کنم ز گوشت
گه در بر خود ....

* ص ۱، س ۱۵ -

Marfat.com

۳۹۲/۳۳۰

قوانین تجارت

بخط نستعلیق بتاریخ جمادی‌الاول ۱۲۲۴ هجری مطابق ۱۸۰۹ میلادی - ۹۵ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر-

مؤلف این اثر که دران از قوانین تجارت بحث شده، **الهی بخش** شوق اکبر آبادی (ص ۴، س ۳) متوفی 'اواسط قرن سیزدهم هجری،[1] است - بتقلید از رائے **چترمن** (رک ۳۸۹) باب را 'قانون' و فصل را 'دفعه' گفته - کتاب مشتمل بر مقدمه و ۱۷ قانون و خاتمه است - و در هر قانون چندین دفعه است - در مقدمه تألیفات دیگر خود از قبیل "گلزار دانش" (اختصار بهار دانش)، جهانگیر نامهٔ اردو، انشاء الفتوح، نلدمن (ترجمهٔ مثنوی **فیضی** باردو) وغیره را نیز اسم برده -

تاریخ تصنیف این کتاب ۱۲۲۱ هجری/۱۸۰۶ء مطابق ۱۸۰۶ میلادی است چنانکه گفته :

هر کس که کند بنام و تاریخش غور　　گردد ز قوانین تجارت آگاه

۱۲۲۱

(ص ۴، س ۱۳)

سال میلادی را در بیت زیر نظم کرده :

تاریخ بسال عیسوی گفت　　قانون تجارت شریفه　　(ص ۴، س ۱۵)

۱۸۰۶

نسخهٔ ازین کتاب در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱۸۲) است - خست -

آغاز : ستایش و نیایش بجناب منعمی سزد که انعام عامش مذمومان را شرف خاصهٔ محمودی تن زیب ساخته و احسان تامش ناداران را به افسر دارائی سر باسمان بر افراخته -

* (ص ۴، س ۸) -

۱- "صبح گلشن" بهوپال ۱۲۹۵ھ، ص ۲۲۶ -

Marfat.com

انجام : این گل نو بهار را نگرید ای عزیزان ز خار در گذرید
هر کرا در چمن به گل کار است در پی خار گر شود خوارست

۳۹۳ مفیدالمخاوق

۱۱۹(۱)

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۱ ورق ، ۹ × ۱/۲ ۴ انچ ، ۱۵ سطرین -

اسم مؤلف این کتاب که مشتمل بر نصائح مفید برای شاهان و وزراء و حاکمان است، معلوم نشد -

آغاز : راجه جدشتهر بعد مهابهارت و فتحیاب شدن خود ، از کشته گشتن برادران و استادان . . . . ملول و مغموم گردیده خواست که ترک سلطنت نماید و بخدمت . . . . رفته اظهار مافی‌الضمیر نمود - مشارا" الیه ارشاد کرد که تقدیم امر جهانداری بهتر از عزلت و انزواست . . . . . .

انجام : در عالم بهتر ازین نیست که دلی بدست آوری و راحتی بمسکین و غریبی رسانی و اینمعنی پادشاهان را بوجه اولی میسّر است -

۳۹۴ رساله توپخانه

۳۲۰

بخط نستعلیق اوایل قرن نوزدهم میلادی - ۲۸ ورق ، ۷ × ۱/۴ ۵ ، ۱۳ سطر -

رساله ایست از مؤلف گمنامی که دران دربارهٔ فن آتش‌بازی سخن رفته - اسباب جنگ که هنگام جنگ میساختند، اسمها و طرز ساختن و استعمال آنها بیان شده، مثل فوزه، شتابه، مهتاب، سندیز، پوث زفو، کرکس پوڈر، باروت وغیره - بگمان غالب این رساله در اوایل قرن نوزدهم میلادی تألیف شده -

Marfat.com

آغاز : بسم الله الرحمان الرحیم : اندازهٔ آتش‌بازی‌ها که در توپخانه هنگام جنگ بکار آید ـ فوزه یعنی فتیله، بنب (بم) ـ فتیله طیار میشود از برای آنکه آتش بدهد باروت را که درمیان بنب می باشد ـ

انجام : باروت از برای شکار باید که گوگرد کمتر داشته باشد از اندازه بر نوشتهٔ صدر زیاده‌تر کوفته میشود ـ

۳۹۵
(۳) ۱۱۹

رساله القابات

بخط شکستهٔ قرن سیزدهم هجری ـ ۴۲ ورق ، ۹ × ۱/۲ ۴ انچ ، ۱۵ سطر ـ

اسم مؤلف این رساله که محتوی ذکر کسانی است که از شاهان و وزرای دربار مغلیه باخذ القابات و خطاب مشرف شده اند، معلوم نشد ـ مؤلف این رساله را بفرمایش لارڈ منٹو اول (حاکم انگلیسی در هند ۱۸۰۷ - ۱۸۱۳ء) تألیف نمود ـ

در آخر این رساله ۱۲ ورق دارای مطالب دیگر مثلاً شرح مچلکه ، نسخه‌جات برای امراض مختلف وغیره و ۲۸ ورق دارای فرامین شاهان مغلیه است که بعضی از آن تواریخ ۱۱۸۷ھ / ۱۷۷۳ء و ۱۱۹۰ھ / ۱۷۷۶ء نیز دارد ـ این فرامین بنام حکام تته، بیجا پور، اجمیر، لاهور وغیره نوشته شده است ـ تحریری بتاریخ ۱۲۲۷ھ / ۱۸۱۲ء نیز در نسخه موجود است ـ

نامهای ماه الهی، اوزان و پیمانه‌های رائج هند در زمان اکبر تا عالمگیر ثانی، اسمای جدید بلاد که در زمان مغلیه نهاده شد، ضابطهٔ موسم کشت و مقدار تخم و اطلاعات مفید دیگر نیز درین بیاض درج است ـ

آغاز : بخشی الملک اعتماد الدوله قمر الدین خان .... بهادر نصرت جنگ ـ سیادت و امارت مرتبت، ابهت و ایالت منزلت ـ

انجام : راجه جے سنگھ سوائی در وزارت اعتماد الدوله ـ عنایات الهی و تفقدات پادشاهی .... عمده راجه‌های عالیشان بلندمکان، مهربان دوستان باد ـ

Marfat.com

Marfat.com

ضمیمه

بعضی از نسخه‌ها بعد از تهیه شدن این فهرست بدست آمده بود و چاره‌ای نبود که آنها را در آخر فهرست ضمیمه کنیم، لذا در صفحات آینده بشرح آنها میپردازیم ـ

Marfat.com

Marfat.com

شرح قصاید انوری

بخط نستعلیق شیخ عبدالکریم ولد شیخ فتح الله جونپوری، بتاریخ ۹ ذیقعد سنه ....۱ -
۸۱ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۹ سطر - کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این شرح **محمد داؤد** ابن محمد علوی شادی‌آبادی است که بفرمایش سلطان **ناصرالدین** خلجی (حکومت در مالوه ۹۰۶ - ۹۱۶ھ/۱۵۰۰ - ۱۵۱۰ء) بتألیف این شرح همت گماشته است - این همان دانشمندیست که شرح قصاید **خاقانی** را نیز نوشته (رک : شماره ۲۷۹) - درین اثر او تمام قصاید **انوری** متوفی ۵۸۵ یا ۵۸۷ھ را شرح نداده بلکه فقط به بیان معانی ابیاتی که بنظرش مشکل آمده ، اکتفاء نموده - تاریخ تألیف این شرح بدانشمندان معلوم نیست - دو نسخه ازین شرح در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی، شماره ۱۲۹۸، ۱۳۶۰) نیز محفوظ است -

رش : بانکی پور ۱ :۳۷؛ ادبیات ۳۳۳ (ذکرش)؛ ایتھے ۹۴۷؛ ریو ۵۵۶؛ بمبئی ۲۴۹ -

آغاز: ستایش بیحد و نیایش بیعد مر صانع قدیمی را که بامر کن جمله مکونات را از نهانخانهٔ کتم عدم در صحرای وجود آورد و از جنس حیوان انسانرا بدرجهٔ اعلیٰ بر آورد -

انجام : در خانه منتظر میباشم که تا کی صبح دمد و کی آفتاب بر آید که در خانه از نور چراغی بدمد و از شمع ماهتاب نیز مراد باشد والله اعلم -

---

۱- ازینجا کاغذ را کرمخورده و بکلی از بین برده است - اصلاً تمام اوراق نسخه را از وسط صفحه کرمخورده و سوراخ بزرگ کرده و آنرا خیلی ناقص ساخته است -

Marfat.com

۳۹۷/۴۰۰

شرح سکندر نامه

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۹۵ ورق، ۱۱ × ۷ انچ، ۱۹ سطر - ناقص‌الاول والاوسط - کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این شرح شخصی است که اسم خود را **مخدوم** مینویسد - احوال و زمان او را نتوانسم از مآخذی که در دست داشتم پیدا کنم - چون در ادوار گذشته چندین تن از دانشمندان باین نام معروف شده اند مثلاً **سید مخدوم**، صاحب 'مخزن قانون' (انجمن ص۴۲)، پدر **اخوند درویزه** ننگرهاری (ڈهاکه ۴۰۴)، سید **فیض علی** مخدوم متوفی ۱۲۵۶ء (عباسی ۵۳۹)، پدر **عبدالکریم** صاحب 'مسایل زنان' (انجمن ص ۲۶) و **محمد مخدوم**، صاحب 'صرف پارسی' (انجمن ص ۵۵) وغیره -

نسخهٔ حاضر نه فقط ناقص و کرمخورده است بلکه اوراق موجود نیز پس و پیش شده و ترتیب آنها بکلی بهم خورده است - مؤلف این تمام ابیات سکندر نامه را شرح نداده بلکه به شرح ابیات مشکله اکتفاء نموده -

آغاز : (از ورق ۱۳۸) - - - در فارسی زمین نارانده و نازاینده و بمعنی ولایت و شهر و آبادانی نیز آید -

انجام : روزی گذر **سلیمان** علیه‌السلام بر وادیئی که مسکن مورچگان بود افتاد و مهترِ موران - - - حضرت سلیمان علیه‌السلام قبول کرد -

Marfat.com

۳۹۸ / ۴۰۷ ترجمهٔ قصیده برده

بخط نسخ قرن سیزدهم هجری - ۸۰ ورق، ۷ × ۴½ انچ، ۵ شعر - ناقص‌الاخر و کرمخورده -

اسم مترجم که قصیدهٔ میمیهٔ **البوصیری** متوفی ۶۹۶ یا ۶۹۷ھ/۱۲۹۶ یا ۱۲۹۷ء را از عربی بفارسی بصورت مخمس ترجمه نموده، معلوم نشد - این قصیدهٔ عربی در نعت پیغمبر صلعم است و نسخه‌ای ازان در کتابخانهٔ رامپور (۱ :۵۹۹) نیز دیده میشود - نیز رک: ریو ۴۹۷، حاجی خلیفه ۱ :۴۵۰ -

کاتبِ این نسخه اول مصراع یا بیت قصیدهٔ عربی را که آن هم بصورت مخمس است، نقل میکند و زیر آن ترجمهٔ فارسی را مینویسد -

رش : ایتهی ۲۶۴۹ که غیر از اینست -

آغاز: یا ایها المحتظی من لذة‌الالم یا ایها المغتذی من ذلة‌السقم
ای بهره مند جـــا تو از لذت الم وی یافته غذا دلت از ذلت سقم

انجام: این سایه‌ها بنور تو کم ساز و کم ز کم بنگر ز روی لطف بفقر و مذلتم

۱- ازینجا ورق را کرمخورده و از بین برده -

Marfat.com

۳۹۹ / ۴۲۱ کشف الغین فی شرح رباعتین

بخط نستعلیق محمد المدعو به صدر الدین بتاریخ ربیع الثانی ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء در دارالسلطنت لکهنؤ - ۱۰ ورق، ۹ × ۵ ۳/۴ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این اثر که دران دو رباعی از خواجه **باقی‌بالله** متوفی ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء را شرح داده اند، **شاه ولی الله** بن **عبدالرحیم** الدهلوی متوفی۱۱۷۶ھ/۱۷۶۲ء است- قبل ازیشان حضرت **مجدد** الف ثانی متوفی ۱۰۳۴ھ/ ۱۶۲۴ء نیز شرحی ازین رباعیات را نوشته بودند که ازان بعضی اشکالات عزیزانِ شاه صاحب رفع نمی شد - بنابرین ایشان خود شرحی مفصل و کاملتر ازین رباعیات نگاشتند-

رباعیات که شرح داده شد، درج ذیل است:

۱- گویند وجوه کون کون است و حصول — نوری بجز از کون نکرد است قبول
والله که درین پرده لسان الغیب است — برطبق قواعد است و بر طبق اصول

۲- بشناس که کاینات رو در عدم اند — بل درعدم استاده [نه] ثابت قدم اند
این کون معلق زخیال و وهم است — باقی همگی ظهور نور قدم اند

آغاز: الحمد لله الاکرم الذی علمْ بالقلم علّم الانسان مالم یعلم - - - - اما بعد میگوید فقیر ولی الله عفی عنه عزیزی را بامعنی رباعتین از شرح رباعیات قدوة العارفین - - - - حضرت خواجه محمد باقی‌بالله قدس سره العزیز سر و کار افتاد -

انجام: چو بشنوی سخن اهل‌دل مگو که خطاست — سخن شناس نهٔ دلبرا خطا اینجاست
و عند هذا انتهت الرساله - - - - و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی الله علیه خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین-

Marfat.com

تذکره ها

۴۰۰ / ۴۲۵ روضة الاحباب

بخط نستعلیق پختهٔ اوائل قرن دوازدهم هجری - ۲۹۴ ورق ، ۸ × ۵ انچ ، ۲۵ سطر - ناقص الاول والاوسط والاخر -

مؤلف این اثر که تذکره ایست در احوال پیغمبر صلعم ، اهل بیت و صحابه رض ، امیر **جمال الدین عطا الله** ابن محمود حسینی متخلص به عطائی متوفی ۹۲۶ھ / ۱۵۲۰ء است - **خواند امیر** در حبیب السیر وفات او را در سال ۹۱۹ھ/۱۵۱۳ء بیان نموده (مشهد ۷ (۱) : ۲۱۶) و نیز گفته که او در زمان **سلطان حسین** بایقرا (۹۰۸ - ۹۱۱ھ/ ۱۵۰۲ - ۱۵۰۵ء) از حیث یکنفر عالم عالیقدر در هرات بسر میبرد -

این تذکره که در سال ۹۰۰ھ/۱۴۹۴ء بپایان رسید ، بفرمایش میر **علی شیر** نوائی متوفی ۹۰۶ھ/۱۵۰۰ء نوشته شد و دارای سه مقصد (باب) است بقرار زیر :

مقصد اول در احوال حضور سرور کاینات صلعم - دوم در احوال سه خلیفهٔ اول ، سوم در احوال حضرت علی رض و دوازده امام - در آخر این تذکره اسمهای صحابهٔ معروف نیز بترتیب الف بائی داده شده که نسخهٔ حاضر فاقد آن است - علاوه بر این خالی از اوراق از اول و وسط و آخر نسخه نیز افتاده است -

نسخه‌ای ازین تذکره در کتابخانهٔ دانشکده پنجاب ، لاهور (شماره APeI-6) نیز محفوظ است ، این تذکره در سال ۱۲۹۷ھ / ۱۸۸۰ء در لکهنؤ بچاپ رسید ، تکمیل الصناعة ، در صنایع و بدایع شعری (بانکی پور ۱۷ : ۱۶۱ ؛ مشهد ۷ (۱) : ۲۱۶) نیز ازوست -

Marfat.com

رش : مشهد ۷ (۱) : ۱۰۸ ؛ ریو ۱۴۶–۱۴۸ ؛ ایتهے ۱۴۵ ؛ عباسی ۱۸۱ ؛ ایوانو ۵۳ ؛ بلوشه ۱ : ۳۷۸ ؛ بانکی پور ۶ : ۱۲۳ ؛ پیشاور ۱۴۲۰ ؛ استوری ۱۸۹ -

آغاز : محمد صلی الله علیه وسلم ساخت و حیوت [حیات] او را بر حیوة خویش ایثار نمود ـ بروید بزمین و وی را از شرّ اعداء محافظت نمائید ـ

انجام : و میگفت سفر قطعه‌ایست از سقر یعنی از عذاب ، چه مرد در سفر قطع راحت و خواب و طعام و آب خود میکند و گاه در غزوات و اسفار از رفقاء متخلف می شد و مردم ضعیف وامانده . . . . ـ

۴۰۱ / ۴۶۱ مرقع طهماسپ (عکس)

بخط نستعلیق استادانهٔ احمد الحسینی مشهدی بتاریخ ۹۷۲ھ/۱۵۶۴ء - ۱۹ برگ ، ۴ × ۳ انچ ، ۱۰ سطر یا بیت ـ ناقص الاول والاوسط ـ

در بیان روش‌های مختلف خطاطی و شجرهٔ استادان نادر و هنرمندان قادرِ این فن در عراق و خراسان و فارس و کرمان این رساله از مؤلفی است که نتوانستم اسم او را درست بدانم، چون نسخه ناقص است و اوراق نا مرتب ـ شاید نگارش **احمد الحسینی** باشد که کاتب این مرقع است ـ

اسمهای استادانی را که بترتیب زمانی درین رساله مذکور است درج ذیل مینمائیم :

مولانا درویش ، امیر منصور ، یاقوت مستعصمی ، ارغون کاملی ، مبارک شاه زرین قلم ، یوسف مشهدی ، پیر یحییٰ ، عبدالله صیرفی ، سید حیدر ، حاجی محمد ، معین الدین تبریزی ، شمش الدین قطابی ، جعفر تبریزی ، عبدالله طباخ ، عبدالرحیم خلوتی ، مولانا نعمت الله بواب و شمش الدین ثانی تبریزی وغیره ـ

Marfat.com

''حکایت استادان نسخ تعلیق بدین منوالست'' :

واضع آن مولانا میر علی تبریزی ، و بعد ازو عبدالله ، مولانا اظهر ، سلطان علی مشهدی ، و شاگردان او مثل مولانا محمد ابریشمی ، سلطان محمد خندان ، سلطان محمد نور ، زین الدین محمود ، میر علی ، سلطان علی قاینی ، سلطان علی سبزواری و شاه محمود ـ متأخرین این فن در خراسان :

خواجه میرک ، مولانا حاجی محمد ، قاسم علی و استاد بهزاد ـ

استادان فارس و عراق :

محمد حیوة، میر مصور و پسرش، میر سید علی، خواجه عبدالرزاق، خواجه عبدالوهاب و پسرش خواجه عبدالعزیز و سید میرک ـ

نتوانستم معلوم کنم اصل نسخه که مولانا فیلمی ازان گرفته اند در کجاست ـ این مرقع برای شاه طهماسپ اول (۹۳۰ - ۹۸۴ ه / ۱۵۲۴ - ۱۵۷۶ ء) نگارش یافت، چنانکه اسمش در متن آن مرقوم و مسطورست ـ

آغاز : کلید خرد را هنر شد عَلم کلید هنر چیست نوک قلم
و آنچه نوع نباتیست کام شیرین کن کتاب کراست ایاب است ـ

انجام : چون مقصود ازین قصه خوانی و اظهار سخن دانی ذکر بعضی از استادان بی بدل بود که یادگار ایشان درین مرقع است ، باطناب زیاده محتاج ندید ـ تتبه العبد الفقیر الحقیر . . .

خط خوب ای برادر دلپذیرست چو روح اندر تن برنا و پیرست
اگر منعم بود آرایش اوست وگر مفلس مرو را دستگیرست

فی شهور سنه اثنی و سبعین و تسمایه ـ

Marfat.com

۴۰۲ / ۴۰۱ اخلاق محسنی

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۹۷ ورق ، ۹ × ۵ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص الاول والاوسط والاخر -

مؤلف این اثر معروف دانشمند شهیر قرن نهم هجری ، **حسین واعظ** کاشفی متوفی ۹۱۰ ه/۱۵۰۴ء است که بنام **سلطان حسین** میرزا در سال ۹۰۰ ه/۱۴۹۴ء تألیف نمود - کتاب مشتملبر مقدمه و چهل باب میباشد که ازانجمله ۲۹ باب درین نسخه محفوظ است - در هر باب بحثی دربارهٔ یکی از اقدار مثل شکر و صبر و رضا وغیره نموده و در مقدمه رویهمرفته تعریف این اقدار را کرده که دران از آیات و احادیث استناد جسته - ابواب نسخهٔ حاضر بدینقرارست :

باب ۱، ۲، ۳ ندارد - ۴ در شکر ، ۵ در صبر ، ۶ در رضا ، ۷ ندارد ، ۸ در حیاء ، ۹ در عفت ، ۱۰ ندارد ، ۱۱ در علوهمت ، ۱۲ در عزم ، ۱۳ در جد و جهد ، ۱۴ در اثبات ، ۱۵ در عدالت ، ۱۶ در عفو ، ۱۷ در حلم ، ۱۸ در خلق ، ۱۹ در شفقت ، ۲۰ در خیرات ، ۲۱ در سخاوت ، ۲۲ در تواضع ، ۲۳ در امانت ، ۲۴ در وفا ، ۲۵ در صدق ، ۲۶ در انحاج حاجات ، ۲۷ در تأنی و تأمل ، ۲۸ در مشاورت ، ۲۹ در حزم ، ۳۰ در شجاعت ، ۳۱ در غیرت ، ابواب بعد را ندارد -

رش : ریو : ۴۴۳ ؛ ایتھے ۲۱۸۸ ؛ باڈلین ۱۴۶۰ ؛ عباسی ۱۴، ۱۵ ؛ شیرانی ۲ : ۳۲۴ -

Marfat.com

آغاز : . . . . مر منعم را هر انعام او، چون نعمت سلطنت بزرگترین نعمتهاست، پس سلطان باید که پیوسته بشکرگزاری و سپاسداری این نعمت قیام و اقتدام نماید ـ

انجام : باب سی و یکم در غیرت ، نگاهداشتن چیزیست که انسان را صیانت آن لازم باشد و در تدبیر مهمات و تأکید و سیاسات سلاطین را ازین صفت گزیر نه . . . .

—— : o : ——

Marfat.com

مکتوبات جان محمد

۴۰۳
۳۹۸

بخط نستعلیق شکسته آمیز قرن دوازدهم هجری - ۱۰ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الاول و الاخر -

این نسخه که یکی از کتب انشای فارسی است، مشتملست بر هفت مکتوب بقرار زیر:

۱- عرضداشت **جان محمد** بخدمت **فرخ سیر** -

۲- جواب آن از طرف شاه -

۳- عرضداشت **جان محمد** بخدمت مرزا **محمد عسکری** جیو -

۴- جواب آن از طرف **مرزا عسکری** -

۵- مکتوب نواب **زکریا خان** بخدمت پدرش نواب **عبدالصمد** خان ناظم لاهور - (۱۱۲۵ھ - ۱۱۳۹ھ / ۱۷۱۳ء - ۱۷۲۹ء)

۶- جواب این نامه از طرف نواب **عبدالصمد** خان -

۷- عرضداشت **جان محمد** بخدمت نواب عبدالصمد خان -

جان محمد عامل پرگنه دیبالپور بوده و در عرضداشت‌های خود رویداد مفصل این پرگنه در آن ایام را خدمت **فرخ سیر** و نواب **عبدالصمد** خان نوشته است - بنا برین این مکاتیب بین سالهای ۱۱۲۴ - ۱۱۳۹ھ/۱۷۱۲ - ۱۷۲۶ء سالی که نواب **عبدالصمد** خان از لاهور بملتان رفت، نوشته شده -

Marfat.com

آغاز: این نقل شده **جان محمد** عامل پرگنه دیبالپور، عرضداشت کمترین عقیدت نشان **جان محمد** ـ ـ ـ ـ ـ خدمت عالی آبروی روزگار ـ ـ ـ

انجام: هنگامی بسبب چند روزه با رجوعه کار بجلوهٔ ظهور شد که جوهر فروش است یا شیشه گر ـ ـ ـ ـ ـ السلامت فی الوحدت ـ ـ ـ

۴۰۴/۴۲۳ مکاتیب فارسی

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری ـ ۲ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۱۹ سطر ـ ناقص الاخر ـ

درین اوراق ۶ مکتوب خانوادگی و دوستانهٔ دانشمندانِ زمانهای مختلف منقول است ـ نام مدون و مرتب این مکاتیب هم معلوم نشد ـ ترتیب مکاتیب بدین قرار است :

اول از ملا عبدالرحمن **جامی** بنام خواجه **محمد الدین** در جواب نامهٔ ایشان در اشتیاق ملاقات ـ دوم از قلم مولانا **عبدالواسع** [جبلی؟] بنام خواجه **کمال الدین حسین**[1] در اظهار ارادت و آرزوی ملاقات ـ سوم و چهارم و پنجم هم از طرف مولانای مذکور بنام احباب و یاران خود در جواب نامه ها و در اظهار اشتیاق ملاقات ـ ششم از قلم امیر سلطان **ابراهیم** بنام یکی از احباب ـ

آغاز: صبا از پیش یار آمد فدایش باد جان من
که میگوید حدیث مردم از جان جهان من
ـ ـ ـ نامهٔ ارغوان نفحاتِ صبحِ سعادت فایح و صحیفهٔ رازِ مضمون از لمعاتِ آفتابِ عنایت لایح

انجام: و نسیم صراعتی که متضمن از خاک برگرفتن خاکسارانِ رهگذرِ اشتیاق تواند شد ـ ـ ـ

۱- رش: دیوان عبدالواسع ج ۲ ص ۶۰۶، تهران ۱۳۴۱ شمسی که درانجا غزلی بمدح خواجه سروده شد ـ

Marfat.com

عروض و قوافی

۴۰۵

۴۱۷

رساله میزان الاشعار

یا

عروض سیفی

بخط نستعلیق ، در حدود ۱۱۸۴ھ / ۱۷۷۱ء ، شاید بدست ابوالبقاء - ۴۵ ورق ،
۷ ۳/۴ × ۵ ۱/۲ انچ ، ۱۴ سطر -

در علم عروض و قوافی این رسالهٔ معروف بسال ۸۹۴ھ / ۱۴۹۱ء نوشته شد و مؤلف آن مولانا سیفی بخاری عروضی شاید متوفی ۹۰۹ھ/۱۵۰۳ء میباشد - این رساله که نسخه‌ای ازان زیر شماره ۳۶۹ درین فهرست شناسنده شده چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسید -

هفت نسخه ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۲۳۱۳، ۲۱۳۷، ۶۳۷۹، ۲۰۱۲، ۲۰۴۲، ۲۱۸۴، ۲۰۳۱) نیز محفوظ است -

رش : ریو ۵۲۵ ؛ ایتھے ۲۰۴۶ ؛ مرکزی ۲۵۷۲/۳، ۳۷۳۵/۱، ۴۴۷۱ ؛ ادبیات ۳۵۶؛ حقوق ۱۶۳؛ ڈھاکا ۳۶۹ -

آغاز: الحمدلله الذی جعل علم العروض میزان الاشعار -

انجام : و شک نیست که این مصراع را چنین تقطیع هم میتوان کرد -

Marfat.com

۴۰۶/۳۱۸

رساله صنایع بدایع

یا

رساله قافیه

بخط نستعلیق شیخ ابوالبقاء صدیقی مهمی قریشی سلطانپوری ، بتاریخ ۱۰ جمادی‌الثانی ۱۱۸۴ھ/۱۷۷۱ء - ۲۲ ورق ، $\frac{۳}{۴}$ ۷ × $\frac{۱}{۲}$ ۵ انچ ، ۱۵ سطر -

مؤلف این رساله که قبلاً زیر شماره ۳۷۰، درین فهرست شناسنده شد، میر **جمال الدین** عطاالله ابن محمود الحسینی ، صاحب روضة الاحباب (شماره ۴۲۵) و تکمیل الصناعة (مجلس ۲ : ۳۶، مشهد ۷ (۱) :) است که طبق اغلب دانشمندان در ۹۲۶ھ/ ۱۵۲۰ء فوت کرد، ولی بنا به گفتهٔ **خواند میر** در 'حبیب السیر' تا ۹۲۹ھ/۱۵۲۳ء و طبق مولوی **عبدالمقتدر** در فهرست مخطوطات بانکی پور، حتی تا ۹۳۰ھ/۱۵۲۴ء بقید حیات بود -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۲۰۳۰) نیز محفوظ است -

رش : ادبیات ۴۵؛ بانکی پور ۹ : ۶۲

آغاز: سپاس بیقیاس صانعی را که تأسیس بدایع مصنوعات و نظم سلسلهٔ موجودات بی دخیل و شریک نموده -

انجام: و ردیف در لغت کسی را گویند که در عقب شخصی بر مرکبی سوار شده باشد و چون حال ردیف نسبت بقافیه مشابه حال آنکس بود او را ردیف نام کردند -

Marfat.com

تصوف

رساله در ترتیب سلوک

۴۰۷
۴۱۹

بخط نسخ کمی بعد از ۱۱۰۲ھ/۱۶۹۰ء - ۸ ورق، ۷ × ۴ انچ، ۱۴ سطر -

در علم تصوف و مراتب سلوک (تزکیهٔ نفس، تصفیهٔ قلب، تنقیهٔ دماغ، تجلیهٔ روح و تخلیهٔ روح سری) و لطایف سته (لطیفهٔ قلبی، نفسی، وجودی، سری، خفی، اخفی) این رساله یکی از تألیفات **عبدالکریم** لاهوری (ص ۱، س ۶) میباشد - او خود را یکی از مریدان حضرت میانجیو که بگمان غالب حضرت **میان میر** لاهوری متوفی ۱۰۴۵ھ/۱۶۳۵ء، معاصر شاهجهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ھ/۱۶۲۷ - ۱۶۵۷ء) وانمود میکند و بنا برین در نیمهٔ دوم قرن یازدهم هجری میزیسته - در آخر این رساله دو کتاب از آثار حضرت میانجیو بنام 'خلاصة المعارف' و 'نکات الابرار' را بطور مآخذ خود ذکر نموده ولی میدانیم که هر دوی این کتاب از **سید آدم** بنوری است که بسال ۱۰۵۲ھ / ۱۶۴۲ء در مدینهٔ منوره بدرود زندگانی گفته - (خزینة الاصفیاء ۱ : ۶۲۰) -

آغاز: الحمدالله الذی هدینا الی الاسلام و جعلنا من امت حبیب سیدنا محمد علیه و علی آله و اصحابه الصلوة و السلام - اما بعد میگوید فقیر حقیر خاکسار بیمقدار، تراب اقدام اولیاء الله -

انجام: و بعد کمال علم مجلس خاص که خاصهٔ کشف حضرت **میانجیو** است، آنرا وصول دارد و شرح آن در 'خلاصة المعارف' قسم ثانی از 'نکاة الابرار' از خود مبیّن و مفصّل ساخته اند، باید که آنجا مطالعه نماید والسلام اولاً و آخراً والله اعلم بالصواب -

Marfat.com

۴۰۸/۴۰۵

اقوال خلفای راشدین

بخط نسخ استادانهٔ اوایل قرن دوازدهم هجری- ۱۰۱ ورق، $۷\frac{۳}{۴} \times ۴\frac{۱}{۲}$ انچ، ۸ سطر-

مترجم این اقوالِ دل انگیز و سخنانِ دل‌پذیر دانشمند ارجمند قرن ششم هجری و شاعر شهیر دربار خوارزمشاهیان **محمد** بن محمد عبدالجیل[1] العمر الرشید الکاتب، **الوطواط** معروف به خواجه **رشید الدین وطواط** متولد ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء و متوفی ۵۷۳ یا ۵۷۸ھ/ ۱۱۷۷ یا ۱۱۸۲ء است- این همان نویسنده است که 'حدائق السحر فی دقائق الشعر' او در صنایع و بدایع شعری بین مردم مشهور و مقبول است-

بر سر ورق این نسخه سه تاریخ بدست یکی از شاهان مغول مرقوم است-(پنجم محرم سنه ۲۰، ۲۱ ذی‌حجه سنه ۲۱ و ۱۷ رمضان سنه ۲۴) و کلمات ''عرض دیده شد'' نیز با دو تاریخ اول مسطور است- بنظرم این تواریخ و کلمات از قلم **محمد شاه** (۱۱۳۱-۱۱۶۱ھ/۱۷۱۹ - ۱۷۴۸ء) است که این نسخه در کتابخانهٔ شاهی او بوده-

در اصل این کتاب مجموعهٔ چهار رساله است که هریک ازان دارای صد سخن چهار خلیفهٔ اول رض بزبان عربی بشرح زیر میباشد:

۱- تحفة الصدیق الی الصدیق من کلام ابی‌بکر صدیق، مشتملبر صد کلمه با ترجمهٔ آن به نثر فارسی-

۲- فصل الخطاب من کلام عمر بن الخطاب، دارای صد کلمه با ترجمهٔ آن بشعر فارسی-

۳- انیس اللهفان من کلام عثمان بن عفان، محتوی صد کلمه با ترجمهٔ آن به نثر فارسی-

۴- مطلوب کل طالب من کلام علی ابن ابی طالب، مجموعهٔ صد کلمه با ترجمهٔ آن بشعر فارسی-

---

۱- دراصل: محمد-

Marfat.com

ترتیبِ تألیفِ رسائلِ مزبور این بود که او از همه اول اقوال حضرت **علی**رض را بفرمایش ''سلطان السلاطین [ایل ارسلان (۵۵۱ - ۵۶۸ھ) [1]] شاه ابن **خوارزمشاه**'' جمع آوری و ترجمه نموده بود و بعد بفرمایش احباب خویش که ''ارکان دین و دولت و اعیان ملک و ملت'' بودند ـ اقوال حضرت **عمر**رض و سه دیگر سخنان حضرت **ابوبکر** صدیقرض و در آخر کلمات حضرت **عثمان** غنیرض را تدوین و ترجمه نموده ولی کاتب نسخه این چهار رساله را به‌ترتیب مذکور نوشته و جلد کرده است ـ

از کلماتِ مذکور برمیآید که **رشید الدین** اقوال حضرت **علی**رض را بفرمایش **سلطان شاه** که درسال ۵۶۸ھ/۱۱۷۲ء برای یک مدت کوتاهی بسلطنت رسیده بود، تألیف نمود و سه رسالهٔ دیگر را کمی بعد ازان تدوین نمود ـ این رساله (مطلوب کل طالب) چند بار در ایران بچاپ رسیده ـ

رش : مرکزی ۲۳۹۸ / ۳۰ (فقط مطلوب کل طالب) ؛ سپه سالار ۴۴۰ (ذکر تحفة الصدیق و انیس الاصفان و فصل الخطاب)

آغاز ـ تحفة الصدیق : الحمدلله علی تواتر آلایه و تقاطر نعمایه والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین ـ

انجام : خیر و شر اینجهان فانی و ثواب آنجهان باقی و فانی در مقابلهٔ [باقی] وزنی ندارد والله اعلم بالصواب ـ

آغاز ـ فصل الخطاب : هذا صدکلمه خلیفهٔ ثانی **عمر** ابن الخطاب، الحمدلله علی ما افاض علینا ـ

انجام : هر طرف خود که بدعت آموزست — مکن اندر سلوکِ آن سرعت
مرد را اقتصاد در سنت — بهتر از اجتهاد در بدعت

۱- اینجا نام سلطان بود که کاتبِ نسخه شاید سهواً آنرا ساقط کرده ـ

Marfat.com

آغاز- انیس الهفان : این صد کلمه خلیفهٔ ثالث **عثمان** بن عفان - الحمدالله الکبیر صنایعة الکثیر بدایعة الجمعیل شرایعة الجلیل -

انجام : اسال الله لی و لکم الهدی و عملاً بطاعته حتّی یَرْضی - معنی این کلمه اظهر است -

آغاز- مطلوب کل طالب یا مطلوب الطالبین : این صد کلمهٔ خلیفهٔ رابع- - - -الحمد لله علی الطاف کرمه و اصناف نعمه والصلوة و السلام -

انجام : قلب الاحمق وراء لسانه

مرد احمق گه سخن گفتن — دلِ خود تابع زبان دارد
هرچه خواهد بگوید و آنگه — دل بر آن قول گفته[1] بگمارد

۴۰۹ دُرالمجالس*

۴۰۸

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۱۰ ورق، $8\frac{1}{2} \times 5$ انچ، ۱۹ سطر -

مؤلف این اثر که محتوی داستانهای پیغامبران و بزرگان اسلام است سیف‌الظفر نوبهاری (ص ۲، س ۱۰) است که تاریخ وفات یا زمان او را هیچ کس از فهرست نگاران ننوشته -

این تألیف مشتملست بر مقدمه و ۳۳ باب -

درین کتاب دربارهٔ فضیلت هفت پیغامبر (آدم[ع] و ابراهیم[ع] و شعیب[ع] و موسی[ع] و سلیمان[ع] و عیسی[ع] و حضور صلعم) سخن رفته - حکایات حضرت علی[رض]، خاتون جنت[رض]، خوبان

۱- در بعضی نسخ : خویش - رک : صد دمهٔ علی، خطی، کتابخانهٔ دانشکده لاهور، شماره ۲ - P Ar i X

* ص ۲، س ۱۲ -

Marfat.com

مصر، خالد بن ولید، حضرت بلال رض، لقمان حکیم، سلطان ابوسعید، ابراهیم ادهم، حسن بصری، خواجه سفیان ثوری را نقل کرده و فضایل رمضان المبارک، خانهٔ کعبه، حضرت امام حسن رض و حسین رض و اهل بهشت وغیره را نیز بیان نموده ـ

این نسخه را با ''عین العلم'' که بزبان عربی است جلد کرده اند ـ

رش : ایته ۱۸۸۲-۹۸؛ ریو ۴۴ب؛ شیرانی ۲ : ۲۱۷؛ ڈها که ۲۴۷؛ ایوانو ۱۰۳٦؛ برلن ۱۰۱۹ -

آغاز : [صفات] الهی [که] برزبان عارفان میرود و ثنائی که از سینهٔ محققان میگذرد مر معظمی را که از سابقهٔ ازل وجود ایشانرا بتاج خلافت و دواج ولایت بیاراست ـ

انجام : الهی بکرم کریمی خویش ـــ جمیع بندگان را بهشت کرامت کنی و بشرف پاک مشرف گردانی و جمله سختی [های] دین و دنیا را آسان گردانی بمنه و کمال کرمه و فضله ـ

۴۱۰ / ۴۰۲ حدیقه القادریه*

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری ـ ۳۰ ورق، ۸ × ۵ انچ، ۱۵ سطر ـ ناقص الاول و الاوسط و الاخر ـ

مؤلف این رساله که در تعریف و تعداد ابدال و اقطاب و اوتاد و غوثین و نجباء وغیره تألیف شده، رمضان بن شیخ حاجی بن شیخ عبدالواحد (۲ل س ۱۱) نام دارد ـ

چون ذکری از بیت مولانا جامی متوفی ۸۹۸ھ/۱۴۹۲ء درین رساله آمده (۱۳ ل) معلوم است که بعد ازین تاریخ نوشته شده ـ مؤلف در بیان مطالب این رساله که هیچ ابواب و فصولی ندارد اغلب از آیات قرآنی استفاده کرده ـ در آخر این رساله ۸ ورق از

* ورق ۳ل، س ۳ ـ

Marfat.com

کتاب ''مجموعهٔ سلطانی'' (ایوانو ۱۰۴٦؛ ایتھے ۲۵۵۱؛ شیرانی ۲ : ۳۰۲) که در مسائل فقه و عبادات میباشد نیز مجموع است ـ نسخهٔ دیگری ازین رساله را نتوانسم در فهارس معروف پیدا کنم، بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد ـ

آغاز: ـ ـ ـ وما تغی درشان اوست و خطاب رب‌الارباب ''قل انکنتم یحبون الله فالتبعونی یحببکم الله'' شایان اوست ـ

انجام: من کل الوجوه طریق انفراد از هر ذره قبول کرده خود را بجائی رسانده که در آمدن بمرتبهٔ وصال و روية لایزال هیچ شی مانع ـ ـ ـ ـ

—— : o : ——

Marfat.com

مفتاح الجنان

۴۱۱
۴۰۶

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - ۲۹۷ ورق ، $9\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2}$ انچ ، ۲۱ سطر - کرمخورده -

مؤلف این اثر که در مسایل فقهی و دینی و فضایل کلمه و نماز و روزه و زکوٰة و حج و اوراد وغیره میباشد **محمد مجیر** بن وجیه الدین است که ذکرش قبلاً درین فهرست (صفحه ۳۰۴) رفت و در اواخر قرن هشتم هجری میزیسته- در مقدمه گفته است که چون مردم از فهم زبان عربی قاصر اند او مطالب فقهی و مذهبی را از کتب معتبر جمع آورده و بفارسی بیان نموده است و خود را بردار زادهٔ مولانا **ضیاءالدین**[1] صاحب "تفسیر مغنی" مینویسد- این کتاب مشتملست بر مقدمه و ۲۵ باب بقرار زیر:

۱- در فضیلت کلمهٔ تهلیل و ذکر و استغفار و درود ۲- در فضیلت وضو و غسل و مسواک ۳- در فضیلت نماز و ادا کردن آن باجماعت ۴- در فضیلت روزه ۵- در فضیلت زکوٰة و صدقات ۶- در ثواب نیت ۷- در فضیلت ادب ۸- در فضیلت حلم و تواضع و بیان غضب و کبر وغیره ۹- در حیاء ۱۰- در بیان صدق و کذب و نگاهداشتن زبان ۱۱- در فضیلت صله رحم و حسن خلق ۱۲- در فضیلت شکر ۱۳- در فضیلت صبر و رضا ۱۴- در بیان مناجات ۱۵- در فضیلت نماز و دعاء ۱۶- در بیان ادعیه عصمت و عافیت ۱۷- در بیان بعضی ادعیه برای دفع زحمتها ۱۸- ادعیه برای زیادت شدن حافظه ۱۹- در فضایل متفرق

۱- بنظرم ضیاءالدین برنی صاحب تاریخ فیروز شاهی باشد-

Marfat.com

۲۰ - در عصمت از عذاب قبر ۲۱ - در اسباب غنا و فقر و قضاء ۲۲ - در فواید و فضیلت هر چیزی از خوردنیها ۲۳- در بیان حکایات عدل بعضی از خلفای راشدین و ملوک ماضیه ۲۴- در بیان علامات قیامت ۲۵- در بیان نماز و دعاهای مواسم و شهور متبرکه و مشهور-

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد مر خالق احد و رازق صمد را که برگزید بشر را.....

انجام: از همه رنجها و آفتها و علتها محفوظ دارد - دعای بزرگوار اینست: بسم‌الله الرحمن الرحیم - صوان الله بلاء المیزان و منتهی العلم و مبلغ الرضا.....ولاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم برحمتک یاارحم الراحمین - والله اعلم بالصواب - تمت هذاالکتاب -

۴۱۲ / ۴۰۳ نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق اوایل قرن دوازدهم هجری - در حدود ۲۱۰ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۹ سطر - کرمخورده و پوسیده - ناقص الاول و الاوسط والاخر -

اوراق این نسخه پس و پیش و غیرمرتب و از هم جدا شده است بطوریکه بسختی و بمشکل میتوان ازش استفاده کرد -

۴۱۳ / ۴۶۰ خیر البیان (عکس)

بخط نستعلیق بهار تولی (تولبی؟)، بتاریخ ۲۰ رمضان ۱۰۶۱ هـ/۱۶۵۱ع - برای بی‌بی خیر خاتون - ۳۳۲ صفحه، ۶ × ۵ انچ، ۱۱ سطر -

مؤلف این تألیف که هیچ ابواب و فصولی ندارد و دربارهٔ مسایل تصوف و مذهب و فقه مثل حقیقت و طریقت و معرفت و قرب الهی و صبر و شکر و رضا و قناعت و طلب پیر

Marfat.com

و ذکر خفی و عذاب قبر و حساب قیامت و کلمه و شهادت و نماز و روزه و زکوٰة و حج و طهارت و نمازِ جنازه وغیره در عنوانات متعدی نوشته شد، حضرت **بایزید انصاری** متولد ۹۳۲ھ/۱۵۲۵ء و متوفی ۹۸۰ھ/۱۵۷۲ء معروف به **پیر روشان** میباشد ـ ایشان بودند که بوجوه دینی و دنیوی علیه **اکبر اعظم** (۹۶۳ - ۱۰۱۴ھ/۱۵۵۶ - ۱۶۰۵ء) یکی از شاهان مغول هند قیام نموده و دو بار در مقابل قشون او بر سر پیکار بوده و افواج شاهی را در نواحی 'تیراه' ـــ نزد پیشاور شکست فاش داد ـ

مؤلف این کتاب که اصلاً به زبان پشتو نوشته شد مطالب را از قرآن و حدیث اتخاذ نموده ـ بعضی جاها اقوال صحابه و روایات دیگر عربی را نیز نقل کرده ـ اغلب آیات و احادیث و روایات را اول بفارسی و بعد به پشتو ترجمه نموده ـ جملات ربط و نظرات خود را نیز اغلب به پشتو نوشته ـ در مقدمهٔ مختصری آیات و احادیث را به هندوی (اردوی قدیم) نیز ترجمه کرده ـ علاوه بر کتاب حاضر ایشان آثار متعدد دیگر مانند صراط‌التوحید، فخرالطالبین، مقصود المؤمنین (عربی) و حالنامه، نیز دارند ـ

اصل این نسخهٔ وحیده که مولانا عکسی ازانرا فرأهم ساخته اند در دانشگاه توبینگن (Tubingen) در آلمان است ـ بنا به نوشتهٔ آقای **قدوسی** (تذکرهٔ صوفیای سرحد ص ۱۸۴، ۱۸۸) عکسی دیگر از این نسخه در کتابخانهٔ پشتو اکیڈیمی پیشاور نیز محفوظ است ـ این کتاب که یکی از نوادر است، از طرف اکیڈمی مزبور در سال ۱۹۶۷ء بچاپ رسیده ـ دربارهٔ نسخهٔ اثر حاضر رجوع شود به مقالهٔ آقای دکتر مارگنستهائرن (Morgenstierne) که به سال ۱۹۳۹ء در "New Indian Antiquery No. V" بچاپ رسیده و دربارهٔ مؤلف مقالهٔ مرحوم دکتر مولوی **محمد شفیع** را که بعنوان "بایزید انصاری" در دائرةالمعارف اسلامیهٔ اردو در لاهور بطبع رسیده، باید نگاه کرد ـ

اثر حاضر ازین لحاظ نیز دارای اهمیتی است که نمونهٔ از زبان هندوی در زمان اکبر اعظم را دارد ـ

Marfat.com

آغاز مقدمه : یا بایزید! اکتب علی بدایةالکتاب بتعظیم‌الحروف بسم‌الله .....
بنویس بر آغاز کتاب به بزرگی و به درستیِ حروفها[ی] بسم‌الله .....

آغاز کتاب : بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم بدایةالکتاب ـ

یا بایزید! اکتب حمدی حمداً کثیرا یبدو رضائی اذا قال من حمدی انسان .....[1] اکتب فی هذاالکتاب صلواة علی خاتم‌الانبیاء و علی آله .....[2]
سپاس و ستایش من بنویس که خوشنودی من پیدا می شود چون مرا ثنا می گویند .....
بنویس درین کتاب صلوٰة بر خاتم انبیاء محمد علیه السلام ..... بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم ـ
پنامه دخدائے چی بخشاینده دے مهربان ـ معنی پنامه دخدائے [چه] پخدایئی دی عیان ـ
اغازد کتاب ـ

انجام : ذالک بان‌الله نزل‌الکتاب بالحق ..... خدای فرو فرستاد کتاب را یعنی قرآن
را بحق و راستی ..... بیان دے چه قرآن :
یعذب‌الله الانسان بسبب العصیان ..... عذاب میکند الله تعالی آدمی را
بسبب گناهان ..... هادی ویلے دے رحمت دخدائے پهدۀ دا کلام ـ
بعد ازین بیت زیر از طرف کاتب نوشته شده :
هر آن حرف را کز قلم رانده ام
به خوننابۀ دیده را مانده ام

۴۱۴
۴۰۹

طعن بر مجتهدین

بخط نسخ عبدالله بن صدرالدین محمد شیرازی، بتاریخ ۱۱۰۷ه‍/۱۶۹۵ء در طهران ـ
۳۲ ورق، $6\frac{3}{4} \times 4$ انچ، ۱۶ سطر ـ

در مبحث سلوک و مسایل مذهبی این رساله یکی از آثار محمد بن ابراهیم صدرالدین شیرازی معروف به ملا صدرا است که طبق ریو در ۱۰۵۰ه‍/۱۶۴۰ء فوت کرده ـ کاتب

۲،۱ - اینجا تقریباً دو صفحه عبارات عربی است ـ

Marfat.com

نسخه که پسر ملا صدرای شیرازی است بر سر ورق نسخه مهر اسم خود بتاریخ ۱۱۰۵ھ/ ۱۶۹۳ء ثبت نموده و معلوم است که در حقیقت این مهر دو سال قبل از تکتیب این نسخه ساخته شده بود و او موقع کتابت نسخهٔ حاضر همان مهررا بر سر ورق زده ـ دو مهر دیگر نیز از فخرالدین محمد بتاریخ ۱۱۹۱ھ/۱۷۷۸ء در اول و آخر نسخه ثبت است ـ درین رساله او مفتیان و کسانی را که دربارهٔ درویشان کلمات سخت و سست میگفتند، هدف انتقاد خود قرار داده ـ عمده اهمیت این نسخه اینکه بدستخط پسر مصنف است ـ

این رساله با نسخهٔ ''الواردات القلبیه'' که بزبان عربی است، مجموع است ـ

رش : ریو ۸۲۹/x

آغاز : سپاس و ستایش بی انتها پروردگاری را سزاست که صحیفه‌نامهٔ قدسی‌خامهٔ پاکانرا که کتاب مسطور ورق منشور است، مصحف آیات بینات خودش گردانید ـ ـ ـ

انجام : با یار اگر آرمیده باشی همه عمر — لذات جهان چشیده باشی همه عمر
هم آخر کار مرگ باشد وانگه — خوابی باشد که دیده باشی همه عمر

—: o :—

Marfat.com

فن شکار

رساله تیر اندازی

۴۱۵
۴۲۰

بخط نستعلیق ، در حدود ۱۱۶۴ھ/۱۷۵۱ء - ۶ ورق ، ۷ × ۴ انچ ، ۱۳ سطر -

در مسایل و فواید و عیب‌های تیر اندازی این رسالهٔ خوبی از مؤلفی است که اسمش ناشناخته ماند - او مطالب را از آیات قرآنی و احادیث نبوی و اقوال حضرت علی رض اتخاذ و بعبارات سلیس فارسی بیان نموده -

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم - قال النبی صلی الله علیه وسلم اعلمو اولادکم سهم الرمی - یعنی بیاموزید امتان مرا و فرزندان خود را تیر اندازی و فواید دانستن [این علم]، استادان مقدمان گفته اند که هر کس بتعلم استاد این کار میکند - - -

انجام: دیگر شرط کشیدن اینست که اول نرم کشیدن در تیر تا کار او بصلاح آید والله تعالی اعلم بالحق والصواب و الیه المرجع والمآب -

Marfat.com

زبدة الصرف

بخط نسخ کم نظیرِ اعظم ابن عالم دانیال، کمی قبل از ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء - ۱۶ ورق ،
$10\frac{1}{4} \times 5\frac{3}{4}$ انچ، ۵ سطر -

مؤلف این اثر که بنام ''زبدۂ ظهیر'' و ''رساله زبده'' نیز یاد شده، **ظهیر** ابن محمود ابن مسعود العلوی است - دربارۂ زندگانی مؤلف اطلاعاتی در دست نیست ولی از روی سبک نگارش و قراین دیگر با اطمینان میتوان گفت که او در اواسط قرن نهم هجری میزیسته -

بر سر ورق و آخر این رساله که در علم صرف و نحو زبان عربی تألیف شده مهرهای اعظم (کاتب) بتاریخ ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء ثبت است و میرساند که او در همین حدود این نسخه را نقل کرده است -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانۂ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرۂ شیرانی شماره ۱/۲۱۶۹) نیز محفوظ است - این رساله درسال ۱۸۰۵ء در کلکته و بعد ازان چندین مرتبه در شهرهای دیگر پاکستان و هند بچاپ رسیده - دو نسخۂ صرف عربی نیز درین مجموعه محفوظ است -

رش : ریو ۵۲۴؛ ایتھے ۲۴۱۱/۴؛ ایوانو ۱۴۵۸-۵۹؛ ڈھاکه ۲۲۷ -

آغاز: الحمدلله الموصوف التصریف - - - بدان علمک الله تعالی - اسماء و افعال بر چهار گونه است ، صحیح و مهموز و معتل و مضاعف - اما صحیح آن باشد که حرفی از حروف اصلی - - - - - - -

Marfat.com

انجام : هر جا که دو تاء در اول کلمه شوند [جایز] باشد که یکی را حذف کنند برای تخفیف قرأة چون تنزل و تناها ـ

۴۱۷/۴۱۰

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۷ ورق، $9\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۱۳ سطر -

آغاز : الحمد الله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة علی رسوله محمد و علی آله اجمعین بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین که جمله اسماء و افعال بر چهار نوع است صحیح و مهموز و مضاعف و معتل ـ

انجام : در دوم ادغام کردند و الف وصل در اولش در آوردند چنانکه اظهر و اثاقل ـ

۴۱۸/۴۱۱

نسخهٔ دیگر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۰ ورق، $9\frac{1}{2} \times 6$ انچ، ۱۶ سطر -

آغاز و انجام این نسخه با نسخهٔ قبل یکی است ـ

Marfat.com

۴۱۹
۴۱۳

صرف میر

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۴ ورق، $10\frac{1}{4} \times 5\frac{3}{4}$ انچ، ۹ سطر-

مؤلف این تألیف که بنام ''تصریف سید شریف'' و ''جامع القوانین'' نیز یاد شده میر ابوالحسن علی بن محمد بن علی معروف به سید شریف جرجانی متولد ۷۴۰ھ/۱۳۳۹ء و متوفی ۸۱۷ھ/۱۴۱۴ء است - او مصنف چندین اثر مهم عربی و فارسی دیگر نیز میباشد که مهتمرین آنها ''کتاب التعریفات والاصطلاحات'' است - رسالهٔ حاضر در صرف و نحو عربی است که بزبان فارسی نوشته شده -

دو نسخهٔ عربی که آنهم در صرف عربی است بااین رساله مجموع است - این رساله در سال ۱۸۰۵ء درکلکته و بعد ازان چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسیده -

دو نسخه ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۲/۲۱۴۹، ۳/۲۲۴۷) نیز محفوظ است -

رش : ریو ۵۲۲؛ ایتھے ۹ - ۲۴۰۶؛ باڈلین ۱۶۵۳؛ بانکی پور ۹ : ۱، ۱۷ : ۴، ۱۳۵؛ بلوشه ۲ : ۹۳۱/۴ -

آغاز: بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغت عرب بر سه قسم است، اسم است و فعل است و حرف -

انجام : و آن سه که مؤنث را بود چون ضُربیٰ، ضُربیانِ، ضُربیاتٌ -

Marfat.com

۴۲۰/۴۱۲

میزان الصرف

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۱ رجب المرجب سنه ۳۶ [عالمگیری = ۱۱۰۴ھ/۱۶۹۲ء] -
۸ ورق ، $9\frac{1}{2} \times 6$ انچ ، ۱۲ سطر - ناقص الاخر -

علاوه بر تاریخ کتابت (سنه ۳۶) از روی کاغذ و خط وغیره نیز این نسخه تکتیب اوایل قرن دوازدهم هجری بنظر میرسد - نام مؤلف این رساله که در صرف زبان عربی نوشته شد، **صفی بن نصیر** متوفی ۸۱۹ھ/۱۴۱۷ء است - او معاصر **سید شریف** جرجانی، صاحبِ ''صرف میر'' (شماره ۴۱۹) بوده -

درین نسخه توضیحات و تصریحات بیشتری نیز در بین السطور و حواشی داده شده - این رساله را بنام ''میزان واقع'' نیز یاد کرده اند - رسالهٔ حاضر در سال ۱۸۰۵ء در کلکته و بعد ازان چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بچاپ رسیده -

نسخه‌ای ازین رساله در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۲/۵۸۵) نیز محفوظ است -

رش : ایتھے ۲۳۱۴؛ ربو ۵۲۳؛ باڈلین ۱۶۶۲؛ بلوشه ۲ : ۹۳۱؛ بانکی پور ۱۷ : ۱؛ ڈھاکه ۲۲۲ -

آغاز: الحمد الله رب العالمین و العاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله و آله اجمعین -
بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین که جمله افعال متصرفه بر سه نوع است -
ماضی و مستقبل و حال -

انجام : از مضارع مجهول و علامت مضارع را دور کن و میم مفعول ---- تا اسم مفعول گردد ---

Marfat.com

۴۲۱
۴۱۵

ضابطهٔ تصریف*

بخط نسخ که مایل بخط دیوانی کم نظیر است ، بدست اعظم ابن عالم دانیال در حدود ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء - ۲۴ ورق، $10\frac{1}{4} \times 5\frac{3}{4}$ انچ، ۷ سطر -

در صرف و نحو عربی این رساله از مصنفی است که اسم خود را هیچ جا در رساله ذکر نکرده، البته اینقدر میدانیم که او این تألیف را بنام شمس الدین **ابراهیم شاه شرقی** حاکم جونپور (۸۰۳—۸۴۴ھ/۱۴۰۰—۱۴۴۰ء) معنون ساخت (ص ۳، س ۱، ۲) - بنا برین معلوم است که در ربع اول قرن نهم هجری میزیسته و معاصر **ظهیر علوی** صاحب ''زبدة الصرف'' (شماره ۴۱۶) بوده -

رسالهٔ حاضر مشتمل است بر مقدمه و دو فصل بقرار زیر :

فصل اول در تصریف کلمات و فصل دوم در بیان تغییرات -

مهرهای اعظم (کاتب نسخه) بتاریخ ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۸ء، بر اوراق نسخه ثبت است - دو رسالهٔ صرف بزبان عربی نیز با این رساله مجموع است -

چون ذکر نسخه‌ای ازین رساله را نتوانستم در فهارس معروف پیدا کنم ، یکی از نوادر بنظر میرسد -

آغاز: الحمد الله الذی صرف السقام عز الکلام بعلاج علم الادب و الصلوة علی رسوله محمد و آله ----- این مختصریست در علم صرف بعبارة پارسی صرف تا پارسی خوانان بوسیلهٔ الفاظ مألوفه با قواعد غیر مألوفه الفت یابند -

انجام: و قیاس این ابدال بواو است چون ---- و حذف تاء چون اسطاع بسطیع در استطاع بستطیع ---- و چون تنزل و تناهی که در تتنزل و تتناهی -

---

* ص ۲، س ۶ -

Marfat.com

۴۲۲
۴۰۴

تاج المصادر و اسامی ترکی

بخط نستعلیق گل محمد هانسوی بتاریخ ۱۱۵۴ھ/۱۷۴۱ء - ۷۵ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۱۳ سطر -

مؤلف این اثر که بزبان ترکی نوشته شد، **حاجی تا شکندی** است که معاصر شاهزاده **محمد معظم** بوده (ورق ۳ ا) که بلقب شاه عالم اول (۱۱۱۹ -- ۱۱۲۴ھ / ۱۷۰۷ / ۱۷۱۲ء) بر تخت سلطنت دهلی جلوس کرد - تاریخ تألیف این اثر ۱۱۱۳ھ / ۱۷۰۱ء است چنانکه از کلمات تاریخ (در بیت انجام) برمیآید - چون در قطعهٔ تاریخ اسم شاهزاده **محمد رفیع الدرجات** را نیز برده که درسال ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء برای چند ماه بحکومت رسیده بود ، معلوم است که او این کتاب را برای تعلیم شاهزادگان تألیف نموده بود -

کتاب در قواعد دستوری زبان ترکی است که کسی آنرا جمله بجمله بفارسی برگردانیده - اسم مترجم معلوم نشد - در ۲۲ ورق اول دربارهٔ افعال و اسماء بحث کرده - از ورق ۲۲ تا ۳۶ فرهنگ مصادر و از ورق ۳۶ تا ۷۵ اسمای ترکی را با ترجمهٔ فارسی آنها بترتیب حروف تهجی نقل نموده - در مقابل تمام مصادر، کلمات زبان عربی را نیز نوشته و اسماء را فقط بفارسی ترجمه کرده - مقدمه را که بزبان ترکی است بفارسی یا عربی ترجمه نکرده -

در آخر این اثر (از ورق ۷۵-۸۰) رساله ایست که دران دربارهٔ معراج رسول مقبول و مقام آنحضرت صلعم سخن رفته - این رساله را نیز مؤلف جمله بجمله بفارسی ترجمه کرده است -

نظر به کم بود نسخ و تاریخ کتابت، یکی از نسخه های با ارزشی است -

آغاز: الحمد الله رب العالمین ، قدراتی بیرلا بیز لارنی تشریف بیریب مخلوق ارا آدم یراتدی

انجام: تاریخی بولدی که "قیلب" اختتام " کاف الف حقدی و ترکی" تمام

Marfat.com

۴۲۳ الادوار و الاکوار (رساله)

۴۲۴

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۵ ورق ، $\frac{۱}{۲}$ ۸ × ۶ انچ ، ۱۶ سطر - ناقص‌الاول -

درعلم نجوم و کواکب این رساله یکی از آثار نادر شیخ الرئیس **ابو علی سینا** متوفی ۴۲۸ھ / ۱۰۳۶ء است -

آغاز: ---- خواهیم که در رساله باز نمائیم دورهای کواکب و آنچه از وی پدید آید و آنچه در خورد این رساله باشد بیاوریم -

انجام: و همه در جهان عمارت بعمارت در[1] عبادت مشغول شوند و آواز از میان خلق برخیزد - تمت الرساله فی‌النجوم -

۴۲۴ بحرالغرائب

۴۱۶

بخط نسخ کبیر محمد الحسینی بتاریخ ۱۴ رجب ۱۰۹۹ھ/۱۶۸۸ء - ۹۶ ورق ، ۷ × $\frac{۱}{۲}$ ۴ انچ ، ۱۷ سطر -

در علم تکسیر و نجوم وغیره این رساله یکی از تألیفات **محمد** بن شیخ **محمد** الهروی است که شاگرد **شمس‌الدین محمد** اسفزاری و معاصر امیر **علیشیر** نوائی متوفی

۱- در اصل: و -

Marfat.com

۹۰۶ھ/۱۵۰۰ء بوده ـ او این رساله را بفرمایش و بنام **امیر علیشیر** تألیف نموده ـ

علاوه بر تکسیر اسمای باریتعالی و شرح و تبیین نود و نه نام باریتعالی، معانی اسماء را هم بیان نموده و نیز اینکه با ورد یک نام چه نوع مرادات بر آید و با تکسیر آن نام چه کارها انجام پذیرد و برای دفع کدام بلیات آن نامها مؤثر است ـ در آخر اصول و قواعد و روش علم تکسیر را نیز شرح داده ـ

ذکر **محمود** شبستری متوفی ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء صاحبِ مثنوی "گلشن راز" نیز نیز درین رساله آمده ـ یکی از رسایل مفید و نادر است

تحفة الغرائب او (ریو ۸۷۱) که آنهم در علم رمل و نجوم است در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۱/۹۲۵) محفوظ است ـ

رش : آصفیه ۲ : ۱۶۷۴ ـ

آغاز : الحمد الله ولیه وهوالذی له الاسماء الحسنی ـــــــ اما بعد بر رأی ارباب الباب پوشیده نماناد که اکابر اولیاء درا خواص اسماء الله تبارک و تعالی رسایل و کتاب نوشته اند

انجام : امل واثق و رجاء صادق [آن] که این کتاب مبارک ، معمول بجمیع خواص و عوام گردد و همگنان ازان فایده گیرند و جامع مسکین را بدعاء خیر فاتحه باخلاص مدد کنند، والله الموفق و المعین ـ

۱ ـ دراصل : و ـ

Marfat.com

۴۲۵ رساله در رصد و نجوم
۴۲۲

بخط نستعلیق اواخر قرن دوازدهم هجری - ۱۳ ورق، $8\frac{1}{2} \times 6$ انچ ، ۱۵ سطر - ناقص الاخر -

مؤلف این رساله که در علم نجوم و هیئت وغیره است ، اسم خود را **خیر الله** مینویسد - بگمان غالب این دانشمند یکی از اولاد و احفاد **لطف الله** مهندس بن استاد **احمد** معمار لاهوری است - پدرش لطف الله تا سال ۱۰۹۲ھ/۱۶۸۱ء بقید حیات بوده -

خیرالله ''تحریر اقلیدس'' از **نصیرالدین** طوسی متوفی ۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء را در سال ۱۱۴۴ھ/۱۷۳۱ء (ایتھے ۲۲۶۵)و''تحریرالمجسطی''او را بتاریخ ۲۴ محرم ۱۱۶۰ھ/۱۷۴۷ء بعنوان''تقریب التحریر'' از عربی بفارسی ترجمه نمود - این ترجمهٔ دوم را پسرش **محمد علی** ریاضی کمی بعد از ۱۱۶۱ھ / ۱۷۴۸ء و چندی قبل از وفات پدرش پاک نویس کرده و مقدمه ای بران نگشته (استوری ۲ : ۳۷؛ ایوانو ض ۴ : ۹۵؛ بانکی پور ۱۱ : ۷۰) بنا برین معلوم است که وفات **خیر الله** بین ۱۱۶۱ و ۱۱۶۲ھ اتفاق افتاد -

آغاز : بر خرد خرده بین و واقفان رموز ایجاد و تکوین مخفی نماند که چون شرافت علم نجوم و علو رتبت آن [و] احتیاج خلق بدانستنِ وی، محتاج بیان نیست -

انجام : و طریقش آنست که زمینی را هموار سازند بقدر دوازده ذرع در دوازده ذرع و بران خطهای مربع بزنند - پس در یک زاویهٔ مربع یک سیخ اسطوانی

Marfat.com

۴۲۶/۴۶۲

دیوان غزلیات غالب (عکس ـ چند برگ)

بخط نستعلیق بتاریخ ۲۳ شوال مطابق ۲۱ ژانویه ۱۸۳۸ء مطابق سنه احد جلوس [ظفر] بهادر شاه ـ ۱۳ برگ ، ۴ × ۳ انچ ، ۱۵ بیت ـ ناقص الاوسط ـ

عکس چند صفحه از دیوان غزلیاتِ فارسی مرزا اسدالله خان **غالب** دهلوی متوفی ۱۲۸۵ھ / ۱۸۶۹ء است ـ

نسخهٔ حاضر مشتمل است برقسمتی از مقدمه، غزلی در ردیف الف ، چند غزل در ردیف دال ، لام، میم، ها، یاء و صفحهٔ آخر خاتمه ـ در چهار صفحه غزلیات را در حواشی نیز اضافه نموده اند که بدستخط خود **غالب** است ـ

از لحاظ تاریخ کتابت این نسخه تاکنون قدیم ترین نسخهٔ دنیاست و اصل این نسخه در کتابخانهٔ پرفسور سید **وزیرالحسن** عابدی ، در لاهور محفوظ است ـ

در تصحیح دیوانی که در سال ۱۹۶۹ء میلادی از طرف دانشگاه پنجاب ، لاهور بچاپ رسیده ، ازین نسخه نیز استفادهٔ کامل شده ـ

آغاز : یگانه یزدانرا بزبانیکه بخشیدهٔ اوست سپاس گزارم .

انجام : غالب اگر این فن سخن دین بودی
این دین را ایزدی کتاب این بودی

تمام شد بتاریخ . . . . از درستی فراغ دست داد ـ

Marfat.com

۴۲۷ / ۴۶۴ خطبهٔ جمعه و غزل قصوری

بخط میاں احمد دین کهیم کرنی - قصیدهٔ عربی بخط نسخ و غزل فارسی بخط نستعلیق
۲۴ × ۵ انچ -
این نسخه بصورت کتاب نیست بلکه بصورت فرمان یک برگی نوشته شده -

گویندهٔ این اشعار مولانا **غلام محی‌الدین** قصوری متوفی صفر ۱۲۷۰ھ/۱۸۵۳ء است - خطبه بصورت قصیده بزبان عربی در توحید است و جمعاً ۲۵ بیت دارد و غزلِ فارسی جمعاً ۹ بیت دارد -

بیت اول قصیده : حمدت‌الله حمداً لا فناه و حد الحمد لا یعلم سواه
بیت آخر قصیده : فرحمت ربنا بحر محیط و فضل الله له لیس انتهاه

غزل فارسی :

برادر دل مبند اندر هوا ها بآب توبه شو پاک از گناه‌ها
کجی بگذار راه راستی گیر که اندر راستی باشد صفاها
مشو در جمع دینار و دراهم که مالک را مآل آید بلاها
هزاران گنج و لشکر جمع کردند که میپرداختند عالی بناها
گه نوشیدند شیر و شهد و شکر گه پوشیدند از دیبا قباها
چو موت آمد همه بیچاره گشتند شدند آخر غریق آبِ فناها[1]
چراغی بر فروز از دین و تقوی . برای گور تنگ و تار جاها
صرفت العمر فی لهو و لعب فاها ثم آها ثم آها [2]
غلام محی‌الدین بگذار غفلت چو از مرگت بگوش آید نداها

در آخر نسخه کلمات زیر مرقوم است :

بارک الله لنا و لکم فی القران الحکیم . . . . . برّ رؤوف الرحیم -

---

۱- کلمهٔ "غریق" درین مصراع را بدون اضافت باید خواند -
۲- این بیت از انوری است که مولانا آنرا تضمین نموده اند -

Marfat.com

۴۲۸/۴۶۳ فتاوی خمس و زکوة و صدقه

بخط نستعلیق محمد لطف الله که مهر خود را بتاریخ ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۹ء ثبت نموده ـ ۷۵×۵ انچ ـ

این نسخه که بصورت کتابی نیست بلکه بصورت فرمانی است چندین قُت دراز ـ اصل فتوی از مولوی **غلام اکبر** خان است که در جواب سوال کسی نگاشته بود ـ سوال این بود که خمس الخمس که در زمان **حضور** سرور کاینات صلعم رایج بود آیا درین زمان نیز جایز است یا نه ـ

مولوی **غلام اکبر** در سال ۱۲۴۶ھ/۱۸۳۰ء این فتوی را داده و مهر خود ثبت نموده ـ بعد ازو چندین تن از مفتیان و علماء که اسمهای شان درج زیر است فتاوی خود را می نوشتند و در پاورقی فتوای اول می چسپاندند :

مولوی سعدالله در سال ۱۲۴۹ھ/۱۸۳۳ء ، مولوی حبیب الله در ۱۲۶۴ھ/۱۸۴۸ء ، مولوی محمد لطف‌الله (کاتب) در ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۹ء ، مولوی محمد شریف در ۱۲۷۲ھ/ ۱۸۵۵ء ، مولوی منصور علی در ۱۲۷۳ھ/۱۸۵۶ء ، مولوی ظهور الحق در ۱۲۷۸ھ/ ۱۸۶۱ء ، باز مولوی غلام اکبر در سال ۱۲۸۰ھ/۱۸۶۳ء ، مولوی عبد الحی در ۱۲۸۱ھ/ ۱۸۶۴ء ، مولوی محمد یوسف محمد در ۱۲۸۱ھ/۱۸۶۴ء ، و باز در ۱۲۸۴ھ/۱۸۶۷ء ، و مولوی عبدالقادر در ۱۲۸۴ھ/۱۸۶۷ء .. علاوه بر خمس مفتیان نامبرده دربارهٔ زکوة و صدقه نیز فتوی و نظر داده اند ، که آیا برای سادات درست است یا نه ـ

آغاز : دادن زکوة بنی هاشم را بر قول مضی به و ظاهر المذهب و ظاهر ـ ـ ـ آری در غیر ظاهرالروایت یعنی روایت نوادر ابو عصمه از امام ـ ـ ـ نقل کرده ـ

انجام : شعرانی بازگفته که درین نظرست چه منع **رسول الله** صلعم منع تحریم است پس گنهگار خواهد شد ـ میگویم که قول شعرانی را تائید میکند حدیث : اخذ الخمس ـ ـ ـ

Marfat.com

تاریخ

۴۲۹ / ۴۵۹ مطلع السعدین و مجمع البحرین ج ۱، ۲ (عکس)

بخط نستعلیق کمال الدین عبدالرزاق بن اسحق سمرقندی [مؤلف] بتاریخ ۷ شعبان ۸۸۱ھ/۱۴۷۶ء - ۳۳۷ ورق، ۱۱ × ۹ ½ انچ، ۳۱ سطر.

مؤلف این اثر گرانبها که تاریخ سیاسی تیموریان ایران است، کمال الدین **عبدالرزاق** بن اسحق سمرقندی متوفی ۸۸۷ھ / ۱۴۸۲ء میباشد. در جلد اول این تألیف احوال مملکت را از تولد **ابو سعید** چنگیزی گرفته تا مرگ **امیر تیمور** (۷۰۴—۸۰۷ھ/ ۱۳۰۴—۱۴۰۴ء) و جلوس **خلیل سلطان** در سمرقند بیان نموده و جلد دوم دارای وقایع از جلوس **شاهرخ** در هرات تا جلوس ثانوی ابوالغازی **سلطان حسین** بایقرا (۸۰۷—۸۷۵ھ/ ۱۴۰۴— ۱۴۷۰ء) میباشد.

طبق آقای **تقی** دانش پژوه (نشریه ۱ :۱۹۹) او این کتاب را در محرم ۸۸۰ھ/۱۴۷۵ء ''بانتها رسانده'' - ولی بنا به اطلاعاتی که خود مؤلف در آخر مجلدات نسخهٔ حاضر داده میدانیم که او جلد اول این تاریخ را در جمادی الاخر ۸۷۱ھ / ۱۴۶۶ء بپایان رسانیده و بعد بتاریخ ۲۷ رجب المرجب ۸۷۵ھ/ ۱۴۷۰ء آنرا پاک نویس کرده و در ۸۷۷ھ/۱۴۷۲ء نقلی دیگر ازان برداشته و جلد دوم را بتاریخ ربیع الاول ۸۷۵ھ / ۱۴۷۰ء باتمام رسانیده و بتاریخ ۷ شعبان ۸۸۱ھ/۱۴۷۶ء نسخهٔ کاملی ازان تهیه کرده و تاریخ اتمام را از لفظ ''فاض'' استخراج نموده - بنا برین تاریخ اتمام این تاریخ ۸۸۱ھ اصح است.

علاوه بر اینکه نسخهٔ قدیمترین است و صحیح ترین تاریخ تألیف را میرساند عمده اهمیت این نسخه اینست که بدستخط مؤلف کتابت شده و بنا برین یکی از نسخ اصح و اکمل جهانست.

Marfat.com

اصل این نسخه در کتابخانهٔ مسجد سلیمیه ادرنه (ترکیه) محفوظ است که مولانا محمد شفیع در ۱۹۶۰ میلادی میکروفیلم آنرا فراهم آورده و عکس آنرا تهیه نموده اند ـ

جلد دوم این تاریخ را که وقایع سال ۸۰۷–۸۷۵ھ را در بر دارد، مولانا در سال ۱۳۶۰ھ/۱۹۴۱ء تا ۱۳۶۵ھ/۱۹۴۵ء در لاهور بچاپ رسانیده اند ـ

رش : ریو ۱۸۱ب؛ ایتھے ۱۹۲؛ ایوانو ۸۱ ؛ باڈلین ۱۶۳؛ بانکی پور ۶ : ۱۶۹؛ ادبیات ۴۲۸؛ مرکزی ۲۴۶۷، ۵۳۱۳ ؛ نشریه ۱ :۱۹۸؛ استوری ۲۹۳ ـ

آغاز(ج۱) :حسن مطلع انوار اخیار در افتتاح مقال و لطف مظهر آثار اخبار در ایضاح مبدء و مآل

حمد رزّاقسیت کز یک رشحهٔ تقدیر او
پنج حس و چار طبع و شش جهت آمد پدید

پادشاهی عظم سلطانه که فروغ طلعت سلاطین عالم از طلوع آفتاب عنایت او تواند بود ـ

انجام (ج۲) : الهی ـــ از دریاء فضل بی کرانت قطرهٔ نصیب این لب تشنگان گردان و از زلال احسان بی امتنانت جرعهٔ بکام این سوختگان چکان

چارهٔ ما ساز که بی یاوریم گر تو نسازی بکه رو آوریم
از پی تست این همه امید و بیم هم تو ببخشای و ببخش ای کریم

فرغ قلم التحریر ـــ

Marfat.com

۴۳۰
۴۶۹

مجمع التواریخ السلطانیه

یا

زبدة التواریخ بایسنغری (عکس)

بخط نستعلیق، ۶۵۱ برگ که هر برگی دارای عکس دو صفحه است - ۱۱ × ۸ انچ، ۲۷ سطر - صفحهٔ اول خیلی کرمخورده و تقریباً غیر قابل استفاده است -

مؤلف این تاریخ شهاب الدین عبدالله بن لطف‌الله بن عبدالرشید الخوافی بهدادنی معروف به **حافظ ابرو** است که طبق **عبدالرزاق** سمرقندی (صاحب مطلع السعدین) در هرات متولد شد و تحصیلات علوم را در همدان بپایان رسانید - او معاصر **تیمور** (۷۹۰ - ۸۰۷ ه) و شاهرخ میرزا (۸۰۷ - ۸۵۰ ه) بوده و بفرمایش شاهزاده **بایسنغر** میرزا در ۸۲۶ ه / ۱۴۲۳ ع این تاریخ را شروع نموده بود - طبق استوری (ص ۸۸) بتاریخ ۳ شوال ۸۳۳ ه / ۱۴۳۰ ع و طبق آقای **دانش پژوه** (فهرست میکروفیلمهای کتابخانهٔ مرکزی ص ۱۸۳) در سال ۸۳۴ ه/۱۴۳۱ ع در زنجان بدرود زندگانی گفت -

در چهار ربع این تاریخ عالم از آدم تا واقعات سال ۸۳۰ ه / ۱۴۲۷ ع نوشته شد بقرار زیر :

ربع اول در حالات انبیای قبل از اسلام و سلاطین قدیم ایران - دوم در حالات پیغمبر اسلام صلعم و خلفای اسلام - سوم در تاریخ ایران تا وفات **ابو سعید** ایلخانی و چهارم که بنام زبدة التواریخ بایسنغری موسوم و معروف گشت دارای دو قسمت است - در قسمت اول حالات عهد تیمور و در قسمت دوم حالات **شاهرخ** میرزا بیان شده - مرگ **حافظ ابرو** را فرصت نداد که این تاریخ را باتمام رساند - نسخهٔ حاضر فقط ربع سوم و چهارم کتاب است که مولانا در یاد داشتی آنرا "نسخهٔ خود" گفته اند -

طبق یاد داشتی که از مولانا بجا مانده، استنباط میشود که این عکسها را ایشان از کتابخانهٔ استنبول (ترکیه) فراهم ساخته اند - قسمتی ازین تاریخ بکوشش دکتر **خان بابا** بیانی

Marfat.com

در سال ۱۳۱۷ خورشیدی/۱۹۳۹ء در تهران بچاپ رسید - دو نسخه از ربع سوم این اثر در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب ، لاهور نیز محفوظ است -

رش : باڈلین ۱۶۱ (ناقص) ؛ مجلس ۲۵۷ ؛ بلوشه ۲۷۰ ؛ ادبیات ۳۱۴ ؛ فهرست میکرو فیلمهای مرکزی تهران ۱۸۳ که درانجا نسخه‌های زیادی را نشانداده اند -

آغاز : حمد و ثنا پادشاهی و مالک را که بندهٔ او از --- زوال --- و تحویل مصون و مأمون است -

انجام : از گمرهان دین چو بدان قصه را ظهور تاریخ این قضیه شد از روزگار خلّ ۸۳۰

۴۳۱
فالنامه
۳۹۷

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۶ ورق، ۶ × ۴ انچ، ۱۱ سطر -
ناقص الاخر و کرمخورده -

اسم مؤلف این رساله که در علم نجوم و رمل وغیره است، معلوم نشد - درین رساله چندین نقش برای مراد و مرام‌های مختلف بصورت جدول‌ها دیده میشود - با هر نقش، برجی را که مناسب آنست، نیز ذکر نموده اند -

آغاز: طالع آتشی بادی، خاکی [و] آبی معلوم کند - حمل - روز شنبه مریخ راس درین روز بیماری وقت فجر و شام در زیر درخت در کوچهٔ بلند آفت از سایهٔ جن بود -

انجام : دیگر نقش بیست در بیست [برای] هرکاری مجرب است -

—:o:—

Marfat.com

مجموعهٔ کلام خسرو

۴۳۲
۳۹۹

بخط نستعلیق که متعلق به قرن یازدهم هجری بنظر میرسد - ۹۰ ورق، ۸ × ۶ انچ، ۱۵ بیت - خیلی کرمخورده و ناقص الطرفین -

درین مجموعه، علاوه بر غزلیات و رباعیات و قطعات و مرثیهٔ **سلطان شهید** وغیره یک مثنوی **امیر خسرو** متوفی ۷۲۵ھ / ۱۳۲۵ء در دهلی ، بنام مفتاح الفتوح نیز محفوظ است - ترتیب کلام درین نسخه بدینطور است : غزلیات، مرثیه، مثنوی، رباعیات و قطعات -

این مثنوی (مفتاح‌الفتوح) را **خسرو** درسال ۶۹۰ھ/۱۲۹۱ء بسن چهل سالگی بپایان رسانید - او این مثنوی را بنام و بمناسبت جلوسِ **جلالِ الدین فیروز شاه** خلجی (۶۸۹ - ۶۹۵ھ/۱۲۹۰ - ۱۲۹۵ء) تألیف نمود - ذکر بعضی از فتوحات او نیز درین مثنوی هست -

'فتح نامه' نیز اسم همین مثنوی است - این مثنوی بتصحیح ڈاکٹر **یسین خان** نیازی در سال ۱۹۳۶، ۱۹۳۷ء در اورینٹل کالج میگزین، لاهور و بتصحیح پرفسور شیخ **عبدالرشید** بسال ۱۹۵۴ء در علیگڑھ (هند) بچاپ رسیده -

رش : ریو ۴۱۱؛ باڈلین ۷۵۴؛ ایتھے ۱۱۸۴/۱۱، ۱۱۸۷/۱۳ (مفتاح الفتوح) ؛

آغاز: فخر دول یلی که فلک بهر افتخار خود را بآستانهٔ او انتساب کرد

انجام : آن روی چو برگ ارغوان را نگرید و آن غمزهٔ شوخ جانستان را نگرید
ابروش به نیکوئی دوم دارد لیک چشمش که دوم ندارد آن را نگرید

Marfat.com

۴۳۳
۴۶۶

فرمامین

بخط نستعلیق شکسته‌آمیز بتاریخ ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۰۴۸ه - ۳۳ × ۱۵ انچ، ۷ سطر تمام -

روی کاغذ دبیز این فرمان از طرف **شاهجهان** (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ه) بنام شیخ **محمود** مفتی صادرشده و دران موازی ۱۸۵ بیگهه زمین در پرگنه ملیح آباد بطور مدد معاش باسم او مقرر شد -

مهر بزرگ **شاهجهان** در آغاز و دو مهر کوچک او بر پشت فرمان ثبت است - دو مهر دیگر (یکی از **افضل خان** و دیگری از **بندیداس** ــ غلام شاهجهان) نیز بر پشت این فرمان ثبت است - هشت تحریر در ماه‌های مختلف این سال (۱۰۴۸ه/۱۶۳۸ع) نیز برپشت این فرمان دیده میشود - بعلاوه عبارتی دیگر بر پشت فرمان در پنج سطر بخط شکسته مسطور است که حاکی است جاگیر مذکور بتاریخ ۹ ماه تیر سنه ۸ الهی (۹۷۱ه/۱۵۶۳ع) از طرف **اکبر** بنام شیخ **محمود** مفتی مقرر شده بود و بعد از فوت او بنام اولاد او بدستور سابق از طرف شاهجهان مسلّم شد:

متن فرمان بدینطور خوانده میشود: الله ا دبر

چون بموجب فرمان عالیشان حضرت موازی یکصد و هشتاد و پنج بیگهه زمین از موضع سراوه معموله پرگنه ملیحاباد سرکار لکهنؤ در وجه مددمعاش اولاد فضایلمآب شیخ **محمود** مفتی و خرج خانقاه مقرر بود، درینولا حکم جهانمطاع عالم‌مطاع شرف اصدار و عز ایراد یافت که اراضی مذکور از محل‌قدیم بدستور سابق بشرط قبض و تصرف در وجه مددمعاش اولاد مشارالیه و خرج خانقاه حسب‌المضمن مقرر و مسلم باشد که حاصلات آنرا فصل بفصل [و] سال بسال صرف معیشت خودها نموده بدعاگوئی دوام دولت ابدپیوند اشتغال مینموده باشند - می باید که حکام و عمال و جاگیرداران و کروریان حال و استقبال

Marfat.com

در استمرار و استقرار اینحکم اشرف اقدس اعلیٰ کوشیده اراضی مذکوره را بتصرف آنها باز گذاشته اصلاً و مطلقاً تغییر و تبدیل بدان راه ندهند و بعلت مالوجهات و اخراجات مثل قنلغه و پیشکش و جریبانه و ضابطانه و محصلانه و مهرانه و داروغگانه و بیگار و شکار و ده نیمی و مقدمی و صدئی و قانون گوئی و ضبط هر ساله و تکرار زراعت و کل تکالیف دیوانی و مطالبات سلطانی مزاحمت نرسانند ـ درین باب هر ساله فرمان و پروانچهٔ مجدد نطلبند و اگر در محلی دیگر زمین داشته باشند، آنرا اعتبار نکنند از فرموده تخلف نورزند ـ تحریراً فی تاریخ ۱۴ شهر جمادی‌الثانی سنه ۱۲ جلوس همایون موافق ۱۰۴۸ ه ـ

۴۳۴ / ۴۶۷ فرمان دیگر

بخط نستعلیق شکسته آمیز بتاریخ ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۰۴۸ ه/۱۶۳۸ ع - ۳۳ × ۱۵ انچ، ۷ سطر تمام ـ

روی کاغذ دبیز این فرمان نیز از طرف **شاهجهان** (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ ه) بنام شیخ **فخرالدین** بن شیخ **الهداد** مفتی اصدار یافته و دران سوازی ۱۰۰ بیگهه اراضی در پرگنه بحلور بطور مدد معاش باسم او مقرر شده ـ

یک مهر بزرگ **شاهجهان** بشکل مربع در آغاز و دو مهر مدور او نسبتاً کوچک تر بر پشت فرمان ثبت است ـ مهری از **أفضل خان** و دیگری از **بندیداس** نیز بر پشت فرمان ثبت است ـ هشت تحریر در ماه‌های مختلف ۱۰۴۸ ه/۱۶۳۸ ع نیز بر پشت این فرمان دیده میشود ـ

بعلاوه عبارتی دیگر در شش سطر نیز بر پشت فرمان بخط شکسته دیده میشود که حاکی است جاگیر مذکور بتاریخ ۲۵ شهر رجب ۹۸۱ ه/۱۵۷۳ ع بنام شیخ **الهداد** مفتی معه فرزندان مقرر شده بود و بعد از فوت او بنام شیخ **فخرالدین** بدستور سابق مسلم میشود ـ

Marfat.com

اینک عین فرمان : الله اکبر

چون بموجب فرمان عالیشان حضرت موازی یکصد بیگهه زمین بطناب سن ۱ که بگز الهی هفتاد و هفت بیگهه و هشت بشوه میشود از موضع بهوهر معمولهٔ پرگنه بحلور سرکار لکهنؤ در وجه مددمعاش فقاهت دستگاه شیخ الهداد مفتی معه فرزندان وغیره مقرر بود - او فوت شد درینولاحکم جهانمطاع عالم‌مطیع شرف اصدار و عز ایراد یافت که اراضی مذکور از محلقدیم بدستور سابق بشرط قبض و تصرف در وجه مددمعاش شیخ فخرالدین وغیره ورثه متوفی مذکور حسب الضمن مقرر و مسلم باشد که حاصلات آنرا فصل بفصل و سال بسال صرف معیشت خودها نموده بدعاگوئی دوام دولت ابدپیوند اشتغال مینموده باشند - می باید که حکام و عمال و جاگیرداران و کروریان حال و استقبال در استمرار و استقرار اینحکم اشرف اقدس اعلیٰ کوشیده اراضی مذکور را بتصرف آنها باز گذاشته اصلاً و مطلقاً تغیر و تبدیل بدان راه ندهند و بعلت مالوجهات و اخراجات مثل قنلغه و پیشکش و جریبانه و ضابطانه و محصلانه و مُهرانه و داروغگانه و بیگار و شکار و ده نیمی و مقدمی و صددئی و قانون گوئی و ضبط هر ساله و تکرار زراعت و کل تکلیف دیوانی و مطالبات سلطانی مزاحمت نرسانند - درین باب هر ساله فرمان و پروانچه مجدد نطلبند و اگر در محلی دیگر زمین داشته باشند آنرا اعتبار نکنند و از فرموده تخلف نورزند - تحریراً فی تاریخ ۱۴ شهر جمادی‌الثانی سنه ۱۲ جلوس همایون موافق ۱۰۴۸ هجری -

۴۳۵ / ۴۶۸ فرمان دیگر

بخط شکستهٔ خوانا، بتاریخ ۲۱ شعبان سنه ۱۰ جلوس والا (۱۰۵۸ - ۱۶ [illegible]) ۱۰ سطر تمام -

روی کاغذ عادی این فرمان ازطرف خان جعفر که یکی از امرای عالمگیر (۱۰۶۸ - ۱۱۱۸ھ/۱۶۵۷ - ۱۷۰۷ء) بوده، بنام شیخ سیف الله صادر شده چنانکه مهر او بتاریخ ۱۰۷۴ھ/۱۶۶۳ء در آغاز فرمان ثبت است -

۱- یعنی معمول و رایج -

Marfat.com

اینک عین متن فرمان درج زیر است:

گماشتهای جاگیرداران و کروریان حال و استقبال پرگنه سندیله سرکار لکهنؤ مضاف بصوبهٔ اوده بدانند چون بموجب فرمان عالیشان سعادت عنوان بندگانحضرت خدیو زمین و زمان خداوند مکین و مکان ذریعهٔ امن و امان وسیلهٔ آرامش عالمیان ظل ظلیل ایزد متعال نایب نبیل دادار بیهمال مظهر اتم[1] پروردگار رحمت اعم آفریدگار بانی مبانی جهانبانی مشید قوانین گیتیستانی خلافت پناه ظل [سبحانی]، مرقومه بتاریخ بیست و چهارم شهر جمادیالاول سنه ۱۰ جلوس والا موازی پانزده بیگهه زمین افتاده لایق زراعت خارج جمع از پرگنه مزبور از نصف خریف **قوی بیگ** در وجه معاش شیخ **سیف الله** حسب الضمن مقرر گشته ـ می باید که بر طبق فرمان عالیشان عمل نموده اراضی مزبوره را پیموده و چک بسته بتصرف او واگذاشته اصلاً و مطلقاً تغییر و تبدیل بدان راه ندهند و بوجهی[2] من الوجود طلب و طمع ننمایند که حاصلات آن را صرف مایحتاج خود نموده بدعای بقای دولت ابدالاتصال مواظبت نماید ـ اگر در محلی دیگر چیزی داشته باشد آنرا اعتبار نکنند ـ دربن باب قدغنی تمام دانسته حسب المسطور بعمل آرند ـ بتاریخ بیست و یکم شهر شعبان المعظم سنه ۱۰ جلوس والا قلمی شد ـ

۴

۴۳۶/۴۶۵ لوحههای خطاطی

علاوه بر مخطوطات مذکور، در حدود ۱۶۰ لوحهٔ خطاطی نیز درین کتابخانه محفوظ است که استادان این فن در خطهای مختلف نگاشته اند ـ این نمونهها بر کارتهائی وصالی شده که طول و عرض آنها را ما در برابر هریکی درج نموده ایم ـ جاهائی که خط کوتاه (—) کشیده شده مراد اینست که آنجا نام کاتب یا کتابتِ لوحه مکتوب نیست ـ تصاویر و تفاصیل بیشتری ازین نمونهها و احوال و اطلاعاتی دربارهٔ هنرمندان آنرا بصورت کتابی علاحده که در دست تألیف است، تقدیم خوانندگان گرامی خواهد شد، انشاء الله ـ عجالةً این لوحهها را با اختصار معرفی مینمائیم ـ

۱- دراصل: اسم ـ ۲- دراصل: بوجه ـ

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱	احسان منشی	—	نثر فارسی	شکستهٔ بی نقط و بی نظیر شبیه بخط دیوانی	۳ × ۷
۲	عبدالباقی حداد	—	نثر عربی	نسخ	۴ × ۵
۳	یاقوت رقم عرف محمد عارف هروی	—	نثر عربی	نسخ در دو قلم (جلی و ریز)	۵ × ۷
۴	عماد الحسینی	—	نثر فارسی	نستعلیق	۴ × ۷
۵	—	—	نثر فارسی	شکستهٔ بی نظیر	۵ × ۱۰
۶	—	—	نثر عربی و نظم فارسی	طغرای بسم‌الله بشکل کبوتر و بیت فارسی بخط نستعلیق	۶ × ۱۱
۷	—	—	آیات قرآنی	نسخ هاله دار	۴ × ۷
۸ا	میر علی [کاتب]	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۵ × ۸
۸ب	(پشت) حافظ نورالله	خیلی مؤخر تراز ۸ا	رباعی فارسی	—،،—	۵ × ۸
۹	محمود شهابی	—	قطعه فارسی	—،،—	۳ × ۶
۱۰	عماد الحسینی	—	ابیات فارسی	—،،—	۳ × ۸
۱۱ا	اعجاز رقم	—	نثر فارسی	شکستهٔ بی نظیر	۴ × ۸
۱۱ب	عبد الرشید [دیلمی]	۱۰۶۴ھ	ابیات فارسی	نستعلیق	۴ × ۹
۱۲	عبد الکریم	۱۲۷۷ھ	نثر فارسی	شکستهٔ شبیه بدیوانی	۵ × ۸
۱۳	—،،—	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۴ × ۷

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۴	جوهر رقم	—	ابیات فارسی حافظ	نستعلیق	۲ × ۷
۱۵	محمد حسین تبریزی (مؤلف برهان قاطع)	—	رباعی فارسی	—،،—	۴ × ۸
۱۶	شرین رقم	۱۰۶۸ھ	رباعی عربی	—،،—	۶ × ۱۰
۱۷	—	۲۲ محرم ۱۰۷۲ھ	نثر فارسی	—،،—	۵ × ۱۱
۱۸	محمد عارف (یاقوت رقم) هروی	۱۰۸۳ھ	ابیات بوستان	—،،—	۵ × ۹
۱۹	ابو البقاء موسوی	۱۰۵۴ھ	ابیات فارسی	—،،—	۴ × ۹
۲۰	صادق ناجی	۱۱۰۸ھ	نثر عربی	—،،—	۴ × ۸
۲۱	میر حامد علی	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۳ × ۸
۲۲	سید محمد امیر	۱۲۹۰ھ	کلمات ابجد	—،،—	۵ × ۸
۲۳	عباد الله	۱۲۷۵ھ	رباعی فارسی	—،،—	۵ × ۸
۲۴	امام ویردی	۱۲۷۵ھ	—،،—	—،،—	۴ × ۶
۲۵	جمال الله خان	—	—،،—	نستعلیق	۴ × ۸
۲۶	تبریزی [شاید محمد حسین تبریزی]	—	رباعی عربی	نستعلیق	۴ × ۷
۲۷	[شاید نور الله لاهوری]	—	نثر عربی	نسخ کم نظیر	۵ × ۹
۲۸	—	—	نثر عربی	نسخ در دو قلم (جلی و خفی)	۳ × ۵

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۲۹	—	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۶ × ۴
۳۰	—	—	آیات قرآنی	نسخ کم نظیر	۵ × ۴
۳۱	—	—	ابیات فارسی حافظ	نستعلیق	۱۰ × ۵
۳۲	قندهاری [اخوند عبدالرسول؟]	۱۲۷۵ ه	رباعی فارسی	—،،—	۱۰ × ۵
۳۳	محمد امیر رضوی	۱۲۷۳ ه	بیت فارسی	نستعلیق استادانه	۱۰ × ۹
۳۴	محمد امیر [رضوی]	—	رباعی فارسی	—،،—	۸ × ۴
۳۵	—،،—	۱۲۶۹ ه	کلمات فارسی	—،،—	۱۰ × ۵
۳۶	—،،—	۱۲۳۱ ه	سورهٔ اخلاص	—،،—	۸ × ۴
۳۷	—،،—	۱۲۶۸ ه	آیات قرآنی	نستعلیق بصورت طغرا	۸ × ۵
۳۸	—،،—	۱۲۶۵ ه	الف باء فارسی	نستعلیق	۱۲ × ۷
۳۹	عباد الله [بیک]	۱۲۷۶ ه	بیت فارسی	—،،—	۱۰ × ۷
۴۰	—،،—	۱۲۸۲ ه	رباعی فارسی	—،،—	۱۰ × ۵
۴۱	بدیع ثانی	رجب ۱۱۸۳ ه	نثر فارسی	شکستهٔ بی نظیر	۶ × ۴
۴۲	بدیع الزمان	—،،—	نثر فارسی	شکستهٔ پخته	۹ × ۵
۴۳	محمد حفیظ خان	صفر ۱۱۸۵ ه	نثر فارسی	شکستهٔ بی نظیر	۸ × ۵
۴۴	محمد عزیز الدین	—	—،،—	شکستهٔ پخته	۱۰ × ۴
۴۵	عبد القادر [بدایونی؟]	—	رباعی فارسی	نستعلیق پخته	۶ × ۳

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۴۶	امام السد ؟	۹۵۳ ه	نثر فارسی	ثلث بی نظیر	۳ × ۷
۴۷	محمد مراد کشمیری	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۴ × ۷
۴۸	محمد صبغة الله	—	رباعی فارسی	—،،—	۴ × ۷
۴۹	فیض الله لاهوری	—	الف باء فارسی	—،،—	۴ × ۸
۵۰	محمد علی	۱۱۲۴ ه	رباعی فارسی	—،،—	۳ × ۷
۵۱	محمد موسی [ابن کفایت خان]	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۳ × ۹
۵۲	[محمد] موسی کاتب	شاید ۱۲۴۵ ه	رباعی فارسی	نستعلیق پخته	۳ × ۶
۵۳	—	—	قطعهٔ فارسی جامی	—،،—	۵ × ۱۰
۵۴	—	—	قطعهٔ فارسی	نستعلیق	۴ × ۸
۵۵	—	—	—،،—	—،،—	۳ × ۷
۵۶	—	—	ابیات فارسی	—،،—	۳ × ۷
۵۷	—	—	—،،—	—،،—	۲ × ۵
۵۸	—	—	نثر عربی	نسخ	۶ × ۹
۵۹	[شاید از امیر علی کاتب]	—	ابیات فارسی	نستعلیق ریز	۱ × ۵
۶۰	عباد الله محمد غوث	—	—،،—	نستعلیق	۵ × ۱۰
۶۱	محمد حسین	—	قطعهٔ فارسی	—،،—	۵ × ۱۰
۶۲	—	—	نثر فارسی	شکستهٔ پخته	۲ × ۱۱

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۶۳	—	—	نثر فارسی	نسخ	۸ × ۵
۶۴	—	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۹ × ۴
۶۵	—	—	نثر عربی	نسخ	۷ × ۴
۶۶	—	—	نثر عربی	—،،—	۱۲ × ۶
۶۷	قندهاری [اخوند عبدالرسول؟]	۱۲۷۵ھ	سه کلمهٔ عربی	نستعلیق جلی	۸ × ۵
۶۸	قندهاری	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۹ × ۴
۶۹	—	—	—،،—	—،،—	۸ × ۳
۷۰	—	—	—،،—	—،،—	۵ × ۳
۷۱	عماد	—	نثر فارسی	—،،—	۱۰ × ۵
۷۲	—	—	رباعی فارسی	—،،—	۸ × ۵
۷۳	—	—	—،،—	—،،—	۶ × ۳
۷۴	—	—	آیات قرآنی	نسخ ریزا استادانه	۵ × ۲
۷۵	—	—	بیت فارسی و جمله عربی	نستعلیق	۱۰ × ۵
۷۶	[غزنی]	۱۱۹۹ھ	رباعی فارسی	نستعلیق جلی	۶ × ۴
۷۷	—	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۵ × ۲
۷۸	—	—	رباعی فارسی	نسخ	۶ × ۳
۷۹	—	—	—،،—	نستعلیق جلی	۹ × ۵

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۸۰	سید احمد	۱۳۰۴ھ	—،،—	نستعلیق	۱۰ × ۵
۸۱	فضل الٰهی	۱۲۸۵ھ	بیت فارسی	—،،—	۸ × ۵
۸۲	محمد اشرف	—	ابیات عربی	—،،—	۹ × ۵
۸۳	محمد هادیعلی	—	بیت عربی	نستعلیق	۹ × ۴
۸۴	—	—	نظم و نثر عربی	نسخ ریز	۶ × ۵
۸۵	—	—	آیات قرآنی	نسخ	۶ × ۳
۸۶	—	—	رباعی فارسی	نستعلیق پخته	۴ × ۳
۸۷	—	۱۲۴۴ھ	مصرع حافظ	نستعلیق استادانه	۶ × ۳
۸۸	محمد دارا بخت بهادر [ولیعهد بهادر شاه]	—	رباعی عربی از حضرت علی رض	نسخ	۹ × ۳
۸۹	—	—	نثر عربی	—،،—	۶ × ۵
۹۰	—	—	نثر فارسی	نستعلیق	۴ × ۱
۹۱	—	—	آیات قرآنی	نسخ طلائی	۹ × ۴
۹۲	—	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۹ × ۴
۹۳	—	—	ابیات عربی سعدی	—،،—	۱۰ × ۵
۹۴	—	—	ابیات فارسی	—،،—	۹ × ۵
۹۵	—	—	جملات فارسی	نسخ بی نظیر	۸ × ۴

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۹۶	[هدایت الله]	[۱۱۰۵ ه]	جملات فارسی	نستعلیق	۶ × ۳
۹۷	—	—	جملات فارسی	—،،—	۷ × ۵
۹۸	—	—	الف بای فارسی	—،،—	۷ × ۲
۹۹	—	—	ابیات فارسی	نستعلیق پخته	۱۰ × ۶
۱۰۰	الحاج ابو محمد	—	کلمات فارسی	—،،—	۱۱ × ۶
۱۰۱	—	—	سورهٔ اخلاص بصورت دائره	نسخ	۷ × ۶
۱۰۲	—	—	ابیات فارسی	—،،—	۹ × ۵
۱۰۳	—	—	حدیث نبوی	نسخ طلائی	۸ × ۵
۱۰۴	—	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۸ × ۵
۱۰۵	—	—	نثر عربی	نسخ	۸ × ۵
۱۰۶	[سلطانعلی یا میر علی]	—	ابیات فارسی	نستعلیق ریزا استادانه	۶ × ۳
۱۰۷	—	—	—،،—	—،،—	۶ × ۳
۱۰۸	محمد امین الدین نقشبندی مجددی	۱۳۲۰ ه	ابیات عربی	نسخ جلی	۱۱ × ۵
۱۰۹	—،،—	۱۳۲۰ ه	—،،—	—،،—	۱۱ × ۶
۱۱۰	نام کاتب از بین رفته	—	بیت فارسی	نستعلیق جلی	۱۲ × ۶
۱۱۱	سلطانعلی مشهدی	—	ابیات فارسی	نستعلیق	۷ × ۳

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۱۲	محمد سعید	—	—،،—	نستعلیق استادانه	۳ × ۶
۱۱۳	میر علی کاتب	—	نثر فارسی	—،،—	۴ × ۹
۱۱۴	محمد موسی	—	ابیات فارسی	—،،—	۳ × ۶
۱۱۵	محمد عارف هروی (یاقوت ثانی)	۱۱۱۷ ه	عبارات عربی	نسخ	۴ × ۶
۱۱۶	عبد الله	—	رباعی فارسی	نستعلیق استادانه	۳ × ۶
۱۱۷	حافظ نور الله	۱۱۸۰ ه	—،،—	—،،—	۳ × ۶
۱۱۸	[قاضی عصمت الله خان]	—	آیات قرآنی	نسخ استادانه	۴ × ۷
۱۱۹	عماد [الحسینی]	—	ابیات غزل حافظ	نستعلیق استادانه	۳ × ۹
۱۲۰	نام کاتب از بین رفته	—	ابیات فارسی	—،،—	۴ × ۸
۱۲۱	[عماد]	—	نثر فارسی	نستعلیق ریزا استادانه	۲ × ۳
۱۲۲	جواهر رقم	—	نثر فارسی	نستعلیق	۳ × ۷
۱۲۳	رضوی	[۱۲۷۳ ه]	کلمات اردو	نستعلیق جلی استادانه	۷ × ۱۲
۱۲۴	—	—	ابیات فارسی شاهی	نستعلیق ریز	۳ × ۶
۱۲۵	محمد امیر الدین	برای میرزا سلیمان شاه	ابیات فارسی	نسخ	۴ × ۶
۱۲۶	—	—	مصرع فارسی	نستعلیق جلی	۶ × ۱۱
۱۲۷	—	—	کلمات عربی	نسخ	۴ × ۹
۱۲۸	حجاب	—	رباعی فارسی	نستعلیق استادانه	۴ × ۷

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۲۹	—	—	عبارات فارسی	نستعلیق	۳ × ۷
۱۳۰	—	—	بیت فارسی	نستعلیق جلی	۵ × ۸
۱۳۱	زرین رقم	۱۱۹۰ ه	ابیات و عبارات فارسی	در خطاطی شانزده رقم از قبیل شکسته، ثلث، دیوانی، نسخ، ریحان، نستعلیق وغیره ـ لوحهٔ بی نظیر و بی مثال است ـ	۱۰ × ۲۴
۱۳۲	بیدل (مرزا عبدالقادر)	—	ابیات غزل فارسی خود	نستعلیق	۰ × ۷
۱۳۳	بیدل (مرزا عبدالقادر)	—	ابیات غزل فارسی خود	شکستهٔ نستعلیق آمیز	۳ × ۶
۱۳۴	عبد الله الحسینی	—	رباعی فارسی	نستعلیق	۴ × ۸
۱۳۵	—	—	بیت فارسی	نستعلیق جلی	۳ × ۶
۱۳۶	مولانا غلام جیلانی	—	سورهٔ فاتحه	نسخ	۶ × ۸
۱۳۷ا	—	—	بیت فارسی	نستعلیق	۶ × ۸
۱۳۷ب	—	—	—،،—	—،،—	۶ × ۸
۱۳۸ا	—	—	—،،—	—،،—	۶ × ۸
۱۳۸ب	—	—	—،،—	—،،—	۶ × ۸
۱۳۹	عماد الحسینی	—	رباعی فارسی	—،،—	۵ × ۸

این لوحهٔ مطبوعهٔ رنگین را مولانا از تهران آورده اند که بموقع جشن ابن سینا آنجا توزیع داده بودند ـ

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض

عکسهای بعضی لوحه‌های خطاطی

علاوه بر لوحه‌هائی که در فوق ازانها یاد کردیم چند قطعه عکس از نمونه های خطاطی بقلم استادان این فن نیز در ذخیرهٔ مولانا محفوظ است که اینک بذکر آنها میپردازیم ـ یاد داشتی از آن مرحوم بجا نمانده که بتواند راهنمائی کند اصل این لوحه‌ها کجا است ـ

۱۴۰	سلطان علی المشهدی	—	نظم و نثر فارسی	نستعلیق	۱۰ × ۷
۱۴۱	سلطان محمد خندان	—	غزلیات حافظ	نستعلیق	۱۰ × ۷
۱۴۲	میر علی	—	ابیات فارسی	—،،—	،،
۱۴۳	زین الدین محمود	۹۰۴ ه در هراة	ابیات فارسی	—،،—	،،
۱۴۴	محمود بن اسحاق الشهابی	—	—،،—	—،،—	،،
۱۴۵	شاه محمود	—	—،،—	—،،—	،،
۱۴۶	محمد حسین زرین قلم اکبر شاهی	—	ابیات غزل حافظ	—،،—	،،
۱۴۷	عبدالرحیم عنبرین قلم	—	ابیات فارسی	—،،—	،،
۱۴۸	محمد دارا شکوه	۱۰۵۱ ه	کلمات فارسی	—،،—	۱۰ × ۷
۱۴۹	محمد حسین کشمیری	—	حروف مرکب عربی و فارسی	—،،—	،،

ع

Marfat.com

شماره	نام کاتب	تاریخ کتابت لوحه	زبان نگاشته‌ها	نوع خط	طول و عرض
۱۵۰	علی الکاتب	—	ابیات فارسی	—،،—	۵ × ۴
۱۵۱ا	عبدالله الصیرفی	—	عبارات عربی	نسخ	،،
۱۵۱ب	شرف الدین حسین	—	—،،—	—،،—	،،
۱۵۲	شاه محمود النشابوری	—	ابیات	نستعلیق	،،
۱۵۳	—	—	ابیات فارسی	—،،—	،،
۱۵۴	عبدالرشید (رک : بشماره ۱۱ ب)	—	رباعی فارسی	—،،—	۸ × ۵
۱۵۵	جهانگیر پادشاه (نورالدین)	۱۰۱۴ھ	کلمات فارسی روی سرورق کتابی	—،،—	۷ × ۵
۱۵۶	ابوالفیض فیضی	—	کلمات فارسی و امضاء روی سرورق تاریخ گزیده	نستعلیق	۵ × ۴
۱۵۷	محمد درویش السمرقندی	—	دوبیتی فارسی	—،،—	۸ × ۵
۱۵۸	دوست شاهی	—	رباعی فارسی	—،،—	۸ × ۵
۱۵۹	جواهر رقم ثانی	—	دوبیتی فارسی	—،،—	۸ × ۵
۱۶۰	امام بخش ناسخ	۱۲۲۸ھ	ابیات غزل حافظ	نستعلیق استادانه	۷ × ۴

طبق یادداشتی از مولانا، اصل این چهار عکس آخر، متعلق به جناب آقای **مختارالدین احمد** در علیگڑھ میباشد ـ

Marfat.com

Marfat.com

ذخیرهٔ ربّانی

نسخه هائی که در صفحات آینده شناسنده شده است، متعلق به ذخیره ایست که بعد از رحلت دکتر مولوی **محمدشفیع**، پسر سعادتمند ایشان جناب آقای **احمد ربانی** درین دو سه سال اخیر از جاهای مختلف جمع آورده و باین کتابخانه افزوده اند ـ ای خوشا عالم که بعد از وفات آنان فرزندانشان کارهای علمی شان را دنبال نموده نام آنها را زنده تر میسازند :

او رفته و فرزند او آمد خلف الصدق[1]

اینک بذکر این اندوخته میپردازیم :

۱- تصریف مصراع امیرالشعراء برهانی—پدر امیر معزّی :
من رفتم و فرزند من آمد خلف الصدق

Marfat.com

Marfat.com

۴۳۷
۴۳۵

مثنوی معنوی

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۲۸۸ ورق ، ۱۰ × ۶ ۱/۲ انچ ، ۳۴ بیت - خیلی کرمخورده و ناقص‌الاخر -

مثنوی معنوی که گنجینه ایست پُر از معانی عشق و عرفانی و داری شهرت جهانی، اثر طبع مولانا **جلال الدین رومی** بلخی متوفی ۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء است- تاریخ اتمام این مثنوی ۶۶۲ھ/۱۲۶۳ء گفته اند- در نسخهٔ حاضر فقط چهار دفتر اول محفوظ است و قبل از هر یکی از آنها مقدمهٔ منثور نگاشتهٔ **محمد بن محمد الحسین** بلخی نیز منقول است- مقدمهٔ دفتر اول و سوم و چهارم بزبان عربی است و آنکه قبل از دوم نگشته شده بزبان فارسی است- توضیحات زیادی نیز در حواشی این نسخه نوشته شده-

چاپ‌های متعدد این مثنوی در شهرهای مختلف پاکستان و هند و ایران و اروپا منتشر شده -

رش : ریو ۵۸۴؛ سپرنگر ۴۸۹ ؛ باڈلین ۶۴۶؛ مرکزی ۲۴۳۴ ، ۲۰۵ ؛ استنے ۱۰۶۰ ؛ شیرانی ۱ :۱۷۴، بانکی پور ض ۱ :۸۷-۹۰؛ عباسی ۳۱۶-۳۱۹ وغیره -

آغاز مقدمهٔ دفتر اول : رب یسر ولا تعسر و به نستعین هذا کتاب المثنوی و هو اصول اصول الدین فی کشف اسرار الوصول و الیقین و هو فقه‌الله الا کبر و شرع‌الله الازهر و برهان‌الله الاظهر -

Marfat.com

آغاز مثنوی : بشنو از نی چون حکایت میکند از جدائیها شکایت میکند

انجام دفتر چهارم : عرش چه و چرخ چه ای ذوکتاب فهم کن والله اعلم بالصواب

اینچنین فرمود ----------

دیوان حافظ

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۵۳ ورق ، ۱۰ × ۶ انچ ، ۱۹ شعر - ناقص الاول و الاوسط والاخر -

مشتملبر غزلیات شمس‌الدین محمد **حافظ** شیرازی متوفی ۷۹۱ھ / ۱۳۸۹ء است - از ردیف ت تا میم که آنهم ناقص مانده، نقل شده - رجوع شود به شماره ۱۴۴-۱۴۶ درین فهرست -

دیوان حافظ را دهها مرتبه در پاکستان و هند و ایران چاپ و منتشر ساخته اند -

آغاز: سیر سپهر و دور قمر را چه اعتبار
در گردش اند برحسب اختیار دوست

انجام: بخت ار مدد دهد که کشم رخت ازین دیار
گیسوی حور گرد فشاند ز مفرشم

Marfat.com

۴۳۹ / ۴۲۶ یوسف و زلیخا (مثنوی)

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۱۳۲ ورق، ۸ × ۵ ۱/۲ انچ، ۱۵ بیت، ناقص‌الاول والاوسط -

مؤلف این اثر معروف عارف و شاعر شهیر مولانا عبدالرحمٰن **جامی** متوفی ۸۹۸ھ/ ۱۴۹۲ء است - این مثنوی چندین مرتبه در شهرهای مختلف پاکستان و هند و ایران بچاپ رسیده -

در نسخهٔ حاضر ورق شماره ۱، ۹۷، ۱۲۲ وغیره را ندارد -

رش: ریو ۶۴۵، ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۷۷؛ ایتھے ۱۳۰۰ / ۶، ۱۳۱۷ / ۵؛ مرکزی ۱۳۸۳، ۲۲۵۶؛ عباسی ۳۴۲ -

آغاز: ز بود خود فراموشی گزینم بسی زانوی خاموشی نشینم

انجام: سخن را از دعا داد این تمامی بآمرزش زبان بگشای جامی
زبان را گوشمال خامشی ده که هست از هرچه گوئی خامشی به

۴۴۰ / ۴۳۱ نیرنگ عشق

بخط شکستهٔ مهتاب رائے بتاریخ ۲۵ ربیع‌الثانی سنه ۴ [جلوس محمد شاه = ۱۱۳۵ھ/ ۱۷۲۲ء؟] - ۶۱ ورق، ۷ ۱/۲ × ۴ انچ، ۱۳ بیت - خیلی کرمخورده و پوسیده -

یکی از مثنویات معروف عشقی و بزمی این مثنوی که دران عشق شاهد (معشوق) و عزیز (عاشق) نظم شده، اثر محمد ادرم **غنیمت** است که اهل کنجاه (قصبه ای در ضلع

Marfat.com

گجرات، پاکستان) بوده و در سال ۱۱۱۰ھ/۱۶۹۸ء رخت از جهان بسته ـ او این منظومه را در سال ۱۰۹۶ھ/۱۶۸۵ء بپایان برد ـ

در شهرهای مختلف پاکستان و هند این مثنوی چندین مرتبه بچاپ رسیده ـ

رش : ایتھے ۱۶۴۹؛ باڈلین ۱۱۵۳؛ سپرنگر ۴۱۰؛ بانکی پور ۸ :۱۴۳؛ شیرانی ۱ :۱۹۰ ـ

آغاز: بنام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان

انجام : شرابی ده که باشد غارت هوش چکیدن کن کبابم را فراموش

۴۴۱

بوستان سعدی

۴۵۰

بخط نستعلیق کرم الٰهی که برای پاسخاطر برخوردار خود عثمان خان بتاریخ ۱۲۵۵ھ مطابق ۱۸۹۵ بکرمی/۱۸۳۹ء نقل نموده ـ ۲۹۷ صفحه، ۹ × ۵ انچ، ۱۵ شعر ـ

از سعدی شیرازی متوفی ۶۹۴ھ / ۱۲۹۵ء این مثنوی اخلاقی محتاج به هیچ معرفی نیست ـ نسخه‌های متعددی ازین اثر در کتابخانه‌های دنیا موجود و چندین مرتبه در شبه قاره پاک و هند و اخیراً در ایران زمین بچاپ رسیده است ـ

رش : مرکزی ۲/۱۴۲۷، ۲/۲۲۱۱ وغیره؛ شیرانی ۱ : ۹۰؛ عباسی ۳۲۳؛ ڈھاکه ۱۷ ـ

آغاز: بنام جهاندار جان آفرین حکیم سخنور زبان آفرین

انجام : بضاعت نیاوردم الا امید خدایا ز عفوم مکن نا امید

Marfat.com

۴۴۲

۴۴۶

تضمین کریما

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۳۲ ورق، ۱۰ × ۶ ۱/۲ انچ، ۱۵ شعر - کمی ناقص الاخر بنظر میرسد -

بصورت ''مسدس ترکیب'' این تضمین از شاعری است که اسم خود را نبرده و یا ممکن است بجهت ناقص بودن نسخه، اسم او ساقط شده باشد - بنظرم این تضمین از کرامت علی **شهیدی** متوفی ۱۲۵۶ ه / ۱۸۴۰ ء[1] است که قصیدهٔ برده را از عربی به نظم پنجابی درآورده است[2] -

درین منظومه او سه بیت را از طرف خود و بیت چهارم را از کریمای سعدی بصورت ترکیب تضمین میکند -

آغاز: زهی گلعذاری سمن غبغبی — طبرزد دهانی و شیرین لبی
به تدریسِ عشق آفت مذهبی — به تکمیلِ حسن آیتِ مکتبی
کتابی به بر غیرتِ کوکبی — همی خواند پیشِ معلم شبی
کریما ببخشای بر حال ما
که هستم اسیرِ کمند هوا

انجام: عطاردوشی باید ای نامور — که از بهر وصفِ تو کلک گیر
تراشد، و بالای لوحِ قمر — نویسد ثنایت ز دودِ سحر
تو خود آفتابی و من بی هنر — ای ذره نوازا، سخن مختصر[3] (؟)
دعا گوی این دولتم بنده وار
خدایا تو این سایه پاینده دار

مخمس اردوی این شاعر نیز در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب، شماره ۳۶۰۳ محفوظ است (رک: قومی زبان، آوریل ۱۹۷۱ ء، ص ۳۶) -

---

۱- ''ریاض الفردوس'' (تذکرهٔ شعرای اردو)، لاهور ۱۹۶۸ ء، ص ۱۰۳ -
۲- نسخهٔ این ترجمه پنجابی در ذخیرهٔ دوستِ گرامیم جناب آقای اقبال صلاح الدین موجود است -
۳- شاید این مصراع اینطور باشد: تو ذرّه نوازی، سخن مختصر -

Marfat.com

۴۴۳ / ۴۳۸ محمود نامه

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۷ ورق، ۸ × ۴½ انچ، ۵½ شعر - ناقص الاول -

مؤلف این رساله منظوم مولانا **محمود** لاهوری زنده تا ۱۰۰۷ھ/۱۵۹۸ء است که ذکرش زیر شماره ۱۸۲ رفت -

نسخهٔ حاضر از ردیف 'ع' شروع میشود و فقط یازده غزل آخر را دارد - کاتب این نسخه، رساله را به **هلالی** نسبت داده که اشتباه است -

آغاز: زار میسوزد ، چو افروزد رخِ گلنار شمع

انجام: یافت ، ای محمود هر کس بردرِ آن شاه ، بار
این گدا را هم بر آن در بار بودی کاشکی

۴۴۴ / ۴۴۱ دیوان صائب

بخط نستعلیق ملکهٔ مل بتاریخ ۲۷ ربیع الاول سنه ۳۰ محمد شاه [۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء] در چکلهٔ شاه دولا، گجراتِ - ۱۰۱ ورق، ۹½ × ۵ انچ، ۱۰ — ۱۳ شعر -

در حقیقت این نسخه که با سر لوحهٔ زرین آغاز شده و محتوی قصاید و غزلیات و رباعیات و قطعات وغیره میباشد، انتخابی است از دیوان **صایب** تبریزی متوفی۱۰۸۸ھ/۱۶۷۷ھ که ذکرش قبلاً زیر شماره ۲۰۹ رفت -

آغاز: اگر نه بای[1] بسم‌الله بودی تاجِ عنوانها نگشتی تا قیامت نوخطِ شیرازه دیوانها

انجام: شد حباب از خود نمائی گوی چوگان فنا سعی کن تا در محیطِ عشق نا پیدا شوی

۱- در اصل : هد -

Marfat.com

تصوف

۴۴۵
۴۳۷

فواید السالکین*

بخط نستعلیق ریز قرن سیزدهم هجری - ۱۱ ورق، ۶ × ۴ انچ، ۲۱ سطر - ناقص الاخر -

رسالهٔ حاضر که دران ملفوظات حضرت بختیار کاکیؒ متوفی ۶۳۴ھ/۱۲۳۶ء را جمع کرده اند، یکی از تألیفات حضرت فریدالدین مسعود اجودهنی (ص ۱، س ۹۰۸) معروف به بابا فرید شکرگنج یا گنج شکر متوفی ۶۶۴ھ/۱۲۶۵ء است که مرید حضرت بختیار بودند - دربارهٔ سلک و سلوک این سخنان در مجالسی گفته شد که حضرت کاکی بین ماه رمضان و ذی‌الحجهٔ ۵۸۴ھ/۱۱۸۸ء تشکیل داده بودند - نسخهٔ حاضر تقریباً کامل و فقط دو سه سطر از عبارات آخر را ندارد -

اجودهن قصبه ایست در استان پنجاب در پاکستان غربی که بر کنار رود "ستلج" آباد و تقریباً ۱۰ فرسنگ در جنوب شهر "ساهیوال" واقع و امروز بنام "پاک پتن" بین مردم معروف است - مزار حضرت گنج شکر درین قصبه میباشد و مرجعه و زیارت گاه خاص و عام است -

این رساله چندین بار در شهرهای مختلف پاکستان و هند بطبع رسیده -

رش : ایوانو (کرزن) ۴۱۳؛ شیرانی ۲ :۲۳۸؛ بانکی پور ۱۷ :۱۱۲؛ مرعزی ۳۲۶۵ -

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین و العاقبت للمتقین و الصلوة علی نبیه محمد و آله و اصحابه اجمعین بدانکه این سلوک اسرار الهی و این فواید انوار نامتناهی که از زبانِ دُربار و لفظ

* ص ۱، س ۷ -

Marfat.com

گوهر نثار ملک المشائخ ـ ـ ـ شنوده می آمد درین مجموعه که ''فواید السالکین'' نام است نبشته آمد ـ

انجام : همینکه خواجه ـ ـ ـ این فواید تمام کرد هر یک [از] عزیزان روی بر زمین آوردند ـ ـ ـ چون نوبت بمن آمد سرم در کنار گرفت و بگریست و این لفظ ـ ـ ـ ـ

۴۴۶ مکتوبات شیخ عبدالحق

۴۳۴

بخط نستعلیق بسال ۱۲۸۰ھ مطابق ۱۹۲۰ بکرمی / ۱۸۶۳ء - ۲۵۸ ورق ، ۱۰ × ۵ ½ انچ ، ۱۵ سطر ، خیلی کرمخورده و پوسیده ـ

نگرندهٔ این مکاتیب که دران نکات مذهبی و عرفانی بیان شده، عالم و عارف شهیر و صاحب آثار نفیس و کثیر شیخ عبدالحق محدث دهلوی متوفی ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء است ـ تذکرهٔ معروف بنام ''اخبار الاخیار'' نیز ازوست ـ

نسخهٔ حاضر که درحدود خود کامل بنظر میرسد مشتمل بر ۷۰ مکتوب میباشد که هر یکی از آنرا ''رساله'' گفته است ـ بعضی ازین رساله‌ها بزبان عربی است ـ

نسخهٔ با ارزشی ازین مکاتیب که برای مصنف نقل شده بود در کتابخانهٔ پرفسور سید وزیر الحسن عابدی نیز محفوظ است ـ

رش : پیشاور ۹۳۳ ـ

آغاز : الهی لا احسی ثناء علیک و صلوة علی نبیک الداعی الیک ـ ـ ـ بحقیقت حمد خدا و نعت مصطفی را جز خدا کسی نیارد گفت و گوهر این راز را جز دست قدرت حق نتواند سفت ـ

Marfat.com

انجام : والانبساط والسرور و الحبور وصلی الله علی سیدنا و مولانا و مفتاح الوجود و مخدع الباطن و باب الظهور و علی آله و اصحابه و اتباعه مشارق الهدایت مطالع النور ـ ـ ـ ـ و آخر دعویهم ان الحمد لله رب العالمین ـ

شرح سُفر السعادت

یا

صراط مستقیم

بخط نسخ استادانهٔ یازدهم جمادی الاول ۱۱۰۳ھ/۱۷۴۰ء موافق سنه ۲۳ جلوس محمد شاه ـ ۴۷۹ ورق، ۱۰ $\frac{1}{2}$ × ۵ $\frac{1}{2}$، ۳۵ سطر ـ منقول از نسخهٔ مکتوبه ۳ ربیع الثانی ۱۰۸۶ھ/ ۱۶۷۵ء ـ

مؤلف این شرح عالم و عارف معروف **عبدالحق** بن سیف الدین، محدث دهلوی متوفی ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء میباشد که کتاب **محمد** بن یعقوب بن محمد بن محمود بن ادریس بن شیخ الاسلام گذرونی، المشتهر به شیخ **مجد الدین** شیرازی متولد ربیع الاول ۷۲۹ھ/۱۳۲۹ء و متوفی شوال ۸۱۷ھ / ۱۴۱۴ء، را در سال ۱۰۱۶ھ / ۱۶۰۷ء، بجز ادعیه و احادیث، ازعربی بفارسی ترجمه و تشریح نمود ـ

این اثر در حقیقت مجموعهٔ احادیثی است که دران پیغمبر صلعم دربارهٔ جهاد، فضایلِ صحابه، بعضی مسایل مذهب و مطالب تصوف بیان فرموده اند ـ بعضی از احوال آن سرورکاینات نیز درین کتاب آورده شده ـ کتاب مشتملبر مقدمه و هفت باب و خاتمه است بقرار زیر :

مقدمه که باز بچهار قسم قسمت شده بدین شرح :

قسم اول دربیان بعضی مصطلحات علم حدیث، قسم دوم دربیان اختلاف مجتهدین و ذکر ائمهٔ اربعه و بیان حکم تقلید و اتباع ایشان ـ قسم سوم خلوتی که جمعی از طالبانِ

Marfat.com

راه [تصوف و اجتهاد] برای دفع وحشت و پریشانی خاطر اختیار میکنند - قسم چهارم خلوتی است که برای طلب زیادتی لذت است - عناوین ابواب بدین قرارست :

باب اول در طهارت پیغمبرؐ - دوم در نماز حضرت پیغمبرؐ در ۲۷ فصل - سوم در زکوة و صدقات در ۶ فصل - چهارم در صیام آنحضرتؐ در دو فصل - پنجم در بیان حج در ۶ فصل - ششم در اذکار در ۷ فصل - هفتم در عموم احوال آنحضرتؐ -

شرح حاضر چندین مرتبه در کلکته و لکهنؤ بچاپ رسیده -

رش : ایتھے ۲۶۵۶ ، ۲۶۵۷ ؛ ایوانو ۱۰۰۲ ؛ آصفیه ۲ : ۸۷۸ ؛ بانکی پور ۱۴ : ۳۶؛ پیشاور ۳۱۹؛ ریو ۱۵ ا ؛ ڈھاکه ۲۴۳ ؛ استوری ۱۸۰ -

آغاز :سبحانک لا علم لنا الا ما علّمتنا . . . . همچنانکه حمد و سپاس صانع پروردگار تمت کلمته و عمت آلاؤه بر نعمت ایجاد و ابداء که در مبدء و معاد بر کل بندگان افاضه فرمود، واجب است -

انجام : و این فِرق همه اهل قبیله اند و تکفیر آنها مذهبِ اهل سنت و الجماعت نه، اگرچه کفر آنها لازم آمده و درین مقام مقال بسیار است والله اعلم -

۴۴۸
۴۴۳

رساله فقر نامه

بخط نستعلیق میان نور احمد بتاریخ ۱۸ صفر ۱۲۶۷ھ مطابق ۱۱ پوه ۱۹۰۷ بکرمی/ اواخرِ دسامبر ۱۸۵۰ء - ۴۷ صفحه ، ۶ × ۴½ انچ، ۱۱ سطر -

مترجم این رسالهٔ تصوف که ترجمهٔ ایست از رسالهٔ عربی، تألیفِ **امام جعفر صادق** متوفی ۱۴۸ھ/۷۶۵ء، اسم خود را بیان نکرده - بطوریکه از مقدمهٔ این رساله بر میآید، چند تن

Marfat.com

از علمای ایرانی این رساله را از عربی بفارسی برگردانیده اند ـ در موضوعات مختلف تصوف این رساله، بیشتر بصورت سؤال و جواب نوشته شده مثلاً درویشی چند چیز است ، چهار کلمه که گفته است، در وجود تو چند پادشاه و چند وزیر است، در وجود تو چند قبله و چند امام است، چهار پیر طریقت کدام اند وغیره ـ بعد ازین سؤال و جواب که آنرا مقدمهٔ مفصل باید شمرد، بحث فقر را در ده باب زیر بیان نموده :

باب اول در ارادت ـ دوم در توبه ـ سوم در بیان مقراض راندن ـ چهارم در کلاه پوشیدن ـ پنجم در خرقه پوشیدن ـ ششم در میان بستن ـ هفتم در قندیل و زنبیل و علم و ادب ـ هشتم در جاروب [کشیدن] و تکبیر گفتن ـ نهم در مقام فقر دانستن ـ دهم در معلوم کردنِ اولیاء و فقیر ـ

حافظ **عمردراز** متخلص به **فایض** ساکن لاهور، در سال ۱۲۸۵ھ/۱۸۶۸ء رساله‌ای مسمی به 'فایض الرشاد' معروف به 'فقر نامهٔ **امام جعفر صادق**' بزبان اردو تألیف نموده که دران حد اکثر استفاده ازین رساله کرده است ـ این فقر نامهٔ اردو بسال ۱۳۱۹ھ/ ۱۹۰۱ء در لاهور بطبع رسید و نسخه‌ای ازان در مجموعهٔ نگارنده محفوظ است ـ

رش : پیشاور ۹۲۳ ب ؛ عباسی ۹۰ ـ

آغاز : الحمد الله رب العالمین والعاقبت للمتقین الصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین ـ اما بعد این رسالهٔ فقر نامه من تصنیف حضرت **امام جعفر صادق** در کلام عربی فرموده اند ـ مصنفان اهل فارس [رسالهٔ] مذکور را در زبان پارسی آورده اند و طالبان و متعلقان [متعلمان ؟] . . . . .

انجام : کشف القلوب نیز پیر نیست و قطب نیم پیر است و غوث تمام پیر است ـ هر که بغیر غوث و قطب دعوی میکند فردا[ی] قیامت روی سیاه برخیزد نعوذ بالله منها ـ تمام شد کتاب فقر نامه ـ

Marfat.com

۴۴۹ / ۳۵۶ احکام الصلوة

بخط نستعلیق ناشیانهٔ پیر بخش ولد میان عثمان بتاریخ ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء - ۱۵ ورق ، ۹ × ۶ انچ ، ۱۷ شعر -

از مؤلف گمنام این رسالهٔ در بیان مسایل فقهی و دینی مربوط به نماز بصورت سؤال و جواب نوشته شده -

آغاز: حمد متواتر و ثنای متکاثر مر حضرت بی نیازیرا که انعام او عام است و اکرام او علی الدوام -

انجام: و اگر میت دختر باشد چنین بخواند الهم جعلناها ----(دعای جنازه) -

۴۵۰ / ۳۵۷ حیرة الفقه

بخط نستعلیق پیر بخش ولد میان عثمان بتاریخ رجب ۱۲۳۴ھ/۱۸۱۹ء - ۸ ورق ، ۹ × ۶ انچ ، ۱۷ سطر -

اثر **عصمت الله** بن محمود این رساله در بیان مسایل فقهی و دینی نوشته شده و دارای دو باب و خاتمه است بقرار زیر:

Marfat.com

باب اول در ذکر اسوله در ۴۴ مسئله ـ باب دوم در ذکر اجوبه در ۴۴ مسئله ـ

آغاز: پاک آن صانعی که ذرهٔ خاک تیره را از حضیض ظلمت جهل رهانیده به ید قدرت خود، خورشید اشعهٔ علم و حکمت گردانید ـ

انجام: دران شب باعتقاد آنکه زن دیگریست دلچسپی [؟] کرده، چون روشن شد، معلوم شده که زن اوست بر وی هیچ چیز واجب نگردد، والله اعلم بالصواب ـ

۴۵۱
۴۵۸

حیرة الفقه

یا

تحفهٔ حسین شاهی

بخط نستعلیق ناشیانهٔ پیر بخش ولد میاں عثمان بتاریخ ۷ شعبان ۱۲۳۴ھ/۱۸۱۹ء ـ ۷ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۸ سطر ـ

مؤلف این رساله که در مسایل دینی و مذهبی بصورت سؤال و جواب نوشته شده، **ابو سعید علی** قریشی است ـ او این رساله را بنام **حسین شاه** بن محمود شرقی (۸۶۳ ـ ۹۰۵ھ/۱۴۵۸ ـ ۱۵۰۰ء) والیِ جونپور تألیف نموده ـ

نسخه‌ای ازین رساله در ذخیرهٔ نگارنده و دیگری در کتابخانهٔ رشیدیه، شاهدره، لاهور، نیز محفوظ است ـ

رش: پیشاور ۹۲۳ب: ڈھاکہ ص ۲۶۲ ـ

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبت للمتقین ـ ـ ـ ـ باب اول در بیان سؤال ـ کدام عضو است که در اندام متوضی که وقتی شستن آن فرض است و وقتی [فرض] نیست ـ

Marfat.com

انجام : این کتاب حیرة الفقه است و میگویند مصنف این کتاب ـ ـ ـ ـ در مجلس از استاد پرسید، استاد از عهده آن بیرون نیامد شرمسار گشت ـ روی درهم کشید و بددعا کرد و او جان بحق داد و کتاب ناتمام [ماند] هم ازین سبب، نام این، جوان موئے، میگویند ـ ـ ـ ـ پس لازم است ـ ـ ـ ـ که کسی را معترض احوال نگردد ـ

۴۵۲
۴۵۵

بیت الاسلام (رساله)*

بخط نستعلیق ناشیانهٔ پیر بخش ولد میان عثمان قوم ساندی ساکن در ساندی نزد قصور، بسال ۱۲۳۲ھ / ۱۸۱۷ء - ۷۰ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۷ سطر - کمی ناقص الاخر -

در مسایل فقهی مثل نماز و روزه و زکوٰة و حج وغیره این رساله بصورت سؤال و جواب نوشته شده ـ اسم مؤلف معلوم نشد ـ

آغاز: الحمد لله رب العلمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین ـ بدانک این کتاب بیت الاسلام در بیان نماز و روزه و زکوة و حج وغیره ـ

انجام : سوال ـ کفن لائق کدام است ـ جواب ـ بگو چنانچه در روز عید جامه پوشند و زنان را در خانهٔ مادر و پدر ـــــ(؟) تمت تمام شد ـ

* ص ۱، س ۲ -

Marfat.com

۴۵۳ / ۴۴۴ شرح نام حق

بخط نستعلیق ۱۲۹۳ھ مطابق ماگھ ۱۹۳۲ بکرمی/۱۸۷۶ء - ۲۵ ورق، $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر، ناقص الاوسط - (چند ورق قبل از ورق آخر که محفوظ است، افتاده) -

مؤلف این شرح که در مسایل فقهی است و مثنوی 'نام حق' یا 'مقدمة الصلوة' اثر **شرف الدین** بخاری (زنده تا ۷۰۳ھ/۱۳۰۳ء) را به نثر فارسی در آورده سید **اختیار الدین بن غیاث الدین** الحسینی، متوفی ۹۲۸ھ/۱۵۲۲ء است که تألیفاتی مثل ''اساس الاقتباس'' بعربی مؤلفه ۸۹۷ھ / ۱۴۹۲ء (مشهد ۷ (۱) : ۱۹۶) و ''مختار الاختیار'' بفارسی (باذلین ۱۷۷۸) نیز ازوست - اینکه آقای ایتھے (انڈیا آفس ۲۵۵۸ و باذلین ۱۷۷۸۰۱۷۶۹) تاریخ وفات **اختیار** را ۸۹۷ھ نوشته است، صحیح نیست -

اصل مثنوی بسال ۷۰۳ھ/۱۳۰۳ء در مقدمهٔ مفصل و ده باب زیر سروده شده بود که ازانجمله ۶ باب اول درین نسخه موجود است -

(۱) در بیان وضو (۲) در بیان آنچه وضو را باطل کند (۳) در بیان غسل (۴) در بیان آنچه غسل را واجب کند (۵) در بیان تیمم (۶) در بیان نماز (۷) در بیان فریضه های شباروزی (۸) سنت های شباروزی (۹) روزهٔ ماه رمضان (۱۰) کفارت روزهٔ ماه رمضان -

رش : پیشاور ۶۲۰؛ ایتھے ۲۵۵۸؛ عباسی ۱۱ (ذکرش) -

آغاز: سپاس بیقیاس پرورنده را که رحمت بی نهایتش طفل جانرا به دایهٔ دلپذیر خطاب، از پستان ام‌الکتاب، پرورش داده و نسیم لطف[1] عمیمش صبا آئین صبیِّ خرد را در مهد رحمتش بدست مرحمت در جنبش آورد -

۱- دراصل : لطیف -

Marfat.com

انجام : نود و سه برفت و ششصد سال — از وفات رسول تا امسال
نیز رفت از جمادی الاول — بود کین نظم گشت مستکمل
(ابیات اصل مثنوی)

۴۵۴ / ۴۴۷ بدیع الفرایض (منظوم)

بخط نستعلیق شرف الدین ولد امام بخش ساکن موضع کامونکے، شاید در اواسط قرن سیزدهم هجری - ۲۱ ورق، $7\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ انچ، ۵ مصرع در صفحه -

اسم مؤلف این رساله که در مسایل فقهی مربوط به حقوق و قسمت ورثاءست، معلوم نشد - تاریخ تألیف این اثر چنانکه از اسم رساله برمیآید ۱۲۰۸ھ/۱۷۹۳ء است - معلوم است که مؤلف تا این سال بقید حیات بوده -

این رساله که جمعاً مشتمابر ۸۶ بیت میباشد، دارای مقدمه و ۲ کتاب و ۶ باب و ۲۱ فصل و خاتمه است بقرار زیر :

۱- کتاب الوارثین -
باب الفرایض در ۹ فصل - باب العصبات در ۲ فصل، باب ذوی‌الارحام در ۲ فصل -

۲- کتاب تخریج مسایل و تعیین الحقوق -
باب المخارج در ۳ فصل - باب التصحیح در ۵ فصل - باب فی قسمت ترکهٔ قلیل بر وارثان - خاتمه فی‌المتفرقات -

این رساله با نسخهٔ عربی بنام ''فرایض سراجی'' مجموع است و خط و کاغذ و مرکب هر دو یکی است -

Marfat.com

نسخهٔ دیگری ازین رساله را در فهارس مطبوعه نتوانستم پیدا کنم بنا برین یکی از نوادر بنظر میرسد ـ

آغاز: فرایض حقِ وارث بی زوال ثنایش صلوة رسول است و آل
محمد که فرمود متروک ما همه صدقه و ترکهٔ مَن ورا

انجام: نباشد توارث در اموات یکدم سوی علم تاریخ والله اعلم
بدیع الفرایض بتاریخ نام بدیع از ره جمل بیتش تمام

۴۵۵
۴۳۶
کتاب فقه

بخط نستعلیق اواخر قرن یازدهم هجری - ۱۸۶ ورق، $7\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر - ناقص الطرفین ـ

نام کتاب و مؤلف آنرا که یکی از دانشمندان قرن یازدهم هجری بنظر میرسد، نتوانستم در مآخذی که در دست بود، پیدا کنم ـ این کتاب مشتملست بر مقدمه که شامل فهرست ابواب است و پنج کتاب که هر یکی از آنها ابواب و فصول متعددی را دارد، بشرح زیر :

۱- کتاب الطهارة : مشتمل بر مقدمه و پنج فصل و چهار باب :
فصول ۱- در بیان شکننده وضو ۲- دربیان احکام غسل ۳- در بیان آب بسته ۴- در بیان چاهی ۵- در بیان حکم پس خورده ـ

ابواب ۱- در بیان تیمم ۲- دربیان مسح ۳- در بیان حیض و نفاس ۴- در شستن نجاست ـ

Marfat.com

۲- کتاب الصلوة : ''درین کتاب بیست و دو[1] باب و دو فصل است''-

ابواب : ۱- دربیان اوقات نماز ۲- در بیان مکروهات ۳- در بیان بانگ نماز ۴- در بیان فرایض نماز ۵- در بیان طریق گزاردن[2] نماز ۶- در بیان نمازها که دران قرائت بلند و ساکن میخواند ۷- در بیان اماست ۸- در بیان حدث ۹- در بیان آنچه شکننده در نماز است ۱۰- در بیان نماز وتر ۱۱- در بیان نماز سنت و نفل ۱۲- در بیان نماز تراویح ۱۳- نماز قضاها گزاشتن[3] ۱۴- سجدهٔ سهو ۱۵- نماز زحمتی ۱۶- سجدهٔ تلاوت ۱۷- نماز مسافر ۱۸- نماز جمعه ۱۹- نماز کسوف و خسوف ۲۰- نماز باران ۲۱- نماز خوف ۲۲- نماز جنازه-

فصول : ۱- در بیان شهیدان ۲- در بیان سوال گور و کیفیت منکر و نکیر-

۳- کتاب الزکوٰة : که شامل [مقدمه] و پنج باب است و هشت فصل-

باب اول در بیان زکوٰة چهارپایان و درین چهار فصل است :

۱- زکوٰة اشتران ۲- زکوٰة ماده گاو و گومیش ۳- زکوٰة گوسپندان و میشان ۴- زکوٰة اسپان-

باب دوم - در بیان زکوٰة مال زر و نقره و درین دو فصل است-

اول در بیان زکوٰة نقره- دوم دربیان زکوٰة زر-

۱- دراصل : ده -
۲- دراصل : گذاردن -
۳- دراصل : گذاشتن -

Marfat.com

باب سوم ـ در محلهای دادن زکوٰة ـ

باب چهارم ـ احکام صدقهٔ فطر ـ

باب پنجم ـ در بیان احکام گنج و کان و درین دو فصل است ـ
اول در احکام کان ـ دوم در بیان احکام گنج ـ

۴ـ کتاب الصوم : درین چهار فصل است :

۱ـ در بیان دیدن ماه رمضان ۲ـ در بیان دیدن ماه شوال ۳ـ در روزهٔ مستحب و شکر و ایام بیض ۴ـ در شکنندهٔ روزه و مکروهات روزه و احکام نیت ـ

۵ـ کتاب الحج : باب مختصری است ـ

بعد ازین چند باب مختلف نیز دارد بقرار زیر :

باب در بیان ثواب علم ـ باب در احکام عید ـ فصل در تکبیرهای ایام تشریف ـ باب در متفرقات ـ باب در بیان تسبیحات و ادعیه ـ

مؤلف این اثر مردی فاضل و زحمت کش بوده و برای تدوین این تألیف از منابع و کتب معتبر زیادی که اغلب آنها بزبان عربی است، استفاده کرده، بشرح زیر :

مدارک التنزیل [از نسفی متوفی ۷۱۰ھ]، منهاج العابدین، هدایه، مضمرات، ضیاء الفتاوی، شافی، کافی، خزانة الفقه، کنزالدقایق، فتاوی غیاثی، کشاف، فقه ابو اللیث سمرقندی، یواقیت المواقیت که بعضی جاها آنرا فقط ''یواقیت'' و در بعضی دیگر ''مواقیت'' گفته ـ ریاحین، تفسیر عمده، مقدسی، تفسیر امام زاهد، فتاوی حجت، ذخیرة [الملوک] جامع الجوامع، مجموع النوازل، شرح طحاوی، محیط، فتاوی خانی، خلاصه، جامع صغیر اوزجندی،

Marfat.com

ینابیع، فتاوی **حسامی** یا واقعات حسامی، صلوٰة مسعودی، ترغیب الصلوٰة [از محمد بن احمد احمد بن زاهد ، قبل از ۹۷۷ ه] قدوری ، حصن الایمان ، مشارق الانوار [شاید از حاجی محمد کشمیری که قبل از ۹۹۶ ه تألیف نمود]، روضة العلما، دارالبخور، عمدة الابرار، کفایه شعیبی، بزودی، مصباح العابدین و مفتاح الیقین ، اسرار البخور، شرح هدایه، منظومه، شاهان، نوادر الفتاوی، تحفه، فتاوی ظهیری ،تجنیس، مزید، منافع کبیری ، نصاب، تهذیب، شامل یرهیقی، جامع کبیری، تنقیح ، کامل، ملتقط، شرعة الاسلام، متفق، عمدة الصلوة، فروق نیشاپوری، فتاوی عتابیه، انفع، عمدة المعنی، هارونیات، فواید جامع صغیر، اسباب المغفرة، صحیحین، شرح علائی، منصفی که شاید، مصفی، باشد- اصول شاشی، کفایه، که شاید مرادش 'کفایة الفقه' باشد - زاد الفقهاء - تفسیر امام **عمر** و امام حفص - مجموع البحرین - بقالی، شرح قدوری، مجمرات - متفرقات شمس الائمه - فتوحی - صیرفی - فتاوی آهو - مبسوط - تجرید مصباح الدلایل - تسمیه - عقیدهٔ حافظ الدین که بعضی جاها آنرا ''عقیده حافظیه'' گفته - اعتماد الاعتقاد [نسفی متوفی ۷۱۰ ه] کشف عقیده - فلاسفه - قصیدة الابرار - قوت النجاة - طنوط، هلاک اسول - نسقه - نقدالدراهم - اساس - قیان - تحقیق **حسامی** - جادی - تاج الاسامی - قصص بخاری - حقایق علمی -

ع

دو نسخهٔ ناقص این کتاب در فهرست ایتهے ذکر شده - بنا به کم بود نسخ یکی از نوادر است -

رش : ایتهے ۲۶۰۷، ۲۶۰۸ -

آغاز: - - - دهم دربیان نماز سنت و نفل - یازدهم در بیان نماز تراویح (از فهرست ابواب) -

انجام : در حقایق علمی میگوید که در دوزخ چاهی است که زنا کنندگانرا دران چاه عذاب کنند - اگر آن چاه باز کند دوزخ از گرمی آن چاه افروخته [شود] - (از باب ادعیه) -

Marfat.com

جوامع الحکایات

۴۵۶
۳۲۸

بخط نستعلیق قرن دوازدهم هجری - ۳۷۶ ورق، ۱۰ × ۶ انچ، ۱۷ سطر - کرمخورده و ناقص الطرفین -

مؤلف این اثر معروف که محتوی حکایات تاریخی و ادبی از زمان قدیم تا عصر اوست، دانشمند شهیر و صاحب تذکره 'لباب الباب' سدیدالدین **محمد عوفی** زنده تا ۶۳۰ه/۱۲۳۲ء میباشد - کتاب مشتمل بر چهار قسم بقرار زیر است که هر یکی از آنها ۲۵ باب دارد - قسم اول در معرفت آفریدگار تعالی وتقدس - دوم دربیان اخلاق حمیده - سوم دربیان اخلاق مذموم - چهارم دربیان احوال عباد و بلاد وغیره -

نسخهٔ حاضر ۶۰ ورق از اول و خیلی از آخر را ندارد -

قسمتی از ازین کتاب را اول پرفسور **نظام‌الدین** در سال ۱۹۲۹ء در لندن و باب اول از قسم اول را آقای دکتر **محمد معین** در سال ۱۳۴۰ه/۱۹۶۱ء در تهران چاپ و منتشر ساختند -

مرحوم ملک الشعرا **بهار** نیز منتخبی ازین کتاب را در سال ۱۳۲۴هش/۱۹۴۵ء در تهران بطبع رسانیده بود -

رش : ریو ۷۴۹؛ ایتهے ۶۰۰؛ باڈلین ۳۲۴؛ مشهد ۷ (۱) : ۶۳؛ جوامع الحکایات، بتصحیح دکتر **محمد معین**، مقدمه ص ۴۱ - ۶۸ -

آغاز: ... جمال او بر قوم افتاد و همه یکرنگ شدند، بی جام شراب دوست -

Marfat.com

انجام: دل عضدالدوله تمامت بستهٔ مهر چهر او شد و سودای محبت او در سویدای دلش چنان محکم شد که... او صبر نتوانستی کرد و پیش ازین قاعدهٔ زندگانی او...

۴۵۷ / ۴۴۸ انشای فراست

بخط نستعلیق شکسته آمیز محمد بخش، پسر پیر بخش ساکن دهلی بپاسخاطر استادش میان علی اکبر - ۱۰۷ ورق، ۹ × ۶ انچ، ۱۴ سطر - کتابتِ اواخرِ قرنِ دوازدهم هجری بنظر میرسد -

مؤلف این کتاب انشاء که دران نمونه های مکاتیب بخدمت احباب و اقوام و اعیان مجموع است، محب علی لاهوری (ص ۲، س ۵) میباشد - مؤلف در زمان اورنگ‌زیب عالمگیر که در مقدمه (ص ۱، س ۱۱ و ص ۲، س ۱) ازش نام برده، میزیسته و در تلاش معاش از لاهور بدهلی رفت - آنجا بفرمایش دوستان این مکاتیب را برای استفادهٔ طالبان این فن، انشاء نمود -

تاریخ تألیف این اثر ۱۰۹۳ ه / ۱۲۸۲ ء است چنانکه گفته:

چو در تاریخ سالش فکر کردم خرد گفته[1] بگو انشا فراست

(۲ب، س ۱۳)

نظر به سبک نگارشِ مکاتیب، بیشود گفت که او یکی از نویسنده‌های صاحب سبک و قوی‌دستِ زبان فارسی بوده -

نسخهٔ دیگری ازین کتاب را نتوانستم در فهارس مطبوعه پیدا کنم، بنا برین یکی از نوادر است -

آغاز: آرایش عرایس ستایش و نیایش [به] معبود ارباب مساجد و کنایس، حضرتِ کبریا که از کبر و ریا مبرّاست -

۱- ممکن است "گفتا" باشد -

Marfat.com

انجام : انشاء الله تعالی من بعد در ایفای[1] مرضیات آن ستوده صفات خواهم کوشید[2]، زیاده نوشتن[3] مناسب ندیده ام ـ [ایام و دولت] بکام باد ـ

۴۵۸ انشای ابوالفضل (دفتر اول)

۴۴۰

بخط نستعلیق بتاریخ ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء - ۶۲ ورق، $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ ۵، ۱۵ سطر - قدری ناقص‌الاول ـ

مؤلف این کتاب انشاء که زیر شماره ۴۵۱ مذکور شد، وزیر باتدبیر، دبیر و منشی بی نظیر و دانشمند شهیر عهد اکبری علامه ابوالفضل مقتول ۱۰۱۱ھ/۱۶۰۲ء میباشد ـ درین دفتر مکتوبات و فرامین از طرف اکبر (۹۶۳-۱۰۱۴ھ) بنام سلاطین خارج و حکام کشور، جمع و تدوین نموده شده ـ

آغاز : ناهنجار واقع شهادت اورنگ‌نشین بارگه شکوه و تمکین و رهنورد شاهراه علم و یقین ـ ـ ـ ـ

انجام : از باب استعداد اهتمام نماید و سعادت منش فتاحا شیرازی درباب سر انجام راه حکم اشرف صادر شده بجلوهٔ ظهور خواهد رسید ـ

۱- در اصل : ایتغای ـ
۲- در اصل : پوشید ـ
۳- در اصل : زیاده چه نوشتن ـ

Marfat.com

۴۵۹ دستور الصبیان*

۴۳۹

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری - ۱۹ ورق، ۱۰ × $\frac{۳}{۴}$ ۵، ۱۲ — ۱۵ سطر - ناقص الاخر -

در فن انشاء این رساله یکی از تألیفات منشی **نونده رائے** میباشد - در رساله جائی (بهل، س۱۱) اسم نواب **فیروز جنگ** متوفی ۱۱۲۲ھ/۱۷۱۰ء را می برد و در جای دیگر سکهٔ عالمگیری را متذکر میشود - بنا برین معلوم است که او یکی از دانشمندان عهد اورنگ زیب **عالمگیر** (۱۰۶۸—۱۱۱۸ھ) بوده - او مؤلف سه رسالهٔ دیگر بنام 'اسمای فارسی، افعال فارسی و قوانین فارسی، نیز میباشد که قبل از تألیف این اثر نوشته شده بود (ص۱، س۹) - درین تألیف دو سه جا کتابی بنام 'انشای فیض رسان' را اسم میبرد که بعهد **شاهجهان** (۱۰۳۷—۱۰۶۸ھ) درین فن نگشته شده بود -

درین تألیف که اصلاً برای تعلیم انشاء و مکتوبات نگاری بمبتدیان و متعلمان نگاشته شد، جمعاً ۹۳ مکتوب مختلف النوع نوشته شده که ازانجمله ۹۳ مکتوب در نسخهٔ حاضر محفوظ است - کتاب مشتملبر سه فصل است بقرار زیر :

فصل اول : محتوی نمونه های مکاتیب 'بجانب اعلی، یعنی بخدمت مرشد و استاد و حاکم و آقا و بزرگان مثل پدر و مادر و خالو و عمو وغیره، دارای ۹۵ مکتوب -

فصل دوم : محتوی نمونه های مکاتیب 'بطرف ادنی، یعنی بخدمت خوردان و کوچکان مثل فرزند و شاگرد و برادرِ کوچک وغیره دارای ۲۰ مکتوب -

فصل سوم : محتوی نمونه های مکاتیب 'بسمت مساوی' یعنی همکاران و دوستان، دارای ۱۵ مکتوب -

---

* ص۱، س۵ -

Marfat.com

این رساله چندین مرتبه در مطبع نولکشور لکهنؤ بچاپ رسید ـ نسخه‌ای مطبوعه ۱۸۷۱ء پیش نگارنده نیز محفوظ است ـ در فهرست مطبوعات انجمن ترقی اردو کراچی ص ۹۰ کتابی بنام ''انشائے صبیان'' مذکور است که شاید همین باشد ـ نسخه‌ای ازین رساله در کتاب خانهٔ دانشگاه پنجاب، لاهور (ذخیرهٔ شیرانی شماره ۳۵۷/م) نیز موجود است ـ

آغاز: حمد وافر دبیری را که انشای آفرینش حرفی از قلم قدرت اوست ـ

انجام: مرزا صاحب مهربان، سلامت، خط سامی وصول نموده بر حقیقت مندرجه اطلاع دست داده ـ تقاضای زر قیمت اسپ که نوشته بودند، صاحب من! بالفعل بر بنده تقاضای زر سرکار بسیار است ـ پروانجات از حضور متواتر میرسند ـ ـ ـ

۴۶۰ شرح قصه سوداگر پسری

۴۴۹

بخط نستعلیق غلام قادر زیرک بتاریخ ۴ جمادی‌الثانی ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء - ۶۶ ورق ، ۸ ۳/۴ × ۵ انچ، ۱۵ سطر ـ

مؤلف این شرح **محمد فیض** متخلص به **ملاحت** است که در سال ۱۲۴۷ھ/۱۸۳۱ء مثنوی فارسی از مولانا **اشرف** ایرانی را به نثر فارسی درآورده و بیت به بیت شرح داده ـ معلوم است که او یکی از اهالی شبه قاره پاک و هند بوده است ـ شارح که شاعر نیز بوده، سه تاریخ برای این اثر گفته که در آخرِ نسخه منقول است، بدینقرار:

چه نیکو گوهر سالش خرد سفت — که شرح قصهٔ ماتم بیان گفت
دگر زد نقش کلک درد پرورد — زهی شرح کتاب نالهٔ درد
دگر کردم چنین تاریخش انشا — که شرح مثنوی سوز جانها

(۶۴ ب)

Marfat.com

تخلص شاعر در بیت زیر آمده :

ملاحت بیش ازین باهوش میباش ملال افزا مشو خاموش میباش

(۶۴ب)

آغاز: زیبا ترین کلام، شرح نظم ستایش مصنفِ صحیفهٔ تکوین و ایجاد است که سخن درین باب از کوتاهی خود در خط میشود ـ

انجام: چنانچه بحرمت النبی، بنام نامی و اسم سامی حضرت نبی علیه‌السلام اختتام این کتاب صورت گرفت بحمد الله ـ

بعد ازین خاتمهٔ منظوم از طرف شارح منقول است که ابیات آخرش اینست :

دلم ده چون شرار از سینه جسته چو پروانه به بیتابی نشسته
دلی جوش طپیدن حاصل او ز گرمی خود آتش منزل او
گیاه گلستانِ سرمدم کن چه یعنی خاک راه احمدم کن ـ

—:o:—

Marfat.com

سیرت

۴۶۱ وسیلة الحیاة و طریقة النجاة (جزو اول)

۴۴۲

بخط نستعلیق کریم بخش، بتاریخ ۱۷ جمادی الثانی ۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء - ۷۹ ورق، ۱۳ × ۸ انچ، ۲۳ سطر۔

مؤلف این اثر که در ذکر فضایل و خصایص حضرت خیرالبشر صلعم و محاسن چهار یار و سائر صحابهٔ سید الابرار و دربارهٔ مذهب اهل سنت و تشیع میباشد، ملا **شیر محمد** خان ابن **مهر داد** خان متوطن بلدهٔ کلاچی در ضلع (بخش) ڈیره اسمعیل خان (پاکستان غربی) است ۔ احوال مؤلف بدست نرسید ۔ از قراین بنظر میرسد که او در اواسط قرن سیزدهم هجری میزیسته و نسخهٔ حاضر قریب بعهد او کتابت شده ۔

در تألیف این کتاب که مشتملبر تمهید و هفت باب و خاتمه بقرار زیر است، از مآخذی مثل جواهر التفسیر، روضة الاحباب، شواهد النبوه و حبیب السیر وغیره استفاده شده ۔

باب اول در ذکر فضایل و خصایص آنحضرت صلعم مشتمابر بر دو ذکر ۔
باب دوم در ذکر فضایل خلیفهٔ اول حضرت **ابوبکر صدیق** مشتملبر دو ذکر ۔
باب سوم در ذکر فضایل خلیفهٔ دوم حضرت **عمر** بن خطاب مشتملبر چهار ذکر ۔
باب چهارم در ذکر فضایل و خصایص خلیفهٔ سوم حضرت **عثمان** غنی مشتملبر سه ذکر ۔
باب پنجم در ذکر فضایل و خصایص خلیفهٔ چهارم حضرت علی کرم الله وجهه مشتملبر هفت ذکر ۔
باب ششم در تحقیق مذاهب اهل سنت و جماعت و اهل تشیع و رفض ۔
باب هفتم در بیان حال حدوث و اختراع مذهب تشیّع مشتملبر دو ذکر ۔

Marfat.com

نسخهٔ دیگری ازین اثر را نتوانستم در فهارس مطبوعه و معروف پیدا کنم بنابرین یکی از نوادر بنظر میرسد ـ

آغاز: الحمد لله رب العالمین حمد الشاکرین و الصلوة والسلام علی رسوله و حبیبه و آله و اصحابه اجمعین ـ تمهید ـ اما بعد میگوید عبدالضعیف **شیر محمد** ـ ـ ـ که چون بفحوای کریمه ''کل من علیها فان ـ ـ ـ ـ هر حادث را صدمهٔ فنا رسیدنی است ـ

انجام: بالجمله هر دو فرقهٔ نواصب و شیعه را شیطان راه زده و در پی عیب جوئی دوستان خدا که عین آرزوی آن لعین است، دوانیده کار خود را از دست ایشان میکرد:

هر کرا خواهد خدا پرده درد　　میلش اندر طعنهٔ پاکان نهد[1]
(رومی)

العیاذ بالله من الشیطان الرجیم و اتباعه آمین ـ

۱ـ در نسخهٔ چاپی مثنوی این بیت بدینطور مسطور است:
چون خدا خواهد که پردهٔ کس درد
میلش اندر طعنهٔ پاکان برد　　(دفتر اول بیت شماره ۸۱۵)

Marfat.com

طب

۴۶۲/۴۳۰ اطعمة المرضی

بخط نستعلیق اواسط قرن سیزدهم هجری - ۱۶۷ ورق ، ۹ × ۶ انچ ، ۱۴ سطر - ناقص‌الاوسط - خیلی کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این اثر حکیم **محمد کاظم** ابن حکیم روشنضمیر است که در اوایل قرن سیزدهم هجری میزیسته - تاریخ تألیف این کتاب ۱۲۰۶ھ/۱۷۹۱ء است - از اسم تاریخ برمیآید - درین کتاب برای مریضهای امراض مختلف خوراک و اغذیهٔ مناسب را توصیه نموده که برای معالجهٔ آنها مفید باشد - مطالب را که از آثار طبی پیشینیان جمع آورده، در ۳۰ باب قسمت کرده و هر باب مشتملبر فصول متعددی است -

در آخرِ نسخه عبارتی بتاریخ ۱۲۵۱ھ/ ۱۸۳۵ء مرقوم است که میرساند تکتب نسخهٔ حاضر کمی قبل ازین تاریخ صورت گرفته .

گرچه سه نسخه ازین اثر در کتابخانهٔ ملی لاهور نیز محفوظ است ولی باز هم یکی از نوادر است -

رش : عباسی ۲۵۲ (ح) -

آغاز: تغذیهٔ تحمید و تقویهٔ قوت محمدت منعم مطلق و شافی برحق الذی هو یطعمنی و یسقین الحمد لله که بروح حاصل و از مفرح ندای---

انجام : و اسهال و قی صفراوی قطع کند و اگر کرم کرده بر جای درد بادی ندارند تحلیل باد کند و درد معده [را] بنشاند - والله اعلم بالصواب، تمام شد -

Marfat.com

فرهنگ‌ها

۴۶۳ منتخب اللغات شاهجهانی

۴۳۲

بخط نستعلیق اواسط قرن سیزدهم هجری - ۲۳۱ ورق، ۱۱ × ۶ انچ، ۲۱ سطر - ناقص الاول و الاوسط و الاخر - خیلی کرمخورده و پوسیده -

مؤلف این فرهنگ که دران معانی کلمات عربی را مختصراً بفارسی بیان نموده اند، **عبدالرشید** بن عبدالغفور الحسنی[1] المدنی تتوی متوفی ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء است - تاریخ اتمام این اثر که بنام ''منتخب رشیدی'' و ''رشیدی عربی'' نیز یاد شده، ۱۰۴۶ھ/۱۶۳۶ء است - کلمات این فرهنگ ''بارعایت حرف اول و دوم و آخر چنانکه حرف اول باب و حرف آخر فصل باشد بی رعایت مآخذ اشتقاق'' ترتیب داده شده - او این فرهنگ را بنام **شاهجهان** (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ھ/۱۶۲۷ - ۱۶۵۷ء) تألیف نموده ؏

''فرهنگ رشیدی'' که دران کلمات فارسی بفارسی معنی شده نیز ازوست -

در نسخهٔ حاضر کلمات از ردیف الف (ناقص) تا ردیف میم (ناقص) منقول است و بر ورق ۱۲۰ب مهری از **فضل الهی** بتاریخ ۱۸۸۸ء نیز ثبت است -

این فرهنگ در سال ۱۲۲۳ھ/۱۸۰۸ء در کلکته و در سال ۱۸۳۵ء در لکهنؤ و درسال ۱۸۶۲ء در بمبئی چاپ و منتشر شده -

رش : ایتهے ۲۳۹۸؛ بادلین ۱۶۷۲؛ بانکی پور ۹ :۴۸؛ ایوانو ۱۴۳۱؛ ایوانو (کرزن) ۵۴۳؛ بوهار ۱۹۷؛ ڈھاکه ۲۰۲، ۳۹۲؛ ریو ۵۱۰؛ سپه سالار ۲۹۳؛ شیرانی ۲ :۳۲۲ -

---

۱- طبق بعضی‌ها ''حسینی'' -

Marfat.com

آغاز: . . . و شتافتن قوله تعالی و جاءَهُ قومه یُهرعون الیه[۱۱(هود) : ۷۸] - ایداع - امانت دادن و امانت نهادن - ایلاع ، سخت حرص کردن - - - - ایناع، رسیده شدن میوه -

انجام : مضیق، جای تنگ - مطلق، از بند رها کرده شده و روان کرده شده - - -

—— : o : ——

Marfat.com

۴۶۴
۴۳۳

مونس الارواح

بخط نستعلیق محمد محسن بتاریخ ربیع‌الثانی ۱۲۷۶ھ/۱۸۵۹ء - ۳۳ ورق،
۱۱ × ۶ انچ، ۱۷ سطر - خیلی کرمخورده و پوسیده و ناقص‌الاخر۔

مؤلف این تذکره که دران احوال خواجه **معین الدین** چشتیؒ و بعضی از خلفای ایشان بیان شده، **جهان آرا بیگم** (دختر **شاهجهان** ۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ء و خواهر کوچک **دارا شکوه** مقتول ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء) متوفیه ۱۰۹۲ ھ / ۱۶۸۱ء است - او این تذکره را با استفاده از سفینة الاولیای دارا شکوه بتاریخ ۲۷ رمضان ۱۰۴۹ھ/۱۶۴۰ء باتمام رسانید -

ترجمهٔ اردوی این تذکره در لاهور بچاپ رسیده -

رش : ریو ۳۰۷؛ باذلین ۳۷۲؛ ایوانو (کرزن) ۴۷؛ آصفیه ۱ : ۴۹۲؛ شیرانی ۱ : ۸۳، ۸۴؛ استوری ۱۰۰۰ -

آغاز: حمد و سپاس افزون از عدد و شمار مر صانع کریمی را جل جلاله که بقدرت کاملهٔ خویش، اولیاء و رسل را هادی و رهنمای فرقه انام گردانیده -

انجام: این رساله مونس الارواح بتاریخ ـــــ باتمام رسید و خلعت اختتام پوشیده و احوال این بزرگان را که مقربان درگه صمدیت اند از کتب و رسائل معتبره باحتیاط تمام ـــــ آورده، بقید تحریر آورده شد - اعتقاد این ضعیفه آنچه درین رساله ثبت گردیده صحت تمام دارد، امید که خوانندگان را ـــــ

Marfat.com

متفرقات

۴۶۵ / ۴۵۱ منتخب من نادرالفواید و جامع‌الفواید

بخط نستعلیق ناشیانهٔ اوایل قرن چهاردهم هجری - ۵۲ صفحه، ۹½ × ۶ انچ، ۱۲ سطر -

از مؤلف گمنام این رساله که ممکن است انتخاب از دو رساله بنام 'نادر الفواید' و 'جامع الفواید' باشد، در نقوش و تعویذات برای مرادات مختلف نوشته شده - نسخهٔ دیگری ازین رساله را نتوانستم در فهارس مطبوعه پیدا کنم -

آغاز: هذا کتاب من نادر الفواید و جامع الفواید در فواید نقش سورهٔ اخلاص - بدانکه منقول است از امیر المؤمنین [حضرت علی] - - -

انجام: هر روز یکصد و پنجاه درم در کیسهٔ وی پیدا شود از غیب باذن الله تعالی - آیت که مذکور شد اینست ''و عنده مفاتح الغیب لایعلمها الا هو و یعلم ما فی البر و البحر و ما تسقط من ورقة ولا حبه فی ظلمات الارض ولارطب ولایابس الا فی کتاب مبین -

۴۶۶ / ۴۵۲ اقرار الانوار و مرادات الاسرار

بخط نستعلیق ناشیانهٔ اوایل قرن چهاردهم هجری - ۱۲ ورق، ۹½ × ۶ انچ، ۱۲ سطر -

از مؤلف گمنام این رساله دربارهٔ مسایل مذهبی و اعتقادی و مرادات و علم کیمیا و سیمیا وغیره در ۲۷ باب کوچک کوچک نگاشته شده بدینشرح :

Marfat.com

باب ۱- در بیان دعوت نصاب و زکوة ۲- در بیان کفایت سهمات ۳- در کشف القلوب ۴- در کشف القبور ۵- گرفتن جواب از مرده ۶ سر کردن آسمان و زمین ۷- یافتن خزینه از خزانهٔ غیب ۸- بر باد رفتن و آمدن یعنی سوی آسمان شدن و برگشتن بزمین ۹- مسخر کردن بادشاه و امراء و وزراء و محبوب ۱۰- مسخر کردن انس و جن ۱۱- آموختن علم کیمیا و سیمیا و ریمیا و هیمیا و میمیا ۱۲- پیدا کردن آب و طعام پخته ۱۳- پیدا کردن رجال الغیب ۱۴- مسخر کردن شیر و فیل ۱۵- مسخر کردن مار و کژدم ۱۶- مسخر کردن باد ۱۷- مسخر کردن آتش ۱۸- مسخر کردن بر و بحر ۱۹- مسخر کردن شمس و قمر ۲۰- فراخی رزق و زیادت دولت ۲۱- بخت بسته کشادن ۲۲- خواب بستن و کشادن ۲۳- دفع کردن بیماری ۲۴- مردی بستن و کشادن ۲۵- مرده زنده کردن ۲۶- کرامت کردن بر زمین ۲۷- کرامات مختلف -

نسخهٔ دیگری ازین رساله در فهارس مطبوعه پیدا نشد -

آغاز: این مجموع را ''باقرار الانوار و مرادات الاسرار'' نام نهاده شد که مرادات صوری و معنوی حاصل شود و هرچه خواهد بیابد -

انجام: هر کس را علم هیمیا بدست آید بس ''ومن یتوکل علی الله فهوحسبه'' برو راه یافت و هر کس را آموختن این علمها خوش باید، تمام شد -

—: o :—

Marfat.com

۴۶۷

۴۵۳

مخزن الحکمه (منظوم)*

بخط نستعلیق محمد علی بتاریخ رمضان المبارک سنه [۱۳۲۰ھ] مطابق ۱۹۰۲ء - ۱۱۶ صفحه، ۹ × $5\frac{3}{4}$ انچ، ۱۷ شعر -

مؤلف این اثر که در فن کیمیا گری تألیف شده **اسمعیل** کوفی (ص ۶، بیت ۱۱ و ص۸، بیت۲، ۳) میباشد که بنا به بعضی شواهد داخلی معاصر حضرت **بهاء الدین زکریا** ملتانی متوفی ۶۶۶ھ/۱۲۶۷ء بوده و بفرمایش یکی از دوستان خود که مرید بهاء الدین بود بملتان مسافرت کرد و آنجا بخدمت حضرت مذکور شرفیاب شده از محضر ایشان استفاده مینموده -

نام کتاب در بیت زیر آمده :

چو آمد پیکر او هفت اندام　　نهاده مخزن الحکمة ورا نام

(ص ۷، بیت ۵)

تاریخ تألیف این کتاب بطوریکه از بیت زیر بر میآید ۶۹۹ھ/۱۲۹۸ء است :

بتاریخی که بود این نظم کارم　　من از خ ص ط را میشمارم

۶۹۹

ولی در صفحات اول نسخه بعد از ذکر کردن نام نسخه تاریخ را بدینطور بیان نموده است :

ز نامش هم سن هجری بر آید　　که علم جمل وازش میگشاید

از نام نسخه (مخزن الحکمة) ۱۱۹۴ھ/۱۷۸۲ء بر میآید - ممکن است این بیت الحاقی باشد. **والله اعلم** - کتاب در مقدمه و ۹ باب است بقرار زیر :

---

* ص ۷، س ۵ -

Marfat.com

باب اول در عقاقیر معدنی و معرفت آنها ـ دوم در آلات این صنعت ـ سوم در بیان ارواح (سیماب و گوگرد و نشادر وغیره) ـ چهارم در تکلیس اجساد و احجار ـ پنجم در تشمیع ارواح ـ ششم در بیان حل چهار نوع ـ هفتم در عقد محلول ـ هشتم در تدبیر تصعید (آمیختن) روح با اجساد ـ نهم در انواع آبها که بصنعت درکار است ـ

نسخه‌ای ازین اثر در فهرست کتابخانهٔ دانشکدهٔ الهیات و معارف، تهران نیز مذکور است ـ ترجمهٔ اردوی این اثر در کتابخانهٔ ملی لاهور موجود است ـ

رش : فهرست الهیات و معارف ص . . م ؛ فهرست مخطوطات متفرقه در کتابخانهٔ ملی، لاهور ص ۱۷ ـ

آغاز: بود نزد حکیمان خردمند — کلید گنج دل نام خداوند
سزاوار ثنا آن کردگاری — که پیدا کرد سیماب از بخاری

انجام : بدین امید شرح این هنر شد — که دانا را بحکمت راهبر شد
بتاریخی که بود این نظم کارم — من از خ ص ط را میشمارم

۴۶۸ شرح کتاب منطق
۴۵۴

بخط نستعلیق استادانهٔ قرن یازدهم هجری ـ ۴۱ ورق، $10\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{2}$ انچ، ۱۵ سطر ـ خیلی ناقص الاول و الاوسط و الاخر ـ

اسم شارح که کتابی در علم منطق را جمله بجمله از عربی بفارسی شرح داده، نتوانستم معلوم کنم ـ

آغاز: ـ ـ ـ نیست و شرط معارضه آنست که نتیجهٔ دلیل معارض ـ ـ ـ شد اما جواب معارض بجهت آنکه دعوی بطلان استغنا از تعلم منطق در ـ ـ ـ صحت استغنا از تعلم منطق است ـ

Marfat.com

انجام: چنانچه عدمش نیز معلوم نیست و بعضی استدلال کرده اند بر امتناع او بدو وجه یکی آنکه مرکب باشد ماهیت حقیقةً از امرین متساویین خالی ازین نیست که یکی ازان دو امر ---

۴۶۹ اوراق کتب مختلف

۴۲۹

بخط نستعلیق قرن سیزدهم هجری -

درین مجموعه اوراق سه کتاب محفوظ است بقرار زیر:

۱- ۴۶ ورق از کتابی که در مسایل مذهب و مباحث تصوف تألیف شده، بدین آغاز:

بگویم اگر می توانی شنود
که تحقیق اوفوا بعهدی چه بود

کتبی که درین اثر از آنها نام برده شد، بدینقرار است:

کشف‌المحجوب، انوار فقه از امام نووی، تفسیر زاهدی، مفتاح‌الجنان، کنزالعباد، تحفهٔ خانی، کیمیای سعادت، احیاء العلوم، تنبیه الغافلین، در الاخبار، رساله مچلکه از میر سید علی همدانی، فقه الاکبر، نجات المؤمنین، انیس الواعظین، شرح فقه اکبر، روضة العلماء، وصایا، ذخیرة‌الملوک، مکتوبات یحیی منیری، منهاج العابدین، ارشاد المجالس و کنزالاسرار وغیره

۲- دو ورق از کتابی در طب، بدین آغاز:

ورق نقره عنبر اشهب و مشک خالص، نبات سفید کوزه -

۳- هیجده ورق از کتابی در فضایل نماز و روزه وغیره بدین آغاز:

در بهشت نروم تا ترا برابر خود نبرم - هر که روز عرس سه بار سورهٔ یٰسین بخواند حق تعالٰی او را بیامرزد -

Marfat.com

Marfat.com

پیوست

مشتملبر

یادداشتهای مولانا برین نسخ

گرد آوردهٔ

احمد ربانی
پاکستان ریلوے سروس

Marfat.com

در صفحات آینده یادداشتهائی که پدر بزرگوارم برین نسخ مینگاشته اند، بدون کوچکترین تصرفی، تقدیم خوانندگان گرامی است ـ آنچه درین سی سال اخیر بنده خودم مشاهده مینموده‌ام، آن مرحوم هر وقت نسخه‌ای را بدست می آوردند آن را با شوق و شغف مفرطی مطالعه مینمودند و بعد از کنجکاوی‌های زیادی و زحمات متمادی اطلاعات نادر و مفید را با نظر انتقادی خود، بر پاره کاغذهای مختلفی، یادداشت نموده و در اول نسخه نگه میداشته اند ـ بطوریکه خوانندگان گرامی ملاحظه خواهند فرمود، چقدر این مرد پرکار و کنجکاو رنج میکشیده و در نتیجه اطلاعاتی دربارهٔ این نسخ فراهم ساخته است که برای دانش پژوهان آینده بی نهایت سودمند خواهد بود ـ

این یادداشتها نه فقط اینکه از لحاظ تتبعات و تحقیقات آینده خیلی مفید است بلکه ازین نظر نیز ارزنده است که اهمیت نسخه‌ها را بر ما روشن میسازد که چه نوع اطلاعاتی در صفحات اینها مسطور است و پژوهندگان میتوانند ازان استفاده کنند ـ

این یادداشتها را ما بهمان ترتیب درج نمودیم که نسخه‌ها در فهرست شناسنده شده است ـ در برابر بعضی از شماره‌ها یادداشتها چاپ نشده ـ معلوم است که دربارهٔ این کتابها نتوانستیم یادداشتی از ایشانرا پیدا کنیم ـ

در ترتیب و تدوین و تصحیح نمونه‌های این یادداشتها آقای دکتر محمد بشیر حسین کما فی‌السابق با من همکاری نموده و دوشادوش اینجانب پیش میرفته اند ـ از ایشان صمیمانه سپاسگزارم ـ اینک یادداشتها :

احمد ربانی

Marfat.com

۱ـ تفسیر زاهدی ـ

2.58—260 (with three gaps viz. 65—68 (after folio 12), 77—224 (after folio 25) and 240—260 (after folio 38)

۵ـ تفسیر حسینی ـ

This is an old copy of the famous تفسیر حسینی written in خط بہار undated but probably in the sixteenth century A.C. ـ مواهب علیه یا تفسیر حسینی

مصنف : حسین بن علی الواعظ الکاشفی، تصنیف : ۸۹۷—۹۹ A.H. / 1492—1494 A.D.

قطعۂ تاریخ جو آخر کتاب میں ہے اس سے معلوم ہوتا ہے کہ ۲ شوال ۸۹۹ھ / 6 July 1494 A.D. میں کتاب ختم ہوئی

دیگر احوال :

Bodleian Nos. 185—8 and Rieu I : 9—11, supplementary page 1.
Catalogue Cedd. or Ludg. Bat. IV. 39 Mehren—I
Cambridge 34—37
This copy is a little less than one half.

٦ـ قواعدالقرآن ـ

See Ethe (India Office) Catalogue 1469.

۷ـ ترجمه مشکاةالانوار (ج اول) ـ از عبدالحق دهلوی ـ

Undated، شروع کے اوراق کی ترتیب کو مطبوعه نسخه سے درست کیا ـ

مطبوعه ۴ جلدوں (نولکشوری) سے ان دو جلدوں میں ۳ ہیں چوتھی نہیں ہے ـ
جلد ۳ کا نسخه خصوصیت سے لکھا ہے ـ

Marfat.com

۸۔ شرح مشکوٰۃ (جلد ۳) ۔ فارسی، ترجمہ عبدالحق دھلوی ۔

کتاب البیوع سے شروع ہو کر ختم ہوئی کتاب الرویا پر ۔ اصل کتاب ۴ جلد میں ہے ۔ نولکشوری مطبوعہ الڈیشن کے جلد ۳ کے ساتھ مطابق ہے ۔ خط گیارھویں صدی ھجری کا ہے ۔

۱۰۔ مناظر الانشاء ۔

مطلع السعدین وارستہ میں اس سے مواد لیا گیا معلوم ہوتا ہے ۔ ۳۵ ب پر تخلص ۔

۱۱ ۔ ریاض انشاء

کتب خانہ محمد شاہ الرومی ۔ ریاض الانشاء ۳۹۳ ۔

[تا بر وفق تصویر نگار خانہ ازل و طبق تقدیر روز نامہ دیوان لم یزل]

On the whole the two agree.

ریاض الانشا + فریدونی بک

Several words can be improved. Some phrases *e.g.* at the beginning omit

The manuscript may have a revised version and the editor of مجموعہ منشات السلاطین = T may have made mistakes in reading. Without these corrections some of these passages and clauses would be meaningless—Some are even now vague.

Professor Shafi's note dated 17.2.1949 : Three letters more in the printed edition — about $6\frac{1}{2}$ pages.

folio : ۴۷ب : ابناء بہمن

۱۸۱ب : یہ مجموعہ منشات السلاطین فریدون بک : ۱ : ۲۵۱ پر موجود ہے

مع جواب،

to Jami pages 10, 73, 80, 103, 113

۱۶۔ بہار گلشن از عنایت اللہ کنبوہ ۔ (died : 1082 A.H.)

کتابت ۱۱۱۳ھ (سنہ ۴۵ عالمگیری)، نقل شاھجہان آباد، از نسخۂ رادھا کشن منقول از نسخۂ عنایت خان کنبوہ (داماد میاں عنایت اللہ) بفرمایش گردھر لعل برائے مطالعہ کریسنگھ ۔

Not in *British Museum* or India Office.

Marfat.com

محمد صالح بھائی عنایت‌اللہ، اس نے اس کی بہار دانش کا دیباچہ بھی لکھا ۔
(India Office Cat. Vol. II/1150).

دیباچہ از محمد صالح ۔ تعریف عنایت‌اللہ ff : 2 b ۔

رقعات و مکاتیب بنام دوستان و عزیزان و بزرگانِ روزگار ff : 3 a اس لئے میں (محمد صالح) نے کہ مصنف کا ہم گوہر ہوں ۱۰۷۲ھ میں ان کو جمع کیا بعہد اورنگ زیب، گلشن عنایت، نام رکھا ff : 3 b

(۱) حضرت شاہنشاہی بنام شاہ ایران : ff : 3 b (۲) منشور گیہان خدیو بنام عمدہ امیر عظیم‌الشان : ff : 6 a (۳) فرمان شہنشاہ بنام قدوۂ خوانین ۔ : 7 b (۴) بنام روساء دولت عالیہ ff : 9 (b) (۵) عرضداشت عمدۃالملک ff : 11 (b) (۶) نامۂ نامی مسند آرای ایالت قندھار بخراسان 15 b (۷) بیگلربیگی خراسان : 20. a (۸) مسند آرای ایالت خراسان : 25 a (۹) دوست کو : 27 a (۱۰) دوست کو برسم دعوت : 29 a (۱۱) دوست کو : 29 b (۱۲) درخدمت نو باوہ و اقبال : 30 b (۱۳) دوست کو : 36 b (۱۴) بشاہباز اوج معانی : 39 b (۱۵) بھائی کو : 40 a (۱۶) عریضۂ ہواہ خواہ دیرین بخدمت نواب صاحب : 45 a (۱۷) بنواب : 48 a (۱۸) بہ شہسوار مضمار سخن : 49 a (۱۹) بنام ملا میرکی : 51 a (۲۰) بنام سلالہ سلسلۂ اکرام : 52 a (۲۱) بنام چمن پیرای گلشن اقبالمندی : 53 a

۲۰۔ نگارنامۂ منشی ۔

نگارنامۂ منشی ۱۰۹۵ھ

انشاء = پیدا کردن Literally

اصطلاح : ملکۂ دانش فطری و مادۂ علوم مکتسبی کہ منشی بدان قادر بود بر ایجاد عبارات جزیلہ و تخلیق مضامین جمیلہ در ادای معنی مقصود ۔

ماہیت انشاء ۔ ابداع کلمات بلاغت سمات است ۔ بذریعۂ تحصیل علم نحو و صرف و بدیع و بیان و منطق و معانی و فروع و اصول و سرعت فہم و انتقال نفس بطریق فکر و قوت حافظہ و تتبع تراکیب فصحاء و بلغاء ۔

Marfat.com

موضوع انشاء فقرات منثوره

غرض انشاء تسطیر رسالهٔ رنگین و مقاله متانت آئین بنحوی که حفظ مرتبه کاتب و مکتوب الیه فوت نشود، تکمیل فن دست ندهد الا بکثرت استعمال تا منشی بر غلطی‌های جهال اطلاع پذیرد و بر کلماتی که مختار و متروک دانشمندان است وقوف یافته عبارت عام فهم خاص پسند، زبان زد روزگار برنگارد ـ از اغلاق و ایهام محترز، لفظی از قانون محاوره بیرون نیندازد ـ

تعداد افراد منشیان بلاغت نشان و دبیران نادر بیان ـ

ایران

(۱) شیخ سعدی صاحبِ گلستان (بغایت خوش عبارت)

(۲) نصیر طوسی صاحبِ اخلاق ناصری (بقوت علمیت به کمال متانت نوشته)

(۳) یزدی صاحبِ تیمور نامه بسیار خوب پرداخته ـ

(۴) خواند میر صاحبِ روضة‌الصفا داد سخنوری داده ـ

(۵) سکندر منشی عالم آرای عباسی بلیغ نوشته ـ

هندوستان

پیشروان عہد مغول کی حالت و حیثیت سے وہ واقف نہیں ـ

(۱) ابوالفضل در فن انشاء طرح تازه برنهاد ـ

(۲) امین احمد رازی کتابِ هفت اقلیم را نهایت دلپسند نگاشت ـ

(۳-۴) بداونی، فرشتهٔ چهره افروز حسن کلام ـ

(۵) دستور اعظم معتمد خان جهانگیر نامه را بعبارت صاف و شسته نوشته ـ

(۶) افضل خان منقح نویس ـ

(۷) اسلام خان دیوان بعد افضل خان ـ

Marfat.com

(۸) سعدالله خان بنا بر قوت علمیت و طبیعت هر چیز که نوشت استادانه نوشت اما معترف که بابوالفضل نرسیده ـ

(۹) عبدالحمید لاهوری شاگرد ابوالفضل بطرز دلخواه و طور دلپسند نگاشت ـ

(۱۰) شیخ محمد وارث شاگرد لاهوری ـ

(۱۱) قاضی محمد افضل سر دفتر خاص نویسان داراشکوه، رقعات او زنگ زدای آئینهٔ دلهای مستعدان ـ

(۱۲) شیخ عبدالرحیم خیر آبادی ـ ملا امین ایرانی پنڈیداس ـ

(۱۳) شیخ حبیب‌الله منشی مراد بخشی ترجیح در تمهید مطالب و ترکیب عبارت ید طولی نمایان ساخت، ثانی ابوالفضل باصابت فکر و جودت ذهن ـ

(۱۴) چندر بهان برهمن لاهوری از منشیان کچهری دیوان، اگرچه دستی به علم چندان نداشت بالتقاط فقرات منشات نو آئین و استنباط طرز بیان از کتب باستانی خط مربوط می توانست نگاشت ـ

(۱۵) شیخ عبدالصمد جونپوری مصاحب جعفر خان ـ مکتوب بسیار نمکین و ساده پرکار می نوشت ـ

(۱۶) طالع یار اودیراج منشی رستم خانی در مدعا نگاری سحرسازی بکار میبرد ـ

عهد اورنگ زیب

(۱۷) ابوالفتح تتوی قابل خان بخدمت منشی گری حضور اورنگ زیب پرداخت

(۱۸) محمد کاظم خلف ملا امینای ایرانی صاحب عالم گیر مشتهر به شرین زبانی ـ

(۱۹) ملا مخدوم هم منشی و هم صدرالصدور بخدمت دارالانشا' پیش ده معلی مقرر ـ

(۲۰) عبدالخالق پنجابی ـ منشی شاهزاده بهادر شاه، بزور علمیت استکتاب می نمود ـ

(۲۱) کند چند دهلوی (از منشیان دیوانگاه وزارت) سبقت از هم چشمان بردند ـ

(۲۲) سبل سنگه از (دبیر کچهری میر سامان) سبقت از هم چشمان بردند ـ

Marfat.com

(۲۳) شیخ محمد صالح کنبو، رنگین نویس رنگین طرازان ۔

(۲۴) اللہ داد خان افغان ملتانی ۔ در وطن کارستان بدیع نمایان ساخت ۔

از خوانین

(۲۵) عاقلخان ۔ چمن آرای باغستان نظم و نثر ۔

(۲۶) امانت خان خوافی ۔ دیوان خالصه شریفه ۔

(= میرک معین‌الدین احمد) بے مسوده آثار قادرالکلامی آشکارگردانید ۔

(۲۷) میر محمد رضا منصبدار، در متانت کلام و شائستگی طرز جادو قلم ۔

۲۱ ۔ مطلع السعدین

مصنف وارسته (مواد اس کا مناظر الانشاء سے مأخوذ معلوم ہوتا ہے) یہ کتاب ۱۸۸۰ء میں طبع ہوئی اور پنجاب پبلک لائبریری لاہور میں ہے۔ ورق ۱۳۰ ب پر تخلص در غزل ۔

ورق ۲۴ ''ساطعای کشمیری''۔ پنجابی لفظ آہو آہو ۔

۲۲،۲۳ ۔ (۱) کلید دانش

(۲) مرصع کار از مولوی قاسم علی بن طالع مند بن قاضی عبدالرسول کلانوری

تصنیف ۱۲۳۴ ھ ۔

معانی نگار سلطانی بل حیرت (در ملتان) نقل ۱۲۶۲ ھ ۔

۲۴ ۔ نظام التواریخ

نسب :

عبدالله بن ابوالحسن علی (Elliot copy) but حاجی خلیفه confirms my text. Desacy gives his نسب as follows : (Elliot p. 252) هفت اقلیم grand father. ابو الحسن علی calls

قاضی ناصرالدین بن قاضی امام بدرالدین عمر بن فخرالدین بن علی ۔

Comparisons to be of great use and valuable as written early. The author was born at بیضا (near شیراز) and was قاضی, first at شیراز, afterwards at تبریز where he died in 685 A.H./1286 A.C.

Marfat.com

699 (حاجی خلیفه) 685 or 692 : (یافعی) 692 :(ابو المحاسن) 685 : (مخبر الواصلین 691)
latest date)

[در برابر جملهٔ زیر نگاشته اند] :

قسم چهارم، در اخبار سلاطین کرام و ملوک عظام ـ ـ ـ صفاریه، سامانیه، غزنویه غوریه، دیالمه، سلجوق ـ

Elliot copy had ملاحده after سلجوق and had a chapter on them which was published alongwith the one on Atabeks - Desacy. This section on Ghaznavid در برابر "طایفهٔ سوم غزنیان" has been translated by Elliot Vol. II.

[بعد ازین کلمات درکتاب "یوسف سبکتگین محمد را اسیر گردانید" نگاشته اند] :

and sent Mohammad to Qilah Balbah

یوسف sent غزنه after his arrival at مسعود to prison and—(Elliot)

Lucuna

و بعد ازین کلمات درکتاب "هلاک کرد" نگاشته اند] :

433/1041 Elliot

"and then returned, afterwards بهرام شاه came back to غزنه and ordered سیف‌الدین to be seated on cow. *Elliot.*

"بعد از چند روز علاءالدین رسید و خسرو رو بهند نهاد" 555 A.H. 1160 A.D.

[در برابر نسب اسمعیل بعد از منصور بن نوح، نوح بن منصور نگاشته اند]
در برابر ۸ منصور بن نوح (تاریخ اسلام عباس)

[بعد از مودود علی نگاشته اند] :
عبدالرشید بن محمود ـ

[بعد از ابراهیم بن مسعود نگاشته اند] :

مسعود بن ابراهیم

بجای "ارسلان شاه ابن محمود" "ارسلان شاه ابن مسعود" درست کردند ـ

["و کان ذلک فی سنه اثنین و عشرین و خمسمائه سلطان بهرام شاه بن مسعود"
قبل ازیں کلمات، عبارات زیر ازین نسخه فاقد بود که مولانا در حاشیه نوشتند]

Marfat.com

سلطان محمد مکحول، سلطان مودود، سلطان مسعود ثانی، سلطان علی، سلطان عبدالرشید، سلطان ابراهیم ، سلطان مسعود ثالث ، سلطان ارسلان شاه ، All are omitted.
The last king died in 512/1118 A.D. (Elliot)

سلطان محمد مکحول بن محمود : بعد پدرش قریباً چهار سال بغزنه حکمرانی کرد چون برادرش کشته شد، مودود پسر مسعود برو خروج کرد و ظفر یافته و او را و پسران او را بکشت ـ

سلطان مودود : بعد انتقام پدرش بر تخت نشست ـ مدت حکومت او قریب به هفت سال بود ـ ملک عم خود به تصرف آورد ـ وفات او ۴۴۱ھ/۱۰۴۹ء ـ

سلطان مسعود ثالث ابن مودود : بوقت وفات پدرش کودکی بود ـ چندی بنامش حکومت کرده شد اما امراء و وزراء تاج بر سر عم او نهادند ـ

سلطان علی ابن مسعود : چون علی بر تخت نشست عبدالرشید بن محمود از بند بگریخت و لشکری جمع کرده برو تاخت ـ علی بگریخت و منهزم شد ـ

سلطان عبدالرشید : مدتِ حکومت او قریباً ۷ سال بود و وفات او در ۴۴۵ھ/۱۰۵۳ء ـ

سلطان ابراهیم مسعود : از ۴۵۰ - ۴۹۲ھ/۱۰۵۸ - ۱۰۹۸ ء ـ محلات برای خود نساخت بلکه مساجد و مدارس بوجه الله تعالی [ساخت] ـ

سلطان مسعود ثالث : مدت حکومت قریباً ۱۶ سال ـ وفات در ۵۰۸ھ/۱۱۱۴ء ـ

سلطان ارسلان شاه : بعقل و دانش تخت پدرش مسعود یافت ـ بهرام برادرش از خوف بگریخت و بخال ارسلان سنجر سلجوقی رفت او را بغزنه آورد، جنگ شد، ارسلان شکست یافت و سنجر بهرام را بر تخت نشانده باز گشت ـ [و بعد سنجر] ارسلان بر بهرام تاخت بهرام رو بفرار نهاده بار دیگر بمعاونت افواج کثیرهٔ سنجر بغزنی حمله آورد و فتح مند شد ـ ارسلان را بکشت و کان ذلک فی سنه اثنین و عشره و خمسمائه ـ

Marfat.com

۲۵۔ جامع التواریخ

f : ۳۱۸ رازی اور ملاحدہ ۔ ۳۰۳ نظام الملک و حسن صباح ۔

Same on f 204 : ۲۰۴

Punjab University catalogue gives a different list of contents in the manuscript of Azar collection.

276 خاتمۂ کتاب قسم اول : See f. 4 : ابرو کا کام ۔

list of contents f 8

276 قسم دوم = سیرت

280—324 b تاریخ باطنیه، 324 b تاریخ اتراک

362 تاریخ افرنج، 370 b تاریخ هندوستان و کشمیر

۲۶۔ حبیب السیر

افتتاح و ۳ جلد و اختتام (یعنی ۵ حصے) تحریر ۱۱۰۶ ھ ۔ ان میں سے اس جلد میں افتتاح اور جلد اول ہے تا آخر راشدون، گویا جلد دوم اب میرے پاس نہیں، باقی ہے۔ از روھڑی 3.3.1934 ۔

۲۸۔ حبیب السیر

Date of the book 930 A.H./1524 A.C.

[در برابر ذکر صفویان در کتاب نگاشته اند] :

Death of شاہ اسمعیل 1st صفوی Shah in 930 A.H. The Shah was the 5th descendant of صدر الدین the son of صفی الدین. اسحاق who lived in the first ½ of VIII (14) century at اردبیل and died there in 735/1334. اسمعیل transfered his residence to Tabriz as first Shah of Persia. The house ruled till about 1736 when Nadir was crowned after the death of the last صفوی.

See Encyclopaedia Vol. II Ardbel.

بجای بدل مبدل در متن "بدل مبدل منه، درست نیست" نگاشته اند ۔

۲۹۔ لب التواریخ ۔ Dated 1017 A.H.

Rieu p. 104

Marfat.com

۳۰۔ نگارستان

ورق ۲۰۱ الف پر ابوالحسن اشرف کی مہر ۱۰۳۱ھ۔

۳۸۔ توزک جہانگیری Dated 1027 A.H.

سال ۱	93 سال ۵	151 b سال ۹
47 b سال ۲	110 b سال ۶	164 b سال ۱۰
76 b سال ۳	118 سال ۷	187 b سال ۱۱
86 b سال ۴	136 سال ۸	221 b سال ۱۳

۱۵ : محمد حسین کشمیری - 46 b

۳۹۔ اقبال نامۂ جہانگیری

اقبال نامۂ جہانگیری از محمد شریف معتمد خان

ج ۳ (ریو ۲۶۵) عہد جہانگیر از تخت نشینی تا وفات جہانگیر

(Printed in Bibliotheca Indica Series 1865 A.D. and Lucknow 1286 A.H.)—Elliot has translated copious extracts.

Copy made in Lahore in Sammat 1896. Volumes 1 & 2 Scarce, British Museum has them, see Rieu 922 Sq.

یہ نسخہ وقائع ۱۰۳۷ھ (جلوس شاھجہان) پر ختم۔ کلکتہ ایڈیشن میں اس کے بعد اولاد و وزراء و فضلاء و حکماء و شعراء و گوینده و سازنده و نغمه سرایان هند پر ۳ ۱/۲ صفحه زائد۔ ۱۳ Paintings

[I have the Bibliotheca Indica text and another manuscript.]
65, 48, 40, 34, 26, 19b, 11b, 5, 118, 106, 95, 86, 77

76 page : 1030 ہجری : عمارات قلعه لاهرر مکمل۔

f. ۳۳ :	سال ۸
۴۱ ب	سال ۱۱
۴۶ ب	سال ۱۲

Marfat.com

۵۱	سال ۱۳
۵۸	سال ۱۴

۴۰ (۱) اقبال نامۂ جہانگیری جلد ۳، احوال جہانگیر ۔

بخط مولوی حیات علی، شکستہ وغیرہ کا استاد، فارسی ترکی کا ماہر، ستر سال کی مشق سے شکستہ وغیرہ میں کمال حاصل کیا' شکستہ میں رائے پریم کھتری کا شاگرد، استاد سے بدرجۂ اعلی بہتر لکھا ۔

f. 2 : ۱۰۱۴ھ ۔

نستعلیق میں خلیفہ سلطان کا شاگرد، شکستہ ایسا جلا دار لکھا کہ کم استادوں نے ایسا لکھا (تذکرہ خوش نویسان ص ۱۱۳)، غلام محمد متوفی ۱۲۳۹ آخر سال) آثار الصنادید میں ص ۲۲۳ سے ظاہر ہوتا ہے کہ صدہ ۱۳ میں تھا ۔ معاصر غلام محمد ۔ اس نے نورالابصار لکھنے میں رائے دھن سنگھ کی مدد کی ۔ یہ ترکی لغت میرے پاس ہے ۔

(۲) آغاز و انجام مطابق نسخۂ مطبوعہ

Claims to have been written by اعجاز رقم خان (مولانا حیات علی)؟ in a later note dated 1278 A.H.

۴۱۔ مآثر جہانگیری

تاریخ جہانگیر از خواجہ کامگار عرف عبرت خان حسینی م ۱۰۵۰ھ

A history of the early life & reign of جہانگیر regarded by خافی خان as most veracious than the اقبال نامہ see Story : Muslim History of India page 563.

۴۲۔ ظفر نامۂ عالمگیری

واقعات عالمگیری = ظفر نامۂ عالمگیری

در ریو ۱ : ۲۶۵ ۔ پنجسالہ (1073 صفر — 1068) واقعات مختصر ذکر موت شاہجہان (رجب ۱۰۷۶ھ) پر ختم ہوتا ہے ۔

مصنف، عاقل خان رازی، م ۱۱۰۸ھ، (میر خان = سید میر برادر شیخ میر خوافی) کی طرف انڈیا آفس اور ریو کے نسخہ میں غلط منسوب ہے ۔ نقل ۱۲۲۹ھ ۔

Marfat.com

میرے دوسرے نسخہ پر 'تواریخ عالمگیری، نام ہے، اس پر ۱۲۰٦ھ تاریخ کتابت دی ہے۔ تیسرے نسخہ پر تاریخ کتابت ۱۲۳۵ھ دی ہے۔

۴۵۔ تاریخ اورنگ زیب

از عاقل خان رازی نقل ۱۲۳۵ھ لکھنو۔ دوسرا نسخہ نقل ۱۲۰٦ھ۔

۴۷۔ (۲) جنگ نامہ اعظم شاہ و بہادر شاہ پسران عالمگیر

از نعمت خان عالی، نقل ۱۲۳۵ھ در لکھنو۔

۵۴۔ بیان واقع

Compare Elliot VIII, 12 (120?) folio and Punjab Public Library Copy wrongly called عبرت مقال۔ احوال عاوی خان۔ chapter V, section 3 ص ۱۹٦ کے بعد قدرے ناقص (نسخہ پنجاب پبلک لائبریری ورق ٦۷ تا ۷۰ سطر ۸، پھر ۷۰ سطر ۱۱ تا ۷۱ سطر ۲ ۔)

Section 4 : قتل جاوید خان نواب بہادر و جنگ های صفدرجنگ تمام تر غائب و از عقب الخ، [نسخہ پنجاب پبلک لائبریری میں ص ۷۰ (وسط) پر ہے۔

گویا اس کے ورق ۷۰ سطر ۱۱ تا ۸۴ کا مواد میرے نسخہ میں نہیں ہے۔ مگر ایلیٹ کے نسخہ میں بھی غالباً ۷۱ تا ۸۴ کا مواد نہ تھا۔

۸۳، ۸۹ : شلتاق

Storey page 181, 194, 214

۱۳۲ : ویرانی قبر ابن سینا در همدان

۱۳۳ : باغ دارا شکوہ، لاہور میں سنگ تراشی

۱۹٦ : over 80, and no spectacles

۱۹۷ : Copied 1214 A.H.

ایضاً : اصل تحریر ۱۱۹۳ھ

Marfat.com

۵۵۔ عالم آشوب

عبرت نامۂ خیرالدین محمد خان، Begins : گوناگون ستائش بادشاهی را سزا است که در طوفان هول افزا . . . . سال تصنیف ۱۲۳۱ ھ ۔

آخری فصل : نهضت نمودن جرنیل کوٹ از لکهنؤ بصوب کلکته الخ . . . .

خطوط مختلف، ناقص‌الاخر ۔ اکثر جلی، صاف اور خوشخط $\frac{\text{ff 6—112}}{\text{out of ff 231}}$

Rieu Page 1035 b says :

عالم آشوب مولوی خیرالدین = عبرت نامه ۔

عبرت نامه کا نسخه شیرانی کلکشن میں هے ۔

۵۹۔ وقائع سکهان

۵۸ الف، ۴۷ ب، ۱۰۸ الف، ۱۲۸ ب، [پر ذکر] قصور

۶۴۔ مطلع‌الانوار

عفیف بن نورالدین کاشانی (بلا سند in the 10th/16th century (Ivanow but مطالع wrote سیرت در ۱۷ فصل، فصل ۱۸ راشدون ۔

فصل ۱۹ امویه، فصل ۲۰ بناء کعبه، فصل ۲۱ Storey Page 193 - Eschatology

۶۸۔ معارج‌النبوة

میر کلنکی کاتب بخاری کی محرره بیاض منتخب‌الشعرا تحریر ۹۸۳ ھ آج (23-12-1943) دیکهی ۔ آخر کتاب میں هے :

کتبه العبد المذنب میر حسین الحسینی‌الکاتب‌المشهور بمیر کلنکی الحاجی تحریر فی سنه ۹۸۳ ھ ۔

پشت کتاب پر میر محمد اعظم شاهی سنه ۱۰ کے لکهے هوئے چند شعر ۔ میر کلنکی کی اس کتاب کے سابق آخر (penultimate) ورق پر ایک تصویر ۔

دست امید ما و آن سر زلف　　روی اخلاص ما و آن کف پای

کی تصویر رنگین ۔

Marfat.com

10-10-1957: آذرکلکشن [پنجاب] یونیورسٹی لائبریری [لاهور] میں دو شاهنامے مصور جن میں سے ایک تو ملا آدینه نے لکھا اور ایک کم و بیش نصف اس نے، اور کم و بیش نصف میر ماه بن میر عرب نے لکھا جو اس نسخه (معارج النبوة) کا کاتب هے۔ ایک نسخه کی لوح اس نسخه کی لوح کے مطابق هے۔ مگر اوپر کا حصه پانی لگنے سے بالکل ماند پڑ گیا هے۔

اوپر کا ایک نسخه مورخ هے در ۱۰۰۹ھ اور ایک بلا تاریخ - معارج کی تحریر ۱۰۲۱ھ کی هے اور خط بهتر۔

۶۹۔ شجرة الانساب

December ۱۹۵۵، مهر صاحب [مولانا غلام رسول سابق مدیر روزنامه انقلاب لاهور] کے پاس ''انتخاب شجرة الانساب تصنیف مولوی غلام رسول بن مولوی محمد حسن بن حاجی محمد شریف ساکن شهر قصور پُرنور که در سنه ۱۱۹۲ هجری نقلها از کتب معتبره. . . . جمع نموده و بشجرة الانساب منسوب گردانیدهٔ''۔

۷۱۔ تاریخ مظفری

تاریخ مظفری تا واقعات ۷۶۷ هجری، **مواهب الهی** -

—۱۱۲۳ھ میں دلیر جنگ کے کتابخانے میں داخل هوئی - گذرانیده شادمانخان قبچاق خان امیر زین - کاتب نے ۱۰۹۴ھ میں لکھی، اپنے لڑکے علی اکبر کے لئے - تذکره خوشنویسان صفحه ۱۰۶ پر ''محمد اکبر نامش اکبر علی بن کفایت خان'' خوش نویس کا ذکر هے - کفایت خان محمد جعفر ۱۰۹۵ھ میں مرا - غرض بظاهر کاتب کفایت خان هے، عهد شاهجهانی میں کفایت خان هوا - ۱۱۲۳ھ والا محمد یوسف کهیں جلال الدین یوسف تو نهیں جو کفایت خان کی طرح شاگرد محمد حسین خلف هے؟

۷۲۔ تاریخ یزدی Dated : 882 A.H.

d. 850. یزدی

1 b مقاله اول در ذکر صادرات افعال و واردات احوال حضرت صاحبقرانی انارالله برهانه -

Marfat.com

2 b تشبیب سخن و ذکر شمۂ از مفاخر حضرت صاحبقرانی ـ

3 b گفتار در ولادت همایون حضرت صاحبقرانی ـ

8 a ذکر خروج امیر قزغن 11 a ذکر حکومت امیر زاده عبدالله بن قزغن ـ

11 b امیر زاده عبدالله ـ 12 a ذکر کشیدن توغلقتمور خان بمملکت ماوراءالنهر ـ

12 b گفتار در مشورت کردن حضرت صاحبقران با امیر حاجی برلاس ـ

۷۳ـ هشت بهشت

gaps : 48 b, 56 b.
Rieu : 216

هشت بهشت

علاؤالدین کیقباد I 634 تا 616ھ

علاؤالدین کیقباد II 655 تا 647ھ

علاؤالدین کیقباد III 700 or 704—692-93 تا 683ھ

f 10 b : ادریس بن حسام‌الدین البدلیسی ـ 907ھ ـ

12 b : بحکم سلطان بایزید مبدأ سلطنت عثمانی از 710 تا 908ھ ـ

38 b : ظہورِ چنگیز کے وقت قبایل ترکستانی جو بقایای سلاجقه سے تھے آذربائیجان، دیار بکر، حدود آرمینه صغریٰ و کبریٰ، میں بسے ہوئے تھے ـ قبیله قائنی خان مورث اعلی غسانیان ہے ـ f 39 a در نواح آرمینه و دارالملک اخلاط ـ حکام اخلاط : ملک بلیان و ملک اشرف شاہِ ارمن، وسایر اعقاب ایشان ـ ملک اشرف شاه ارمن نے خوارزمشاه کی اطاعت سے انکار کیا ـ علاؤالدین کیقباد سلجوقی 634—616ھ سلطان روم اس کا معاون ـ جلال‌الدین خوارزمشاه 628—617ھ نے اخلاط لیا ـ اشرف کیقباد کے پاس پناه گزین ـ جلال‌الدین نے کیقباد پر حمله کیا اور شکست کھائی ـ اس سے ارمینه صغریٰ میں بد امنی، زمانه عثمان (796ھ ج.) سپه سالار قبیله قائنی خان ـ یه ممد شاهان ارمینه رها ـ پھر کیقباد کی پناه میں روم میں آیا ـ 44 b : مرد همراه 41 b : قراجه داغ میں ساکن ہوئے ـ 43 b : نسب‌نامه ـ

Marfat.com

45 a : علاؤالدین کیقباد III بن فرامر [ز] 707—683ھ آخر سلاطین سلاجقه روم و نبیره سلطان علاؤالدین کیقباد سابق ـ معزالدین کیقباد بن علاؤالدین کیقباد بن غیاث‌الدین کیخسرو و بن قلیج ارسلان ثانی ـ اس کے عہد میں قونیه میں مجمع اولیاء ـ 57 b : شیخ شہاب‌الدین سہروردی کو خلیفه ناصرالدین (622—575) نے علاؤالدین کیقباد کے پاس مع هدایا بهیجا، قونیه ـ 59 b : (penultimate) : ترکمانان قرامانی کا فتنه و فساد در عہد سلجوق، یعنی حسن کا جانشین علاؤالدین کیقباد III تها، 60 b : غازان نے آخری یعنی علاؤالدین کیقباد کو قید کیا اور غازی حلبی بن سلطان مسعود کو قسطمونیه اور سیمره دیا ـ وه کفه کو بهاگا ـ

69 a : حدود غازانی : از سرحد آب جیحون تا مملکت شام و روم ـ

۷۵ـ تیمور نامه

تیمور نامه ـ از هاتفی مع ۶ رنگین تصویریں ـ هاتفی متوفی ۹۲۷ هجری ـ

۷۶ـ منتخب شاهنامه

خلاصۂ شاهنامه Bodleian cat. col. 453

از توکل بیگ، داراشکوه کا ملازم (officer) جو اس وقت یعنی ۱۰۶۳ھ میں گورنر کابل کا تها ـ (ریو : ۵۳۹)

Atkinson نے اس کا ترجمه کیا The Shahnamah of Firdausi, London, 1832 A.D.

باڈلین لائبریری کا نسخه منقول ۱۱۴۴ھ ـ یه نسخه جو میاں بشیر احمد قصوری سے لیا منقول ۱۱۳۱ھ هے (عہد محمد شاه) ـ کاتب : گجا دهر لعل ولد جگناتهه برای کایتهه ـ منقول در شاهجهان آباد ـ

3-12-1950 : دیباچه میں هے که توکل بیگ واقعه نویس و امین غزنین تها ـ شمشیر خان حاکم غزنین کے کہنے سے لکها ـ نام 'خلاصه شاهنامه' رکها ـ

۷۸ـ شرفنامه فی‌اللغة الفارسیه

Lagende 43

رمضان ۸۶۲ و ۸۷۹ [حاجی خلیفه ۴ : ۴۴]

Marfat.com

British Museum (Rieu) (1) تا صَ : Munich dated 1015 A.H. 17th century A.D. and (2) 15th century).

Peters. Asiatic museum dated 1097 (Melages Asiatic 3.494)

ابراهیم قوام فاروقی نے بنگال کے بادشاہ ابوالمظفر باربک شاہ (reigned 862-79) کے زمانہ میں لکھی۔

[cf. Lane-poole : 307

رکن‌الدین باربک شاہ بن محمود اول 864-79 A.H. / 1430-45 A.D.]

ابراهیم شاگرد شرف‌الدین (died 782 A.D.) !!

↓

شاید غلط فہمی

مأخذ تحفۃالسعادہ و مجمع‌الفرس وغیرہا

(خاندیش میں فاروقی 801—1008 A.H. / 1399—1599 A.D. تک بادشاہ تھے،

کیا ان میں سے تھا؟ یہ مدعی تھے کہ اولاد عمرؓ ہیں)

Ethe میں قِوام، اسیطرح Munich کی فہرست Aumer میں

شعر ۱۱۴b پر: ہر کہ بیند گہر نظمِ براهیم قِوام۔

15a : شیخ ابراهیم دوستکانی پر نوٹ۔

91a⁶ 73b : ابوالمظفر فیروز خان کی تعریف میں شعر مصنف

91b⁹ : قصیدہ محمد بن معین وزیر کی تعریف میں

120a⁴ : امیر زین‌الدین هروی ملک‌الشعراء بنگالہ

ملک‌الشعرایت و مخاطب بخطاب مستخان، معاصر مصنف

124b : قصیدہ مدحیہ صدر دین

197b, 162a : لجامعہ فی مدح حضرت قاضی معین الدین رحمۃاللہ علیہ

183a⁴ : quoted سید محمد شیراز[ی] رحمۃاللہ کہ یکے از اساتذۂ سخن است

318a : نام شہری هباطلہ

212a : فصحاس

سماسیان

Marfat.com

289b : مجسط حکمی که کتاب مجسطی

منسوب بدوست ـ عفیف شروانی ہے؟ دیکھو: 250b³ لجامعہ 264a : کرگدن 316a :

هرمان قلعه ایست محدود و محصر

من حسینی موقب و اهلان یزید و شیرمن = روزگارم جمله عاشورا و شروان کربلا است

251a شیخ ایست کالنبی کهنی ست ـ شاعر خجندی ـ (؟)

288a : چنانچه درین ولایت مثلاً از برنج و لبعنک اشام می سازند ـ (؟)

Hindi Dialectic Forms.

1. R.L. Turner. London University or School?
2. J. Bloch in France

(Ask Woolner) { Principle Oriental College }

3. D. Hertle. Leipsig
4.

For Address
see Z.D.M.G.
or Journal of Royal Asiatic Society.

{ Index of London (in 3 volumes) Professor White Cover. }

Sir G. Grierson's

1. Peasant Life of Bihar
2. *Bihari Dictionary.*
   Letter ā 2 Pts only
   (with Woolner
   not in the library.)

11a. Hindi
13a. Sansikrit and Hindi
13a. Hindi
Sansikrit
14a.
15a. (in Bihari ڑ changes into ر)
Hindi Shabd Sagar
25 letters
Gives references upto ن)

دهکه
کرکٹ
جیٹھ
جیشٹ
لهسوره

183ă
189b
,,
279b
216b

سید محمد شیراز
مراقند/عراقین؟
روشنائی نامے
صرخ
تاج لاسامی

265a
A Pass
243a
229a, 315b

185a
187b
one reference
شاه محمد سلمان ساوجی

Marfat.com

218a	الاداب - الموالید	230b
281a	لیلی مجنون	236b
237b	فرهنگ نامه اسدی طوسی one reference	276a
242b	عمدة التفسیر	
264a	عجائب البر والبحر (کرگدن) one reference	283b
277b	فخر قواس	
316b	جوامع الحکایات و لوامع الروایات one reference	
320b	شیخ واحدی در حبل متین	

طوطی نامه ضیاء نخشبی ۱۲۱۴ ھ -

طوطی نامه کے تین نسخے ھیں، تاریخ صرف ایک پر ھے -

چہار درویش فارسی -

خافی کا مصرع اولی - مکتب معنی است دایم دل ز نادانی مرا

Rieu : Catalogue of Turkish Manuscripts in B.M.

درہ نادرہ کا قلمی نسخہ کوئی نہیں - البتہ جہانکشائے نادری کے قلمی نسخے بہت سے ھیں -

بانکی پور لائبریری Catalogue میں خافی نہیں ھے، India Office میں ھے، لیکن اس دیوان سے اس کا مصرع نہیں ملتا -

11a : فضل

5a	تبصرہ قواعد فارسی و ترکی	
11b, 19b, 40b	خسرو شاعران در آئینہ سکندری گوید =	
	خواجو و نظامی در اقبالنامہ آوردہ	
16a"	و بندگی شیخ واحدی و امیر شہاب	43b : شرقی quoted
14	طاب ثراہ	40b : ہر سکندر نامہ و خسرو شیریں
173b		
159a'	شہاب کرمانی [الدین حکیم کرمانی]	
13a / 32a	عمرہ اللہ بعمر نعمان	7b : صدرالحکماء امیر شہاب حکیم است
		40b, 47a : ز افتخار الحکماء
235a	شہاب الدین کرمانی سماع است -	5a :
	شیخ واحدی شیرازی تغمدہ اللہ بغفرانہ	
		257b : واحدی فوت ہوئے
10a, 16a	for place names	
30b, 32b	a poem	15a : عبدالواسع جَبَلی

Marfat.com

8a تبیان اللغات بترکی علی لسان القُنقُلی : 15b

100b, 5b دیوان ادب : 27a عجائب البلدان

25a, 17b } often همای و همایون of خواجو ?
48a }

33b, 18a Dictionary لسان الشعراء

28b, 29b, 4a

46b, 51b a poem

18b شاهنامه - a passion

190b = } Cf. 170a بهترش گویند منقول از زفانگویا
20a بظاهر اس سے پہلے ہی ہندی فرہنگ ہیں

: 155a, 36a

29b : علم تکسیر

ادات الفضلا eg. و زفانگویا (دیکھو صفحہ ٦۳)

20a سوگند نامۂ کمال سپاهان Sub : 161a

47b, 20a تاج مآثر A passion Poet India? 170a : محقق است از ملک خلف بن حمید
cf. 21b تغمده الله بغفرانه

219b, 21b منطق الطیر See 38a : 192b

30b, 78b فاتحة القلوب 39b : فرهنگ زفانگویا

34a کتاب مرغوبات مولانا شرف الدین شیرازی از مصنفات مولانا بدر ابراهیم برادر جد جامع شرفنامه

[Legardi 41 بدرالدین]

46a : کمال خجندی

52 خواجه ثنائی

93a خواجو ثنائی

71a 95a کاتبی

[Legardi 15] 82a عمید لوهکی

(1419) ادات الفضلاء - [قاضی جان محمود دهلوی] See Ethe 1005
در اول فقط فارسی تفسیر عربی و هندی Persian into Persian.
درهانی اصطلاهات الشعراء؟

- A فخرالمفاخر - - -
in a poem of the author

90a ? شاهی

رساله النصر [Legardi 42] 93b خواجو قوام - قوامی often

گلستان 165b اید often 99b عماد فقیه

? مؤیدالفضلاء 121a 101a بسحاق - A poem

226a فوایدالفواید 102b خجندی

Marfat.com

193b,	جمال حسینی,	92b	جمال حسینی	72a	جمال حسینی
	سید جلال عصار	136b, 264b	ترجمان حسینی		
	عیدی عهری	148a, 290a	جمال حسینی در ترجمه مانورک		
	کمال‌الدین خواجو	152b			
	often خواجو	154a	مانورک		در جمال حسینی ترجمه 93b
	سراج‌العاشقین مغربی	162b			
	انور فتوحی	171b	سنارگانون اور چنارگانون کے گلڈ	190a	
	فیروز خان	260a	ملک بالا		— بالا دست کے حوالے
			قند در خراسان و فارس از نبات مصری خورد میشود و قند ولایت مارا آنجا قند نمی یافتند	246a	
			دیوانِ سوزنی (عربی سے اردو)	102b	
216a	التاج (شمع)=موم	279b	تاج	179b	الماج (عربی) 173a, 246b
					نفخة‌الریحان 175a

{ Legardi شرفنامه between 1428 and 1445.
Long notes on شاهنامه characters. }

نظم نہیں - س تا ف

۸۲- مؤیدالفضلاء

Nawalkishor and Edition of 1899
A—Azad Mss.

در برابر ''خندنده، نگاشتند'' :

نولکشور، خندیده، خنده خیز، خنداخند در آزاد -

Azad has instead

انجا معنی حالیه نیست - بجای ای معنی حالیه - زیـرا چه گفته، بجای 'بازار بازید' -

بجای 'بهم' نولکشور و آزاد 'هم' و بجای 'این' آزاد و نولکشور 'ابن'-

Azad has :

Marfat.com

اما خاقانی در یک شعر جمع کرده است میان بدل و مبدل منه یعنی الف و حرف ندا، آنجا چه گفته است ''ای خاقانیا'' ـ بغرض این الف مقممه گفته اند اما اولی آنست که این الف برای تصغیر گویند اما در ''ای خاقانیا'' مقم یا برای تصغیر که جمع میان بدل و مبدل منه ـ

در اصل ''درین خاقانیا'' و در آزاد 'ای خاقانیا'ـ

۸۳ ـ (تحفة الاحباب) یا رساله حافظ اوبهی

ورق ۴۱۲ ـ فرهنگ حافظ اوبهی ـ

Composed in 936 AH برای حبیب الله وزیر ـ

مجمع الفرس جهانگیری quoted in ـ

۴۵۶ و نیوک (عروس) ، ۴۳۳ب حکچه = هچکی ـ

۴۳۹ و شذف = سینی، ۴۴۱ عصار ـ

414a قصهٔ اندروس و زنش هارو ـ

[عنصری گوید] :

نه من کمتر از اندروسم بمهر نه هارو و نه نیز عذرا بچهر

414b قصهٔ ادانوش ـ [عنصری گوید] :

برو جست عذرا چو شیر نژند بزد دست و چشم ادانوش کند

آمیغ [عنصری گوید] :

چو آمیغ برنا شد آراسته دو خفته سه باشند برخاسته ـ

415a افروطشال شوی الیطش بود که او را بجنگ عذرا بکشتند ـ

415b اشنسنان پدر وامق است و بعاقبت وامق او را کشته ـ

416a افرنجه نام شهریست که مادر عذرا ازانجا بود :

بافرنجه افراطس نامدار یکی بادشاهی بدی هوشیار

Marfat.com

آرمده - [عنصری گوید] :

بود مرد آرمده در بند بخت چو جنبیده گردد شود نیکبخت

416b بَـتَـا یعنی بگذار [عنصری گوید] :

بتا روزگاری بر آید برین کنم پیش هر کس ترا آفرین

[امضای مولانا بحروف انگلیسی بتاریخ ۱۹۵۵/۲/۶ء]

417a [عنصری گوید] :

اگر بر سر مرد زد در نبرد سر و قامتش بر زمین بخج کرد

418a برز = بلندی [عنصری گوید] :

فرو کوفتند آن بتان را بگرز نه شان رنگ ماند و نه فّر و نه بُرز

418b بخسوس نام آن پادشاه باشد که عذرا که بقهر برد -

422b [عنصری گوید] :

هر آنجا که پاره شد از در درون شود استواری ز روزن برون

(فرهنگ سروری 45a)

۱- از قرار معلوم این یادداشتها را مولانا برای مثنوی وامق و عذرا نوشته بودند -
(احمد ربانی و محمد بشیر حسین)

Marfat.com

۸۸۔ مرآت‌الاصطلاح

انند رام مخلص لاهوری .Rieu 997

British Museum copy dated 1267 A.H./1850 A.D., [this copy] composed in 1158 A.H.

[مؤلف] شاگرد میرزا بیدل و دوست آرزو متوفی ۱۱۶۴ھ [بوده]

Contains incidental historical notices relating to the Dehli Court and celebrated contemporaries.

ضیاءالدین کا خلاصۂ مطالب برٹش میوزیم کے نسخہ میں۔

ہدایت‌اللہ خوشنویس۔ بہار عجم اولاً ۱۱۶۲ھ میں مرتب ہوئی۔
دوسرا دیباچہ ۱۱۸۰ھ میں لکھا گیا۔

تاریخ : تحقیق اصطلاحات = ۱۱۵۸ھ۔

لیکن ورق ۸۰ پر: چوب دست (درین روزها که ۱۱۵۰ است)

ورق ۲ پر چند شواهد کے شاعر:

رضی دانش، آصفخان جعفر، شفیعا اثر، ورق ۳ محمد قلی سلیم، صایب، محسن تأثیر، محمد سعید اشرف، مرزا زکی ندیم، نجف قلی بیگ، طاهر وحید، طالب کلیم، ورق ۵ شانی تکلو، طغرا، مخلص کاشی، ورق ۶ ب و فصاحت خان راضی ورق ۵ ب واصل قندهاری، وحشی، ورق ۹ یحیی کاشی، بیدل، ورق ۱۱ ب شفائی ورق ۱۷ معصوم کاشی ورق ۱۹ عصری، ورق ۲۷ زاهد علی سخا، محمد ابراهیم سالک قزوینی، ورق ۲۸ محمد جعفر مذنب، ورق ۲۹ نظیری، ورق ۳۱ قدسی، وحید الزمانی، ورق ۳۲ غنی، ورق ۳۷ شوکت بخاری ورق ۴۲ ظفر خان دانش۔

ورق ۱۲۰ پر: حالا که ۱۱۵۷ هجریست۔

f. ۱۶۱ گمان هوتا هے که وارسته کے قلم سے ایک نوٹ بظاهر 181 b پر بهی۔ کتاب اسی خط میں نہیں هے اور کاتب پرستارام یا پرسرام هے۔ اس لئے غیر اغلب که وارسته کاتب حاشیه هے۔

۱۲۵ : شکار جرگه

بیدل 134 b، باد بزن 24 b، 81 b۔ تخت طاوس 49 حملۂ نادری کے بعد پلنگ کا

Marfat.com

استعال ایران میں ہوا اور تکیہ ..... مستعمل ہوا ۔
171a opinions استادوں کا استعمال ''ہندی'' جایز (بذیل منیار)
157 b استادوں کا اختراع جایز ۔ 130 چپ راست ۔
98 b تحصیل بذمہ سربلند خان ۔ 79 وکالت فلان و فلان
41 b opinions ہرکرن بجسد عنصری عالم بالا کو سدھارا ہو تو بھی تعجب نہیں ۔
78، 79، 80 آرزو ۔
71 چراغ ہدایت کے ساتھ مشترک تشریحات ۔
رائے ہرکرن کا حال، زیر دشت لالہ ۔ زیر گل، بیگم صاحب کا پلنگ سونے کا
34 (بستہ نیشکر) ہدایت اللہ کاتب ۔ 83 خط شکستہ کے لکھنے والے
۱۲ ببعد تفصیل منصب ۔ 6، 47، 24 وغیرہ منصب کا مأخذ امثال کے لئے محمد
قزوینی 67 b، 100 a اور محاوروں کے لئے ساطع بلا ساطع،
109, 120, 134 : ہنگام تحریر ۔ 26-1-1157،
4 b شروع در 1156، تاریخ اختتام 1158، (تحقیق اصلاحات)
121 شاہ لیموی سرہند ۔ اس کا کتابخانہ 126 b (دیوان حزین مصنف کا از نظر
گذشت) ایجاد بندہ 81 b، مصنف، تصویر کا شوق 134 a
12 ضوابط ہندوستان، 49 b تخت طاؤس، حوالہ بیدل 134 b، 9 a
3 مرزا زکی ندیم، 8 آرزو، 16 b قزلباش خان امید، 34 ہدایت اللہ خوش نویس،
۴۴ b بھورمل، ۵۵ حاجی نذیر ۶۰ ہری سنگھ تیر انداز، ۶۷ محمد احسن سامع،
۷۳ عرفی، ۹۱ ہرکرن، ۱۰۰ ظفر خان و غیاث خان، ۱۰۲ جے سنگھ،
۱۰۳ ارادت خان واضع، ۱۰۵ معزز خان افسر، ۱۱۲ مرزا ہاشم محزون،
۱۲۲ کنہیا رام خدمت‌گار، ۱۲۶ حزین، ۱۲۹ قبول، (عبدالغنی بیگ)
۱۲۹ مرزا گرامی پسر قبول، ۱۳۳ رحلت (میر شرف الدین علی پیام)
۱۳۹ نعمت اللہ خان، ۵۶ ب رشوت ۔ ۹۳ صفدر محمد خان
۱۰ ب، حلقہ بربام یعنی متروک و قلم انداز کند

Marfat.com

۶۷ب سے مقابله کریں جہاں 'حلقه برنام کشیدن و حلقه کردن نام، درج ہے

The author was 45 in 1156, A.H.

[مولانا تمام این نسخه را مفصلاً خوانده و تقریباً در هر صفحه یاد داشتی نگاشته اند ـ درین یادداشتها، اطلاعاتی را که در نسخه آمده با کتب دیگر مثل انشای انند رام، چمنستان، مآثر رحیمی، تحفة العالم، تذکره ملا طاهر، بهادر شاه‌نامه، رقعات عالمگیری، مردم دیده، تذکره نصرآبادی، دیوان فصاحت خان، (ورق ۱۱۱ب)، امثال قزوینی، تاریخ عالم آرا، وقایع حزین، خوافی خان، بهار عجم، چراغ هدایت، دیوان رضی دانش، ملاحت مقال، وغیره مقایسه نموده اختلافات را همه جا درج نموده اند که بی نظیر است ـ هر جا که مصنف دربارهٔ احوال خود چیزی نوشته آنرا هم نشان گذاری نموده اند ـ]

ورق ۱۰۳ الف درباره ''توفیقی'' نگاشته اند :

ملاحت مقال ورق ۵۵۰ب، ای کنجشک قابل توفیقی؟ ای بزرگ شکم توفیقی؟ یعنی کچھ دو ـ

1. That is how he himself writes his name with an initial, short "a" not Anand Ram, with a long initial vowel, in half a dozen places, seen by me.

2. The Aligarh copy has چوڑانب

3. See Darya-i-Latafat (دریای لطافت) page 89. A mahallah of this name still exists in Dehli. If one goes to the north from the Jami Masjid towards the Dariba Kalan for a furlong or so, one enters the Bazar-i-Gillanyan. At a short distance from the entrance and towards the left is the Vakilpura. I made personal enquiries there from several people, a few years ago. Nobody could tell me anything about the Haveli of Anand Ram, in fact none whom I met there had ever heard his name.

4. This seems to have been a large house. He is never tired of speaking of its vine-trallisis کنبهٔ احزانی که دارم هیچ مکانی دران بی داربست انگور نیست Mir'āt S.V. داربست Its (دالان, the خلوتخانه with its niches طاقچه خانه) decorated with its artificial rose bushes (S.V. گل ابریشم), it is خوابگاه with a number of painted curtains one of which depicts the festivities of "Holi" with masterly skill. (Ibid S V. درپرده)

5. His insha (pages 19 & 23) preserves two letters in which he applies خالصه to Nawab Vazir-ul-Mamalik راجه تخت دیوان for canal water for his Haveli as the channel passed close to it. This appears to be his حویلی قدیم in the colophon of his quatrains (in which the year 1158 A.H. is mentioned). He refers to his حویلی نو که سر بازار و متصلست به حویلی قدیم that towards the end of his life he acquired or built a new house, more easily accessible from the bazar. This he must have got for he tells us (S.V. شب گز) that though Delhi is, of the abundance of mosquitos in his house, thus :

Marfat.com

در حویلی بیوتت فقیر بنا بر داربست تاک و گلکاری و آب نهر جاری کثرت تمام بلکه هجوم عام دارد، شبها مطلق خواب نمی برد، چه مذکور خوابست که رنگ از روی هوش من پرد، سر شام جوق جوق از شاخ و برگ تاک برآمده صف جنگ می آرایند ـ

His دیوانخانه was also where he used to study. Refer to the introduction of his insha page 3 :

بدیوانخانه حویلی قدیم شاهجهان آباد که بنا بر رنگا رنگ گلکاری هر طرف بلبلی در شور و سرسبز در داربست انگور سرابستانی است در نهایت خوش آب و هوائی و گلستانی است در کمال رعنائی نشسته بودم و در برابر خوش صفیران چمن که بسر انگشت منقار میل به ورق گردانی برگ گل داشتند سیر کتابخانه می نمودم ـ (تنخواه S.V.) ـ درون مجلس ابودم (کذا) بدیوانخانه نشسته ـ

See also چمنستان

هر طرف بلبلی غزلخوانست تکیهٔ صایباست خانهٔ ما

مجمع النفائس ص ۸۳۸، مرآت ۵۴ ، بهارستیں یوم شگوفه ـ

The دیوانخانه had a چہار چمنی where he had grown flowers, he refers poetic to his planting مدمالت there in 1150 and its flowering in 1157 (mir'āt S.V. لالهٔ عباسی).

"Chuprassy": Hindi Chaprāsī, the bearer of چپراس *i.e.* a badge-plate inscribed with the name of the office to which the bearer is attached. The چپراسی is an office-massanger or henchman bearing such a badge on a cloth or leather belt. The term belongs to the بنگال Presidency. In مدراس peon is the usual term; in بمبئی Puttywalla (Hindi Pattiwala) or "man of the belt". The etymology of Chaprās is obscure; (the popular account is that it is a corrupted version of Persian 'chap-o-rast'=left & right); but see Beame's (Composition Grammer 1.212) who gives Buckle as the original meaning.

حوالے 1865 - 1880 (all European) (Hobson, Jobson).

۹۰ـ نورالابصار (ترکی جلد اول، دوم)

Folio 415 b : قونالغه

f. 239 : کیراک یا راغ

f. 172 b : آر لاس : ۴۵۲

f. 284 b : تاج المصادر حاجی تاشقندی برائے شاهزاده محمد رفیع القدر نوشته ـ

Marfat.com

f. 376 : اشعه چهارم

f. 218 : بویراک گرده

7-5-1929 : A copy of نورالابصار Part I only in the Punjab University, Lahore.

ورق ۳۲ب : تبصره ششم

Nurul Absar : A Turki Grammar and Dictionary compiled by Rai Dhan Singh Kashi son of Rai Birbal Kaisth, Mathana of Mallawan Sircar of Lucknow for Raja Ajit Singh in Delhi, in whose employment he was. [Ajit Singh] was a Grand-Son of Raja Balram of Balam Garh. He compiled it with the help of his pupil, Sheikh Hayat Ali, in the reign of Shah Alam II. It was completed in 1195 A.H. Two Volumes.

(Apparently ماهر ترکی، مولوی حیات علی who wrote my copy of جهانگیر نامه noticed in تذکره خوشنویسان).

رای دهن سنگھ متخلص بکاشی ولد رای بیریل کائیست انٹھانه متوطن ملانوه سرکار لکھنو ۔

اجیت سنگھ کا شجرہ تو اور کسی جگہ نہیں ملا ۔ گزیٹیر میں تھوڑا سا حال بلب گڑھ کا ہے :

Gazetteer of Delhi District, Lahore 1913. Part A Page 228.

Gulshan Rau recognises اشٹھانه which he says is the section to which a recent Agra Vice-Chancellor belonged. He does not recognise انٹھانه .

گوپال سنگھ died 1711

|

چرنداس سنگھ

|

بل رام راؤ نائب بخشی

|

کشن سنگھ died circa 1774 A.D. — بشن سنگھ قلعه‌دار و ناظم بهرتپور

|

ظالم — اجیت سنگھ راجه در 1776 ۔ قلعه دار و ناظم بادشاهی متوفی 1793

|

بهادر سنگھ

Marfat.com

اجیت سنگھ مذکور در تذکرہ خوشنویسان و تذکرۂ قاسم

نورالابصار ورق ۱۴۰ب : اشعہ ۴، بارقہ ۱ باب ۳ فصل ۱۹، قونارغہ و قونالغہ = روزینہ و خوراکی کہ آدم حاکم از رعیت می گیرد ۔

۳۹۷ : قونارغہ و قونالغہ : مایۂ شیر و ظروف دوغ و جغرات (دیباچہ از حیات علی)

اسمیں رباعی :

راجہ اجیت سنگھ بہادر ز فیض عام
فرمود تا بحسن ادب یافت اختتام

جلد اول : رای دھن متخلص بکاشی ولد رای بیربل کایست انٹھانہ (؟)

متوطن ملانوہ سرکار لکھنو جو ملازم نواب ذوالفقار الدولہ غالب جنگ تھا. اس کو راجہ اجیت سنگھ نے تدوین و تألیف لغات ترکیہ پر مأمور کیا ۔ بلم گڑھ اس کا وطن ہے ۔

اشعہ اول در بیان علم صرف و نحو ۔

اشعہ دوم در بیان اوامر ۔

اشعہ سوم در بیان اسماء جوامد ۔

اشعہ چہارم در دو بارقہ ۔ (بارقہ اول در کارخانجات، بارقہ دوم در بیان مسائل)

Completed in 1194 A.H.

۹۳۔ صیدنہ.... البیرونی

اس نسخہ کی جلد پر لکھا تھا : ترجمہ ابوریحان در مفردات

میرے نسخہ کے صفحہ ایک پر مہر ہے :

اوپر : افوض امری الی اللہ؟ یا افضل؟،

اس قسم کی کتابوں کی فہرست الفافقی کے دیباچہ میں Merryhop نے دی ہے ۔
اس میں میرے والے ابن زہر کے 'مجرب خواص الادویہ' کو شامل نہیں کیا ۔

Marfat.com

Memoirs of the Archaeological Survery of India—No 53. Beruni's Picture of the World by Zaki Validi دیباچہ -

الصیدنہ

اس کا نسخہ بروسہ میں ہے بخط غضنفر التبریزی معاصر جلال الدین رومی[۳] (مذکور در کتاب رشیدالدین)، مؤرخہ ۶۷۸ھ در قونیہ، یہ کتاب فہرست مصنفات بیرونی میں نہیں ہے، مصنف نے ہشتاد سالہ ہونے کے بعد لکھی ہے۔ با امداد نہشعی در حدود ۱۰۰۵(؟)

فارسی ترجمہ British Museum Or: 5849 میں ہے - دیکھو Journal of Royal Asiatic Society ص ۳۸۳, ۳۵۴ سال ۱۹۰۲ء - مترجم ابوبکر بن علی الکاسانی (از کاسان سر دریا) بیرونی کا نام جا بجا لیتا ہے - ۶۰۰ھ بمطابق ۱۲۰۴ء میں وہ اپنے وطن میں تھا، وہاں سے کاشغر گیا، کاشغر اور پامیر (پنج و درواز) ''کافلورا'' وہ دے رہا ہے - بعہد قطب الدین ایبک ہند میں آیا اور ترجمہ ایلتُتمُش کے لئے لکھا۔

یہ ترجمہ نہیں، free adaptation ہے - بعض مقامات حذف کئے بعض بڑھائے، متعدد مصنفوں کے حوالے بڑھائے مثلاً مخلص مصری جس میں دواؤں کے نام یونانی اور لاطینی میں ہیں، نیز ابومسلم سلیم مصری، ابوسلیمان خطائی، ابو منصور ازھری وغیرہ،

اس نے جا بجا بیرونی کا مطلب غلط سمجھا ہے، جغرافی باتیں حذف کی ہیں، بیرونی کے ادبی ملاحظات چھوڑ دیئے ہیں اور ادویہ کے لحاظ سے مواد کو ڈھال لیا ہے لیکن عربی متن سے اوراق اڑ گئے ہیں، اس لئے فارسی ترجمہ سے چارا نہیں - یعنی 'باسکان' تا 'بقلة الفرس' حذف ہے۔

تین تا جندبیستر، الدمدام تا ذبیب، سریق تا صبر، قطران تا کرم۔

اس لئے بھی کہ بیرونی نے دواؤں کے نام مختلف زبانوں میں دیئے ہیں۔ نیز اعلام و اسمائے مواضع، نیز بہت سے اصل کی ''لم یقرأ'' عبارتیں مقابلہ سے صاف ہو جاتی ہیں۔

مقابلہ

بسباس، خطی ص ۲۲ الف، ۱½ سطر موجود قریباً ۳ سطر ندارد، چا، خطی ۴۲ ب، مطبوعہ ۱۱۵ صرف چند سطر فصل میں ہیں۔

Marfat.com

جرجیر، خطی نسخه میں مواد غیر مشترک،

حاصل

میرا نسخه ترجمه صیدنه کی تلخیص ہے ۔ بعض عبارات اس میں لے لی ہیں بعض چھوڑ دی ہیں ۔ عبارات کو بدلا نہیں گیا ۔ ترجمه کی بعض عبارتیں حذف کر دی گئی ہیں

Memoirs of Archaeological Survery No 53.

یه نسخه شاید صیدنه کا کوئی دوسرا ایڈیشن ہو ۔

میرے نسخه میں صیدنه کے اقتباسات ہیں ۔ ایڈیٹر لکھتا ہے که ''فارسی ترجمه ابوبکر بن علی کاشانی فرغانی (حدود ۶۰۰ھ) (GALS I. 874 circa 607/1217) نے ایلتتمش کے لئے کیا، گو وہ ایبک کے زمانه میں یہاں تھا'' ۔

یه ترجمه نہیں بلکه free adaptation ہے ۔ اصل کی عبارتیں اس نے چھوڑ دیں، مخلص مصری وغیرہ کے حوالے جن کا ذکر بیرونی میں نہیں، اس نے بڑھائے ۔ نیز ابومسلم سلیم مصری و ابوسلیمان خطائی، ابو منصور ازهری کے حوالے'' اکثر وہ متن کو غلط سمجھا، جغرافی حوالے حذف کئے، مگر ترجمه ضروری ہے اس لئے که اصل عربی بعض جگه ناقص ہے ۔ بیرونی کی مشہور فہرست مصنفات (غضنفر) میں صیدنه نہیں ہے ۔ ترجمه برٹش میوزیم میں ہے، اسی نسخه کے اقتباسات زکی ولیدی نے دیئے ہیں ۔

ریو میں غیر مذکور، نمبر 56 b Or. 5849 بذیل حی العالم په ہے : مؤلف کتاب در غرایب القراء چنین آورده است، حاجی خلیفه ×، انڈیا آفس ×، ایوناف × ۔

فارسی ترجمه علی گڑھ میں ہے : آغاز: هذا کتاب صیدنه از گفتار و امزاج اطباء حاذق، حمد و سپاس مبدعی را که الف قالب آدم را صلاحبر (؟) به‌بشریت گردانید و در مکتب عنایت ابجد هدایتش تعلیم کرم و لطف ذات، او را سزامند سریر خلافت و شایستهٔ خلعت رسالت گردانید و تاج اجتبا بر فرق حشمت او نهاد و خاتم نبوت در انگشت فتوت او کرد، او را مسجود اعیان مجامع مَلک و محسود سکان جوامع مَلک گردانید ۔

Marfat.com

بعض مآخذ جو دیکھے گئے : 5 a المشاهیر 48، ارجانی، ابن ماسویه، 8 b حمزه، 10 ممالک و مسالک، 16 b دمشقی، 26 چهار بخت 44، بیرونی 53 b، 38، 36 b، 29 to 27 لیث 41 b -

زکی ولیدی سے مقابله کیا، بیرونی کی منقوله عبارتوں کو بهی ''بعضی گفته اند'' و ''چنین آورده اند'' کے اضافه سے میرے نسخه میں لکها هے۔

بذیل کبریت دونو میں ''و چنین گویند'' هے ۔ زکی میں زاید عبارتیں هیں ،

۹۴۔ مقدمه دستور علاج

صاحبِ دستور علاج سلطان علی طبیب خراسانی هے۔ وه ۹۳۲ ھ میں تصنیف هوئی ۔ مؤلف طبیب کوچم خان (۹۱۶—۹۳۶ ھ) تها مگر کتاب بنام ابوالمظفر محمود شاه لکهی گئی ۔

See Ricu page 473.

۹۵۔ شافی الاوجاع

British Museum Catalogue : × India Office Catalogue : ×
Cambridge College & Indian Manuscripts : ×

۹۸۔ سیر الاولیاء

Written between 750—790 A.H.

British Museum has only extracts—92 pages. Berlin has a gap between فصل ۵ and فصل ۶ .

This one transcribed in 1077 A.H. R. A. S. Bengal has a copy dated 1056. Complete?. Cambridge ×, Paris ×.

اردو ترجمه مطبوعه موجود هے، بقول پروفیسر محمد حبیب علی گڑه ، نسخه طبع دهلی ۱۳۰۲ ھ ۔ نسخه پنجاب یونیورسٹی ناقص الاخر، بهت خوشخط، خرم خط جدید سے پورا کیا گیا ۔

f.11 فهرست ابواب کتاب ۔

51 حضرت نظام الدین اولیاء ۔ دهلی کے قیام کے جزئیات ۔

48 b اجازت نامه اور بعد میں 55 a پر خلافت نامه اور اجازت نامه ۔

Marfat.com

71 ز روشنائی صحن و هوای او در دل همی نماید اسرار غیب پوشیده ـ
61 مولانا علاءالدین اصولی سے بداؤن میں تعلیم ـ
111 محمد تغلق d. 752 = در تختۂ تابوت کرده در شهر آوردند (سر ۷۵۰ اور ۷۹۰ھ کے درمیان تألیف هوئی)
149 b شیخ شهاب الدین سهروردی : هردری و سرسری مباشید ـ
110 b جامه جهمر تلی (برائے بارانی) ـ 19 b درمیان چشت وهری بر کنار هری رود ـ
28 b خروج جنکر (خان) کے بعد قاضی شعیب جد شیخ فرید علی قصور میں ٹهہرے اور قاضی قصور قضائی کهوتیوال ملی ـ (قبوله کے مغرب میں تقریباً ۱۷ کوس ـ اب چاولیانه نام هے ـ حاشیه)
24 ،29 a ،b شیخ فریدالدین کی اشاعت اسلام، 45 شیخ بهاالدین 38، 197b، anecdotes 257b قباچه
232 b و عبدالله قوال ـ 225 فخری نامه (سنائی؟)، 191 آپ کی دعائیں 176 آپ کے مرید حسن افغان اور امام کا قصه، 156 b خرقه ارادت ـ ۵، ۶ لئے ـ
234 b مولانا علم الدین نبۂ شیخ الاسلام مسافر بغداد و شام و روم، 63 عماد الدین اسمعیل برادر شیخ رکن الدین ـ 107 b، 195 چراغ دهلی ـ 109 b برادران نگارنده : عمادالدین امیر صالح، نورالدین 48 a f. محمد مبارک کرمانی
امیر خسرو
110 b سید محمود سید لقمان سید داؤد
131 b کتابخانۂ سلطان المشائخ، 233، 224 قاضی منهاج، 137 امیر خسرو، 220 غزالی و سماع 190 b اهیا شراهیا، 182 حج کسی رود نه او را پیری نباشد! 169 b، 166 b، اوراد شیخ الشیوخ شهاب‌الدین سهروردیؒ 168 b اوراد سلطان‌المشائخ، 166 b، اوراد شیخ فرید الدین و شیخ نظام‌الدینؒ، 166 شیخ فریدالدینؒ کا دوهره، 164 b آپ کے فارسی اشعار، 6 حضرت حسین متابع حق،

Marfat.com

چون حق پوشیدند او شمشیر کشید 147 b جناب گنج شکر کا طریق بیعت ۔
143، 157 b حسرت نامۂ برنی، 140 فوائد الفواد ۔

۹۹۔ آثارالوزراء

Rieu 969, Supplementary. p. 69

بنام خواجه قوام الدین نظام الملک خوافی جو ۸۷۱ھ میں همراه ابوسعید تها اور ۸۷۵ھ میں وزیر ابوالغازی حسینی ۔ تصنیف ۸۸۳ھ ۔

ترجمه احمد سیمندی ص ۲۳، ابوالفضل بیهقی که مصنف مقامات ابونصر مشکانیست

۱۰۴ ۔ سیرالعارفین

۲۲ ب، ذکریا ذ سے لکھتا ھے۔ {احمد ربانی} ۔
34 برابر او = همراه او
41 اندلوسی که شهری در مغرب زمین است ۔۔۔ این کاتب چون بمغرب زمین رفت در شهر اندلوس، پنج ماه بود ۔
41 b خیر المجالس از شیخ الاسلام نصیرالدین محمود ۔ مصنف مصر میں ۔
42 b دبمیات [؟] مصر سے ۷، ۸ دن کی راه ۔
43 ناسین [؟] میان یزد و اردستان ۔ مصنف کا پیر بهاءالدین کونسا ؟
47 شیخ المشائخ صدرالدین سے مصنف کی دهلی کی دوستی ۔
51 محلوق شدن و دنبالۂ دستار بهم پیچیدن ۔ قطب‌الدین کاشانی کے لئے قباچه نے ملتان میں مدرسه بنوایا ۔

۱۱۰ ۔ ساقی نامه (میخانه)

Rieu's Catalogue Lists :

ساقی نامه :	اهلی	ایضاً در Supplement
	✓ظهوری	×
	موجی	
	کلیم	

Marfat.com

لسانی

محمد شفیع

مسیح

نوعی

His supplement has

× ساقی نامہ — مر رضی اوتیمانی

,, — فوقی

Pertoch

ساقی نامہ — آرزو

,, — ادھم

شہرت

عرفی

محمد صوفی

نظام دست غیب

اور تین اور جن پر Ricu کی فہرست میں نشان × کیا گیا ۔

f ۲ : از تذکرۂ دولت شاہ ۔

f ۱۸ : ذکریا ذال سے لکھتا ہے [احمد ربانی]

۱۱۶ ۔ دیوان استاد ابوالفرج رونی

بتصحیح پرفسور چایکین مستشرق و مترجم اول سفارت شوروی روسی در ایران (ضمیمہ سال ششم مجلۂ ارمغان ۱۳۰۴) مطبوعہ شوروی ۔

f ۵۴ ب : مقطعات : This copy omits most of them

۱۱۹ ۔ نظامی کی شیرین و خسرو ۔ مع ۵ رنگین تصاویر ۔

[یادداشتہای زیر را مولانا بر صفحہ ۱۱۴ تا ۱۱۶ مرقوم فرمودند] ۔

Marfat.com

شیریں و خسرو نظامی طبع ہند ۱۸۶۴ء - [میں مندرجہ ذیل نوا ہیں]

۱- گنج باد آورد ۲- کنج گاو ۳- گنج سوختہ ۴- شادروان مروارید ۵- تخت طاقدیسی ۶- ناقوسی ۷- اورنگی ۸- خفہ کاوس ۹- ماہ را کوہان ۱۰- مشک‌دانہ ۱۱- آرامش خورشید ۱۲- نیمروز ۱۳- سبزہ در سبزہ ۱۴- قفل رومی ۱۵- سروستان ۱۶- سرو سہی ۱۷- رامش جان ۱۸- نوشین بادہ ۱۹- مشکمالی ۲۰- + باد نوروز ۲۱- آئین جمشید ۲۲- نوای مہرگانی ۲۳- مروای نیک ۲۴- شبدیز ۲۵- + فرخ روز ۲۶- شب فرخ ۲۷- + غنچہ کبک دری ۲۸- نخچیرگان ۲۹- کین سیاؤش ۳۰- کین ایرج ۳۱- باغ شیرین -

راح روح
نوبہاری
-

+
فرخ روز
ساز نوروز
غنچہ کبک دری
+

= ۲۸

برہان، طبع ۱۲۵۱ھ صفحہ ۱۶۹ کے ساتھ مقابلہ کیا شیرین خسرو ۱۸۶۴ء ص ۱۱۴ کا -

نظامی میں کل ۳۱ نوا، فہرست برہان میں کل ۳۰- مگر نظامی کے دو نہیں - ان ۲۸ میں نظامی نے ۳ بڑھائے -

محمد شفیع 5-1-1957

۱۱۴ - نواهای باربد

[یادداشتهای زیر اصلاً مطالع بعضی از غزلیات است که در صفحات مذکوره نقل شده و مولانا برای مطالعهٔ خود آنها را بصورت فهرستی در اول نسخه مرقوم فرموده اند] -

۲۸ - چه خوش باشد که بعد از انتظاری
بامیدی رسد امیدواری

Marfat.com

۳۵۶ - می و معشوق و گلزار و جوانی
ازین خوش تر چه باشد زندگانی

۴۴ - جهان او را بود کو برشتابد
جهانگردی توقف برنتابد

۴۹ - چنان خور کز ضرورت‌های حالت
حرام دیگران گردد حلالت

چراغ ارچه ز روغن نور گیرد
بسی باشد که از روغن بمیرد

۳۲ - کند هم جنس با همجنس پرواز

۳۵ - چه خوش گفتست فردوسی طوسی
که مرگ خر بود سگ را عروسی

۱۲۳ - بشادی بر لب شط جام جم گیر
کهن زنبیلی از بغداد کم گیر

درین صندل سرای آبنوسی
گهی ماتم بود گاهی عروسی

۳۶۴ - چو بد کردی مباش ایمن ز آفات
که واجب شد طبیعت را مکافات

۱۹۷ - همان به کین نصیحت یاد گیری
که پیش از مرگ یک نوبت بمیری

بدل گفتاجواب است این نه جنگ است
کلوخ انداز را پاداش سنگ است

Marfat.com

۳۵۴ - فتان خیزان -

۹۳ - خود افگنی = Self Control

۱۴۹ - چو بر سنبل چرد آهوی تاتار
نسیمش بوی مشک آرد ببازار

۳۹ - (غزلی که در این صفحه درج است آنرا با بیت زیر از سعدی مقایسه باید کرد) -

چو بر گردد مزاج از استقامت
چو باشد خوردن نان گلشکر وار

ترا بیرنج حلوای چنین نرم
برنج سرد را تاکی کنی گرم

۱۳۲ - بهار: [منظره‌های فصل بهار را در ابیات این صفحه بیان نموده]

۱۴۳ - قافیه - ترک، مرگ (یعنی کلمهٔ ترک را با مرگ قافیه نموده) -

۱۲۱ - لیلی مجنون نظامی

Rieu 566

قریباً ۱/۲ ۵ ورق آخر سے گم ہیں۔

۱۲۴ - مخزن اسرار

محمد حسین کی ولدیت رسالہ خوش‌نویساں اور اپنے رسالوں میں نہیں ملی - وہ طہماسپ کا کاتب تھا جو 76—1524ء تک حکمران رہا - (دیکھو مسلم ریویو اکتوبر، دسمبر ۱۹۲۷ء ص ۵۳ A.H. ۹۸۱ = A.D. 1573/74 بھی اس حد کے اندر ہے) - مگر نمونہ تحریر میں بعض جزوی فرق ہیں - مثلاً نظامی میں ہای دو چشمی کہیں نہیں، فرہاد و شیریں میں ہے - نظامی میں یہ پوری مدور نہیں، فرہاد میں ہے - دیدہ کی طرح ھاء بھی نہیں -

Marfat.com

۱۲۵ ۔ دیوان عطار ۔ Undated.

No Copy in British Museum.

رباعیات قریباً ۴۹ × ۵ = ۲۴۵، ریوص ۷۷۵ پر ہے کہ مختار نامہ (مجموعہ رباعیات قریباً ۵ ہزار) کی تألیف کے وقت دیوان ابھی غیر مرتب تھا ۔

۱۲۶ ۔ منطق الطیر

حسن بن محمد شیخ رند A.H. ۸۸۷ھ، سلطان محمد نور A.H. ۹۲۹، فضل اللہ قادری مہر و مشتری نظام بن فخر گوران ۸۸۰ھ، ورق ۲۹ تا ۳۹ پر قصہ شیخ صنعان ۔

۱۲۷ ۔ قصائد کمال اسمعیل

۱۴۲f. : شہر آشوب اصفہان

۲۰۷ : ذم شاعری

۲۱۶ : سفینہ، نرد باختن

۲۱۷ : مرثیہ صاعدی (ترجیع)

۲۴۲ : ہجا : Defence of

۳۱۱b : مجد دین سید اجل کہ دہد جود و بست تو بحر را تعجیل

۔ ۔ ۔ ۔ ۔

مطبخ امتان جد ترا چون حوائج کشست میکائیل

۶۶ : برف

۱۵۲b : اندروا

۲۳۷ : غلۂ خاک آمیز

۱۲۸، ۳۰۶ ۔ گلشن راز و مرصاد العباد

شروع میں ایک ورق بعد میں لکھا گیا اور آخر میں پچاس ورق ۔ مصنف شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ بن محمد ۔۔۔ الاسدی الرازی المعروف بدایہ، رجب ۶۲۰ھ میں بالہ سیواس میں لکھی گئی ۔ آخر میں گلشن راز ہے ۔

Marfat.com

۱۲۹، ۱۵۵ ۔ خسرو ۔ غزلیات و بر حاشیه دیوان جامی ۔

مطبوعه دیوان (جس میں دیوانوں کا حواله ہے) کے مقابله سے معلوم ہوتا ہے که یه متفرق دیوانوں کی غزلوں کا انتخاب ہے ۔ یونیورسٹی لاہور کے نسخوں میں کسی نسخه کے ساتھ پورا توافق نہیں ہے ۔

f 5 حاشیه پر دیوان جامی : آغاز :

لله الحمد قبل کل کلام

ختم حاشیه بر f 138، dated 1244 A.H.

بقیه نقیه Some of its ghazals; not

f 98 a پر مہر: ی ا ن ی ۱۲۶۹ھ

f 140 b جامی (؟) کے اشعار در معراج، اور 256 a پر نعت

f 279 a منقبت، 321 a ۔ مثنوی حضرت خواجه عصمت بخاری فی توحید ۔ اشعار انتخابی پر نشان ہ ۔

۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲ ۔ دولرانی (دو نسخے)، نه سپہر

تاریخ نسخهٔ خود ۸۸۰ھ

تکمیل دولرانی و خضر خان در 715ھ/1316ء

تکمیل نه سپہر : 718ھ (عمرِ خسرو اس وقت ۶۵ سال)

170 (عہد قطب الدین مبارک شاہ کے واقعات)

Date of A.S.B. Copy 1101, Date of B.M. Copy 923, Date of Bodleian 1012. A.H.

کاتب : انوری بن بیانی (از کاتبان علی شیر)

شروع کے اوراق بھی اسی کتاب کی نقل ہے ۔ مثلاً آخری عنوان مطبوعه کے ص 63 پر ہے ۔

نه سپہر کی Bodleian Copy کی تاریخ : 11th Century، انوری × Rieu × Ethe -

Marfat.com

روز روشن ص ۸۰ انوری بخاری درکاتبان، کتابخانۂ امیر علی شیر (844—906 A.H.)

محدود بود :

تن زارم بآب دیده می ماند بدان کاهی
که پنهان می شود در موج و پیدا می شود گاهی

مگر لطائف نامه میں نہیں ہے . اس کا باپ بظاهر مروارید بیانی صابر حسین بایقرا نہیں اس لئے که وه کرمانی بن امیر تها اور بجای علی شیر سهرز (تحفه سامی طبع ایران ص ۶۴)

folio 1—25 اوراق دولرانی خضر خان

ff 1—7 آغاز نه سپهر : خدا را کنم بر سر نامه یاد
که بر بنده درهای معنی کشاد

ff 8—14a فلک نعرهٔ اقتلوا المشرکین زد
ملک نغمهٔ یسّرالمؤمنین زد

ff 14b : سپهر سوم :

هست سپهری که ضمان شد ز زبر
هفتم از آنجا که قمر کرده مقر

35b

53b : سپهر پنجم : آن سپهری که درمیان والاست
پنجمین از فرود و از بالاست

70a : سپهر ششم : سپهری کاسمانش ساخت طارم
ز بالا شد ششم وز نه چهارم

77b : سپهر هفتم -

89b : سپهر هشتم : دوم که سپهر نیز خوانند
هشت از سوی برترش دانند

Marfat.com

100b to 102b : سپهر نهم : آن سپهری که فروتر ز همه
نهم از وی که شد او بر ز همه

ناقص‌الاخر -

1b—91a - دولرانی خضر خان :

حاشیه : سر نامه بنام آن خداوند
که دلها را بخوبان داد پیوند

کاتب انوری بن بیانی - Dated 885 A.H. -

۱۳۳- دیوان حسن متوفی 738ھ (''سعدی هند'' بقول برنی) Undated.

غزلیات کا دیوان بلا قصائد وغیره - شروع میں حمد و نعت بلا ترتیب، باقی بر ترتیب تهجی، رباعیات

اور نسخه : B.M., St. Petersburg Getha, Munich, etc.

۱۳۴- دیوان اوحدی

(Undated. Died 738 A.H.)

صرف غزلیات به ترتیب - نسخهٔ برٹش میوزیم میں قصائد بهی هیں -

This copy may be from the 9th century.

۱۳۵- دیوان عبید زاکانی

f. ۳۴ زاهدان ازرق پوش، 5a عبید زاکانی، با قصهٔ نجیب، مطبوعه لکهنؤ ۱۲۶۸ھ

۱۳۶ تا ۱۴۱ - کلیات عماد - اس نسخه کا ایک حصه پنجاب یونیورسٹی لائبریری لاهور میں هے وه آج ۱۵-۱-۱۹۴۷ کو دیکها - اس پر لکها هے :-

کلیات مولانا عماد بخط شکسته، جلد سیاه، بجدول طلا، جمع کتابخانهٔ معموره شده بتاریخ سلخ جمادی‌الاول ۹۹۲ھ جمع دوم

عبدالرحیم خان کی دو مهریں بتاریخ ۹۷۲ھ و ۹۷۴ھ

اس نسخه میں طریقت نامه هے - شروع سے ایک ورق ناقص -

Marfat.com

نسخۂ من	نسخۂ یونیورسٹی لاهور
69b—101a - صفا نامه	صفا نامه بشمول (فاتحةالاخلاص) 1b—45a
101b—106b - فاتحةالاخلاص	صحبت نامه - 45a—73a
107b—131a - صحبت نامه	محبت نامه - 73a—99b
131b—153b - محبت نامه	× طریقة نامه - 99b—182b
154a—170b - ده نامه	ده نامه - 183a—203
171a—187b - قصائد و مقطعات	قصائد و مقطعات - 204—240
	× غزلیات و رباعیات - 240b—420b

پس میرے نسخه میں :

'طریقة نامه' نہیں هے اور غزلیات کا دیوان نہیں هے - اور قصائد و مقطعات کا باب ناقص هے -

پہلے قصیده کا مقابله کیا گیا - میرا نسخه بہتر اور اقدم هے - یونیورسٹی کا نسخه شاهی کتب خانه کا هے - مہر عبدالرشید دیلمی (شاهجہانی) و مہر عہد عالمگیر -

13.3.1943 کو نسخۂ یونیورسٹی سے مقابله کیا گیا :-

قصائد وغیره کے اس نسخه میں ۱۶ صفحے زائد هیں - کچھ مقطعات و مراثی ان میں شامل هیں - اس کے بعد دیوان غزلیات و رباعیات از 240b تا 420b (وه نسخه بھی ناقص‌الاخر هے) - اس نسخه میں صفا نامه 8a پر شروع هوتا هے - پہلے ورقوں کا مواد میرے نسخه میں نہیں هے -

۱۸۳ب - خواجه قوام‌الدین محمد صاحب عیار

167 تاج‌الدین احتسان‌الدهلوی - 69b - صفا نامه 101b - فاتحةالاخلاص 107b - صحبت نامه 131b - محبت نامه 155b - ده نامه 171ab - قصائد نامه (ناتمام) 73b - چشمۂ حیوان = North Pole [این یادداشت را مولانا ،

Marfat.com

نظر به ابیات زیر در مثنوی نوشته اند] :

میمنه را بر لب دریا علم　　میسره با قطب شمالی بهم
یک طرفِ دایره عمان شده　　یک طرفش چشمهٔ حیوان شده

۱۴۲ ـ سلمان کا دیوان ـ سلمان متوفی 779 هجری ـ

This Copy was made in 994 A.H.

قصائد ـ غزلیات ـ مقطعات، رباعیات (بلا ترتیب تہجی) ـ مثنویاں نہیں ہیں ـ

British Museum copy made probably in 17th Century in India (about the same age).

۱۴۳ ـ کتاب مہر و مشتری از مولانا شمس الدین عصار تبریزی مع ۹ رنگین تصاویر ـ

کوار : بر ده فرسنگ از شیراز (نزهة مستوفی[1] ۱۸۵) ـ

Not in India Office Catalogue بقول پروفیسر نظام‌الدین ـ

۱۴۴ ـ دیوان حافظ

ص ۳۵، ۷۳ پر مہر جمال‌الدین حسین

Dated 6th August 1455/859 A.H.

۱۴۷ ـ دیوان قاسم انوار ـ　　9th Century Manuscript

[کلمات زیر اصلاً بروی صفحه اول دیوان مسطور است که مولانا آنرا خوانده نقل کرده اند] :

دیوان شاه قاسم انوار (died 837 A.H.) بابت فتح بیدر برضای عالم پناه ابراهیم عادل شاه خلدالله ملکه ـ آوردهٔ محمد مومن مجلسی حضور، بتاریخ دوازدهم ماه شعبان روز شنبه ۱۰۲۷ ه بتاریخ هفتم ماه شوال ۱۰۲۷ ه جمع کتابخانه شده ـ

الله المالک المستعین

مجلس مکرم ممالک برید

۸۹۷ (؟)

بخط نستعلیق جلد سرخ تاریخ و جدول مطلا　　سکهٔ قاسم برید بزرگ

دیوان شاه قاسم انوار

---

۱ ـ یعنی نزهة القلوب از حمد الله مستوفی ـ (احمد ربانی و محمد بشیر حسین)

Marfat.com

دیوان قاسم انوار خط نسخ تعلیق بابت فتح شهر محمد آباد جمع کتابخانه شده بتاریخ ۱۲ شعبان ۱۰۲۷ اول -

[کتابت نویں صدی ھجری کی -]

۱۰۲۷ھ میں ابراھیم ثانی بن طھماسپ بن ابراھیم بادشاہ تھا -

قاسم برید (متوفی ۹۱۰/1504ء) نے ۸۹۷ھ/۱۴۹۲ء میں بنای خاندان رکھی -

ابراھیم عادل شاہ نے قاسم برید کے پڑپوتے علی برید اور اس کی اولاد کو ۱۰۲۸ھ/۱۶۱۹ء میں قید کر لیا اور بیدر کا الحاق کر لیا مگر صحیح ۱۰۲۷ھ ھے -
[Encyclopaedia of Islam Vol. I : I : 660]

این کتاب دیوان قاسم انوارؒ بتاریخ ھشتدھم ۱۸ شھر رجب ۱۱۸۸ھ/1774ء در کتابخانۂ فقیر حقیر محمد مھدی داخل شد - حق سبحانه ---

[یادداشھای زیر از مولانا است]

He may be میرزا محمد مھدی استر آبادی، صاحبِ تاریخ جھانگشای نادری و درۂ نادرہ و سنگلاخ (تصنیف ۱۱۷۳ھ)، تاریخ وفات؟ مھدی خان : Encyclopaedia of Islam under

حاصل یہ کہ دیوان قاسم برید بزرگ شاہ بیدر (یعنی اول، ایک ثانی بنی ھے) متوفی ۹۱۰ھ کا مال تھا - ابراھیم ثانی عادل شاہ نے ۱۰۲۷ھ میں آخری برید شاھی کو مع اولاد قید کر لیا اور بیدر کو اپنی سلطنت میں شامل کر لیا - یہ نسخہ اس وقت یعنی ۱۰۲۷ھ میں شامل کتب خانہ عادل شاھیہ ھوا -

ممکن ھے محمد مھدی ۱۱۸۸ھ والا میرزا محمد مھدی استر آبادی ھو جو صاحب جھان گشای نادری و درۂ نادہ و سنگلاخ (تصنیف ۱۱۷۳ھ) ھے -

پیشکش کردم این کتاب مُستطاب موسوم بہ کُلّیات قاسم انوار را بخداوند نعمت خود صاحب جلیل‌القدر عظیم الشان منبع الجود والاحسان توجه و الطاف فرمای مخلصان مسز ولیم هنری و کا روس صاحب بہادر دام اقباله که از طرف این خاکسار بیمقدار بحضور آن بزرگوار عالی تبار بطور یادگار باشد - و انا الراقم الاثم میرزا محمد فقط ۱۲ -

Marfat.com

الفکر لله

الشکر لله

القوة لله

العزة لله

برهان مآثر ۱۴۱، قاسم بزرگ که بخطاب خواص خان مخاطب بود و بعد ازان برید الممالک شد، بغاوت بعهد محمود بهمنی کا قصه - بالاخر منصب حکومت و مسند وکالت ملی - امیدوار منصب میر جملگی - محمود کے مرنے سے ایک سال پہلے - میر مومن مجلسی - برهان

دیوان نظیری اس کے کتاب خانے کا میرے پاس ہے - [اس دیوان پر یه لکھا ہے] کتاب دیوان مولانا نظیری - محمد مومن مجلسی حضور بتاریخ دو - - - بیجلد بتاریخ ۸ شوال جمع محل کتابخانه - - -

۱۴۹ تا ۱۵۱ - کلیات کاتبی نیشاپوری متوفی ۸۳۸ھ

دیباچه نثر مثنوی، مجمع البحرین، مثنوی ده باب، دیوان کاتبی (قصائد، غزلیات، قطعات، رباعیات) -

کاتب عوض علی بن جلال الدین کرخی ـــ تحریر ربیع اولال ۹۸۱ھ

B.M. Copy is dated 857 A.H. and has also :

گلشن ابرار، سی نامه، و کتاب دلربای

۱۵۳ - دیوان شاهی

ص ۲ : جریده بخط سلطان علی سر لوح و جدول طلا، ایک امر و تسمه[1] و حاشیه گلگون و [مسلمه کار] گل کاری ہے - فتح بیجاپور غرۂ ذی حجه ۳۲

تحویل محمد فاضل شد العبد محمد صادق مشرف ؟

۱- تسمه - پٹی سر کی، (شرفنامه)
و سیرم، چرم خام چربو مانند سیرم (پشمه) -

Marfat.com

۱۲ ذی‌القعد ۱۶ (؟)

مہر ۔ بہادر شاہ بادشاہ غازی ۔

جربدۂ خط نستعلیق : Journal of Royal Asiatic Society Volume III, 1868. Page 114
Slip in تعلیق Character.

از وجوہ تحویل محمد فاضل متوفی غرۂ شہر جمادی‌الاولی ۴۹ مطابق ۱۱۱۷ ھ (اورنگ زیب) تحویل محمد منصور شد ۔ مانند یک طبقہ گلدار وصلی ظاہر شد، دیگر قیمت و چہرہ سابق بحال ۔

اعلی جلد سجستان سیاہ بکر ترنج استر سجستان سرخ ۱۲ ذی‌القعد سنہ ۱۶ از وجوہ محافظ خان تحویلدار متوفی تحویل محمد حافظ شد چہرہ و قیمت سابق بحال۔ العبد محمد مقرب مشرف ۔ بتاریخ ۱۹ جمادی‌الاول سنہ ۶ وجوہ محمد حافظ تحویل محمد احفظ خان شد ۔

ارشد خان : مآثرالامرا : ۱ : ۲۹۰ ۔ dated 1112 ۔ دیوان خالصہ شاہ عالم Vol. III فہرست بانکی پور for his clear seal see ، فاضل خان مآثرالامراء : ۳ : ۳۳ dated 1099 اور فاضل خان قریباً 1095ھ میں ہوا ۔ اس لئے وہ نہیں ہو سکتا ۔ (تونی علاءالملک یہی فاضل خان) قابل خان مآثرالامرا ۳ : ۳۲ : قریباً ۱۰۹۰ھ میں ایک قابل خان میر منشی معتوب ہوا ہے برادر ابوالفتح قابل خان والا شاہی ۔

اشعار دیوان شاہی خوشخط، نسخ تعلیق ورق ۱۰ [دیوان امیر شاہی] کاتب سلطان علی جلد کیمخت سیاہ [بکر] با ترنج و جدول طلا ۔

For ترنج جلد کتاب see بہار عجم

مہر: ارشد خان خانہ زاد شاہ عالم بادشاہ غازی سنہ ۱۱۲۰

Accession of Shah Alam I = 1119 A.H.

مہر: قابل خان خانہ زاد بادشاہ عالمگیر ۱۰۹۰

مہر: محمد عادلشاہ

بابت خاندار خانہ جمع کتابخانہ عامرہ شد بتاریخ ۱۷ ماہ جمادی‌اولاں ۱۰۳۷ ۔

See Encyclopaedia of Islam

Marfat.com

مہر : شمس‌الدولہ بہادر متہور جنگ

قیمت حسب‌الحکم‌الاعلی ۲۰۰

الدین

مہر : سلطان محمد

کتاب خانہ

سوم صفر سنہ ۳ عرض دیدہ شد

A	B
خان بہادر	علیخان بہادر
ضیاءالدولہ ۱۱۶۲	الدولہ محی‌الدین
کتاب خانہ ۳	مہر کوتہہ کتاب خانہ

۱۹ جمادی‌الاول سنہ ۶ عرض دیدہ شد

۱۹ جمادی‌الاول سنہ ۸ عرض دیدہ شد

(A اور B مہریں : ایک اور مہر دیکھی گئی نقشات پر، وہاں بھی دو مہریں، الفاظ ''محی‌الدین، علی خان بہادر (مہر B) اور '' سنہ ۳، ضیا، ۱۱۶۲'' مہر A ان مہروں سے لئے گئے - مہر کتاب خانہ محی‌الدین خان بہادر -)

بتاریخ ۱۹ جمادی‌الاول سنہ ۶ وجود محمد حافظ تحویل محمد احفظ خان

ششم رمضان سنہ ۱۹ مقابلہ شد

۱۵ محرم‌الحرام ۵۰ جلوس والا عرض دیدہ شد

یازدہم محرم‌الحرام سنہ ۴۰ جلوس والا، عرض دیدہ شد

صفحہ ۱ bottom کفایت‌اللہ خان؟ دیکھو بانکی پور فہرست شعراء ج ۲ پلیٹ ۴

سلطان علی مشہدی

عہد حسین بایقرا — ۶۳ سال کی عمر میں کہتا ہے :

مرا عمر شصت و سہ شد بیش و کم

ہنوزم جوانست مشکین قلم

Marfat.com

توانم هنوز از خفی و جلی
نوشتن که العبد سلطان علی

جوار کتاب‌خانه علی بن موسیٰ رضا میں دفن ہوا ، مشہد میں۔ دیکھو تاریخ رشیدی برائے حالات۔

جریدہ = SLIP

Journal of Royal Asiatic Society? or Elliot? or Rieu?

سلطان علی مشہدی کے خط کے دو نمونے جن کے ساتھ دیوان شاہی کو میری رائے میں پوری مشابہت ہے۔

Plate 21 and 22 - Indian Drawings - Thirty Moghal Paintings - Victoria and Albert Museum Portfolios London 1922. Editor : C. Stanley Clarke.

مولوی عبدالعزیز منہاس وکیل گوجرانوالہ نے ایک نسخہ نفثات‌الرحمانیہ تألیف عبداللہ بن احمد بن عبداللہ کا بھیجا - نقل ۱۰۹۳ھ در صوات۔

اس کے بعد ریمارک اور مہریں : صفحہ اول پر ایک مہر - - - محمد فیض ۱۱۷۷ - - - مٹی ہوئی گول مہر آخر میں تقریباً؟ مہر کتاب‌خانہ غازی‌الدین خان ۲۶

مربع مہر: مہر کتاب‌خانہ غازی‌الدین خان (؟) ۵۳ (؟)

دوسرے ورق پر دو مہریں - مثل مہریان جریدۂ دیوان شاہی

دونوں مربع، ایک چھوٹی، ایک بڑی - بڑی مہر ضیاءالدولہ احمد (مشکوک) بہادر

کتاب خانہ سنہ ۳

چھوٹی : مہر کوتہ کتابخانہ محی‌الدین (صاف) خان بہادر (مشکوک) ۵۳

یہی تینوں مہریں دیوان انند کمار [وائس چانسلر ایسٹ پنجاب یونیورسٹی دہلی] کی سفینۃالاولیاء میں ہیں۔

Marfat.com

ایک مٹا ہوا نوٹ :- کتاب‌النفثات چہرہ بحال - بابت احوال غازی‌الدین خان[1] ۲۵ جمادی‌الاولی سنہ ۳ از وجوہ سابق تحویل محمد ہاشم (مشکوک) یعنی فیروز جنگ جو بیجاپور میں شامل تھا، دیکھو خافی خان جلد ۲ : ۳۲۲

محمد صادق کے لئے دیکھو ریو ۲۶۲، محمد صادق مخاطب بہ صادق خان شش ہزاری شاہ جہانی - سنہ ۲۰ جلوس کے بعد سے داروغۂ غسل خانہ اور آخر تک وفادار - مصنف شاہ جہان‌نامہ - (دیکھو کہ بیجاپور ۳۲ شاہ‌جہانی میں فتح ہوا؟ یا یہ کوئی اور آدمی ہے-)

یعنی بہادر شاہ اول بن عالمگیر بادشاہ

مہر کوتہ ''وکلاں'' پر بھی سنہ ۳ ہے اور ''نفثات'' پر ۱۱۲۱ بھی پڑھا جاتا ہے - وہ بھی اس عہد سے متعلق ہے - تو مہر کفایت‌اللہ خان - دیکھو نسخہ بانکی پور مذکورہ - ۱۰۳۷ جلوس شاہ جہان - خافی خان ۲ : ۳۲۳ -

فتح بیجاپور و حیدرآباد سال ۲۹ و ۳۰ برابر ہے - ۹۷-۱۰۹۶

سال ۳۱ ,, = ۱۰۱۸

فتح گول کنڈہ ۲ : ۳۲۳

مہر کوتہ وکلاں پر بھی سنہ ۳ ہے اور نفثات پر ۱۱۲۱ بھی پڑھا جاتا ہے - وہ بھی اسی عہد سے متعلق ہے -

مہر کفایت‌اللہ خاں - دیکھو نسخۂ بانکی پور مذکورہ -

۱۰۳۷ جلوس شاہجہان -

خافی خان ۲ : ۳۲۳ : فتح بیجاپور و حیدر آباد = سال ۲۹ = ۱۰۹۶ھ

فتح گولکنڈہ : ۲ : ۳۳۶ = سال ۳۱ = ۱۰۹۸

آج ۱۸-۱۱-۱۹۴۶ کو 'آداب‌المشق' نام کا ایک رسالہ دیکھا جو ایبٹ آباد سے معرفت سید عبداللہ

۱- ارشد خان کی مہر صاف فہرست بانکی پور، ج ۳، دیوان کامران :
ارشد خان خانہ‌زاد شاہ عالم بادشاہ غازی
سنہ ۳، ۱۱۲۱- یعنی بہادر شاہ اول بن عالمگیر بادشاہ

Marfat.com

آیا تھا ۔ اس پر ''العبد محمد صادق مشرف'' اسی خط میں لکھا ہوا حلیۂ کتاب تھا :
آداب مشق خط نستعلیق بابا شاہ اصفہانی سرلوح و جدول طلا رنگ آمیز حاشیہ گلگون . . .
غرۂ ذی حجہ ۳۲ تحویل محمد فاضل شد ۔

اس کے نیچے : فتح بیجاپور

اس کے نیچے ایک کونے پر : از وجوہ محمد فاضل(؟) متوفی غرۂ شہر جمادی‌الاولی سنہ ۴۹ شعبان ۱۱۱۷ تحویل محمد منصور شد، قیمت و چہرہ سابق بحال ما ۔

۱۵۴۔ دیوان شاہی - Dated ۹۶۹

Shahi died 857 A.H. - سہریں شاہجہان کی ۱۰۴۲ ہجری -

شاہجہان = 1037 A.H. to 1069 -

بہمن یار اعتقاد خان بن آصف خان ۔ اسکو شاہجہان نے اپنے ۲۰ویں سال میں اعتقاد خان بنا کر میر بخشی کیا - ۱۰۳۷ + ۲۵ = ۱۰۶۲ ہجری ۔ اور وہ اورنگ زیب کے ۱۵ویں سال میں مرا = 1069 + 15 = 1084 ہجری
ایک اعتقاد خان اکبر شاہی بھی ہے، بظاہر وہ ہے - جلوس اکبر 963ھ
مہر والا خود کو جہانگیر شاہی کہتا ہے ۔
منتخب شاہی - Compare Sprenger 563
"I have a copy of 969 A.H. = 1561 – 62 A.D."

۱۵۵۔ رک : ۱۲۹

۱۶۶ ۔ دیوان جامی
سنہ تسمایہ ۔ شاید خمسین و تسمایہ ۔

۱۶۸، ۱۶۹ ۔ جامیؒ
خرد نامہ ۔ سلامان و ابسال ۔ بعض قصاید ۔
دیوان ثالث قصاید جامی ۔ ترتیب دیوان اول ۸۸۴ھ
ترتیب دیوان ثالث ۸۹۶ھ

Marfat.com

١٧١ ـ سلسلة الذهب Part II only

تاريخ : ٩٧٩ هجری جامی متوفی ٨٩٨ھ ـ

١٧٢ ـ سلسلة الذهب Part III only

See Jacksons' Catalogue of Persian Manuscripts (Chochran collection in Columbia No. 19 (page 148) : یوسف زلیخا

یہ بھی سلطان محمد قطب شاہ کے کتاب خانہ کی کتاب ہے ۔ مہر ١٠٢٠ھ ـ

١٧٣ ـ تحفة الاحرار

معانی خوب کو غزل، مثنوی، قصیدہ، رباعی، معمی کی شکل میں ترکی و فارسی میں کہتے تھے ـ (مجالس العشاق ص ٢٤٧) ـ

خواجہ اوحد مستوفی نے اسے ''مانند خسرو'' کہا ـ (دولت شاہ ص ٤٠٥) ـ

حقائق و معارف اس عالم غیب سے بہت ملے ـ (دولت شاہ ٤٠٢) ـ

(شاطر ٨٢) غزل امیر خسرو کا تتبع ـ

شاطر ٨٩ اور تفاخر ٩٥ ـ

١٠٨ ـ گاہے بیان معلول یا مضطرب یا کل یا تخفیف است ـ امثلہ

١٠٩ ـ معنی اندک لفظ بسیار ـ

١١٥ ـ از پیروان خسرو دہلوی و حسن دہلوی ـ در بند معانی باریک و مضامین نازک شور سخن و لطف کلام کمتر و عیوب لفظی و صوری بیشتر ـ

133، 141 تجنیس مثلث

148 شعری از اشعار (؟)

164 از شاعران متصوف

(بہترین مضامین، غزلیات عرفانی، این دورہ وحدت وجود است)

ان کی فہرست

168 اس کا ترجیع بند عرفانی

209 ١٣ بند ٧٨ بیت ٥ رسالہ منظوم عرفانی

Marfat.com

172 غزلیات حکیمانه، پند آمیز، توحید و نعت

218 وصف کاخ احمد شاه بهمنی از هفت اقلیم

220 اخلاقی، اشارات ـ نکتے ـ دولت شاه، ۱۰ نصیحت 16، تتبع حسن غزنوی ۱۰۴ قصیدۂ فخریه ـ

240 خسرو : معانی خاص ، نازکیها [نازکی کلام] ، کلام پر شور، دلسوز، دولت شاه (۲۲۴) نے اس کے شاگردوں میں طالب جاجرمی کو شمار کیا ہے ـ

۱۷۵ ـ یوسف زلیخا

ہمارا یه نسخه بھی سلطان محمد قطب شاه کے کتابخانه کی کتاب ہے ـ

۱۷۶ ـ سبحة الابرار

[ورق] ۳۴ : جامی و شاعرات رفته ـ

۱۷۷ ـ کلام جامی متوفی ۸۹۸ھ

اس کاتب [سلطان محمد نور] کا ''خمسه نظامی'' تحریر ۹۳۱ امریکه میں ہے ـ اور فوٹو میرے پاس ہیں ـ اس کی ''سبحه'' بانکی پور میں بھی ہے ـ

۱۷۹ـ بہرام بہروز ـ سلا بنائی

دیکھیے اورینٹل کالج میگزین بابت نومبر ۱۹۴۱ء ـ وسط ایشیا کی فارسی ادب کے تاریخ نگار نے لکھا ہے که بنائی کی یه کتاب مفقود ہو گئی ہے ـ مگر یه درست نہیں ـ دیکھو سٹوری ص ۳۰۲ ـ اس نسخه میں پانچ چھ اوراق کم ہیں ـ آخر سے ناقص ہے ـ اس میں تخلص حالی ہے ـ سلطان یعقوب اور جامی اس میں بطور موتی کے مذکور ہیں ـ

Manuscripts : Bodleian 987
Ethe : 1390, 1391 (fragment), 914 (3) = Bankipur II 97
Ivanow 644, Mehren 124.

Marfat.com

۱۸۰ ۔ دیوان آصفی

فہرست بانکی پور : ۲ : ۱۰۵ -

آصفی شاگرد جامی معاصر سلطان حسین، ۹۲۳ یا ۹۲۸ھ میں مرا ۔

بانکی پور کا نسخہ ۱۲۴۵ھ میں لکھا گیا ۔ ایک مختصر تر نسخہ ۱۰۷۰ھ میں،

رباعیاں وہاں ۴۵ اور قطعہ ۶ - میرے نسخہ میں ۵ قطعہ ۶۲ رباعیاں -

۱۸۳ ۔ شیریں فرہاد وحشی - بافقی (کرمانی) متوفی ۹۹۱ھ - Rieu 663b

غزل و مثنوی میں بیمثل زمان، متبع فغانی -

شاعر نے نامکمل چھوڑی -

طبع کلکتہ ۱۲۴۹ھ

غالباً اوراق بےترتیب، gaps -

۱۸۴ ۔ دیوان محتشم کاشی

نسخۂ نقل ۱۱۱۱ھ در پشاور

فہرست ۱۸۸۶ ص ۳۵۶ ،

2b دیوان اول (صرف فہرست، باقی ندارد) ۔

6a دیوان سادس ۔۔۔ دیوان غزلیات ۔

ایضاً ۔ ایضاً ۔ سابع ۔

معمیات این نسخه نقل در کاشان ۱۰۱۸ھ ہے ۔

دیوان دوم سے پہلے تاریخ ۱۰۱۵ھ ۔

دیوان سادس : ضروریات : کتابت ۱۰۱۸ھ ۔

تاریخ کتابت اول : ۱۰۱۵ھ ۔

دیوان اول و ۴ و ۵ اس مجموعه میں نہیں آیا ۲، ۳، ۶، ۷ ہیں غالباً دیوان ۳

کے آخر سے کچھ حصه اور دیوان ۴ و ۵ کامل اڑ گیا ہے ۔ محمد شفیع 10-4-45

Marfat.com

۱۸۸ تا ۱۹۱ - کلیات عرفی

30-4-1943 : میرے حساب میں تعداد اشعار تخمیناً حسب ذیل ہے :

صفحہ		بیت
—	غزلیات	۵۴۹۱
۳۸۷	ناتمام غزلیں اور فرد (مرتب)	۶۴۵
۴۵۴	قطعات	۸۱۶
۵۱۳	رباعیات	۷۲۰
۵۷۷	مثنویات	۲۰۲۲
	کل	۹,۶۹۴

یعنی قریباً ۹۷۰۰ بیت اور بعض ناقص - مرتب نے ص ۱ - ۵، میں تعداد پندرہ ہزار بتائی ہے۔

ص ۴ پر ہے کہ دیوان مشہور میں آٹھ ہزار بیت -

ص ۴ پر ناظم نے ''طے ترتیب'' ۱۰۳۱ھ میں ترتیب دیا -

ص ۸ پر ہے کہ عرفی کی پہلی ایڈیشن میں ۷ ہزار بیت تھے -

سفینۂ خوش‌گو اور نشتر عشق بذیل عرفی دیکھو -

۱۹۶ - 60b - مرکز ادوار شیخ فیضی آگرہ - فیضی (died 1004 A.H.) -

کتابت مشہد - عبدالسلام ۱۰۰۵ھ حسب‌الفرمودۂ چراغ افروز بزم آشنائی اعنی مخدومی آقا حاجی محمد -

۱۹۷ - سوز و گداز

سوز و گداز، فرہاد و شیریں و دیگر اشعار یکجا - Ricu 737

سوز و گدازِ نوعی خبوشانی : Ricu 674a

Marfat.com

عہد اکبر (عبدالرحیم خانی) متوفی ۱۰۱۹ھ

قصہ ستی، اکبر نامہ کے آخر میں - ۱۲۸۴ھ میں چھپی -

۱۹۸- دیوان نظیری طوسی - تحریر ۱۰۳۵ھ دیکھو ریو P 641 -

محمد مومن مجلسی حضور بظاہر میر محمد مومن ہے- (دیکھو تذکرہ خوشنویسان ص ۱۰۱) جو شاہ نعمت اللہ ولی کی اولاد سے تھا - اور میر عبداللہ مشکین رقم (d. 1025) کا بیٹا، نظیری طوسی نے شاہ خلیل‌اللہ بن نعمت‌اللہ (نمونۂ تحریر ریو 782b پر ؟ .died 1013 A.H) کی تعریف میں کئی قصیدے لکھے ہیں - شاہ نعمت‌اللہ .834 A.H میں مرا تو شاہ خلیل‌اللہ احمد شاہ بہمنی کے پاس آ گیا جس نے بڑی عنایت کی - اس کے بیٹے شاہ محب‌اللہ اور شاہ حبیب‌اللہ نے بھی احمد شاہ اور اس کے جانشین علاؤالدین شاہ (838 to 862 A.H) سے بہت مہربانی دیکھی - حبیب‌اللہ ۸۶۴ھ میں مارا گیا - (فرشتہ ترجمہ Briggo ۲ : ۴۱۹، ۴۶۲) -

برٹش میوزیم کے نسخے کی ترتیب ہے : قصائد، غزلیات بلا ترتیب تہجی، مقطعات، رباعیات، مگر مطلع نہیں ملتا -

میر محمد مومن عرشی ۱۰۹۱ھ میں مرا - شاہجہان نامہ (عمل صالح) سے جو ۱۰۸۰ھ کے قریب لکھا گیا اس کا حال لے کر تذکرہ خوشنویسان ص ۱۰۱ پر دیا ہے - نغمۂ ہندی کا شائق، اہل بیت کا معتقد، صوفیوں سے آمیزش رکھتا ہے - ریو ص ۱۵۴ ب پر ہے کہ وہ سلیمان تکھا کا استاد خوشنویسی تھا - اور بعمر ۹۰ سال مرا در ۱۰۹۱ھ (بحوالہ مرآۃالعالم، اس لئے ۱۰۰۱ میں پیدا ہوا) باپ بیٹے کی عمر میں ۱۰۹۱ - ۲۵ = ۶۶ چھیاسٹھ برس کا فاصلہ -

میرا نسخہ اس کے باپ کے مرنے کے بعد لکھا گیا - تحریر کتاب ۱۰۳۵ھ - اس نے ۹۰ سال کی عمر پائی اس لئے تحریر کتابت کے وقت ۳۴ برس کا تھا - ممکن ہے اس کے بھائی محمد صالح کشفی کی تحریر ہو جو ۱۰۶۱ھ میں مرا -

ریو 782 : محمد مومن الحسینی عرشی کی تحریر مورخہ ۱۰۳۹ھ، ریو 154،

ریو : 782 محمد صالح کشفی کی تحریر ص ۷ -

Marfat.com

۱۹۹۔ محمود و ایاز : Dated ۱۱۲۹

folio 84 پر تصویر۔ لطائف‌الخیال (تألیف ۱۰۷۶ھ) میں ہے :

زلالی خوانساری ۔ این ابیات از مثنوی محمود و ایاز او که بهترین اشعار اوست و بفرمودهٔ السید الأجل میر محمد باقر در سلک نظم کشیده انتخاب نمود (۲۵ ورق)

16.2.1934 : نسخهٔ پروفیسر شیرانی ۔ نولکشوری ایڈیشن اور قلمی نسخه اس کا پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں ہے ۔

۲۰۳۔ دیوان مطائبات حکیم شفائی

میرا نسخه ۔ تاریخ ۱۰۴۱ھ

شفائی : حکیم‌شرف‌الدین حسن متوفی 1037ھ ۔

سیزده بند ۔ هجو ۔ آغاز:

ای صدر نشین گشته در دیوان

مذکور در عالم آرای اسکندر بیگ ۔ حکیم و ظریف و شاعر و مصاحب شاه عباس اول، هجو کی وجه سے لوگ اس سے خائف ۔ اصفهان میں 1037ھ میں مرا ۔ [ذکرش در] مرآة جهان نما، ریاض‌الشعراء ۔ آتشکده ۔ اوده کی فهرست ۔ هفت آسمان ۔

13 ۔ دیوان خان عظیم‌الشان حسن خان ۔ نامکمل

حسن خان وزیر گولکنڈه Rieu - Circa 1080

۲۰۶۔ دیوان کلیم : Rieu II 686 Undated,

(B.M. 18th Century Ms)

ابو طالب کلیم همدانی، ملک‌الشعراء شاهجهانی، اور شاعر شاهجهانی معاصر قدسی، دونوں پادشاه نامه شاهجهان کے لئے نظم کرتے تھے ۔ کشمیر میں مرا ۔ مرگ ۱۰۶۲ھ

یه صرف غزلیات هیں ۔ آخری ۵ ورق الٹ ۔ کچھ رباعیاں، مثنویاں ۔ منتخب اشعار پریشان ۔ well written

Marfat.com

۲۰۷۔ مثنویات کلیم - (died in Kashmir in 1056 or 1055 A.H.)

25.4.1931 : بظاہر کلیم ہے کیونکہ Bodleian Cat. کے عمود 692 ببعد سے مصرعے ملتے ہیں -

692 پر مثنویات کے نیچے عنوان ہیں - کنایہ دولت خانہ پادشاہی (زہی دل نشین) کنایہ دولت خانہ اکبر آباد، در تعریف اکبر آباد و باغ جہان آرا، در تعریف جنگ فیل شاہزادہ اورنگ زیب، در تعریف قحط دکن، بواسطہ نقش کردن در حاشیہ جلد -

صدف کاری - کلیم کی مثنویوں کے عنوان خلاصۃالکلام میں ہیں - دیکھو فہرست باڈلی عمود ۳۰۰ نمبر ٦۰ -

ff 1b - زہی دل نشین قصر آراستہ

3b - خوشا ہندوستان مأوای عشرت

11b - بمہمانی گوش ارباب ہوش

14b - چو اقبال از نظام‌الملک بر گشت

20b - چو دست قضا نقش این جلد بست

21a - کیم من داغداری از زمانہ

23b - مرا تا افگند ہر روز جانی

25a - زہی قصری کہ گردونت دہد تاج

26b - زہی دولت سرای عالم افروز

28b - مثمّن کہ دید این چنین دل پذیر

29b - دگر بخت از در یاری درآید (تعریف کشمیر)

35b - کسی را بخت چون بر دارد از خاک (در نسخہ ملک چھجا سنگھ نرملہ)

47a - زہی عرش بنیاد دولت اساس

49a - دیدۂ نظارہ وقف حیرت است (دولت خانہ کشمیر)

50b - زہی دلکش بنای چرخ پایہ

51a - در دامن عیش [من چو] احباب

52a - زہی دل ربا قصر آراستہ

Marfat.com

53b - زهی از تو روی طراوت سفید

اکثر (مصرعوں) میں تاریخیں ہیں -

۲۰۹- دیوان صائب

There is a gap after folio 221.

2. Additional poems are found in the margin of the following pages :—
f 44a, f 66a, f 195a, 211a, 230a, 237a, 270, 288a, 325a.

They are all in the same hand in which is the poem on f 195a, where لراقمه is prefixed. This is صائب's autograph. See also a line on f 327a where لراقمه is prefixed. Compare his autograph in Browne.

3. ff 16+17 are in a later hand.

4. Verses have been added in three hands on the following pages :

(*i*) 162a, 175b, 176b :
(See also 187b).

(*ii*) 198b, 219a, 310a, 327a, 333a

(*iii*) 260b, 331a, 334a.

Of these verses of group (*ii*) are in the same hand as poems of note 2.
See 6b. 195a, 327a.

5. A curious marginal note on ff 6b.

In later hand	16, 17	later hand
260b	Compare 162a 310a	175b, 176b, 187b, 198b, 319a, 331a, 333a, 334a

Additional poems on ff : 44a, 66a, 195a, 211a, 219. 230a, 237a 270a, 288a, 325a.
حنا کا سفر هند -- ff 162.

اورنگ زیب : ۱۱۱۸ تا ۱۰۶۸ھ -

فضائل خان میر هادی (متوفی ۱۱۱۴، ۴۷ سال جلوس، career begins : ۲۷ سال جلوس) پسر کلاں وزیر خان، میر حاجی دیوانِ پادشاہ زادہ محمد اعظم شاہ، میر مرتضیٰ خان اس کا نواسہ : ج ۳ ص ۳۸ - ۱۱۰۲ھ کے بعد میر منشی اور داروغہ کتاب خانہ عالمگیری -

Marfat.com

صائب متوفی: ۱۰۸۸ھ

؟ ۱۰۸۵

؟ ۱۰۸۱

؟ ۱۰۸۹

صائب ۱۰۷۶ھ میں عمر ۶۰ سال سے زیادہ - متولد about ۱۰۱۰ھ - ہند کو آتا ہوا دیر تک مقیم کابل پیش ظفر خان - شاہ جہان کی عنایت - ہزاری بنایا اور مستعد خان لقب دیا ۴۲-۱۰۴۱ھ کشمیر بہمراہی ظفر خان - کچھ دیر ٹھہر کر واپس ایران - شاہ عباس ثانی نے ملک الشعراء بنایا - اسی دور میں مقیم اصفہان - ایک لاکھ بیس ہزار سے زیادہ شعر ، مطبوعہ نولکشور (۱) دیوان (۲) انتخاب دیوان - میرے دیوان میں بارہ[1] ہزار کے قریب شعر ہیں ، پنجاب یونیورسٹی کی کاپی میں ۲۵ یا ۲۶ ہزار شعر -

۲۱۱- دیوان شوکت

شوکت بخاری تحریر ہند ۱۱۱۰ھ ، برٹش میوزیم کا نسخہ dated 1132

- Rieu : 698

ہرات گیا در ۱۰۸۸ھ ، ملازم صفی قلی خان شاملو، اصفہان میں مرا 1107ھ میں - غزل و مقطعات -

مہر (۱) : ۱۱۴۴ محمد احتشام خان ، مہر (۲) : فدوی با اعتقاد --- ورق الٹ پلٹ -

۲۱۳- کلیات جعفر زٹلی

مارچ ۱۹۶۰ء پنجاب یونیورسٹی میں مطبوعہ نسخہ برائے خرید آیا -

میرے نسخہ پر مہر ۱۱۴۶ ہجری کی -

۱- تفاصیل این حسابہا را در عکس ملاحظہ کنند -

Marfat.com

٢١٦۔ مرزا صاحبان ۔

Copy in Kapurthala فہرست Page 99 —

خیراللہ لاھوری فدا : 1137-1200 A.H.

—-See India Office Catalogue.

غنیمت، وفات : 1110 A.H.

٢١٩۔ عشر تکدۂ آفاق

Rieu -- No Copy
Bodleian — No Copy

سخن شعراء ص ۲۳۷ ۔ شادان تخلص ۔ راجہ چندو لال نائب والی حیدر آباد دکن ولد نرائن داس کھتری ۔ باشندہ رائے بریلی ۔ شاگرد شیخ حفیظالدین و شاہ نصیر دھلوی حالات ان کے نہایت مشہور ھیں ۔ دیوان ان کا، نظر سے گذرا ۔

نام مصنف	نام کتاب	سبب تالیف
چندو لال	عشرت کدہ	یہ کتاب احباب کی فرمائش پر مصنف نے تصنیف کی ۔

اس تصنیف کو مصنف نے تین فصلوں پر تقسیم کیا ھے اور ہر فصل کے مضامین درج ھیں ۔ صفحہ ۷ پر فصول کو گنایا ھے ۔

فصل دوم میں مصنف نے اپنا کلام پیش کیا جو فارسی نظم و غزلیات کا بہترین کلام معلوم ہوتا ھے۔ تخلص شاداں کرتا ھے ۔ وجہ تسمیہ تخلص کی رضا بخدا ہونا بتایا ھے ۔

کتاب کے آخر میں ۱۲۵۸ھ لکھا ہوا ھے اور یہ ھی سن تصنیف ھے(But cf. تا حال تحریر کہ ۱۲۳۴ باشد) ۔

چندو لال : یہ وھی شخص ھے جس نے صوبۂ برار انگریزوں کے پنجے میں دے دیا اور حضور نظام اب تک جس کی واگذاشت کی کوشش میں ھیں ۔

Marfat.com

٢٢٣ - المجموعة العجائب (بياض اشعار)

7 gaps : 26 Poets - مجالس

3 - کاتبی ١٨٦

5 - شاهی

17 - بساطی ١٣، ١٨٨

21 - حسن 27 - ناصر 33 - شرف 36 - رکن صاین 41 - بیاضی

43 - غیبی 45 - مقصود 46 - حبی 48 - علا 49 - غلامی •

51 - جامی 56 - آذری 61 - صاعدی 64 - مسعود 69 - خیالی

71 - اشرف 74 - عارفی 75 - طالعی 76 - طوسی 78 - ملیحی

80 - سعد 83 - عصمت 88 - ریاضی -

[ابیات زیر از شعرای مختلف را مولانا علاحده نوشته اند، گویا انتخابی از اشعار شعرائی است که درین مجموعه مذکور اند - شماره‌هائی که در برابر نامهای شعراء داده شده، صفحات مجالس را نشان میدهد - احمد ربانی]

- - - - - -

کاتبی : متوفی 838ه - (186)

3a - کاج میرم چو زند تیر من بیجانرا
کز تن مرده نیارند برون پیکان را

3b - هر که در سایه آن سرو سهی قد باشد
جاش زیر علم سبز محمد باشد

4b - درون جان ندهند اهل خرد کس را راه
که دزد را نتوان برد در خزینهٔ شاه

شاهی : متوفی : 857ه -

5b - ای نقش بسته نام خطت با سرشت ما
این حرف شد ز روز ازل سر نوشت ما

Marfat.com

- 6a پیکان غمزه را چو بتان آب میدهند
اول. نشان بسینهٔ احباب میدهند

- 7b ای مردم از جفای تو دل را غمی دگر
عالم ز تو خراب و تو در عالمی دگر

- 8b دل زلف ترا گرفت بد کرد
شبگیر بد از برای خود کرد

- 9a بیدلان کوی تو مقام کنند
در غمت ترک ننگ و نام کنند

Gap

- 10a در چمنها بنفشه بی تابست
تا بزلف تو پیچ و تاب افتاد

- 11a چو دل زنجیر زلفت در نظر دید
پریشان گشت و حال خود دگر دید

- 12a با روی تو از سمن که گوید
با کوی تو از چمن که گوید

- 13a مرا عشقت از ره برون میبرد
بکوی ملامت درون می برد

- 14a یار با ما چنان که بود نماند
مه من مهربان نه بود نماند

- 15a دل که پیش تو راز می گوید
غم دیرینه باز می گوید

- 16b بزنجیر زلفت دل ماست در بند
ز سررشتهٔ عقل بگسسته پیوند

Marfat.com

بساطی : متوفی : 815ھ - (13,186) -

- 17b زان خط که گرد عارض آن ماه رو گرفت
خورشید در حجاب شد و ماه رو گرفت

- 18a ز تاب تب بهر نوبت که آن سرو روان لرزد
بر آید از دلم آهے که ماه آسمان لرزد

- 19a رخ تو دیدنم از زلف تیره مشکل بود
نسیم باد صبا مشکل مرا بکشود

- 20a ای ز رخسار تو گل را سرخ روئی در چمن
سرو قد دلکشت عمر دراز نارون

- 20b رخ متاب از ناز اگر پیشت نیاز آرد کسی
نازنین آن به کزو خاطر نیازارد کسی

حسن :

- 21b ای دلم را تا قیامت با تو پیمانی درست
نیست از دست غمت در هیچ تن جانے درست

- 22b فسون و فتنه که چشم تو دل ربا آموخت
نه از برای خود از بهر جان ما آموخت

- 23a در دل هر که غم یار دلفروز بود
روزگارش همه چون موسم نوروز بود

- 24a یار خط بر روی زیبا می کشد
سبزه بر گلبرگ رعنا می کشد

- 25a اگر عشقت عنان دل نگیرد
دلم کوی بلا منزل نگیرد

Gap

Marfat.com

- 26a حسن از سوز دل خود سخنی بیرون داد
این نداند مگر آنکس که درو سوز بود

- 26a ای طبیب آخر ز من تاکی نپرسی آه آه
دردمندان غمت را پرسشی کن گاه گاه

ناصر : متوفی : 772ھ -

- 27a چه نویسم و چه گویم صفت نگار خود را
بزبان چه گونه رانم غم روزگار خود را

- 28b کسی کجاست که حیران نشد بروی نکویت
کدام دل که گرفتار نیست در غم مویت

- 29b بی چشم مست روی تو خور رفت و خواب نیست
روی تو هست غم نبود کافتاب نیست

- 30b عاشق منم که کعبه نمیدانم از کنشت
پروانه را در آتش سوزان بود بهشت

- 31a دل سوخت از فراق تو نوبت بجان رسید
مردم ز هجر کی بوصالت توان رسید

- 32a صوفی مباش منکر رندان می پرست
کاندر پیاله پرتوی از حسن دوست مست

Gap

شرف : متوفی : 858ھ - (11, 187)

- 33a نکشاد در بروی شرف پیر میکده
تا از دیار کون و مکان رخت بر نبست

- 33a صبحدم شاهد گل چهره کشائی میکرد
نفس باد صبا غالیه سائی میکرد

Marfat.com

ای گهر غم ترا سینهٔ عاشقان صدف - 34a
ناوک غمزهٔ ترا دیدهٔ بیدلان هدف

سحر ز باد صبا نکهت تو بشنفتم - 35a
چو طرهٔ تو ز باد سحر بر آشفتم

قد بر افراخته و چهره بر افروختهٔ - 36a
کار خود ساخته و خرمن ما سوختهٔ

رکن صاین :

آن لحظه که آوازهٔ وصلش بمن آید - 36b
جان رقص کنان نفس زنان با بدن آید

آتش عشق تو سر تا قدمم می سوزد - 37b
بی وجود تو وجود و عدمم می سوزد

نمیدانم که آن نامهربان با من چه سر دارد - 38b
که‌در هجران خود روز و شبم بیخواب و خور دارد

چون بت می پرست من عزم شراب میکند - 39a
گوشه نشین شهر را مست و خراب میکند

عاشق بیچاره تا کی بار تنهائی کشد - 40a
از جدائی عاقبت کارش برسوائی کشد

مردم از فکر دهانت هیچ ازان حاصل نشد - 41a
وه که این بیچاره را کاری بکام دل نشد

بیاضی : (122,312)

در گلستان گر نه بینم غنچهٔ خندان خویش - 41b
در زمان آتش زنم چون گل بخان و مان خویش

Marfat.com

- 42b از لعل تو گر کام نجویم ز که جویم
راز دل اگر با تو نگویم بکه گویم

غیبی :

- 43a صوفی اگر ترا نبود این زبان که هست
من سرّ کار با تو بگویم چنان که هست

- 43b براه عشق اگر ترک سر توانی کرد
بهر کجا که رسی سر بدر توانی کرد

مقصود :

- 45b دلم از آتش غم در تنور سینه کبابست
خرابی دل من زان نگارخانه خرابست

حبّی :

- 46a گشتم خراب صورت چون آفتاب او
بنگر که گشته‌ام بچه صورت خراب او

- 47a دیگر بترک چشم ز ابرو کمان مده
آن غمزه را به قتل اسیران نشان مده

علا : (27)

- 48a برآن بودم که دل را مرهم بهبود خواهی شد
چه دانستم بلای جان غم فرسود خواهی شد

- 48b بی رخت در دیده کشتم خواب را دوش ای پسر
گر نیاید باورت در چشم پُر خونم نگر

غلامی :

- 49b اگر چشمم بروی دیگری بی اختیار افتد
زهی شرمندگی چون روی من بر روی یار افتد

Marfat.com

- 50a چون خیال تیغ او را نقش بر دل می زنم
بر زمین خود را چو مرغ نیم‌بسمل می زنم

جامی : متوفی 898ه-

- 51a شد برقع روی چون مهت زلف شب آسا
سبحان قدیر جعل اللیل لباسا

- 52a سودای عشقت از دوجهانم یگانه ساخت
و اندوه گه گه مرا جاودانه ساخت

- 53b خاک کویش را پس از کشتن بخونم گل کنید
خانهٔ سازید و جانم را درآن منزل کنید

- 54b تا کی کشم بصومعه حرمان ز بخت خویش
خرم کسی که برد بمیخانه رخت خویش

- 55b دل ریش و جان فگار و جگر ریش و سینه چاک
هم خود بگو که چون نکشم آه دردناک

آذری :

- 56b مرا حدیث کسان از سر زبان آید
بجز حدیث تو کان از میان جان آید

- 57b دام در آتش غم با کباب خون چکان ماند
چو چنگ از ناله ام تن پوستی بر استخوان ماند

- 58b مه رخ چو کشاید همه عالم بنماید
بکشای رخ ای جان من از مه چه کشاید

- 59b دو چشمم ز آتش دل چون دو دیگ پر ز خون جوشد
دو دیگ خون ز یک آتش چنین پیوسته چون جوشد

Marfat.com

- 60b عشقست در زمین جهان تخم دل فشان
کز تخم دل نشان طلبی دادمت نشان

صاعدی :

- 61a بکوی عاشقی آنگد گذر توانی کرد
که از ولایت هستی سفر توانی کرد

- 62a بیا در باغ و بکشا روی همچون نوبهار خود
که تا گردد گل رنگین بصد رو شرمسار خود

- 63a در ملک خوبی خوش بود کاخ وفا افراشتن
دل‌ها بدست آوردن و دست از جفا بگذاشتن

- 63b صبری که بود اندر غمت رفت از برم یکبارگی
اکنون من و کنج غمی خو کرده با بی چارگی

مسعود : متوفی 800ه -

- 64b بردی بداد عشق، دل و جان این گدا
این برده ام ز عشق، تو ستاری خدا

- 65b گفتم کس منی تو و من بی کسم رواست
گفتا گذار قصه، کس بی کسان خداست

- 66a در میکده تا با لب چون نوش در آمد
می سرخ شد از شرم و ز خُم جوش بر آمد

- 67a زان شد میان سوختگان آه من علم
کار دل شکسته بر آمد ز پیچ و خم

- 68b بت چابک سوار من بصد دل داده در میدان
بچوگان باختن مشغول و من چون گوی سر گردان

Marfat.com

خیالی : متوفی : 850ھ -(12,188)

- 69b گر کسی گوید که درد عشق را تدبیر چیست
ما سر تسلیم بنهادیم تا تقدیر چیست

- 70a آنکه زین وادی بکوی بخت و حرمت می رسد
از ره و رسم جوان‌مردی و همت می رسد

اشرف[1] : متوفی 854ھ -

- 71a خواهم که چوب تیر شوم با تو گاه گاه
در حال من بگوشهٔ چشمی کنی نگاه

سلامی :

- 71b سر من نیست لایق فتراک
تو مرا بر گرفتهٔ از خاک

- 72a وقتست که از دست جفای تو بمیرم
باری قدمی نه که بپای تو بمیرم

- 73a هر دم ای دل چه کشی طرهٔ مه سیمائی
تا نیفتی به بلائی نه نشینی جائی

عارفی : متوفی : 853ھ -

- 74a آنکه در حلقهٔ زلفش دل من در بندست
آدمی زاده بود گرچه پری مانندست

طالعی : متوفی : 858ھ -

- 75a پیش تو گر مسیح کند دم زدن هوس
نگذاردش لبت که بر آید ازو نفس

۱- مشرف In مجالس 187 this is

Marfat.com

- 75b تا تیر ترا یافته ام در جگر خویش
از سهم چنانم که ندارم خبر خویش

طوسی : متوفی : 869ھ -

- 76b بر کف نهاد باز چمن جام لاله را
از سر گرفت نرگس رعنا پیاله را

ملیحی :

- 78a من ندانم با که گویم قصهٔ غمهای دل
چون نباشد جان من یکدم مرا پروای دل

- 79a شدم بی دل چو فرهاد ای بت شیرین دهان من
جفا بر من مکن چندین نه از سنگست جان من

سعد :

- 80a شدم بیمار و خوش‌حالم‌نمی‌دانم که‌چون ست این
نمی میرد چرا غم، شعلهٔ سوز درونست این

- 81a ای آرزوی جان من ای نازنین دل
جانم بسوختی و ز جان کردمت بحل

- 81b آن‌ها که با تو و سر کوی تو خو کنند
حاشا که یاد روضه و رضوان او کنند

- 82b مرا در عالم رندی برسوائی علم کردی
دلم بردی و جانم را ندیم صد ندم کردی

عصمت : متوفی : 829 یا 840ھ -

- 83b در چمن تا دیده ام خورشید عالم‌تاب را
رونقی چندان نمی بینم گل سیراب را

Marfat.com

- 84b عمری که در مشاهدهٔ روی او گذشت
منت خدای را که بوجه نکو گذشت

- 85b سهی سرو من از عنبر خطی بر گرد مَه دارد
خدا پیوسته از چشم رقیبانش نگه دارد

- 86a چو شمع از سوز دل هر شب بکوی یار می گریم
گهی می سوزم از درد و گه از غم زار می گریم

ریاضی :

- 88a فراقم جدا می کشد غم جدا
اگر می شوم از تو یک دم جدا

- 89a تم المجموعه و لله الحمد و المنة، علی ید اقل عباد الله الاحدی منعم الدین الاوحدی الشیرازی غفر الله ذنوبه و سترعیوبه ـ

۲۲۵ـ تحفة الحبیب فخری

A gap at f 172 and 100.

Quotes بنائی at Pages 8, 62, 69, 72, 74, 94, 91, 102, 141, 121, 138, 143, 150, 158, 161b, 164, 196b, 199, 200, 210; جلالی رفیقی at Pages 33, 52, 17 .

See Oude Catalogue Page 12 which has a different beginning in the two copies described.

فخری کو مآثر رحیمی میں بذیل بادشاهان سنده در زمرهٔ شعراء دیا هے اور کہا که وه خوشنویس بھی تھا ـ کیا یه اس کا اپنا خط هے جس میں یه نسخه لکھا هے؟ خط پرانا هے اور بعض غزلیں ناتمام چھوڑی هیں ـ دیکھو 20b، 29b، 36b، 45b، 51a، 55b 112a، 115b، 130a نیز 183b، 214b، 217a sqq.

اضافات بھی هیں دیکھو ـ 85a، 96b، 103b، 173b، 181b، 192b

فخری کی اور تصنیفات :

(۱) جواهرالعجائب ـ تحفة الحبیب کے بعد لکھی گئی ـ چھوٹی سی کتاب هے ـ اس میں شاعره عورتوں کا تذکره هے ـ مؤلف نے سنده میں اس کو مرتب کیا ـ آخر میں ماهم

Marfat.com

کی بہت تعریف ہے ۔ دیباچہ میں ہے کہ اکبر کے جلوس کے موقع پر تحفہ کے طور پر بھیجنے کی غرض سے تصنیف ہوئی ۔ مطبع نولکشور میں ۱۸۸۰ء میں پھر چھپی ۔ پنجاب پبلک لائبریری لاہور میں ہے ۔

(۲) ہفت کشور (دیکھو معارف جلد ۱۸ نمبر ۵ ص ۳۳۸) ۔ اس کا قلمی نسخہ شیخ الاسلام عارف حکمت بے کے کتب خانے میں ہے ۔

(۳) [لطائف نامہ] ترجمہ مجالس النفائس امیر علی شیر (برٹش میوزیم)

(۴) بوستان خیال (اودھ کیٹلاگ)

(۵) صنائع الحسن کتابخانۂ بانکی پور

(۶) ریاض السلاطین ۔ دیکھیں میرا تکملہ تذکروں پر، اورینٹل کالج میگزین، اگست ۱۹۲۷ء

Folios 6 to 46 in another hand?

غزلہای فخری (۵۴)

ص ۹، ۲۵، ۲۰، ۳۳، ۳۵ب، ۴۱، ۴۴، ۵۱، ۵۲ب، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۶۵، ۷۵ب، ۸۴، ۹۱، ۹۸ب، ۱۰۳، ۱۰۵ب، ۱۰۷، ۱۰۹ب، ۱۱۰ب، ۱۱۲ب، ۱۱۳ب، ۱۱۴ب، ۱۱۵ب، ۱۱۸، ۱۲۵، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۴۶ب، ۱۵۲ب، ۱۵۴ب، ۱۶۱، ۱۶۹ب، ۱۷۳ب، ۱۷۵، ۱۷۸، ۱۷۹ب، ۱۸۱ب، ۱۸۲، ۱۸۸، ۱۹۵، ۱۹۷ب، ۲۰۲، ۲۰۵ب، ۲۰۷، ۲۱۲ب، ۲۱۴ب ۲۱۸، ۲۲۰، ۲۲۷،

ضائع شدہ اوراق میں (۱۷)

۱ب، ۷ب، ۱۰ب، ۱۱ب، ۱۲، ۱۳ب، ۱۴ب، ۱۵ب، ۱۷ب، ۲۱ب، ۳۳ب، ۳۶ب، ۳۷ب، ۳۹ب، ۴۳ب، ۴۴ب، ۴۶ب،

کُل ۷۱ غزلیں

امیری: ص ۱۶، ۱۰۹، ضائع شدہ اوراق میں ۱۱ب

Marfat.com

۲۳۴۔ شرح کتاب الثمرۂ بطلیموس

ظاہراً یہ شخص شمس الدین محمد تبریزی امیر جان ہے جس کی ایک فلسفی کتاب برلین کی عرب فہرست میں درج ہے یعنی نمبر . . . جو نواح ۹۵۰ عیسوی میں تھا۔ (Storey Part II. 36) اس نسخہ سے بہت سے قدیم تر نسخے۔

See فہرست Part II Page 123 note 2 on Page 268. Brocklemann I Page 222 note I: About 300/912 A.D. احمد یوسف کاتب الطولون wrote a Commentary on کتاب الثمره *i.e.* Centiloquium of Ptolemy. Berlin 5874. Peterburg Rosen 191 Compare Steinschneider Z.D.M.G. 50, 212.

۲۳۶۔ اشجار و اثمار

at f 135, 692 mentioned.

ثمرۂ بطلیموس از غیر مولانا معظم نصرالدین

مؤرخہ .B.M. × : 26-10-1945 (d. 670 A.H.) صفی الدین عبدالمومن f 316

علی شاہ بن محمد خوارزمی کا اثمار و اشجار طبع لکھنؤ ۱۹۰۳ء کا نسخہ مسٹر ایلس کے پاس تھا اور لوزک کی فہرست مطبوعہ ۱۹۳۵ء (Catalogue of Mr. Elli's library Part III) میں شامل ہے اور طلب کیا گیا ہے۔ مطبع کا مخطوطہ ۸۸۰ھ کا تھا۔ ص ۲۸۰ مصنف کا مولد : ربیع الاخر ۶۲۳ھ

الاشجار والاثمار، کشف ۱ : ۱۰۸، بنام فخر مدبر صاحبِ آداب الحرب والشجاعة شریف محمد منصور سعید ۔۔۔ قریشی ملقب به مبارکشاه معروف به فخر مدبر از اولاد بلکاتکین، غلام محمود غزنوی (معاصر التتمش = .A.H 633—607) ہے؟

متن میں ہے : شمس الدنیا و الدین شریف الاسلام المسلمین محمد بن صدرالسعید مبارک شاہ۔

اسی مصنف کی احکام الاعوام انڈیا آفس کی فہرست (Ross Browne) میں مذکور ہے یا براؤن کی Supplement Cambridge فہرست میں ہے۔

۲۴۳۔ علم فراست

تالیف امیر سید علی ہمدانی۔

Marfat.com

انڈیا آفس اور باڈلی میں قیافہ کے دو رسالے منسوب بہ سید علی ہمدانی۔

۲۵۸۔ رسالہ لطف اللہ: روئداد ادارہ معارف اسلامیہ ۱۹۳۳ ص ۱۵

استاد احمد معمار متوفی ۱۰۵۹ھ

عطااللہ رشیدی ناصرالعصر	لطف‌اللہ مہندس	نوراللہ معمار
امام‌الدین ریاضی	خیراللہ	
	محمد علی ریاضی	

15 Storey : نادر العصر استاد احمد معمار لاہوری ۱۰۵۹ھ/۱۶۴۹ء

رسالہ احمد معمار

عطا اللہ رشیدی	لطف اللہ مہندس	نور اللہ معمار
	P. 16, 41, 92	
امام الدین ریاضی	خیر اللہ مہندس	

He died 1145 A.H./1732-33 A.D. Punjab University Library Vol. I 501—14

Vol. II. 28, 37^{20} 54,^{7} 94,^{20} 95

محمد علی

Punjab University II. 37^{27}

مخزن الغرایب (1218 A.H.) : مہندس تخلص لطف اللہ، در علم ریاضی مثل مہندس و پسرش ریاضی در بلاد ہند نبود۔

سفینۂ خوشگو : خلف لطف اللہ مہندس کہ قلعہ ارک و دارالخلافہ شاہجہان آباد بہ تجویز و صوابدید او بنا یافتہ۔

نشتر عشق : ——،——

مانڈو کا کتبہ : مورخہ ۹ ربیع الثانی ۱۰۷۰ھ

Marfat.com

لطف الله مہندس ابن استاد احمد معمار شاھجہانی ۔

لطف اللہ مصنف ۶ کتاب : صور صوفی (ترجمہ) ۱۰۵۰ھ ، رسالہ خواص اعداد (B.M.)، شرح خلاصۃ الحساب (عاملی)، ممزوج شرح Rampur ،B.M. منتخب الحساب، تذکرہ آسمان سخن، دیوان مہندس ۔ autobiographical

۹۶ صفحہ، اس میں مدح، دارا و پسرش سلیمان ۔ دارا کے توسط سے شاھجہان کے پیش ہوا، has material ۔ ذکر تدریس خود ۔ دارا کے حلقے کا آدمی ۔ ۱۰۶۰، ۱۰۶۶، ۱۰۶۴ (قطعات) انقلاب ۱۰۶۷ھ میں غالباً اورنگ زیب نے خاندان سے سرد مہری برتی ہوگی ۔

[منتخب الحساب] فارسی ترجمۂ خلاصۂ عاملی B.M. India office and، آصفیہ جامع دھلی میں عام ملتا ہے ۔ لطف‌اللہ مہندس ابن استاد احمد معمار لاھوری ۔ [زندہ در] ۱۰۹۲ھ ۔

[تذکرہ آسمان سخن] دولت شاہ کا، منظوم، از فائض (عہد اکبری) + ۲ طبقہ، ۲۵۰ بیت جنمیں ۲۵۰ شاعر مذکور ۔

تاج محل 125 و رسائل طغرا میں لطف اللہ کے نام خط ہے جس میں اس کی خطاطی کی تعریف ہے ۔ رسائل ص ۲۱۷ ۔

[ڈاکٹر عبداللہ] چغتائی نے جنہوں نے تاج محل پر ڈاکٹریٹ کے لئے مقالہ لکھا ہے تاج محل ص ۱۲۶ بحوالہ آثار الصنادید طبع لکھنؤ ۱۸۷۶ ج ۲ ص ۹ پر لکھا ہے کہ نور اللہ بن احمد کاتب کتبات جامع دھلی ہے ۔ روکار کی بائیں محراب پر نام پڑھا جاتا ہے ۔

گرچہ مہندس لقبم از شہ است — نام من دلشدہ لطف اللہ است
ما ہمہ معمار و عمارت گریم — ما ہمہ استاد و سخن پروریم
نوراللہ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ — ہفت رقم راندہ سہ انگشت او

Marfat.com

۲۵۹۔ رسالہ پیمائش وغیرہ۔

اس میں باب ھند کے مواضع کے فاصلوں کا ذکر ۔

۲۷۱ ۔ مجالس قصہ یوسفؑ لعمر بن ابراھیم الانصاری الاوسی المقری المالکی

Begins : الحمد لله كثيرا الخ ۔۔۔ قال و رتبتها مجالس و رشح كل مجلس منها بخطبة و اشعار و حكايات و اخبار، (حاجی خلیفه ۲ : ۳۷۸) ۔ ممکن ھے یه اس کا فارسی ترجمه هو ۔ نسخه : تحریر ۱۰۰۵ھ ۔ براکلمن S II 913 (زمان و مکان غیر معین) ۔ نام : نثر الکلام فی قصه یوسفؑ۔

مجموعۂ شیرانی 1212 میں شمس المجالس در قصۂ یوسفؑ ھے dated : 1204، یه وہ نہیں ھے ۔ وہ کتاب عبداللہ انصاری ھرویؒ کی ھے ۔

۲۷۶ ۔ بہارستان ۔ Dated : ۱۱۳۴ھ

(۱) اسی مصنف کی کتاب معارج‌الولایت فی مارج‌الہدایت (نقل ۱۱۱۱ھ) در احوال و سیر خواجگان، قلعه میہان سنگه ضلع گجرانواله میں مولوی غلام رسول مرحوم کے پوتے کے پاس ھے۔

مصنف اپنی تصنیفات ذیل کا ذکر کرتا ھے :

مظہرالوجود	فواید الطالبین	مظہرالشہود	جامع الحقائق viz.
اسرار الہی	مزرعۃالاخرہ	سلسلۃالذہب	مظہرالعجائب
مظہرالغرایب	جامع البحرین در شرح دیوان (شیخ عبدالقادر جیلانی؟)		
مہمیز	محاکمات (sic) العلماء فی اختلاف‌الصوفیه والفقہاء ۔		
حصول‌الوصول	اورادالسادات	مقصودالسالکین ۔ جامع ۔	

(۲) اسی مصنف (عبداللہ المعروف به خلیفه) کی کتاب ''تحقیق المحققین'' قلمی، ایشیاٹک سوسائٹی آف بنگال میں ھے ۔ ناقص‌الاخر ۔ دیکھو فہرست، ص ۴۸ ۔

Marfat.com

(۳) اسرار معنوی و انوار مغنوی : مثنوی رومی کے دفتر اول کی شرح، انڈیا آفس میں ہے۔ دیکھو فہرست Ross and Browne ص ۵۲، محمد شاہ کےسنہ ۲ جلوس یعنی ۱۱۳۳ھ میں مکمل ہوئی ۔ نواب حسین خان خویشگی اور (اس کے بھتیجے) سعید خان کی فرمائش سے لکھی ۔ مصنف نے اپنی شروح ذیل کی تصنیف کا ذکر بھی کیا ہے :

بحرالفراسه، خلاصةالبحر، جامع‌البحرین = (شروح دیوان حافظ)

راحة الاسباح (نسخه اسپرنگر : راحةالاشباح) شرح نزهةالارواح

مخزن‌الحقائق نسخه : شرح کنزالدقائق ۔ (نسخهٔ اسپرنگر : و شرح)

نسخۂ اسپرنگر ۹ ربیع‌الثانی ۱۱۳۳ھ کا لکھا ہوا ہے اور فہرست نگار اس کو مصنف کی تحریر بتاتا ہے ۔ نیز دیکھو Sprenger Oude Cat. ص ۹۶۳، تمہید سے معلوم ہوتا ہے کہ مصنف دکن میں بھی رہا ہے۔ علاوہ تصنیفات بالا کے 'شرح حرف عالیات' معارج‌الولایت که در بیان مشائخ هندوستان است ۔

(۴) کپور تھلہ ۔ فہرست کتابخانہ مرتب کردہ پروفیسر میترا، طبع لاہور ۱۹۲۰ء ص ۶۵ نمبر ۱۲۳، بحرالفراست ۔ عبید اللہ (معروف به عبد الله خویشگی قصوری)

اسرار معنوی میں اس کا نام غلام معین الدین عبد اللہ لکھا ہے۔ اس نسخہ میں لکھا ہے کہ حافظ پر وہ دو اور شروح لکھ چکا ہے ۔

(۵) خلاصةالبحر جامع البحرین (Ethe, India Office Catalogue No. 127 خلاصةالبحر فی التقاط الدرر) ۔

یہ بھی کہ ''ش'' تک شرح قصور میں لکھی گئی ہے بعہد شاہجہان ، اور باقی بیجاپور میں ، کاتب ملا شاہ کبیر ۔ بلا تاریخ ۔

بحر الفراسه کا ایک نسخه پشاور (اسلامیه کالج) میں ہے ، ناقص الاخر ، وهاں نام ہے : بحر فراسة اللافظ فی شرح دیوان حافظ ۔

Marfat.com

See Rieu's Persian Cat. p. 982.

نوادر القصص ff 3a—15b has a notice or narrative relating to قصور (written Circa 1214 A.H)

تذکرہ نصرآبادی تصنیف ۱۰۸۳ھ : Sprenger Oude Cat. p. 90.

شیخ صَمَدا، سعدی شیرازی کی اولاد سے تھا اور معاصر مصنف ۔ ایک عمل جراحی خود پر کیا ۔ اس سے شیراز میں مر گیا ۔ دیوان قصوری : مذکور ہے ۔ یہ کون شخص ہے؟

دیکھو اپنا خلاصہ اخبارالاخیار f 110b نمبر ۲۴ ۔ اللہ داد خان عزیز زئی ۔ صاحب دیوان، قصوری (Sprenger Oude Cat. P 535) ۔ ایک قصوری شاعر کا دیوان رام پور لائبریری میں بھی ہے ۔

(دیکھو اپنے[1] نوٹ) ۔

۲۷۷. ۲۷۸۔ هیر رانجها (نثر فارسی) ۱۱۵۷ھ : Dated

هیر رانجها فارسی مصنفه گور داس :

ابتداء : صفت پروردگار ذوالجلال و بیچوں وصف دادار بی مثال و بیچگون

گور داس عرف کھتری قوم کوصلی ساکن قصبه ستکڑہ عمله پرگنه همی نگر، کہتا ہے کہ قسمت سے میں قصبه آصف نگر مشہور به میانی عمله پرگنه شمس آباد و نمکسار میں مقیم تھا ۔ ایک دن دوستوں میں قصه هیر و رانجها رام نام کھتری عرف گجرال ساکن قصبه بھیرا سے سنا ۔ اس نے دمودر روڑا ساکن قصبه جھنگ سیال کا هندی قصه هیر رانجها خوش الحانی سے پڑھا ۔ میں نے پوچھا دمودر قصۂ هیر رانجها سے کیوں کر واقف ہوا ۔ رجہ رام نے کہا میں جھنگ سیال میں گیا تھا، میں نے هیر کی قبر دیکھی جو وہاں کے زمینداروں نے بنائی ہے ۔ غرہ ماہ ماگھ (هندی ماہ) لوگ آتے ہیں اور بازار لگتا ہے اور نذریں دیتے ہیں ۔ تین حصے زمینداروں کے، ایک اولاد دمودر ساکن شہر کا، میں نے ان سے پوچھا تم هندوؤں

حاشیه ۱ ۔ والد گرامی کے قصور پر نوٹ میں نے کتابی صورت میں چھپوا دئے ہیں ۔

Marfat.com

کو حصہ کیسے ملا ۔ بولے دمودر ہمارا بزرگ تھا ۔ ''و در ابتدای [عنفوان] پیش از تولد او را در خواب الہام غیبی بگوش رسیدہ بود'' کہ ہیر، چوچکی کے سیال ساکن جھنگ سیال کے گھر اور دھیدو معظم خان قوم رانجھا ساکن قصبہ ہزارہ کے گھر پیدا ہونگے اور دونوں عاشق ہونگے ۔ تُو ان کا حال لکھ ۔ اس نے پوچھا وہ کہاں، وہ کہاں ۔ میں دونوں کا حال کہاں سے دیکھوں گا ۔ اور میں شاعر بھی نہیں ۔ جواب لاریبی پھر ملا : تو بھی مقبول ہوا ۔ اور تو جہاں اور جب پہنچنا چاہے گا ہوا سے پہلے پہنچے گا ۔ وہ اسی وقت بیدار ہوا اور شکر کیا ۔ اور اسی وقت خبر ملی کہ ہیر پیدا ہوئی ۔ اسی وقت ہزارہ پہنچا ۔ معلوم ہوا کہ دھیدو بھی پیدا ہوا ۔ گھر آ کر منتظر حقیقت رہا ۔ جب وہ دونوں ملے، وصال ہوا پھر فراق، پھر وصال اور اس کے سامنے غایب ہو کر عالم جاوداں گئے، تو وہ شروع سے آخر تک ان کے ہمراہ تھا ۔ اور ان کا قصہ اس نے ہندی میں درست کیا چنانچہ 'مامردم ہمیشہ وظائف سر آمدن آں قصہ داریم'، و زمینداران سیال نے چہارم ہمارے جد کے نام مقرر کیا اور ہم کو پہنچتا ہے ۔

میں 'راجہ رام نے' حقیقت حال ان کی اولاد سے پا کر مشتاق اس سب کا ہوا اور اس حد سے مفصل یاد کیا، جب اس نے مشروحاً بیان کیا میں نے چاہا کہ یہ قصہ جو ہندی میں مشہور ہے اس کو فارسی میں کہوں ۔ مجھے نظم کی لیاقت نہ تھی، نثر میں کہا ۔

آغاز قصہ و تولد شدن و جوان شدن ہیر

دمودر نے کہا ہے کہ پنجاب میں جھنگ چناب کے کنارے پر اکبر کے زمانہ میں تھا اس میں چوچک خان نام زمیندار عرف سیال سردار تھا ۔ الخ

یہ نسخہ قاضی فضل حق کے پاس سے مستعار از حافظ غلام مصطفی حاجی والہ ۔ آخر میں ہے کہ بتاریخ یکم ذی‌الحج ۱۱۴۱ در نمکسار تحریر یافت ۔

منسا رام والے قصے میں تفخیم اور عبارت آرائی سے وہی مواد پھیلا ہوا ہے چونکہ یہ قصہ ۱۱۵۷ھ میں لکھا گیا ہے اس لئے بظاہر مؤخر ہے اور مأخوذ ۔ (میرے والا نسخہ) ۔

۲۷۹ ۔ شرح دیوان خاقانی

از محمد بن داؤد بن محمد بن محمود شادیابادی (ریو ۵۶۱) ۔ ۴۴ قصیدوں کی مکمل شرح (ریو) ۔ ناقص الاخر ۔

Marfat.com

میرے نسخہ میں آخر سے چند صفحے پہلے (at f. 210) گویا لکھا ہے کہ ۱۰۱۴ھ میں تحریر ہوئی ۔

شادی آباد = مانڈو، مصنف بعہد ناصر الدین خلجی تھا جو مالوہ میں ۹۰۶ تا ۹۱۶ھ حکمران رہا ۔ (ریو)

مہر : محمد عارف عباسی ۱۱۹۳ ۔

۲۸۱ ۔ شرح قصاید خاقانی

[درین نسخه جمعاً ۴۶ قصیدهٔ خاقانی را شرح داده اند و مولانا تمام مصراع های اولی را در اول نسخه با شماره های صفحه نقل نموده اند]

۲۸۳ ۔ مرج البحرین (شرح دیوان حافظ)

ورق ۱ : شاہ عبداللہ کی تعریف

ص ۲ : مدح پیر شطاری محمد غوث شطاری

ص ۴ا، ۹ا : ختمی : سیف‌الدین عبدالرحمن بن سلیمان

ص ۶ب : مخدومی و جدی و استادی ۔۔۔ سیاح البحور میاں سعد اللہ المشہور مخدومی ابن عمر شیخ المنور المشہور در حبس ۔ گوالیار ۹۹۹ھ کا ذکر۔

ص ۹ب : نام کتاب : مرج البحرین

ص ۱۰ا : عہد نور الدین جہانگیر

ص ۱۰ب : تاریخ وفات مرشد نامدار شیخ کمال الدولہ والدین سالن سپرام (۶ کروہ از الہ آباد) ۔

ص ۱۲ا : تاریخ بیاض ۱۰۳۸ھ : تحفۂ شاہجہان ۔

ص ۱۳ب : آغاز شرح (نا تمام) ۔

ص ۱۲۷ : ردیف دال پر ختم ۔

Marfat.com

۲۹۵ - شرح تحفة الاحرار جامی

آغاز از مناجات چہارم -

آخری عنوان : در ختم خطاب کا تیسرا شعر -

۳۱۱ - طوطی نامه

طوطی نامه کے ۳ نسخے ہیں، لیکن تاریخ صرف ایک پر ہے - 1907-8 Sambat

باقی دو پر نہیں -

سہر : ورق : ۵۶، ۵۹ الملک ۱۰۳۴ -

سہر : ۵۸ ب : گویا = بندۂ درگاہ میرزا بیگ قلندر س - سہر : ۵۷ ب : درگاہ میرزا حسن بیگ قلندر

سہر : ورق ۹۲ : ما گو کل ش ---

سہر : ورق ۹۳ب : درگاہ سہیش داس -

گویا : بندۂ درگاہ توکل کیش شیو داس -

۳۱۳ - ملفوظات علاء الدولہ سمنانی

''ملفوظات علاء الدولہ سمنانی'' غیر مطبوع

۳۱۷ - ملفوظات خواجه احرار

page II of note

A. S. B. No. 1245

الحمد لله لولیه و الصلوة علی نبیه --- حضرت ایشان نصیرالدین عبدالله بن محمود غجدوانی (خواجه احرار)

نفحات ۴۶۵ پر ''شرح مناقب و احوال این سلسله شریفه را ببعضی از کلمات قدسیه که رقمزدۂ خامه معارف آگاه ایشان'' ہے۔

محمد هارون عطار (؟) d. 208

خواجه علاؤ الدین غجدوانی سے ناقل ہے۔

Marfat.com

خواجه عبدالخالق d. 575

طریق خواجگان

فصل الخطاب quoted

عبدالرزاق سمرقند آمدند ـ ـ ـ من خرد سال بودم

مولانا سعدالدین (کاشغری d. 860)

فقیر ابوالحسن

خواجه داؤد 'معاصر جامی'' ـ نسخه born 806 died 895 in the

۳۱۹ ـ مقامات حضرت شاه نقشبند (born 728—died 791 A.H.)

امیر نظام الملک ـ ـ ـ کے لئے ۸۷۶ ھجری میں لکھی گئی

مہر = سوح یه وهی هے جس کی تحریر مٹی هوئی هے۔

خادم امان؟ اضعف العباد سوحي بن حرلهمه ـ ـ ـ(؟)

محبت

کاتب امیر محمد بن امیر محمود الکاتب السمرقندی

جمادی الثانی ۹۵۶ ھجری : Endorsement

مبارک بخاری d. 817 : (در روضة الاصفیا)

بقول ریو: محمد بن محمد حافظی بخاری = خواجه پارسا

مصنف خواجه محمد پارسا d. 822 در مدینه، علاؤ الدین محمد بخاری عطار کے کہنے سے لکھی گئی ـ جو ۸۰۲ھ میں فوت هوئے ـ دونوں صاحب شاه نقشبند کے مرید تھے ـ (ریو ص ۸۶۲) ـ

نسخه برٹش میوزیم کا آغاز : ''حمد و ثنا' بی حد و منتها و شکر و سپاس ـ''

وہ نسخه 18th century کی تحریر هے۔ مگر میرے نسخه میں ص ۳ پر مصنف خود کو صلاح* بن مبارک بخاری بتاتا هے ـ وہ ۸۷۰ھ میں بتوسط خواجه علاء الدین

حاشیه: *ریو میں صلاح ـ ×

Marfat.com

عطار خواجه نقشبند کی خدمت میں پیش ہوا ۔ چاہا کہ مقامات جمع کرے مگر رکا، خواجہ نقشبندؒ 791 میں فوت ہوئے تو خلیفہ عطار کی اجازت سے جمع کیا، در ۴ قسم ۔

قسم (۱) تعریف ولایت و ولی

,, (۲) در شرح ابتداء احوال خواجہ و ذکر سلسلۂ خواجگان

,, (۳) در بیان صفت احوال و اخلاق الخ

,, (۴) در ذکر سایر کرامات و ظہورات و احوال و آثار ایشان ۔

بابر نامہ میں ہے کہ نظام الملک [خواجہ قوام‌الدین] سلطان حسین میرزا کا وزیر تھا ۔ ۸۷۵ھ میں وزیر مقرر ہوا ۔ امیر محمود کاتب سمرقندی غالباً وہی ہے جس کا حال ''دوغلات'' نے یوں دیا ہے :

مخترع نستعلیق

میر علی تبریزی مخترع نستعلیق

مولانا جعفر

مولانا عبداللہ آش پز

مولانا محمود کاتب سمرقندی (تاریخ رشیدی)

یونیورسٹی کے خطی نسخہ سے مقابلہ کیا ۔ اس کا نام آس پر انیس‌الطالبین لکھا ہے اور مقامات خواجۂ بزرگ، دیباچہ میرا مفصل تر، مگر متن کم و بیش وہی، صلاح وغیرہ کا نام نہیں ہے ۔ خواجہ یوسف کو حافظی بخاری لکھا ہے ۔ دیباچہ کے چند صفحوں کا مقابلہ کیا :

قسم اول : میرے دس ورق، لائبریری کے دو ورق ۔

قسم سوم کا آغاز اور چند ورق دیکھے ۔ لیکن ملے ۔ حکایات میں کمی بیشی، انیس‌الطالبین و عدۃ السالکین فی مناقب الخواجہ بہاءالدین اصلاح بن مبارک البخاری، بر ۴ قسم، ۔ ۔ ۔ فرغ ۸۷۵،

(یہی یورپی ایڈیشن میں، البتہ اصلاح [الدین] (حاجی خلیفہ) لکھا ہے) ۔

قوام‌الدین نظام‌الملک خوافی d. 903 A.H.

Marfat.com

اس کے لئے آثار الورزاء لکھی گئی جس کے آخر میں اس کا حال دیا ہے۔
۸۷۱ھ میں وہ سلطان ابو سعید کے ہمراہ عراق و آذربیجان گیا اور قم و ری
کا گورنر مقرر ہوا۔

۸۷۵ھ میں سلطان کا وزیر بنا (بقول حبیب السیر ۳ : ۳ : ۲۳۱، ۲۳۵)، وہ شہاب‌الدین اسمعیل قاضی خواف کا بیٹا تھا۔ ۸۹۲ھ میں بجرم خیانت معزول ہوا۔ ۹۰۳ھ میں قتل ہوا۔ روضۃ الجنات بھی اس کے حکم سے لکھی گئی۔

۳۲۱۔ نفحات الانس

تصنیف ۸۸۳ھ، تحریر ۹۶۴ھ، دیکھو ورق ۲۴۶ب۔

(مع تکملہ از لاری در احوال جامی[ؒ])، تاریخ تصنیف رباعی سے معلوم ہوتی ہے۔ مگر حاجی خلیفہ نے ۸۸۱ھ تاریخ دی ہے۔ ایک سابق مالک کی تحریر ۱۰۳۳ھ۔

غف: حواشی میں بظاہر غف = ملا عبدالغفور لاری شارح۔

ریو ۳۴۹ پر ہے کہ مصنف نے ۸۸۱ھ میں کتابت شروع کی اور ۸۸۳ھ میں ختم کی۔

برٹش میوزیم کا نسخہ تحریر ۹۶۱ھ۔

129 : f : شیخ عمو (نسخہ ثانیہ : f. 167)

۳۲۳۔ تکملہ مولانا عبدالغفور لاری بر نفحات الانس

آغاز حالات مولانا جامی۔

اساتذۂ و معلمان حضرت ایشان [جامی]

دستور شبان‌روزی، لباس، خوش‌خلقی حضرت ایشان [جامی]۔ محتاجوں کی امداد، مدرسہ و جامع مسجد کی تعمیر، personnel، آپ کی ایک تحریر میں سے اقتباسات۔

Excellent, Nature and human mind, "let nature be your Teacher".

Marfat.com

معنی مراقبہ ۔ آپ کے بعض تصرفات ۔ آپ کی ان حضرات سے محبت [در برابر اسامی عرفا در کتاب] ۔ آپ کا رسوخ اور اثر

[بجای ''عادت'' در آخر نسخه کلمه ''عمارت'' و بجای ''قبله'' در آخر نسخهٔ کلمهٔ ''قبله'' تصحیح نمودند]

۳۲۵ ۔ اعتقاد نامهٔ جامی

(جو سلسلة الذهب کے حصه اول میں ہے)۔

تاریخ ۱۰۹۲ھ کو بدلا گیا ہے۔ محمد صالح اصفہانی ایک کاتب Rieu میں مذکور ہے ۔

۳۲۷ ۔ کلمات عبدالله احرار

پشت جلد : ''تاریخ اس پر ۹۹۵ھ تھی بقول مولوی نجم‌الدین[1]، جلد ساز کی غلطی سے کٹ گئی ۔''

کنز العاشقین اور کلمات عبدالله احرار کے ۱۴ روپیه مولوی نجم‌الدین کو دیئے گئے ۔

۳۲۸ ۔ انوار الحکمه

دیکھو Rieu ۲ : ۸۳۰ نمبر ۲۰ ۔ وهاں ۹ صفحه کا رساله ۔ بیان یه دیا ہے : Moral and religious precepts by [امام صاحب b. 1058/450 A.H. امام محمد غزالی اور d. 1111-12/505 A.H.] ۔

آغاز مثل متن ۔

۲۔ اس کی تقلید میں Ethe [in] Bodleian ص 775 پر اس کو یہی کچھ بتاتا ہے بحواله Rieu اور تاریخ (گویا نسخه کی) ۹ ربیع‌الاول ۹۱۹ھ/۱۵۱۳ء بتائی ہے۔

حاشیه ۱۔ یعنی مولوی نجم الدین مرحوم و مغفور پروفیسر اورینٹل کالج لاهور ۔ احمد ربانی ۔

Marfat.com

آغاز مثل متن۔

Explaining the Chief duties of a Spiritual Scholar and the usual terms and phrases of the mystical science.

۳۔ تاریخ کتابت (؟) جو Ethe نے دی ہے وہ اس نسخہ میں بھی ہے اور بظاہر کتاب کا جز ہے۔ امام غزالی کا نام کتاب میں نہیں ہے - Rieu کس بنا پر کلام کر رہا ہے؟

یوسفی (یوسف بن محمد) هروی d. circa 950

Letter to Bodleian 21-10-24

تبرالمسبوک with a similar Chapter in حکمه Cf. with the Chapter on انوارالحکمة

Compare also with Nariman's (?) book on the remains of Persian Wisdom from Arabian Sources——

۳۲۹ ۔ رساله سخنان

[سخنان این رساله را مولانا محمد شفیع شمردند که ۱۶۵ می باشد و دربارهٔ این سخنان یادداشتهای ایشانرا در ذیل نقل می نمائیم] ۔

۳۳ : ۲ آدمی و ۲ تک (؟)

۷۰ : دو چیز محال عقل ۔ خوردن بیش از قسمت ۔

۷۹ : دو کس را حسرت، تاجر کشتی شکسته ..

۱۱۲ : دو کس بحسرت مردند (۱) داشت و نه خورد، دانست نکرد ۔

۹۰ : هنروری و بی خبری ۔

٦٦ : دین و دنیا

٥٣ : مشورت با زنان ۔

۱۰۹ : قاضی

۱۸ : حکمت ۔ بد کشتن صواب

۱۴ : صلح با دشمنان، آزار دوستان

۱۰۲ : عاقل

Marfat.com

١٠٣ : مقامی

١١-١٣، ١٧، ١، ١٩، ٢٥، ٢٦، ٣٠، ٥٤ : دشمنان

٢٣ : بدخوئی

٣٦ : صبر

٣٥ : زود کاری

٣٩ : صحبت بدان

٣٧ : نادان (خاموش)

٣٨ : مجادله با دانا

٥ : عالم ناپرهیزگار

٤٠، ٧٧ : علم و عمل

٦٤ : عالم و سفیه

٨٢ : علم و سوال

٨١ : غزالی و سوال

٨٦ : کلام پیش عالمان

١٠٥، ١٠٦ : زینت حب (؟) اوائل

٩٥ : پند گیری

٨٣، ٨٤ : صحبت

٨٥ : حلم شتر

٨٨ : دروغ

١١١ : سرو

٩٤ : تأدیب دنیا

٩٩ : عیب پوشی خدا

١٠١ : زبر دست و زیر دست

١١٠ : قحبهٔ بر (؟)

Marfat.com

٢٢، ٩، ٨، ٦٧، ٨٠، ١٠٧، ١٠٨ : پادشاہ

٦٨، ٧٨، ٩١، ١٠٠ : بخل

٦٩، ٧٤، ٩٧، ١٠٤ : درویش

١٧ تا ٧٣، ٩٢، ٩٣ : رزق و موت

٢ : تقدیر

٣٣٠۔ مکتوبات مجدد الف ثانی

جلد دوم مکتوبات امام ربانی

قبؔ طبع نولکشوری ۔ آخری ورق کسی اور کتاب کا ہے ۔

سرہندی's death 1034 A.H. or 1035.
No Copy in British Museum or India Office of this Part II.

٣٣٣ ۔ لطائف الحدائق من نفائس الدقائق

On this work see Stephenson's End. of حدیقہ XXI—XXV. He believed that only marginal commentary was in existence (as lithographed) but this copy proves the contrary. Moreover he thought the work was completed in 1038—This must be one volume out of two.

Blue pencil figures refer to the pages of the printed edition (نولکشور ١٣٠٤).

٣٤٧ ۔ مرآت مداریہ

See Rieu (2 Manuscripts)

برٹش میوزیم میں بظاہر ١٨ اور ١٩ صدی کے دو نسخے، مصنف [قصبہ مکن پور] گیارھویں صدی کا آدمی ۔ نمائشِ لکھنؤ سے خریدا ۔

٣٤٨۔ مناقب غوثیہ

چہارم ۵ کی قسم کی علامت بوہار لائبریری کی بعض کتابوں پر دیکھی گئی ۔

f 284b ١١٤٤ھ ۔

202b پر تاریخ کتابت ١١٤٨ھ ١٨ سنہ جلوس محمد شاہ ۔

316 فالنامہ ١١٤٨ھ ۔

Marfat.com

263b 1149ھ در خانۂ قادر خان ترین -

266 حافظ موسیٰ[ر] کا شجرہ عالیہ قادریہ -

273a مہر : سید باقر بن سید اجمل کی ۱۱۴۵ھ -

296a سید باقر، دیوان‌خانۂ چودھری قادر خان، والد محمد سرفراز خان کا -

325b لمحرہ، شاعر حسن ۱۱۴۴ھ -

328 حسن کا منظوم شجرہ نسب، ظاہراً سید باقر ہی حسن ہے -

Definitions 285b

287 محمود نامہ -

296b ہفت بند کاشی -

338 ریختہ اور جا بجا یہی ریختہ بلکہ پنجابی کے نمونے اور ملمعات کے ---
فارسی شعروں کے پنجابی شعر میں ترجمے -

348b میں پنجابی

425b حساب غالب و مغلوب - اصل کےورق پر داغ میں $\frac{۱}{۱۰۰}$ کے بعد پھر ۱، ۲،
شروع کر دیا ہے -

۳۶۰ - کتاب الاوراد

کتابت ۱۰۸۳ھ/ - تصنیف 1054-1055ھ : (f-18b)

مصنف کی اور کتابیں :

(۱) 14b، 24، 38، 40، 44، 46، 53b عبادات الخواص

(۲) f 53b فضل الکلمہ (۳) مرآۃ الاسرار (فہرست I. O.)

(۴) مرآۃ المخلوقات (۵) نفائس رحمانی

(۶) مرآۃ مداری (۷) مرآۃ مسعودی، مذکور در اوراد

f 65b سید محمد معروف بہ مہدی - f 64 شیخنا عبدالقدوس حنفی [بظاہر چشتی، معروف بہ قطب العالم م ۹۴۴ یا ۹۴۵ھ --- فہرست انڈیا آفس ج ۲ عمود ۸۵۷]

Marfat.com

حواله جات کتب : [کتب ابن عربی کے بہت حوالے] f65 ارشاد الطالبین، منسوب به شیخنا شیخ جلال‌الدین تھانیسری ۔

کیا یه اوراد چشتی ہے؟ فہرست انڈیا آفس از عبدالرحمن چشتی جو مصنف مرآة الاسرار (در حدود ١٠٦٥ھ مکمل کی) اور مرید و خلیفه شیخ حامد ۔

عبدالرحمن چشتی کے لئے دیکھیئے سٹوری 1005 ۔ مرآة العالم میں ترجمه ہے۔ اوراد چشتیه کے لیے دیکھو آصفیه ٣ : ٢٤ (یونیورسٹی لائبریری اور پنجاب پبلک لائبریری) میں نہیں ہے۔ 21-5-61

٣٦٢ ۔ سراج العاملین فی سبیل رب العلمین

ورق ٢٢ ۔ اوراد مخدوم شیخ بہاءالدین

" ١٧٠ ب ۔ شیخ طاهر، [بر کنارۂ] غایة العمال [نوشته اند]

[بر پشت جلد ایشان تفصیل ابواب و فصول را نیز مرقوم فرموده اند] ۔

		صفحه نمبر
باب ١ ۔ اعمال قیام لیل	١٠ فصل	١
باب ٢	١٨ فصل	٧٣
باب ٣		١٧٤
باب ٤	٦ فصل	١٧٤ب
باب ٥	٢ فصل	١٨٤
باب ٦	٣ فصل	١٨٥
باب ٧	٦ فصل	١٩٤
باب ٨	٢ فصل	٢٣٨
باب ٩		٢٣١
باب ١٠	٢ فصل	٢٥٧
باب ١١	١٣ فصل	٢٦٩
باب ١٢		٣٢٨

Marfat.com

باب ۱۳		۳۳۰
باب ۱۴		۳۳۱
باب ۱۵		۳۳۷
باب ۱۶		۳۴۰
باب ۱۷	۳ فصل	۳۴۳
باب ۱۸	۸ فصل	۳۶۳
باب ۱۹	۳ فصل	۳۹۲
باب ۲۰		۴۰۵
باب ۲۱		خاتمه

= ۲۱ باب

۳۶۴۔ رسالہ صیدیہ

بذیل ۱۷۱۲ India Office Catalogue دیکھو ریو ۴۸۳ پر: رسالہ در خواص الحیوان اسی کا نام ہے - برٹش میوزیم کا نسخہ مورخہ ۱۲۱۳ھ/۱۷۹۹ء -

میرے والا نسخہ مورخہ ۱۱۸۳ھ ہے۔ علی حزین کا انتقال ۱۱۸۰ھ میں ہوا - (India Office Catalogue)

۱۱۸۳ھ کا ۸ قدرے مشکوک ہے۔ وہ خط جس میں سن دیا ہے دوسرے نسخے کے خط سے ملتا ہے۔

(۲) رسالۂ مروارید ''نمقہ محمد... المشتہر بعلی بن ابی طالب بن عبداللہ بن علی الجیلانی'' در دہلی در ۱۱۵۸ء -

عجیب بات یہ کہ پہلا نسخہ بعد کی کتابت ہے، لیکن ظاہراً کاٹ کر اوراق تجلید کے وقت جوڑے گئے ہیں اور جزء کذا و کذا بعد میں لکھا گیا ہے۔

۳۷۰۔ (۱) مختصری وافی بقواعد علم قوافی

از جاسی، بلاخمن نے اس کا انگریزی میں ترجمہ کیا، (ریو ۵۲۶)؛ تحریر ۔۔۔۹

(۲) صنایع بدایع - میر عطاءاللہ -

Marfat.com

رساله وافی در علم قوافی (فارسی) منتخب از مقطع تکمیل الصناعة از خود عطاءالله بن محمود الحسینی که در فن شعر تحریر نمود باشارت میر علی شیر ۔ ظاهراً به عطاءالله بن فضل الله الملقب به جمال الحسینی متوفی ۹۲۶ھ ہے جس نے تذکره روضة الاحباب علی شیر کے لئے لکھا ۔

رسالۂ اول کے آخر میں کاتب نے بھی سنه ۹ لکھا ہے شاید نامکمل رہ گیا یا ۹۰۰ مراد ہے اور دسویں صدی ہجری کی تحریر ۔ بعض حواشی رساله دوم کے ساتھ ''منه مدظله'' لکھا ہے گویا مصنف زنده ہے۔

۳۷۶۔ دانش نامۂ جہان

۱۱۳a پر ہے : این خاتمه دانش نامۂ جہان است ۔۔۔

مشتملبر تبصره و سی و دو وصله ۔۔۔ در قصبۂ ۔۔۔ بدخشان ۔

I suspect that this colophon is a later addition

دیباچه dedicated to بہادر خان خلد الله ملکه

و این مراتب باسم دانش نامۂ جہان مخصوص میگردد و ترتیب آن تمہید می باید بر ده فصل ۔۔۔

دانش نامۂ جہان ۔ برٹش میوزیم ص ۴۳۹ ۔

ریو = بدخشان میں خود آفاقیات دیکھتا ہے ۔ On physics ۔ ترکستان و فارس کا سماع سے ذکر کرتا ہے ۔ رازی (d. 606 A.H.) کو متأخرین سے گنتا ہے ۔ اس سے بہت بعد نه ہوگا ۔

ذکر فصل + ۲۰ اصل + ۴ نتیجه + خاتمه ۔ اصل اول ۔ استمالت

اصل یازدهم : محمد مسعودی ۔ در سال خمسین ۔ (صاعقه) 36 = 214 — 250

۳۷۷۔ جواهر نامه

از محمد بن منصور برای ابوالنصر حسن بہادر بانی آق قوینلو ۸۷۳ تا ۸۸۲ھ ۔ خلیل بہادر سلطان اس کا لڑکا ۔

Rieu II : 464 folio, Bodleian no. 1877, 1878, India Office Catalogue 1500

Marfat.com

11-3-1943 کے قریب مولوی نجم‌الدین [لیکچرار اوریئنٹل کالج لاهور] کے قلمی نسخوں پر رپورٹ کی۔ ان میں ایک رسالہ تجارت ہے جس میں تجارت کے شرعی پہلو پر بحثیں ہیں جیسی اس کتاب کے بعض حصوں میں ہیں۔

۳۸۶ ۔ تحفة الهند

Rieu 62

Exposition of some of the elegant arts and sciences of هنود ۔

تصنیف بعهد عالمگیری ۔ بفرمائش کوکلتاش خاں ، والی ملتان،

برائے محمد معزالدین جهاندارشاه بن شاه عالم ۔ تصنیف قبل 1086ھ ۔ کتابت هندوی ۔ مقدمه ۷ باب :

باب ۱ ۔ پنگل	عروض	
,, ۲ ۔ تک	قافیه	لغت کا حصه صرف پھ تک
,, ۳ ۔ النکار	بدیع	ہے آگے نہیں ہے۔
,, ۴ ۔ سنگاررس	عشق	
,, ۵ ۔ سنگیت	موسیقی	
,, ۶ ۔ کوک		
,, ۷ ۔ سامدرک		

Last two Chapters wanting in the British Museum copy (18th Century)
Copy in King's, duplicate in Cambridge.

See Asiatic Researches III. 65. اصطلاحات سنسکرت

Sir William Jones refers to it (?).

بلاخمن یا جیرٹ کے ترجمه آئین کی تمهید میں Jones کی نکته چینی اس کتاب پر دی ہے ۔ India office column 1118 : a rather rare work

حوالے

آخرِ باب ۷ و شروع ۸ نہیں ہے۔ (آخری شروع ہوتا ہے : از فصل ل باب ۱)

تاریخ ۱۱۹۳ھ ۔ : 15: Bodleian, Pertsch—Kings

Marfat.com

۳۹۱ - جلیس انیس

سبحة المرجان طبع بمبئی فصل ۴ (ص ۲۳۴ ببعد) -

[این کلمات را مولانا در برابر کلمات : 'سخنوران آفاق' و 'سید علی آزاد' مسطور در صفحهٔ اول کتاب، نگاشته اند] -

۳۹۲ - قوانین تجارت

از الهی‌بخش شوق اکبرآبادی تصنیف ۱۸۰۶ء نقل ۱۸۰۹ء - انڈیا آفس و ریو × - شیرانی کلکشن کا نمبر ۲۱۸۲ قانون التجارت از مصنف گلزار دانش یہی ہے -

۴۰۰ - روضة الاحباب -

مقصد اول کے بعض اجزا - See Rieu 147

سال ۴ تا ۷ with many large gaps and- gap

یونیورسٹی کا نسخہ (A Pe I G) ص ۱۰۴ ب -

۴۰۹ - دُر المجالس فارسی - Rieu P. 44. سیف‌الظفر [نسخهٔ ریو : من 'بُنوتها'] پوٹھوہاری (قاضی فضل حق) -

۴۲۲ - تاج المصادر و اسامی ترکی

مصنف حاجی تاشکندی تصنیف بعهد شاه عالم محمد - تحریر کتاب ۱۱۵۴ (سنه ۲۳ محمد شاهی) محرر گل محمد هانسوی -

۴۲۴ - بحر الغرائب : در شرح اسماء الله

محمد بن شیخ محمد الهروی ، شاگرد شمس الدین محمد انفرازی ، برائے امیر علی شیر - ریو × حاجی ×

کاتب کبیر محمد ، تحریر ۱۰۹۹ھ -

Marfat.com

Marfat.com

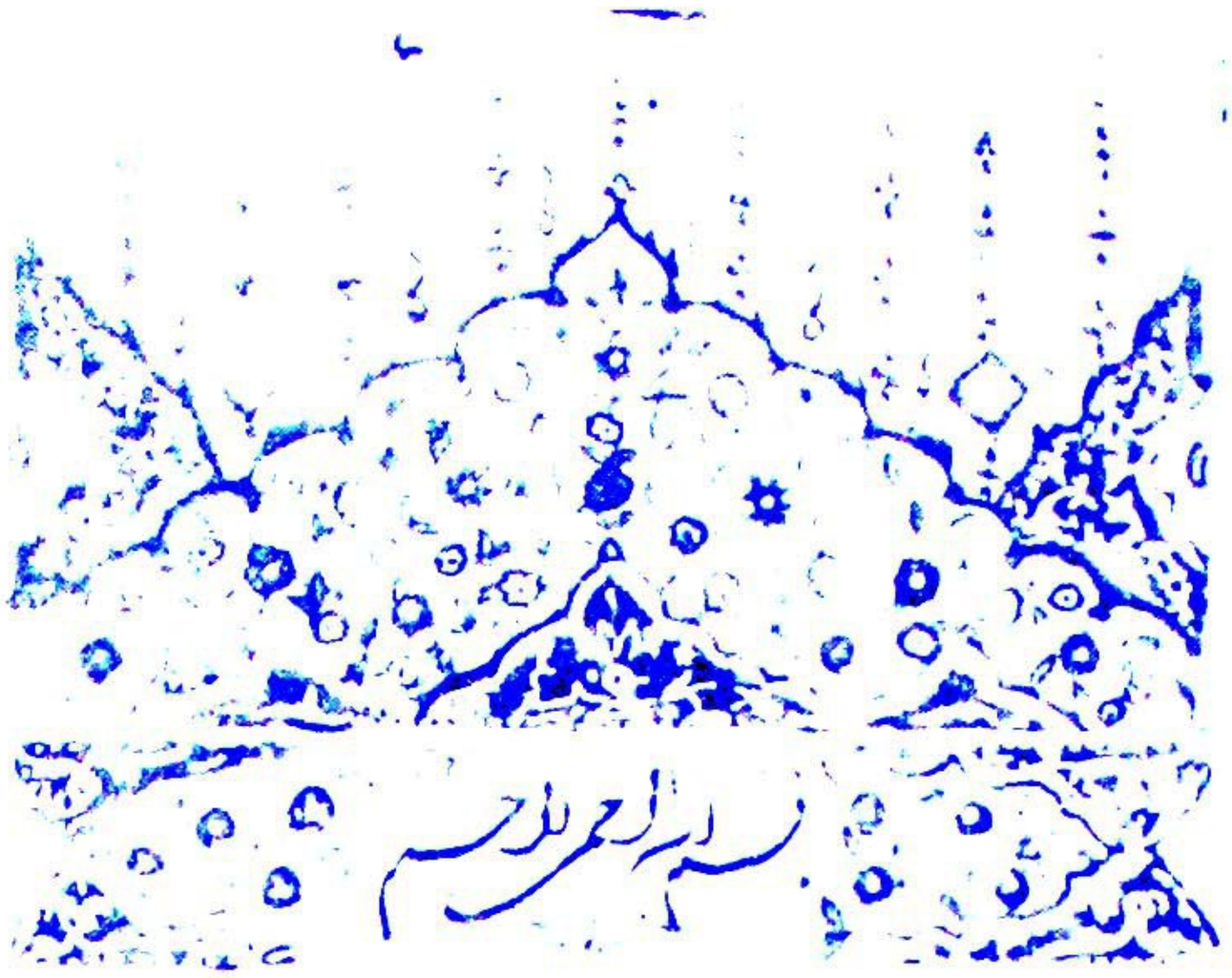

بسم الله الرحمن الرحیم

Marfat.com

اقبال نامہ

جہانگیر نامہ قلم اعجاز رقم جناب مولانا جناب علی بیگ بیگ

محمد المقتدر بہادر بریلوی سنہ ۱۲۷۸ ہجری

محمد صلی اللہ علیہ وسلم

۱۲۷

انجا

انجام شمارہ ۳۰

Marfat.com

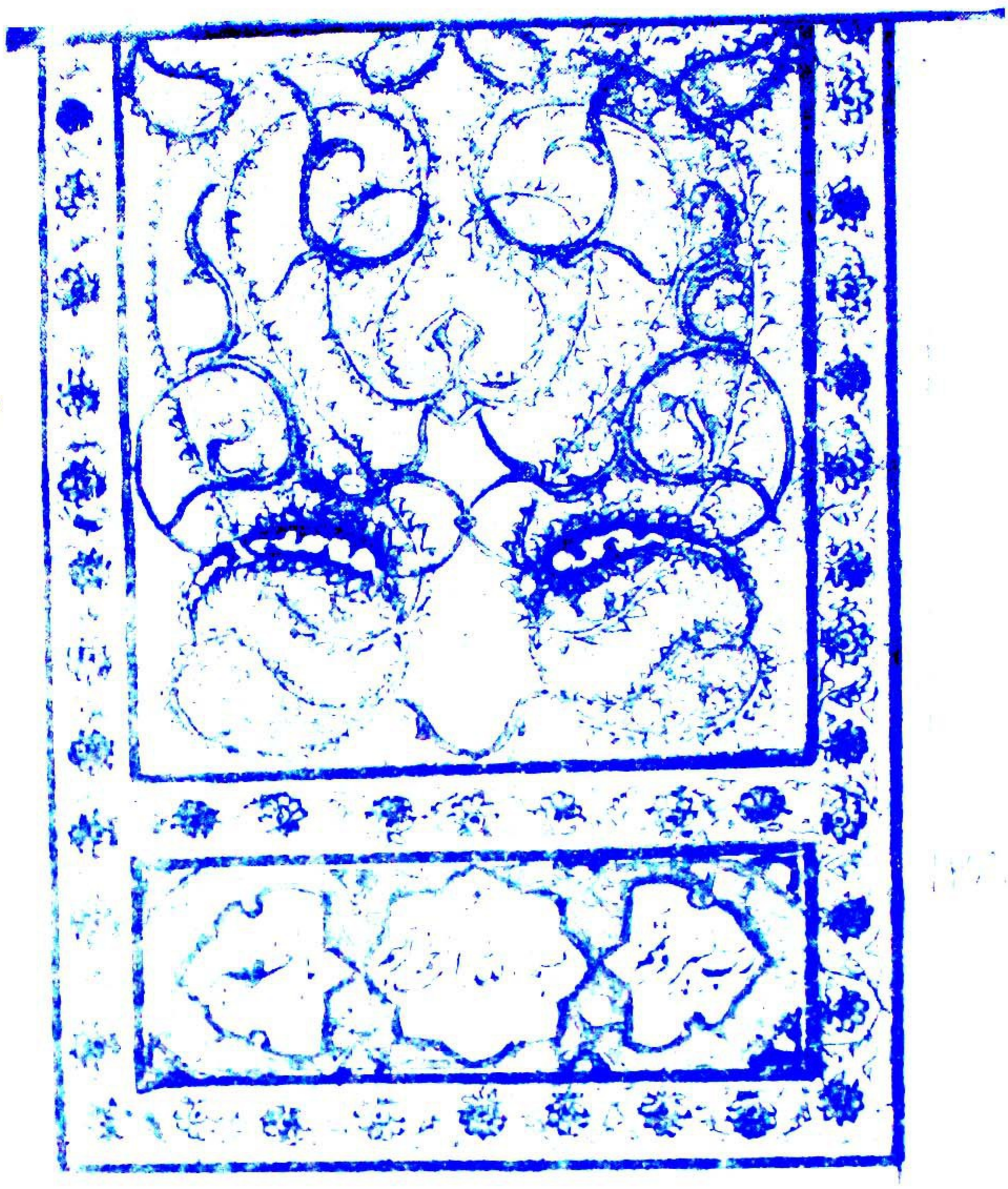

Marfat.com

ریائی کند بر حال این مسکین دعائی
چو از تجدید تحریر این صحیفه مرتب شد بدین
لطیفه قلم در فکر تاریخش روان شد
بسا معنی که فیضان آسمان شد
اگر پرسند تاریخش چنان یافت
بگو ترتیب ابواب الجنان یافت
۱۱۵۸
بسال اختتامش بار فرمود
که زیب و زینت کشمیر این بود
۱۱۵۸

تمام شد کتاب مستطاب تاریخ کشمیری من تصنیف خواجه اعظم
دیده مری رحمة الله علیه رحمةً واسعةً بید فقیر الحقیر نورالدین
عرف کول بتاریخ سیزدهم جمادی الثانی سنه ۱۰۶۲ هجری

این کتاب تاریخ کشمیر ۱۲۸
بفرمائشی محمد جمال نوشته شد

انجام شماره ۶۲

Marfat.com

آغاز شماره ٦٧

Marfat.com

انجام شماره ٦٧

Marfat.com

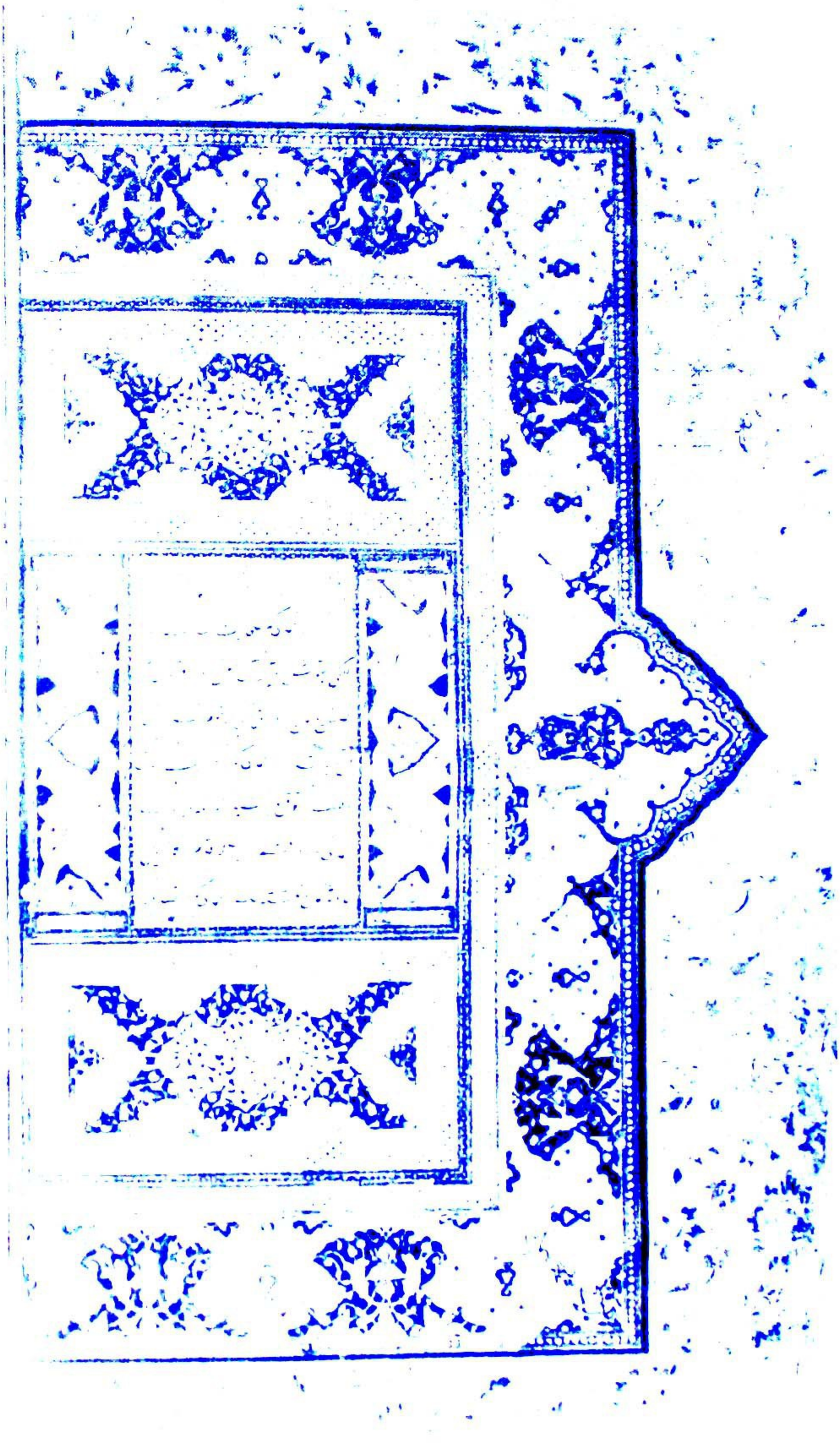

Marfat.com

[illegible] آنجا [illegible] بدین [illegible] بوصل و جزایر عرب مسافرت خود آنجا [illegible] نگشت [illegible] که دین
[illegible] و نصرانی [illegible] حکم که خواهی از اصول و فروع بیان کنیم فاما از دین ابراهیم وقوف [illegible]
[illegible] است در زهد و علم مشار الیه و مرجع نصاری شام و روم و فلسطین است [illegible] رفت [illegible]
[illegible] گفت ای مرد درین عهد کسی که از ملت ابراهیم خبر باز دهد نخواهی یافت ولیکن نزدیک است آن [illegible]
[illegible] یعنی قریش پیغامبری ظاهر شود که وی دین حنفی بگستراند و ملت ابراهیم احیا کند و دینهای [illegible]
[illegible] که حقیقت این دین همانجا بیابی پس زید [illegible] شد و [illegible] برخواست و روی بمکه نهاد و چون [illegible]
[illegible] وی را مقتول ساختند چون خبر وفات وی بمکه آوردند ورقه بن نوفل از برای وی بسیار بگریست [illegible]
[illegible] گفت و بر ایمان و توحید وی گواهی داد [illegible] روزی عقید سر وی با عمر رضی الله عنهما [illegible]
[illegible] صلی الله علیه وسلم که یا رسول الله هیچ آمرزش خواهی زید بن عمر را گفت نعم فانه یبعث [illegible]
[illegible] و حال آنکه [illegible] یک امت باشد روز قیامت و این برای آن گفت که [illegible]
[illegible] علیه السلام در عالم هیچکس بر ملت ابراهیم علیه السلام نبود بغیر [illegible] رضی الله عنه [illegible]

تمت رکن الثانی من ارکان الاربعه من کتاب معارج النبوة فی سیر حضرت
سید المرسلین و خاتم النبیین صلی الله علیه و علیهم [illegible]
و برکاته بر دست بنده محقر میر [illegible]
برادرزاده میر کلنگی کاتب بخاری
بتاریخ آخر جمادی [illegible]
۱۰۲۲
آ

انجام شماره ۶۸

Marfat.com

بسم اللہ الرحمن الرحیم ونستعین

آغاز شمارہ ۱۷

Marfat.com

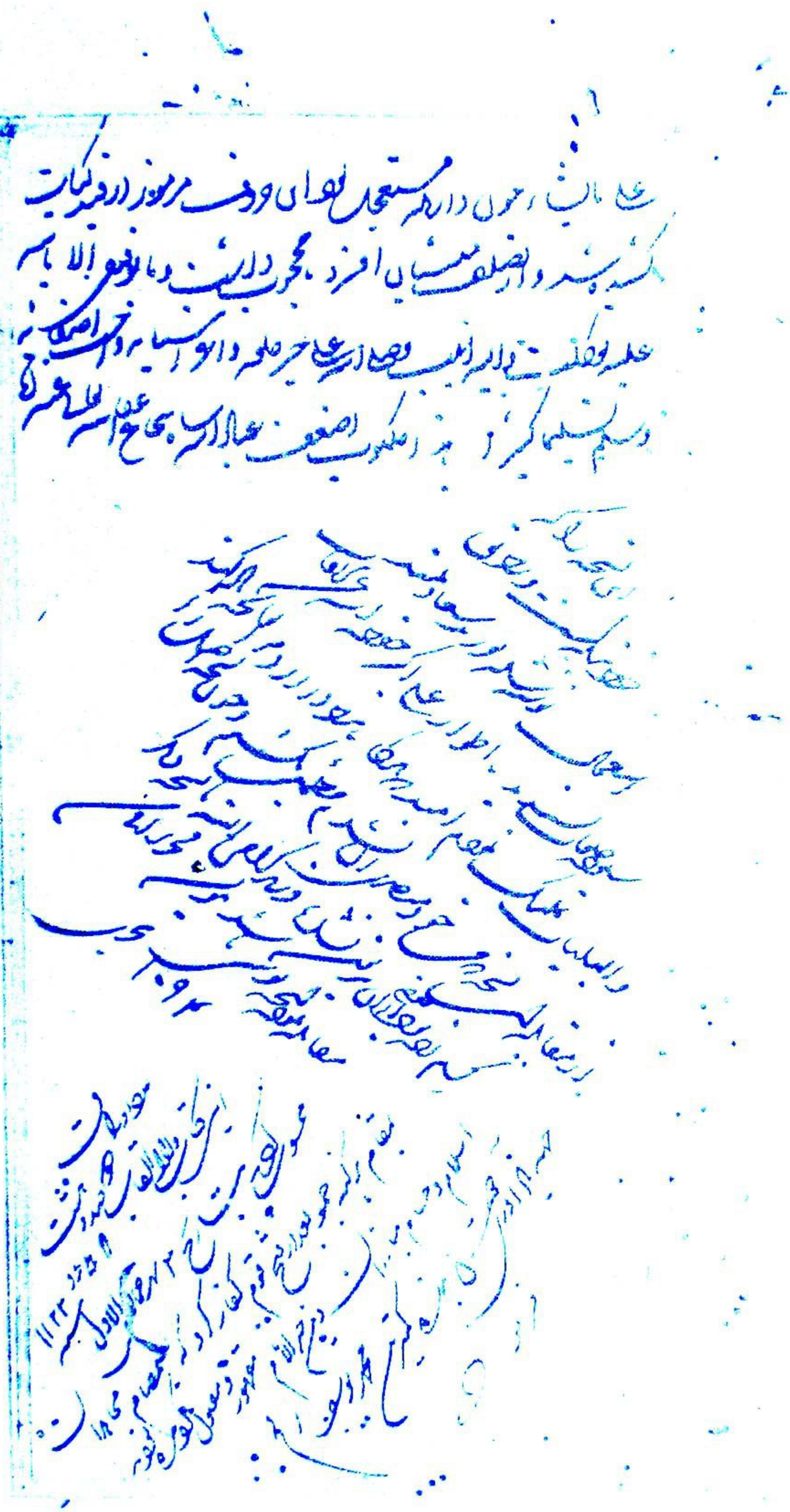

انجام شماره ۷۱

Marfat.com

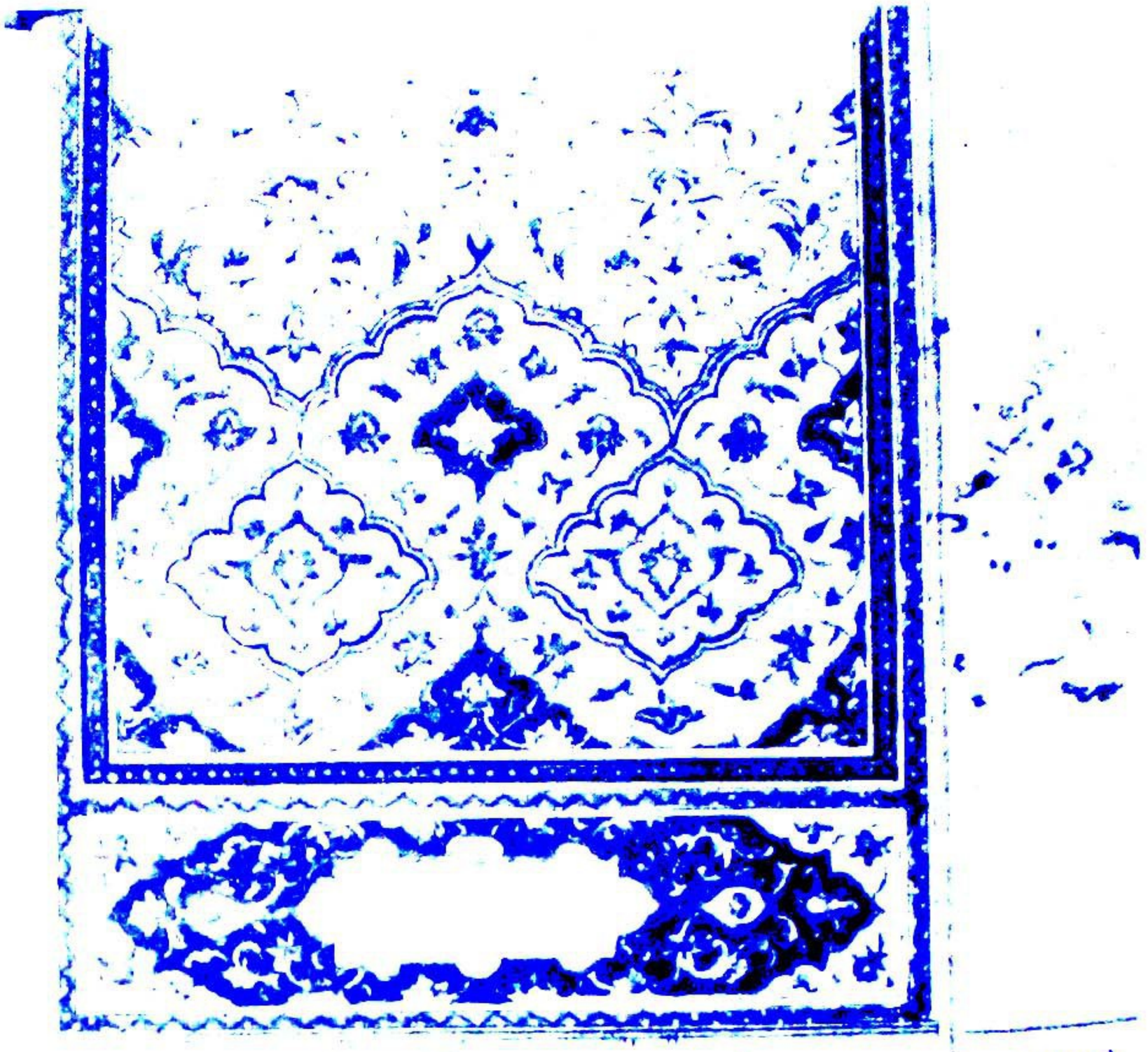

۲۸۴
آ

آغاز شماره ۴۷

Marfat.com

چون سلطان دین محمدی بعد از سیزده روز از مملکت معناسیه بپایه سریر خلافت
پدری رسید و بدستور معهود بتجهیز نعش سلطان سعید و ارسال تابوت پدر بمرقد مقرر
روانه بشهر برسا گردانید و بنشر صدقات و بسط خوان معطوفات و اقدام امرات
تحیات و اقامت قواعد [illegible] چنانچه لایق همت چنان پادشاهی رفیع القدر
باشد بتقدیم رسانیدند و بعد از انقیاد حکم مضمون حقایق شئون کل شیء هالک
الا وجهه له الحکم و الیه ترجعون در اندیشه ضبط ملک و دین بجلوس
همایون سلطانی انجمن جمعیت
و اتفاق ملتئم گردانیدند
الحمد لله رب العالمین
و صلی الله علی محمد
و آله و صحبه
اجمعین

بتاریخ شانزدهم شعبان سنه ۱۲۵۷ هجری مطابق پنجم اکتوبر سنه ۱۸۴۱ عیسوی
[illegible] دوم [illegible] سمت ۱۸۹۸ [illegible] روز دوشنبه بوقت دو گهری روز باقیمانده
[illegible] المخاطب مرصع رقم توحید العصر پیرایه اتمام پوشید
[illegible] مالکس الله [illegible]

۲۸۴

انجام شماره ۷۴

Marfat.com

آغاز شمارہ ۵۰

Marfat.com

بروی زمین کم بود خانه‌ای — که نبود دران از من او نشانه‌ای

ورقهای نظمم رود گر بباد — توان کردش از یاد مردم سواد

در اندیشهٔ این سواد شگرف — بسی کردم اوقات فرخنده صرف

جگر کرد خون خامهٔ نقش بند — بنقاشی این همایون برند

الهی چو این نقش فرخ نهاد
بآخر رسید آخرش خیر باد

۱۳۲

انجا

تمت الکتاب بعون الملک الوهاب

کتبه فقیر الحقیر خواجه
ضیاء الدین عفی عنه

تم

Marfat.com

اینجهان آفتاب زرد خربزه و بی زعفرانی این محل این نقد
و هوای زمین ادب او زاه کرده ای ادب بلند قدر و نام آور
شد ام الفواید شارستان زیرین اخته قد بلند بالا فراز
قد بلند بالا آهن سنجر نخورده ای زخم سنگ نخورده و بسیاست سنجر
پیوست و مزاحمت سلاسل او نکشید ابرش خورشید آسمان
امید را نی کرد ای نومید کردانید الف شد ای مفلس و مجرد
شد آستین برزده ای آستین بر طلبید و ساخته و مستعد شد
آیت مقصوده ای آیة اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر
منکم ر ابنا روزگار همه زادگان و هم عهدان ابنا دهر
ابنا عصر آن شناسان کار ای قانون گویان و قواعد
آب شود آنک غم زدگان آب خاطر ای روشنی خاطر و عقل
فکرت و فکر صایب آب انگور می انگور آب جگر خون و گریه غم زدگان
آب کار رونق و رواج و فرمانده آب کار [illegible]
و میخواره آب خضر آب حیات و علم [illegible]
آب نار آب سیر خوش [illegible]
وی رخ آتش زر [illegible] آتش [illegible]
وی رخ آتش خاطر [illegible] خاطر و تیزی [illegible]

آغاز شماره ۷۸

Marfat.com

٣٤٢

یعنی خورشید — یعنی هم خاکی و هم

روحانی — هنرمند

در شاهزاده که هنرمند ازین درخت سخا — مبارک هنری کامران و نام آور

باد او فارسی یعنی طالب و عاشق

جاوش ناله در همه آفاق بانگ زد — ای آن دلی هست هوا جوی خوشدلی

بارگاه — بالفتح هست و بمعنی تاکید و زجر می آید

ساقی اگرت هوا ماهی — جز باده بیار پیش ما می

سرو را پرده دار تو با من — سرگران است دایما بی می

چون بیند ز دور گوید دور — تو بدین حضرت از کجایی می

چون بخواهم که ایمنت بسلام — روز و شب بر زبان آیی می

[illegible] اشارة تو — برهد بنده از کناکش [illegible]

همان ها یا موی

بگرفت های های گرستن همه جهان — [illegible] دیده [illegible]

نام مردی باجبان که گشتاسب بن لهراسب شاه را بکشتی و ران

[illegible] و گشتاسب از آنجا بر قیصر روم رفته و دخترش که کتایون نام داشت

خواست و با هیزموی یاری شده

ای یار و زهره و مجال و محل

و حرف یاء

اگر مطالعه حسن خود کنی یارا — دگر نه فرق کنی از همان الف یارا

[illegible] چه کنم هیچ ره نمیدانم — مرا که نیست بهجر تو چاره و یارا

[illegible] نشانی ز بهر نقل دلم — چو باشد لب تو هست رغبتی یارا

انجام شماره ٧٨

Marfat.com

آغاز شماره ۹۱

Marfat.com

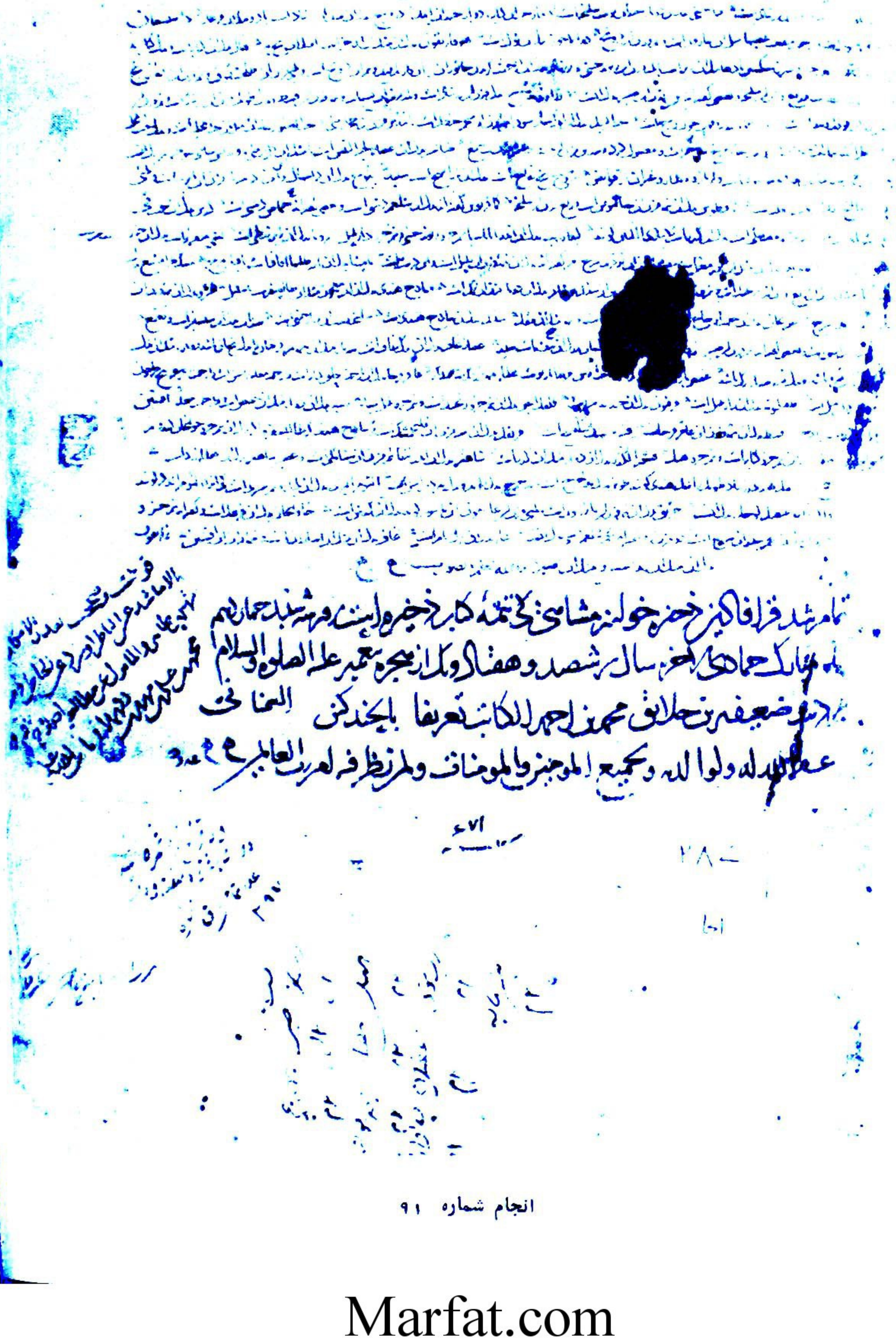

Marfat.com

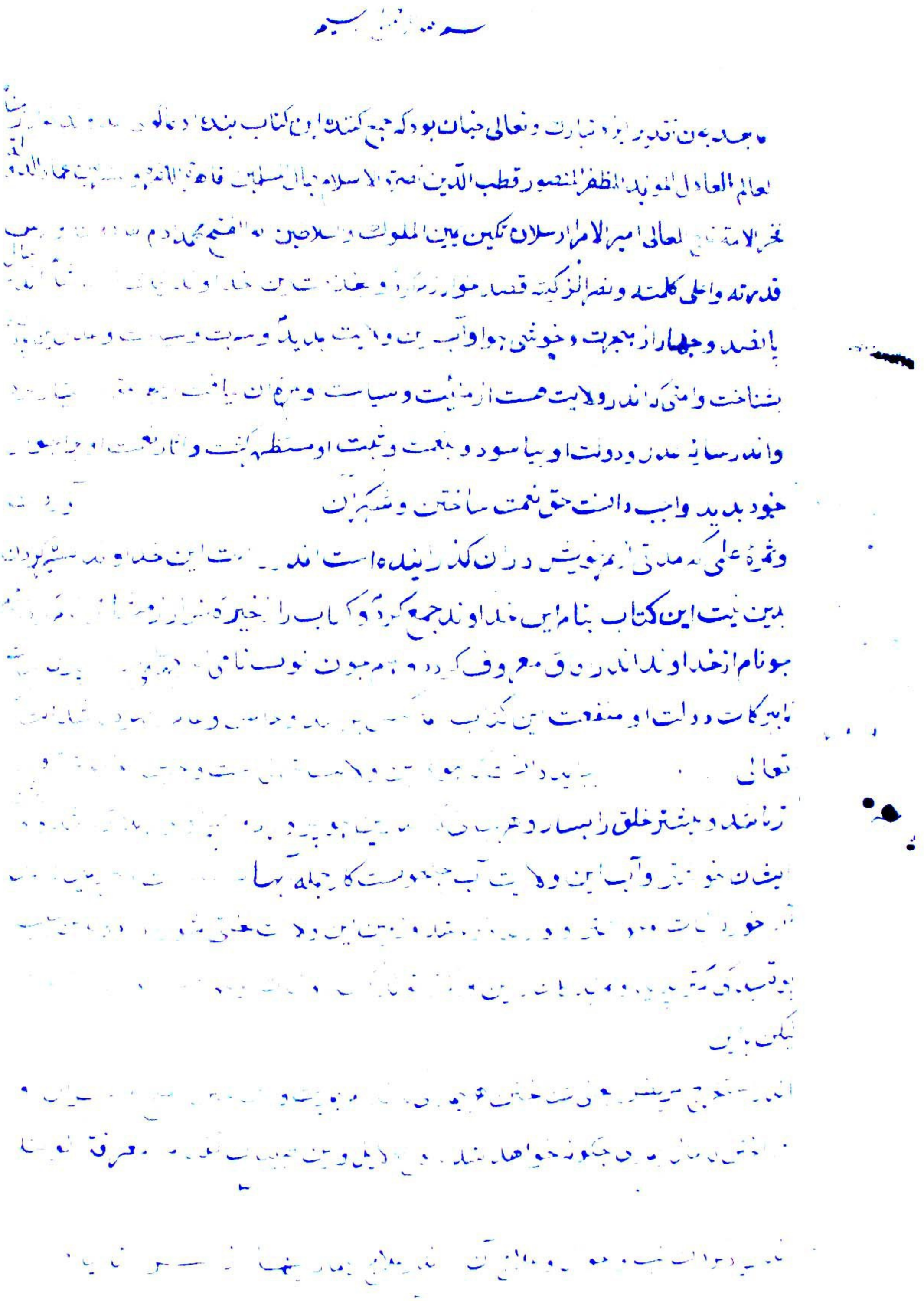

Marfat.com

... الذکر گویند اندر میان سیر از ان یابد و اگر نیابند عنصل کوبک بدل آنست ...
... یاه نیم وزن ان مازریون است و ثلثی وزن خاریقون ابن ماسویه گوید بدل ان کندس است ...
ان قرنفل است و گفته اند نیم وزن قرنفل و نیم جزو قرفه خردل بدل ان تخم سپندان سرخست دو وزن ان گفته اند
شلغم بدل آنست خاریقون اندک تمام است غافت بدل ان مثل اسارون است ... خنین خاریقون بدل ان

باب

وتمه زخیره خوارزمشاهی منه وحسن
توفیقه و فرغ منه کاتبه یوم الاثنین
من عشر شهر شعبان بسنه سبع وثمانین
وثمانمایه هجریه نبویه علیه من الصلوات
افضلها ومن التحیات اکملها کثیر الداعی
الفقیر المحتاج الی الله

۲۸۶

انجا

۵۰۶ ورق

شمار اوراق اسکن کتاب پانصد و شش ورق کرده شد

انجام شماره ۹۲

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

آغاز شماره ۱۱۱

Marfat.com

رموز سبعه سیاره و مثنویات ثوابت و هفت بند افلاک و مستدل جهات و قصه
عقول و غزلیات میسر گرداناد و انه مجیب الدعوات و قاضی الحاجات [illegible]
ای شمع دلهای تار بیا ای سراپا بهشت و بهار لبالب از باده خاطر [illegible]
عرضهای خام مرا بخانت که یکلحظه جوشم ببر بته جرعه جام نوشم [illegible]
فراموش هر مطلبم ز مستی نیاید بجز بر لبم

این جمع زاری در مرآت الخیال [illegible]
دلاور حسن معانی یکجهان رنگ کمال صورت تاریخ انجامش توان [illegible]
گر نامش پرده دلاور مرآت الخیال

انجام شماره ۱۱۱

Marfat.com

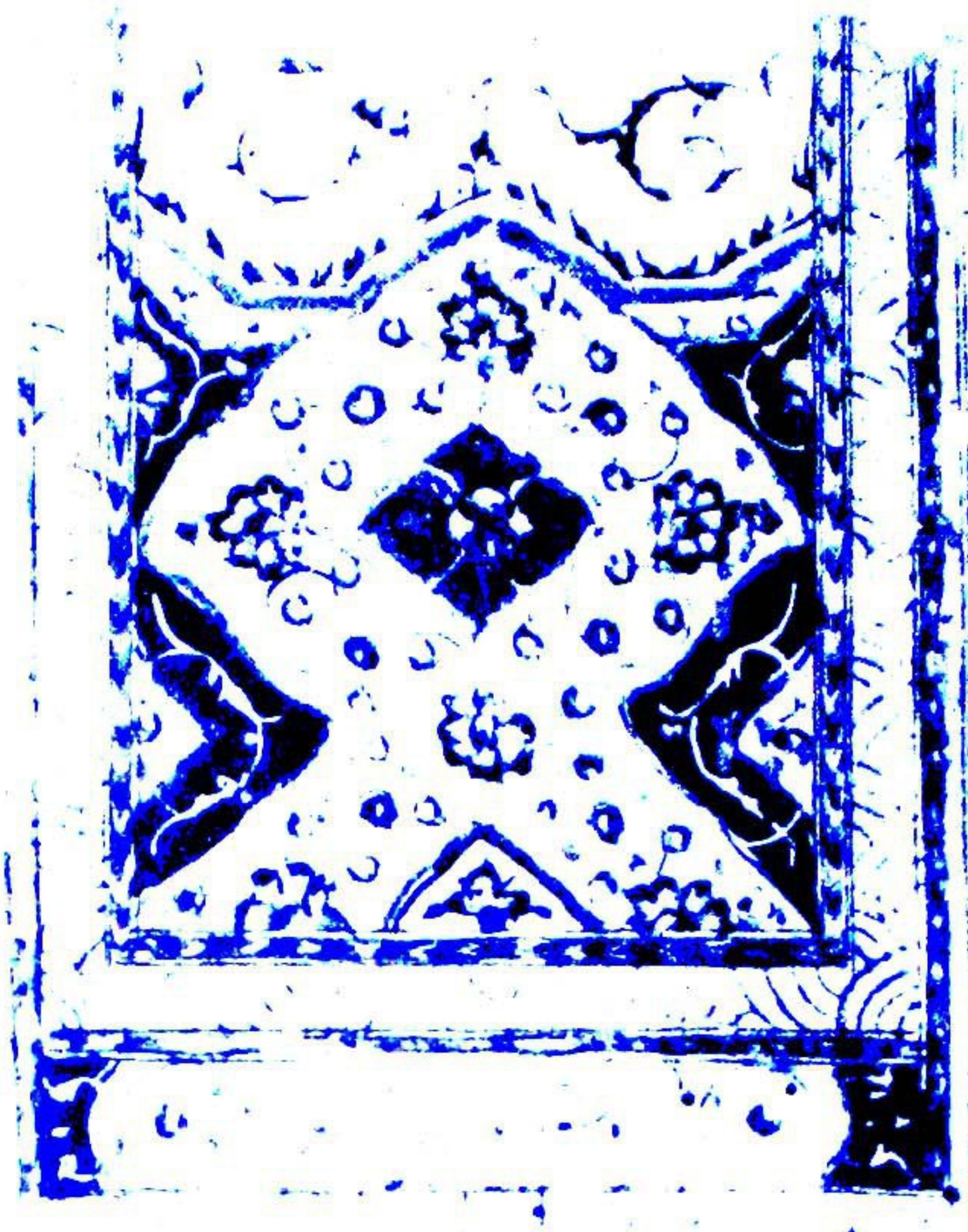

آغاز شماره ۱۱۹

Marfat.com

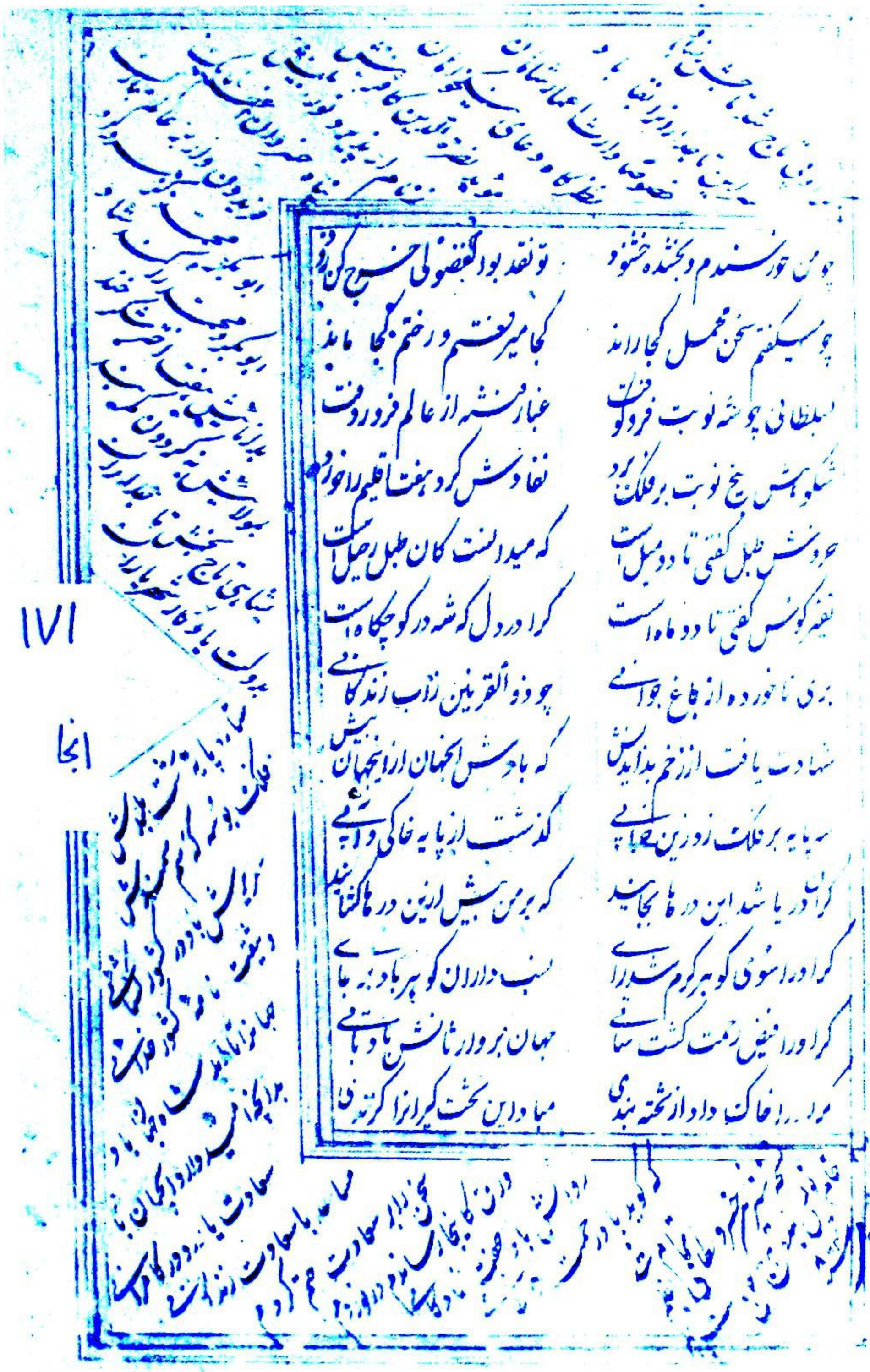

انجام شماره ۱۱۹

Marfat.com

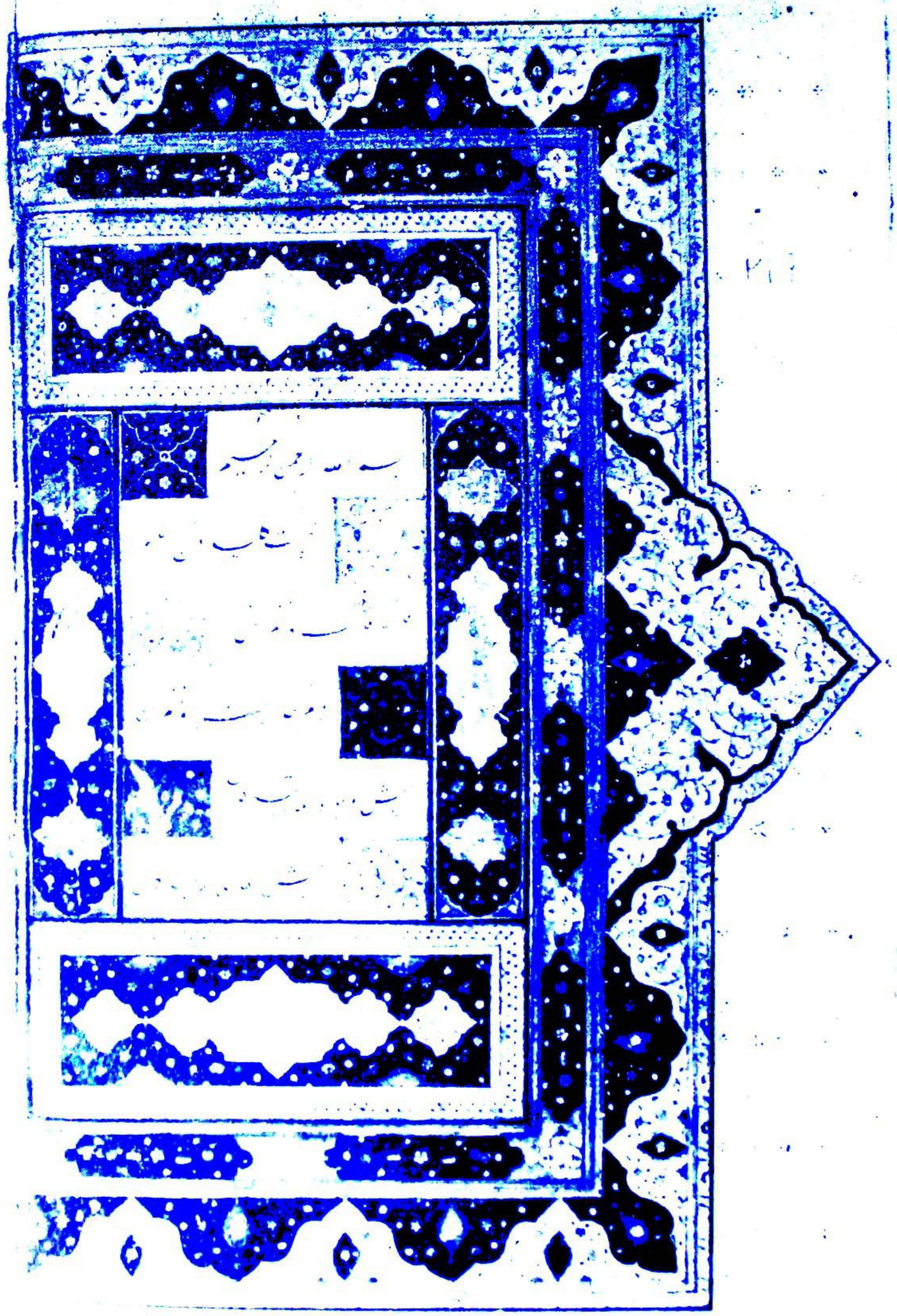

آغاز شماره ۱۲۴

Marfat.com

Marfat.com

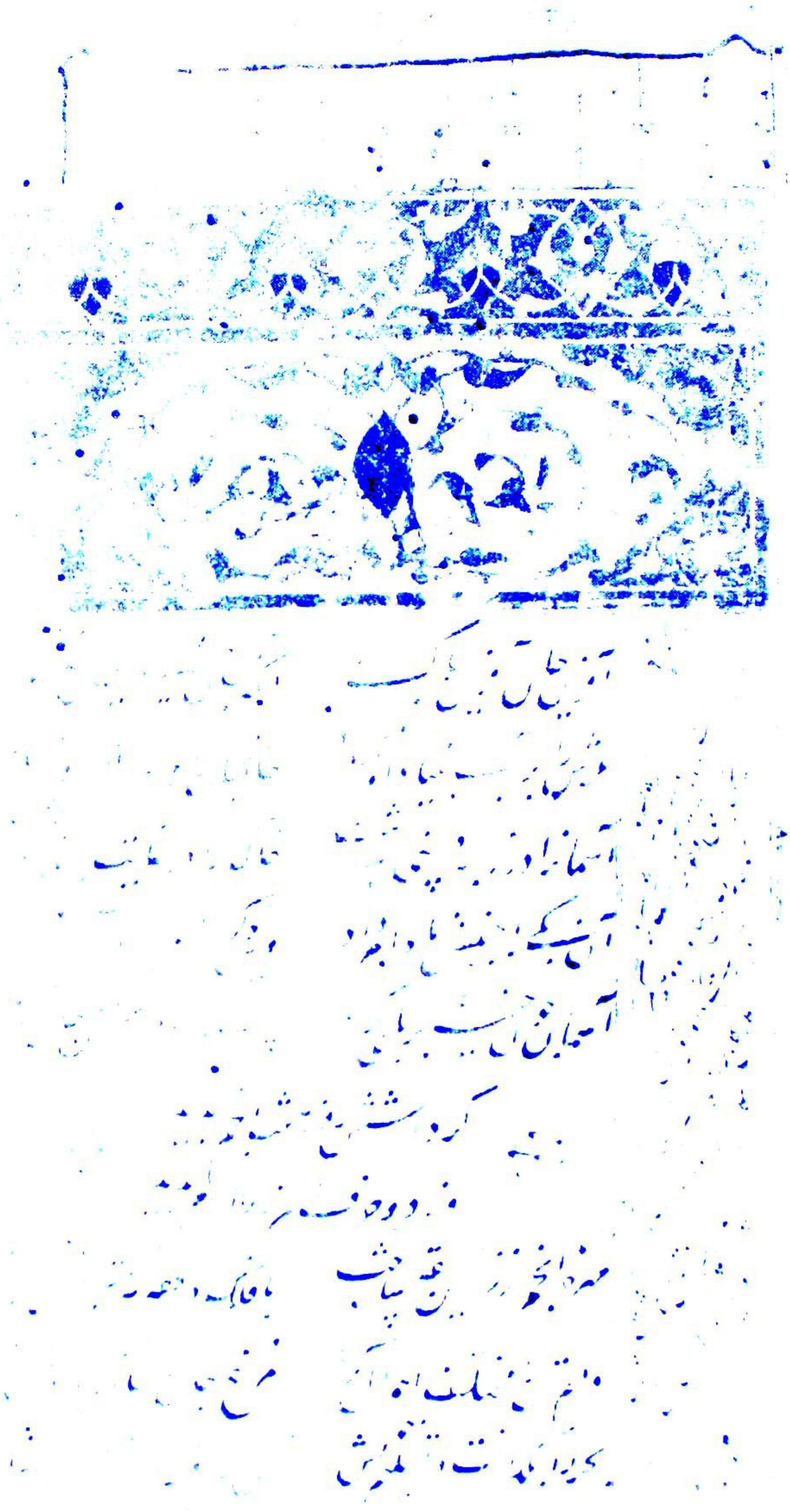

Marfat.com

۱۰۱۹

شوخی ما پیش چشم ما

الکتاب بعون الملک الوهاب فی ثالث عشر

شهر ذی الحجة الحرام بخط العبد الضعیف

الحسن بن محمد شیخ زند فی طریق الاستعجال

عن موانع الاحوال

۸۸۷

۸۸۶

عرض تو شیت کز ما باز ماند

که هستی را نمی بینم بقایی

۲۳۲

انجا

نوشته بماند سرگه

نویسند رانیت فردا امید

انجام شماره ۱۲۹

Marfat.com

کتاب فاتحة الاخلاص

بنام آنکه ذکرش ورد جانست — مبارک نامه اش مفتخر نشانست
سپاس بی قیاس و حمد بی حد — وجودی را که بی جانست بی حد
بصر تشریف بینایی ازو یافت — زبان منشور گویایی ازو یافت
روان را با بدن زو آشنایی — چراغ دیده را زو روشنایی
شبستان جهان را شمع مه داد — از انجم شاه گردون را سپه داد
جهان را روز روشن کرد روزی — خرد را داد نور دلفروزی
زمینا شاخ گل را ساخت اورنگ — سمن را بوی داد و لاله را رنگ
جهان را مبدع و جان را بدیعست — رباب رحمتش فصل ربیعست
زبان سوسنش زان شکر گویست — که از لطفش عمر ما رنگ و بویست
ز جودش قامت رعنای بادام — قبای فستقی پوشیده مادام
بصنع از حقه یاقوت احمر — برون آرد هزاران عقد گوهر
خرد را دیده روشن است یعنی — از الهامش برد راهی بمعنی
تن الفاظ را زان معانی — ز جودش مستفاد در ایکانی
دو عالم پیش چشم اهل بینش — دو مرقد از کتاب آفرینش
اگر صاحب دلی از کوه تا کاه — بگوش جان شنو الملک لله

فی نعت النبی علیه الصلوة و السلام

درود بی کران از ما دمادم — نثار روضهٔ پر نور خاتم
خراسان سرو بستان رسالت — که مهر از نور او دارد خجالت
پی او رو که هادی سبیلست — یکی از بی تروانش جبرئیلست
ز حمدش بخشی در ناف نافه — ز خویش مستعار اوصاف نافه

۱۵۸/۲

آ

آغاز شماره ۱۳۷

Marfat.com

ز توبه افسری بر سر او | ز تقوی کن لباسی در بر او
عزیز عالمش چون کیمیا کن | غبار موکبش چون توتیا کن
بر نصرت به مرغ تیر او ده | که پای خصم در زنجیر او به
اگر خصمش کفن بر کف بیاید | برسم چاکران در صف بیاید
بزیر آرد ز کوهش گر پلنگست | برون آرد ز آتش گر نهنگست
کریما عمر او یا دل زیادت | زیادت زانکه هست او را ارادت
خروش رعد و عزم برق بادش | مرصع تاج کی بر فرق بادش
بدار السلطنه با دل مقامش | مشرف خطبه دولت بنامش
عدو را بر دل از وی قفل غم باد | سنان او کلید فتح هم باد

فلک را سیر بر وفق مرادش
ملک داعی دولت چون عمادش
تمت بحمد الله و عن توفیقه
والصلوة والکرم علی نبیه
وسلم سلاما کثیرا

۱۵۸
۲

انجا

انجام شماره ۱۳۷

Marfat.com

[illegible]

بنام خدایی که توفیق ازوست — دل زنده را نور تحقیق ازوست
خدایی که شاهان با بخت و تاج — سجودش کنند از سر احتیاج
حکیمی که در ثمین سخن — برون آرد از درج لعل دهن
قدیمی توانا که جان و جهان — ازو تازه دارند نام و نشان
گل عقل نوباوهٔ باغ اوست — مبر نام آن دل که بی داغ اوست
شناسای سر سویدای مور — شکسته ازو دست بالای زور
بدان آرزو علم او ره برد — که در خاطر پشهٔ بگذرد
شکر را به نی داد و گوهر بیم — دلی را بشادی دلی را بغم
روان در بدن شوق ازو یافته — زبان در دهن ذوق ازو یافته
عنان سخن زو بدست زبان — جهان بدن زو بفرمان جان
نگارندهٔ قبهٔ نقرهٔ کوب — برآرندهٔ لاله و گل ز چوب
منافع گشای سراب جهان — کزو باغ تن یافت آب روان
در ادراک او عقل جان باخته — هنوزش بتحقیق نشناخته
در اوصاف او فهم خرده شناس — نیارد گشودن بزبان سپاس
بناگستر مبدع کاینات — زبان جماد و روان نبات
بتسبیح او غنچه بگشوده لب — عنادل هم از ذکر نغنوده لب
ز شکرش تغافل مکن صبح و شام — که پرورد ما را بکام عام
زبانی سزاوار حمدش کراست — ثناگوی ذات خدا هم خداست
نسیم سحر مشک پیمای اوست — گل خوش نظر مجلس آرای اوست
کند ناف آهوی چین جای مشک — گل تر برون آرد از خار خشک

Marfat.com

مبادا هیچ نکبت در قدومش — که کوته بین نیارد گفت شومش
جمالش بر جهان فرخنده بادا — مرا نام از وجودش زنده بادا
همایون باد بر همدم وفا لش — که از دیدار او نبود ملالش
بپایان آمد این منشور میمون — که بادا بر همه عالم همایون
بود این مثنوی تاریخ ایام — که تاریخش موافق گشت با نام

محبت نامهٔ صاحب دلانست
که تاریخ کتاب مقبلانست
تمت بحمد الله و عون توفیقه
وصلی الله علی محمد و آله

اللهم اغفر لکاتبه و لقاریه و لجمیع المؤمنین برحمتک یا ارحم الراحمین

۱۵۸
۴

انجا

انجام شماره ۱۳۹

Marfat.com

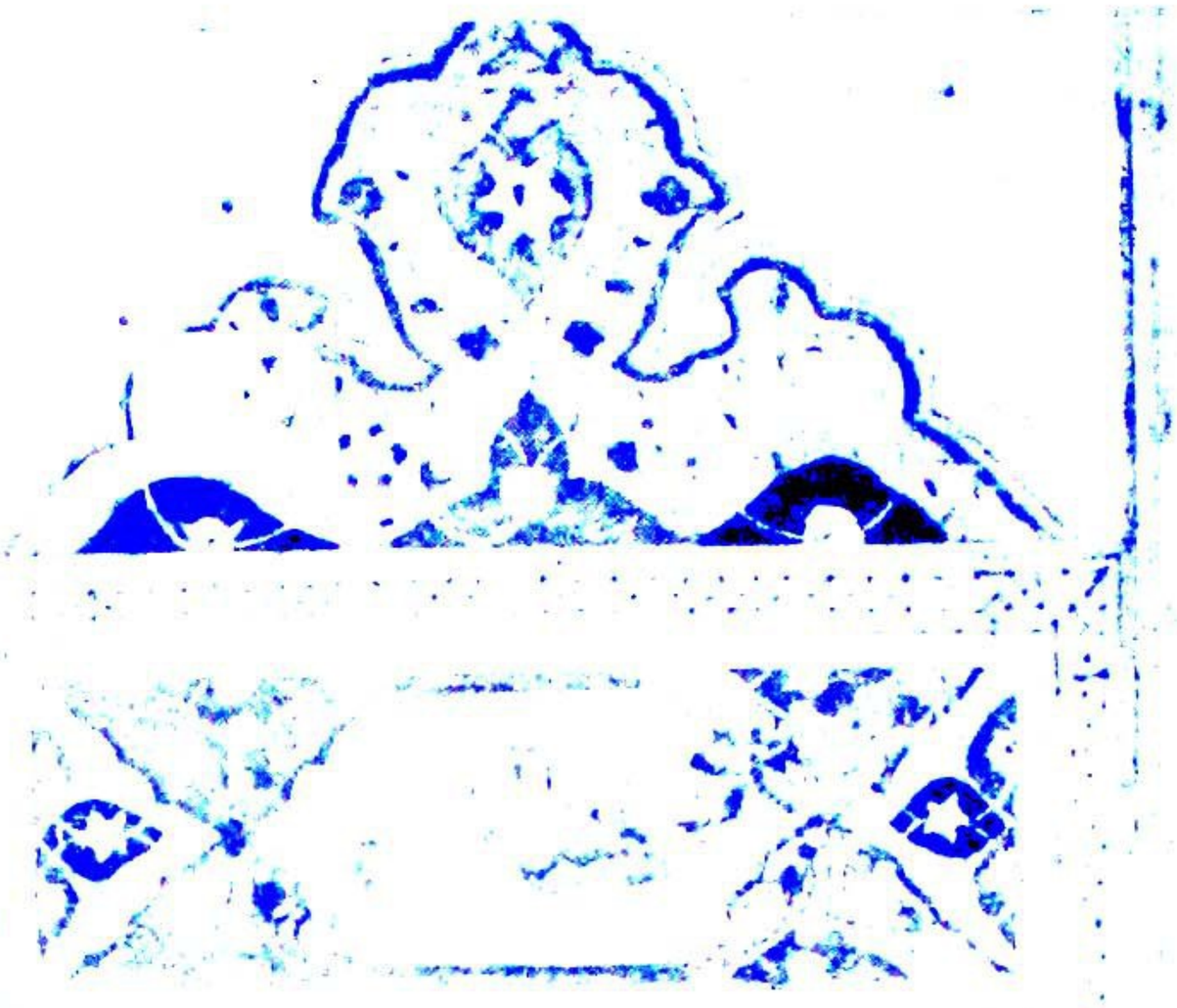

Marfat.com

نام شاهم کاسمان خورشید ملکش نام کرد | در میان جان و ذوق و عیش و حسن آرام کرد

تا که کردم بفدای سر کویت خود را | روز و شب کرد سر کوی تو سرگردان را

تا دل نرود بدیگری بر سر دل | بنشسته دل من آنکه می دارد

بارها گفته ام آخر که شکار تو منم | چون تو ای دوست [illegible]

[illegible] | گویی که برون آورد این موی از ماست

[illegible] | [illegible]

چون تو مسعودی و ثابت قدم و دوست یار

[illegible]

[illegible]

[illegible]

انجام شماره ۱۳۲

Marfat.com

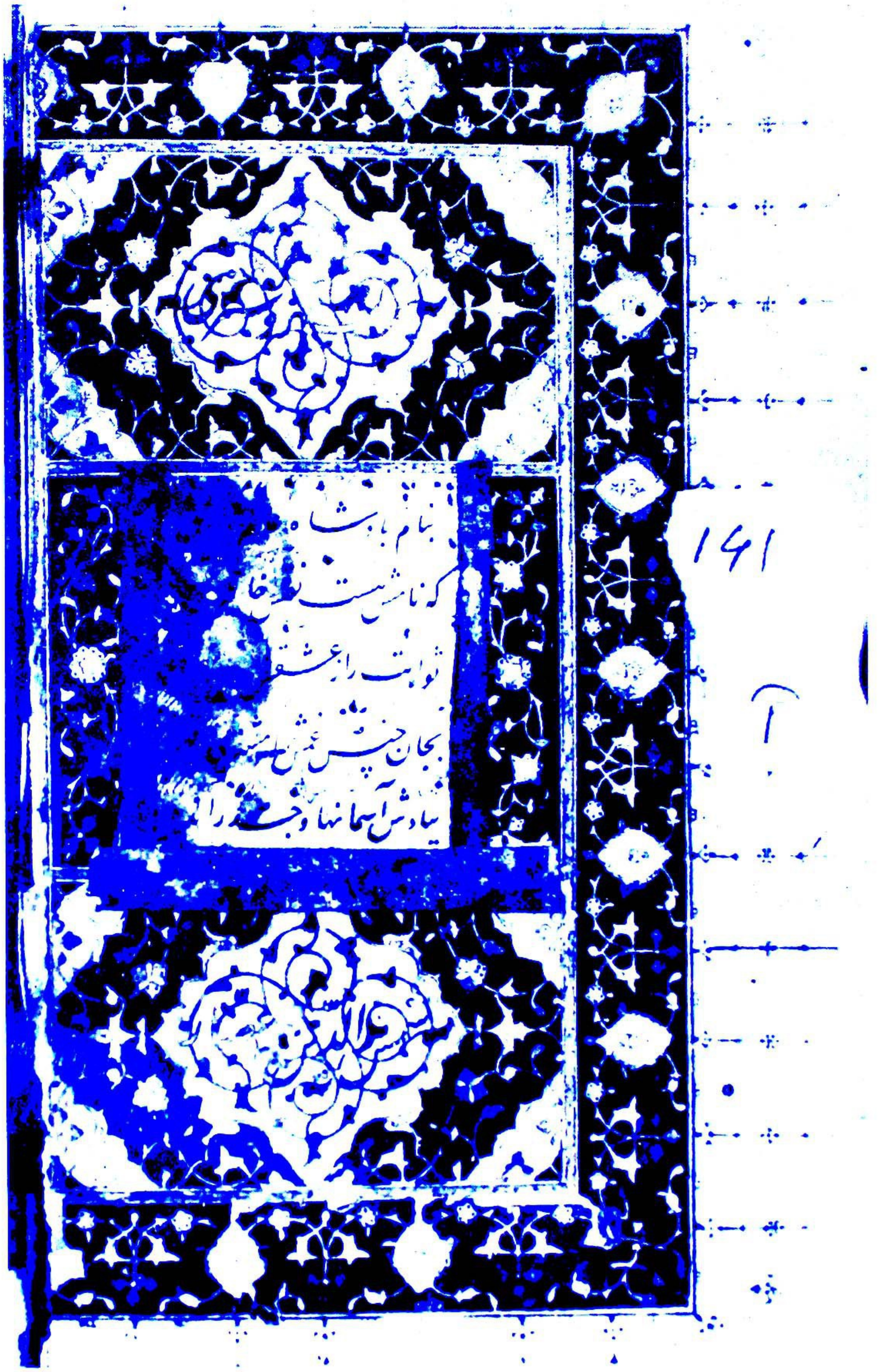

آغاز شماره ۱۴۳

Marfat.com

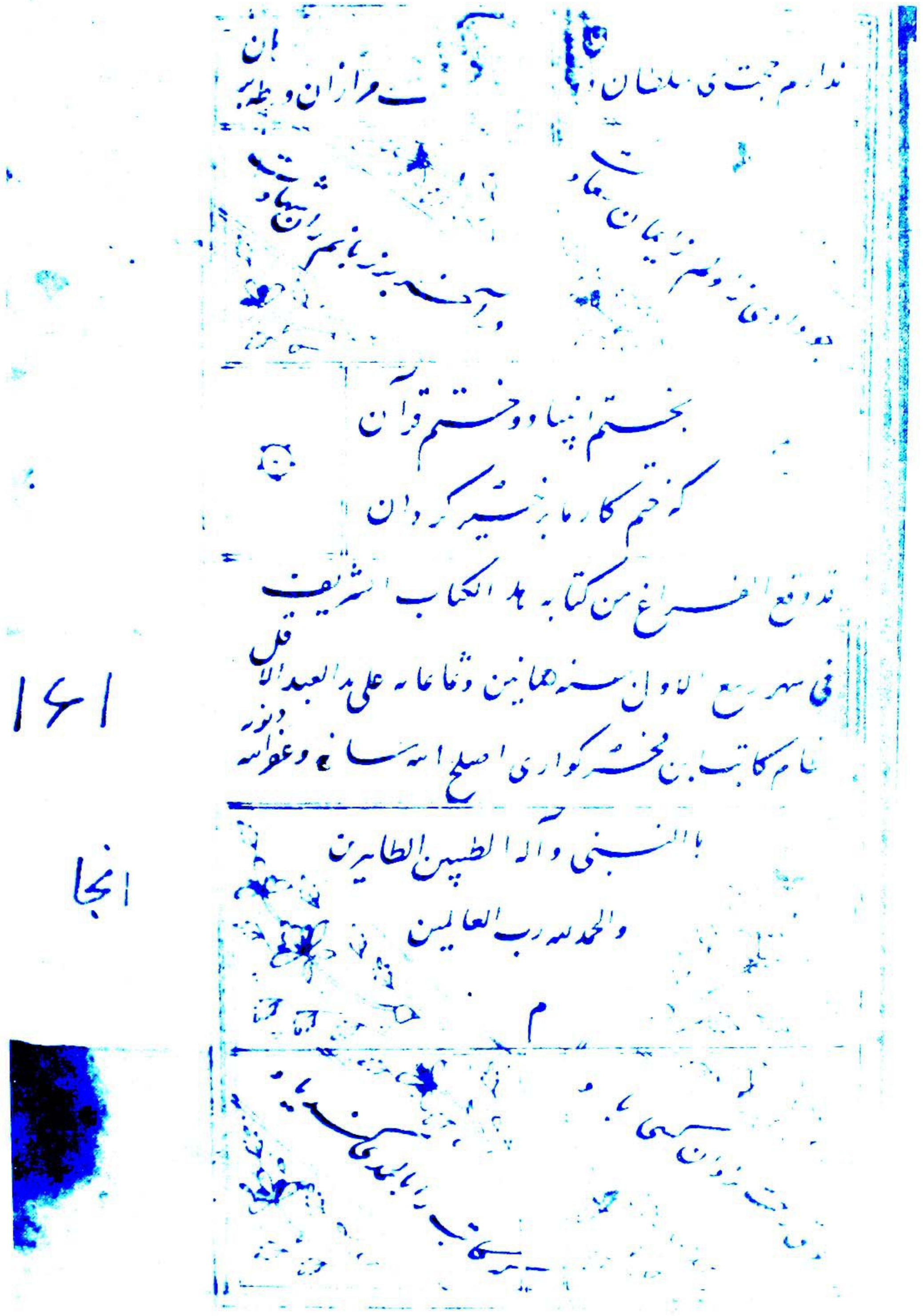

انجام شماره ۱۴۳

Marfat.com

آغاز شماره ۱۴۴

Marfat.com

انجام شماره ۱۴۴

Marfat.com

عالمپناه ابراهیم عادلشاه خلد الله ملکه

دیوان شاه قاسم انوار بابت فتح بیدر برضای

اورد محمد مومن مجلسی حضور بتاریخ

دوازدهم ماه شعبان روز شنبه سنه ۱۰۲۷

تاریخ هشتم

ماه شوال سنه ۱۰۲۷

جمع کتابخانه شده

سکه قاسم بیدر بزرگ

خط نستعلیق

جلد سرخ

با برنج وجدول

طلا

دیوان شاه قاسم انوار

سرورق شماره ۱۴۷

Marfat.com

199

7

Marfat.com

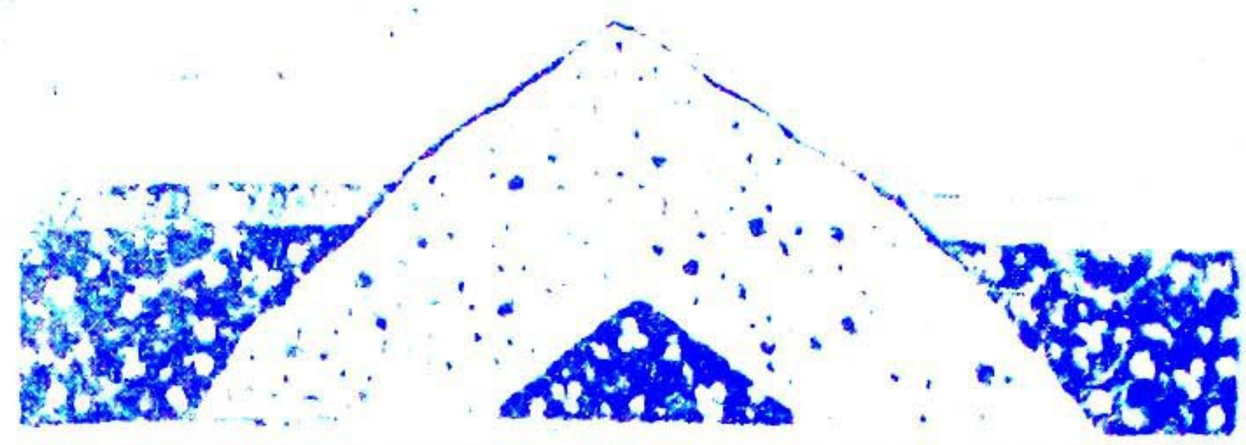

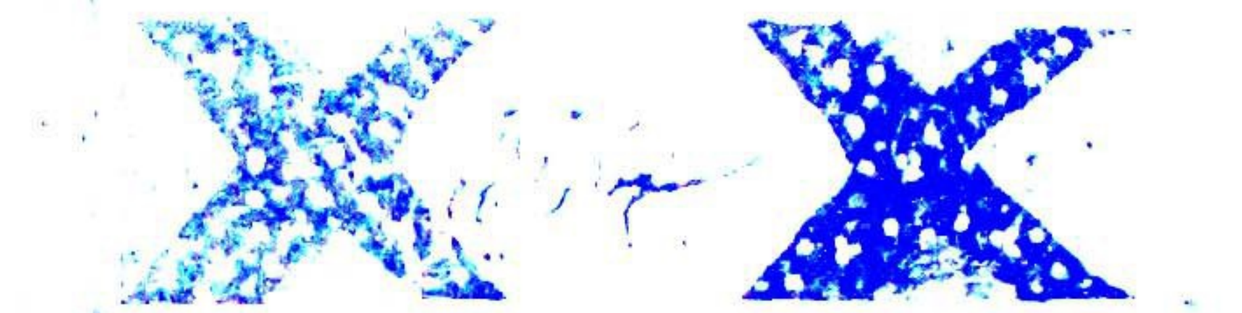

Marfat.com

ان قوم که در دعوی از جانب سلمانند
در معرض شعر من از بهر چه می آیند

شعر من روشن دل آنکه سخن سلمان
من هیچ نمیگویم مردان نه بینایند

میر شاپور چون ز عالم رفت
دل او زنده بود و جان زنده

دو پسر مانده به دارد بیگانه زن یک
لیک زن بهتر است از آن هر دو

گوش بنهاده معادی که خیالی شنود
تا ره آتش بلعابی دغل آرد برون

همچو آن دزد سبکدست که در محفلها
مهره در دامش نهد و ز بغل آرد برون

۱۷۰

انجا

ز آتش قهر و بلا چون گشت ناگاهان خراب
استرابادی که خاکش بود نیکوتر ز مشک

از جوانان تا بپیران کس ز بدنامی نماند
آتش اندر بیشه چون افتد نه هر ماند نه خشک

تمت

[illegible]

Marfat.com

ای شده از قدرت تو ماء و طین — لونه دیباچه دیباچه دهاوین

دیدهٔ جان روشن از انوار تست — مخزن دل گلشن از اسرار تست

راحت دل ریش تو کم راحتی — نعمت درویش تو کم نعمتی

قوت عقل همه معقول شان — صحبت نقل همه منقول شان

جبههٔ مقبول تو زین سجود — دیدهٔ معدوم تو عین وجود

حقه تن پر گهر از جود تست — نخله جان پر ثمر از بود تست

عارض دل را ز تو صد تاب موی — حجرهٔ گل را ز تو صد آب روی

گلشن جنت ز تو راحت نمای — گلخن دوزخ ز تو لخت فزای

قهر تو بی برگی ساز جهان — پیش تو پیدا همه راز نهان

ره رو راهت دل هر بار هست — بندهٔ حکمت شده هر جا شهیست

بانی معمورهٔ این جا بر در — کاتب معمورهٔ نه کارگر

قابل اکرام تو مسجود جاه — کافر انعام تو مردود راه

پیکر مهجور تو بیمار هجر — درخور رنجور تو تیمار اجر

منزل عشاق تو عیوق عشق — عاشق مشتاق تو معشوق عشق

۱۶۰۸

Marfat.com

نیست به از بی خودی و نیستی — با خودی از بیخودی و نیستی

دور کند این گنبد ازرق ستیز — غم مخور از باطل و در حق گریز

نیستت اندیشه کردار بد — توبه کن از کرده و گفتار بد

با دل خود فکر کن از تاب خشم — آتش شهوت بکش از آب چشم

خون دل از دیده پرنم بران — وین دو سه بیت از دل پرغم بخوان

گاهی کن اکرام تو دور از جهت — وی صف انعام تو دور از صفت

در بد و نیک آگهی از هر فکار — پرده بدکاری ما بر مدار

دیده ما ناظر دیدار ساز — سیرت ما سایر اسرار ساز

وین در نظم تر بحرین موج — کز ضوء او یافته نسرین اوج

پیکرش از عالم زیب آمدست — گوهرش از عالم غیب آمدست

در دل و جان همه جایش بده — بر سر نظم همه پایش بنه

هست وی از نام تو معمور باد — نامش از انعام تو مشهور باد

تمت الکتاب الشریف هذا مجمع البحرین

بتاریخ ۴ ربیع الاول سنه ۹ تمام شد

۱۶۸

انجا

انجام شماره ۱۵۰

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

ای برحمت در دو عالم کارساز — جمله عالم را برحمت کارساز

ای که هستی گم رهان را رهنمای — کرده‌ام ره گم بلطفم ره‌نمای

دفتر لوح و قلم را کاتبی — خط عفوی کش بجرم کاتبی

نیست جز تو قبلهٔ حاجت روا — هست از تو جملهٔ حاجت روا

قاضی الحاجاتی و روزی رسان — نیست حاجت گفت روزی رسان

رحمت تست آنکه باشد دلنواز — رحمتی فرمای و ما را دل نواز

نیست غیر از لطف تو مشکل گشای — لطف کن با جمله و مشکل گشای

پادشاهی و بقدرت قادری — غیر تو کس را نزیبد قادری

در دو عالم نیست چون تو کام بخش — عاشقان خشک لب را کام بخش

هر کرا در نعمت کفران بود — او نباشد مومن و کفران بود

آنچه ویرانیست آبادان تست — بلکه ویران نیز و آبادان تست

آغاز شماره ۱۵۱

Marfat.com

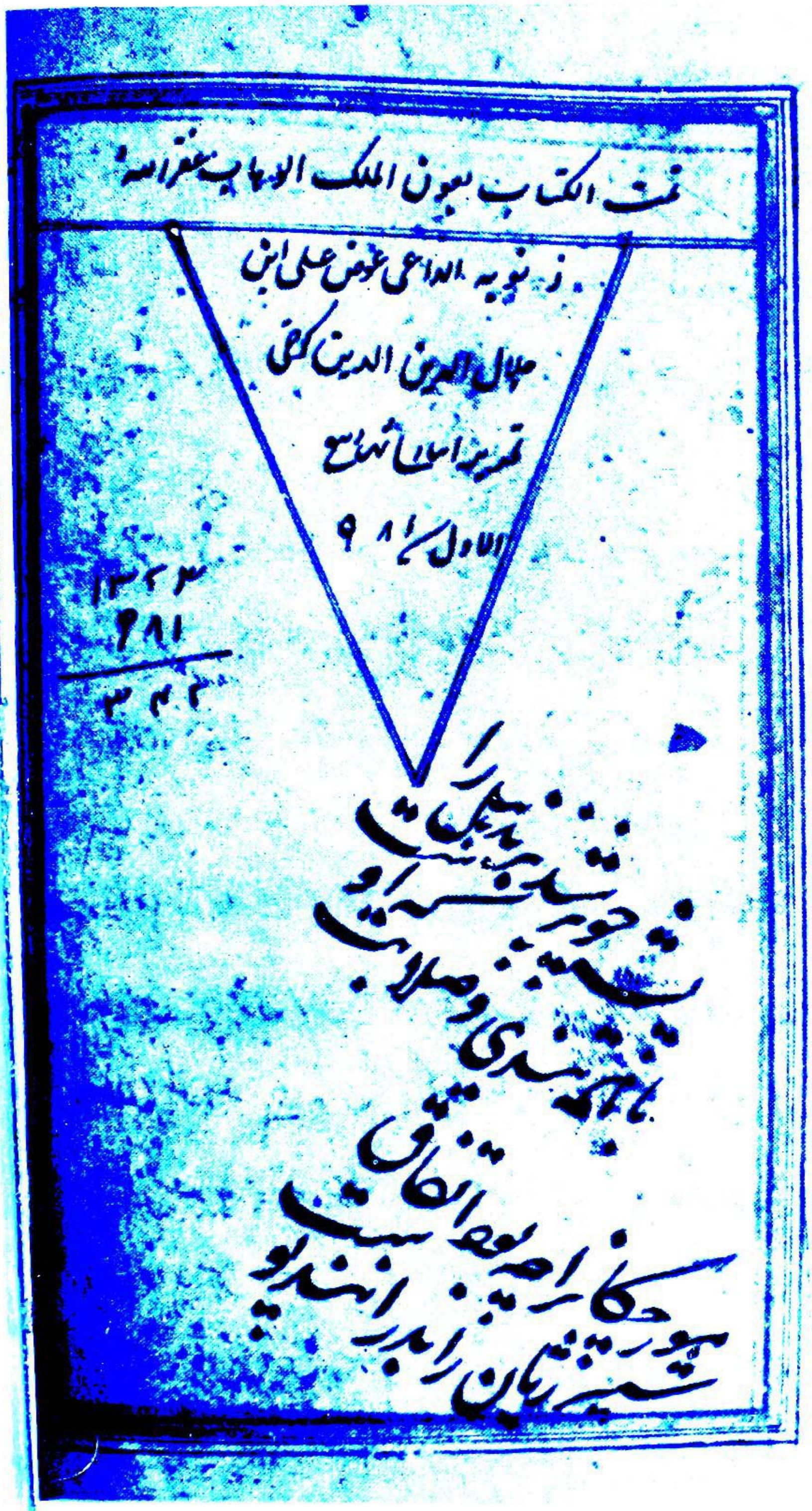

انجام شمارہ ۱۵۱

Marfat.com

۱۲۹
۱

آغاز شماره ۱۵۲

Marfat.com

ای شعله آه خانه روشن کردی | ای غم تو خوش آه ای صفا آوردی

ومن مقالاته

بشتاب که از رهش بگردی برسی | در کوی وفا با اهل دردی برسی

رو خاک شو اندر ره همت شاهی | باشد که بپای بوس مردی برسی

[illegible]

آن بت که ز دوستی کناری دارد | ما نیز ز دوستی کناری گیریم

ومنها ایضا

محرم ما را سر رفتن نبود | نیست اکنون هم سر برگشتنش

ومن [illegible]

یار بگذشت و نبودش سر حال دل ما | گفتم انصاف نه اینست همان دم برگشت

شرف کتابت تا بعد [illegible] | سلطان علی المشهدی

۱۴۹

انجا

انجام شماره ۱۵۲

Marfat.com

۱۸۶

۲

آغاز شماره ۱۵۳

Marfat.com

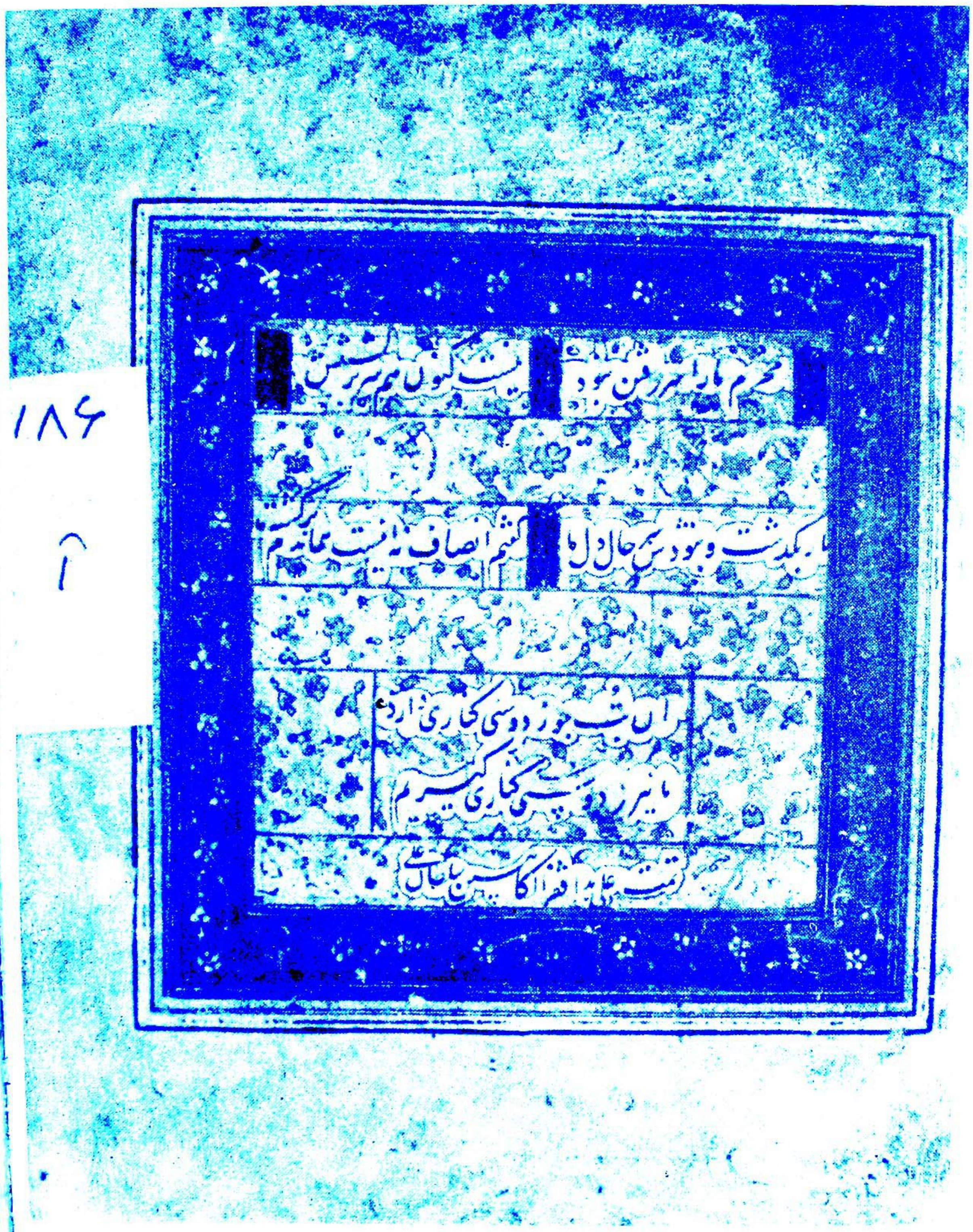

۱۸۶

۱

انجام شماره ۱۵۳

Marfat.com

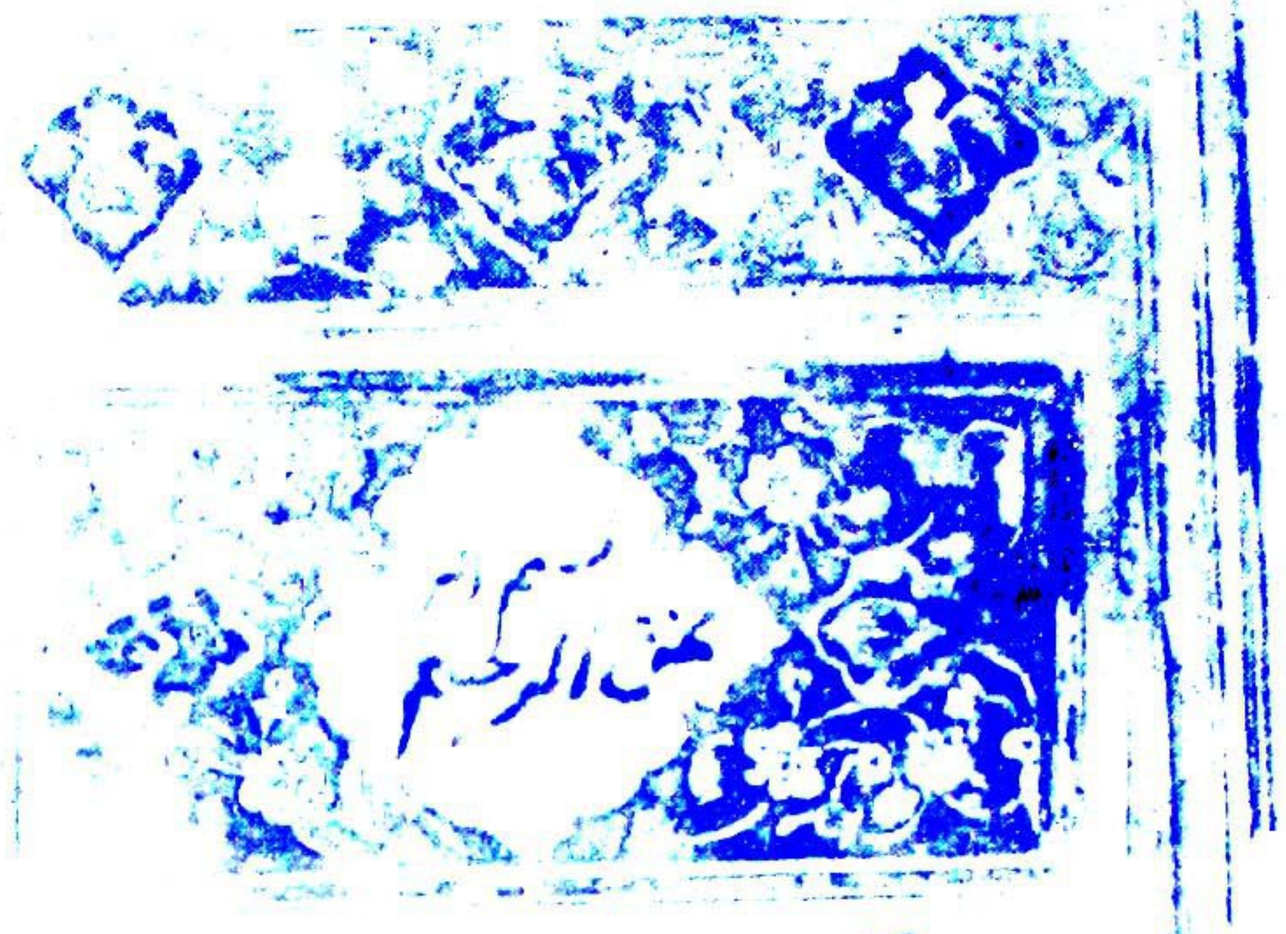
بسم الله الرحمن الرحیم

Marfat.com

انجام شماره ۱۵۴

Marfat.com

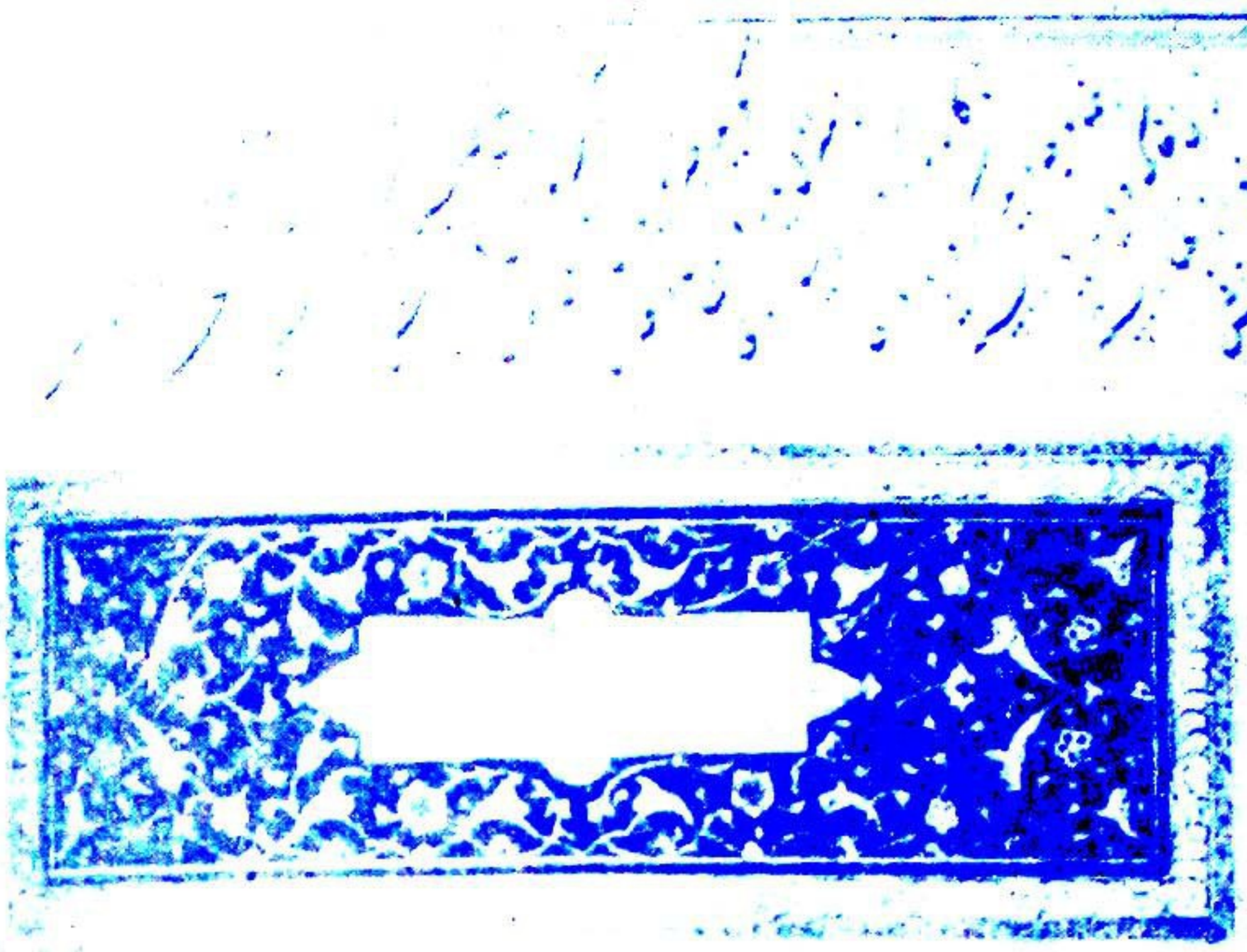

Marfat.com

چو در پیلغو ببیند در و باده | شود تایب ز تاج توبه ساده

محمد

وی مرغک خامه بهر نامت | بر صفحهٔ نامه شد رقم گوش
مجروح شد از دو حرف آن روح | مدهوش شد از دو حرف آن هوش
منقار زدن برای دانه | بعد از همه شد برو فراموش

[illegible]

بر دل از رنج طمع بار منه | طلب بی طمعی آخر به

هر که رسد بفارسی سوق سخن | رکن دوز شرع را بآن ترجمه کن

ابوطاهر

آمد آن سرو روان بیرون ز پا گیسو کشان | شد مرا مر بوطاهر سوی او رگهای جان

سراج

سمن بر انجمن بین که نی سمن نه چمن | بروزگار تو دارد نشان ز هستی من

در زلف تو از راست سوی چپ کشش نیست | آری طرف راست گرفتن ز چپ اولی است

ای آمده سوی بیدلان دیر بدیر | وز سنگدلی بخونشان گشته اسیر
دیدم رخ خوب او در اثنای دو روز | چون بنمودی میان امروز و پریر

میر علی

Marfat.com

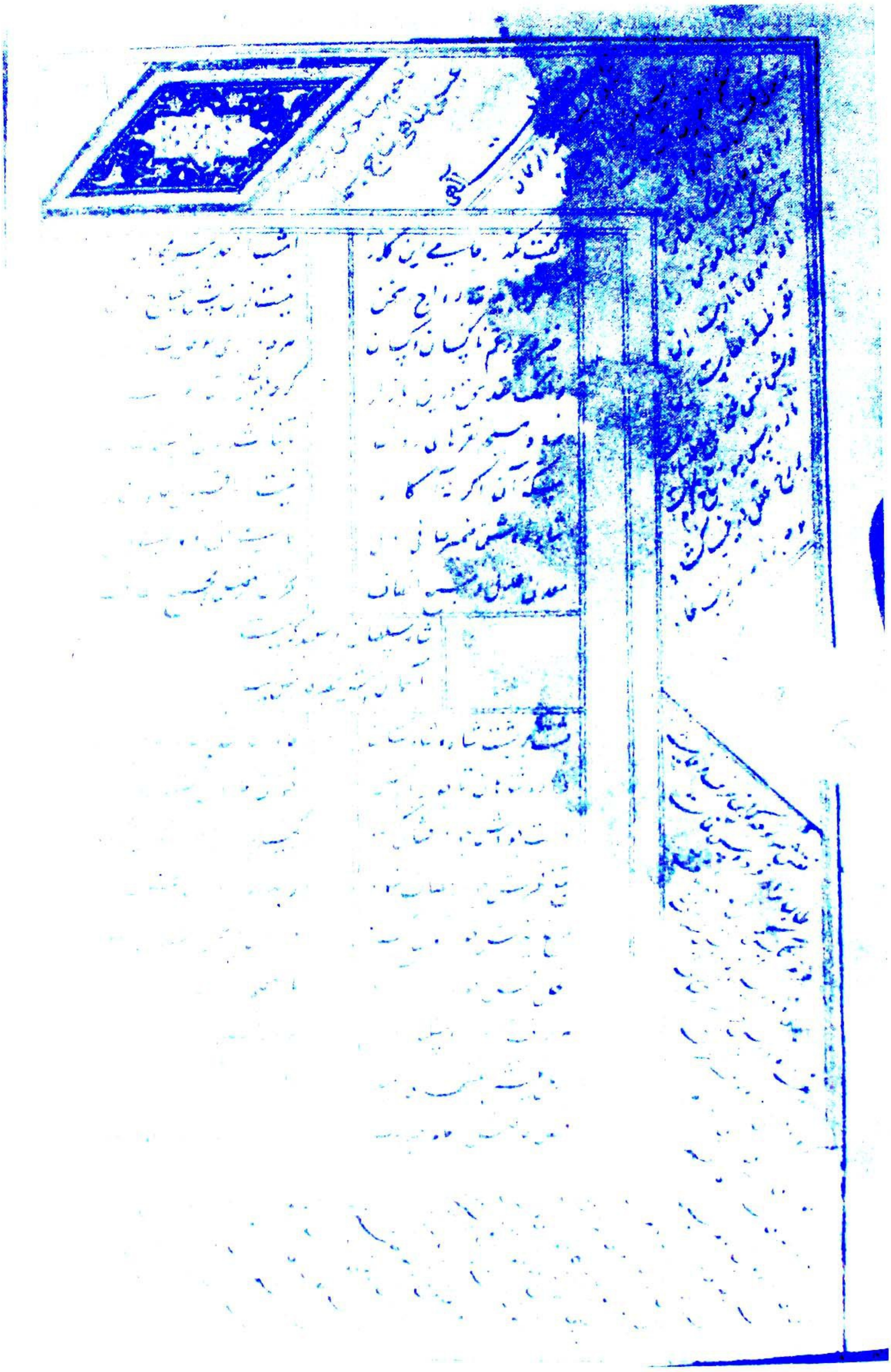

آغاز شماره ۱۶۰

Marfat.com

جرمی که رخت ما بحریم فنا کشد — بهتر ز طاعتی که بعجب و ریا کشد

هر دم ز بزم عیش تهم رو براه زهد — بازم کمند گیسوی چنگ از قفا کشد

کو جام صاف و دامن معشوق ساده گیر — آنرا که دل بصحبت اهل صفا کشد

بر سنگ امتحان نشود هم عیار زر — هر مس که سر ز تربیت کیمیا کشد

زین گونه کز قضا و قدر در کشاکشم — در حیرتم که کار من آخر کجا کشد

بر حرف هیچکس منه انگشت اعتراض — آن نیست کلک صنع که خط خطا کشد

جامی ز خوان رزق چو یکجان کفایت است — آزاده بار منت دونان چرا کشد

طبع مردم سوی خوبان جفاکیش کشد — خاطر من به بتان ستم اندیش کشد

هر کرا سرکشی و شوخی و بدخویی پیش — خون گرفته دل من جانب او پیش کشد

میکشم تحفه جان پیش جفا پیشگی — گر بقتلم ز همه تیغ جفا پیش کشد

محرم خلوت وصلند همه محتشمان — محنت هجر همین عاشق درویش کشد

مرهمی بخش ز پیکان جگر ریش مرا — تا کی از دست طبیبان الم نیش کشد

زخم پیکان تو برد از دل من رنج فراق — ای خوش آن نیش که آزردگی از ریش کشد

جامی از آتش دل نعل سم رخش تو تافت — تا ز سر داغ وفایت برخ خویش کشد

گر نه یار از زلف برقع پیش روی خود کشد — جمله دلها را بدام آرزوی خود کشد

من ز سر کوی تو شیدم زهی سرگشتگی — گر سوار من خم چوگان ز کوی خود کشد

خاک کویش تا باشد ز رحمت خلعتی — بعد قتلم غرق خون چون گرد کوی خود کشد

انجام شماره ١٦٠

Marfat.com

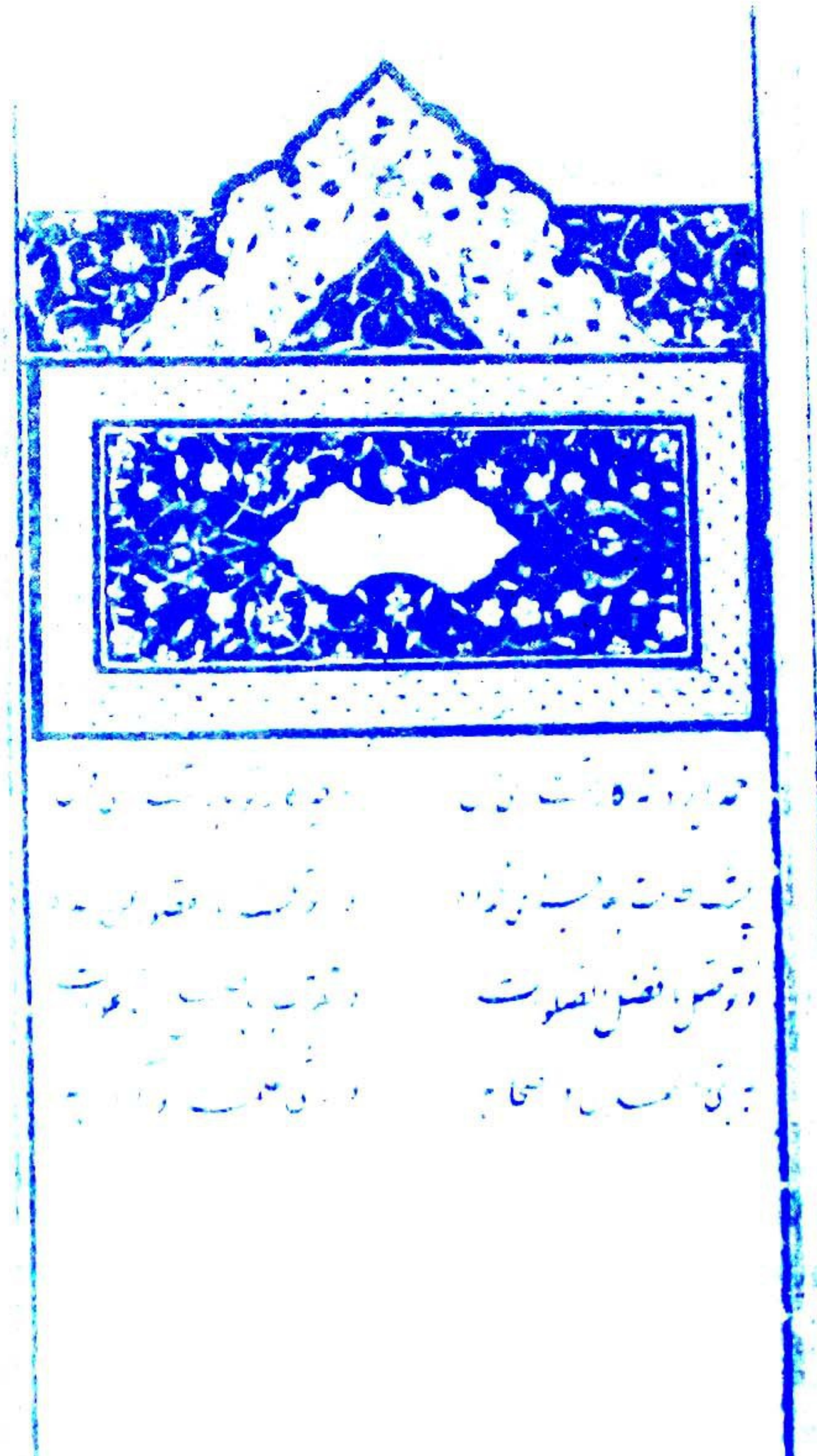

آثار شماره ۱۷۲

Marfat.com

۲۰۹

Marfat.com

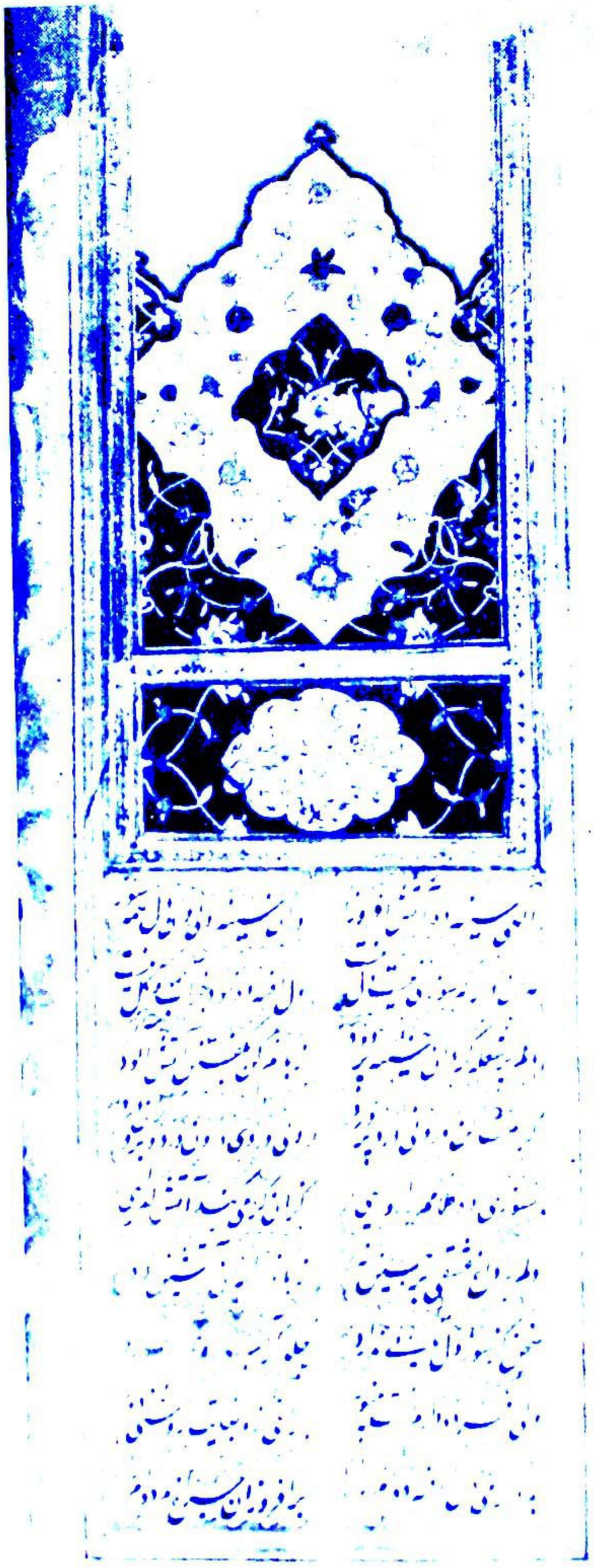

آغاز شماره ۱۸۳

Marfat.com

[illegible] چهار [illegible] [illegible]

[illegible] از عشقبازی چیست مقصود | بگفتا رستگی از بود و نابود

[illegible] می‌توان با دوست پیوست | بگفتا آری اگر از خود توان رست

[illegible] وصل به یا هجر از دوست | بگفتا آنچه میل خاطر اوست

[illegible] که شیرین عقده بگشاد | یکی گوهر بر آن آویخت فرهاد

[illegible] عنان جنبان نازی | کزان کوته بود دست نیازی

[illegible] عشق در جولانگه ناز | عنان دادند لختی در تک و تاز

[illegible] ز هر سو در رسیدند | دو مرغ هم نوا دم در کشیدند

حکایت ماند بر لب نیم گفته | شکسته مثقب و در نیم سفته

سخن را پرده نو باز کردند | ز پرده نغمهٔ نو ساز کردند

اگرچه ظاهرا صورت دگر بود | ولی پنهان نوای بیشتر بود

نوای عشقبازان خوش نوایست | که هر آهنگ او را ره بجایست

انجام شماره ۱۸۳

۱۶۷

انجا

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

ای نه فلک ز خوشه صنع تو دانه — وز قصر کبریای تو عرش آستانه

در تنگنای کوچه شهر جلال تو — وسعت که زمانه کمین کار [illegible]

پروازگاه طایر صنعت کجا بود — جای که [illegible] از دو جهان [illegible]

[illegible] سپهر سراسیمه در دوست — تا حکمتت گرفته بکف تازیانه

[illegible] تو قادرست بایجاد هر محال — الا بآفریدن چون خود [illegible]

عفوت ثواب دشمن و حکمت گناه دوست — هر کام چیده [illegible] طفلت [illegible]

[illegible] تمام معصیت اما بدست او — هست از عنایت تو عنان [illegible]

[illegible] مرهم نگیرد سینه افگار ما — سایه گل بر نتابد گوشه دستار ما

باعثی دارد رواج سبحه گو تزویر کو — تا به بندد صد گره بر رشته زنار ما

[illegible] لب [illegible] بهر تو نگشاییم لیک — بانگ عصیان میزند [illegible]

[illegible]

آغاز شماره ۱۸۶

Marfat.com

ای آنکه برت سفال و یاقوت یکیست — اعجاز مسیح و سحر هاروت یکیست

گر معرفت روح مجرد داری — زیب تن و آرایش تابوت یکیست

آزرده نیم که سرگران میگذری — بیگانه بگفت دشمنان میگذری

با دل بنگر چگونه آمیخته — بنگر که چسان درون جان میگذری

عرفی تو کجا بعیش همخانه شوی — کو دل که بسعی مست دیوانه شوی

پروانه نمی‌شود مگس لیک بسوز — تا تهمتی شیوه پروانه شوی

تمت هذه النسخة الشریفة

فی شهر محرم الحرام سنه ١٠٣٣

انجام شماره ١٨٦

Marfat.com

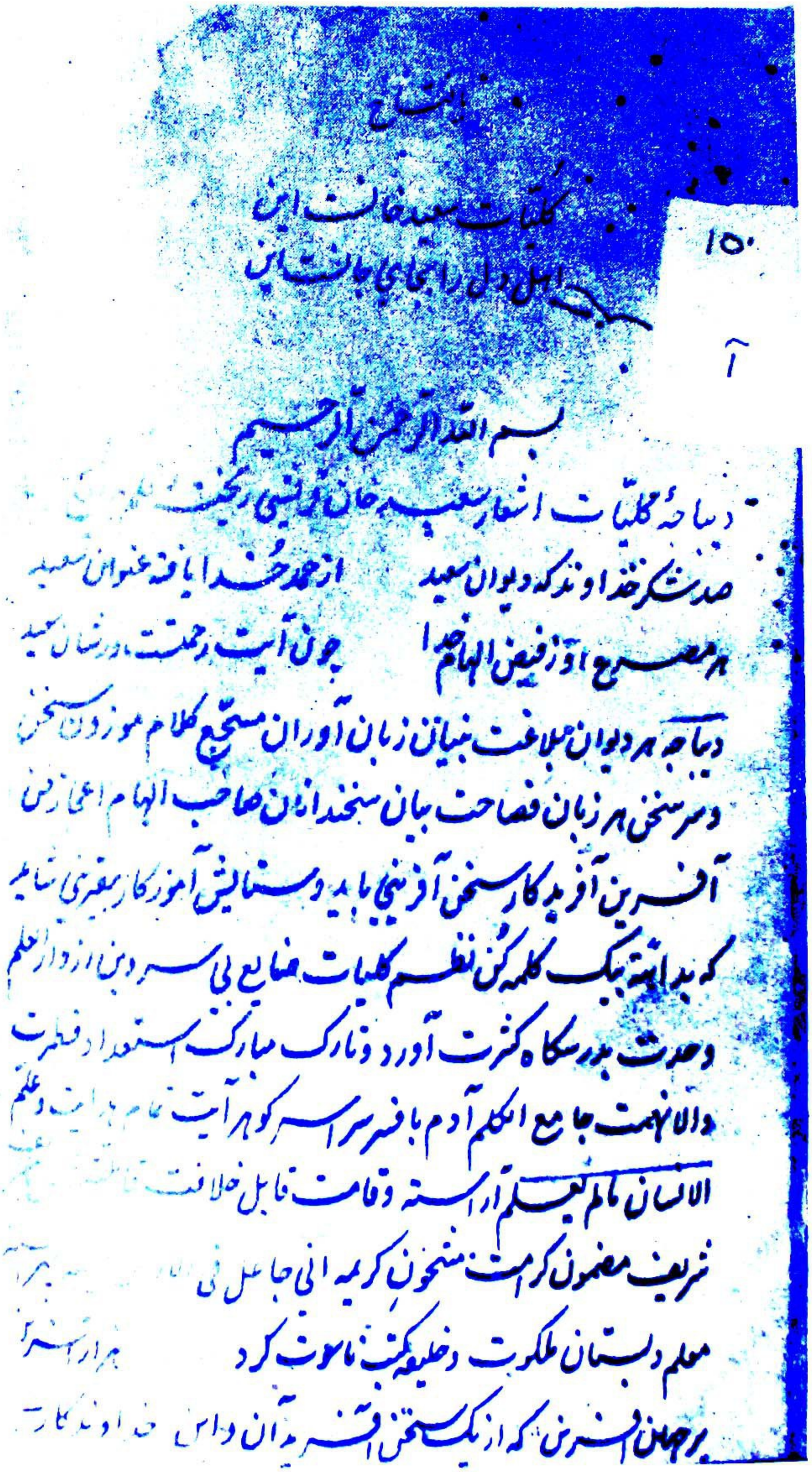

آغاز شماره ۲۰۸

Marfat.com

۱۵۰ بنما تا جهان شود روشن — عالم را همان که میدانی

بستی ای بت بگردن دل من — چون بلا بی‌پا همان که میدانی

خا نتوان هم در آب و آینه دید — با تو همتا همان که میدانی

ما ز ظل تو گشته‌ایم سعید

تو همانا همان که میدانی

ای بلبها همان که میدانی — تو دوا ما همان که میدانی

در برم بیستو همچو سیماب است — ناشکیبا همان که میدانی

هست از بیم چشم صیادت — سر صحرا همان که میدانی

گفتیم کیستی وصالت چیست — نمکسارا همان که میدانی

از نوای گل بسینه می‌نالد — بلبل آسا همان که میدانی

از دل ما بیاد بالایت — رفته بالا همان که میدانی

تا رخت دید دل گرفت از گل — مست شیدا همان که میدانی

میرود در غمت ز چشم سعید — همچو دریا همان که میدانی

شکر صد شکر سعیدا که بخت — یافتی مرتبه حسانی

بس که داری سخن پخته مگر — خسروی اوحدی سلمانی

سرور شیخ عراقی شده

زان باقلیم سخن خاقانی

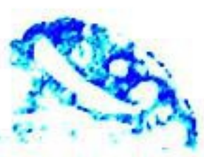

انجام شماره ۲۰۸

Marfat.com

انجام شماره ۲۰۱

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

۱۷۱۲

آ

اگر نه بسم الله بودی تاج عنوانها — کسی نقیات وخط نیرده دیوانها
ز تنها کعبه صحرایی است دارالکعبه ما — گرد و شتن از وسعت شرب یابانها
بهر نیستی بر رمی فتد مقرونها — اگرچه صورت مقراض دارد زبانها
حیات جاودان خفتی بصحرای قناعت را — گرد دیاد هر موری آن را سیصد جانها
چنان از گرمی صاحب شور قناعت عام — که مرغان این سخن نه بهم دانه نهانها

زبی بهره دلها سوز برق مذهبها — بخندد شکرین لبهای شیرین
یک گرشمه رکاب آسمان کردی — هنوز میپرد شوق چشم گوکبها
سپهر دان بهانه خانه عدم رفته — بر آستانه چو نعلین مانده تا بها
از آن به تر کبی شب چو شمع گر مخزنی — سیاه خانه یسی و دل سیاهها
گه نشستن زمه مطلب تمام شد مطلب — حجاب بینها مقصود بود مقصدها
نماند از نه سپهر تنگ تابیدن — نه شب بخوبی مانین برده دلبرها

Marfat.com

آغاز شمارہ ۲۱۱

Marfat.com

از ناله آتشین بگلزار جهان — چون غنچه لاله داغ شد منقارم

درد هر کسی که ارجمندی دارد — عیبش مکن ار چه خودپسندی دارد

از بس گردی فتاده اجزای زمین — هر کس بمقام خود بلندی دارد

از سنگ پس از وفات ای نخوت من — چون گرد فشاندت زمین از دامن

گیرم که شوی آب بر خاک روی — بیرون فکند زمین چو آبت ز دهن

طالب هر از او جهان طلب کار شود — چون بگذرد از خویش همه یار شود

از نقطه شوی دایره گردد مایل — آید بمحیط خط پرگار شود

شد بسکه دل آزاری مردم بینم — چون مهر بخود بخلق عالم کینم

پیری از قید خویشم آزاد کرد

عینک بنظر می نهم و خود بینم

بتاریخ ۲۶ شهر ذوالحجه در بلده حجسته بنیاد

حسب الفرموده مخلص نوازمحبان

عبدالجبار بیک معتقد دیرین

انشا رقم نمود سنه ۱۱

Marfat.com

۱۳۳
آ

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و ثنا مر او را روا است که قرص خورشید را منور گردانیده و شکر و سپاس حضرتش را سزا است که کرده مه را
ضیا بخشیده فکر بدست آوردن گوهر معنی بدریای تحیر غوطه خورده سر از جیب بر نیاورده و اندیشه همدست
جوهر مقصود بکان کوه سر زده رنگ خون یاقوت نیافته زهره بر قاصی بزمش در فلک دو تماشا
و نظاره اش چشم براه حور ملک آسمان بچتر بردارش سایه افکن بر عالم و زمین بچرخ بردارش فرش
زیر قدم عطارد بمنشی گریش مستمند و پروین بنثارش چون سپند عقل کل شهد معرفتش را
مگسی و خرد دریای دانشش را خسی کریمی که از ریزش ابر نیسان کرم بحر را پر در گردانیده و رحیمی

Marfat.com

نهاد و منجمله آنها نسبت غلامی بشوهر خود داد و بعد تمام ایام عروسی عروس و غلام را معه سرانجام
با شوکت تمام برداشته رو بدیار خود گذاشت وقتیکه بدولتخانه خود رسید غلام را آزاد گردانید
عروس مال و منال بروی بخشید چوبی پیشش گذاشت که من مستوجب همان کتکم پنج بار اگر
میزنی حاضرم بازرگان پسر که دود نخوت در سر داشت چون هوا از سر گذاشت مصنفه تکبر کند
هر که شد بی هنر مالش ندامت بود سر بسر تمام شد کتاب عشرتکده آفاق حسب الحکم
جناب مستطاب معلا القاب خورشید رکاب خسرو مرتبت جمشید حشمت رستم همت
فریدون علم نوشیروان عدل کاوس بذل مخزن سیم و زر معدن جواهر
و گوهر فیاض غربا و امرا دستگیر ادنی و اعلا سپهدار جاه و حشم
رساله دار سیف و علم بحر عطایا و مواهب جناب
برزوجی صاحب برادر شایسته سرور اهل و اعیان زمن
جناب بستن جی صاحب بخط میرزا عباس
۱۲۵۸

۱۳۳

انجا

انجام شماره ۲۱۹

Marfat.com

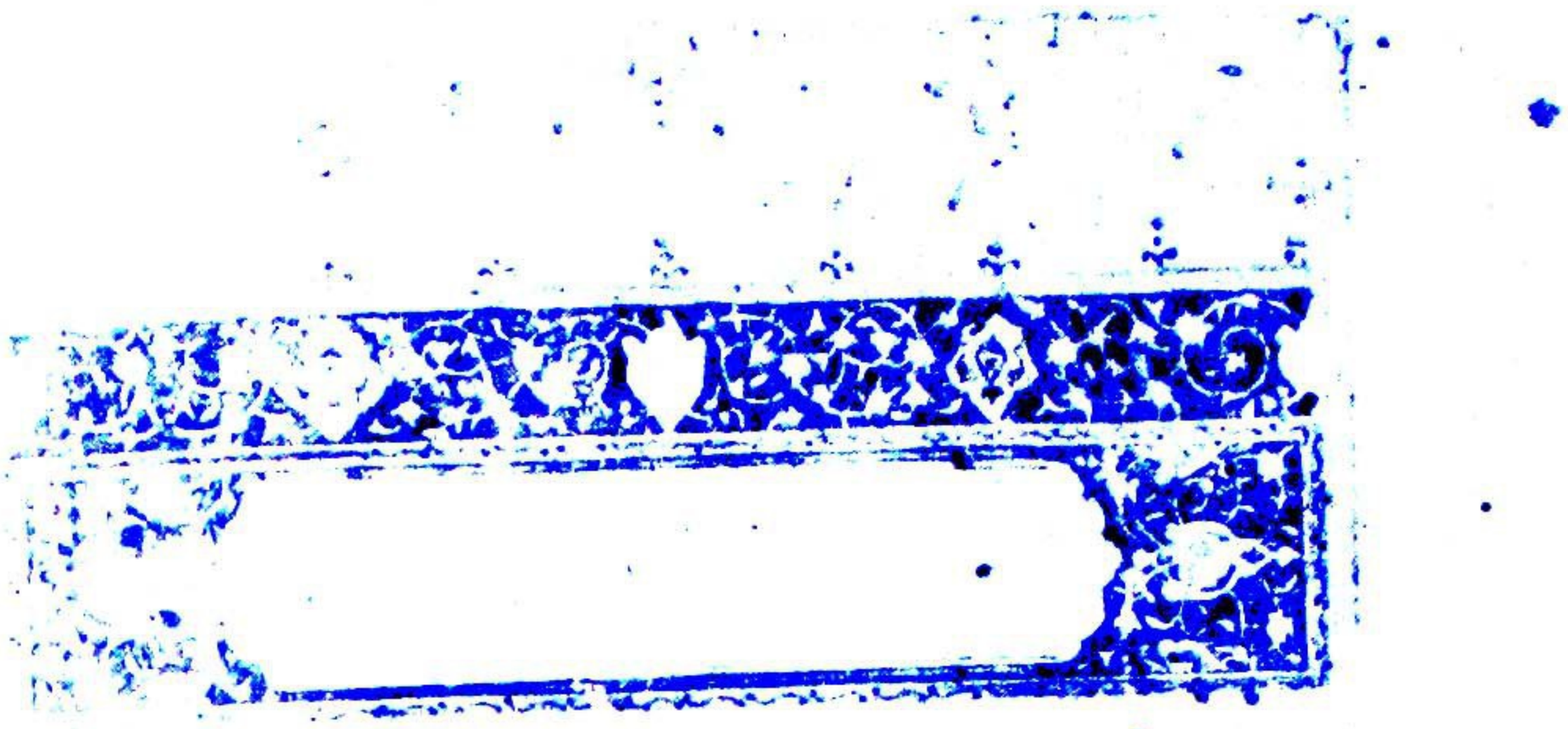

۲۲۱

Marfat.com

انجام شماره ۲۲۳

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله الشاكرين والصلوة على محمد وآله الطاهرين چنین فرماید مولانای معظم
علامة العالم سلطان الحكماء المحققين افضل المتأخرين حجة الله على العباد اجمعين نصير الحق والملة
والدين برهان الاسلام والمسلمين محمد بن محمد بن الحسن الطوسي قدس الله نفسه وطيب رمسه که بحکم اشارت
رفعت مخدوم زاده صاحب معظم عالم مؤيد مظفر منصور بهاء الدولة والدين شمس الاسلام
والمسلمين قدوة اكابر في العالمين ذخر الوزراء في الآفاق مفخر [illegible]
محمد بن المولى المعظم الصاحب الاعظم شمس الحق والدين ملك الوزراء في [illegible]
ديوان الممالك نظام العالم دستور العرب والعجم محمد اعز الله انصارهما وضاعف [illegible]
کتاب ثمره بطلمیوس را بپارسی ترجمه کرده آمد و آنچ مشکل می نمود [illegible]
و مراد از آن اشارتی کرده شد ان شاء الله که موافق افتد و [illegible]

آیدانه المستعان وعلیه التکلان

۲۲۲

کتاب البطلميوس الحكيم تمام الكتب الاربعة التي الفها في الاحكام
لسورس تلميذه قال قد قدمنا لك يا سورس كتبا فيما تؤمن [illegible]
كب في عالم التركيب كثيرة المنفعة في تقدمة المعرفة وهذا [illegible]
ثمرة ما اشتملت عليه تلك الكتب وما خلص عن التجربة [illegible]
وليس يصل الى معرفته من لم يمعن النظر فيما قدمنا [illegible]
علوم آخر من علوم الرياضية فكن به سعيدا . [illegible]
[illegible]
[illegible]

آغاز شماره ۲۳۴

Marfat.com

[illegible] ان اقلیم مختل شود و اگر ذو الذوابه سیر کند و گفته است
[illegible] باشد سوی مشرق بخلاف [illegible] کرده ایم بل صواب
[illegible] باشد سیر بجهة مغرب کند و اگر مغربی باشد بجهة مشرق کند و ما دوازدهم
[illegible] در طول بجانب مشرق و در عرض بجنوب بشمال [illegible]
[illegible] شد پس گفته است اگر سیر کند خارجی که قصد اقلیم کند از موضعی دور
[illegible] هم از آن اقلیم برخیزد

تمامی کتاب ثمره و تفسیر آن و در آخر کتاب
باین عبارت آورده اند تم کتاب التمثیل
المسمی بالرومیه انظر و مطا و معناه [illegible]
[illegible] والله اعلم بالصواب

انجام شماره ۲۳۴

Marfat.com

۳۲۴

آ

بس ماند و نه با او کس — هر چه هست اوست در دو عالم و بس

شاهیش را نهایت نیست — عقل را پیش ازین بدایت نیست

ای بحق حرمت تو — بزرگی ذات عزت تو

زبان معین ثنا خوان کن — مرغ جان را سخن دان کن

راز وی کسالت و کندی — بنمایش ره خردمندی

سوی درگاه خویش راهش ده — در جوار رسل پناهش ده

ناصران خواجه که ارض و ما — کردی از بهر ذات او پیدا

مصطفی آنک جبریل امین — روبدش هر زمان بجای زمین

فضل و اکمل بنی آدم — تاج و فرق سر همه عالم

خواجه کانک قاب قوسین است — شاه ملک و سریر کونین است

روح پاکش یکی ز خیل آمد — عالم و آدمش طفیل آمد

بصفاتش عقول ماند سد — پادشاهی بهر گدا نرسد

که تواند ثنای ذاتش گفت — که خدا خویشتن صفاتش گفت

ره بر دین پناه ما او باد — عذرخواه گناه ما او باد

آغاز شماره ۲۳۷

Marfat.com

هر کرا عقل با نظام بود — این قدر مرورا تمام بود

دارم از دوستان کنون امید

که بما نا خامشان جاوید

که روانم بخیر شاد کنند

بدعایی مرا چو یاد کنند

تمت الکتاب بعون

الملک الوهاب

سنه

٨٧٩

م

٣٢٤

انجا

نوشتم این کتاب پر معانی — کنون باید که از نیک خوانی

رموز جمله اوراق انرا — کمای ای برادر با زدانی

نهی رمل از برای هر که خوانی — کنی حکم و بسی ذرها فشانی

بترتیب معانی خوب کوشی — جو این دم صاحب و ارباب کانی

بشادی بگذرانی عمر خود را — نمایی سالها تو کامرانی

انجام شماره ٢٣٧

Marfat.com

آغاز شماره ۲۴۲

Marfat.com

دلیل بود بر دیدن اکابر از جانب چپ تا رکن سر

دلیل بود بر رفعت پس چه دلیل بود بر سفر شقیقه

نیکویی بود بهشت چشم فرح بود یعنی غم بود دهن مال بود

گوش دولت بود دست احتراز بود کف دست سفر بود

سینه راحت بود پستان اندوه بود ناف سفر بود

پشت بیماری بود ذکر زحمت بود مقعد سفر بود

زانو ظفر بود پای عزت بود کف پای دلیل بود بر یافتن خبر

قد وقع الفراغ من تحریر هذه الرسالة فی یوم

الخمیس سنه تسعین و ثمانمایه

۳۲۱

انجا

انجام شماره ۲۳۲

Marfat.com

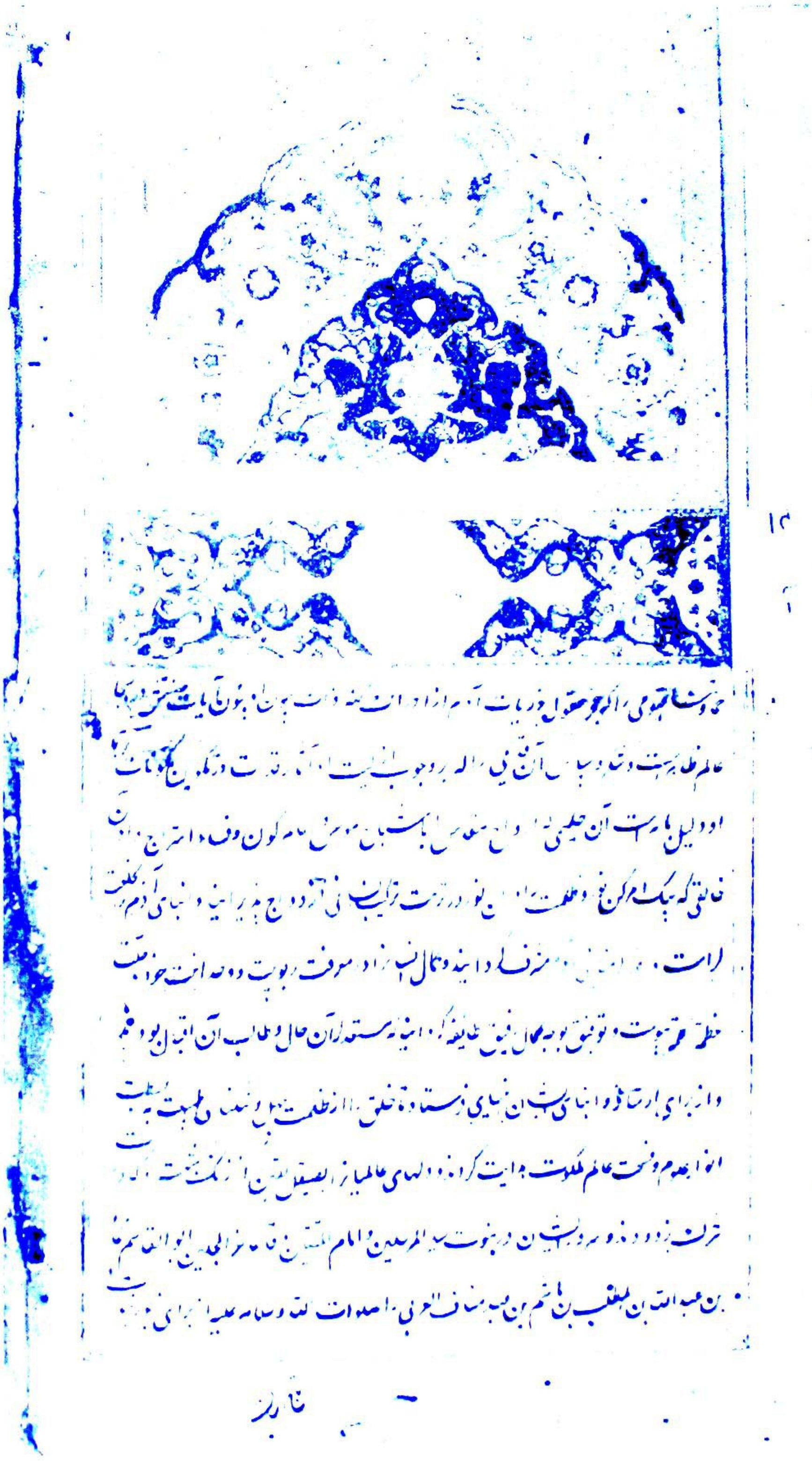

حمد و ثنا مقدمی را که جز عقول ذریات آدم از ادراک کنه ذات بیچون او بیرون آیات صنعتش در سما
عالم ظاهر است و شکر و سپاس آن قدیمی را که بر وجوب ازلیت او آثار قدرت در تکوین مکونات
او دلیل باهر است آن حکیمی که ارواح مقدس را باشباح موسس عالم کون و فساد امتزاج داد آن
خالقی که بیک امر کن نور و ظلمت را در آن نور در تربیت ترکیب انسانی ازدواج پذیرانید و ابنای آدم را بخلعت
کرامت [illegible] مشرف گردانید و کمال انسان را در معرفت ربوبیت و وحدانیت خود بجلت
عظمت کلمه هویت و توفیق بوجه کمال رفیق طایفه گردانید که مستعد آن حال و طالب آن اقبال بودند
و از برای ارشاد و ابنای ایشان انبیای فرستاد تا خلق را از ظلمت جهل و شنیدن طبیعت به بسطت
انوار علوم و فسحت عالم ملکوت هدایت کردند و دلهای عالمیان را بصیقل یقین از زنگ شبهت و کدورت
شرک بزدودند و سرور ایشان در نبوت سید المرسلین و امام المتقین و قاهر الجبلین ابو القاسم محمد
بن عبد الله بن المطلب بن هاشم بن عبد مناف العربی صلوات الله و سلامه علیه از برای [illegible]

آغاز شماره ۲۶۲

Marfat.com

انجام شماره ۲۶۲

Marfat.com

۳۵

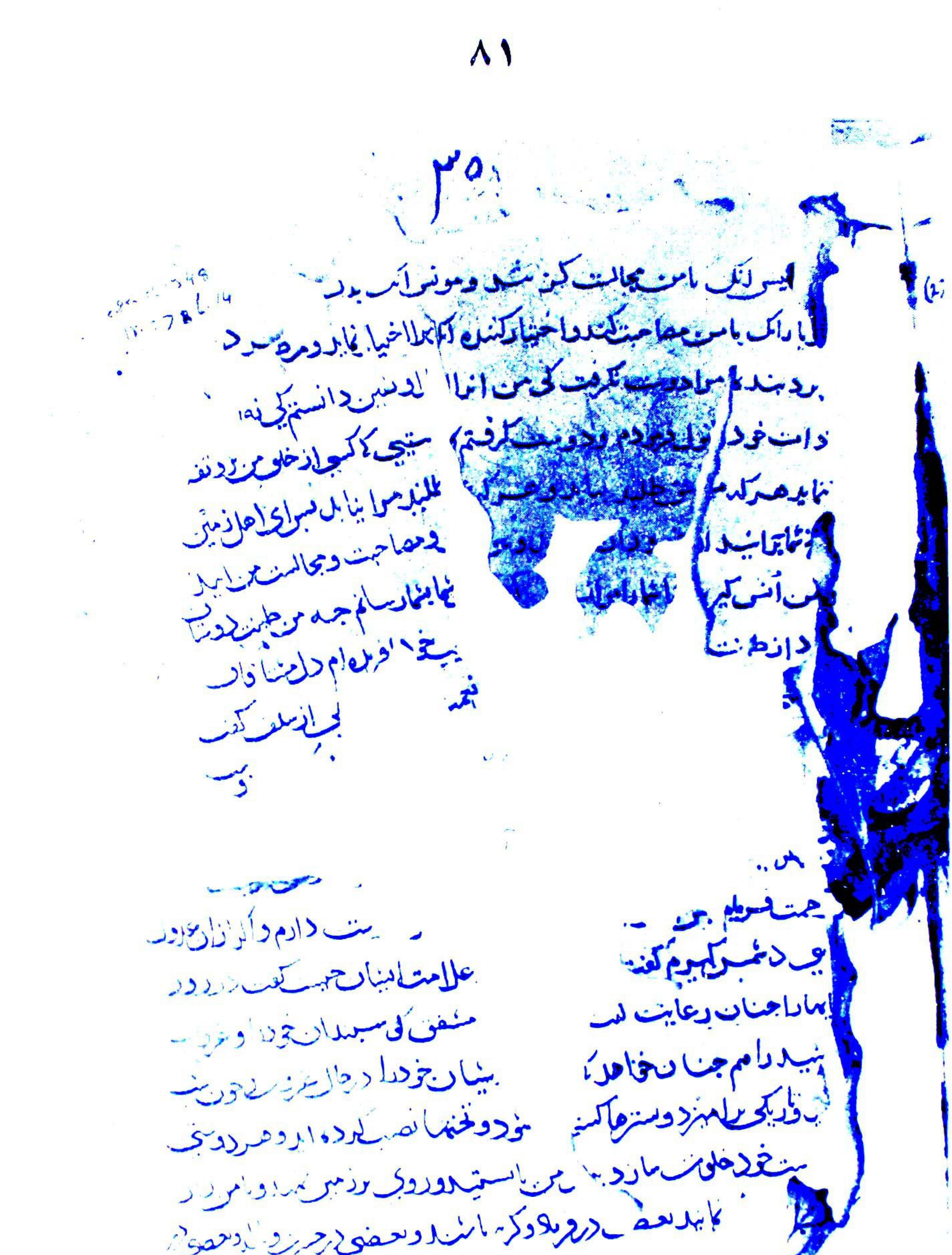

Marfat.com

انجام شماره ۳۰۴

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بحد و ثنای بے عدد مر بادشاهی را که وجود هر موجود نتیجه
وجود اوست و ثنای که وان من شئی الا یسبح بحمده آن
خداوندی را که از بدیع فطرت و صنیع حکمت بقلم کرم نقوش
نفوس را بر صحیفه عدم رقم فرمود و آب حیوة معرفت را
در ظلمات صفات خلقت بشریت تعبیه کرده که وفی انفسکم
افلا تبصرون پس قلندر روشن دل تشنه بادیه طلب را
سکندر وار بقدم صدق سلوک را ظلمات صفات بشری ۲۷۸
میسر گردانید بعنایة بے علت خضر صفات سوخته جگر آتش آ
محبت را بر چشمه آب حیوة معرفت رسانند که اومن ماء
فاحییناه و جعلنا له نورا یمشی به فی الناس و درود بے شمار
و آفرین بسیار بر ارواح مقدس و اشباح دلش صدر
ست و اندر و اندر هزار لفظه نوة و عنصر فتوة سالکان
مالک حقیقت و مقتدیان ممالک شریعت بود اولئک
اتیناهم الکتاب و الحکمة و النبوة خصوصا بر سرور وقافله
سالار قوافل انبیا محمد مصطفی علیه السلام و علی آله و اصحابه و
ازواجه و عترته الطیبین الطاهرین و الخلفاء الراشدین
الهادین المهدیین و آله و اصحابه اجمعین و سلم

آغاز شماره ۳۰۶

Marfat.com

چنانکه خواجه عالم علیه الصلوة والسلام از بهر دل فرمود ان فی
جسد ابن آدم لمضغة اذا صلحت صلح بها سایر الجسد واذا
فسدت فسد بها سایر الجسد الا وهی القلب وهم ازین مناسبت
میفرماید الناس علی دین ملوکهم و وزیر پادشاه را بمثابه عقل است
دل را چنانکه دل را از عقل کامل ناگزیرست تا بمشاورة او
در ممالک بدن تصرف کند و مصالح کلی و جزوی بدن بنظر او رعایة
کند پادشاه را از وزیری عالم عادل منصف متمیز دامی کافی
امین متدین یکی شریف اعتقاد صاحب همت صاحب رای
دیدار نیکو خلق کریم طبع شریف ذات با مروة اصیل واقف
جهان دیده کاردان کارکن صاحب تجربه مهربان مشفق ناصح
~~دیده کاردان کارکن~~ ناگزیرست که در جملگی احوال مملکت و مصالح
سلطنت از خصوص و عموم با او مشاورة کند و بصواب دیدار و نظر
شهانه خویش و استمداد فیض حق برعایت حقوق عباد و بلاد
و وضیع و شریف و خاص و عام قیام نماید بواسطه جلالت و کفایت
و مباشرت وزیر و جمله ارکان دولت و نواب حضرت و عامه
رعیت را مراجعت با او بود تا پادشاه بفراغت و رفاهیت
بجهانگیری و شرایط سلطنت مشغول تواند بود و الا پادشاه را ۲۷۸
چون بجهانداری و احکام وزارت قیام باید نمود از جهانگیری
و ناموس سلطنت باز ماند و احوال مملکت و رعیت مختل

Marfat.com

آغاز شماره ۳۱۵

Marfat.com

انجام شماره ۳۱۵

Marfat.com

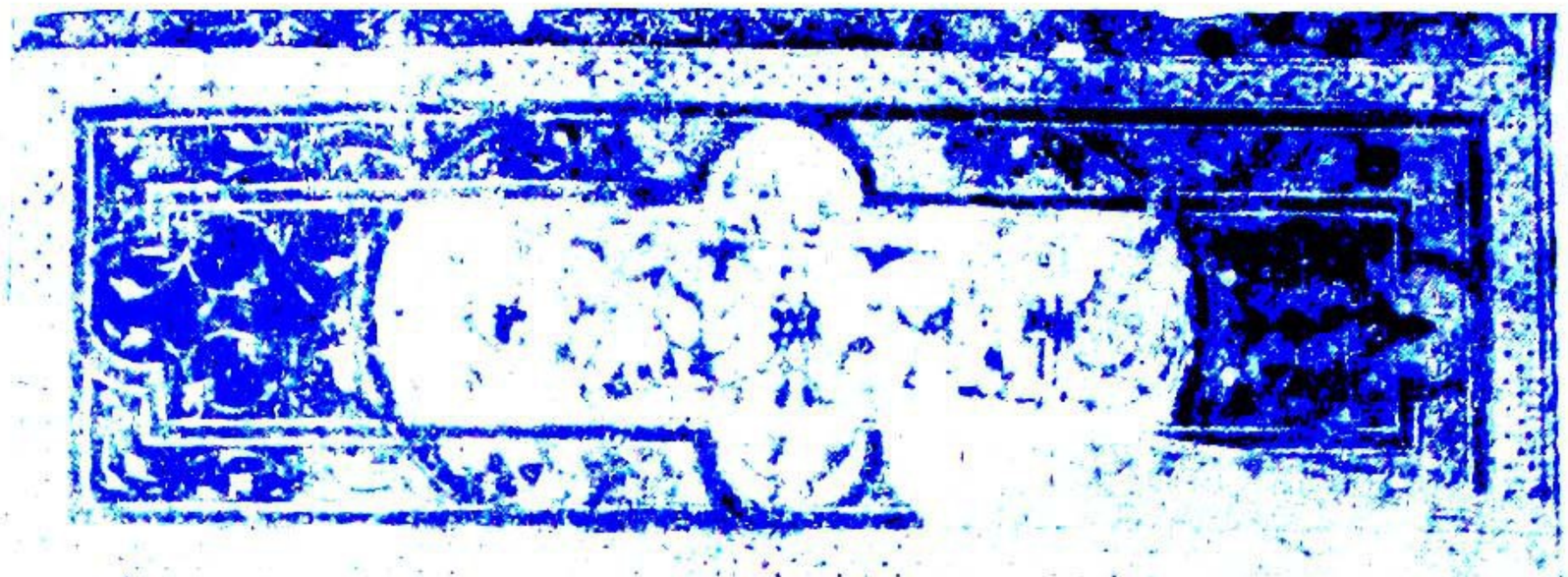

۲۷

آ

Marfat.com

انجام شماره ۳۱۹

Marfat.com

Marfat.com

انجام شماره ۳۲۰

Marfat.com

که فقیر حقیر قلیل البضاعة عبد الغفور اللاری هرچند خود را
شایسته تصدی جمع و تالیف نمیداند و سزاوار قاعده تحریر
و تصنیف نمی یابد خصوصا در سخنان طایفه علیه قدس الله
اسرارهم چه او را نه ادراکیست وافی و نه کلامی شافی و نه خاطری
صافی اما چون درین وقت خاطر خطیر حقایق پذیر حضرت
مخدوم زاده جامع الاخلاق الحمیدة والملکات المرضیه ذی
الطبع الوقاد والفهم النقاد ثمرة حیوة الحضرة العلیة قدس
سره وخلاصه اخلاقه واحواله السالک طوره والحاذی خذوه
منظور نظرة العالی ومرمی همة المتعالی شعر
عکس نور من ذلک البدر الزاهر ٭ وتنفس مد من ذلک البحر الزاخر
ضیاء الملة والدین یوسف حفظ الله عن موجبات التلهف
والتاسف مایل شد بمطالعه کتاب نفحات الانس که یکی از
مصنفات والد بزرگوار ایشانست قدس الله تعالی سره
و بسیاری از مواضع این کتاب بکشف و بیان محتاج بود و

آغاز شماره ۳۲۲

Marfat.com

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدا و نعت رسول

بشنو این نکته را بسمع قبول

که نخستین فریضه بر عاقل

عاقلی کز بلوغ شد کامل

نیست بیرون از آن که بپذیرد

در دل و جان خویشتن گیرد

Marfat.com

که ببیند خدایرا به بصر

چون شب چارده به انور

هست دیدار حق اجل نعم

و به انتهی الکلام و تم

تمت

تم تم تم

جهت برخورداری عزیز الله شیخ بن میریم شیخ سلمهما الله

و ابقاهما راقم حروف محمد صالح تحریر نمود در سنه ۱۰۱۲

۶۲

انجام شماره ۳۲۵

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

شروع این نسخه را [illegible] خدای که [illegible]

[illegible]

حمد بیحد و ثنای بیعد مر خدایرا که مستجمع صفات کمال و منزه از
حدوث و زوالست تعالی کبریاؤه و تقدست صفاته و اسماؤه
و صلوات و طیبات بر خلاصه موجودات مصطفی صلی الله علیه
و سلم و بر آل او اما بعد میگوید مؤلف این کتاب داعی کافه اهل
اسلام عبد العزیز بن محیی بن بهاء النسفی اللقیب بکبیر مرید بندگی
حضرت شیخ المشایخ والاولیاء مفخر السادات صدر الحق والشرع
والدین شیخ راجو حسنی بخاری قدس الله سره العزیز چون بندگی
رای معظم مکرم مشهور الحضرت والآفاق والزمان معدن الاحسان
مداد العلماء معین الضعفاء محیی آثار شریعت ماحی رسوم
بدعت مظهر شعار دین مسلمانی معلی معالم ملت یمانی
ناشر اصحاب العدل والاحسان ناسخ آیات الکفر والطغیان

فخر الدوله

Marfat.com

انجام شماره ۳۵۲

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بیحد وثنای بیعدد وخالق احد ورازق صمد [illegible] برگزیده
بشر را بر کل مخلوقات که ولقد کرمنا بنی آدم وبرگزید بعضی را
بر بعضیکه ورفعنا بعضهم فوق بعض ودرجات ونیافرید آدمی و
پری را مگر از برای بندگی وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون
ونیافرید از برای بازی افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا ترجعون [illegible]
از وجود ایشان امت من کفیل شد وما من دابة فی الارض
الا علی الله رزقها وشکر وسپاس بی قیاس مر قادر [illegible]
رحمت قدیم او وکریم عمیم خویش عاصیان را [illegible]
درمانده را بقبول توبه وعفو گناهکاران [illegible]
خود که غافر الذنب وقابل التوبة باحسان جزیل [illegible]

آغاز شماره ۳۵۳

Marfat.com

علف نتواند خورد و دیگر قربانی می باید که درست اندام و فربه بود کما
قال النبی علیه السلام عظموا اضحایاکم فانها علی الصراط مطایاکم
یعنی فربه کردانید قربانی ها خود را بدرستی که فردا در پل صراط شما را مرکب
خواهد بود و دیگر باید که از پشم و روغن هرچه از قربانی حاصل آید آنرا
نیز صدقه دهند و دیگر قربانی را بدست خود ذبح کند افضل است
اگر نتواند بر سر قربانی ایستد کسی دیگر را فرماید ذبح کردن
تا ثواب بی شمار حاصل کند والله اعلم

تمام شد نسخه مفتاح الجنان بدست بنده ضعیف حقیر محتاج برحمت
محمد شیخ بن سید حاجی اتقا شکندی در تاریخ شهر صفر سنه اربع و تسعین و تسعمائه
من الهجرة النبویة صانها الله تعالی عن الآفات والبلیات

۲۷۳
انجا

انجام شماره ۳۵۳

Marfat.com

آغاز شماره ۳۹۰

Marfat.com

۲۶۷
انجا

انجام شماره ۳۹۰

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذي صرف السقام عن الكلام

بعلاج علم الادب والصلوة على رسوله

محمد واله الذين عللوا ابعاله مناسبة

تصريف كلام العرب

اين مختصريست در علم صرف بعبارة

پارسي ظرف ناپارسي خوانان بوسيلة

آغاز شماره ۳۲۱

Marfat.com

بود اما ظفادی که ظفادع و ثعالی در ثعالب و ثالی در

ثالث و رادی در راس ضعیف است در کلام خالص عرب مستعمل

نیست چون حذف احد المثلین در ظلت و مست واجبست که ظللت

و مسست واجبست بود و حذف همزه در اکرم که اکرم بود

و قیاس این ابدال بواو است چون اوقال و حذف تا چون اطاع

بسطیع در استطاع بستصیح و چون تتبع و تتقی و تق الله و چون

تنزل و تناهی در تتنزل و تتناهی

Marfat.com

پروفیسر محمد شفیع

Marfat.com

احمد ربانی

Marfat.com